

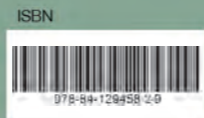
- IKER 21
Jean Haritschelbari omenaldia / Homenaje a Jean Haritschelbar / Hommage à Jean Haritschelbar. Batzuk. 2008.
- IKER 22
Intelektuala Nazioa eraikitzen: R. M. Azkueren pentsaera eta obra. Jurgi Kintana Goirieta. 2008.
- IKER 23
Juan Mari Lekuonari omenaldia / Homenaje a Juan Mari Lekuona / Hommage à Juan Mari Lekuona. Batzuk. 2009.
- IKER 24
Agirre Asteasuakoaren Eracusaldia. Sermoia ikuspegi sozio-diskurtsiboaren argitan. Arantza Ozaeta. Elorza. 2010.
- IKER 25
Elgoibariko abozko euskara. Jesus Mari Makazaga Eizagirre. 2010.
- IKER 26
Pirinioetako hizkuntzak: lehen eta orain. A. Sagarna; J. Lakarra eta P. Salaberri (argk.). 2011.
- IKER 27
Onomastique du Nord du Pays Basque (XIe-XVe siècles). Eugène Goyheneche. 2012.
- IKER 28
Itzulpenari buruzko gogoeta eta itzulpen-praktika Joseba Sarrionandiaren lanetan. Aiora Jaka Irizar. 2012.
- IKER 29
Koldo Mitxelenaen zinema- eta liburu-kritiketako diskurtso-estrategiak: enuntziatu parentetikoak. Agurtzane Azpeitia Eizagirre. 2012.
- IKER 30
Lehen Mundu Gerra «Eskualduna» astekarian. Eneko Bidegain. 2013.
- IKER 31
Approche textologique et comparative du conte traditionnel basque dans les versions bilingues de 1873 à 1942. Natalia Mikhailovna Zaika. 2014.
- IKER 32
Gorbeia inguruko etno-ipuñ eta esaundak II. Juan Manuel Etxeberria Ayesta. 2016.
- IKER 33
Piarres Larzabalen Antzerkigintza: 1950-1982. Isabelle Echeverria. 2016.
- IKER 34
La politique linguistique de la Révolution Française et la langue basque. Egoitz Urrutikoetxea. 2018.
- IKER 35
Gerraosteko Euskaltzaindiaren historia kulturala (1936-1954). Anton Ugarte. 2018.
- IKER 36
Le Dauphin: 1757ko gutuneriari buruzko osagarriak eta gogoetak, «otboi çato etchera». Xabier Elosegé. 2018.
- IKER 37
Eñaut Etxamendiren obra narratiboa (1964-2011): hurbilpen kritikoa. Itziar Madina Elguezabal. 2019.
- IKER 38
Euskal literatura itzuliaren egiturak eta islak 1975-2015. Miren Ibarluzea Santisteban. 2020.
- IKER 39
Euskal onomastika aplikatua XXI. mendean. Roberto González de Viñaspre (arg.). 2020.
- IKER 40
Arantzazutik mundu zabalerara (1968-2018). Andres Urrutia (arg.). 2021.
- IKER 41
Aviztasuna: bizkeren berba-mintzoak. Euskaltzaindiaren II. Nazioarteko Dialektologia Biltzara. Adolfo Arejita (arg.). 2021.
- IKER 42
I. Liburukia: Jose Ramon Minondo goizuetarraren gutunak. Olaberria (Oiartzun). 1790- 1807.Edizioa. 2021.
II. Liburukia: Jose Ramon Minondo goizuetarraren gutunak. Olaberria (Oiartzun). 1790- 1807. Hizkuntza azterketa. 2021.
Patxi Salaberri Zaratiegi, Juan Jose Zubiri Luxanbio eta Iker Salaberri Izko.
- IKER 43
Bertsolaritzaren historia soziala: oihartzuna, eragiletza eta gakoak (1823-2018). Antxoka Agirre Maiora. 2021.
- IKER 44
Territoires, Langues, Littératures & Cultures: Confrontations, Lectures, Translations. Sous la direction de Herve Le Bihan & Aurelia Arcocha. 2022.
- IKER 45
Ingurume digitala, hizkuntzen estandarizazioa eta euskara. Andoni Sagarna eta Miriam Urkia (argk.). 2022.
- IKER 46
Creación, traducción, autotraducción. Olga Anokhina eta Aurelia Arcocha (eds.). 2022.
- IKER 47
Mendebaldeko Euskara Zaharra: ezaugarriak, kronologia eta geografia. Eneko Zuloaga. 2022.
- IKER 48
I. Liburukia: Ignazio Bergara goizuetarraren gutunak. Arranbide (Arano) eta Elama (Artikutza). 1787-1811. Edizioa.
II. Liburukia: Ignazio Bergara goizuetarraren gutunak. Arranbide (Arano) eta Elama (Artikutza).1787-1811. Hizkuntza azterketa.
Patxi Salaberri Zaratiegi, Juan Jose Zubiri Luxanbio eta Iker Salaberri Izko. 2023.
- IKER 49
Euskara cleaniztasunean irakasten duten eskolak aztergai. D ereduko Gasteizko bi eskolaren indarguneak identifikatzen. Beñat Garaio Mendizabal. 2024.

GAKO BERRIEN BILA

Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolinguitikazko tresna metodologikoak garatzen: Euskal Herrirako aplikazio praktikoa

Iñaki Iurrebaso Biteri

Tesi hau euskal demolinguitikak duen tresna multzoa zabaltzeko eta hobetzeko sormen-saiakera bat da. Saiakera horretan, hizkuntza gutxituen inguruan dagoen jakintza soziolinguitikotik abiatuta, nazioarteko jarduera demolinguitikoa inspirazio-iturri hartuta eta irudimenari eraginda, euskararen inguruko hiru eragiketa estatistiko nagusik (Hegoaldeko Zentsuak, Hizkuntzen Erabileraren Kaleko Neurketak eta Inkesta Soziolinguitikokoak) adierazle berriak sortzeko zer-nolako aukerak eskaintzen dituzten ikertu da. Eta hainbat adierazletan gauzatu dira aukera horiek.



GAKO BERRIEN BILA
Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolinguitikazko tresna metodologikoak garatzen: Euskal Herrirako aplikazio praktikoa



GAKO BERRIEN BILA

Hizkuntza gutxituen jarraipena, ordezkapena eta indarberritzea neurtzeko demolinguitikazko tresna metodologikoak garatzen: Euskal Herrirako aplikazio praktikoa

ATAL ENPIRIKOA
eta ONDORIOAK

Iñaki Iurrebaso Biteri



IÑAKI IURREBASO BITERI (Legazpi, 1967) ikerlariak euskararen egoera soziala du aztergai nagusi. Donostiako Udalean soziologo lanetan aritu zen (1992-2001); Aztiker Ikergunearen sortzaile taldeko kide eta bertako zuzendari tekniko izan zen (2001-2010); Soziolinguitika Klusterrarekin hainbat ikerketetan parte hartu zuen (2010-2016); EHUko Hezkuntza Zientziak saileko irakasle eta ikerlari izana (2016-2023), esku artean duzun doktore tesia aurkeztu zuen 2023an. Gaur egun ikerketa teknikari dabil UEMAn.

iker
50-2

Iker - 50-2



Joseba Larretxe

IÑAKI IURREBASO BITERI

GAKO BERRIEN BILA

HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA,
ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA
NEURTZEKO DEMOLINGUISTIKAZKO
TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO
APLIKAZIO PRAKTIKOA

Bigarren liburukia
IKER- 50-2
(‘Atal enpirikoa’ eta ‘Ondorioak’)

2024

Argitalpen honen fitxa katalogafikoa eskuragarri duzu Euskaltzaindiaren Azkue Bibliotekako katalogoan.
www.euskaltzaindia.eus/azkue.

La ficha catalográfica correspondiente a esta publicación está disponible en el catálogo de la Biblioteca Azkue de la Real Academia de la Lengua Vasca.
www.euskaltzaindia.eus/azkue.

Les données bibliographiques correspondant à cette publication sont disponibles sur le site de la Bibliothèque Azkue de l'Académie de la langue basque. www.euskaltzaindia.eus/azkue.

A catalog record for this publication is available from the Azkue Biblioteka, Royal Academy of the Basque Language.
www.euskaltzaindia.eus/azkue.



Eskubide guztiak jabedunak dira. Ez da zilegi liburuki hau osorik edo zatika kopiatzea, ez sistema informatikoeekin beronen edukia biltzea, ez inongo sistema elektronikoko edo mekanikoko, fotokimikoko, magnetikoko, elektrooptikoko, fotokopiaz, erregistratuz edo beste bitartekoz beraz transmititzea, aipamenetarako izan ezik, argitaratzailearen edo copyrightaren jabearen alde aurreko eta idatzizko baimenik gabe.

Liburu hau Eusko Jaurlaritzaren laguntzarekin argitaratu da.

Hizkuntza-orraketa: Euskaltzaindiaren Hizkuntza Kalitatearen Behatokia zerbitzua (HIZBEA).

Azaleko irudia: Joseba Larretxe.

© Euskaltzaindia / R.A.L.V. / A.L.B. Plaza Barria, 15. 48005 BILBO

© Iñaki Iurrebaso Biteri

ISBN (lan osoarena): 978-84-129458-0-5

ISBN (2. liburukiarena): 978-84-129458-2-9

Lege-gordailua: LG D 01068-2024

Aurreinprimatzea eta inprimatzea:
Leitzaran grafikak

AURKIBIDEAK

AURKIBIDE OROKORRA	V
TAULEN AURKIBIDEA.....	XXVII
GRAFIKOEN AURKIBIDEA.....	XXXIX
IRUDIEN AURKIBIDEA	LI
MAPEN AURKIBIDEA.....	LIV
LABURTZAPENEN ZERRENDA.....	LV
EUSKARAZKO TERMINOEN ORDAINAK GAZTELANIAZ, FRANTSESEZ ETA INGELESEZ.....	LVII

AURKIBIDE OROKORRA

Lehenengo liburukia

Sarrera	1
HURBILPEN TEORIKOA.....	7
1. Soziolinguistikaren eta demolinguistikaren begiratua hizkuntza gutxituei.....	9
1.1 Soziolinguistika.....	9
1.1.1 Soziolinguistikaren bilakaera eta mugaketa	9
1.1.2 Hizkuntzaren eta gizartearen arteko harremana aztergai duen diziplinarteko eremua.....	11
1.1.3 Adostasunaren eta gatazkaren ikuspegiak soziolinguistikan	14
1.2 Demolinguistika, ikuspegi kuantitatibo batetik hitzun multzoen egoera eta bilakaera maila makro batean aztertzen duen diziplina	16
1.2.1 Demolinguistikaren sorrera eta bilakaera	16
1.2.2 Ikerketa-gaiak eta kokapena soziolinguistikaren eremu zabalean	18
1.2.3 Administrazio publikoen eta politika arloaren eragina demolinguistikan	18
1.2.4 Demolinguistikaren tresna nagusiak: zentsuak eta inkesta soziolinguistikoak.	20
1.3 Zentsuak (demolinguistikaren tresnak I)	21
1.3.1 Ibilbidea, definizioa, hizkuntza-zentsuak.....	21
1.3.2 Zentsuak gatazka-zelai.....	24
1.3.3 Zentsuetan txertatu izan diren galdera linguistikoak.....	26
1.3.4 Zentsuetako emaitzen ustiaketa, galdera bat baino gehiago eskura dagoenean	29
1.4 Inkesta soziolinguistikoak (demolinguistikaren tresnak II)	31
1.4.1 Inkesta, gizarte-zientzietan ikerketa kuantitatiboak egiteko teknika erabiliena	31
1.4.2 Erabilerari buruzko inkestak, inkesta soziolinguistikoak, eta abar	31
1.4.3 Inkesta soziolinguistikoen zeregina eta bilakaera.....	34
1.4.4 Inkesta soziolinguistikoetan ikertu ohi diren gaiak	35
1.5 Bestelako tresna eta bitartekoak (demolinguistikaren tresnak, III).....	38
2. Hizkuntzen ordezkapen- eta indarberitze-prozesuak	41
2.1 Oinarrizko hainbat kontzeptu.....	41
2.1.1 Hizkuntzak eta hizkuntza-komunitateak	41
2.1.2 Hizkuntza-ukipena eta elebitasuna	43
2.1.3 Hizkuntzen heriotza eta aniztasun kulturalaren galera	45
2.1.4 Hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena; gaiari begiratzeko hainbat ikuspegi..	46

2.2	Hizkuntzen galerari eta indarberritzeari buruzko Fishmanen ekarpena ...	47
2.2.1	'Language shift' (mintzaldatzea edo hizkuntza-ordezkapena)	48
2.2.2	'Domain'-ak (jardunguneak edo erabilera-eremuak).....	49
2.2.3	Diglosia eta konpartimentazio soziofuntzionala	51
2.2.4	Hizkuntzen jarraipenaren muina: belaunaldiarteko transmisioa	53
2.2.5	Komunitateen mugak babestu beharra; arnaguneen garrantzia	54
2.2.6	'Reversing Language Shift' -RLS- (Hizkuntzaren Indarberritzea -HINBE-) eta hizkuntza-komunitate baten osasuna neurtzeko GIDS-BAEN eskala.....	55
2.3	Hizkuntza-jarraipena eta -ordezkapena minorizazioaren soziolinguistikatik	57
2.3.1	Hizkuntza menderatzaileak eta gutxituak	57
2.3.2	Gutxitze prozesua gertatzen ari dela erakusten duten fenomenoak.....	58
2.3.3	Gutxitze- edo ordezkapen-prozesuaren faseak	59
2.3.4	Gutxitze-prozesuan faktore politikoen pisu erabakigarria.....	60
2.3.5	Hizkuntza-politika eta normalizazioa.....	62
2.4	Kapituluaeren sintesia: jarraipena/ordezkapena/indarberritzea (eta hizkuntzek une-eremu jakin batean duten egoera soziala) neurtzeko zazpi ardatzak.....	62
3.	Hizkuntzen egoera soziala eta bilakaera aztertzeko ardatz nagusiak	69
3.1	Zein ardatz diren aztergarriak demolinguistikatik (tesian lantzeko hartuko ditugun eta baztertuko ditugun ardatzak)	69
3.2	Hizkuntza-gaitasuna	71
3.2.1	Hizkuntza-gaitasuna zer den. Eta gaiarekin lotutako hainbat kontzeptu	71
3.2.2	Elebitasunaren inguruko sailkapen ugariak; elebidun motak	73
3.2.3	Hizkuntza-gaitasunaren neurketa demolinguistikatik.....	76
3.2.3.1	Nola neurtu hizkuntza-gaitasuna? Proba objektiboak eta erantzun aitortuak.....	76
3.2.3.2	Tokian-tokian alde handiak hizkuntza-gaitasunera hurbiltzeko moduan	77
3.2.3.3	Zein hizkuntzaren ezagutzari buruz galdetu ohi da?	77
3.2.3.4	Gaitasun erlatiboa	78
3.2.3.5	Erantzun-aukerak; galdera dikotomikoak eta bi erantzun-aukera baino gehiago eskaintzen dutenak.....	78
3.3	Erabilera(k).....	80
3.3.1	Hizkuntza-hautua eta erabilera-arauak	81
3.3.1.1	Ikuspegi makrosozial objektibistak: sozialki baldintzaturiko erabilera-hautuak	82
3.3.1.2	Ikuspegi mikrosozial subjektibistak: gizabanakoen erabakimena hizkuntza-hautuetan.....	83
3.3.1.3	Makro/mikro sintesi-ahaleginak.....	83
3.3.2	Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: zorua eta motorra	85

3.3.3 Erabileraren azterketa demolinguitikatik	88
3.3.3.1 Erabilerari buruzko informazio demolinguitikoa biltzeko teknikak	88
3.3.3.2 Erabileraren neurketa orokorra eta rol-harremanetan eta espazio jakin batzuetan egiten den erabileraren neurketa xehea	88
3.3.3.3 Erabilera neurtzeko teknikak eta eskalak	91
3.3.3.4 Erabileraren inguruko adierazle sintetikoak	94
3.4 Hizkuntzekiko motibazioak eta jarrerak	95
3.4.1 Hainbat kontzeptu: hizkuntza-jarrerak, motibazioak, eta hizkuntza-leialtasuna	96
3.4.2 Alderdi subjektiboen ikerkuntza demolinguitikatik	98
3.5 Testuinguru demolinguitikoa: hiztunen banaketa eta dentsitatea lurraldean; hizkuntzen nagusitasuna lurraldean; harreman-sareen osara	99
3.5.1 Hiztunen banaketa eta dentsitatea lurraldean	100
3.5.2 Nagusitasuna lurraldean; erabilera-dentsitatea; arnaguneak	102
3.5.3 Gizarte-sareen ikerketa eta hiztunen harreman-sareen azterketa ezaugarri linguitikoak aintzat hartuta	104
3.6 Hizkuntza-sozializazioa	105
3.6.1 Hizkuntza-transmisioa, hiztun-komunitatearen jarraipenerako giltzarri	106
3.6.2 Eragile nagusiak: familia, komunitatea, eskola... hizkuntza-ugaltzea eta hizkuntza-ekoizpena	107
3.6.3 Erabilera ezinbestekoa da transmisioa gerta dadin. Baina transmisioa erabilera baino zerbait gehiago ere bada	109
3.6.4 Hizkuntza-sozializazioaren ikuspegia	109
3.6.5 Familia barruko hizkuntza-sozializazioaren azterketa demolinguitikatik	110
3.6.6 Gainerako eragile sozializatzaileen eraginaren azterketa demolinguitikan: eskola eta komunitatea	111
3.7 Hizkuntza-bilakaera	112
3.7.1 Hizkuntzen ezagutza eta erabilera-ohiturak aldatu egin daitezke bizitzan zehar	112
3.7.2 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa demolinguitikatik	113
3.7.3 Hizkuntza-bilakaera: haur txikiak ginen garaitik gaur egun arteko bilakaera.	114
3.7.4 Hizkuntza-bilakaera, jarraipen- eta ordezkapen-prozesuen adierazle gisa	116
4. Euskal soziolinguistika; euskal herriko eragiketa demolinguitiko nagusiak	121
4.1 Euskal soziolinguistika	121
4.1.1 Ibilbidea	121
4.1.2 Euskal soziolinguistika gaur; hainbat zertzelada	124
4.1.3 Adostasunaren eta gatazkaren paradigmak euskal soziolinguistikan	128
4.1.4 Hainbat bilakaera-joera euskal soziolinguistikan	130
4.2 Eragiketa demolinguitiko nagusiak Euskal Herrian	131

4.2.1 Euskal demolinguitika garaikidearen lau adarrak	131
4.2.2 Lehenengo adarra: Hego Euskal Herriko Zentsuak-HZ (1981-2021).....	135
4.2.2.1 Hegoaldeko zentsuetan txertatu izan diren galderen ikuspegi orokorra; galderen formulazioen bilakaera eta alderagarritasuna.....	136
4.2.2.2 Metodologia-aldaketa adierazgarria 2011tik aurrerako zentsuetan	138
4.2.2.3 Argitalpenak.....	139
4.2.3 Bigarren adarra: Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketak (1989-2021).....	140
4.2.4 Hirugarren adarra: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguitikoa (1991-2021).....	143
4.2.5 Laugarren adarra: haur eta nerabeen erabilerari buruzko zentsu-izaerako eragiketak (Arrue eta Izaskun Arrue egitasmoak) 2011-2021	146
4.2.6 Azterketa demolinguitikorako baliagarriak diren beste hainbat eragiketa	148
4.2.7 Lau adarren alderaketa; iturri bakoitzaren indarguneak eta mugak	148
5. Sei ardatzen lanketa euskal demolinguitikan	153
5.1 Hizkuntza-gaitasunaren lanketa euskal demolinguitikan	153
5.1.1 Hizkuntza-gaitasuna Hegoaldeko Zentsuetan	153
5.1.1.1 Zentsuetako euskarazko gaitasunari buruzko galderak	153
5.1.1.2 Euskarazko gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak zentsuetan eta mapa soziolinguitikoetan	156
5.1.2 Hizkuntza-gaitasuna ISLn	160
5.1.2.1 Hizkuntza gaitasunaren berri emango diguten jatorrizko galderak.....	160
5.1.2.2 Hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak ISLn	162
5.2 Erabileraren lanketa euskal demolinguitikan	167
5.2.1 Etxeko erabilera zentsuetan	167
5.2.1.1 Etxeko erabilerari buruzko galderak zentsuetan	167
5.2.1.2 Etxeko erabilerari buruzko adierazle sintetikoak zentsuetan.....	168
5.2.2 Kaleko erabilera behatua HEKN-n.....	168
5.2.3 Erabilerak ISLn	169
5.2.3.1 Erabilera xeheari buruzko jatorrizko galderak	169
5.2.3.2 Erabilerari buruzko adierazle sintetikoa: ISLko erabileraren tipologia eta “erabilera trinkoa”	175
5.3 Jarreraren lanketa ISL-n	181
5.3.1 Euskararekiko jarreraren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn	181
5.3.2 “Euskara sustatzeari buruzko jarrera” adierazle sintetikoa	183
5.4 Testuinguru demolinguitikoaren lanketa EH-n	185
5.4.1 Hiztunen dentsitatea, zentsuetan oinarrituta: guneko soziolinguitikoa	185
5.4.2 Nagusitasuna lurraldean, erabilera-dentsitatea eta arnaguneak (zentsuetan eta HEKN-n oinarrituta)	189
5.4.3 Norberaren harreman-sareko euskaldunen dentsitatea eta horren eragina erabileran euskal demolinguitikan (ISLn oinarrituta).....	193

5.4.3.1 Harreman-sareen euskalduntasunaren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn	193
5.4.3.2 Harreman-sareen eta erabileraren arteko loturaren azterketa euskal demolinguistikan	200
5.5 Hizkuntza-sozializazioaren lanketa euskal demolinguistikan.....	200
5.5.1 Lehen hizkuntza Hegoaldeko Zentsuetan	201
5.5.2 Hizkuntza-transmisioa ISLn	204
5.5.2.1 Hizkuntza-sozializazioaren berri emango diguten jatorrizko galderak ISLn	204
5.5.2.2 Lehen hizkuntzaren bidez, transmisioaren lanketa ISLn oinarrituta	206
5.6 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa zentsuko eta ISL-ko datuetan oinarrituta	210
5.6.1 Hizkuntza-bilakaeraren tipologia edo indizea (BILA), zentsuko datuetan oinarrituz	211
5.6.2 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa ISLn: euskararen irabaziak eta galerak	213
6. Euskal demolinguistika gaur: sintesi-ahalegin labur bat	217
6.1 Euskal ondare demolinguistikoa: zabala, sendoa, aberatsa	217
6.2 Lau erronka: teoriar sakontzea, metodologia lantzea, nazioartekotzean aurreratzea, unibertsitatearen inplikazioa areagotzea.....	219
6.3 Balantze bat aurrera begira	223
IKERKETA-GALDERAK ETA HELBURUAK	225
7. Ikerketa-galderak eta helburuak	227
7.1 Ikerketa-galdera orokorrak	227
7.2 Teoria-mailako helburu zehatzak	228
7.3 Metodologia-mailako helburuak.....	229
7.3.1 Hegoaldeko zentsuei dagozkien helburu zehatzak	230
7.3.2 Hizkuntzen erabileraren kale-neurketei dagozkien helburu zehatzak	232
7.3.3 Inkesta Soziolinguistikoei dagozkien helburu zehatzak	232
7.4 Ikerketa-galdera enpiriko zehatzak.....	234
METODOLOGIA - ATALA	241
8. Metodologia: zeharkako iturrietatik abiatuta, egoera demolinguistikoaren berri emango diguten adierazle esanguratsuak sortzea. Lanean gidari izango ditugun hainbat irizpide.....	243
8.1 Metodologia kuantitatiboa, zeharkako iturrien ustiaketa, adierazle bakun eta sintetikoaren lanketaren bidez.....	243
8.2 Hiru iturrien arteko alderagarritasuna lantzea, funtsezko irizpide	245
8.3 Beste hainbat irizpide orokor	248
8.4 Erabilerari buruzko adierazleatarako hainbat irizpide eta prozedura orokor	249

8.4.1	Tasa esleituatarako irizpidea	249
8.4.2	Denbora osoko hitzunen eta jardunaren osararen kalkuluak	252
8.4.3	Erabilera-tasak (eta beste batzuk) multzokatzeko irizpidea(k)	253
8.5	Lurralde-irizpideak	254
8.5.1	Oinarrizko lurraldekatzea eta izendegia	254
8.5.2	Beste hainbat lurraldekatze, irizpide demolinguitikoetan oinarrituta (aurrerapena).....	255
8.6	Informazioa interpretatzerakoan oso kontuan hartu beharreko irizpidea: datu aitortuen baliozkotasunari buruz	257
8.6.1	Datu demolinguitikoen fidagarritasuna eta baliozkotasuna.....	257
8.6.2	Erantzun aitortuen eta “benetan” gertatzen denaren arteko aldea. Zergatik gertatzen dira alboratzeak eta zer-nolako norabideetan?	259
8.6.3	Alboratzea ez da homogenoa	260
8.6.3.1	Informazioa biltzeko prozeduraren eragina	260
8.6.3.2	Alboratzea aldakorra izan daiteke lurralde-eremuen eta hitzun multzoen arabera.....	261
8.6.3.3	Alboratze handiagoa gaitasunari buruzko galderetan erabilerari buruzkoetan baino	262
8.6.4	Hizkuntza-gaitasun aitortuaren datuen alboratzeaz	262
8.6.5	Erabilera aitortuaren datuen alboratzeaz.....	264
8.6.6	Zuhurtzia eta sakontze metodologikoaren premia	265
9.	Hegoaldeko zentsuen lanketa	268
9.1	Abiapuntua zehazten: azterketarako unibertsoa, landuko ditugun zentsuak, baliatuko ditugun zentsuetako galderak	267
9.1.1	Unibertsoaren definizioa.....	268
9.1.1.1	Lurralde-definizioa: Hegoaldea.....	268
9.1.1.2	Biztanleria erroldatua: zuzenbidezko biztanleria eta biztanleria egoiliarra	269
9.1.1.3	Familia-etxebizitzak eta establezimendu kolektiboak	269
9.1.1.4	Adinaren arabeko definizioa	271
9.1.2	Landuko ditugun zentsuen aukeraketa.....	272
9.1.2.1	Serie homogenoa osatzen ote dute zentsuek eta biztanleriaren estatistiken datuek? EAeko datuen azterketa	272
9.1.2.2	Landuko ditugun zentsuak eta datu-baseak.....	278
9.2	Zentsuetatik sortuko ditugun adierazleen ikuspegi orokorra	280
9.3	Hizkuntza-gaitasunari buruzkoak.....	284
9.3.1	Gaitasunari buruz zentsuek ematen duten informazioaren mugak eta gure lanketaren helburuak	284
9.3.2	‘Euskarazko ahozko gaitasuna’ adierazlearen oinarrizko definizioa	285
9.3.3	Sailkapen osoaren bila	286

9.3.4 Bi adierazle osagarri gaitasunaz.....	290
9.3.5 Hizkuntza-gaitasunari buruzko sailkapenen alderaketa	289
9.4 Lehen hizkuntzaren ingurukoak	292
9.5 Etxeko erabileraren ingurukoak	294
9.6 Hizkuntza-bilakaeraren azterketa zentsuko datuetan oinarrituta	296
9.6.1 Hizkuntza-bilakaeraren azterketaren helburuak.....	296
9.6.2 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera	297
9.6.3 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera	300
9.6.3.1 Hitzunen bi erabilera-datu zentsuetan.....	300
9.6.3.2 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xchearen adierazlea	301
9.6.3.3 Jardunaren hizkuntza-bilakaera.....	303
9.6.3.4 Hizkuntzen arteko alde biko irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbiak	308
9.6.3.5 Hizkuntza bakoitzaren irabazi-galerak eta ordezkapen-saldo garbi orokorra	310
9.6.3.6 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen euste-indarraren adierazleak	316
9.6.3.7 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen erakapen-indarraren adierazleak	320
9.6.3.8 Hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakapenaren balantzerako adierazleak	323
9.6.3.9 Hizkuntzen bizi-indarraren indizea	325
9.7 Familien ezaugarrietan oinarritzen diren adierazleak (etxeko testuinguru soziolinguistikoaren adierazleak)	327
9.7.1 Hitzunen familia-testuinguru soziolinguistikoaren azterketarantz.....	327
9.7.2 Etxeko enosaera, euskaldunen dentsitatearen arabera	328
9.7.3 Etxe euskaldunetako helduen artean euskaldun zaharren dentsitatea.....	330
9.7.4 Etxeko enosaera, hizkuntza-gaitasuna eta helduen lehen hizkuntza aintzat hartuta.....	331
9.7.5 Etxeko enoskararen batez besteko erabilera.....	335
9.7.6 Etxeko helduen jatorrizko nagusitasun-eremuaren euskalduntasunari buruzkoak	337
9.8 Gizabanakoak bizi diren (edo jaio izan ziren) udalerrietako enoskararen erabileran oinarritzen diren adierazleak.....	337
9.8.1 Helburuak, iturriak, azterketa-unitatea	337
9.8.1.1 Zergatik eta zertarako landu informazio demolinguistikoak maila lokalean	337
9.8.1.2 Maila lokalean enoskararen egoeraren berri eman diezaguketen iturri estatistikoak	338
9.8.1.3 Maila lokala: udalerriak eta udalerriz azpiko unitateak.....	339
9.8.2 Hitzuna bizi den udalerriko ezaugarri demolinguistikoetan oinarritzen diren adierazleak.....	339

9.8.2.1	Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazleak; gune soziolinguistikoak.....	340
9.8.2.2	Hiztuna bizi den udalerriko hiztunen lehen hizkuntzari buruzko adierazleak.....	344
9.8.2.3	Hiztuna bizi den udalerriko etxeko erabilerari buruzko adierazleak; nagusitasun-eremuak	347
9.8.2.4	Udalerriren euskalduntasuna hobekien ordezka dezakeen zentsuko adierazlearen bila	366
9.8.2.4.1	Ikuspegi teorikoa	366
9.8.2.4.2	Ikuspegi metodologikoa	367
9.8.2.4.3	Bi aldagai horien baliagarritasunaz kontraste enpirikoa	368
9.8.3	Hiztuna jaio zen garaian eta tokian haur txikiakiko euskararen erabileran oinarritzen diren adierazleak.....	371
9.8.3.1	H1 aldagai “bereziaren” datuetatik abiatuta, azken mendeko bilakaera demolinguistikoari buruzko datu estatistikoaren bila; gure lanketaren helburuak	371
9.8.3.2	Lan-prozesua: zentsuetako mikrodatuen lanketaren bidez, garai/udalerrri bakoitzean 3 urte arteko haurrekiko euskararen erabileraren ehunekoa kalkulatzeko eta hiztunei esleitzeko	373
9.8.3.2.1	Lanketaren ikuspegi orokorra, pausoz pauso	373
9.8.3.2.2	Iturri egokienak aukeratzea eta azterketarako laginak osatzea.....	374
9.8.3.2.3	Eskuratu ditugun datu xeheak Hegoaldeko ikuspegiz bateratzea udalerrri guztietarako	376
9.8.3.2.4	Bost urtekako lagin metatuak sortzea	378
9.8.3.2.5	Bosturteko eta udalerrri bakoitzeko laginerako, euskarak haur txikiakiko etxeko erabileran izan zuen pisua kalkulatzeko	380
9.8.3.2.6	Hainbat azpilaginen neurriari buruzko kezka eta zuzentze-irizpideak udalerrri txikiago eta data zaharragoetarako: hiru bosturtekoren batez besteko haztatua.....	381
9.8.3.2.7	Hiztun bakoitzari bera jaio zen garai eta udalerriko lehen hizkuntzaren datua esleitzeko.....	384
9.8.3.2.8	Arazoa: Iparraldean jaiotakoei buruzko informazio-hutsunea EUSTAT eta NASTATen zentsuetan	385
9.8.3.2.9	Jaiotza-lekuaren arabera inguruneko lehen hizkuntza esleitzeko prozedurak eta balioak.....	387
9.8.3.3	2011., 2016. eta 2021. urteetarako balioak kalkulatzeko Hegoalderako	388
9.8.3.4	Azaldu dugun prozesuaren emaitza diren adierazleak	389
9.8.3.5	Jaiotza-lekuko/-garaiko lehen hizkuntzan oinarritzen diren adierazlearen mugak eta hobetzeko/sakontzeko bideak	393
9.8.3.5.1	Unibertsoak eta laginak	393
9.8.3.5.2	Neurriaren auzia.....	393
9.8.3.5.3	Albortzerik izango ote zen hiztunen H1en arabera euren hilkortasunean eta kanpora joateko joeran?.....	394

9.8.3.5.4 Alboratzeak zehazteko eta zuzentzeko prozedurak asmatu beharraz, aurrera begira.....	395
9.8.3.5.5 Zenbateraino erabil daiteke garai eta eremu batean haur txikien lehen hizkuntzaren datua garai/eremu horretan hizkuntzek duten nagusitasunaz aritzeko.....	395
9.8.4 Azken mendeko bilakaera luzea aztertzeko Hegoaldeko lurraldearen multzokatzea.....	397
10. Hizkuntzen erabileraren kale-neurketen lanketa	399
10.1 Helburuak, sortuko ditugun adierazleak eta jarraituko dugun prozedura	399
10.1.1 Kale-erabilerako datuen alderagarritasuna helburu.....	399
10.1.2 HEKNtik sortuko ditugun adierazleak.....	400
10.1.3 Sortuko dugun adierazle nagusia: euskararen kale-erabilera haztatua.....	401
10.1.4 “Euskararen kale-erabilera haztatua” adierazlea sortzeko jarraituko dugun prozedura labur azalduta.....	401
10.2 Erabiliko ditugun informazio-iturriak	402
10.2.1 Iturri nagusia: kaleko erabileraren neurketen datu-basea, Soziolinguistika Klusterrarena	402
10.2.1.1 Gure ustiaketatik at utziko ditugun hiru neurketa	406
10.2.1.2 Ustiaketara bilduko ditugun hamabi neurketak.....	406
10.2.2 Neurketa horietan jasotako informaziotik guk baliatuko ditugun aldagaiak.....	407
10.2.3 Informazio-iturri osagarria (haztatzeko eta erregresioa lantzeko erabiliko duguna): biztanleria-zentsuak	409
10.3 Urteen multzokatzea bosturtekoz bosturteko	410
10.4 Adinaren arabera haztaketa. Zergatik eta nola	414
10.4.1 HEKNren emaitzak ez dira zuzenean alderagarriak ISL eta Hegoaldeko zentsuetakoekin, laginen osaera dela eta.....	414
10.4.2 HEKN-n laginen osaera, adinaren arabera	415
10.4.3 Haztatzea nola.....	417
10.5 Erregresioa, neurketarik egin izan ez den urte eta udalerriei kale-erabileraren balio bat esleitzeko antzeko ezaugarriak dituzten udalerrien arabera	418
10.5.1 Zergatik erregresioa eta zergatik Hegoaldea.....	418
10.5.2 Neurketa-datuak zenbat udalerriri buruz ditugun eta zenbat diren daturik gabeak, erregresioan oinarrituta esleitu beharrekoak, urtez urte.....	418
10.5.3 Erregresio anizkoitza.....	420
10.5.3.1 Erregresio-eredurako zentsuetatik aukeratu ditugun aldagaiak	421
10.5.3.2 Aldagaien arteko harreman linealaren azterketa, Pearsonen R korrelazio-koefizientearen bidez.....	422
10.5.3.3 kale-koefizientearen eta aldagai demolinguistikoen arteko harremanaren azterketa puntu-diagramen bidez.....	425
10.5.3.4 Erregresio-ereduan txertatuko ditugun aldagai askeak	432

10.5.4	Bosturteko bakoitzerako erregresio-ekuazioak	433
10.5.5	Bosturteko bakoitzeko erregresio-ereduaren azalpen-gaitasuna.....	436
10.6	Urte bakoitzerako udalerrri bakoitzari dagokion balioa erabakitzea eta, hortik abiatuta, udalerriz gaindiko eremu eta habitaten kale-erabileraren datuak kalkulatzeko.....	437
10.7	Kaleko erabilera-dentsitatearen adierazleak Hego Euskal Herrirako	440
10.8	Kaleko erabileran, denbora osoko hitzunen kalkulua egitea eta erabiltzen den euskararen osaera aztertzea.....	453
11.	Inkesta soziolinguistikoaren lanketa	458
11.1	Landuko dugun datu-basea; landuko ditugun adierazle guztien ikuspegi orokorra.....	458
11.1.1	ISLtik gure lanketarako oinarrizko lehengaia: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza	458
11.1.2	ISLtik sortuko ditugun adierazle guztien ikuspegi orokorra	459
11.2	Ahozko hizkuntza-gaitasunaren adierazle sintetikoa (eta hortik sortzen diren multzo metatuak).....	462
11.2.1	Helburua: bi hizkuntzak aintzat hartuko dituen eta <i>continuum</i> izaera jasoko duen adierazlea sortzea	462
11.2.2	Nondik edango dugun adierazlea sortzeko: jatorrizko galderak	463
11.2.3	Birkodetze-lanak adierazle sintetikoa eraikitzeko	464
11.2.4	Adierazle sintetiko berriaren kategoriak eta elebidun hartzaileen inguruko oharra	468
11.2.5	2006tik aurrerako hutsune partziala informazioaren xehetasunean	468
11.2.6	Ikuspegi teorikoarekin uztartzea; hainbat termino eta sailkapenekiko baliokidetasuna.....	471
11.2.7	Xehetasun-mailari buruzko gogoeta (garapen-aukerak)	476
11.2.8	Hizkuntza-gaitasunaren araberako multzo metatuak: hizkuntzen erabilgarritasuna, ezinbestekotasuna eta erosotasuna ikertzeko bitartekoak..	477
11.3	Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzeko adierazle bakunak	482
11.3.1	Helburuak eta HSE multzoaren aurkezpena (Harreman-sareak eta Erabilera).....	482
11.3.2	ISLtik edanez HSErako sortu ditugun adierazleak eraikitzeko prozesua: jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara eta horietatik adierazle sintetikoetara	484
11.3.3	Erabilerari buruzko adierazle bakunak sortzen.....	485
11.3.3.1	Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun	485
11.3.3.2	Jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea	487
11.3.3.3	Prozesuaren emaitza: erabilera-tasa esleituak	489
11.3.4	Hitzun euskaldunen hurbileko harreman-sareen euskaldunek duten pisuari buruzko adierazle bakunak sortzen.....	491
11.3.4.1	Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun	491

11.3.4.2	Jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea	494
11.3.4.3	Prozesuaren emaitza: harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko tasa esleituak	496
11.3.5	Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle bakunak sortzen	499
11.3.5.1	Jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara; zer-nolako adierazle bakunak sortu ditugun	499
11.3.5.2	Adierazle berrietarako aintzat hartuko ditugun harreman multzoak zehaztea eta erabilerari buruzko jatorrizko aldagaiaren erantzunei zenbakizko balioak esleitzea	502
11.3.5.3	Prozesuaren emaitza: mintzakide euskaldunekiko erabilera-tasa esleituak	504
11.4	Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sarearen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera (HSE) aztertzekeo adierazle sintetikoak	505
11.4.1	HSE adierazle sintetikoak: zertarako, zein eta zer-nolako irizpideen arabera eraikiko ditugun	506
11.4.1.1	Adierazle bakunak eta sintetikoak	506
11.4.1.2	Helburuak eta sortuko ditugun adierazle sintetikoak	506
11.4.1.3	Adierazle multzoaren koherentzia eta alderagarritasuna	508
11.4.1.4	HSE adierazle sintetikoak eraikitzekeo prozedura	509
11.4.1.5	HSE adierazle sintetikoak osatzeko eta haztatzeko irizpideak	510
11.4.1.6	Jatorrizko aldagaietan hutsuneak dauden urteetan zer egingo dugun adierazle sintetikoek begira	513
11.4.1.7	Euskaldunekiko erabilerari buruzko adierazle sintetikoek alboratzeaz	515
11.4.2	Familiari buruzko adierazle sintetikoek osatera eta HSEren haztatzeko irizpideak (erabileraren adibideekin azalduta)	515
11.4.3	Harreman informaletako adierazle sintetikoek osatera eta haztatzeko irizpideak (erabileraren adibidea)	520
11.4.4	Egoera formaletako erabileraren erakusle, merkataritzako eta zerbitzu publikoetako adierazle sintetikoek osatera eta haztatzeko irizpideak (erabileraren adibidea)	525
11.4.5	Aurrez aurreko harremanen adierazle sintetikoek osatera eta haztatzeko irizpideak (erabileraren adibidea)	530
11.4.6	Azalpen bat: gizabanako-mailako adierazle sintetikoak (A motako sintetikoak) eta komunitate-mailakoak (B motakoak)	536
11.4.6.1	A motako adierazle sintetikoek osatera eta haztatzeko irizpideak: koefiziente teorikoak eta empirikoak urtez urte	539
11.4.6.2	Hiztun guztien erabilerari buruzko kalkulua	543
11.5	Erabilerari eta harreman-sareei buruzko beste adierazle sintetiko batzuk	545
11.5.1	Bi hizkuntzetako hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arabeko tipologia	545
11.5.2	Aurrez aurreko erabileran, denbora osoko hiztunen kalkulua egitea eta erabiltzen den euskararen osatera aztertzea	548

11.5.3 Erabilera baloratzeiko erreferentziak, harreman-sareen osaeran eta hiztunen hizkuntza-gaitasunean oinarrituta	553
11.5.3.1 Hizkuntzen erabilerearen nahitaezkotasun-egiturara hurbiltzea, hiztunen hizkuntza-gaitasunetik abiatuta; euskara-erdaren erabilera posiblearen ibiltarteak; gehienezko eta gutxieneko erabilera posibleak	552
11.5.3.1.1 Hiru hiztun mota, lau komunikazio-egoera posible, erabilera posiblearen gutxieneko eta gehienezko erreferentziak	552
11.5.3.1.2 Euskaldunen sarearen osaerari buruzko kalkuletatik abiatuta, erabilera-aukerak aztertzeiko adierazleak sortzen	555
11.5.3.2 Erabilera erosoaren erreferentzia: elebidunek, hizkuntza aukeraterik dagoen harremanetan, errazen erabiltzen duten hizkuntza erabilia egongo litzatekeen erabilera.....	560
11.5.3.3 Landutako erreferentzien mugak; datuak zuhurtzia handiz irakurri beharraz	562
11.6 Euskara erabiltzeko motibazioetara/jarreterara zeharkako hurbilpen bat, jardunaren osaera eroso/ez-erosoa aztertuta	563
11.7 Belaunaldiarteko transmisioaren indizeak, gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohituretan oinarrituta	565
11.8 Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazleak.....	571

Bigarren liburukia

ATAL ENPIRIKOA	579
12. Atal enpirikoaren planteamendua eta mugak.....	581
13. Mende bateko bilakaerara hurbiltzea, haur txikien lehen hizkuntzaren azterketan oinarrituta, 1906-2021	583
13.1 Haur txikiekiko erabileran mende bateko ikuspegi luzearen bila.....	583
13.1.1 Hegoaldean jaiotako haurren lehen hizkuntzaren bilakaera, 1906-2021	583
13.1.2 Euskal Herri osoko ikuspegiaren bila; 1916-2001 bilakaera, ISLren arabera....	590
13.2 Hegoaldeko H1en arabera, nagusitasun-eremuek izan duten bilakaera, 1906-2016	593
13.2.1 Zentzurik ba al du nagusitasun-eremuen eta arnaguneen mende bateko bilakaera haurren H1en oinarrituta aztertzeak?	593
13.2.2 Nagusitasun-eremuen eta arnaguneen bilakaera Hegoaldean, azken mendeko ikuspegia	594
13.2.2.1 Euskararen nagusitasun-eremuen bilakaera, arnagune bete eta erasanen bilakaera.....	597
13.2.2.2 Erdara nagusi den eremuen bilakaera.....	599

14. Hizkuntza-gaitasuna	603
14.1 Ahozko hizkuntza-gaitasuna, 2016	603
14.2 Ahozko hizkuntza-gaitasunaren bilakaera Euskal Herrian, 1991-2016.....	607
14.3 Euskarazko gaitasuna eta adina.....	612
14.3.1 Euskara zaharren gauza izatetik gazteena izatera pasatu da. Adinaren iraultza.....	613
14.3.2 Gaitasuna, adinaren arabera, nagusitasun-maila ere aintzat hartuta, 2016an	616
14.3.3 Hizkuntza-gaitasunaren bilakaera, adinaren arabera	618
15. Erabilera(k)	623
15.1 Euskararen erabileraren ikuspegi sintetikoaren bila	623
15.1.1 Zenbat euskara erabiltzen da gaur?	623
15.1.2 Euskararen erabileraren bilakaera, 15-16 urtetik gorako hiztun guztiak aintzat hartuta, 1991-2016	627
15.1.3 Euskaldunen erabileraren bilakaera aurrez aurreko harremanetan, 1991-2016	631
15.2 Euskara-erdaren erabilera, rol-harreman eta espazioen arabera (ikuspegi xehea)	633
15.2.1 Euskaldunen erabilera rol-harreman eta espazioen arabera.....	633
15.2.2 Euskaldunen erabileraren bilakaera xehea 1991-2016.....	634
15.2.3 Rol-harreman eta espazioen araberako erabilera, hiztun guztiak aintzat hartuta.....	637
15.2.4 Hiztun guztien erabileraren bilakaera xehea 1991-2016.....	640
15.3 Euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna	643
15.3.1 Ikuspegi sintetikoa	643
15.3.2 Ikuspegi xehea.....	645
15.3.3 Harreman-sareen euskalduntasunaren bilakaera, 1991-2016	647
15.4 Euskaldunekiko erabilera	650
15.4.1 Ikuspegi sintetikoa	651
15.4.2 Ikuspegi xehea.....	652
15.4.3 Euskaldunekiko erabileraren bilakaera, 1991-2016.....	655
15.5 Euskararen erabilera eta adina	657
15.6 Jardunaren osaeraren azterketa	665
15.6.1 Herrialdearen araberako jardunaren osaera.....	666
15.6.2 Nagusitasun-eremuen araberako jardunaren osaera.....	670
15.6.3 Hiztunen lehen hizkuntzaren araberako jardunaren osaera.....	677
15.6.4 Hizkuntza-gaitasunaren araberako jardunaren osaera	680
16. Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: bi ardatzak harremanetan.....	685

16.1	Hiztun-komunitateak zenbakitan. Zenbat gara?	685
16.2	Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko aldebiko harremanaz	692
16.2.1	Hiztunen hizkuntza-gaitasuna egungo erabilera-mailaren arabera.....	692
16.2.2	Erabilera-maila hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera	694
16.2.3	Erabilera-maila hizkuntza-gaitasunaren arabera, euskara erabiltzea posible den kasuetan	698
16.2.4	Erabileraren, harreman-sareen eta euskaldunekiko erabileraren bilakaera, hizkuntza-gaitasunaren araberako multzoetan	701
16.3	Asko edo gutxi erabiltzen ote da euskara dagoen gaitasun-mailarako?....	704
16.3.1	'Gaitasunean indartsu, erabileran ahul' ikuspegia	705
16.3.2	Erabileraren balorazioa, euskara-erdaren gutxieneko eta gehieneko erabilera posibleen erreferentzien argitan.....	707
16.3.3	Erabileraren balorazioa, erabilera erosoaren erreferentziaren argitan.....	710
16.3.4	Erabileraren balorazioa, sintesi ikuspegia	712
16.3.5	Bilakaera-joerak.....	713
17.	Jarrerari eta motibazioei buruz bi hitz zeharka	715
17.1	Euskararen inguruko iritziak.....	716
17.2	Erabilera, gaitasuna eta jarrera/motibazioa: zein indartsuen, zein ahulen?.....	717
17.3	Euskarazko jardunaren azterketa, erosotasunaren arabera; horrek nola eragiten dion jarrera-motibazioen gaiari	718
18.	Testuinguru demolingüistikoa: nagusitasun-eremuak eta arnasmuneak	721
18.1	Hego Euskal Herriko nagusitasun-eremuak eta arnasmuneak gaur.....	721
18.1.1	Nagusitasun-eremuak, errealitate eta dinamika soziolingüistiko berezien testuinguru eraginkorrak	723
18.1.1.1	Euskararen erabilera-maila, erabileraren araberako multzokatze xehearen arabera.....	723
18.1.1.2	Hizkuntza-gaitasuna, nagusitasun-eremuen arabera.....	725
18.1.1.3	Euskararekiko jarrera orokorra, nagusitasun-eremuen arabera	728
18.1.1.4	Euskararen transmisioa, nagusitasun-eremuen arabera	739
18.1.1.5	Hizkuntza-bilakaera, nagusitasun-eremuen arabera.....	730
18.1.1.6	Nagusitasun-eremuak, ekosistema soziolingüistikoak	731
18.1.1.7	Argibide gisako bi taula: nagusitasun-eremuen eta eremu soziolingüistikoaren arteko harremana.....	732
18.1.2	Nagusitasun-eremuak (eta arnasmuneak) zenbatzen.....	734
18.1.2.1	Zenbaketa, 2011ko etxeko erabileran oinarrituta	735
18.1.2.2	Zenbaketa, 2016ko kaleko erabileran oinarrituta.....	741
18.1.2.3	Nagusitasun-eremuak (eta arnasmuneak) Hegoaldean gaur: sintesi-ikuspegi baterantz.....	745
18.2	Nagusitasun-eremuen (eta arnasmuneeen) bilakaera Hegoaldean.....	747

18.2.1 Jatorrizko eremuen bilakaera (1991ko erabilera-mailaren araberako multzo finkoak aztertuta).....	747
18.2.2 Nagusitasun-eremuen eta arnaguneen bilakaera Hegoaldean	749
18.2.2.1 Nagusitasun-eremuen bilakaera, etxeko erabileran oinarrituta, 1991-2011	749
18.2.2.2 Nagusitasun-eremuen bilakaera, kaleko erabileran oinarrituta, 1991-2016	752
18.2.2.3 Nagusitasun-eremuen (eta arnaguneen) bilakaera Hegoaldean: sintesi-ikuspegi baterantz	753
18.3 Euskara-erdaren nagusitasuna lurraldean; egungo egoera	758
18.3.1 Herrialdez herrialde.....	758
18.3.2 Eskualdeen ikuspegia: demolinguitika-datuak eta nagusitasun-eremuak	765
18.3.3 Udalerrikako ikuspegia.....	773
18.3.3.1 Hegoaldeko zazpi udalerrri populatueneen ikuspegia (50.000 hiztunetik gora)	773
18.3.3.2 20.000 hiztunetik gorako 21 udalerrien ikuspegia.....	774
18.3.3.3 10.000 hiztunetik gorako 49 udalerrien ikuspegia.....	775
18.3.3.4 5.000 hiztunetik gorako 89 udalerrien ikuspegia.....	780
18.3.3.5 Hegoaldeko udalerrri guztien ikuspegia.....	780
18.4 Euskara-erdaren nagusitasuna: bilakaera-joerak lurraldean.....	788
18.4.1 Bilakaera herrialdeetan.....	792
18.4.1.1 Euskararen erabilerearen bilakaera herrialdeka.....	792
18.4.1.2 Arnaguneen pisuaren bilakaera herrialdez herrialde.....	801
18.4.2 Bilakaera eskualdeetan eta udalerrietan	803
18.4.2.1 Etxeko erabilerearen bilakaera eskualdez eskualde eta udalerrira, zentsuen arabera	804
18.4.2.2 Kaleko erabilerearen bilakaera eskualde batzuetan, HEKNren arabera	809
18.4.3 Ipar Euskal Herriaz bi hitz	815
18.5 Hiztunen hurbileko harreman-sarearen euskalduntasuna	817
19. Hizkuntza-sozializazioa, familiako transmisioa.....	821
19.1 Belaunaldi berrien lehen hizkuntza	821
19.2 Gurasoen erabilera seme-alabekin, euren hizkuntza-gaitasunaren arabera	824
19.3 Familiako transmisioaren azterketa, guraso eta seme-alabekiko erabileran oinarrituta	828
19.4 Euskal Herriko transmisio-joeren alderaketa Galizia eta Herrialde Katalanekin	832
20. Hizkuntza-bilakaera eta hizkuntzen bizi-indarraren neurraketa	839
20.1 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera.....	839

20.1.1	Haur txikitako gaitasuna <i>versus</i> oraingo gaitasuna	839
20.1.2	Bi hiztun multzo, bi errealitate	840
20.1.3	Euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren galerak gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran	844
20.1.4	Euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren irabaziak gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran	845
20.1.5	Adinaren arabeko aldeak	846
20.1.6	Nagusitasun-eremuen arabeko aldeak	848
20.1.7	Jatorrizko elebidunen hizkuntza-bilakaera	850
20.1.8	Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera, 1991-2016	851
20.2	Erabilerazko hizkuntza-bilakaera Hegoaldean	853
20.2.1	Hizkuntza-bilakaera aztertzeko jatorrizko datuak zentsuetatik: H1 eta EE ..	854
20.2.2	Jarraipena eta ordezkapena hizkuntza-bilakaeran	856
20.2.3	Hizkuntza-komunitateen euste-indarra Hegoaldean, 2011	858
20.2.4	Hizkuntza-komunitateen erakarpen-indarra Hegoaldean, 2011	861
20.2.5	Hizkuntza-komunitateen arteko fluxuak Hegoaldean, 2011	863
20.2.6	Ordezkapen-prozesuen laburpena saldoen bidez	865
20.2.7	Erabilerazko hizkuntza-bilakaera 1991-2011 epealdian	867
20.2.8	Erabilerazko hizkuntza-bilakaera ISLn	869
20.3	Hizkuntzen bizi-indarra Hegoaldean; euskararen bizi-indarra beste hizkuntza gutxitu batzuenarekin alderatuta	871
20.3.1	Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen bizi-indarra Hegoaldean	871
20.3.2	Euskararen bizi-indarra nazioarteko beste komunitate batzuetakoekin alderatuta	872
20.3.3	Euskararen erabilerazko hizkuntza-bilakaera eta bizi-indarra, nagusitasun-eremuen arabera	875
20.4	Transmisioaren eta hizkuntza-bilakaeraren osotasunezko ikuspegiaren bila	879
20.4.1	Bi ikuspegi itxuraz kontrajarri; bi galdera	880
20.4.2	Egingo dugun lanaketaren xehetasunak	881
20.4.2.1	Ustiaketan landuko ditugun hiru belaunaldiak eta erreferentzia-data orientagarriak finkatzen	881
20.4.2.2	Lagina(k)	884
20.4.2.3	Landutako datuak (eta datuak sortzeko erabilitako irizpideak)	884
20.4.2.4	Landuko ditugun alderatzeak	888
20.4.3	Alderatze sinkronikoa: B belaunaldia 2016. urtean	888
20.4.4	Alderatze diakronikoak I: belaunaldien datuak alderatuz	890
20.4.5	Alderatze diakronikoak II: hizkuntza-bilakaera belaunaldi barruan	891
20.4.6	Alderatze diakronikoak III: hizkuntza-bilakaera eta belaunaldiarteko aldaketa elkarrekin irudikatuz	896

20.4.7 B belaunaldiaren bilakaeraren kontakizuna eraikitzen	897
ONDORIOAK	901
21. Ondorio teoriko eta metodologikoak	903
21.1 Ondorio teorikoak	903
21.2 Ondorio metodologikoak	904
21.2.1 Euskal panorama demolinguistikoari eragiten dioten ondorioak	905
21.2.2 Guk egindako lanketari eragiten dioten ondorioak	906
22. Ondorio enpirikoak: hizkuntza-jarraipena, -ordezkapena eta -indarberritzea euskal herrian	911
22.1 Euskaldunak, heriotzaren amildegi ertzetik bueltan datorren hiztun- -komunitatea (XX. mende hasieratik gaur arteko bilakaeraz)	911
22.1.1 Ordezkapen-aroa (1906-1971)	911
22.1.2 Indarberritze-aroa (1971-2001)	916
22.1.3 Geldotzearen aroa (2001-2021)	918
22.1.4 Iparraldeko bilakaera; eta osotasuneko ikuspegia	920
22.2 Euskararen egungo egoeraren laburpena demolinguistikatik: minorizazio-egoera gorrian egonda, bizinahi handia duen hizkuntza-komunitatea	922
22.3 Hizkuntza-gaitasuna: zorua ahul	928
22.4 Erabilera(k)	930
22.4.1 Euskara-erdaren erabilera gaur	930
22.4.2 Azken hamarkadetako erabileraren bilakaeraz hainbat ikuspegi	934
22.4.3 Euskara asko erabiltzen da gaur egun dagoen hizkuntza-gaitasunerako. Ikuspegi berritu bat	936
22.4.4 Ikuspegi berrituaren ondorioak/inplikazioak: leiho bat indarberritzeari	938
22.4.5 Hiztun elebidunari zailago zaion hizkuntzan jardutea; “hizkuntza-hautu ez erosoak”	942
22.5 Motibazioa: amets euskaltzalearen indarra	943
22.6 Testuinguru demolinguistikoa: euskararen gune gotorrenak ahultzen	946
22.6.1 Arnasguneak, nagusitasun-eremuak eta eskailera mekanikoak	946
22.6.2 Nagusitasun-eremuen arabera egungo osara: hiztun gutxi bizi da erdararen nagusitasun-eremuetatik kanpo	949
22.6.3 Arnasguneetako eta nagusitasun argirik gabeko udalerrietako hiztunek ekarpen handia egiten diote euskarari, baita kuantitatiboki ere	953
22.6.4 Nagusitasun-eremuen bilakaera: arnagune gehienak suntsitu egin dira XX. mendeko lehen zazpi hamarraldietan; gelditzen direnetan higadurak jarraitu egin du azken 30 urteotan	955
22.7 Transmisioa eta sozializazioa: zenbait eragileren eragin kontrajarria	958
22.7.1 Familia- eta etxe-giroko transmisioa, indarberritzearen aldeko indargune	958
22.7.2 Gainerako eragile sozializatzaileen eraginaz	956

22.7.3 Komunitatearen funtsezko eragina (gehienetan, erdalduntzearen aldekoa) ...	962
22.7.4 Eskola ere indarbertitzearen aldeko eragile	963
22.7.5 Hedabideak eta kultur kontsumoa: ia erabat erdaraz kontsumitzen den mundu hazkor hori.....	966
22.7.6 Eragile guztien eragin konbinatua: belaunaldi berriak euskaldunago datoz...	967
22.8 Hizkuntza-bilakaera: eskailera mekanikoaren indarrak irabazten duenean	968
22.8.1 Hizkuntza-bilakaera: Euskal Herrian bizitzeak erdaldundu egiten du	968
22.8.2 Errealitatea ez da berri-berria, euskal demolinguistikak ahaztu antzean eduki badu ere.....	970
22.8.3 Alde handiak daude nagusitasun-eremuen arabera	971
22.8.4 Euskal hitzun komunitatearen bizi-indar indizeak eta nazioarteko alderaketa	972
22.8.5 Azalpen bila: minorizazio larriak zuzenean baldintzatzen ditu prozesu horiek	972
22.8.6 Hizkuntzen botere-desoreka; bide batezko erdalgintzaren indarra	975
22.9 Sintesia eta azken gogoetak	977
22.9.1 Euskararen egungo egoera soziala eta azken hamarkadetako bilakaera: sintesi-ikuspegia.....	977
22.9.2 Zazpi gogoeta, azken 30-60 urteotako bilakaera baloratzen eta aurrera begira jartzen laguntzeko	979
BIBLIOGRAFIA	993
ERANSKINAK	1039

TAULEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburua

1. Taula: Hizkuntzei buruzko galderak europako batasuneko 17 estatuetako zentsuetan	29
2. Taula: Inkesta soziolinguistikoak europako hainbat eremutan	33
3. Taula: “Grups d’ús lingüístic” delakoak nola osatzen diren kataluniako inkesta soziolinguistikoan	115
4. Taula: Hego euskal herrian egin izan diren zentsu eta biztanleriaren estatistikak, administrazio-eremuaren arabera, 1981-2021	136
5. Taula: Hego euskal herriko zentsuek euskararen inguruan txeratu izan dituzten galderak, urtez urte eta administrazio-eremuka, 1981-2021	137
6. Taula: Eae-n 1981-2016 bitartean egin dituzten zentsuetako galdera linguistikoaren emaitzak biltzen dituzten atlas eta mapa soziolinguistikoak	139
7. Taula: Nafarroan 1986-2011 bitartean egin dituzten zentsuetako galdera linguistikoaren emaitzak biltzen dituzten argitalpenak	140
8. Taula: Euskal herrian 1989-2016 bitartean egin dituzten hizkuntzen erabileraren kale neurketa orokorren emaitzen argitalpen nagusiak	142
9. Taula: Euskal herriko inkesta soziolinguistikoaren unibertsoak, laginak eta akats-tarteak, administrazio-eremu eta herrialdeka, 1991-2016.	145
10. Taula: Euskal herrian 1991-2016 bitartean egin dituzten inkesta soziolinguistikoaren emaitzen argitalpenak	146
11. Taula: Eae-n 2011-2019 bitartean egin dituzten arrue ikerketen emaitzen argitalpen nagusiak	147
12. Taula: Hegoaldeko zentsuen, hizkuntzen erabileraren kale-neurketen eta inkesta soziolinguistikoaren alderaketa metodologiaren ikuspegitik.....	152
13. Taula: Sei ardatzi buruzko informazio demolinguistikoa hegoaldeko zentsuetan, hekn-n eta isl-n.....	153
14. Taula: Euskaraz ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko gaitasuna, adinaren arabera. Nafarroa, 2011 (2 urtetik gorako hiztunak)	155
15. Taula: Kategorien lanketa nafarroako 2011ko mapa soziolinguistikoan	158
16. Taula: Hizkuntza-gaitasunari buruzko izendapenak eaeko atlas eta mapa soziolinguistikoetan (1981-2016).....	159
17. Taula: Hizkuntza-gaitasunari buruzko adierazle sintetikoak; kategoriak eta izendapenak. Isl (1991-2016).....	166
18. Taula: Inkesta soziolinguistikoaren erabilerari buruz bildu izan diren aldagaiak urtez urte, 1991-2016	171
19. Taula: Elkarrizketatuen erabilerari buruzko informazioa isl-n. Galdera sortaren azterketa.	174

20. Taula: Hiru eremuetan (etxean, lagunartean eta alor formalean) hitzunek dituzten erabilera-mailak nola sailkatzen diren “euskararen erabilera-tipologian”.....	179
21. Taula: Inkesta soziolinguistikokoan elkarrizketatuen harreman-sareko kideek euskaraz badakiten edo ez dakiten jakiteko txertatu izan diren galderak, 1991-2016 .	194
22. Taula: Elkarrizketatuen harreman-sarearen euskalduntasunari buruzko informazioa isl-n. Galdera-sortaren azterketa (eae, 2016).....	199
23. Taula: Elkarrizketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza, familia-tipologiaren arabera. Eae, 2016 (3-15 urteko hitzunik)	210
24. Taula: Hegoaldeko zentsuen, hizkuntzen erabileraren kale-neurketen eta inkesta soziolinguistikokoaren alderaketa metodologiaren ikuspegitik; alderagarritasunaren bila.....	246
25. Taula: Erabilera-tasa esleituen kalkuluaren adibidea, etxeko erabileran oinarrituta. Euskal herria, 2011	251
26. Taula: Zuzenbidezko biztanleria eta gertatzezko biztanleria 2001 arteko zentsuetan	269
27. Taula: Biztanleria familia-etxebizitzetan eta establezimendu kolektiboetan. Hego euskal herria, 1981-2011	271
28. Taula: Hizkuntza-gaitasuna, herrialdeka. Eae, 1981-2021	274
29. Taula: Lehen hizkuntza, herrialdeka. Eae, 1991-2021	275
30. Taula: Etxeko hizkuntza, herrialdeka. Eae, 1991-2021	276
31. Taula: Ustiatuko ditugun eta ustiatuko ez ditugun zentsuak, administrazio-eremuka. Hego euskal herria, 1981-2021	279
32. Taula: Isl-n nagusitasun-eremuak sortzeko erabiliko ditugun zentsuetako datuen jatorria. Hego euskal herria, 1991-2016.....	280
33. Taula: Hegoaldeko zentsuetatik sortu ditugun adierazleen zerrenda.....	282
34. Taula: Euskara ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunaren erantzun-aukeren gurutzaketa. Hegoaldeko zentsuak	285
35. Taula: Euskara ulertzeko eta hitz egiteko gaitasunean zentsuetan ageri diren konbinazioen azterketa. Eae eta nafarroako hitzunik, 1981-2011	287
36. Taula: Sail arraroak edo zalantzarriak zein multzotara bilduko ditugun argudiatzea.....	288
37. Taula: Euskara ulertzeko eta hitz egiteko duten gaitasunaz emandako erantzunetan aurkitu ditugun konbinazioak eta horiek nola bildu ditugun ‘ahozko hizkuntza-gaitasuna’ adierazle berrian.....	288
38. Taula: Euskarazko ahozko gaitasuna. Hegoaldeko hitzunik, 1991-2011	289
39. Taula: Ahozko gaitasunerako sortu ditugun adierazleak isl-n eta hegoaldeko zentsuetan. Kategorien alderagarritasuna.	290
40. Taula: Zentsuetatik ahozko gaitasunerako sortzen diren adierazleak: guk landuak, erakunde estatistikoena eta mapa soziolinguistikoetako. Kategorien alderagarritasuna.....	292
41. Taula: Lehen hizkuntza. Hegoaldeko hitzunik, 1991-2011	294
42. Taula: Etxeko erabilera. Hegoaldeko hitzunik, 1991-2011	296

43. Taula: Bila indizearen eta ‘gaitasuna, euskaldunak h1en arabera bereizita’ adierazlearen alderaketa.....	299
44. Taula: Gaitasuna, euskaldunak h1en arabera bereizita. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	299
45. Taula: Hiztunen 0-3 urte bitarteko erabilera (lehen hizkuntza) eta egungo etxeko erabilera aldagaien gurutzaketa; ‘erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazlea sortzen	302
46. Taula: ‘Erabilerazko hizkuntza-bilakaera xehea’ adierazleko multzoak nola esleitu ditugun ‘jardunaren hizkuntza-bilakaera’ adierazlea sortzeko garaian (%).....	304
47. Taula: Hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazleak. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	307
48. Taula: Hiztunen 0-3 urte bitarteko erabilera (lehen hizkuntza) eta egungo etxeko erabilera aldagaien gurutzaketa, eta laukitxoaren batuketak. “Euskararen irabazi-galerak” adierazlea sortzen	312
49. Taula: Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran oinarrituta, hizkuntzen arteko ordezkapen-prozesuen inguruko hainbat adierazle. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	315
50. Taula: Hizkuntzen euste-indarraren- eta erakarpen-indarraren tasak. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	319
51. Taula: Hizkuntzen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzea eta bizi-indarraren indizea. Hegoaldea, 1991-2011 (5 urtetik gorako hiztunak)	325
52. Taula: Hiztunak, bizi diren etxean euskaldunek osatzen duten %aren arabera. Hegoaldea, 1981-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	329
53. Taula: Guztiak euskaldunak diren etxeetan bizi diren hiztunak, etxeko helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak zenbat diren aintzat hartuta. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	331
54. Taula: Hiztunak, bizi diren etxean euskaldunek osatzen duten %aren arabera, eta guztiak euskaldunak diren etxeetan, helduen artean euskaldun zaharrak eta berriak zenbat diren aintzat hartuta. Hegoaldea, 1981-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	332
55. Taula: Hiztunak, etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskararen arabera (5 multzo orekatutan). Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	334
56. Taula: Hiztunak, etxekoek etxean batez beste erabiltzen duten euskararen arabera (muturreko egoerak aztertze modua ematen diguten 5 multzotan). Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak).....	335
57. Taula: Hiztunak, euren etxeko helduen jaiotza-garaian/-udalerrian lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren batez bestekoaren arabera. Hegoaldea, 1991-2011 (hiztun guztiak eta euskaldunak)	336
58. Taula: Udalerrietan euskaldunek duten pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta gune soziolinguistikoak.....	340
59. Taula: Hiztunak, bizi diren udalerrian euskaldunek duten pisuaren arabera: multzokatze xehea eta gune soziolinguistikoak. Hegoaldeko hiztunak, 1981-2011 ...	343
60. Taula: Udalerrietako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta 5 multzoko laburpena.....	344

61. Taula: Hiztunak, bizi diren udalerriko hiztunengan euskarak lehen hizkuntzan izan zuen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta bost multzokoa. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	346
62. Taula: Etxeko erabileran euskarak duen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak	347
63. Taula: Hiztunak, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak. Hegoaldeko hiztunak, 1991-2011	349
64. Taula: Udalerrriak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	350
65. Taula: Hiztunak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	351
66. Taula: Euskaldunak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	352
67. Taula: Etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2011 (kopuru absolutuak, ehuneko bertikalak eta ehuneko horizontalak)	353
68. Taula: Udalerrriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2011.....	354
69. Taula: Udalerrriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Eae, 1991-2021.....	356
70. Taula: Udalerrriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Araba, 1991-2011.....	358
71. Taula: Udalerrriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Bizkaia, 1991-2011	360
72. Taula: Udalerrriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Gipuzkoa, 1991-2011	362
73. Taula: Udalerrriak, hiztunak, euskaldunak eta etxean euskaraz mintzo direnak, etxeko erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Nafarroa garaia, 1991-2011	364
74. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren eta etxeko erabileraren korrelazioak (pearson-en r koefizienteak). Hego euskal herriko udalerrriak, 1991-2016.....	370
75. Taula: Hegoaldean lehen hizkuntza udalerrika eta urteka lantzeko laginak eskuratzeko, urte bakoitzerako erabiliko dugun zentsu-iturri zehatzak, herritarrak jaio eta bizi izan diren administrazio-eremuaren eta jaiotza-urtearen arabera.....	375
76. Taula: XIX. Mende bukaeratik 2008. Urtera hegoaldeko udalerrietan jaiotako hiztunen lehen hizkuntza urtez urte aztertzeko eustat-ek eta nastat-ek	

*GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA*

1991-2001-2011ko urteetan egin zituzten zentsuetatik ekarrita lortu (eta erabiliko) dugun lagin osoa, jaiotza-herrialdearen arabera	376
77. Taula: Hego euskal herrian 1991 eta 2011 bitartean desanexionatu ziren udalerriak	378
78. Taula: 1991-Ko zentsuetako eustat-en eta nastat-en fitxategietan, udalerrri eta bosturteko batean jaiotako pertsonak, lehen hizkuntzaren eta jaiotza-urtearen arabera (adibidea: legazpi, 1949-1953 bosturtekoa).....	380
79. Taula: Hego euskal herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzari buruz nastat-en eta eustat-en mikrodatuen fitxategietan aurkitu ditugun erregistro baliagarrien kopuruak, udalerrietako erregistro kopuruen arabera	381
80. Taula: Hego euskal herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzari buruz nastat-en eta eustat-en mikrodatuen fitxategietan aurkitu ditugun erregistro baliagarrien kopuruak, jaiotza-bosturtekoen arabera.....	382
81. Taula: Lehen hizkuntza udalerrika eta erreferentzia-urteka lantzeko garaian erabiliko ditugun prozedura metodologikoen laburpena, jaiotza-urtea eta udalerrietan aurkitu dugun kasu kopurua kontuan hartuta	384
82. Taula: Hiztunen lehen hizkuntza, jaiotza-lekuaren arabera. Hego euskal herria, 1991-2011	386
83. Taula: Jaiotza-lekua kontuan hartuta, hiztunei jaiotza-leku eta -urtearen arabera balio bat esleitzeko erabiliko dugun irizpidea.....	388
84. Taula: 5-9 Urte bitartekoaren lehen hizkuntza. Eae, 2006-2021.....	389
85. Taula: Hiztunen jaiotza-lekuko/-garaiko haurren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak.....	390
86. Taula: Hego euskal herrian jaiotako haurren banaketa, jaiotzearen udalerrri eta garaian euskarak lehen hizkuntzan izan zuen pisuaren arabera, 1906-2006	392
87. Taula: Hekn-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda	400
88. Taula: Hizkuntzaren erabileraren kale-neurketetan, urtez urte neurtu diren udalerrriak, herrialdearen arabera (1989-2018).....	404
89. Taula: Hizkuntzaren erabileraren kale-neurketetako laginak. Hekn-n urtez urte behatu izan diren elkarriketan parte hartzen zuten hiztunak, herrialdearen arabera (1989-2018)	405
90. Taula: Nafarroa garaiko udalerrietarako erabili ditugun iturriak eta egin ditugun eragiketak.....	410
91. Taula: Kale-neurketen multzokatzea bosturtekoetan (zentsuen eta isl-ren urteekin bat egiteko).....	411
92. Taula: Landuko ditugun neurketak eta laginak herrialdeka, urteak multzokatuta. Euskal herria, 1991-2016	413
93. Taula: Hiztunak, hekn-ren laginak eta bien arteko harremanaren hainbat adierazle. Hego euskal herria, 1991-2016.....	416
94. Taula: Hego euskal herriko udalerrriak (eta udalerrri horietan bizi diren hiztunak), urtez urte: neurketarik bertan egin ote zen edo erregresioan oinarritutako balio bat esleitu diegun	420

95. Taula: Erregresio-ereduan txertatuko ditugun aldagaien arteko korrelazio lineala, pearsonen R koefizientearen arabera. Hegoaldeko udalerriak, 1989-2018.....	424
96. Taula: Euskararen kale-erabilera haztatuaren eta erregresio-ereduan txertatuko ditugun zentsuetako aldagaien arteko korrelazio lineala, pearsonen r koefizientearen arabera, bosturteka.....	425
97. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren koefizienteak, hitzun guztien kale-erabilera aurreikusteko.....	434
98. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren koefizienteak, 15 urtetik gorako hitzunen kale-erabilera aurreikusteko.....	435
99. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren azalpen-gaitasunaren laburpena (I): hitzun guztien kale-erabilera aurreikusteko.....	436
100. Taula: Bosturteko bakoitzaren erregresio-ereduaren azalpen-gaitasunaren laburpena (II): 15 urtetik gorako hitzunen kale-erabilera aurreikusteko.....	437
101. Taula: Euskararen kale-erabilera haztatua, administrazio-eremu eta herrialdeka. Euskal herria, 1991-2016 (%).....	440
102. Taula: Udalerrietako kaleko erabileraren euskarak duen pisuan oinarrituta landu ditugun udalerrien multzokatzeak: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak.....	442
103. Taula: Hitzunak, bizi diren udalerriko kaleko erabileraren euskarak duen pisuaren arabera: multzokatze xehea eta nagusitasun-eremuak. Hegoaldeko hitzunak, 1991-2016.....	443
104. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2016 (kopuru absolutuak).....	444
105. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2016 (ehuneko bertikalak).....	445
106. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, eae eta herrialdeak, 2016 (ehuneko horizontalak).....	446
107. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2016.....	447
108. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Eae, 1991-2016.....	448
109. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Araba, 1991-2016.....	449
110. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Bizkaia, 1991-2016.....	450
111. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Gipuzkoa, 1991-2016.....	451
112. Taula: Udalerriak eta hitzunak, kaleko erabileraren araberako multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen arabera. Nafarroa garaia, 1991-2016.....	452

113. Taula: Kaleko erabileran denbora osoko euskarazko hitzunen kalkulua egitea eta jardunaren osaera aztertzea, hainbat aldagai askeren arabera. Euskal herria, 1991-2016	456
114. Taula: Isl-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda (i): hse adierazle multzoko adierazleak.	460
115. Taula: Isl-tik sortu ditugun adierazleen zerrenda (ii): hse adierazle multzotik kanpoko adierazleak.	461
116. Taula: Ahozko hizkuntza-gaitasuna. Euskal herria 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunik)	470
117. Taula: Isl-tik ahozko gaitasunari buruz sortzen diren adierazleak: guk landuak eta isl-renak. Kategorien alderagarritasuna.....	475
118. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren araberrako multzo metatuak. Zer adierazten duten, zein galderari erantzunez sortzen diren eta multzo metatuen aurkezpena euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren ikuspegitik	478
119. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren araberrako multzo metatuak. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunik)	479
120. Taula: Erabilerari buruzko informazioa nola bildu den isl-n eta horren lanketa nola egin den erabilerata-tasa esleitueta iristeko	488
121. Taula: Rol-harreman eta espazio bakoitzari dagokion erabilerari buruzko adierazle bakunak zein urtetarako kalkulatu ditugun 1991-2016	490
122. Taula: Euskararen erabilerata orokorra, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilerata, %)	491
123. Taula: Harreman-sareari buruzko informazioa nola bildu den isl-n eta horren lanketa nola egin den harreman-sarearen euskalduntasun-tasa esleitueta iristeko	495
124. Taula: Rol-harreman eta espazio bakoitzaren euskalduntasunari buruzko adierazle bakunak zein urtetarako kalkulatu ditugun, 1991-2016	497
125. Taula: Hainbat rol-harreman eta espaziotan euskaldunen pisua. Euskal herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskaldunen batez besteko pisua, %)	499
126. Taula: Harreman-sareari buruzko eta erabilerari buruzko informazioa nola bildu den isl-n eta horren lanketa nola egin den euskaldunekiko erabilerata-tasa esleitueta iristeko	503
127. Taula: Euskararen erabilerata, mintzakideak euskaldunak direnean, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilerata, %).....	505
128. Taula: Hse alorrean sortu ditugun adierazle sintetikoak.....	508
129. Taula: ‘Familiako erabilerata’ adierazle sintetikoak sortzeko erabili ditugun haztatze-irizpideak.....	517
130. Taula: Familiako harreman-sareen euskalduntasuna, erabilerata eta euskaldunekiko erabilerata. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzun euskaldunak)	519

131. Taula: Alor informaleko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)	524
132. Taula: Alor formaleko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)	529
133. Taula: Aurrez aurreko harreman-sareen euskalduntasuna, erabilera eta euskaldunekiko erabilera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun euskaldunak)	535
134. Taula: A eta B motako adierazleak irudikatuz, familiako adierazleen adibidea erabilita: norbanakoaren adierazleak eta komunitatearenak	536
135. Taula: Adierazle sintetikoak sortzeko haztatze-koefiziente teorikoak eta enpirikoak, erabilera orokorra eta harreman-sareen euskalduntasuna lantzen duten a motako adierazle sintetikoetan.....	541
136. Taula: Adierazle sintetikoak sortzeko haztatze-koefiziente teorikoak eta enpirikoak, euskaldunekiko erabilera lantzen duten a motako adierazle sintetikoetan	542
137. Taula: Euskararen batez besteko erabilera %etan adierazita, hainbat rol-harreman, espazio eta eremutan: adierazle bakunak eta sintetikoak. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztien kalkulua).....	544
138. Taula: Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren araberako tipologiak. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	547
139. Taula: Aurrez aurreko erabileran denbora osoko euskarazko hiztunen kalkulua egitea eta jardunaren osaera aztertzea, hainbat aldagai askeren arabera. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	549
140. Taula: Mintzakideen hizkuntza-gaitasunaren araberako egoerak (konbinaketak) etaegoera bakoitzean erabili ahal izango den hizkuntza.....	554
141. Taula: Euskara erabiltzeko gehieneko eta gutxieneko aukera posibleen kalkulua. Euskal herria, 1991-2016 (hiztun euskaldunentzat eta hiztun guztientzat).....	558
142. Taula: Erabilera erosoaren erreferentzia (isl-508 adierazlea). Euskal herria, 1991-2016 (hiztun euskaldunentzat eta hiztun guztientzat)	562
143. Taula: Euskaldunen erabilera, denbora osoko hiztunen kalkulua eta motibazioetarako hurbilpena (euskaldunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta). Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	565
144. Taula: Gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohiturak eta belaunaldiarteko transmisioaren indizeak. Euskal herria, administrazio-eremuka, 2016.....	571
145. Taula: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetikoak, hiztunen lehen hizkuntzan eta hizkuntza-gaitasunean oinarrituta. Sailkapen xehea eta sailkapen laburtua.	574
146. Taula: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko xehea (isl-801). Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak)	576
147. Taula: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaeraren adierazle sintetiko laburtua (ISL-802). Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	577

Bigarren liburukia

148. Taula: Haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera, bi lurralde-eremu nagusiren arabera. Hego Euskal Herria, 1906-2021 (%).....	585
149. Taula: Euskal Herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak batez beste izan duen pisua, jaiotze urtearen eta bizitokiaren arabera, 1916-2001 (%ek eremu eta urte-tarte bakoitzaren barruan euskarak lehen hizkuntzan batez beste izan duen pisua adierazten dute).....	591
150. Taula: Ahozko hizkuntza-gaitasuna eta gaitasunaren araberako multzo metatuak. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%).....	611
151. Taula: Euskararen erabilera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	635
152. Taula: Euskararen batez besteko erabilerearen bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	641
153. Taula: Hiztunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten batez besteko pisuaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016	649
154. Taula: Euskararen erabilera euskaldunekiko, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	656
155. Taula: Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan eta kalean, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016-2021 (euskaraz, %)	660
156. Taula: Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdeka. Euskal Herria, 2016	668
157. Taula: Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, kaleko erabilerearen araberako udalerrien multzokatze xehearen arabera. Hego Euskal Herria, 2016.....	674
158. Taula: Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuka. Hego Euskal Herria, 2016.....	675
159. Taula: Euskal hiztunak, aurrez aurreko harremanetako denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016.....	679
160. Taula: Euskal hiztunak, aurrez aurreko harremanetako denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016	682
161. Taula: Euskal Herriko egungo hiztun-komunitateen neurrien kalkulua, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).	687
162. Taula: Nagusitasun-eremuetan dagoen euskaldunen dentsitatea. Hego Euskal Herria, 1991-2011.....	733
163. Taula: Etxeetako erabilera eremu soziolinguistikoetan. Hego Euskal Herria, 1991-2011.....	734

164. Taula: Udalerrien, hiztunen, euskaldunen eta etxean soilik edo nagusiki euskaraz mintzatzen diren euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	736
165. Taula: Udalerrien eta hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016	742
166. Taula: Hiztunak, etxeko erabileraren arabera multzokatze xehearen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2011	751
167. Taula: Hiztunak, kaleko erabileraren arabera multzokatze xehearen eta nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2016	754
168. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan, etxeko erabileran eta kalekoan; eskualdeen sailkatzea nagusitasun-eremuetan. Hegoaldea, EAE, herrialdeak, eta eskualdeak 2011 eta 2016	769
169. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran; udalerrien sailkatzea nagusitasun-eremuetan. 5.000 biztanle edo gehiagoko udalerriak, Hegoaldea, 2011.....	770
170. Taula: Hiztunak eta euskararen pisua etxeko erabileran; udalerrien sailkapena nagusitasun-eremuetan. 5.000 hiztun baino gutxiagoko udalerriak, EAE, 2011.....	784
171. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran; Euskalgeko eskualdeen sailkapena nagusitasun-eremuetan. Nafarroa Garaia, 2011.....	787
172. Taula: Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko zein kaleko erabileran. Hegoaldea, EAE, herrialdeak, eta eskualdeak, 1991-2011/2016	789
173. Taula: Euskararen erabilera etxean, kalean, aurrez aurreko harremanetan eta harreman informaletan, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 1991-2016	794
174. Taula: Harreman informaletan euskararen erabilera %etan adierazita, zonaldeka. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016	816
175. Taula: Hiztunen erabilera-ohiturak guraso eta seme-alabekiko, eta hortik eraikitzen diren BATI, HAI eta Vila indizeak. Euskal Herria, administrazio eremuen arabera, 2016	830
176. Taula: Seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturak eta BATI, HAI zein Vila indizeak. Galizia, Katalunia eta Euskal Herria administrazio-eremuka, 2016-2018. Seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiztunak.	832
177. Taula: Seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturak eta BATI, HAI zein Vila indizeak. Galizia, Katalunia eta Euskal Herria administrazio-eremuka, 2013-2016. Hiztun guztiak.	833
178. Taula: Hiztunen lehen hizkuntzaren eta hizkuntza-gaitasunaren alderaketa orokorra. Euskal Herria, 2016	840
179. Taula: Etxeko erabilera, lehen hizkuntzaren arabera. Hegoaldea, 2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	855
180. Taula: Hizkuntza-bilakaerari buruzko hainbat daturen alderaketa: Hegoaldeko Zentsuak eta Inkesta Soziolinguistikoa. Hegoaldea, 1991-2016	870
181. Taula: Lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran hizkuntza gutxituak duen pisua eta hizkuntzaren bizi-indarraren indizea. Hego Euskal Herria, Galizia, Kanada eta Herrialde Katalanetako hainbat eremu, 2011-2018	874

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

182. Taula: Lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran euskarak duen pisua eta bizi-indarraren indizea, hiztunak bizi diren nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2011 (5 urtetik gorako hiztunak).....	875
183. Taula: Transmisioaren eta hizkuntza-bilakaeraren azterketa bateraturako landutako datuak zehatz. Euskal Herria, 2016.....	886
184. Taula: A, B eta C belaunaldien erabilerari eta gaitasunari buruzko hainbat datu alderagarri, bizitzako zenbait unetan.....	890
185. Taula: Hiru belaunaldien hizkuntza-bilakaera lantzeko sortu ditugun datuak. Euskal Herria, 1939-2016.....	893
186. Taula: Landutako sei ardatzetan euskara-erdaren egungo egoeraren berri ematen diguten bederatzi adierazleren laburpen-taula. Euskal Herria, 2011-2021.....	924

GRAFIKOEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Grafikoa: Zentsuetako “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	157
2. Grafikoa: Inkesta soziolinguistikoko “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 1991 (16 urtetik gorako hiztunak).....	163
3. Grafikoa: Inkesta soziolinguistikoko “hizkuntza-gaitasuna” adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	164
4. Grafikoa: Gaitasun erlatiboari buruzko galderaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak).....	164
5. Grafikoa: Zentsuetako “etxeko erabilera” galderaren emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	168
6. Grafikoa: Hekn-ko “kale-erabilera” behatuaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (2 urtetik gorako hiztunak).....	169
7. Grafikoa: Erabilerari buruzko galdera xeheen emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	175
8. Grafikoa: Erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	176
9. Grafikoa: Erabilera trinkoa. Euskal herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	180
10. Grafikoa: Hainbat esaldirekiko iritziak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	183
11. Grafikoa: Euskara sustatzeari buruzko adierazle sintetikoaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	185
12. Grafikoa: Zentsuetako “lehen hizkuntza” galderaren emaitzak VI. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	202
13. Grafikoa: Gurasoen tipologiaren arabera transmisioa. Eae, 2001 (bi gurasoekin bizi diren 2-29 urteko hiztunak).....	204
14. Grafikoa: Lehen hizkuntzari buruzko galderaren emaitzak. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	207
15. Grafikoa: Euskaldunak, lehen hizkuntzaren arabera. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak).....	207
16. Grafikoa: Elkarrizketatuen adinaren eta gurasoen hizkuntza-profilaren arabera transmisioa isl-ko txostenean. Euskal herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).....	208
17. Grafikoa: Elkarrizketatuen 3-15 urteko seme-alaben lehen hizkuntza, gurasoen hizkuntza-profilaren arabera isl-ko txostenean. Euskal herria, 2016 (3-15 urteko hiztunak).....	209

18. Grafikoa: Bila indizearen emaitzak iv. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2006 (5 urtetik gorako hiztunak).....	212
19. Grafikoa: Bila indizearen emaitzak vi. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztun euskaldunak).....	213
20. Grafikoa: Euskararen irabaziak eta galerak vi. Mapa soziolinguistikoa. Eae, 2016 (5 urtetik gorako hiztunak).....	214
21. Grafikoa: Euskaldunek hiztun guztiekiko osatzen duten ehunekoa. Eae, 1981-2021 (%).....	276
22. Grafikoa: Hitzunen lehen hizkuntza, jaiotza-lekuaren arabera. Hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza euskara dutenek osatzen duten %a).....	386
23. Grafikoa: Kale-erabileraren harremana hizkuntza-gaitasunarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016.....	426
24. Grafikoa: Kale-erabileraren harremana lehen hizkuntzarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016.....	428
25. Grafikoa: Kale-erabileraren harremana etxeko erabilerarekin. Hegoaldeko udalerriak, 1991-2016.....	430
26. Grafikoa: Hekn-ren kale-erabilerari buruzko datuak eta euskararen kale-erabilera haztatuaren emaitzak. Euskal herria, 1991-2016 (euskarazko elkarriketetan parte hartzen ari ziren hiztunen %-a).....	439

Bigarren liburukia

27. Grafikoa: Haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera. Hego Euskal Herria, 1906-2021 (%).....	584
28. Grafikoa: Lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua, udalerriak XX. mendearen hasieran euskarak zuen pisuaren arabera bi multzotan banatuta. Hego Euskal Herria, 1906-2006 (%).....	588
29. Grafikoa: Euskal Herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak batez beste izan duen pisua, jaiotze urtearen eta bizitokiaren arabera, 1916-2001 (%ek eremu eta urte-tarte bakoitzaren barruan euskarak lehen hizkuntzan izandako pisua adierazten dute).....	592
30. Grafikoa: Jaiotako haurren banaketa, nagusitasun-eremuen arabera (nagusitasun-eremuak, haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).	595
31. Grafikoa: Nagusitasun-eremuen bilakaera, urtez urte bertan jaiotako haur kopuruaren arabera (nagusitasun-eremuak, haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).	596
32. Grafikoa: Nagusitasun multzo xeheen bilakaera, jaiotako haur kopuruaren arabera (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).	597
33. Grafikoa: Arnasguneen bilakaera, nagusitasunaren arabera, multzokatze xeheen oinarrirituta (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen	

pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%ak Hegoaldean jaiotako haur guztiekiko dira).....	598
34. Grafikoa: Erdal nagusitasun-eremuen bilakaera, nagusitasunaren arabera, multzokatze xehean oinarrituta (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%ak Hegoaldean jaiotako haur guztiekiko dira).....	600
35. Grafikoa: Ahozko hizkuntza-gaitasuna. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016* (%).....	604
36. Grafikoa: Ahozko hizkuntza-gaitasuna, euskal/erdal nagusitasunaren araberrako multzokatzea. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016* (%).....	606
37. Grafikoa: Ahozko hizkuntza-gaitasuna. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%)	608
38. Grafikoa: Euskarazko hizkuntza-gaitasuna multzo metatuetan. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%).....	612
39. Grafikoa: Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 10 urtetik gorako hiztunak, EAE, 1981-2021 (adin-tarte bakoitzeko euskaldunen %)	614
40. Grafikoa: Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 10 urtetik gorako hiztunak, Nafarroa Garaia, 1986-2011 (adin-tarte bakoitzeko euskaldunen %)	615
41. Grafikoa: Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016 (%).....	616
42. Grafikoa: Hizkuntza gaitasuna, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	617
43. Grafikoa: Hizkuntza gaitasuna, adinaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (%)	620
44. Grafikoa: Hizkuntzen erabilera kalean eta aurrez aurreko harremanetan. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %)	624
45. Grafikoa: Hizkuntzen erabilera aurrez aurreko harremanetan. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %).....	625
46. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako, etxeko eta kaleko erabilera. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	628
47. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako, etxeko eta kaleko erabilera. 16 urtetik gorako hiztunak, Hego Euskal Herria, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %).....	629
48. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabilera. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (batez besteko erabilera, %)	622
49. Grafikoa: Euskara-erdaren batez besteko erabilera aitortua hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 2016 (%)	634
50. Grafikoa: Euskararen erabileraren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabileran izandako aldea 1991-2016).....	637

51. Grafikoa: Euskara-erdaren batez besteko erabilera hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzunak, 2016 (%).....	638
52. Grafikoa: Euskararen batez besteko erabileraren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabileran 1991tik 2016ra izandako aldea, %tan).....	642
53. Grafikoa: Aurrez aurreko harreman-sareen osaera, kideak euskaldunak diren edo ez aintzat hartuta. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 2016 (batez besteko osaera, %).....	645
54. Grafikoa: Hitzunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten pisua, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 2016 (batez besteko osaera, %).....	647
55. Grafikoa: Hitzunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten batez besteko pisuaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (2016ko balioaren eta 1991koaren arteko aldea, %).....	650
56. Grafikoa: Hizkuntzen erabilera aurrez aurreko harremanetan, mintzakideak ere euskaldunak direnean. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %).....	652
57. Grafikoa: Mintzakidea euskalduna den kasuetan euskara-erdaren batez besteko erabilera aitortua hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 2016 (%).....	654
58. Grafikoa: Euskaldunekin euskararen erabilerak izan duen bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hitzun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabileran izandako aldea 1991tik 2016ra).....	657
59. Grafikoa: Euskararen erabilera, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016 eta 2021 (batez besteko erabilera, %).....	659
60. Grafikoa: Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan, adinaren arabera. Euskal Herria, 16 urtetik gorako hitzunak, 2016-2021 (batez besteko erabilera, %).....	660
61. Grafikoa: Euskararen erabilera kalean, adinaren arabera. Euskal Herria, 2 urtetik gorako hitzunak, 1991-2021 (batez besteko erabilera, %).....	662
62. Grafikoa: Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan eta kalean. Euskal Herria, 16-24 urteko gazteak, 1991-2016 (batez besteko erabilera, %).....	664
63. Grafikoa: Kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	667
64. Grafikoa: Hitzunen banaketa eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	668
65. Grafikoa: Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (2 urtetik gorako hitzunak, %).....	670
66. Grafikoa: Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 2016 (%).....	671

67. Grafikoa: Hitzunen banaketa eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 2016 (%)	676
68. Grafikoa: Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016 (2 urtetik gorako hitzunak, %)	677
69. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hitzunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %)	678
70. Grafikoa: Euskal hitzunen banaketa eta aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren osaera, hitzunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	679
71. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hitzunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %).....	680
72. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %)	681
73. Grafikoa: Euskal hitzunen banaketa eta aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren osaera, hitzunen hizkuntza gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%).....	682
74. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzunak, %).....	683
75. grafikoa: Hitzun-komunitateak Euskal Herrian, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak)	689
76. Grafikoa: Hitzun-komunitateak Euskal Herrian, 2016 (16 urtetik gorako hitzunak). Geruzaz geruzako ikuspegia.....	690
77. Grafikoa: Hitzun euskaldunen hizkuntza-gaitasuna, euren erabilera-mailaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak, %)	694
78. Grafikoa: Hitzun euskaldunen erabilera-maila hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak, %)	695
79. Grafikoa: Euskararen erabilera, hitzunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (*); egoera guztiak kontuan hartuta, mintzakideak euskaldunak izan edo ez (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %)	697
80. Grafikoa: Euskararen erabilera, hitzunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (*); euskara erabiltzeko aukera dagoen egoerak soilik aintzat hartuta, hots, mintzakideak ere euskaldunak direnean (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %).....	700
81. Grafikoa: Euskararen erabilera, hitzunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (*); egoera guztiak kontuan hartuta, mintzakideak euskaldunak izan edo ez (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %).....	702

82. Grafikoa: Aurrez aurreko harreman-sareen osaera, kideak euskaldunak diren edo ez aintzat hartuta. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991- 2016 (sarean euskaldunek osatzen duten batez besteko %)	703
83. Grafikoa: Euskararen erabilera, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (*); euskara erabiltzeko aukera dagoen egoerak soilik aintzat hartuta, hots, mintzakideak ere euskaldunak direnean (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %)	704
84. Grafikoa: Egungo hiztunen harreman-sareen osakeraren arabera balizko harremanen nahitaezkotasun eta aukeren egitura euskara-erdarak erabiltzeari begira. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)	708
85. Grafikoa: Euskara-erdaren erabilera posiblearen ibiltartea (gutxieneko erabilera posibletik gehienezkora) eta erabilera aitortua. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)	709
86. Grafikoa: Erabilera eroso eta erabilera aitortua. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta hiztun euskaldunak)	711
87. Grafikoa: Erabilera aitortua, gutxieneko erabileraren, gehienezkoaren eta erosoaren erreferentzien argitan. 16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (%)	712
88. Grafikoa: Nahitaezkotasunaren eta aukeren egitura harremanetan. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)	713
89. Grafikoa: Erabilera aitortua eta erabilerarako erreferentziak (gutxienekoa, gehienezkoa eta eroso). Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak, %)	714
90. Grafikoa: Euskararen inguruko herritarren iritziak: hiru esaldiekiko adostasuna-desadostasuna eta jarreraren arabera tipologia. Euskal Herria, 2016	716
91. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen balizko motibazioen arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %)	719
92. Grafikoa: Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen balizko motibazioen arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %)	720
93. Grafikoa: Euskararen batez besteko erabilera kalean, udalerriko kaleko erabilera-mailaren multzoen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)	724
94. Grafikoa: Etxean euskaraz eta euskaraz zein gaztelaniaz egiten dutenak, udalerriko etxeko erabilera-mailaren multzoen arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	724
95. Grafikoa: Euskarazko hizkuntza-gaitasuna, etxeko erabileraren multzo xhehen arabera. Hegoaldea, 2011	725
96. Grafikoa: Hiztunen ahozko hizkuntza-gaitasuna, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)	728
97. Grafikoa: Euskararekiko jarrera, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2016	729

98. Grafikoa: 5-9 urte bitarteko haurren lehen hizkuntza, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2011	730
99. Grafikoa: Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	738
100. Grafikoa: Euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	739
101. Grafikoa: Etxean soilik edo nagusiki euskaraz mintzatzen diren euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011	740
102. Grafikoa: Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016	744
103. Grafikoa: Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko eta etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016 (*)	746
104. Grafikoa: Kaleko eta etxeko erabileran euskarak izan duen batez besteko pisua, udalerriko erabileraren 1991ko multzokatze xehearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016	748
105. Grafikoa: Hiztunen banaketa, nagusitasun-eremuetan, kaleko eta etxeko erabileran oinarrituta. Hegoaldea, 1991-2016	756
106. Grafikoa: Hiztunen banaketa, kaleko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	759
107. Grafikoa: Hiztunen banaketa, etxeko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	760
108. Grafikoa: Hiztunak herrialdez herrialde, bizi diren nagusitasun-eremuaren arabera. Hegoaldea, 2016* (%)	761
109. Grafikoa: Euskaldunen banaketa, etxeko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	763
110. Grafikoa: Etxean euskaraz hitz egiten duten euskaldunen banaketa, etxeko erabileraren araberako multzo xeheetan. Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)	764
111. Grafikoa: Hiztunak nagusitasun-eremutan, bizi diren herrialdearen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)	765
112. Grafikoa: Etxeko eta kaleko erabilera Hegoaldeko eskualdeetan, 2011 eta 2016 (%)	766
113. Grafikoa: 50.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	774
114. Grafikoa: 20.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	775
115. Grafikoa: 10.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	777
116. Grafikoa: 5.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)	778
117. Grafikoa: Euskararen erabilera etxean, kalean, aurrez aurreko harremanetan eta harreman informaletan, herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016	795

118. Grafikoa: Euskararen erabilera etxean, harreman informaletan eta kalean, herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016.....	800
119. Grafikoa: Etxeko, kaleko eta harreman informaletako erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera (1991-2016 arteko alde eta alde horrek adierazten duen bilakaera erlatiboa), herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016	801
120. Grafikoa: Arnasguneen pisu demografikoaren bilakaera, etxeko eta kaleko erabilera oinarrituta, herrialdearen arabera. Nafarroa Garaia, Bizkaia eta Gipuzkoa, 1991-2011/2016 (hasieran zuen pisuarekiko bilakaera, %etan adierazita).....	803
121. Grafikoa: Etxeko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera, eskualdeka (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hegoaldea, 1991-2011	805
122. Grafikoa: Etxeko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera erlatiboa, eskualdeka (1991 eta 2011 arteko aldeak, 1991ko erabilera-mailarekiko osatzen duen %a). Hegoaldea, 1991-2011	806
123. Grafikoa: Kaleko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera, hainbat eskualdetan (2016ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hegoaldea, 1991-2016.....	812
124. Grafikoa: Kaleko erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera erlatiboa, hainbat eskualdetan (1991 eta 2016 arteko aldeak, 1991ko erabilera-mailarekiko osatzen duen %a). Hegoaldea, 1991-2016	813
125. Grafikoa: Harreman informaletan euskararen erabilera %etan adierazita, zonaldeka. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016.....	817
126. Grafikoa: Euskaldunak, euren aurrez aurreko harreman-sarean euskaraz dakiten hiztunek duten pisuaren arabera. 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, Euskal Herria, 2016.....	818
127. Grafikoa: Lehen hizkuntza euskarak izan zuen pisua (%etan adierazita), 5-9 eta 35-39 urteko hiztunengan. Eae eta nafarroa garaia, 1986-2021	823
128. Grafikoa: Seme-alabekiko erabilera, gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskara ondo ulertzen duten 50 urtetik beherako gurasoak. Euskal herria, 2016 (euskaraz batez beste, %-a).....	826
129. Grafikoa: Euskararen batez besteko pisua seme-alabekiko erabilera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskara ondo ulertzen duten 50 urtetik beherako gurasoak. Euskal herria, 1991-2016	828
130. Grafikoa: Belaunaldiarteko transmisioaren indizea (bati) hizkuntza gutxituetan, hiztun guztiak aintzat hartuta. Galizia, herrialde katalanak eta euskal herria administrazio-eremuka, (2013-2016).....	834
131. Grafikoa: Hizkuntza gutxituaren belaunaldiarteko irabazien vila indizea, hiztun guztiak aintzat hartuta. Galizia, herrialde katalanak eta euskal herria administrazio-eremuka, (2013-2016).....	835
132. Grafikoa: Jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdaldunen hizkuntza-gaitasuna euren bizitzako lehen urteetan eta “gaur egun”. Euskal herria, 2001.....	843
133. Grafikoa: Gaitasuneko hizkuntza-bilakaera jatorrizko euskaldun eta jatorrizko erdaldunen. Euskal herria, 2016.....	844
134. Grafikoa: Jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdaldunen artean zenbatak ikasi duten “beste” hizkuntza. Euskal herria, 2016 (%).....	846

135. Grafikoa: “Egungo” gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak, adinaren arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 2016 (%)	847
136. Grafikoa: “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak, adinaren arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 2016 (%)	847
137. Grafikoa: Gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak, nagusitasun-eremuen arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Hego euskal herria, 2016 (%).....	849
138. Grafikoa: “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak, nagusitasun-eremuen arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Hego euskal herria, 2016 (%).....	850
139. Grafikoa: Jatorrizko elebidunen hizkuntza-gaitasunezko nagusitasuna (zein hizkuntzatan aritzen diren errazago). Euskal herria, 2016 (%).....	851
140. Grafikoa: Gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 1991-2016 (%).....	852
141. Grafikoa: “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal herria, 1991-2016 (%)	852
142. Grafikoa: Jatorrizko elebidunen hizkuntza-gaitasunezko nagusitasuna. Euskal herria, 1991-2016 (%).....	853
143. Grafikoa: Jarraipena eta ordezkapena hizkuntza-bilakaeran. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (%)	857
144. Grafikoa: Jarraipena (ee=h1); egungo etxeko erabileran lehen hizkuntzari eusten dioten hiztunak, hizkuntzaren arabera. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (%ak hitzun guztiekiko).....	859
145. Grafikoa: Hizkuntzen euste-endarra, lehen hizkuntzaren arabera. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza multzo bakoitzarekiko %ak).....	860
146. Grafikoa: Hizkuntzen erakarpen-endarra, lehen hizkuntzaren arabera. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza multzo bakoitzarekiko %ak).....	862
147. Grafikoa: Euskararen eta gaztelaniaren euste- eta erakarpen-endarrak. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011 (eutsi zitekeenarekiko %ak; erakarri zitekeenarekiko %ak).....	863
148. Grafikoa: Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran euskarari eragiten dioten ordezkapenak. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	865
149. Grafikoa: Hizkuntzen arteko erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren saldo garbiak. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	866
150. Grafikoa: Euskararekiko ordezkapen-fluxuak eta ordezkapen-saldo garbia. 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 1991-2011	868
151. Grafikoa: Hizkuntzen bizi-ındarraren ındizea. 5 Urteetik gorako hiztunak, hego euskal herria, 2011.....	872
152. Grafikoa: Euskararen eta gaztelaniaren euste-ındarra, hiztunak bizi diren udalerrian euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera (nagusitasun hori etxeko erabileran euskarak duen pisuaren araberako multzo xeheetan aztertuta). 5 Urteetik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	876

153. Grafikoa: Euskararen eta gaztelaniaren erakarpen-indarra, hiztunak bizi diren udalerrian euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera (nagusitasun hori etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera multzo xeheetan aztertuta). 5 Urteik gorako hiztunak, hegoaldea, 2011	877
154. Grafikoa: B belaunaldiaren erabilera erosoaren kalkulua eta erabilera aitortua seme-alabekin eta gurasoekin. Euskal herria, 2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)	889
155. Grafikoa: A eta B belaunaldien erabilera euren seme-alabekin, jaio eta lehenengo urteetan (euskararen batez besteko erabilera, %). Euskal herria	891
156. Grafikoa: B belaunaldiaren hizkuntza-bilakaera. Euskal herria, 1969-2016.....	894
157. Grafikoa: Guraso/seme-alaben arteko erabileraren bilakaera, belaunaldiak eta hizkuntza-bilakaera aintzat hartuta. Euskal herria 1969-2016.....	897
158. Grafikoa: Euskara-erdaren egungo egoeraren berri ematen diguten zortzi adierazleren laburpena. Euskal herria, 2011-2021	925

IRUDIEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Irudia: Soziolinguistikaren ikerketa-eremua zentzu zabalean hartuta	13
2. Irudia: Hizkuntza gutxituen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea neurtzeko ardatz nagusiak, azterturiko literatura soziolinguistikoaren arabera	64
3. Irudia: Hizkuntza gutxituen jarraipena/ordezkapena/indarberritzea neurtzeko erabil ditzakegun ardatz nagusien artean zein diren aztergarriak demolinguistikatik.....	70
4. Irudia: Gizabanakoen elebitasun-mailen sailkapena	74
5. Irudia: Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko alde biko harremana	86
6. Irudia: Hedadura zabaleko eragiketa demolinguistiko egonkorrak Euskal Herrian (1981-2021)	134
7. Irudia: Euskararen ezagutzari buruzko galderak zentsuetan, 2011ko adibidea.....	154
8. Irudia: Euskarazko hizkuntza-gaitasunari eta gaitasun erlatiboari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	161
9. Irudia: Gaztelaniako hizkuntza-gaitasunari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2001	161
10. Irudia: Euskarazko hizkuntza-gaitasunari eta gaitasun erlatiboari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	162
11. Irudia: Etxeko hizkuntzari buruzko galdera zentsuetan, 2011ko adibidea.....	167
12. Irudia: Etxeko eta familiako kideekiko erabilerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	172
13. Irudia: Familia-girotik kanpoko erabilerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	173
14. Irudia: “Euskararen erabileraren tipologia” adierazle sintetikoa nola osatzen den	177
15. Irudia: Iritzi eta jarrerari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016	181
16. Irudia: Etxeko eta familiako kideen hizkuntza-profilari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	195
17. Irudia: Familia-girotik kanpoko harreman-sarearen hizkuntza-profilari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	197
18. Irudia: Lehen hizkuntzari buruzko galdera zentsuetan, 2011ko adibidea	201
19. Irudia: Elkarrizketatuen, euren gurasoen eta euren seme-alaben lehen hizkuntzari buruzko galderak Inkesta Soziolinguistikoan, EAE, 2016.....	205
20. Irudia: Tesiaren ikerketa-galdera orokorrak eta helburu-galdera zehatzak	228

21. Irudia: Gune soziolinguistikoak eta nagusitasun-eremuak	371
22. Irudia: Urteka udalerrri batean jaiotakoen lanketa, EAEn eta Nafarroa Garaian bizi direnekin, Hegoaldeko lagina osatzeraino (1950. urterako Legazpiko laginaren adibidea)	377
23. Irudia: Bosturtekoen lanketa, jatorrizko datu xehetatik, lagina osatzeraino (1949-1953 bosturterako Legazpiko laginaren adibidea).....	379
24. Irudia: HEKN-n informazioa jasotzeko erabili den fitxa. Euskal Herria, 2016.....	408
25. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasuna adierazle sintetikoa eraikitzeko prozesuaren azalpena, lau urratsetan.....	467
26. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasuna adierazlearen kategorien kokapen logikoa euskara-erdaren ezagutza bi dimentsioko eremu batean irudikatuta	472
27. Irudia: Hizkuntza-gaitasuna adierazlea dimensio bakarrera ekarrita	473
28. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasunaren sailkapen xehearen eta soziolinguistikan arruntak diren hainbat terminoren arteko baliokidetasuna.....	477
29. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak, euskararen ikuspegitik	480
30. Irudia: Ahozko hizkuntza-gaitasunaren arabera multzo metatuak, gaztelaniaren/frantsesaren ikuspegitik	481
31. Irudia: Euskararen erabilera, euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna eta euskaldunekiko erabilera aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle sintetikoetara	484
32. Irudia: Euskararen erabilera aztertzea ISL-n oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara.....	485
33. Irudia: Erabilera aztertzeko jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortu ditugun adierazle bakunak.....	487
34. Irudia: Harreman-sareen euskalduntasuna aztertzea ISLn oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara	492
35. Irudia: Harreman-sareak aztertzeko jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortu ditugun adierazle bakunak.....	493
36. Irudia: Euskaldunek euskaldunekin egiten duten erabilera aztertzea ISL-n oinarrituta, jatorrizko aldagaietatik adierazle bakunetara	500
37. Irudia: Euskaldunekin egiten den erabileraren azterketan, jatorrizko aldagaiak eta horietatik sortutako adierazle bakunak.....	501
38. Irudia: Harreman-sareen euskalduntasunaren, euskararen erabilera orokorraren eta euskaldunekiko erabileraren azterketa ISL-n oinarrituta, adierazle bakunetatik adierazle sintetikoetara	509
39. Irudia: 'Familiako erabilera' adierazle sintetikoaren osaera	517
40. Irudia: Egoera informaletako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera.....	522
41. Irudia: Merkataritzako eta zerbitzu publikoetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera.....	527

42. Irudia: Aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera (laburtua).....	531
43. Irudia: Aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko adierazle sintetikoaren osaera (xehea)	532

Bigarren liburukia

44. Irudia: Aztertuko ditugun hiru belaunaldien kokapena denbora-lerroan	883
45. Irudia: Hizkuntza-gaitasuna, erabilera eta motibazioa, 'gaitasunean indartsu, erabileran ahul' ikuspegian eta guk aurkeztutako ikuspegi berrituan. Euskal Herria, 2022	940
46. Irudia: Nagusiki erdaraz bizi diren euskarazko hizkuntza-gaitasun ahuleko hiztun euskaltzaleen sorgin-gurpila.....	990

MAPEN AURKIBIDEA

Lehenengo liburukia

1. Mapa: Euskaldunen dentsitateari buruzko mapak VI. Mapa Soziolinguistikoan. EAE, 1986-2016 (5 urtetik gorako hiztunak)	187
2. Mapa: Euskararen kaleko erabilera eskualdeka, 2001 (%).....	192
3. Mapa: Hegoaldeko udalerriak, euskarak XX. mende hasieran izan zezakeen bizi-indarraren arabera bi multzotan bereizita (1904-1908 urteetan jaiotakoen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren arabera egindako bereizketa; muga % 20an jarrita).....	398

Bigarren liburukia

4. Mapa: Eskualde mailako nagusitasun-eremuak. Hego Euskal Herria, 2011-2016.....	772
5. Mapa: Nagusitasun-eremuak, etxeko erabileraren arabera (udalerriak EAEn eta Euskalgeo-ko eskualdeak Nafarroa Garaian). Hegoaldea, 2011	781
6. Mapa: Etxeko euskararen erabileraren bilakaera, eskualdeka (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hego Euskal Herria, 1991-2011.....	807
7. Mapa: Etxeko euskararen erabileraren bilakaera, EAE-ko udalerrietan eta Nafarroa Garaiko Euskalgeo eskualdeetan (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %), 1991-2011.....	808
8. Mapa: Kaleko euskararen erabileraren bilakaera, eskualdeka. Hego Euskal Herria, 1991-2016.....	814

LABURTZAPENEN ZERRENDA

- AAH – Aurrez aurreko harremanak
- BAEN - Belaun Arteko Etenaren Neurria
- BATI - Belaunaldiarteko transmisioaren indizea
- CIS - Centro de Investigaciones Sociológicas
- CLF - Conseil de la Langue Française
- EAE – Euskal Autonomi Erkidegoa
- EAS – Euskararen Adierazle Sistema
- EE – Etxeko erabilera
- EH - Euskal Herria
- EKB - Euskal Kulturaren Batzarrea
- ODA - Euskararen osasun-diagnostikorako aplikazioa
- EULIB – Enquesta d'Usos Lingüístics a les Illes Balears
- EULP - Enquesta d'usos lingüístics de la població
- EUSTAT – Euskal Estatistika Erakundea
- GIDS - Graded Intergenerational Disruption Scale
- H1 – Lehen hizkuntza
- HAI - Hizkuntza-aldaketaren indizea
- HB - Hizkuntza-bilakaera
- HEH – Hego Euskal Herria
- HEKN – Hizkuntzen Erabileraren Kale-neurketak
- HG – Hizkuntza-gaitasuna
- HINBE- Hizkuntza INdarBerritzea
- HPS – Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza (Eusko Jaurlaritza)

HSE – Harreman-sareak eta Erabilera
HZ – Hegoaldeko Zentsuak
IBESTAT – Institut d’Estadística de les Illes Balears
ICL - Índex de Canvi Lingüístic
IDESCAT - Institut d’Estadística de Catalunya
IEH – Ipar Euskal Herria
IGE - Instituto Galego de Estatística,
INE – Instituto Nacional de Estadística
INED - Institut national d’études démographiques
INSEE - Institut National de la Statistique et des Études Économiques
ISL – Inkesta Soziolinguistikoa
ITI - Índex de transmissió Intergeneracional lingüística
IVAP-HAEA – Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea
NASTAT – Nafarroako Estatistika Erakundea
NFK – Nafarroako Foru Komunitatea
NG – Nafarroa Garaia
MZP – Merkataritza eta zerbitzu publikoak
RLS - Reversing Language Shift
SEI - Euskal Soziolinguistika Institutua sortzen
SLK – Soziolinguistika Klusterra
UEMA - Udalerri Euskaldunen Mankomunitatea
UZEI - Unibertsitate Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea

EUSKARAZKO TERMINOEN ORDAINAK GAZTELANIAZ, FRANTSESEZ ETA INGELESEZ

	Gaztelaniaz:	Frantsesez:	Ingelesez:
Bertako hizkuntza (edo berezko hizkuntza)	Lengua propia; lengua autóctona	Langue autochtone	Native language
Demolinguistika	Demolingüística	Démolinguistique	Demolinguistics
Erabilera-arau	Normas de uso	Normes d'usage	Usage norms
Erabilera-eremu	Ámbito de uso	Domaine d'utilisation	Language domain
Gatazkaren soziolinguistika	Sociolingüística del conflicto	Sociolinguistique du conflit	Conflict sociolinguistics
Gutzitze (edo minorizazio)	Minorización	Minorisation	Minorization
Hizkuntza gutxitu	Lengua minorizada; lengua subordinada	Langue minorisée; langue minorée	Minorized language; subordinated language
Hizkuntza hil	Lengua muerta	Langue morte	Dead language
Hizkuntza menderatzaile	Lengua dominante	Langue dominante	Dominant language
Hizkuntza ugaltzea	Reproducción de la lengua	Reproduction de la langue	Language reproduction
Hizkuntza-bilakaera	Movilidad lingüística	Mobilité linguistique	Linguistic mobility
Hizkuntza-erabilera	Uso lingüístico; uso de la lengua	Usage de la langue; usage linguistique	Language usage
Hizkuntza-gaitasun	Competencia lingüística; conocimiento lingüístico	Compétence linguistique; connaissance linguistique	Linguistic competence; language knowledge
Hizkuntza-gatazka	Conflicto lingüístico	Conflit linguistique	Linguistic conflict
Hizkuntza-hautaketa	Elección de la lengua	Élection de la langue	Language choice
Hizkuntza-jarraipen	Continuidad lingüística	Continuité linguistique	Language maintenance
Hizkuntza-jarrera	Actitud lingüística	Attitude linguistique	Language attitude
Hizkuntza-komunitate	Comunidad lingüística	Communauté linguistique	Linguistic community
Hizkuntza-leialtasun	Lealtad lingüística	Fidélité linguistique	Language loyalty
Hizkuntza-normalizazio	Normalización lingüística	Normalisation linguistique	Linguistic normalization
Hizkuntza-ordezkapena	Sustitución lingüística; desplazamiento lingüístico	Substitution linguistique; transfert linguistique	Language shift; language transfer
Hizkuntza-transmisio	Transmisión lingüística	Transmission linguistique	Linguistic transmission
Hizkuntza-ukipen	Contacto de lenguas; contacto lingüístico	Contact de langues	Language contact
Indarberritze	Inversión del desplazamiento lingüístico	Inversion du transfert linguistique	Reversing language shift
Kodea negoziatzea	Negociación de código	Négociation du code	Code negotiation
Kode-aldaketa	Alternancia de códigos	Alternance codique	Code switching
Komunikazio-egoera	Situación comunicativa	Situation communicative	Communicative situation
Motibazio	Motivación	Motivation	Motivation
Motibazio instrumental	Motivación instrumental	Motivation instrumentale	Instrumental motivation
Motibazio integratzaile	Motivación integrativa	Motivation intégrative	Integrative motivation
Soziolinguistika	Sociolingüística	Sociolinguistique	Sociolinguistics

ATAL ENPIRIKOA

12. ATAL ENPIRIKOAREN PLANTEAMENDUA ETA MUGAK

Gure tesiaren izenburuak adierazten duen bezala, gure ekarpena maila metodologikoan landu nahi izan dugu batik bat. Horretan jarri ditugu indarririk handienak, egun dauden eragiketa demolingüistikoetan oinarrituta, Euskal Herriko egoera eta bilakaera soziolingüistikoa sakonago eta zehatzago ezagutzeko balio beharko luketen bitarteko metodologikoak lantzen, adierazleak gure kasuan.

Sutan frogatzen da, ordea, eltzea. Eta ezin lan hau amaitutzat jo sortu dugun adierazle multzoa frogatu gabe. Adierazle horiek baliatuko ditugu, bada, tesi honetan erantzun nahi dugun galdera enpiriko orokorrari ahalik eta erantzunik egokiena bilatzeko. Gogora dezagun galdera hori:

- *Atal metodologikoan eraiki diren adierazle berrien emaitzen lehen irakurketa orokor bat eginda, zer esan dezakegu euskararen egungo egoera sozialari eta azken hiru hamarkadetako bilakaerari buruz?*

Galdera orokor hori, era berean, hainbat galdera enpiriko zehatzen bidez landu dugu; 7. kapituluko “ikerketa-galdera enpiriko zehatzak” puntuan zehatzu ditugu galdera horiek guztiak. Ez ditugu orain hemen berrituko. Hurrengo kapituluetan, kapituluaren hasieran batzuetan eta azpikapituluaren hasieran beste batzuetan, zehatzuko dugu une bakoitzean zer-nolako galdera enpiriko zehatzen inguruan ari garen ikertzen.

Eduki enpirikoak aurkezten hasi aurretik, aipa ditzagun orain hasten dugun lanketa enpirikoaren mugak. Honako lan hau lehen hurbilpen gisa planteatzen dugu aipatu ditugun galdera enpiriko orokor aski zabal eta zehatzugabe horri erantzuteko. Landu ditugun adierazle gehienak erabilia, Euskal Herri mailako irakurketa orokor bat egitea bilatuko dugu. Badakigu jakin gure errealitate soziolingüistikoa askotarikoa eta konplexua dela, eta alde handiak aurki ditzakegula aldagai ugariaren arabera. Esan beharrik ez dago, horregatik, aztertuko ditugun gai guztietan azterketa orokorra ez ezik, azterketa xeheagoa ere komeniko litzatekeela, administrazio-eremuak, adin multzoak eta belaunaldiak, generoak, klase sozialak, ingurune soziolingüistikoak eta beste aldagai soziodemografiko eta soziolingüistiko ugari aintzat hartuta. Gure lan honetan, ordea, ez ditugu gure adierazleen emaitzak aldagai askeen arabera sistematikoki aztertuko. Kasu batzuetan salbuespenak egingo ditugun arren, horietako aldagai aske batzuk aintzat hartuta, gehienetan Euskal Herri mailako ikuspegi orokorra eskaintzera muga-

tuko gara. Ez da muga txikia aipatzen ari garen hori. Horri erantsi behar zaio guk landu ditugun adierazleen arteko harremanak sistematikoki eta sakon aztertzea ere beste baterako gelditzen den eginbeharra dela. Eginkizun gelditzen da, halaber, gure errealitatea nazioarteko hizkuntza gutxituen jokalekuaren parametrotan sistematikoki kokatzea.

Erabiliko ditugun datuen datari buruzko oharra:

Lan hau bukatzen ari garela, azertu ditugun eragiketen azken edizioak argitaratzen hasiak dira. Argitu dezagun, hortaz, zein izan diren eragiketa estatistikoko bakoitzerako berariaz eta sistematikoki landu ditugun datu eguneratuak:

- o Zentsuetan 2011koa izan da sistematikoki landu dugun datu multzo berriena (9.1.2. puntuari argitzen genuen zergatik). Kasu batzuetan, 2016koak eta 2021ekoak erabili ditugu (datuak aurkezteko unean zehazten dugu datu bakoitza noizkoa den). Izan ere, lan hau bukatzen ari garen egunotan argitaratu ditu EUSTATEk 2021eko zentsuan euskarari buruz landu dituzten aldagaien emaitzak EAerako, 2022ko urriaren 27an zehazki; Nafarroa Garaiko daturik ez da oraindik argitaratu. Horiek horrela, ezinezkoa da oraindik Hegoaldeari buruzko zentsu-informazio guztia sistematikoki lantzea eta eguneratzea. Hala ere, atal enpiriko honetan, eta ondorioen atalean, beharrezkoa iruditu zaigun puntu batzuetan txertatu ditugu EAeko 2021eko datuak ere.
- o HEKNren kasuan 2016koak izan dira sistematikoki landu ditugun azken datuak. 2022ko maiatzean argitaratu ziren 2021eko edizioari buruzko datu orokorrak, eta ondoren udalerrrikakoak ari dira argitaratzen. Datu berri horietako batzuk erabiliko ditugu atal enpirikoan eta ondorioen atalean. Dena den, atal metodologikoan HEKNrako sortu ditugun adierazle berriak ez daitezke eguneratu Hegoalde osoko zentsuak argitaratu arte.
- o ISLren kasuan 2016koak erabili ditugu. Idazten ari garen unean ez dago berriagorik.

Horiek dira erabili ditugun data-irizpide orokorrak. Taula eta grafikoen bidez informazioa aurkezterakoan sistematikoki azalduko dugu zein datatokia den datu bakoitza.

Atal enpiriko hau, beraz, lehen hurbilpen gisa hartzea nahiko genuke, aztermolde eta ikuspegi berriak aplikatuta, gure errealitate soziolinguistikoko orokorraren behin-behineko ikuspegi orokor berritu baterako elementuak eskaintzen saiatuko den ahalegin mugatu gisa. Esan beharrik ez dago, atal enpiriko hau landu ahala, zalantza, jakintza-hutsune eta galdera berriak aterako zaizkigula bidera. Izan bitez bidera aterako zaizkigun galdera berri horiek etorkizunean euskal errealitate soziolinguistikokoaren ezagutzan sakontzera bultzatuko gaituzten akuiluak.

13. MENDE BATEKO BILAKAERARA HURBILTZEA, HAUR TXIKIEN LEHEN HIZKUNTZAREN AZTERKETAN OINARRITUTA, 1906-2021

13.1 Haur txikiekiko erabileran mende bateko ikuspegi luzearen bila

- *Zer-nolako bilakaera izan du XX. mendean haur txikiekiko erabilerak?*

13.1.1 Hegoaldean jaiotako haurren lehen hizkuntzaren bilakaera, 1906-2021

Atal teorikoan azaldu bezala, haurren sozializazioa eta hizkuntzaren transmisioa funtsezko prozesuak dira hizkuntza gutxituen iraupenerako. Demolinguistikan lehen hizkuntzarena izan da prozesu horren berri jakiteko gehien erabili izan den aldagaia. Gainerako aldagai demolinguistikoetatik ezberdina da lehen hizkuntzarena: batetik, aldagai finkoa izan ohi da hiztunentzat, eta ez aldakorra beste aldagai gehienak bezala. Bestetik, aldagai gehienak sinkronikoak dira, hots, inkesta edo neurketa egiten den garaiko errealitatea jasotzen dute, baina lehen hizkuntza diakronikoa da, eta elkarrizketatuaren lehen urteetako errealitateari buruzko informazioa jasotzen du. Horrek, Hego Euskal Herrian jaio eta bizi diren elkarrizketatuen lehen hizkuntza eta jaiotze urtea aintzat hartuta, aukera eskaintzen digu hizkuntzaren familia-transmisioaren epe luzeko bilakaera-prozesura hurbilpen bat egiteko, 1991, 2001 eta 2011ko zentsuetan oinarrituta. Argitu behar dugu datu hauetan EZ direla azalduko Hego Euskal Herritik kanpo jaiotako herritarrak, baina bai kanpotik etorritakoen seme-alabak. Ondorioz, datu hauek ez dute garbi erakutsiko hizkuntza-komunitatearen bilakaeraren barne-prozesua izango litzatekeena; horrekin batera, zeharka bada ere, migrazio-prozesuaren eragina ere neurtuko dute gure datuek. Bertan jaiotako haur guztien H1 hartuko baita kontuan, euren gurasoen jatorria edozein dela ere.

Ustiaketa honek bere mugak izango ditu, eta aztertu nahi duen errealitatearekiko alboratzeak izan ditzake, metodologia-ataleko 9.8.3.4 puntuan azaldu bezala²⁰². Hala eta guztiz, aukera ematen digu Hegoaldean jaiotako hiztu-

²⁰² Berez, puntu horretan, nagusitasun-eremuen epe luzeko bilakaera aztertzeke sortu ditugun HZ-210, HZ-211 eta HZ-212 adierazleen mugei buruz aritu gara, baina hor esaten direnak baliagarriak dira, halaber, aztertzen ari garen gairako.

nen artean lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren 115 urteko ikupegira behin-behineko hurbilpena egiteko, estatistika ofizialetako datuetan oinarrituta. Lan honetan aurkeztuko ditugun ehundik gora adierazleen artean, hauxe da, gainera, eta hurrengo puntuan nagusitasun-eremuen bilakaerari buruz aurkeztuko duguna ere bai, hain epe luzeko ikuspegiz aritzeko aukera eskainiko digun bakarra.

27. Grafikoa:
Haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera.
Hego Euskal Herria, 1906-2021 (%)



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HZ-005 adierazlea erabili da. Usiaketa honetarako, 9.8.3 puntuan azaldutako irizpideei eta urratsei jarraitu diegu. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: adierazlea eraikitzeke erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala). 2011, 2016 eta 2021eko datuak ez dira gainerako urteetako serie berekoak, zentsu berrien emaitzen gainean landutako behin-behineko kalkulu bat baizik (ikus metodologia-ataleko 9.8.3.3 puntua).

148. Taula:

Haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera, bi lurralde-eremu nagusiren arabera. Hego Euskal Herria, 1906-2021 (%)

	Hego EH-n jaiotako guztiak	XX. mende hasieran euskara bizirik zen ingurunean jaloak (haur txikiekiko erabileran euskarak %20tik gorako pisua 1906an)	Erdararen nagusitasun handiko gunek (haur txikiekiko erabileran euskarak %20tik beherako pisua 1906an)
1906	41,0	80,4	4,9
1911	39,8	79,0	4,5
1916	39,2	78,0	3,8
1921	36,9	75,1	3,4
1926	36,3	72,7	3,3
1931	35,7	71,6	3,6
1936	36,2	71,9	4,1
1941	33,2	68,5	3,6
1946	32,3	65,9	3,8
1951	30,5	62,6	4,1
1956	25,6	54,7	4,4
1961	22,6	48,6	4,5
1966	19,5	43,2	4,3
1971	17,8	40,9	4,4
1976	18,0	41,4	4,7
1981	19,3	44,8	5,2
1986	20,5	45,7	6,5
1991	24,1	49,8	10,5
1996	27,2	49,7	10,5
2001	26,5	45,1	11,2
2006	26,2	42,8	13,0
2011	24,8		
2016	24,2		
2021	26,5		

Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HZ-005 adierazlea erabili da. Us-tiaketa honetarako, 9.8.3 puntuan azaldutako irizpideei eta urratsei jarraitu diegu. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: adierazlea eraikitzeke erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala). 2011, 2016 eta 2021eko datuak ez dira gainerako urteetako serie berekoak, zentsu berrienen emaitzen gainean landutako behin-behineko kalkulu bat baizik (ikus metodologia-ataleko 9.8.3.3 puntua).

Ustiaketa horren emaitzak 148. Taulan eta 27. Grafikoan aurkeztu ditugu. Bertan ikus daitekeen bezala, Hego Euskal Herrian jaiotako haurren artean, euren bizitzako lehen 3 urteetan euskarak izan duen pisua sakon aldatu da azken mendean. Landu dugun seriearen muturretara joz, % 41,0koa²⁰³ zen 1906.²⁰⁴ urtean eta % 26,5ekoa 2021ean. 115 urte horietan, ordea, joera aldaketa aipagarriak antzematen dira aztergai dugun fenomenoaren bilakaeran:

- Lehen fase luze batean, 65 urteko galera prozesu handi bat gertatzen da 1906 eta 1971 bitartean²⁰⁵. Euskarak haur txikien/txikiekiko erabileran zuen pisua izugarri jaisten da aldi horretan, 1906ko % 41,0tik 1971ko % 17,8ra. Horrela, bada, 65 urte horietan, euskarak zuen pisu osoaren erdia baino dezente gehiago galdu zuen haur txikien/txikiekiko erabileraren alorrean. Beherako aldi orokor horren barruan, hiru azpialdi esanguratsu ditugu:
 - 1906-1921 tartean, intentsitate ertaineko jaitsiera jarraitua antzematen da: hamabost urtean, 1906ko % 41,0tik 1921eko % 36,9ra jaisten da lehen hizkuntzan euskarak duen pisua.
 - 1921-1936 bitartean ia gelditzeraino moteltzen da euskararen ordezkatzeko-prozesua: % 36,9koa zen 1921ean eta % 36,2koa hamabost urte geroago. Aipagarria da 1931-1936 tartean parentesi positibo txiki bat erakusten duela 1906-1971 galera aldi luze eta sakonaren barnean.
 - 1936-1971 tartean galera jarraitu eta sakona izan zuen euskarak: haur txikien/txikiekiko erabileran % 36,2ko pisua izatetik, % 17,8 izatera igaro zen. Pisuaren erdia galdu zuen, beraz, belaunaldi bateko tartea baino zertxobait gehiago irudikatzen duen 35 urteko epean.
- 1971tik 1976rako tartean maila bertsuan azaltzen zaigu euskarak lehen hizkuntzan duen pisua, serie guztiko balio minimoenetan, % 18aren inguruan.

²⁰³ Euskarak lehen hizkuntzan izan duen pisua honela kalkulatu dugu, atal metodologikoan azaldu dugun bezala: lehen hizkuntza gisa euskara izan zuten hiztunen ehunekoari lehen hizkuntza gisa euskara eta gaztelania izan zituztenen erdiak gehituta, tasa esleituena prozedura aplikatuz.

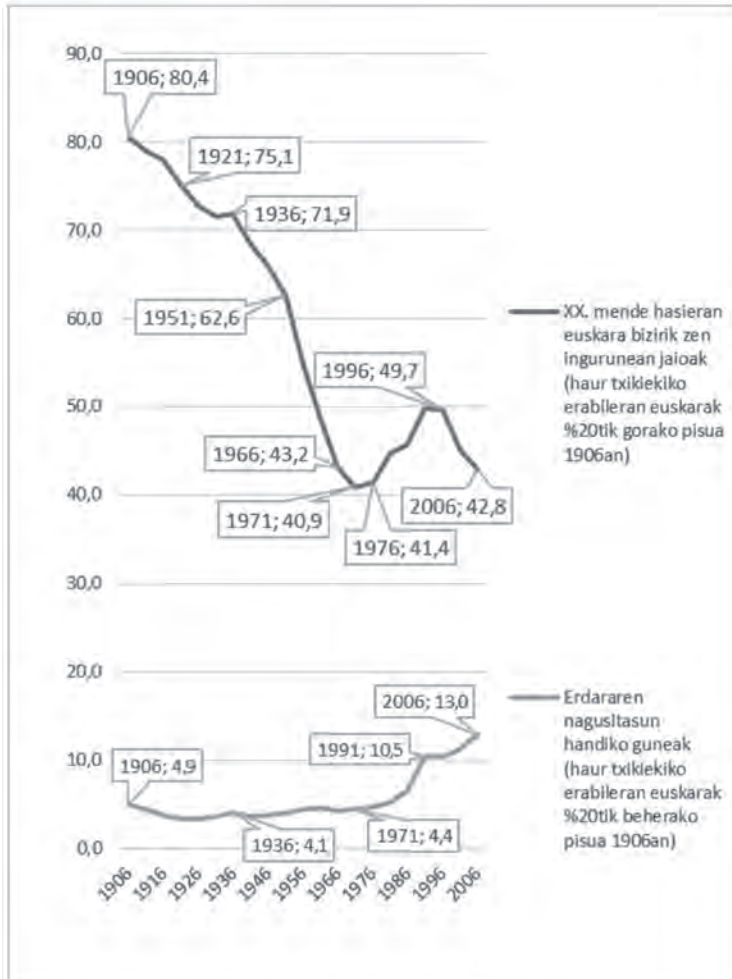
²⁰⁴ Atal metodologikoan azaldu bezala, berez bosturteko bosturteko datuak dira aurkezten ari garenak. Horrela, 1906ko etiketarekin aipatzen ditugun datuak 1904-1908 bitartean jaiotako hiztunen multzo osoari dagozkio. Eta berdin gainerako urteetan.

²⁰⁵ Jaitsiera prozesu hori lehenagotik zetorren (Intxausti, 1990; Zalbide, 2004, 2007b); gure datuak, ordea, ez dira atzerago iristen.

- Hortik aurrera, berreskuratze prozesu indartsua erakusten dute datuek hurrengo 20 urteetan, 1976-1996 tartean. Epealdi horretan, 1976ko % 18,0tik 1996ko % 27,2ra igotzen da euskararen pisua lehen hizkuntzan (+% 51,3ko hazkunde erlatiboa bi hamarralditan). Igoera handia izan zen, beraz, eta iraun zuen bitartean, intentsitatez, aurreko galera-prozesuaren indarra ia berdintzera iritsi zen, 1986-1996 tartean bereziki.
- XX. mendearen azken urteetan eten zen aurreko bi hamarkadetako indarberritze-prozesua. Azken faseko datuek, izan ere, nolabaiteko egonkortzea erakusten dute 1996-2021 aldirako: euskararen pisua 1996ko % 27,2tik 2021eko % 26,5ra pasatu da Hegoaldeko haur txikien/txikiekiko erabileran²⁰⁶.

²⁰⁶ 2011., 2016. eta 2021. urteko datuak behin-behinekoak dira, metodologia-atalean azaldu dugun bezala.

28. Grafikoa:
 Lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua, udalerrriak XX. mendearen hasieran euskarak
 zuen pisuaren arabera bi multzotan banatuta. Hego Euskal Herria, 1906-2006 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HZ-005 eta HZ-213 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.4 eta 9.8.4 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: adierazlea eraikitzeko erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala).

Bilakaera prozesu hori lurralde eta eremu bakoitzean nola gertatu den aztertzea zeregin interesgarria da aurrera begira, bilakaera joerak ez baitatuz guztiz bat lurralde osoan. Oraingoz oinarrizko banaketa bat eginda bilakaera zein izan den erakusten da 28. Grafikoan. Bertan, bi eremu handitan banatzen da Hegoaldea: batetik, aztertutako epealdiaren hasieran euskarak bizi-indar minimo bat zuen lurralde eremua, eta bestetik, gainerako lurralde eremua; bi multzo horiek egiteko orduan, XX. mende hasieran euskarak udalerrri bakoitzean jaiotakoen lehen hizkuntzan izandako pisua erabili dugu²⁰⁷ (metodologia-ataleko 3. Mapan irudikatzen dira bi multzo horiek lurraldean). 28. Grafikoan, 1906-2006 bitarteko 100 urteetan bi lurralde-eremu horietan haurren lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuaren bilakaera erakusten da. Bertan ikus daitekeenez:

XX. mende hasieran euskarak bizi-indar minimo bat zuen lurraldean, % 80,4koa zen euskararen pisua bertan jaiotako haurren lehen hizkuntzan 1906. urtean. Bestela esanda, haur txikiekiko erabileran, erabateko nagusitasuna zuen euskarak geografikoki trinkoa eta (ia) etenik gabea zen udalerrri multzo zabal horretan. Aurrerago ikusiko dugun bezala, XX. mende hasieran lur-eremu hori ia bere osotasunean jo genezake euskararen arnagunetzat²⁰⁸. Hortik aurrera, galera-prozesu etengabea erakusten dute gune euskalduneko urtez urtekako datuek. Galera hori gutxi-asko joera orokorrean zehaztu den epealdi eta eritmoetan gertatzen da, 1971ko % 40,9ko minimora iritsi arte. Hegoalde osoko bilakaeraz aritu garenean aipatu dugun 1976-1996ko aldi positiboaren ere argi nabari da eremu euskaldunean, baina bilakaera hori ez zen hain garrantzitsua izan termino erlatiboetan: 1906-1971ko galera-fasean galdutakoaren laurdena inguru besterik ez zen berreskuratu euskararen alde. Hogei urteko parentesi positiboaren ondoren, 1996tik aurrera, galera-prozesua berriro jarri zen abian, eta 2006. urteko balioak serieko apalenetakoak dira (ez dugu datu berriagorik).

Eremu erdaldunduan (1906. urterako euskarak lehen hizkuntzan % 20tik beherako pisua zuen udalerrri multzoan zehazki), bertako haurren H1en euskarak izan duen pisua oso txikia izan da 1906-1971 urte bitartean, % 5,0tik beherakoa beti. Pentsatzekoa da eremu horietan euskaraz hazitako haurren artean izango ditugula, oraingoz zehaztu ezin dugun proportzioetan, batetik, euskara

²⁰⁷ Zehazki, XX. mende hasierako egoera aintzat hartuta, bi multzotan banatu ditugu Hegoaldeko udalerrriak: batetik, XX. mende hasieran euskarak bizirik jarraitzen zuen eremua bildu nahirik, bertan bildu ditugu, zentsuetako datuen arabera, 1904-1908 bitartean jaiotakoen artean euskarak lehen hizkuntzan %20koa baino pisu handiagoa izan zuten udalerrriak. Eta bestetik, XX. mende hasieran euskarak toki txikia edo hutsaren hurrengoa zuen Hego Euskal Herriko eremua bildu nahirik, bertan batu ditugu garai horretan jaiotakoen artean euskarak lehen hizkuntzan %20ko pisua edo txikiagoa izan zuten udalerrriak.

²⁰⁸ Zehazki, hurrengo puntuan ikusiko dugun bezala, udalerrri multzo horretan jaiotako haurren %78,5 arnagune izaera zuten udalerrietan jaio ziren 1906. urtean.

gutziz galdu gabe zegoen udalerritako familia euskaldunetako hainbat seme-alaba; eta bestetik, Euskal Herriko eskualde euskaldunagoetatik etorritako familien seme-alabak. Joan den mendeko 70eko hamarkadatik 2006. urtea bitarte, ordea, etenik gabeko igoera erakusten du euskararen pisuak, joan den mendeko 80ko hamarkadan bereziki; hortik aurrera ere, apalago bada ere, igotzen jarraitu zuen 2006ko % 13,0ra iritsi arte. Beraz, zonalde euskaldunean 1996tik aurrera antzeman den geldialdia eta itzulbiratzea ez da antzeman 2006 arteko datuetan eremu erdaldunduko bilakaeran, eta eskura dugun azken datu hori da, 2006. urtekoa, landu dugun denbora-serie osoko altuena.

13.1.2 Euskal Herri osoko ikuspegiaren bila; 1916-2001 bilakaera, ISLren arabera

Orain arte Hegoaldeko zentsuetan oinarrituta aztertu dugu epe luzeko H1en bilakaera. Lanketa hori egiteko, zentsuak dira iturri egokiena, gaiaren inguruko informazioa biltzen duen beste iturria, ISL, laginetan oinarritzen delako eta horrek lurralde mailako ustiaketak egiteko aukera mugatuagoak eskaintzen dituelako. Zentsuetako informazioak, ordea, kanpo uzten du Ipar Euskal Herria. Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoako eta Euskal Herri osoko ikuspegiaren bila, zentsuko datuekin erabilitako irizpide metodologiko berdintsuak erabilita²⁰⁹, ISLko datuak landu ditugu. Emaitzak 149. Taulan eta 29. Grafikoan aurkeztu ditugu.

Bertan ikus daitekeen bezala, gainerako euskal lurraldeek baino are ibilbide ikusgarriagoa egin du Iparraldeak. Datu horiek ikusita esan daiteke hizkuntzaren suntsitze-prozesua bereziki larria izan dela bertan. ISLk eskaintzen dugun denbora-seriearen barnean, 1916. urtearen inguruan jaiotako hiztunen artean % 64,0ko pisua izan zuen euskarak lehen hizkuntzan. Serieko lehen urte horretan Ipar Euskal Herria Hegoaldea baino dezente euskaldunagoa zela erakusten dute, besteak beste, datuek. 1921etik aurrera, ordea, jaitsiera azkarra eta (ia) etenik gabea izan zela erakusten dute Iparraldeko datuek. Jaitsiera-prozesu hori azkartu egin zen, gainera, XX. mendearen bigarren erdialdean. Azken datuaren arabera, 1996. urte inguruan Iparraldean jaiotako artean % 12,3koa izan zen euren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua. Horiek horrela, zortzi hamarraldiren buruan, euskara lehen hizkuntzan nagusi izatetik oso bigarren mailakoa izatera pasatu da, hasieran zuen pisuaren lau bostenak galdua.

Gainontzean, ISLko datuak bat datoz zentsuetakoek erakusten dituzten joera nagusiekin.

²⁰⁹ Zentsuko datuak hiztunen jaioterria aintzat hartuta eraiki ditugu. ISLk ez digu horretarako aukera ematen, eta hiztunen bizitokia aintzat hartuta egin dugu lan.

149. Taula:

Euskal Herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak batez beste izan duen pisua, jaiotze urtearen eta bizitokiaren arabera, 1916-2001 (%ek eremu eta urte-tarte bakoitzaren barruan euskarak lehen hizkuntzan batez beste izan duen pisua adierazten dute)

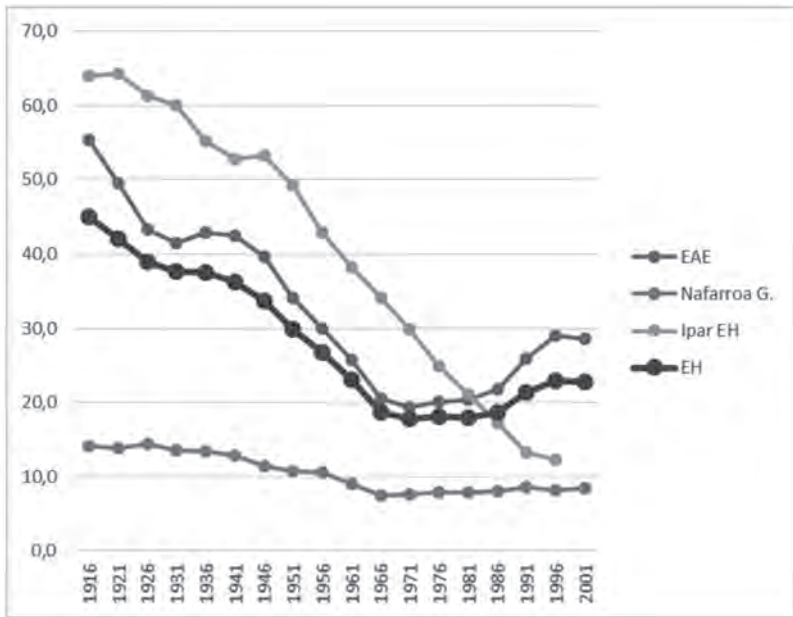
	Nafarroa			
	EAE	G.	Ipar EH	EH
1916 (1911-1920an jaiotak)	55,3	14,2	64,0	45,0
1921 (1916-1925ean jaiotak)	49,6	13,9	64,3	42,1
1926 (1921-1930n jaiotak)	43,4	14,4	61,3	38,9
1931 (1926-1935ean jaiotak)	41,5	13,5	60,1	37,6
1936 (1931-1940an jaiotak)	42,9	13,4	55,3	37,5
1941 (1936-1945ean jaiotak)	42,5	12,9	52,9	36,2
1946 (1941-1950n jaiotak)	39,7	11,4	53,2	33,7
1951 (1946-1955ean jaiotak)	34,2	10,8	49,2	29,8
1956 (1951-1960an jaiotak)	30,0	10,6	43,0	26,7
1961 (1956-1965ean jaiotak)	25,8	9,0	38,2	23,0
1966 (1961-1970n jaiotak)	20,6	7,5	34,1	18,7
1971 (1966-1975ean jaiotak)	19,5	7,7	29,9	17,8
1976 (1971-1980n jaiotak)	20,1	8,0	25,0	18,1
1981 (1976-1985ean jaiotak)	20,4	7,9	21,0	17,9
1986 (1981-1990n jaiotak)	21,9	8,1	17,2	18,7
1991 (1986-1995ean jaiotak)	25,9	8,6	13,2	21,4
1996 (1991-2000n jaiotak)	29,1	8,2	12,3	22,9
2001 (1996-2005ean jaiotak)	28,6	8,5		22,8

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: jaiotza-hamarkada eta administrazio-eremu bakoitzerako lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua tasa esleitzen prozeduraren bidez kalkulatu dugu. Ustiaketa hori egiteko, ISLk 1991-2016 bitarteko edizio guztietan egindako azterketen datu metatuak erabili ditugu. Datuak hamar urteko multzoetan ustiatu ditugu lagin neurri txikiegiak saihesteko. 1916 baino lehenagoko daturik ez dugu eskaini, ezta 2001ekorik ere Iparralderako, azpilaginen neurri txikiek adierazgarritasun-arazoak sortzen zituztelako. Administrazio-eremuak inkesta egin zen uneko bizitokia jasotzen du, ez hiztunen jaiotza-lekua.

29. Grafikoa:

Euskal Herrian jaiotako hiztunen lehen hizkuntzan euskarak batez beste izan duen pisua, jaiotze urtearen eta bizitokiaren arabera, 1916-2001 (%ek eremu eta urte-tarte bakoitzaren barruan euskarak lehen hizkuntzan izandako pisua adierazten dute)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sail-buruordetza].

Oharrak: jaiotza-hamarkada eta administrazio-eremu bakoitzerako lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua tasa esleituen prozeduraren bidez kalkulatu dugu. Ustiaketa hori egiteko, ISLk 1991-2016 bitarteko edizio guztietan egindako azterketen datu metatuak erabili ditugu. Datuak hamar urteko multzoetan ustiatu ditugu lagin neurri txikiegiak saihesteko. 1916 baino lehenagoko daturik ez dugu eskaini, ezta 2001ekorik ere Iparralderako, azpilaginen neurri txikiek adierazgarritasun-arazoak sortzen zituztelako. Administrazio-eremuak inkesta egin zen uneko bizitokia jasotzen du, ez hiztunen jaiotza-lekua.

13.2 Hegoaldeko H1en arabera, nagusitasun-eremuek izan duten bilakaera, 1906-2016

- *Nola aldatu dira arnasmuneak eta, oro har, nagusitasun-eremuak XX. mendean?*

13.2.1 Zentzurik ba al du nagusitasun-eremuen eta arnasmuneen mende bateko bilakaera haurren H1en oinarrituta aztertzeak?

Argitu dezagun hemen aurkeztuko dugun sailkapena ez datorrela guztiz bat etxeko erabileran oinarrituta nagusitasun-eremuez²¹⁰ 18. kapituluaz azalduko dugunarekin. Izan ere, hurrei transmititzen zaien Lehen Hizkuntza (H1) eta Etxeko erabilera (EE) elkarrekin loturik azaltzen zaizkigun aldagaiak izanda ere, harremana ez da beti lineala eta, ordezkate- edo indarberritze-prozesua zein puntutan dagoen, aldatu egiten da. Oro har, hizkuntza gutxitua atzeraka doan garaietan, ordezkate indartsua nagusi den aldietan, hizkuntza gutxituko gurasoen sail handi batek euren hizkuntza ondorengoei ez transmititzea erabakitzen du. Hori horrela denean, etxeko helduek hizkuntza gutxitua erabil dezakete oraindik euren artean, belaunaldikideekin edo zaharragoekin aritzeko, baina ez seme-alabekin mintzatzeko. Ondorioz, egoera horietan, hizkuntza gutxituak pisu handiagoa izango du etxeko hizkuntzan haur txikien lehen hizkuntzan baino. Pentsatzekoa da hori izango zela Euskal Herriko egoera 1910 edo 1950 inguruan adibidez. Ez dugu, ordea, hori kuantitatiboki egiaztatzeko daturik.

Gure egungo egoera bai zehaztu dezakegu datuen bidez. Eta esan dezakegu aipatu dugun egoeraren bestelakoa adierazten digutela datuek: gehiago da euskarak duen pisua haur txikiak erabileran etxeko erabileran baino. 2011ko Hegoaldeko datuak erabilia, adibidez, hauek dira euskarak duen pisua adierazten duten ehunekoak:

- EEn euskarak duen pisua: % 14,9
- Hurrekiko erabilera, jaio eta lehen 3 urteetan: % 24,8²¹¹

Egoera hori bera aurkitzen dugu gaiari buruz ditugun zentsu guztietan, 1991tik aurrerako guztietan alegia (EEren gainera azaltzea haur txikiak H1).

²¹⁰ Nagusitasun-eremu esaten diegu udalerrien euskalduntasun-maila aintzat hartuta sortu ditugun udalerri-multzoei, eta bertako hiztunen erabilera-mailaren arabera eraiki ditugu (ikus 9.8.2. puntua).

²¹¹ Bi kopuru horien artean gelditzen da hiztun guztien H1en euskarak izan zuen pisua: %18,2.

Haur txikien H1 eta EE guztiz bat ez etortze horren ondorioz, hemen 1991 eta 2001erako aurkeztu ditugun datuak 18. kapitulukoekin alderatzen baditugu, ikusiko dugu udalerrriak nagusitasun-eremuka biltzerakoan, multzoen neurria aldatu egingo dela multzokatze hori EEn oinarrituta egin edo hurrekiko H1en oinarrituta egin. Laburtuz: euskararen nagusitasunezko multzoak handiagoak azaltzen zaizkigu irizpide gisa haur txikiekiko erabilera hartuz gero, eta erdarazko nagusitasunezkoak handiagoak multzokatzea EEn oinarrituta egingez gero 1991-2011 tarterako.

Horiek horrela, guztiz bat ez datozen bi serie ditugu: EEn oinarritutakoa 1991-2011 bitarterako eta hurrekiko H1en oinarritutakoa 1906-2016 aldirako. Bien arteko harremana, gainera, ez da lineala, eta pentsatzekoa da garaiaren arabera aldatu egingo zela: ziur aski, aztertu dugun epearen lehen 60-70 urteetan euskararen etxeko erabilera haur txikiekiko erabileraren gaineratik egongo zen, eta XX. mendeko 70eko hamarkadatik aurrera alderantziz gertatuko zen. Edonola ere, bi serie horietako bakoitzak bere aldetik ematen digu euskarak etxe giroan izan duen nagusitasunaren eta horren bilakaeraren berri. Eta ikuspegi luzea lantzeko haurren H1i buruzko informazioa besterik ez dugunez, behin argitzapen metodologiko hauek eginda, horren gainean egingo dugu nagusitasun-eremuen eta arnaguneen mende bateko bilakaeraren azterketa. Pentsatuz hurrei transmititzen zitzaien hizkuntza ere ez zela orokorrean etxeko eta ingurune hurbileko hizkuntzatik hain urruti ibiliko. Hots, daukagun bakarria izateaz gain, baliozko adierazlea dela euskarak familiako eta inguru hurbileko harremanetan izan zezakeen pisuaz aritzeko.

13.2.2 Nagusitasun-eremuen eta arnaguneen bilakaera Hegoaldean, azken mendeko ikuspegia

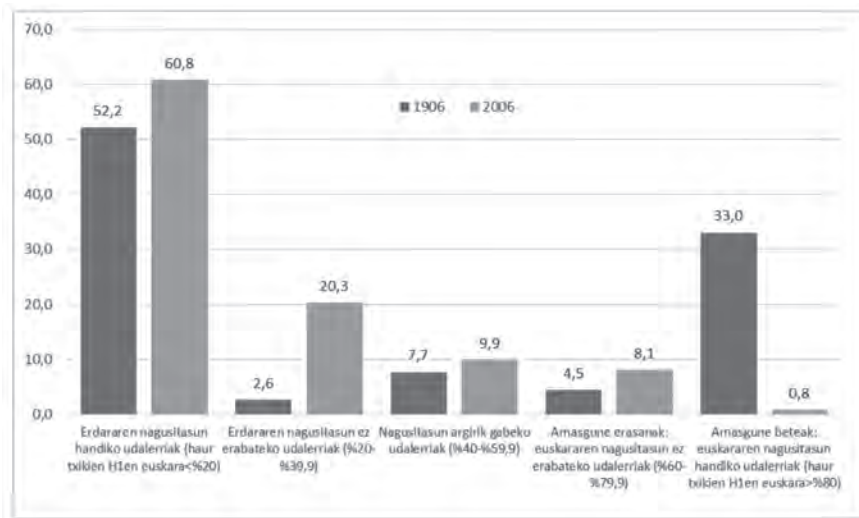
Zer-nolakoa izan da azken mendean nagusitasun-eremuen bilakaera Hegoaldean, eremu horiek garai bakoitzeko haur txikien H1n oinarrituta eraikiz gero? Galdera horri erantzuteko informazioa 86. Taulako eta 30 zein 31. Grafikoetako datuetan bilatuko ditugu.

Serie osoaren bi muturrei begiratuta, aldeak agerikoak dira. Haur txikiekiko erabileran euskara nagusi zen eremuetan jaio ziren 1906an Hegoaldeko haurren % 37,5; mende bat geroago, 2006an, laurdenera jaitsia zen kopuru hori, % 8,9ra zehazki. Aldeak are handiagoak dira nagusitasunik handiena duten eremuak hartuta: lehen hizkuntzan euskararen pisua % 80tik gorakoa zuten udalerrietan jaio ziren Hegoaldean 1906. urtean munduratu ziren haurren herena, % 33,0 hain justu. Euskarak hain nagusitasun handia duen udalerrriak desagertu egin dira ia guztiz mende batean; 2006. urtean jaiotako haurren % 0,8 besterik ez ziren jaio ezaugarri hori betetzen duten udalerrietan. Mende osoko perspektiban, hori da

ahuldu den udalerrri mota bakarra. Gainerako kategoria guztiak igo egin dira, erdararen nagusitasuna adierazten duten biak gehienbat.

30. Grafikoa:

Jaiotako haurren banaketa, nagusitasun-eremuen arabera (nagusitasun-eremuak, haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta). Hegoaldea, 1906-2006 (%).

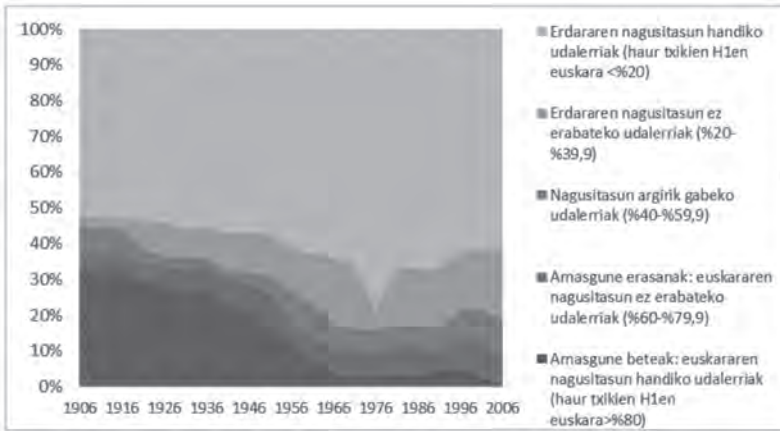


Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, ISL-212 adierazlea baliatu da (azalpenak, metodologia-ataleko 9.8.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitzategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: adierazlea eraikitzeko erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala).

31. Grafikoa:

Nagusitasun-eremuen bilakaera, urtez urte bertan jaiotako haur kopuruaren arabera (nagusitasun-eremuak, haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulaturata). Hegaldea, 1906-2006 (%).



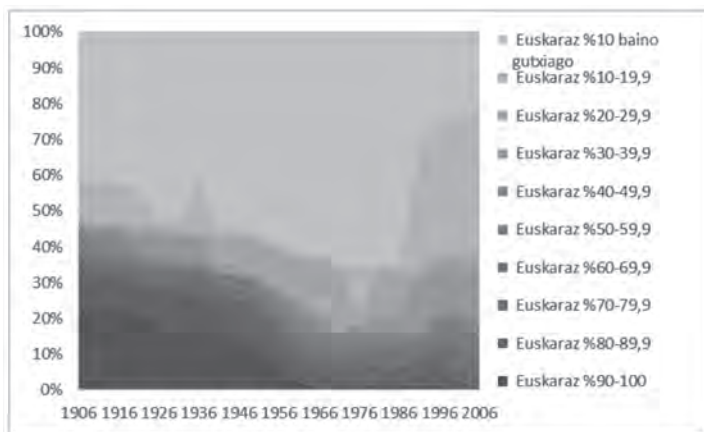
Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, ISL-212 adierazlea baliatu da (azalpenak, metodologia-ataleko 9.8.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: adierazlea eraikitzeke erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala).

Euskal nagusitasunezko eremuen suntsitze-prozesu horren epekatzea bat dator, orokorrean, haurren H1en bilakaeraren aldiekin: galera prozesu jarraitu eta indartsu bat izan zen 1906tik 1971 ingurura arte; hortik aurrera, euskal nagusitasunezko eremuak gorako joera oso mugatua izan zuten, 1996 ingurura arte, eta hortik aurrera berriz ere beherako joera erakutsi dute. Taula eta grafiko hauek irakurketa dezente egiteko modua ematen dute. Lasaiago ikusiko ditugu hainbat alderdi, grafiko partzial berrien laguntzaz.

32. Grafikoa:

Nagusitasun multzo xeheen bilakaera, jaiotako haur kopuruaren arabera (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulaturata). Hegoaldea, 1906-2006 (%).



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, ISL-211 adierazlea baliatu da (azalpenak, metodologia-ataleko 9.8.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

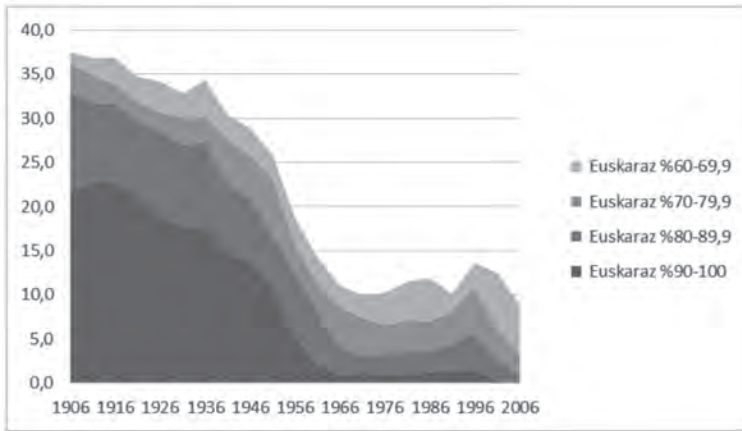
Oharrak: adierazlea eraikitzeko erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala).

13.2.2.1 Euskararen nagusitasun-eremuen bilakaera, arnasmune bete eta erasanen bilakaera.

Jar diezaiozun orain arreta arnasmuneen bilakaerari. Atal metodologikoan azaldu dugun bezala, erabileran euskara nagusi duten udalerririk hartuko ditugu arnasmunetzat, euskararen pisua % 60tik gorakoa den udalerririk zehazki. Kasu honetan, haurrekiko erabileran langa hori gaitzen duten udalerririk joko ditugu arnasmunetzat. Horrela, haurrekiko erabileran euskarak % 60tik gorako pisua zuten eremuen bilakaera erakusten dugu 33. Grafikoan. Irudiak argi islatzen du aztertu dugun epealdian beheko joera bortitza izan dela oro har. Euskararen nagusitasuneko eremuak, arnasmuneak, 1906an jaiotza guztien % 37,5 biltzetik, 2006an % 8,9koa izatera igaro dira. Horren harira, hainbat iruzkin:

33. Grafikoa:

Arnasguneen bilakaera, nagusitasunaren arabera, multzokatze xehean oinarrituta (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulata). Hegoaldea, 1906-2006 (%ak Hegoaldean jaiotako haur guztiekiko dira).



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, ISL-211 adierazlea baliatu da (azalpenak, metodologia-ataleko 9.8.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Obarrak: adierazlea eraikitzeko erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala).

Jaitsiera hori nagusitasun handiko gunen trinkoenetan gertatu da batez ere, arnagune beteetan, Mikel Zalbideren terminologiaz baliatuz (2019a). Arnagune beteetan artean beteetan izan da, gainera, galerarik handiena. Horrela, euskararen erabilera ia erabatekoa zuten eremuetan (% 90etik gorakoa) jaio ziren 1906. urtean Hegoalde osoan jaiotako bost haurretatik bat baino gehiago (% 21,8). Multzo horren neurriak eutsi egin zion 1921. urtea arte. Hortik aurrera multzo horren neurria murriztuz joan zen, eta murrizketa asko areagotu zen 1936tik aurrera, 1951-1966 hamabostaldian batez ere. 1966an, jada, haur jaioberrien % 0,9 besterik ez zen jaio tankera horretako udalerrietan. Hurrengo bi hamarkadetan kopuru horren bueltan ibili zen, 1981-1991 bitarteko susperraldi txiki batekin, baina neurri oso txikietan beti. Azkenik, ezaugarri horiekin gelditzen ziren udalerrri gehienak galdu egin ziren 1996-2001 bitartean, eta seriearen azken urtean, ia ez da gelditzen tankera horretako udalerririk Hego Euskal Herri osoan: 2006an jaiotako % 0,2 besterik ez zen jaio euskararen pisua H1en % 90etik gorakoa zen udalerrietan. Arnagune beteetan barruan, hurrengo multzoari erreparatuz, haur txikien/txikiekiko erabilera % 80-% 90 bitartekoa zuten udalerrien mul-

tzoari, hor ere galerak handiak izan dira XX. mendean. Orokorrean, euskal nagusitasun handieneko eremuen agortze/suntsitze prozesu bera gertatu da multzo horretan ere. Susperraldi txiki bat ere izan zen 1971-1996 bitarteko bosturtekoan, udalerrri horietan jaiotakoen pisua % 1,9tik % 4,2ra igo baitzen. 2001. urtean, ordea, berriro beheerako joera nagusitu zen eta 2006. urtean Hegoaldean jaiotako haur guztien % 0,6 besterik ez zen jaio bertako haur txikiekiko erabileran euskarak % 80-% 90 bitarteko pisua zuen udalerrietan. Arnasgune bete guztietan jaiotakoak zenbatuta, 1906an jaiotako guztien % 33,0 biltzetik, mende bat geroago % 0,8 izatera igaro ziren.

Goazen orain euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrietara, haur txikien/txikiekiko erabileran euskararen pisua % 60-% 80 bitartekoa denetara, arnasegune erasenetara Zalbideren terminologian (2019a). Multzo hori ez da hainbeste aldatu neurritz azken mendean: % 5aren inguruko pisua izan zuen XX. mendeko 3 lehenengo hamarkadetan, eta % 7-% 10 bitartekoa hortik aurrera. Multzo hori sartu-irten askoko multzoa izan da, eta XX. mende hasieran multzo horretan zeuden udalerriak oro har euskararen nagusitasuna galduz joan dira eta, beraz, multzo horretatik atera egin dira urteek aurrera egin ahala. Era berean, ordea, euskararen nagusitasuna ahultzearekin batera arnasegune beteen multzoa uzten zuten udalerriak multzo hau handituz joan izan dira. Aipagarria da, bestalde, 1996-2001 urteetan izan zuen susperraldi txikia²¹², nahiz eta badirudien hortik aurrera ez zaiola susperraldi horri eutsi. Mende osoko ikuspegiari, 1906ko % 4,5etik 2006ko % 8,1era igo da arnasegune erasaren pisua.

Laburtuz: euskararen nagusitasuneko multzoak, arnaseguneak, izugarri ahuldu dira XX. mendean. Arnasegune beteak, zehazki, kopuru ohargarria izatetik ia suntsitzera iritsi dira mende bateko epean. Horrekin batera, arnaseguneen barne-osaera aldatu egin da: arnasegune beteak ia desagertu egin dira eta gelditzen diren eremuak nagusitasun apalagokoak dira.

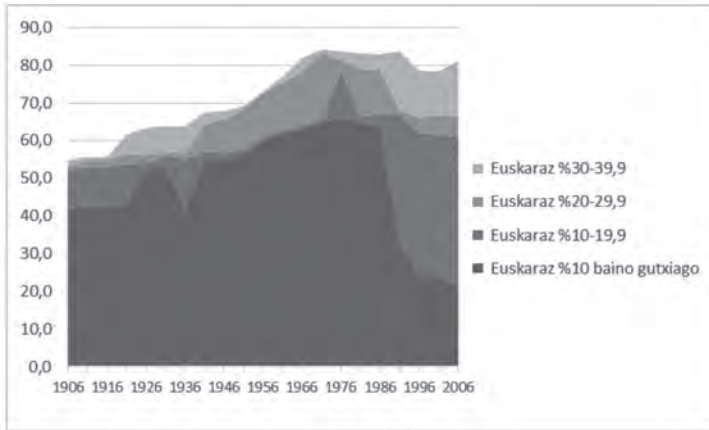
13.2.2.2 Erdara nagusi den eremuen bilakaera.

Erdara nagusi den eremuetan ere izan da aldaketarik azken mendean. Aldaketa horiek ez dira izan euskarazko nagusitasun-eremuetakoek pairatu dituztenak bezainbestekoak baina hainbat joera argi ikusten dira:

²¹² Metodologia-atalean azaldu dugun bezala, litekeena da 1960-1980 aldirako alboratze bat egotea gure datuetan, eta berez 1970-1980 inguruan arnaseguneen pisua kopuru hauek adierazitakoa baino txikiagoa izatea, eta horregatik, 1996 inguruko susperraldia ere datu hauek erakusten dutena baino handixeagoa izatea. Azterketa berriek zehaztu beharko dituzte alderdi horiek.

Multzo orokor gisa hartuta, hasieratik jada nagusi ziren erdal nagusitasu-neko eremu horien pisua asko handitu da epealdi osoan, 1906ko % 54,9tik 2006ko % 81,2ra. Hala ere, hazkunde hori 1906-1971 tartean gertatu zen; 1971n jo zuten gailurra erdal nagusitasunezko eremuek: jaiotako haur guztien % 84,1 horietan jaio ziren. 1971n hazkunde hori eten egin zen eta egonkor samar egon ziren eremu horiek 1971-1991 bitartean; 1996-2001 jaitsi egin zen horien pisua, baina 2006. urtean berriz egin zuen gora, aipatutako % 81,2 horretan kokatzeraino.

34. Grafikoa:
 Erdal nagusitasun-eremuen bilakaera, nagusitasunaren arabera,
 multzokatze xehean oinarrituta
 (udalerrien multzokatzea, bertan haur txikien
 H1-en euskarak izan zuen pisuaren arabera kalkulatuta).
 Hegoaldea, 1906-2006 (%ak Hegoaldean jaiotako haur guztiekiko dira).



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, ISL-211 adierazlea baliatu da (azalpenak, metodologia-ataleko 9.8.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: adierazlea eraikitzeke erabili dugun metodologiagatik, aztertu nahi den errealitatearekiko alboratzeak egon daitezke (ikus metodologia-atala).

Gaztelania nagusi den eremu horiek osatzen duten multzoaren barruan ere izan da aldaketa adierazgarriak azken mendean. Azterketa xeheagoek baieztatu beharko dute esatera goazena, baina badirudi euskararen pisua % 20-30 eta % 30-40ekoa duten multzoen hazkundea euskararen nagusitasuna handiagoa zuten udalerriak erdalduntzearen ondorioz gertatu dela, eta ez jatorriz erdaldu-

nagoak ziren udalerrriak euskalduntzearen ondorioz. Ezin da gauza bera esan bi multzo jatorriz erdaldunen bilakaeraz. Erdararen nagusitasun handiko udalerrien artean, izan ere, 1986tik aurrera udalerrri multzo handi bat % 10etik behera egotetik % 10-% 19,9ra igaro da²¹³, eta bigarren multzoaren hazkundeak, gainera, jarraitu egin du hurrengo hiru hamarraldietan ere. Ondorioz, multzo xehe guztien artean % 10-% 19,9ko bigarren multzo hori da 2006. urtean guztietan handiena, 1986tik aurrera % 0-% 10 multzoari aurrea hartuta. Datu horiek interpretatuz esan daiteke mende hasieran oso erdaldunak ziren gunetan, erdararen nagusitasun handia kolokan jarri ez bada ere, euskara gaur egun indartsuago da-goela etxeetan (haur txikiekiko erabileran zehazki) duela mende bat baino.

Orain bukatzen dugun kapitulu honetan, euskararen egoera soziala aztertzeko orduan epe luzeko hurbilpena egin nahi izan dugu; demolinguistikazko datuetan oinarrituta egin ahal izan dugun datu-serie ahalik eta luzeenarekin, mende osoko ikuspegiarekin alegia. Hemendik aurrerako kapitulu guztietan, demolinguistikako iturriek eskaintzen dituzten aukerak landu, eta 1991-2016 aldira mugatuko ditugu nagusiki gure azterketak. Zehazki, ikuspegi luzez kapitulu honetan landu ditugun bi gaietara itzuliko gara aurrerago: hizkuntzaren transmisioari buruz arituko gara 19. kapituluan eta nagusitasun-eremuen azken urteotako bilakaerari buruz 18.ean.

²¹³ Grafikoan eta jatorrizko tauletan, 1986-1991 bitartean aldaketa ikusgarri bat gertatu zela erakusten dute datuek: urte batetik bestera eremu erdaldunenean, euskararen pisua %10era iristen ez zen udalerrien multzoan jaiotakoak %62,2 izatetik %32,7ra jaisten dira kolpetik. Bien bitartean, hurrengo multzokoak, euskararen pisua %10-%20 duten udalerrietan jaiotakoak, %2,6tik %34,4ra igo ziren. Aldaketa itxuraz bortitz horren azalpena xumea da: hainbat udalerrri, tartean Laudio, Barakaldo eta Bilbo multzoz aldatu ziren tarte horretan. Bilboko udalerrian jaiotakoen artean, adibidez, haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua %9,9koa izan zen 1986. urtean eta %14,4koa 1991n. Hori dela eta, Bilbon jaiotako haur guztiak, “euskararen pisua <%10” multzoan zenbatuak izatetik “euskararen pisua %10-%20” multzoan zenbatuak izatera pasatu ziren. Tankera horretako azalpenak daude atal honetako grafiko batzuetan ikusten diren koska eta bilakaera deigarrien atzean.

14. HIZKUNTZA-GAITASUNA

Lehen hizkuntzan eta lurraldearen nagusitasun-mailan euskararen egoera sozialak XX. mendean izan duen bilakaerara hurbilpen demolinguistikoa egin ondoren, kapitulu honetan eta hurrengoetan atal teorikoan aipatu ditugun ardatzak enpirikoki aztertzeari ekingo diogu, hizkuntza-gaitasunarekin hasita.

14.1 Ahozko hizkuntza-gaitasuna, 2016

- *Zer-nolakoa da Euskal Herriko biztunen osaera euskara-erdaren hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*

Euskal Herriko 16 urtetik gorako biztanleria aintzat harturik, 35. Grafikoan ikus daitekeen bezala, honela banatzen dira hiztunak ahozko hizkuntza-gaitasuna kontuan hartuta, multzo *erdaldunenetik* hasi eta *euskaldunenerako* hurrenkeran:

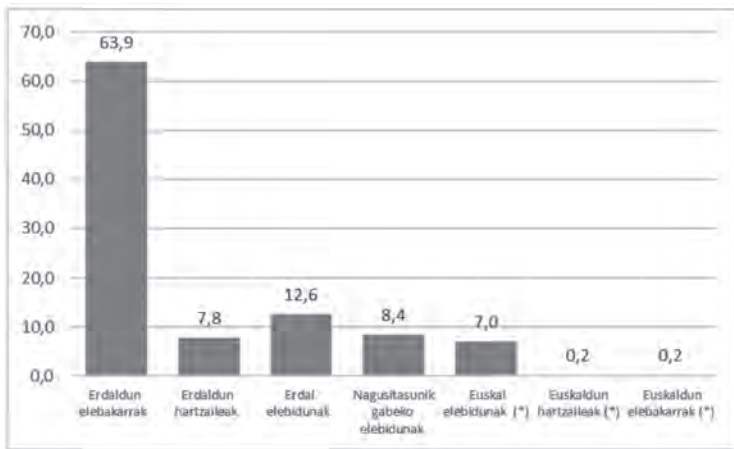
- Multzo handiena, alde handiz, erdaldun elebkarrek osatzen dute. Gaztelaniaz/frantsesez jakin eta euskara “nahiko ongi” ulertzeko ere gai ez direnak dira Euskal Herriko 16 urtetik gorako herritarren ia bi heren, % 63,9 (1.690.500 lagun 2016 urtean).²¹⁴
- Erdaldun hartzaileak % 7,8 dira. Hitztun horiek euskara ulertzen dute baina ez dira “nahiko ongi” mintzatzeko gai (205.500 lagun).
- Erdal elebidunak dira hiztunen % 12,6. Hitztun horiek bi hizkuntzetan ongi edo nahiko ongi hitz egiten dute baina errazago egiten dute gaztelaniaz/frantsesez euskaraz baino (334.000 lagun).
- Nagusitasunik gabeko elebidunak % 8,4 dira. Bi hizkuntzak dakizkitez eta euren esanetan betiere, erraztasun berdina dute batean zein bestean aritzeko (222.000 lagun).

²¹⁴ Guk lantzen dugun sailkapeneko erdaldun elebkarren eta erdaldun hartzaileen kopuruak ez datoz guztiz bat ISLk eskaini izan dituenekin, ezta guk lehenago argitaratu izan ditugunekin ere (Iurrebaso, 2021). Horren arrazoia honako hau da: orain aurkezten dugun sailkapenean, aurreko horietan ez bezala, bigarren hizkuntza ongi edo nahiko ongi ulertzen dutela dioten hiztunak soilik jo ditugu elebidun hartzailetzat, lehenago erabilitako irizpide malguagoak utzi eta terminoaren eduki teorikora ahalik eta gehiena hurbiltzen saiatzeko (ikus metodologia-ataleko 11.2.6 puntua).

- Euskal elebidunak % 7,0 inguru dira. Bi hizkuntzak dakizkitez eta euskaraz errazago moldatzen dira gaztelaniaz/frantsesez baino (184.500 lagun).²¹⁵
- Euskal hartzaileak % 0,2 inguru dira. Euskaraz bakarrik dira ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai, nahiz eta gaztelania/frantsesa ongi edo nahiko ongi ulertu (5.500 lagun).
- Euskaldun elebakarrak, hutsaren hurrengoa dira gaur egun 16 urtetik gorako herritarren artean, % 0,2tik getu. Euskaraz badakitez eta ez dira gai gaztelania/frantsesa ongi edo nahiko ongi ulertzeko ere (5.500 lagun).

35. Grafikoa:

Ahozko hizkuntza-gaitasuna. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016* (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa-ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra ():* 2016ko Inkesta Soziolinguistikoa ez zen galdetu hiztunen gaztelaniazko/frantsesezko hizkuntza-gaitasunaz, eta 16 urtetik gora egon daitezkeen euskaldun elebakar eta hartzaileak euskal elebidunekin batera azaltzen zaizkigu 2016ko emaitzetan. Gure kalkuluertarako, eskura dugun datu xehatu berriena hartu dugu aintzat (2001lekoa), eta euskal nagusitasuna duten hiztunen arteko barne-osaera 2001-2016 epean egonkor mantendu dela pentsatuz kalkulatu dugu “euskal nagusitasuneko” hiztunen osaera, eta hiru kategoria horietan banatu.

²¹⁵ 2016ko ISLren datuekin, berez, ez daitezke zehaztu euskaraz erdaraz baino errazago egiten duten hiztunen artean zenbait diren euskal elebidunak, zenbat euskal hartzaileak eta zenbat euskaldun elebakarrak. Hurbilpen bat egin dugu 2001eko datuetan oinarrituta (ikus 35. Grafikoko oharra).

Tamalez, ez dugu hurrei buruzko daturik, eta ezin, hortaz, Euskal Herriko hiztun guztiak aintzat hartuta daturik eskaini. Zalantzarik gabe, haurrak ere aintzat hartuko lituzkeen estatistikak apur bat *euskaldundu* egingo luke aurreko grafikoak ematen digun irudia, erdal muturra ahulxeago eta euskal muturra indartsuago azalduko lirateke eta.

Gainontzean, datuek egitura ezin argiagoa erakusten dute: mutur erdaldunena oso indartsu azaltzen zaigu, hiztun guztien ia bi heren mutur erdaldunenean azaltzen baitzaizkigu (% 63,9 dira erdaldun elebakarrak). Aitzitik, mutur euskaldunena (ia) hutsik azaltzen zaigu: hiztunen % 0,2 dira euskaldun elebakarrak. Desoreka hori areagotu egiten da elebidun hartzaileak ere aintzat hartuta: kasu horretan ere askoz gehiago dira euskara ulertu arren hitz egiteko gai ez diren hiztunak, gaztelania/frantsesa ulertu eta hitz egiteko gai ez diren euskaldunak baino (% 7,8 eta % 0,2 hurrenez hurren). Horrela, bada, sailkapenaren bi multzo erdaldunen pisu handi horren aurrean, hutsaren hurrengo dira bi multzo euskaldunenetan azaltzen zaizkigun hiztunak.

Tartean, hiztun elebidunak ditugu, bi hizkuntzetan ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai direnak. Horien barruan ere eskailera mailakatu bat ageri da: zenbat eta talde “erdaldunagoa”, orduan eta handiagoa; zenbat eta talde “euskaldunagoa”, orduan eta txikiagoa. Horrela, erdal elebidunak dezente gehiago dira gaur egun euskal elebidunak baino (% 12,6 eta % 7,0 hurrenez hurren).

Laburtuz, 16 urtetik gorako Euskal Herriko hiztunak euren hizkuntza-gaitasunaren arabera sailkatuta, betiere bi hizkuntzak aintzat hartuta eta zazpi kategoriako aldagai ordinal batean sailkatuta, banaketa oso desorekatua azaltzen zaigu erdal muturraren alde. Erdal aldera nabarmen lerratua dagoen banaketa asimetriko baten aurrean gaude, elebitasun sozialaren egoera orekatuek izan ditzaketan banaketa teoriko posible guztietatik urruti.

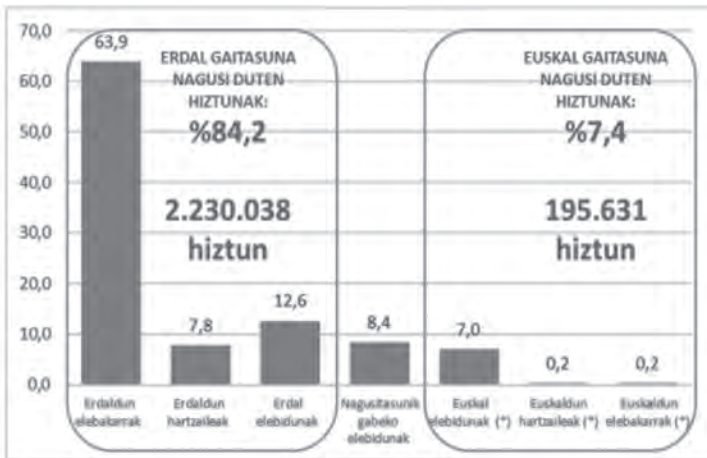
Balio-banaketa hori bitxia edo arraroa egin ahal zaigu, datuak multzo horietan irakurtzeko ohiturarik ez dugulako eta hizkuntza-gaitasuna aurkezteko azken urteotan erruz erabili izan den sektore-grafikoarekiko bestelako irudia eskaintzen duelako. Bi datu multzo horien arteko aldeak 11.2.6 puntuan azaltzen genituen.

Sintesi ahalegin batean, zazpi kategorien sailkapena euskal/erdal nagusitasunaren araberrako hiru alor nagusitan multzokatuta azaltzen zaigu 36. Grafikoan. Kategorien simetrikotasuna mantenduta, hori da hizkuntza-gaitasuna laburtuz dikotomiara gehien hurbil daitekeen multzokatzea. Aldagai trikotomiko horrek hiru multzotan banatzen ditu hiztunak: hiztunen % 84,6k erdaraz bakarrik dakite edo erdarazko nagusitasuna dute; hiztunen % 7,4k euskaraz bakarrik dakite edo euskarazko nagusitasuna dute eta % 8,4 nagusitasunik adierazten ez duten

elebidunak dira. Kopuru absolutuetan, 195.500 lirateke euskal nagusitasunezko hiztunak, 2.230.000 erdal nagusitasunezkoak eta 222.000 nagusitasunik gabe-koak. Bi lehenengo kopuruak harremanetan jarrita, erdal nagusitasunezko 11,4 hiztun daude gaur egungo Euskal Herrian euskarazko nagusitasunezko hiztun bakoitzeko. Kontuan hartu behar da, gainera, bi kopuru horiek berez adierazten duten desoreka hori are handiagoa dela multzo bakoitzaren ezaugarriak aintzat hartzen baditugu: euskal nagusitasuna duten 195.500 hiztun horien artean gehien-gehienak gai dira erdaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiteko. Erdal nagusitasuna duten 2.230.000 hiztunen artean gehienak, ordea, ez dira gai euskara ulertzeko eta hitz egiteko. Laburtuz, bada, hizkuntza-gaitasunari erreparatuta, desoreka handia dago bi hizkuntzen artean egungo Euskal Herrian.

36. Grafikoa:

Ahozko hizkuntza-gaitasuna, euskal/erdal nagusitasunaren arabera multzokatzea. 16 urte-tik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016* (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra ():* 2016ko Inkesta Soziolinguistikoa ez zen galdetu hiztunen gaztelaniazko/frantsesezko hizkuntza-gaitasunaz, eta 16 urtetik gora egon daitezkeen euskaldun elebarrak eta hartzaileak euskal elebidunekin batera azaltzen zaizkigu 2016ko emaitzetan. Gure kalkuluetarako, eskura dugun datu xehatu berriena hartu dugu aintzat (2001ekoa), eta euskal nagusitasuna duten hiztunen arteko barne-osaera 2001-2016 epean egonkor mantendu dela pentsatuz kalkulatu dugu “euskal nagusitasune-ko” hiztunen osaera, eta hiru kategoria horietan banatu.

Azken iruzkin bat nagusitasunik adierazi ez duten elebidunei buruz. Esan bezala, hiztunen % 8,4k adierazi dute ondo hitz egiten dutela bai euskaraz eta bai gaztelaniaz/frantsesez, eta errazago zein hizkuntzatan egiten duten galdetuta, adierazi dute bietan berdin egiten dutela (222.000 hiztun lirateke multzo horretakoak). Zer esan multzo horren inguruan? Hasteko, atal teorikoan esandakoa

gogoratu beharra dugu: hiztun elebidunen inguruko ikerketen arabera, benetan arraroa da hiztun batek bi hizkuntzetan gaitasun berbera izatea (Baetens, 1989, Grosjean, 2018). Askoz ere arruntagoa da hizkuntza batez edo besteaz hobeto edo errazago baliatzea hizkuntza erabiltzen den alor bakoitzean. Normalean gehien erabili izan dugun hizkuntzan izango gara trebeagoak. Gure testuingurua ezagututa, pentsatzekoa da bi hizkuntzetan erraztasun berarekin mintzatzen direla adierazi duten hiztun horiei froga baten bidez euren gaitasuna “objektiboki” neurtuko bagenie, ia denek hizkuntza batean edo bestean erakutsiko luketela nagusitasunen bat eta beraietako askok euskarazko nagusitasuna erakutsiko luketela alor batzuetan eta erdarazkoa beste batzuetan. Hipotesi gisa, pentsa daiteke 222.000 hiztun horietako asko, gazteagoen artean gehienbat, izango lirakekeela erregistro eta egoera informaletan erdal nagusitasunera lerratuko lirakekeen hiztunak eta egoera formalagoetan euskal nagusitasuna erakutsiko luketenak. Edo-nola ere, etorkizuneko ikerketa enpirikoek frogatu beharko lukete hipotesi hori zuzena ote den.

14.2 Ahozko hizkuntza-gaitasunaren bilakaera Euskal Herrian, 1991-2016

- *Zein izan da ahozko hizkuntza-gaitasunaren azken urteotako bilakaera, gaitasun hori “continuum” izaerako fenomeno gisa aztertuta?*

Zertan aldatu da hizkuntza-gaitasunaren araberrako hiztunen banaketa azken 25 urteotan? Hasteko, esan behar da multzoen osaerak funtsezko egitura bertsua erakusten duela aztertu dugun epealdi osoan (ikus 150. Taula eta 37. Grafikoa): erdal muturra indartsu, euskal muturra ahul eta, tartean, pisu ertainez tarteko hiztun-kategoriak. Oinarrizko egitura horri eutsi zaion arren, aldaketak ere izan dira azken 25 urteotan. Hasteko, muturreko talde erdaldunena eta bi talde euskaldunenak ahuldu egin dira:

- Erdaldun elebarraren pisua jaitsi egin da: 1991ko % 73,6tik 2016ko % 63,9ra. Hauxe da termino absolutuetan gehien txikitu den taldea: ia 10 puntuko galera 25 urteetan; % 13,2ko jaitsiera termino erlatiboetan.
- Euskal muturreko bi multzoek, euskaldun elebarr eta hartzaileek, berez zuten pisu txikia are gehiago txikitu zuten 1991-2001 bitartean (ez dugu datu berriagorik): bi multzo horien batura hiztun guztien % 1,0 izatetik % 0,4ra jaitsi zen hamar urte horietan (-0,6 puntuko galera; -% 58,0ko jaitsiera termino erlatiboetan).

Tarteko lau multzoek jaso dituzte muturreko hirurek galdutako hiztunak. Baina ez dira talde guztiak maila berean handitu. Gehien handitu diren multzoak erdal muturretik hurbilen dauden biak izan dira, erdaldun hartzaileena eta erdal elebidunena hain zuzen ere:

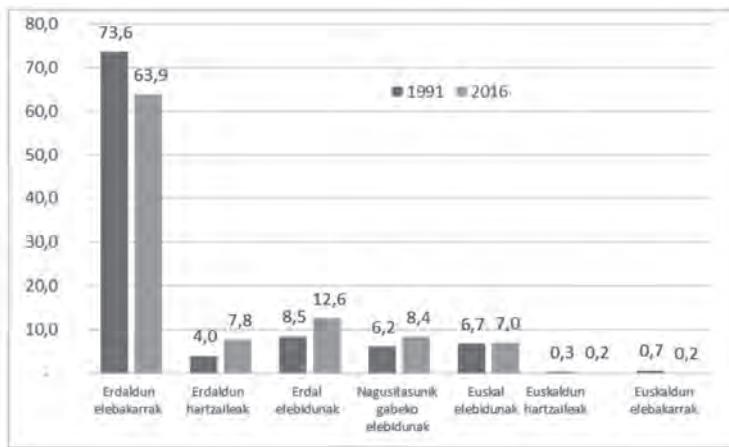
- Erdaldun hartzaileen multzoa da (euskara ondo ulertu baina ondo hitz egiteko gai ez diren hiztunak dira hauek) termino erlatiboetan gehien handitu dena, bere jatorrizko pisua ia bikoiztuta: 1991ko % 4,0tik 2016ko % 7,8ra igaro da.
- Erdal elebidunen multzoa da termino absolutuetan gehien handitu dena. Erdaraz euskaraz baino errazago egiten duten hiztunen multzo hau 1991n % 8,5ekoa zen eta 2016n % 12,6koa.

Bi multzo horien ondoren, nagusitasunik gabeko elebidunena da handitu den beste multzoa, baina aurreko bi multzoek baino igoera apalagoarekin: % 6,2 ziren 1991n eta % 8,4 dira 2016an.

Azkenik, ia aldaketarik gabe azaltzen zaigu epealdi osoan euskal elebidunen multzoa (elebidunak izanik euskaraz errazago egiten duten hiztunak dira): % 6,7 ziren 1991n eta % 7,0 dira 2016an.

37. Grafikoa:

Ahozko hizkuntza-gaitasuna. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1991 eta 2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra ():* 2016ko Inkesta Soziolinguistikoan ez zen galdetu hiztunen gaztelaniazko/frantsesezko hizkuntza-gaitasunaz, eta 16 urtetik gora egon daitezkeen euskaldun elebakar eta hartzaileak euskal elebidunekin batera azaltzen zaizkigu 2016ko emaitzetan. Gure kalkuluatarako, eskura dugun datu xehatu berriena hartu dugu aintzat (2001ekoa), eta euskal nagusitasuna duten hiztunen arteko barne-osaera 2001-2016 epean egonkor mantendu dela pentsatuz kalkulatu dugu “euskal nagusitasuneko” hiztunen osaera, eta hiru kategoria horietan banatu.

Datuen irakurketa eta interpretazioa errazte aldera, hizkuntza-gaitasunaren araberako multzo metatuak sortu ditugu. Datuak horrela landuta (ikus 150. Taula eta 38. Grafikoa), hona hemen bilakaera-joerak:

- Gero eta gehiago dira euskara ulertzen dutenak: % 26,4tik % 36,1era igo dira 1991-2016 tartean (9,7 puntu gehiago hogeitertan, +% 36,7ko hazkunde erlatiboa).
- Gero eta gehiago dira, halaber, euskaraz hitz egiteko gai direnak: % 22,4tik % 28,4ra igo da multzo hori (6,0 puntu gehiago; +% 26,7ko hazkunde erlatiboa). Bilakaera-lerro hau da Euskal Herriko demolinguitikan “hizkuntza-gaitasunaren bilakaeraz” aritzerakoan erabili izan dena.
- Euskaraz erdaraz bezain erraz edo errazago moldatzen direnen multzoa ere handitu egin da apur bat, % 13,9tik % 15,8ra (1,8 puntu gehiago; +% 13,1eko hazkunde erlatiboa).
- Euskaraz erdaraz baino hobeto moldatzen direnak ez dira hazi eta maila bertsuan jarraitzen dute: % 7,7 ziren 1991n eta % 7,4 dira 2016an (0,4 puntu gutxiago; -% 4,6ko hazkunde erlatiboa).
- Erdaraz hitz egiten ongi edo nahiko ongi moldatzen ez diren euskaldunen multzoa jaitsi egin zen 1991-2001 tartean²¹⁶ % 1,0tik % 0,4ra (0,6 puntu gutxiago; -59,4ko hazkunde erlatiboa).
- Erdaraz ongi edo nahiko ongi ulertzen ez duten euskaldunen multzoa jaitsi egin zen 1991-2001 tartean²¹⁷ % 0,7tik % 0,2ra (0,5 puntu gutxiago; -71,3ko hazkunde erlatiboa).

Laburtuz: euskal gaitasuna neurtzeko langa zenbat eta “beherago” jarri, orduan eta gehiago igo dira kopuruak; gaitasun hori neurtzeko zenbat eta irizpide trinkoagoa (zorrotzagoa) erabili, orduan eta gutxiago igo dira eta txikitu ere egin dira hiru multzo trinkoenak. Azken batean, euskaraz zertxobait dakiten hiztunen multzo osoa tipula handi bat bezala irudikatuko bagenu (geruza bakoitzak trinkotasun-maila hori irudikatuko lukeelarik 75. Grafikoan erabilera-datuekin egingo dugunaren antzera), irudi hori erabilia esan genezake, batetik, barruko geruzak ez direla handitu (pixka bat txikitu ere egin direla) eta kanpoko geruzak dezente handitu direla bestetik. Harreman hori, gainera, modu linealean agert-

²¹⁶ Ez dugu 2001a geroztiko bilakaerari buruzko daturik.

²¹⁷ Ez dugu 2001a geroztiko bilakaerari buruzko daturik.

zen zaigu, 150. Taulako azken zutabeko datuek erakusten diguten bezala: zenbat eta geruza azalekoagoa, orduan eta gehiago handitu da; zenbat eta geruza barrukoagoa, orduan eta gutxiago. Barruko hiru geruzak ez handitzea (eta apur bat txikitzea) alderdi garrantzitsua izan daiteke erabileraren bilakaera ulertzeko orduan, hiztunek errazago eta erosoago zein hizkuntzatan egiten duten, hori alderdi funtsezkoa baita euren hizkuntza-hautuak azaltzeko orduan. Barruko hiru geruza horiei buruz azken ohar bat: erdaraz baino errazago euskaraz egiten dutenen multzoa aztertuta, badirudi trinkotasuna galdu duela azertu dugun epealdian, hiztunak bizi diren nagusitasun-eremua eta euren lehen hizkuntza aintzat hartuta.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

150. Taula:

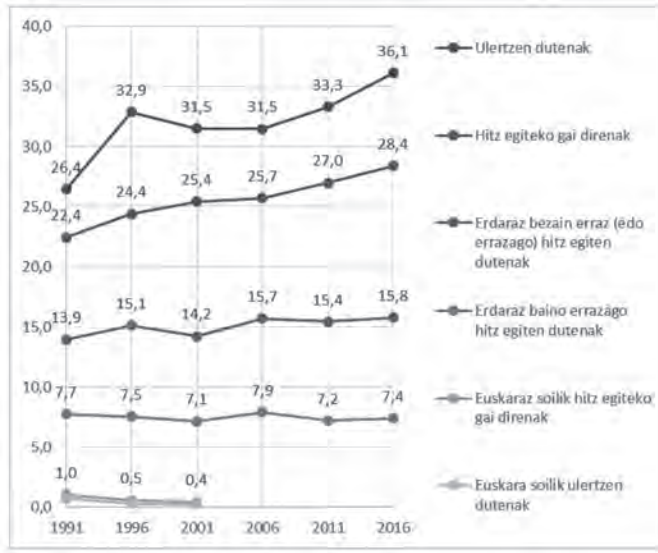
Ahozko hizkuntza-gaitasuna eta gaitasunaren araberako multzo metatuak.
16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 1991-2016 (%)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 ALDEA	BILA- KAERA (%)
Kopuru absolutuen kalkulua								
Euskaldun elebakarrak	16.443	7.256	4.987	5.735 (*)	5.331 (*)	5.482 (*)	-10.961	
Euskaldun hartzaileak	7.098	5.813	5.121	5.889 (*)	5.474 (*)	5.629 (*)	-1.469	
Euskal elebidunak	159.099	169.821	167.862	193.029 (*)	179.445 (*)	184.520 (*)	25.421	
Nagusitasunik gabeko elebidunak	146.192	184.828	177.009	201.814	218.771	221.754	75.562	
Erdal elebidunak	199.688	223.705	278.956	259.284	305.115	334.142	134.454	
Erdaldun hartzaileak	95.206	206.645	151.430	148.984	168.321	205.487	110.281	
Erdaldun elebakarrak	1.734.723	1.630.028	1.709.298	1.774.895	1.766.541	1.690.409	-44.314	
GUZTIAK	2.358.449	2.428.096	2.494.663	2.589.629	2.648.998	2.647.423	288.974	
Ehunekoak (%)								
Euskaldun elebakarrak	0,7	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,5	-70,3
Euskaldun hartzaileak	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1	-29,3
Euskal elebidunak	6,7	7,0	6,7	7,5	6,8	7,0	0,2	3,3
Nagusitasunik gabeko elebidunak	6,2	7,6	7,1	7,8	8,3	8,4	2,2	35,1
Erdal elebidunak	8,5	9,2	11,2	10,0	11,5	12,6	4,2	49,1
Erdaldun hartzaileak	4,0	8,5	6,1	5,8	6,4	7,8	3,7	92,3
Erdaldun elebakarrak	73,6	67,1	68,5	68,5	66,7	63,9	-9,7	-13,2
GUZTIAK	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0
Multzo metatuak								
(euskararen ikuspegitik)								
Euskara ulertzen dutenak	26,4	32,9	31,5	31,5	33,3	36,1	9,7	36,7
Euskaraz hitz egiteko gai direnak	22,4	24,4	25,4	25,7	27,0	28,4	6,0	26,7
Euskaraz erdaraz bezain erraz (edo errazago) hitz egiten dutenak	13,9	15,1	14,2	15,7	15,4	15,8	1,8	13,1
Euskaraz erdaraz baino errazago hitz egiten dutenak	7,7	7,5	7,1	7,9	7,2	7,4	-0,4	-4,6
Euskaraz soilik hitz egiteko gai direnak	1,0	0,5	0,4	(*)	(*)	(*)	-0,6	-59,4
Euskara soilik ulertzen dutenak	0,7	0,3	0,2	(*)	(*)	(*)	-0,5	-71,3
Multzo metatuak								
(gaztelania/frantsesaren ikuspegitik)								
Gaztelania/frantsesa ulertzen dutenak	99,3	99,7	99,8	(*)	(*)	(*)	0,5	0,5
Gaztelaniaz/frantsesaz hitz egiteko gai direnak	99,0	99,5	99,6	(*)	(*)	(*)	0,6	0,6
Gaztelaniaz/frantsesaz euskaraz bezain erraz (edo errazago) hitz egiten dutenak	92,3	92,5	92,9	92,1	92,8	92,6	0,4	0,4
Gaztelaniaz/frantsesaz euskaraz baino errazago hitz egiten dutenak	86,1	84,9	85,8	84,3	84,6	84,2	-1,8	-2,1
Gaztelaniaz/frantsesaz soilik hitz egiteko gai direnak	77,6	75,6	74,6	74,3	73,0	71,6	-3,0	-3,9
Gaztelania/frantsesa soilik ulertzen dutenak	73,6	67,1	68,5	68,5	66,7	63,9	-5,0	-6,8

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-002 adierazleak baliatu dira (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sail-buruordetza].

Oharra (*): 2006, 2011 eta 2016ko Inkesta Soziolinguistikoetan ez zen galdetu hiztunen gaztelaniazko/frantsesazko hizkuntza-gaitasunaz. Ondorioz, urte horietan ez daitezke bereizi euskal nagusitasuna duten hiru multzoak: euskaldun elebakarrak, euskaldun hartzaileak eta euskal elebidunak. Gure kalkuluetarako, eskura dugun datu xehatu berriena hartu dugu aintzat (2001ekoa), eta euskal nagusitasuna duten hiztunen arteko barne-osaera 2001-2016 epean egonkor mantendu dela pentsatuz kalkulatu dugu "euskal nagusitasuneko" hiztunen osaera, eta hiru kategoria horietan banatu.

38. Grafikoa:
Euskarazko hizkuntza-gaitasuna multzo metatuetan. 16 urtetik gorako hiztunak,
Euskal Herria, 1991-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-002 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2.8. puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Denboran zehar hizkuntza-gaitasunean izan diren aldaketek ondorioak utzi dituzte hiztunen adin multzo batzuek eta besteek duten gaitasunean, berehala ikusiko dugun bezala.

14.3 Euskarazko gaitasuna eta adina

- Zein da hizkuntza-gaitasunaren araberako osaera adina aintzat hartuta?
- Zer-nolako bilakaera izan da azken 25 urteotan hiztunen hizkuntza-gaitasunean, euren adinari erreparatuta?

14.3.1 Euskara zaharren gauza izatetik gazteena izatera pasatu da. Adinaren iraultza

Adina aintzat hartuta gertatu diren aldaketa sakonen lehen irakurketa bat egiteko datuak eskaintzen ditugu 39. eta 40. Grafikoetan, adin multzo bakoitzean euskaraz egiten dakitenek osatzen duten ehunekoaren datuekin. Grafiko horiek irakurrita, esan genezake iraultza txiki bat gertatu dela azken 40 urteotan Euskal Herriko Hegoaldean (ez horrela Ipar Euskal Herrian) eta indar handiagoz EAEn Nafarroa Garaian baino. Zentsuetan euskararen ezagutzari buruz ditugun daturik zaharrenak (1981ekoak EAerako eta 1986koak Nafarroa Garairako) honela laburbil daitezke: zenbat eta belaunaldi gazteagoa, orduan eta ahulago euskara; zenbat eta zaharragoa, orduan eta indartsuago. Egia da 10 eta 44 urte bitarteko adin-talde guztiek ezagutza-maila bertsua erakusten dutela eta “zenbat eta adin gehiago eta orduan eta euskaldun gehiago” hori gehienbat 40 urtetik gorakoen arteko multzoetan ikusten zela. Ez dago, tamalez, datu zaharragorik gaia aztertzeko; ziur aski, 1950 inguruko datuak egongo balira, adibidez, are argiagoa izango zatekeen aipatzen ari garen joera. Dena den, euskaraz zekitenak zentsuetan lehen aldiz zenbatu zirenean ere (1981ean EAEn eta 1986an Nafarroa Garaian), honako hau izan zitekeen datu horien laburpena esaldi batean eginda: euskarak gehienbat adin-tarte zaharragoen artean zituen hiztun gehiago proportzioan.

Azken datuek, berriz, 2021eko zentsuan argitaratu berri direnek, guztiz iraulitako argazkia osatzen dute EAerako (ikus 39. Grafikoa): zenbat eta gazteagoa belaunaldia, orduan eta gehiago dira euskaraz dakitenak (zenbat eta zaharago, orduan eta gutxiago). Nafarroari buruzko 2011ko datuek ere (ez dago berriagorik), modu apalagoan bada ere, joera bera erakusten dute, 40. Grafikoan ikus daitekeen bezala.

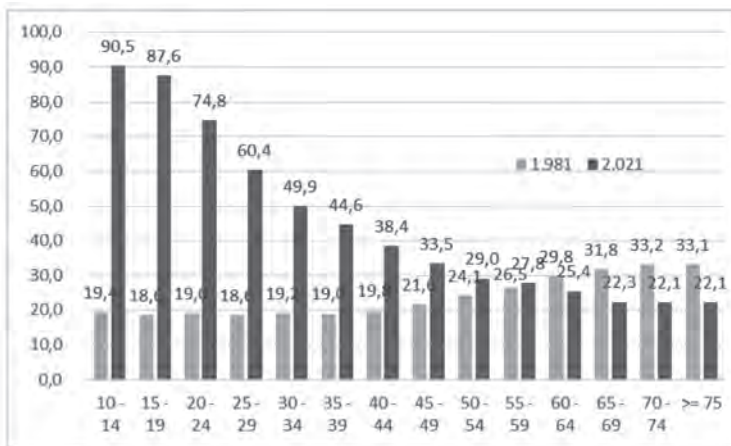
Belaunaldiz belaunaldi ahultzen ari den eta joerari eutsiz gero hiltzera doan hizkuntza baten argazki gordina erakusten ziguten 1981-1986ko zentsuetako datuek. 2011-2021koek, berriz, euskara indarberritzeko adinka egon litekeen banaketa posibleen artean onena erakusten digute, indarberritze bidean urratsak egiten ari den hizkuntza batena. Euskaraz jakiteak adinka duen pisua irauli egin da azken 40 urteotan Hegoaldean. Ez da berri txarra bizirik jarraitu nahi duen hiztun-komunitatearentzat.

Zentsuetako datu horiek (1981-1986koak eta 2011-2021koak) azken mendean gure herri eta hirietan gertatu diren hiru joera historiko hauen konbinaketaren emaitza gisa uler daitezke: a) Euskararen atzerakada historiko luzea: euskararen aurkako politika aktiboen eskutik eta erdara gero eta prestigiotsuagoa eta beharrezkoagoa egiten zuten modernizazio-prozesuen eskutik, jatorriz bertakoak ziren hiztunen sail handiek euskara albo batera uztera eta belaunaldi berriek ez transmititzera eraman zituena, gorabeherekin baina XIX. mendetik

XX.aren azken laurdenera arte gune urbano gero eta populatuagoetan batik bat sendo zabaldu zena, 13. kapituluaren datuen bidez azaldu dugun joera hori bera. b) 1960ko hamarkadaren inguruan Espainiatik Hego Euskal Herrira etorritako migrazio erdaldun ugaria. Eta c) Garai bertsuan indartu zen mugimendu euskaltzalea eta euskara berreskuratzeke egin zen ahalegin sendoa, gizarte osoa euskalduntzen indarra jarri zuena, baina batez ere belaunaldi berriak. Aurrera begirako lanen artean interesgarria litzateke hiru fenomeno horietako bakoitzaren eragina xeheago aztertzea datuen bidez eta euren arteko uztarketa sakonago aztertzea.

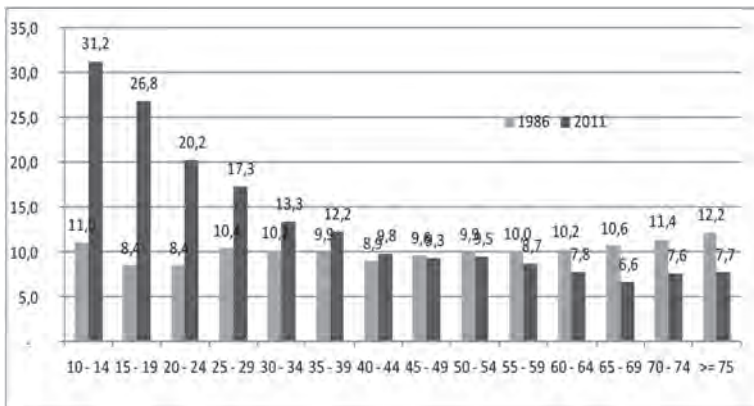
39. Grafikoa:

Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 10 urtetik gorako hiztunak, EAE, 1981-2021 (adin-tarte bakoitzeko euskaldunen %a)



Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: EAEko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2022)].

40. Grafikoa:
 Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 10 urtetik gorako hiztunak.
 Nafarroa Garaia, 1986-2011 (adin-tarte bakoitzeko euskaldunen %a)

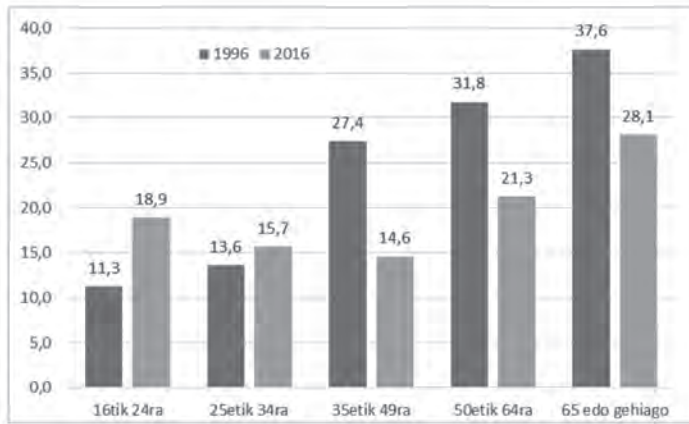


Iturria: egileak landua. [Jatorrizko iturriak: Nafarroa Garaiko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (NASTAT, 2021b)]

Iparralderako zentsurik ez dugunez, ISLko datuak irakurri ditugu hango berri jakiteko, eta Hegoaldean 1981-1986an datuek erakusten zuten egitura bertsua erakusten dute 1996ko datuak Iparraldean: zenbat eta zaharrago, orduan eta pisu handiagoa euskarak. Egitura bera, beraz, baina adinkako aldeak Hegoaldean baino are handiagoak direla, 41. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Daturik berrienenek, 2016koek, joera horrekiko aldaketa adierazgarria erakusten dute 50 urtetik beherako biztanlerian: horien artean, izan ere, joera aldatu egin da eta zenbakizko aldeak oso handiak ez diren arren, dagoeneko pisu handiagoa dute euskaraz dakitenek 16-24 bitarteko gazteenen artean 35-49ko helduen artean baino. Euskaraz hitz egiteko gai diren hiztunen pisua handitzeko joera hastapenetan delako zantzuak ematen dizkigute Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoako datu horiek ere.

41. Grafikoa:

Euskaldunek osatzen duten ehunekoa, adinaren arabera. 16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1996 eta 2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

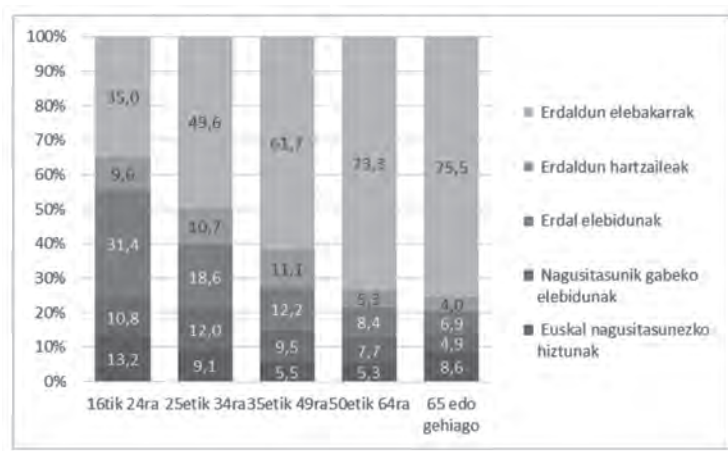
14.3.2 Gaitasuna, adinaren arabera, nagusitasun-maila ere aintzat hartuta, 2016an

Zentsuko datuak erabili ditugu adinkako azterketa egiteko orain arte Hegoalderako, bi arrazoiengatik: denboran datu-serie luzeagoa dugulako batetik, eta adin-tarteen lanketa xeheagoa egiteko modua ematen duelako bestetik. Hala ere, metodologia-atalean argitu dugu ISLn oinarritutako hizkuntza-gaitasuna dela iturririk egokiena, gaitasunean hiztunen artean dagoen *continuum* egoerara askoz gehiago hurbiltzen delako zentsuen informazioa baino. Goazen orain, beraz, ISLko datuetan oinarrituta aztertzea gaitasunaren egoera, hiztunen adina aintzat hartuta. Hizkuntza-gaitasunari buruzko ISL-001 adierazlea adinaren arabera xehatuta landu dugu 42. Grafikoan. Bertan, adierazle horrek dituen zazpi kategoriak bostera ekarri ditugu, euskal nagusitasunezko hiztunen multzoan bilduz euskaldun elebakarrak, euskaldun hartzaileak eta euskal elebidunak. Horrela egin dugu, 2016ko ISLko datuekin ezinezkoa delako hiru hiztun mota horiek xehe aztertzea.

Grafiko horretan ikus daitekeenez, ageriko aldeak daude adin talde batzuen eta besteen gaitasunaren araberrako osieran. Hegoaldeko zentsuekin ikusten genuen joera orokorra berretsi egiten dute ISLko datuek; “zenbat eta gazteago or-

duan eta euskaldunago”. Aldeak adierazgarriak dira: euskaraz hitz egiten dakite-
 nak % 21,4 dira 65 urtetik gorakoen artean eta % 55,4 16-24koen artean. Datuek
 erakusten dute, gainera, eta hori da grafiko honek eskaintzen digun berrikuntza
 nagusia, “zenbat eta gazteago orduan eta euskaldunago” joera hori antzematen
 dela, euskara hitz egiteko gai direnen proportzioetan bezala, baita euskarazko
 nagusitasuna duten hiztunetan ere 65 urtez azpiko hiztunen adin multzoetarako:
 euskaraz errazago (edo euskaraz soilik) hitz egiteko gai diren hiztunak % 5,3 dira
 50-64ko helduen artean eta % 13,2, berriz, 16-24ko gazteen artean. Belaunaldi
 zaharrenean oraindik ere euskal nagusitasunezko hiztunen pisu handiagoa aur-
 kitzen dugu 35-64 urteko helduen artean baino, baina gazteenen azpitik.

42. Grafikoa:
 Hizkuntza gaitasuna, adinaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: euskal nagusitasunezko hiztunen multzoan ditugu euskaldun elebakarrak, euskaldun hartzaileak eta euskal elebidunak.

Adin-taldekako datuek, orokorrean, euskaldunago erakusten dizkigu-
 te adin-talde gazteagoak zaharragoak baino. Alabaina, gaur egun oraindik ere,
 adin-tarte guzti-guztietan erdal nagusitasunezko hiztunak dira nagusi, baita gaz-
 teenen multzoan ere. Horrela, adin-tarte euskaldunenari erreparatzen badiogu
 (16-24 urtekoari), horien artean % 76,0 dira gaztelaniaz/frantsesezko nagusita-
 suna duten hiztunak, hau da, bi hizkuntza horietako bat bakarrik hitz egiten

dakitenak edo euskaraz ere hitz egiten jakin arren erdaraz errazago moldatzen direnak; eta horien parean, % 13,2 besterik ez dira euskaraz errazago moldatzen direnak (edo euskaraz bakarrik dakitenak). Gazteen artean ere, beraz, gaitasunaren aldetik desoreka dago erdal gaitasunaren alde, ez nolana hiko gainera. Kopuru horiek berez adierazten duten desorekaren neurri handiaz gain, ezin da ahaztu kualitatiboki ere bi multzoak, erdal eta euskal nagusitasunezko bi multzo horiek, ezberdinak direla: erdal nagusitasuna duten gazteen arteko erdiak baino gehiago euskaraz hitz egiteko ere ez dira gai; euskal nagusitasuna duten gehienak izango dira erdaraz ere hitz egiteko gai (tamalez, ez dugu alderdi hori kopuruz zehazteko datu eguneraturik). Garrantzitsua da alderdi horiek guztiak kontuan izatea, gure gazteen egungo erabilera ulertzeko eta baloratzeko orduan.

Hizkuntzen arteko parekidetasun-egoera batetik oraindik urruti, baina, orokorrean, lehenago ere esan dugu hau, berreskuratze-prozesu bat irudikatzen dute gaitasunari buruzko ISLko adinkako datuek. “Zenbat eta gazteago orduan eta euskaldunago” hori garrantzi handiko datu positibotzat jo behar da ezbaierik gabe. Argitu beharra dago, ordea, ezin pentsa daitekeela adinka ikusten diren ezberdintasun horien atzean dagoen faktore bakarra azken hamarkadetakoa bilakaera positiboa denik. Bilakaera positibo hori gertatu da, horretan ez dago zalantzarik. Horretaz gain, ordea, gaitasunaren eta adinaren egungo harreman hori gerta dadin lagundu duen beste prozesu bat ere egon da, ahaztu ez daitekeena: hiztunen hizkuntza-bilakaera. 20. kapituluan arituko gara horretaz, eta bertan ikusiko dugu adinean gora egin ahala jatorriz euskaldunak ziren hiztunen multzo batek euskarazko gaitasunean atzera egin izan duela, askok eta askok euskaraz zuten nagusitasuna galduz eta batzuek euskaraz hitz egiteko gaitasuna ere bai. Joera horrek ere, esan bezala, badu zerikusirik 42. Grafikoan ikusi dugun adinaren arabera gaitasunaren banaketan.

14.3.3 Hizkuntza-gaitasunaren bilakaera, adinaren arabera

Bilakaera-datuek berretsi egiten dute 2016ko datuak adinka ikusita egin dugun irakurketa: euskalduntzearen prozesuak zuzenean eragin du egungo adinaren arabera osaran. Argi ikusten da hori, adibidez, eta modu nabarmenean, 43. Grafikoan adin-tarte gazteenari erreparatuta: 16-24 urte bitarteko gazteen artean, euskaraz dakien multzoa % 22,5etik % 55,4ra pasatu da 25 urtean (+32,9 puntu gehiago). Hazkunde hori xeheago aztertuta, ikusten da gehienbat erdal elebidunen multzoan gertatu dela hazkundera (+19,6 puntuko igoera): hiztun mota hori ugaritu da gehien gazteen artean. Baina igoera esanguratsuak izan dituzte nagusitasunik gabeko elebidunek (+4,6 puntu) eta euskal elebidunek ere (+8,8 puntu), oraindik ere, gazteen artean euskaraz erdaraz baino errazago moldatzen direla diotenek % 13,2ko sail ez oso handi bat osatzen duten arren.

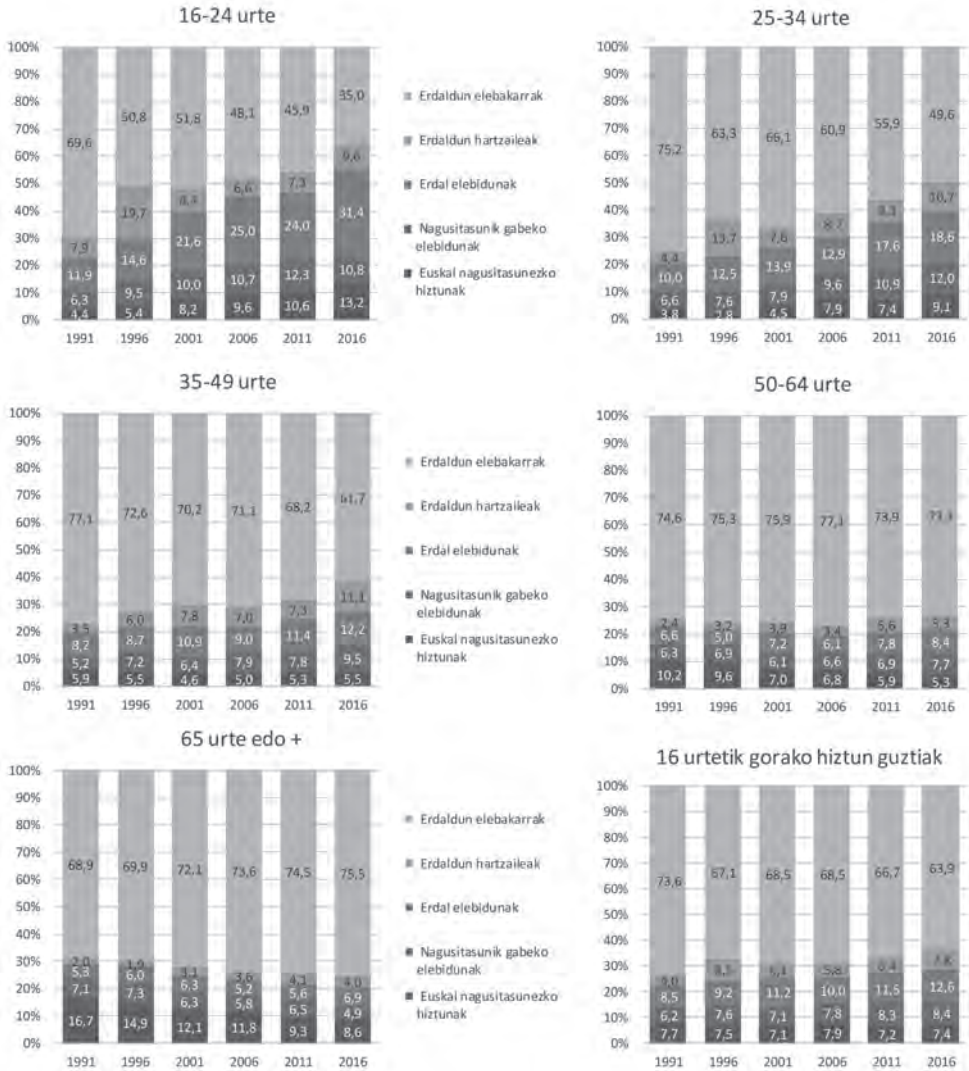
Adin-multzoen ikuspegiari sakonduz, esan behar da euskaraz errazago egiten duten euskaldunek gazteen artean duten pisua ez dela iritsi oraindik 1991. urtean zaharrenean multzoan zegoen mailara: 65 urtetik gorakoak % 16,3k (eta adin horretako euskaldunen % 57,3k) euskaraz errazago egiten zuen erdaraz baino. Maila horretara oraindik iritsi ez den arren, belaunaldi berrietan gertatzen ari den bilakaera noranzko onean doa (eta etenik gabe azken 20 urteotan) eta % 4,4tik % 13,2ra igo da azken mende laurden honetan euskaraz errazago egiten dutenen multzoa 16-24 urte arteko gazteen artean. Ez neurri berean, baina eremu administratibo guztietan nabaritu da igoera hori: 1991ko % 4,9tik 2016ko % 18,1era EAEan; % 2,0tik % 4,4ra Nafarroa Garaian; eta 1996ko % 0,4tik 2016ko % 1,7ra Ipar Euskal Herrian).

Grafikoko datu ugariari begiratu, eta euskaldunen pisuak adin-multzo bakoitzean izandako bilakaeran arreta jarritz, esan dezakegu bilakaera arras desberdinak izan dituztela adin-taldeek:

- Bi talde gazteenetan (16-34 urte bitarteko gazteen artean, beraz) handitu egin da euskaldunen multzoa bere osotasunean, eta handitu egin dira horren barruko azpimultzo guztiak: erdal elebidunak (horiek gehien), euskal elebidunak eta baita nagusitasunik adierazten ez duten elebidunak ere.
- 35-49 urtekoen artean, handitu egin da euskaldunen multzoa orokorrean, eta baita bi azpimultzo ere: erdal elebidunak eta nagusitasunik gabeko elebidunak. Euskal nagusitasunezko hiztunen multzoa, ordea, ez da handitu.
- 50-64 urte bitarteko artean txikitu egin da euskal nagusitasunezko hiztunen multzoa modu argian, eta baita ere, neurri apalagoan, euskaldunen multzoa orokorrean hartuta. Aldiz, apur bat gora egin dute erdal elebidunek eta nagusitasunik gabekoak.
- 65 urtetik gorakoak artean, azkenik, handitu egin da erdaldunen multzoa eta txikitu euskaldunena, euskal nagusitasunezko hiztunen multzoa gehienbat.

Laburtuz, nabarmen euskaldunagoak dira egungo 35 urtetik beherako gazteak duela 25 urtekoak baino. 35-64 urteko helduei erreparatuta, euskaldun gehixeago ditugu gaur egun duela 25 urte baino, baina horien artean euskal nagusitasuneko hiztunak orain gutxiago dira orduan baino. 65 urtetik gorakoak artean, azkenik, dezente erdaldunagoak ditugu egun adinekoak duela mende laurden baino. Interesgarria litzateke, aurrera begira, adin-multzoen bilakaeraren azterketa hori belaunaldien bilakaeraren luzekako azterketa batekin osatzea.

43. Grafikoa:
Hizkuntza gaitasuna, adinaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 adierazlea baliatu da (azalpenak metodologia-ataleko 11.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: euskal nagusitasunezko hiztunen multzoan ditugu euskaldun elebakarrak, euskaldun hartzaileak eta euskal elebidunak.

Puntu hau amaitzeko, euskal nagusitasunezko hiztun gazteengan jarriko dugu arreta, euren ezaugarrietan, bizi diren testuinguru demolinguistikoa zehazki. ISLko datuen azterketa xume bat egin dugu 35 urtez azpiko euskal nagusitasuneko hiztunen ezaugarrien berri jasotzeko, eta antzeman dugu ugaritzearekin batera, aldaketa handiak gertatu direla multzo horren barne-osaeran.

Hasteko, esan beharra dago, nagusitasun-eremu guztietan, Hegoaldeko udalerrri euskaldunago eta erdaldunagoetan²¹⁸, pisu handiagoa dutela gaur egun euskaraz erdaraz baino errazago egiten dutela dioten gazteek, duela 25 urte baino, ISLren arabera betiere. Datu ona da indarberritzearen ikuspegitik hiztun mota horren hazkunde orokortua, hiztun mota hori baita euskarara gehien jo ohi duena. Jakina, hiztun horien pisua asko aldatzen da testuinguruaren arabera: gaur egun gehiengo argia dira arnasmuneetako gazteen artean (% 67,0), pisu handia dute nagusitasunik gabeko eremuetan (% 47,5) eta gutxiengoa dira erdara nagusi den udalerrietan. Erdararen nagusitasuna handia den udalerrietan, bertako etxeetan euskararen erabilera % 20ra iristen ez den horietan, % 3,4koa da hiztun horien pisua 35 urtetik azpiko hiztun guztiekiko (ez da ahaztu behar udalerrri mota horretan bizi direla egun hiztun gehien-gehienak).

Duela 25 urtetik hona, esan dugu nagusitasun-eremu guztietan handitu dela gazteen artean euskal nagusitasunezko hiztunek izan duten pisua, ez guztietan maila berean ordea: gutxien arnasmuneetan handitu da eta gehien erdararen nagusitasun handiko udalerrietan. Horrekin batera, hiztun multzo horren barne-osaera aztertuta, jaitsi egin da arnasmuneetan bizi direnen pisua: arnasmune bete zein erasanetan bizi zirenak % 58,8 ziren 1991n, eta % 21,8 dira 2016an. Erdara nagusi den udalerrietan bizi direnen pisua, berriz, handitu egin da, eta % 21,4tik % 47,9ra pasatu da 1991-2016 bitartean; nagusitasunik gabeko eremuetan bizi direnen pisua, azkenik, % 19,8tik % 30,3ra igo da. Ondorioz, batez beste euskal nagusitasunezko gaztea bizi den ingurunea askoz erdaldunagoa da gaur egun duela 25 urte baino.

Ez dugu ukatuko harritu egin gaituela erdara nagusi den udalerrietan hiztun mota hori azaltzeak. Proporzioan asko ez badira ere, datuak kopuru absolutuetan emanda, 16-34 urteko 30.600 gazte lirateke erdaraz baino errazago euskaraz egiten dutenak erdara nagusi den udalerrietan (etxeko erabilera % 40tik beherakoa duten horietan); horien artean, erdararen nagusitasuna handia den udalerrietan bizi dira 14.300 (etxeko erabilera % 20aren azpitik). Zer-nolakoa ote da gazte horien profila? Izan daiteke hiztun horietako batzuk udalerrri euskaldunagoetan jaio eta hazitako gazteak izatea, eta gero inguru erdaldunago horietara

²¹⁸ Puntu honetan ez dugu Iparralderako daturik. Nagusitasun-eremuak zer diren azaldu dugu metodologia-ataleko 9.8.2.4 puntuan.

joan izatea. Izan daiteke, baita ere, eragile sozializatzaile egokien uztarketa egoki batek tankera horretako hiztunak sortu izana baita ingurune erdaldunetan jaio eta hazitakoen artean ere. Edo izan daiteke gazte horiek euren gaitasunaz duten hautematea ez bat etortzea guztiz benetan duten gaitasunarekin. Aipatutako hiru faktoreetatik zerbait egongo da ziurrenik, eta aipatu gabeko beste batzuek ere eragingo zuten horretan; ezin oraingoz argitasun gehiagorik eskaini gai honi buruz. Edonola ere, adi jarraitu beharko da zer-nolako bilakaera duten erdara nagusi den testuinguruetan bizi eta euskaraz erdaraz baino errazago aritzen direla dioten gazte horiek. Printzipioz, testuinguru hurbilak ez die askorik lagunduko euren euskalduntasunari eusten. Eurak ere, jakina, eta hiztun mota horrek ahal duen gehienetan euskaraz aritzeko berezkoa izan duen ezaugarriari eutsiz gero, aktore eraginkor garrantzitsuak izan daitezke euren testuingurua euskaldunagoa izan dadin.

15. ERABILERA(K)

Kapitulu honetan, euskara-erdaren erabilerari buruz arituko gara. Lehenik, orokorrean euskara zenbat erabiltzen den eta horretan izan den bilakaeraz dakiguna aurkeztuko dugu. Ondoren, ikuspegi xehea eskainiko dugu, erabilera hori rol-harreman eta espazioetan nola gertatzen den aztertuz. Aurrerago, harreman-sareen osakeraz hitz egingo dugu, eta ondoren euskaldunek euskaldunekiko dituzten erabilera-ohiturak aztertuko ditugu. Azken aurreko puntuan, erabilera eta haren bilakaera adinka aztertuko dugu. Eta erabileraren osakeraren azterketarekin bukatuko dugu kapitulua.

15.1 Euskararen erabileraren ikuspegi sintetikoaren bila

- *Zenbat erabiltzen dira euskara-erदारak gaur egungo Euskal Herrian?*
- *Zehazki, zenbatekoa da hiztun euskaldunen erabilera?*
- *Zer-nolakoa izan da azken hamarkadetako bilakaera?*

Atal metodologikoan azaldu dugun bezala, Euskal Herriko ISLn rol-harreman eta espazio askotarikoetan egiten duten erabilerari buruz galdetzen zaie elkarriketatuei. Eta informazio horretatik abiatuta, adierazle bakunak sortu ditugu lehenik eta sintetikoak ondoren. Emaitzak irakurtzerakoan, ordea, aurkako bidea egingo dugu: adierazle sintetikoetatik hasiko gara, orokortasunezko oinarritzko argazki bat sortu nahian, eta ondoren alorkako ikuspegi xeheagoa eskainiko dugu.

15.1.1 *Zenbat euskara erabiltzen da gaur?*

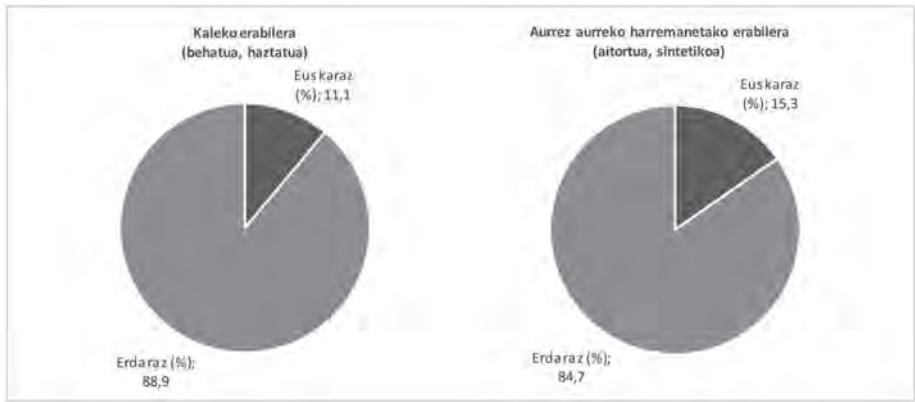
Ikuspegi sintetiko horren bila, hona hemen hizkuntzen erabilera 2016. urtean zertan zen azaltzeko hiru datu nagusi, ISLtik sortutakoari HEKN-n oinarritutakoa ere erantsita (ikus 44 eta 45. Grafikoak):

- Hiztunek kalean egiten duten erabileran, % 11,1eko pisua izan zuen euskarak 15 urtetik gorako Euskal Herriko hiztunen artean, HEKN-001 adierazlearen arabera.

- Aurrez aurreko harremanetan, 16 urtetik gorako hiztun guztiak aintzat hartuta, euskaldunak eta erdaldunak, % 15,3koa da Euskal Herriko euskararen erabilera aitortua 2016. urtean, ISL-404 adierazlearen arabera.²¹⁹
- Hamasei urtetik gorako hiztun euskaldunak soilik kontuan hartuta, ia erdi eta erdi hitz egiten dute euskaraz eta erdaraz aurrez aurreko harremanetan: batez beste % 53,8koa da euskararen erabilera eta % 46,2koa gaztelania eta frantse-sarena, betiere euren erantzunetan oinarrituta²²⁰.

44. Grafikoa:

Hizkuntzen erabilera kalean eta aurrez aurreko harremanetan. 16 urtetik gorako hiztunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik eta 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, HEKN-001 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10. eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturriak: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018; Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

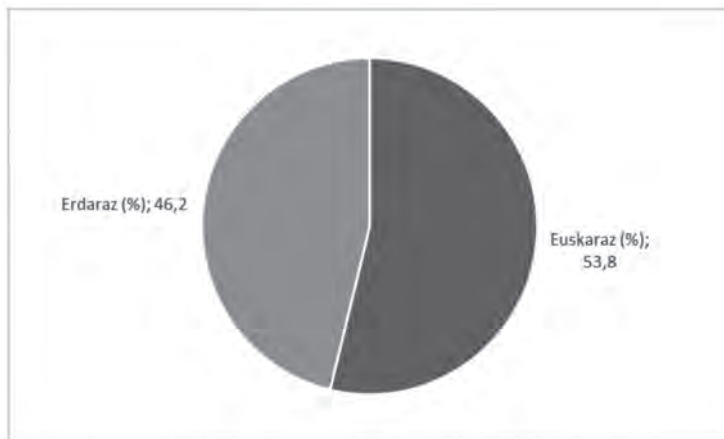
Oharrak: Kaleko erabilerari buruzko datuak 15 urtetik gorako hiztunei dagozkie. Aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

²¹⁹ Datu honen eta kale-erabileraren datuaren arteko aldea neurtu diren errealitate ezberdinei zor zaie alde batetik, eta bestetik –eta batez ere– erabilitako metodologia ezberdinari. Metodologia-atalean azaldu bezala, behaketa bidez jasotako datuak baino kopuru handiagoak lortu ohi dira Euskal Herrian inkesta bidezko erabilera-datu aitortuetan.

²²⁰ Kapitulu honetan aurkeztuko ditugun erabilerari buruzko adierazle sintetikoak B motakoak dira, hots, koefiziente finkoen bidez eraikiak. Esan dezagun, kalkuluak A motako adierazle sintetikoaren erara eginda, hau da, hiztun euskaldunen erabileraren batez bestekoak landuta, emaitza antzekoak lortzen ditugula: A motako adierazle sintetikoaren arabera, %14,9koa da euskararen batez besteko erabilera hiztun guztiak kontuan hartuta eta %52,5ekoa euskaldunen batez besteko erabilera (A eta B motako adierazle sintetikoei buruzko azalpenak 11.4.6 puntuan irakur daitezke).

Emaitzak interpretatu eta horietan sakondu aurretik, gogora ditzagun datu horien bi muga nagusi. Batetik, landu ditugun bi iturrietako batek, ISL-k, lan-tzen duen unibertso-definizioak eraginda, gure argazkitik kanpo utzi dugu hau-rrer errealitatea. Haurrak ere aintzat hartuta, apur bat handiagoa izango litzate-ke euskararen erabilera. Kale-erabileraren kasuan, zehazki, % 11,1eko ehuneko hori % 12,3ra igotzen da haurrak ere aintzat hartuta. Bestetik, gogoratu beharra dago, metodologia-atalean azaltzen genuen bezala, aurrez aurreko harremanet-ako erabileraren adierazleak ez duela erabilera orokorra ordezkatzten. Adierazle horretan EZ baitira sartzen garrantzitsuak diren zenbait eremu, hala nola irakas-kuntza arloko erabilera edo hedabideen kontsumoa, ikus-entzunezkoena, kul-tur kontsumoa, Internet eta sare sozialetako erabilera eta aisialdiko gainerako jardueretako erabilera. Edonola ere, 44 eta 45. Grafikoetako datuek argi uzten dituzte funtsezko bi alderdi:

45. Grafikoa:
Hizkuntzen erabilera aurrez aurreko harremanetan. 16 urtetik gorako euskaldunak,
Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-404 adierazlea ba-liatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: adierazle hau B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

- Hizkuntza minorizatua dela euskara: erdaren parean, oso toki urria du euskarak egungo euskal herritarren ahotan. Kaleko erabilera behatua ia zortzi aldiz handiagoa da gaztelaniaren/frantsesaren erabilera euskararena baino; aurrez aurreko harremanetan 5,5 aldiz handiagoa da erabilera aitortua. Nolanahi ere, hizkuntza-gaitasunean ikusten genuen bezala, hizkuntzen arteko oreka-egoeratik urrun dago egungo erabileraren banaketa.
- Aurrez aurreko harremanetako erabilera aztertzeko landu dugun adierazle sintetikoaren emaitzen arabera, batez besteko egungo hiztun euskalduna maila bertsuan aritzen da euskaraz eta gaztelaniaz/frantsesez, ia erdi eta erdi, % 53,8 euskaraz eta % 46,2 gaztelaniaz/frantsesez datuak zehatz irakurrita. Dena den, pentsatzekoa da euskararen benetako erabilera kopuru horren azpitik egungo dela, honako bi arrazoi hauengatik. Batetik, 8.6 puntuan datu demolinguistikoen aitortuen alboratzeaz esan duguna gogoratu nahi dugu: pentsatzekoa da benetan kopuru horiek baino zer edo zer txikiagoa izango dela *benetako* erabilera. 2011ko datuekin egindako azterketa batean ondorioztatu genuen erabilera behatua erabilera aitortua baino % 23 inguru gutxiagokoa izan zitekeela (Iurrebaso, 2012b). “Benetako” erabilera zehazteko asmorik gabe, baina kopuru horretara hurbiltzeko behin-behineko saiakera gisa, desbideraketaren % 23ko ehuneko hori oraingo datuei aplikatuta, esango genuke aurrez aurreko harremanetako euskaldunen “benetako” euskararen erabilera % 41aren inguruan kokatu daitekeela eta % 59 inguruan gaztelaniarena/frantsesarena²²¹. Bestetik, ezin dugu ahaztu gure adierazle sintetikoak ez duela kontuan hartzen euskararen erabilera bereziki txikia den hainbat alor, hala nola, sare sozialak, Internet, hedabideen edo ikus-entzunezkoen kontsumoa. Errealitate horiek ere aintzat hartuko bagenitu, euskararen erabileraren kopuru hori are gehiago jaitsiko litzateke ez bairik gabe. Horrela, bada, pentsa daiteke egungo euskaldunak batez beste gehiago erabiltzen duela gaztelania/frantsesa euskara baino.

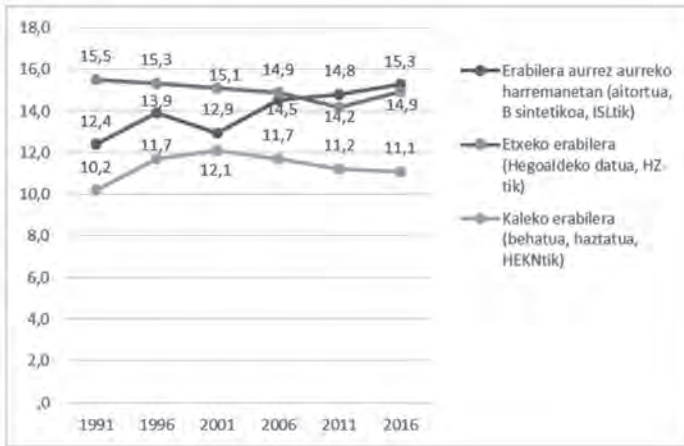
²²¹ Zuzenketa hori hiztun guztien aurrez aurreko harremanetako erabilerari aplikatuta, egoera horietako erabilera zuzendua %11-%12aren inguruan kokatuko litzateke, kale-erabileraren kopuruetatik hurbil.

15.1.2 Euskararen erabileraren bilakaera, 15-16 urtetik gorako hiztun guztiak aintzat hartuta, 1991-2016

Erabileraren bilakaera orokorrera hurbiltzeko, hiru datu-serie aurkezten ditugu 46. Grafikoan. Datu-serierik orokorrena hartu dugu landu dugun iturri bakoitzeko: aurrez aurreko harremanetako erabileraren bilakaera ISLtik, kaleko erabilera haztatua HEKNtik eta etxeko erabilera HZtik. Hiru datu-serie horiei begiratuta, bilakaera-joera ezberdinak erakusten dituzte:

- HEKNko datuek, bi aldi erakusten dituzte: igoera-fase bat, 1991-2001 bitartean, eta beherako joera hortik aurrera. 15 urtetik gorako hiztunek kalean egiten duten erabilera 1991ko % 10,2tik 2001eko % 12,1era pasatu zen eta hortik 2016ko % 11,1era. 1991-2016 tarte osoa hartuta, +0,9 puntuko igoera erakusten dute datuek.
- ISLko datuetan oinarrituta sortu dugun aurrez aurreko erabileraren adierazleak goranzko joera argi eta jarraitua erakusten du epealdi osorako, 2001eko salbuespenarekin. Serie osoa hartuta, 1991ko % 12,4tik 2016ko % 15,3ra igotzen da euskararen batez besteko erabilera aurrez aurreko harremanetan (+% 2,9 puntuko igoera). Epealdi horren barruan, EHKNko aldiekin nolabaiteko antzekotasun partziala, biziagoa da erabileraren hazkunde-erritmoa 1991-2006 tartearen 2006-2016 tartearen baino (+2,1 puntukoa eta +0,8 puntukoa, hurrenez hurren).
- HZko datuek, azkenik, bi aldi erakusten dituzte, baina aldi horiek ez datoz bat aurreko iturriekin: etxeko erabilera jaitsi egin zen Hegoaldean zentsuen arabera, 1991ko % 15,5etik 2011ko % 14,2ra, eta ondoren igo egin zen 2016ko % 14,9ra. 1991-2016 tarte osoa hartuta, -0,6 puntuko jaitsiera erakusten dute datuek.

46. Grafikoa:
Aurrez aurreko harremanetako, etxeko eta kaleko erabilera. 16 urtetik gorako hiztunak,
Euskal Herria, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 1989-2018 Hizkuntzen Erabilerearen Kale Neurketatik, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik eta 1991-2016 Hegoaldeko Zentsuetatik abiatuta. Zehazki, HEKN-001, ISL-404 eta HZ-006 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 9.5, 10. eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturriak: EAEko zentsuko datuetarako EUSTAT (2021); Nafarroa Garaiko zentsuetarako Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; Soziolinguistika Klusterraren erabilerearen neurketen datu-basea, 1989-2018; Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: HZ eta HEKNko datuak 15 urtetik gorako hiztunei dagozkie. Aurrez aurreko harremanetako erabilerearen adierazle sintetikoa B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

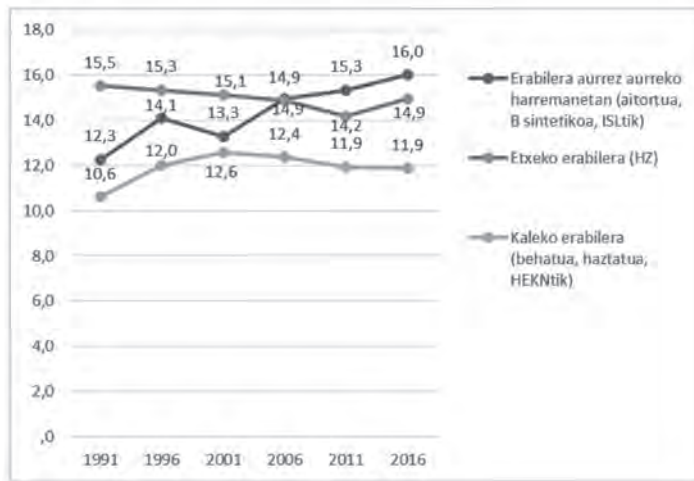
Euskararen erabilera-datu eta joera ezberdinak erakusten dituzte, hortaz, grafiko horretan bildutako hiru adierazleek. Saia gaitzen alde horiei logika bat bilatzen, eragiketa eta adierazle bakoitzaren oinarrizko ezaugarrietara joz. Zehazki, honako hiru alderdi hauek ikusiko ditugu emaitzetan izan dezaketen eraginaz hausnartzeko: ikerketen unibertsoak, ezaugarri metodologikoak eta kasu bakoitzean ikergai zehatza zein den. Hasteko, bada, errepara diezaiegun azterketa-unibertsioi:

- Ez dago alde aipagarririk aurkeztu ditugun hiru datu-serieen adin-unibertsoan: zentsuek eta HEKNk berez 2 urtetik gorako hiztunen datuak aurkeztu ohi dituzten arren, ustiaketa honetarako 15 urtetik gorako datuak soilik landu ditugu, eta adin horretatik beherakoak ustiaketatik kanpo utzi; horrela ISLkoekin (16 urtetik gorako datuak) alderagarri bihurtzeko.

- Lurralde-unibertsoari dagokionez, ISLk eta HEKNk Euskal Herri osoko datuak eskaintzen dituzten, HZk Hegoaldekoak besterik ez. Horrek azal dezake, hein batean behintzat, HZko datuen lerroa izatea aztertu dugun aldiaren zatirik handienean goian azaltzen zaiguna (Hegoaldean oro har Iparraldean baino erabilera handiagoa baitago). Alderdi horren eragina hutsean uzteko sortu dugu 47. Grafikoa. Bertan hiru adierazle horien bilakaera-datuak erakusten dira, baina azterketa Hegoaldera mugatuta.
- Unibertsoari buruz, azkenik, esan behar da HEKN-n ikerketa egin den garaian Euskal Herriko kaleetan diharduten hiztun guztiak hartzen direla aintzat, bertan bizi diren edo ez kontuan hartu gabe; zentsuetan eta ISLn, berriz, bertan erroldatuta dauden hiztunek osatzen dute unibertsoa. Oraingoz kuantifikatzea ezinezkoa da zein neurritan, baina alderdi horrek eragin dezake HEKNren emaitzak beste bi eragiketen azpitik egotea.

47. Grafikoa:

Aurrez aurreko harremanetako, etxeko eta kaleko erabilera. 16 urtetik gorako hiztunak, Hego Euskal Herria, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 1989-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikotatik eta 1991-2016 Hegoaldeko Zentsuetatik abiatuta. Zehazki, HEKN-001, ISL-404 eta HZ-006 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 9.5, 10. eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturriak: EAEko zentsuko datuetarako EUSTAT (2021); Nafarroa Garaiko zentsuetarako Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018; Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: HZ eta HEKNko datuak 15 urtetik gorako hiztunei dagozkie. Aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

Alderdi metodologikoei erreparatuta, datuen aldeak interpretatzerakoan, eragiketa bakoitzeko ikerketa-teknika aintzat hartu beharra dago lehenik: behaketa sistematikoa HEKNren kasuan, inkesta autoaplikatua zentsuetan eta aurrez aurreko/telefono bidezko inkesta ISLn. Hori aintzat hartuta, metodologia-atalean azaldu dugun bezala, ulergarria da HEKNko datuen lerroa beste bi lerroen azpitik azaltzea, ohikoa baita datu aitortuak datu behatuen gainetik egotea. Alderdi metodologikoen barruan, aipatu beharra dago, halaber, ISL eta zentsuetako datuen kasuan erabilera esleituaren tasak erabili ditugula alderatzen diren bi adierazleetan. Horrek ere, aurreko zentzu berean, erabilera-mailak gora jotzera bultzatzen dezake, HEKNko datu behatuekin alderatuta.

Azkenik, hiru adierazle horietako bakoitzaren ikergai zehatza zein den, hots, aztertutako erabilera-eremua zein den hartu behar da aintzat. Zentsuetan etxeko erabilerari buruz galdetzen da. Kaleko erabileran, normalean, harreman informalak jasotzen direla pentsa daiteke (gehienetan lagun, senide eta auzokoekin ditugunak). Aurrez aurrekoetan, azkenik, harreman informalez gain bestelakoak ere jasotzen dira: lankideekikoak, merkataritzakoak eta zerbitzu publikoetakoak besteak beste. Eta aurrerago ikusiko dugun bezala, euskararen erabilera gehien alor horietan igo denez, normala da aurrez aurreko erabileraren adierazle orokorrak kaleko erabilerak eta etxekoak baino joera positiboagoa erakustea euskararentzat. Horrela, bada, hiru iturrietatik sortu diren adierazle sintetikoek emaitzek erakusten duten joera ezberdin horren azalpenaren zati bat haxe izan daiteke, datu bakoitzak harreman mota jakin bat aztertzen duela.

Hala ere, orain arte aipatu ditugun alderdiek azaldu lezakete iturri ezberdinetako datuen artean dauden aldeak zati bat, baina ez alde guztiak bere osotasunean. Alde horretatik, adierazgarria da etxeko erabilerari buruz zentsuek eta ISLk eskaintzen dituzten datuak alderatzea: HZren arabera, etxeko erabilera-tasa esleituak 1991ko % 15,5etik 2016ko % 14,9ra jaitsi zen Hegoaldean 15 urtetik gorako hiztunen artean; aldiz, ISLn oinarritutako etxeko erabilerari buruzko tasa esleituak 1991ko % 14,1etik 2016ko % 15,8ra igo ziren 16 urtetik gorako hiztunen artean. Ikergai eta prozedura ez hain desberdinak erabilia, deigarria egiten da bi iturrien arteko aldeak.

Horiek horrela, pentsa daiteke, arestian aipatu ditugun alderdiez gain, guk ezagutzen ez ditugun beste faktoreen batzuk ere egon daitezkeela hiru serie horien arteko ezberdintasunetan eragiten. Aurrera begirako lan garrantzitsua izan daiteke euskal demolingüistikarentzat ezberdintasun horien arrazoi posibleak zorrotz aztertzea. Balizko azterketa horrek arreta berezia jarri beharko lieke, gure aburuz, eragiketa bakoitzean erabili diren laginketa-, haztatze- eta inputazio-irizpideei.

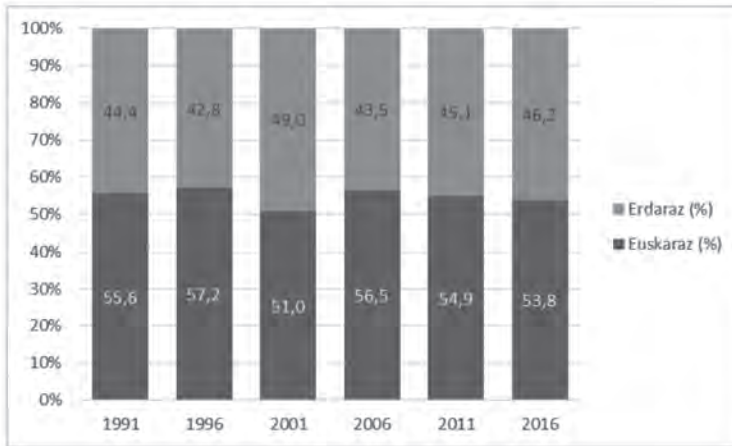
Datuen arteko aldeen balizko arrazoi metodologikoak aipatuta, eta berriro datuen edukira joz, zer esan dezakegu ikuspegi sintetiko batetik euskararen erabilerak azken 25 urteotan izan duen bilakaeraz? Iturri guztiek adierazten dute aztertu den epealdian ez dela erabateko lurrikararik gertatu erabileraren alorrean: erabileraren oinarritzko egonkortasun bat erakusten dute hiru iturriek. Hortik aurrera, ISLtik tasa esleituekin sortutako adierazleak eskaintzen digu ikuspegi-rik baikorrena (+% 2,9 puntuko igoera aurrez aurreko harremanetan) eta HZk ikuspegi-rik ezkorrena (-% 0,6ko jaitsiera etxeko erabileran). HEKNko datuak erdibidean gelditzen dira (+0,9ko igoera kaleko erabileran)²²². Iturri ezberdinek erakusten duten joera ez guztiz homogeneo eta guztiz argitu gabeko hori begi bistan izan beharko dugu datu xeheak irakurtzerakoan, eta ezingo dugu ahaztu erabilerari buruzko adierazle xehe gehienak iturri gisa daturik baikorrenak ematen dizkigun ISL dutela iturburu.

15.1.3 Euskaldunen erabileraren bilakaera aurrez aurreko harremanetan, 1991-2016

Zer esan ikuspegi sintetiko batetik euskaldunen erabileraren bilakaerari buruz? Kale-neurketan ez da jakiten behatutako hiztunak euskaldunak diren edo ez; ezin, hortaz, iturri horretatik galdera horri erantzun. Zentsuetako datuek etxeko erabilera besterik ez dute jasotzen. Horregatik, ISLko datuetara jo dugu eta aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruzko datuak baliatuta sortu dugu 48. Grafikoa. Bertan ikus daitekeenez, euskaldunen erabilera maila bertsuan azaltzen zaigu aztertutako epealdian, aldaketa handirik gabe. Epealdiko muturrak hartuta, 1991ko % 55,6tik 2016ko % 53,8ra jaitsi da euskaldunen batez besteko erabilera aurrez aurreko harremanetan. Dena den, seriean ikusten diren gorabeherak eta bi muturren arteko alde txikia aintzat hartuta, esan dezakegu euskaldunen aurrez aurreko jardunean euskarak izan duen pisua nahiko egonkor azaltzen zaigula epealdi osoan, % 55aren inguruan, ISLren arabera. Iturri horren arabera, hortaz, badirudi 25 urteotan euskaldunek bi hizkuntzak maila bertsuan erabili izan dituztela. Apur bat gehiago euskara, euren erantzun aitortuei jaramon eginda. Dena den, euskararen emaitzak hanpatzen dituen alboratze-ari buruz 8.6 puntuan esandakoak aintzat hartuta, pentsa daiteke benetan euren aurrez aurreko harremanetan euskal hiztunek erdara apur bat gehiago erabiliko zutela euskara baino.

²²² Berez, iturrien arteko aldeak are handiagoak dira azterketa Hegoaldeko datuekin soilik eginda: +3,7 puntuko igoera ematen du ISLk, -0,6ko jaitsiera HZk eta, tartean, +1,3ko igoera HEKNk.

48. Grafikoa:
Aurrez aurreko harremanetako erabilera. 16 urtetik gorako euskaldunak,
Euskal Herria, 1991-2016 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoa abiatuta. Zehazki, ISL-404 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa-ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: adierazle hau B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

Grafiko honetako eta hiztun guztiekiko erabilerari buruzko emaitzak bateagarriak al dira? Nola liteke euskaldunen erabilerak aldaketa handirik ez erakustea eta hiztun guztien datuan aurrez aurreko harremanetan euskararen erabilerak gora egitea? Bi errealitate horiek bateragarriak dira, euskaldunen kopurua handitu egin delako 1991-2016 epealdi horretan. Horrela, euskaldunen erabilera maila bertsuan egon bada eta euskaldunen multzoa handitu egin bada, ez da harritzekoa erabilera orokorrak gora egitea.

Orain arte, lehen hurbilpen batean, erabilerari buruzko datu ahalik eta orokorrenak aurkeztu ditugu. Erabilera, ordea, ez da homogenea hizkuntza non eta norekin erabiltzen den kontuan hartuta, jarraian ikusiko dugun bezala.

15.2 Euskara-erdaren erabilera, rol-harreman eta espazioen arabera (ikuspegi xehea)

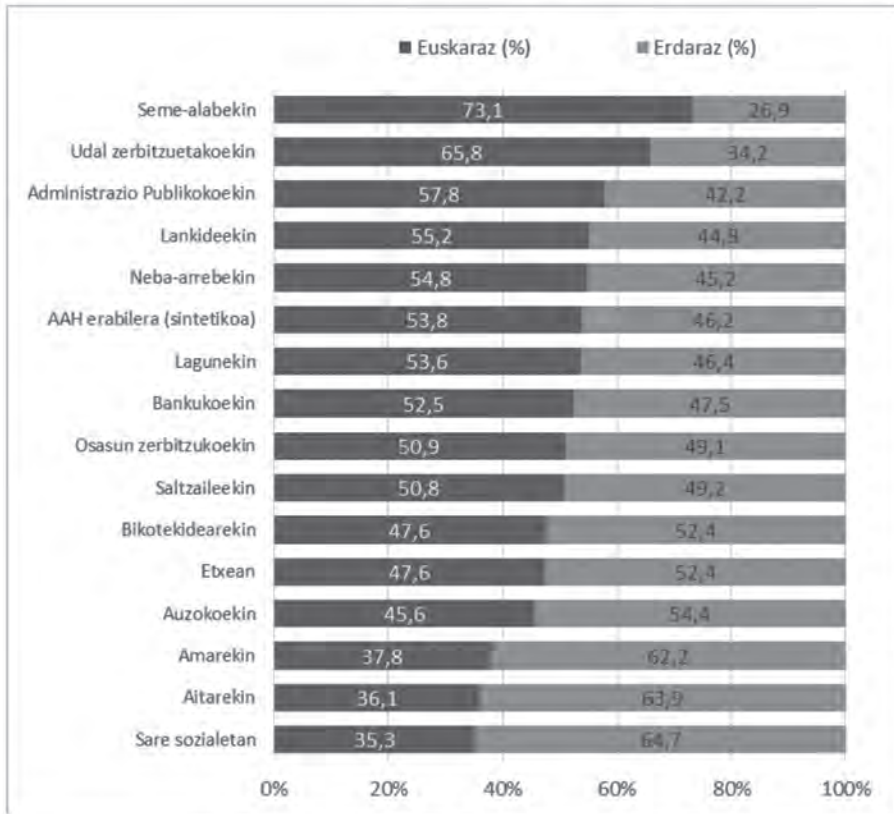
- *Zer-nolako aldeak daude erabileran rol-harremanak eta espazioak aintzat hartuta?*
- *Zer-nolako bilakaera-joerak antzematen dira alderdi horietan?*

15.2.1 Euskaldunen erabilera rol-harreman eta espazioen arabera

Aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoarekin ikusi dugunaren bide beretik, ISLn jasotzen diren rol-harreman eta espazio ugaritan ere, euskaraz eta erdaraz aritzen dira egungo hiztun euskaldunak. Errealitate hori, ordea, ez da homogenea eta alde handiak daude alor batzuetan eta besteetan egiten duten erabileran, 49. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Rol-harreman eta espazio batzuetako euskaldunen erabileran euskara da nagusi. Inkestaturen erantzunen arabera, euren seme-alabekin erabiltzen dute euskaldunek euskara gehien: batez beste, euren seme-alabekiko jardunean % 73,1ean erabiltzen dute euskara. Gainerako alorretan baino erabilera handiagoa azaltzen zaigu, halaber, udal zerbitzuetan (batez beste % 65,8 euskaraz), administrazio publikoan (% 57,8) eta lankideekiko elkarrizketetan (% 55,2). Beste muturrera joz, gaztelania/frantsesa euskara baino gehiago erabiltzen dute hainbat alorretan. Euskara gutxien sare sozialetan (euskararen batez besteko erabilera % 35,3koa da) eta gurasoekiko harremanetan erabiltzen da (aitarekiko jardunean % 36,1 da euskaraz eta amarekikoan % 37,8). Tarteko egoeretan daude gainerako alorrak, 49. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Oro har, ñabardura handiegiak egin gabe, esan dezakegu alor formaletan eta seme-alabekikoan erabiltzen dela euskara gehien; eta sare sozialetan eta familiako hainbat harremanetan gutxien.

Alde handiak daude, hortaz, alor batzuetan eta besteetan euskal hiztunek egiten duten euskararen erabileran. Zer dela eta alde horiek? Hasteko, esan beharra dago alor bakoitzeko erabilera-mailak zerikusi estua duela alor horretan euskara erabiltzeko dagoen aukerarekin, hots, mintzakideak euskaldunak izan edo ez, lehen mailako faktorea da portaera horiek azaltzeko orduan. Izan ere, 15.3.2 puntuan ikusiko dugun bezala, euskal hiztunen harreman-sareko alor bakoitzean euskaldunek duten pisua aldatu egiten da rol-harreman eta espazio batzuetan eta besteetan. Eta oro har, mintzakideen artean euskaldunek pisu handiagoa duten alorretan, erabilerak gora egiten du, eta pisu hori txikiagoa denetan, behera. Dena den, harreman hori ez da lineala eta “euskaldunekiko erabilera” aztertzerakoan ikusi ahalko dugun bezala, euskaldunek mintzakideak euskaldunak dituztenean ere, joera dute alor batzuetan besteetan baino gehiago/gutxiago erabiltzeko euskara/erdarak.

49. Grafikoa:
Euskara-erdaren batez besteko erabilera aitortua hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-101 eta ISL-115 bitarteko adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

15.2.2 Euskaldunen erabileraren bilakaera xebea 1991-2016

151. Taulan hainbat rol-harreman eta espaziotan batez besteko erabilera nolakoa izan den jasotzen da 1991 eta 2016 bitartean, bost urteko aldikotasunez. Bertan bildu ditugu informazioa dugun rol-harreman eta espazio guztietako 25 urteetako erabilera-datuak, guk geuk sortu ditugun adierazle bakun zein sintetiko bidez

151. Taula:

Euskararen erabilera, hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako
hiztun euskaldunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldia	Bilakaera %
AURREZ AURREKO HARREMANAK								
Familian (ISL-401; B sintetikoa)	62,0	60,9	52,4	57,4	53,5	52,9	-9,1	-14,7
Lagunekin	55,9	58,6	52,6	56,6	56,1	53,6	-2,3	-4,1
Lankideekin	49,6	53,0	46,2	56,5	56,6	55,2	5,6	11,3
Merkataritza eta zerbitzu publikoekin (ISL-403; B sintetikoa)	47,3	51,8	50,8	52,8	53,2	53,6	6,3	13,4
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (ISL-404; B sintetikoa)	55,6	57,2	51,0	56,5	54,9	53,8	-1,8	-3,2
FAMILIA								
Etxeekin	61,3	56,2	46,9	51,3	46,7	47,6	-13,8	-22,4
Bikotekidarekin	56,5	55,5	46,7	51,9	46,2	47,6	-9,0	-15,9
Neba-amaekin	64,2	64,3	55,5	59,9	57,3	54,8	-9,5	-14,8
Amaekin	64,6	59,0	45,3	50,5	41,8	37,8	-26,7	-41,4
Aitarekin	61,2	54,7	42,6	47,5	38,5	36,1	-25,1	-41,0
Seme-alabekin	66,9	73,6	66,9	74,8	75,6	73,1	6,2	9,3
Familian (ISL-401; B sintetikoa)	62,0	60,9	52,4	57,4	53,5	52,9	-9,1	-14,7
HARREMAN INFORMALAK								
Familian (ISL-401; B sintetikoa)	62,0	60,9	52,4	57,4	53,5	52,9	-9,1	-14,7
Lagunekin	55,9	58,6	52,6	56,6	56,1	53,6	-2,3	-4,1
Auzokoekin				49,7	48,8	45,6		
Euskararen erabilera sare sozialetan (%)					34,7	35,3		
Harreman informalekin (ISL-402; B sintetikoa)	60,0	60,1	52,4	57,1	54,3	53,1	-6,9	-11,4
MERKATARITZA ETA ZERBITZU PUBLIKOAK								
Salutaleekin	50,7	51,7	48,5	50,9	50,8	50,8	0,1	0,3
Bankuekin	49,8	56,7	57,2	57,5	54,2	52,5	-2,7	-5,5
Osasun zerbitzuarekin	26,0	37,6	39,9	45,1	49,8	50,9	22,9	81,6
Udal zerbitzuarekin	53,9	61,0	62,6	61,3	63,0	65,8	11,9	22,0
Lankideekin	49,6	53,0	46,2	56,5	56,6	55,2	5,6	11,3
Administrazio Publikoekin					56,1	57,8		
Merkataritza eta zerbitzu publikoekin (ISL-403; B sintetikoa)	47,3	51,8	50,8	52,8	53,2	53,6	6,3	13,4
Euskaldunak (pop.)	528.521	591.423	633.935	665.750	714.135	751.527		

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-101 eta ISL-112 bitarteko adierazleak eta ISL-401 eta ISL-404 bitarteko adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

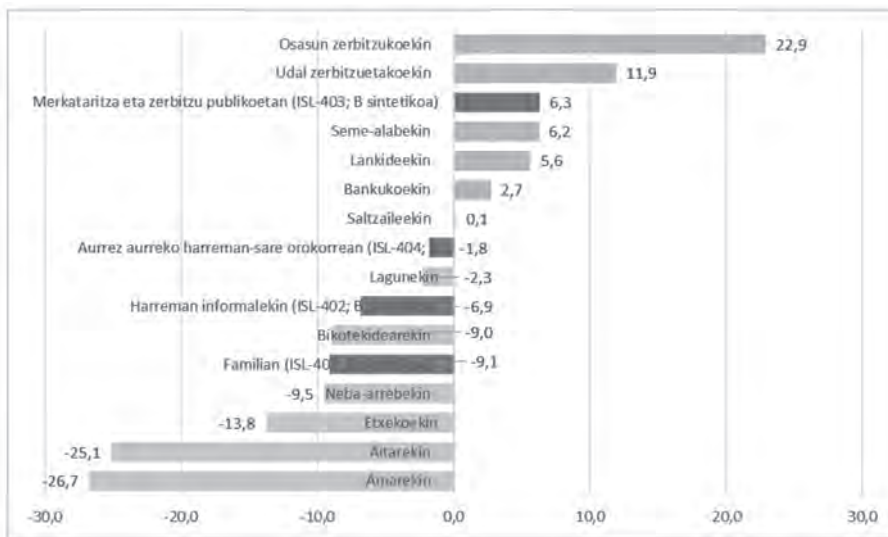
Oharra: ISL-401 eta ISL-404 bitarteko adierazle sintetikoak B motakoa dira (ikus 11.4.6 puntua).

Informazio asko dago taula horretan; ez dugu datu horien guztien irakurketa xeherik egingo eta joera orokorren irakurketa labur bat egitera mugatuko gara orain. Lan horretan laguntzeko, azken aurreko zutabeen 1991 eta 2016 urteetako batez besteko erabileren balioen arteko aldeak erakusten dira (2016ko batez besteko erabileraren ehunekoari 1991koa kenduz). Balio horietatik abiatuta eraiki dugu 50. Grafikoa, orokorrean 25 urteko epean egon izan diren aldaketa-joerak laburbiltzeko, euskararen erabilera non igo eta non jaitsi den ikusteko. Bertan ikus daitekeen bezala:

- Euskaldunek batez beste gehiago erabiltzen dute euskara 2016an 25 urte lehenago baino euren seme-alabekiko erabileran, lankideekikoan eta merkataritzan eta zerbitzu publikoekikoetako espazioetan (osasun-zerbitzuetan, udal-zerbitzuetan, bankuetan eta dendetan).
- Aldiz, 1991n baino euskara gutxiago erabiltzen dute euskaldunek batez beste lagunekin eta familiako hainbat kiderekin: gurasoekin, neba-arrebekin, bikotekidearekin eta etxeoekin.

Horrela, seme-alaben salbuespenarekin, marra argia da euskararen erabilera gora egin duen eta behera egin duen alorren artean: euskaldunek batez beste 25 urte lehenago baino gehiago egiten dute euskaraz alor formalean aztertu ditugun eremu guzti-guztietan (lan-mundua barne), eta gutxiago aztertu ditugun harreman informal guztietan (seme-alaben salbuespenarekin). Ezberdintasunak handiak dira, eta ezin dira ulertu alor batzuetan eta besteetan euskara erabiltzeko egon den aukeraren aldaketari begiratu gabe. 15.3.2 puntuan, euskaldunen harreman-sarearen euskalduntasunaren bilakaerari buruzko datuak aurkezten dira, eta bertan ikusiko dugu aldaketa adierazgarriak gertatu direla maila horretan.

50. Grafikoa:
Euskararen erabilerearen bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016
(euskararen batez besteko erabilerearen izandako aldea 1991-2016)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-101 eta ISL-112 bitarteko adierazleak eta ISL-401 eta ISL-404 bitarteko adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

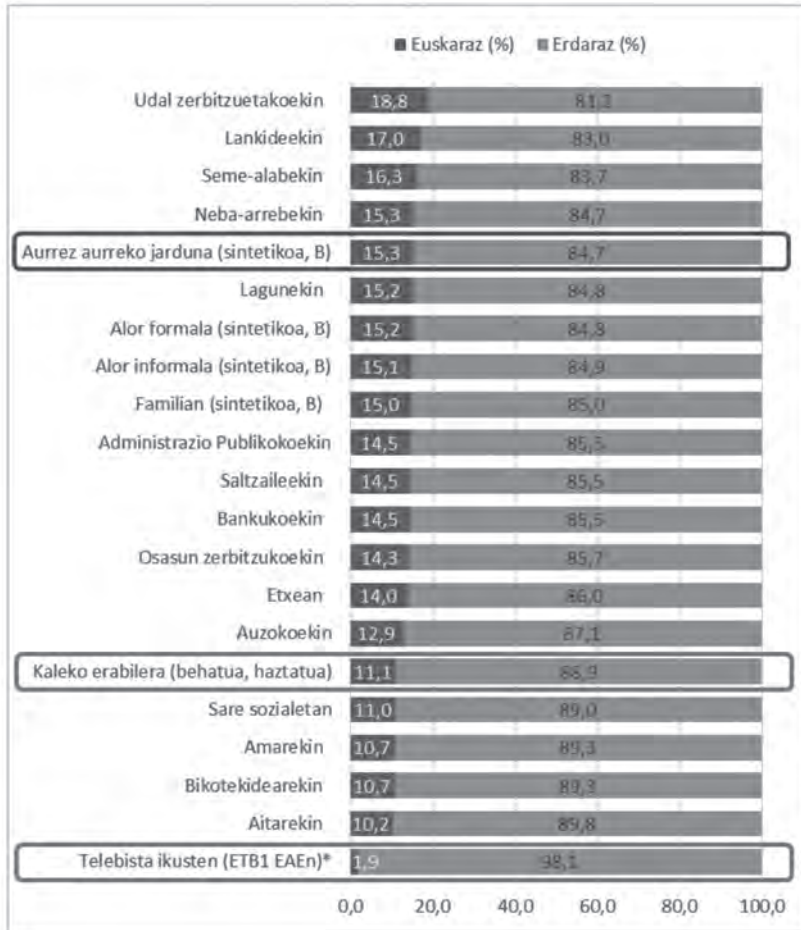
Oharra: ISL-401 eta ISL-404 bitarteko adierazle sintetikoak B motakoa dira (ikus 11.4.6 puntua).

15.2.3 Rol-harreman eta espazioen araberako erabilera, hiztun guztiak aintzat hartuta

Euskaldunen erabilera-datu xeheak aurkeztu berri ditugu aurreko puntuan, ISLtik ekarrita. Jarraian, Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun guztiak aintzat hartuta landuko ditugu datuak. Oraingoan, ISLko datuak ez ezik, HEKNkoak eta telebista-kontsumoa aztertzen duen audimetria bidezko datuak ere aintzat hartuko ditugu. Kasu guztietan, hiztun guztien batez besteko erabilera ehuneko bidez adieraziko da, betiere euskaldunak ez diren hiztun guztien erabilera alor guztietan erdara hutsean izaten dela pentsatuz, metodologia-ataleko 11.4.6.2 puntuan azaldu dugun bezala.

51. Grafikoa:

Euskara-erdaren batez besteko erabilera hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunak, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik eta telebista-audientziari buruzko Kantarmediaren datuetatik abiatuta (Barlovento, 2017: 23). Zehazki, HEKN-001 eta ISL-101 eta ISL-115 bitarteko adierazleak eta ISL-401 eta ISL-404 bitartekoak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10., 11.3.3 eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturriak: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018; Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: Kaleko erabilerari buruzko datuak 15 urtetik gorako hiztunei dagozkie. Aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoak B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

(*) Telebistari buruzko datuak zera adierazten du: 4 urtetik gorako EAEn hiztunen telebista ikusten emandako denbora osotik ETB1-i dagokion zatia, eta audimetro bidez Kantarmediak egindako neurketen emaitza da (Barlovento, 2017: 23). Neurketa horretan ez da Hamaika Telebistari edo euskarazko tokiko telebistari buruzko informaziorik eskaintzen. Bai jasotzen da haurrei zuzenduriko ETB3 kanalarri buruzko datua (% 0,6ko sharea); datu hori ez dugu kontuan hartu goiko grafikoa, gainerako adierazleak 16 urtetik gorako biztanleriari buruzkoak izanik, informazioaren homogeneotasuna bilatzeko.

Datuak horrela irakurrita, argi azaltzen da erdara jaun eta jabe dela aztertu ditugun rol-harreman, espazio eta praktika guztietan. Orokorrean, alorren hurrenkera bat dator aurreko grafikoan euskaldunen erabilerari buruz azaldu-takoarekin. Segida horretan, bi datu berri kokatu ditugu: batetik, kale-erabileraren datua. Datu hori sailkapenaren beheko partean azaltzen zaigu; lehenago azaldu bezala, datu behatu eta aitortuen arteko aldeak azaltzen du nagusiki kokapen hori.

Txertatu dugun beste datu berria telebistaren euskarazko kontsumo-arena da. Horixe da, hain justu, eta alde ikusgarriarekin gainera, aztertu ditugun alor guztien artean euskarak pisu txikiena duena: % 1,9ko sharea lortu zuen ETB1ek EAEn 2016. urtean. Aztertu ditugun gainerako alor guzti-guztietako erabilera ibiltarte ez oso zabal baten barruan ageri da (% 10,2 eta % 18,8aren artean hain justu), baina koska handia dago alor guzti horien eta telebista kontsumoari buruzko datuaren artean. Aipa dezagun, gainera, euskarazko telebistaren kontsumoari buruzko datu apal hori ez dela datu isolatua, eta hedabideen eta ikus-entzunezkoen kontsumoari buruz ditugun datu osagarriek pentsarazten dutela joera orokorrago baten aurrean egon gaitezkeela. Horrela, adibidez, Hegoaldeko 11 eta 23 urte bitarteko ikasleen datuei erreparatuta, izugarri txikia da ikus-entzunezko edukien kontsumoan euskarak betetzen duen tokia: % 3,1koa Bigarren Hezkuntzako ikasleen artean eta % 1,9koa unibertsitatekoen artean. Joera bera dago Youtuben ere: bertan ikusitakoaren artean ere toki izugarri txikia du euskarak % 1,3-% 1,4koa hain justu (Ikusiker, 2021: 14, 26). EAEko nerabe eta haurren hedabide eta kultur kontsumoari buruzko 2015eko datuak ere zentzu horretan doaz bete-betean: euskarak toki txikia du, lagunarteko erabileran edo etxeko erabileran duena baino askoz ere txikiagoa Interneteko webguneak ikusteko orduan, zineman filmak ikusteko orduan edo musika entzuterakoan (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2018: 32). Adin-talde bereziki euskaldun horretan ikus-entzunezko alorrean eta kultur kontsumoan euskarak duen toki eskas horrek, zeharka bada ere, adierazten du euskaldunek ere erdaraz egiten dutela euren kontsumoaren zati handiena. Gehiago esango dugu: arnaguneetako nerabeek ere, euretako gehienak gaitasun aldetik euskarazko nagusitasun argia duten nerabeak izanik ere, bizitzako gainerako alorretan ez bezala, badirudi hedabideen, ikus-entzunezkoen eta kultur kontsumoaren zati handiena erdaraz egiten dutela (Navascués eta Iurrebaso, 2019; UEMA-Udalerrri euskaldunen mankomunitatea-, 2022). Joera sakon eta zabaldua da, hortaz, alor honetan euskarak duen kontsumo-maila apalarena, ISLn aztertu ohi diren gainerako eremu guzti-guztietakoa baino nabarmen txikiago horrena. Honakoa ez da garrantzirik gabeko hutsunea hizkuntzaren indarberritzearen ikuspegitik, hiztunek bizitzaren tarte oso handi bat –gero eta handiagoa– produktu horiek kontsumitzen ematen dutela aintzat hartuta.

Hortik aurrera, deigarria egiten da hainbat alor orokorretako erabilera ordezkatu nahirik sortu ditugun adierazle sintetikoek datu bertsuak eskaintzen dituztela: % 15,0an egongo litzateke familiako erabileraren batez bestekoa, % 15,1ean alor informalekoa eta % 15,2an merkataritza eta zerbitzu publikoen alorrekoa. Horrela, bada, 2016. urtean datuek ez dute erakusten alde handirik aztertu ditugun alor nagusi horien artean. Aldeak handiagoak dira hainbat jardunguneren barruko erabilera-ohituretan. Familiaren alorrean gehienbat, baina baita alor formaleko erabileretan ere. Familiaren kasuan, adibidez, dezenteko aldea dago seme-alabekiko erabileran euskarak duen % 16,3ko pisutik aitarekiko erabileran duen % 10,2ra. Alde horretan zerikusi zuzena du mintzakideen artean euskaldunek duten lekuak (hiztunen sareetan euskaldunek duten pisuari buruzko informazioa 15.3 puntuan aurkeztuko dugu).

15.2.4 Hiztun guztien erabileraren bilakaera xehea 1991-2016

Erabileraren bilakaera xehiago aztertzeke, jarraian ISLtik eratorritako adierazle multzo bat eta HEKNTik eratorritako beste bat erabiliko ditugu. Horietaz gain, telebistaren kontsumoari buruzkoa datuak ere bildu ditugu 152. Taulan eta 52. Grafikoan. Datuak horrela irakurrita, euskararen erabilera igo egin da aztertu ditugun alor guztietan, honako bi salbuespen garrantzitsu hauekin:

- Familia-giroko hainbat erabileratan behera egin du. Hori gertatu da gurasoekiko, bikotekidearekiko eta neba-arrebekiko erabileretan.
- Behera egin du, halaber, telebista kontsumoan. Alor horretan izan da erlatiboki galerarik handiena. Askoz gutxiago kontsumitu zen euskarazko telebista 2016. urtean 25 urte lehenago baino, jatorrizko ikusleen ia bi herenak galduta. Gurasoekiko erabileraren bilakaeratik kanpo (arrazoi bereziak daude tartean, eta familia ez-euskaldunetako seme-alabak euskalduntzearekin dute zerikusia), ez da antzeko bilakaera negatibo sakonik ikusi aztertu ditugun gainerako alorretan.

Gainerako alorretan, esan bezala, gora egin du euskararen erabilerak. Igoera hori bereziki handia izan da zerbitzu publikoen eta lankideen kasuan. Hain handiak izan gabe ere, igoera ohargarriak ditugu merkataritza alorrean eta lagunekiko zein seme-alabekiko batez besteko erabileran ere. Kale-erabilerak ere igoera apala erakutsi du aztertu dugun epealdian. Orokorrean, bilakaeran izan den hurrenkerak berdin-berdina izan gabe ere, antz handia du euskaldunen erabileran aurkeztu dugunarekin, eta zerikusi argia du sareen osaeran izan diren aldaketekin (berehala aurkeztuko ditugu horiek).

152. Taula:

Euskararen batez besteko erabileraren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunak, 1991-2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)

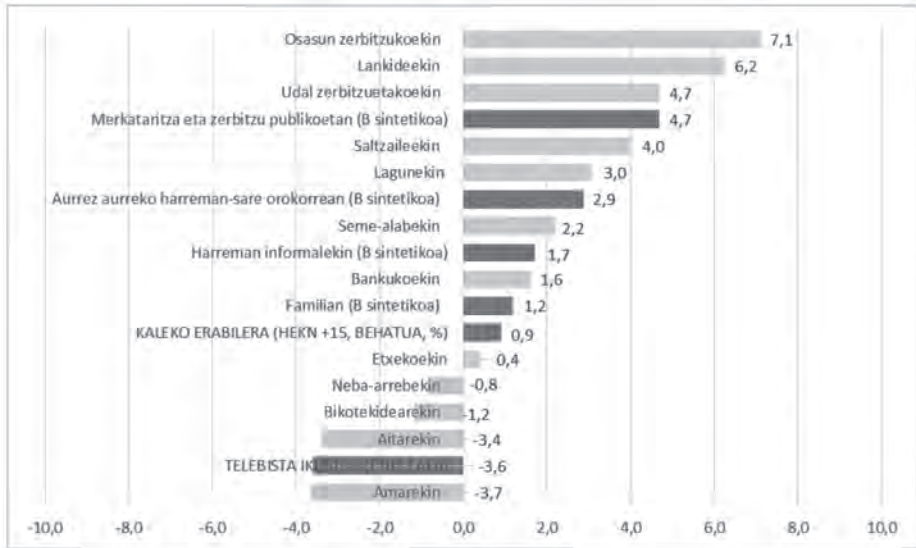
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
AURREZ AURREKO HARREMANETAN (%)								
Familian (B sintetikoak)	13,8	14,8	13,3	14,7	14,4	15,0	1,2	8,6
Lagunekin	12,2	14,4	13,4	14,6	15,1	15,2	3,0	25,0
Lankideekin	10,8	13,2	11,9	14,7	16,5	17,0	6,2	57,9
Merkataritzan eta zerbitzu publikoetan (B sintetikoak)	10,5	12,6	12,9	13,6	14,3	15,2	4,7	44,4
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (B sintetikoak)	12,4	13,9	12,9	14,5	14,8	15,3	2,9	23,2
FAMILIAN (%)								
Etxekoekin	13,6	13,7	12,1	13,5	13,0	14,0	,4	3,0
Bikote-kidearekin	11,9	12,7	9,9	11,5	10,7	10,7	-1,2	-9,8
Neba-arrebeekin	16,2	16,2	14,1	15,5	15,3	15,3	-,8	-5,2
Amarekin	14,4	14,4	11,5	13,0	11,3	10,7	-3,7	-25,4
Aitarekin	13,6	13,3	10,8	12,2	10,4	10,2	-3,4	-24,9
Seme-alabekin	14,1	16,7	14,4	15,8	16,5	16,3	2,2	15,5
Familian (B sintetikoak)	13,8	14,8	13,3	14,7	14,4	15,0	1,2	8,6
HARREMAN INFORMAELETAN (%)								
Familian (B sintetikoak)	13,8	14,8	13,3	14,7	14,4	15,0	1,2	8,6
Lagunekin	12,2	14,4	13,4	14,6	15,1	15,2	3,0	25,0
Auzakoekin				12,8	13,2	12,9		
Euskaldunen erabilera-sare sozialetan (%)					11,0	11,5		
Harreman informalekin (B sintetikoak)	13,4	14,6	13,3	14,7	14,7	15,1	1,7	12,8
HARREMAN FORMAELETAN (%)								
Saltzaileekin	10,5	13,1	11,8	13,1	13,8	14,5	4,0	38,3
Bankukoekin	12,9	14,7	14,4	14,8	14,4	14,5	1,6	12,3
Osasun zerbitzuak	7,2	9,7	10,2	11,6	13,5	14,3	7,1	98,5
Udal zerbitzuak	14,1	16,0	16,3	16,2	17,4	18,8	4,7	33,1
Lankideekin	10,8	13,2	11,9	14,7	16,5	17,0	6,2	57,9
Administrazio Publikoekin					14,2	14,5		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (B sintetikoak)	10,5	12,6	12,9	13,6	14,3	15,2	4,7	44,4
KALEKO ERABILERA (HEKN +15, BEHATUA, %)	10,2	11,7	12,1	11,7	11,2	11,1	,9	8,9
TELEBISTA IKUSTEN (ETB1 EAEn)	5,5			4,4	2,0	1,9	-3,6	-65,5

Iturria: egileak landua, Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik, Inkesta Soziolinguistikotik eta telebista-audientziari buruzko Kantarmedia eta SOFRESen datuetatik abiatuta (SOFRES, 1994: 28; Barlovento, 2017: 23). Zehazki, HEKN-001 eta ISL-101 eta ISL-112 bitarteko adierazleak eta ISL-401 eta ISL-404 bitartekoak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10., 11.3.3 eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturriak: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018; Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: Kaleko erabilerari buruzko datuak 15 urtetik gorako hiztunei dagozkie. ISL-401 eta ISL-404 bitarteko adierazle sintetikoak B motakoa dira (ikus 11.4.6 puntua). Telebistaren kontsumoari buruzko datuak audimetria bidez EAEn jasoak dira 4 urtetik gorako herritarren artean eta ETB1en audientziari (shareari) dagozkie. 1991ko laukitxoan erakusten den datua 1993koa da berez, urte horretan hasi baitziren audimetria bidezko neurketak Espainian; ez dago datu zaharragorik (SOFRES, 1994: 28; Barlovento, 2017: 23).

52. Grafikoa:

Euskararen batez besteko erabileraren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan.
 Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunak, 1991-2016
 (euskararen batez besteko erabileran 1991tik 2016ra izandako aldea, %tan)



Iturria: egileak landua, Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik, Inkesta Soziolinguistikotik eta telebista-audientziari buruzko Kantarmedia eta SOFRESen datuetatik abiatuta (Barlovento, 2017: 23; SOFRES, 1994: 28). Zehazki, HEKN-001 eta ISL-101 eta ISL-112 bitarteko adierazleak eta ISL-401 eta ISL-404 bitartekoak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10., 11.3.3 eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturriak: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018; Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: Kaleko erabilerari buruzko datuak 15 urtetik gorako hitzunei dagozkie. ISL-401 eta ISL-404 bitarteko adierazle sintetikoak B motatakoak dira (ikus 11.4.6 puntua). Telebistaren kontsumoari buruzko datuak audimetria bidez EAEn jasoak dira 4 urtetik gorako herritarren artean eta ETB1en audientziari (shareari) dagozkie.

15.3 Euskaldunen harreman-sareen euskalduntasuna

- *Nola uztartzen dira euskaldunak eta erdaldunak harreman-sareetan?*
- *Nolakoa da hiztun euskaldunen harreman-sareen osaera, haien obiko mintzakideek euskara badakiten edo ez dakiten kontuan hartuta?*
- *Nola aldatzen da mintzakideen osaera hori rol-harremanak eta espazioak aintzat hartuta?*
- *Zer-nolakoa izan da azken hamarkadotako bilakaera?*

Hiztunek egiten duten euskararen erabilera ulertzeko, nahitaezko osagaia da benetan erabiltzeko duten aukerara hurbilpen bat egitea. Eta aurrez aurreko harremanetan, gai horrek zerikusi zuzena du hiztunaren hurbileko solaskideek euskaraz jakitearekin edo ez jakitearekin. Berez, atal teorikoan eta baita metodologikoan ere gai hau aipatu dugunean, “testuinguru demolinguistikoaren” osagai gisa aurkeztu dugu. Hori da gai honen berezko kokapena. Atal enpiriko honetan, ordea, aurkezten den informazioa hobeto ulertzeko, eta kontakizunaren hariari hobeto jarraitu ahal izateko, hemen aurkeztuko dugu, erabileraren kapituluaren barruan.

15.3.1 Ikuspegi sintetikoa

Zer-nolako pisua dute mintzakide euskaldunek gizabanako euskaldunen harreman sarean? Hots, hiztun euskaldunen ama, aita, seme-alaba, bikotekide, lankide, lagun eta abarrak kontuan hartuta, zenbateko pisua dute guztien artean euskaldunek eta euskaraz hitz egiteko gai ez diren hiztunek? Galdera horri erantzun nahirik, adierazle sintetiko hau sortu dugu: aurrez aurreko harreman-sarearen euskalduntasuna, eta hor atera zaizkigun emaitzak irakurriz, 53. Grafikoan erakusten dugun bezala, hiztun euskaldunon harreman-sarea euskaldunenez osatua dago % 71,2an eta euskaraz ondo hitz egiteko gai ez diren hiztunek % 28,8an²²³.

Aztertzen ari garena ez da garrantzirik gabeko gaia euskararen erabilerari buruzko datuak aztertzeke orduan, kontuan hartzekoa baita euskaldunek eus-

²²³ Adierazle sintetiko hori B motakoa da, hots, komunitateko harreman-sareen euskalduntasuna neurtzeko sortua da, eta koefiziente finkeo bidez eraikia. Esan dezagun, kalkuluak A motako adierazle sintetikoen erara eginda, hau da, hiztunen sareen euskalduntasunaren batez bestekoak landuta, emaitza antzekoak lortzen ditugula: %71,5ekoa da kasu horretan sare euskaldunaren batez besteko pisua (A eta B motako adierazle sintetikoei buruz azalpenak 11.4.6 puntuan irakur daitezke).

kaldunekin soilik egin ahalko dutela euskaraz²²⁴. Gurean Txillardegik garrantzi berezia eman zion gaiari, eta sareen osaera hori erabilerari begira alderdi erabakigarria izan zitekeela azaldu zuen bere eredu matematikoarekin (Álvarez Enparantza, 1984, 1991, 2001). Bi muturreko egoera teoriko definitzen zituen berak: batetik, egoera isotropikoa izango genuke, euskalduna bere harremanetan hitzun guztiekin guztiz nahasita, euskaldunak eta erdaldunak maila berean, bereizi gabe azalduko litzaigukeen egoera. Beste muturra egoera anisotropikoa litzateke; egoera horretan, euskaldunak euskaldunekin bakarrik egongo liriateke harremanetan, erdaldun jendearengandik bereizita. Grafikoan aurkeztutako laburpen-datuek esaten digute errealitate enpirikoa erdibidean dagoela, bi egoera teoriko muturreko horietatik aldentuta.

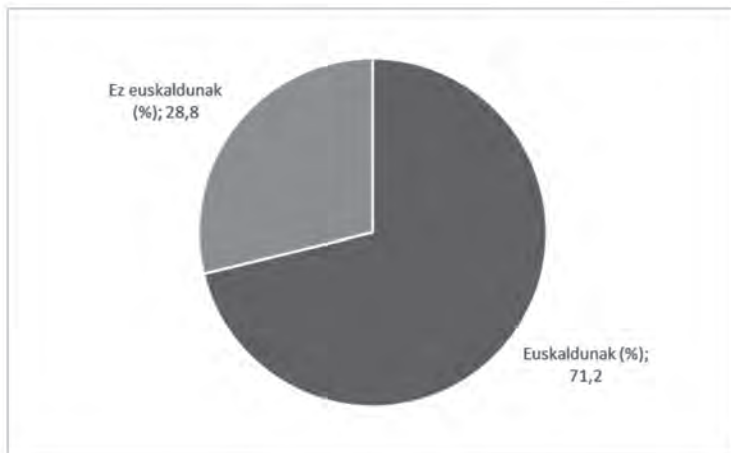
% 71,2 euskaldun / % 28,8 ez-euskaldun banaketa horrek, jakina, zerikusia du euskaldunek euren eguneroko bizitzan euskara erabiltzeko izango duten aukera errealearekin, nahiz eta ez duen zuzenean finkatuko. Izan ere, batzuetan bakarkako harremana baina beste batzuetan multzokakoa gertatzen den alorrean, lagunartean adibidez, sarearen osagai euskaldunen kopurua baino txikiagoa izango da euskara erabiltzeko aukera, aldi berean euskaldunak eta euskaraz ez dakiten hiztunak taldean elkartzen direnean erdarara jotzea baita arruntena, horretara bultzatzen duen arau soziala tarteko. Horrela, bada, orain aurkeztu ditugun kopuru horiek ez dute zuzenean islatzen hiztun euskaldunek aurrez aurreko harremanetan euskara erabiltzeko duten aukera; batez besteko aukera hori, oro har, kopuru horiek adierazten dutena baino txikiagoa izango da. Kalkulu doitua-
go bat landuko dugu 16.3.2 puntuan.

Euskaldunek, batez beste, ingurukoaren artean % 71,2 dituzte euskaldunak eta % 28,8 ez-euskaldunak. Kopuru horiek, jakina, euskaldunen askotariko egoeren batez bestekoek erakusten dizkigute. Sarearen euskalduntasunaren araberako euskaldunen banaketa 18.5 azpikapituluan azalduko dugu. Orain goazen sareen nolakotasuna xeheago aztertzea.

²²⁴ Berez, euskaldunek euskaldun oso izan gabe ere euskara ulertzen duten hiztunekin egin dezakete euskaraz. ISLn norbere sareari buruz egiten diren galderetan, ordea, ez da galdetzen inguruan euskaldunak ez direnak non kokatuko lituzketen ezagutzaren edo ulermenaren arabera. Eta horregatik, sarearen osagaiak euskaldun/ez-euskaldun bi multzoetan sailkatu ditugu. Mugak muga, norbere sarea deskribatzeko orduan, honako hau hurbilpen baliagarria delakoan gaude.

53. Grafikoa:

Aurrez aurreko harreman-sareen osaera, kideak euskaldunak diren edo ez aintzat hartuta.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 2016 (batez besteko osaera, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-414 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: adierazle hau B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

15.3.2 Ikuspegi xehea

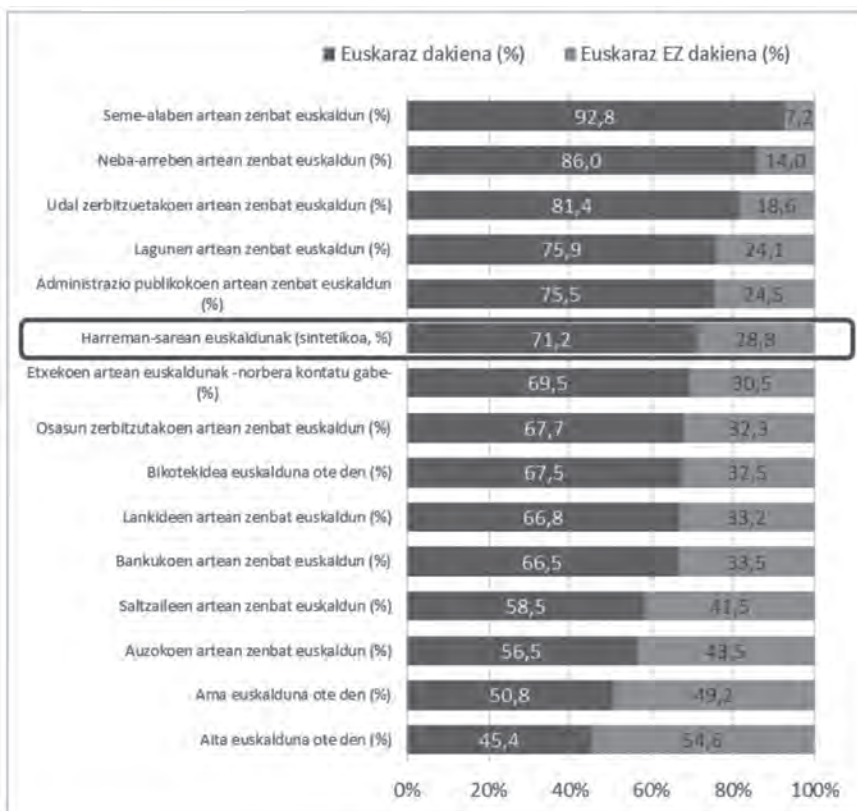
Harreman sarean euskaldunek duten pisua orokorrean zenbatekoa den ikusi ondoren, ikus dezagun nola aldatzen den errealitate hori espazioz espazio eta rol-harremanak aintzat hartuta. Horri buruzko informazioa 54. Grafikoan aurkezten dugu. Bertako datuetan dugun ibiltarte handia da azpimarratzeko moduko lehen ezaugarria: muturretara joz, egungo hiztun euskaldunen ia seme-alaba guztiak dira euskaldunak (% 92,8) eta hiztun euskaldunen aiten artean erdira ere ez dira iristen euskaldunak (% 45,4). Esanguratsua da gurasoen eta seme-alaben artekoak izatea muturreko bi datuak, eta alde handi horien azalpen-bide nagusi gisa, euskararen indarberritzearen ikuspegitik positiboak diren bi prozesu aipatu behar ditugu: batetik, euskaldunen artean euren seme-alabei euskara transmititzeko erabakitasuna oso hedatua dagoela aipatu behar dugu (horregatik dira, besteak beste, euskaldunen seme-alaben artean hain gutxi euskaraz ez dakitenak). Bestetik, egungo euskaldunen artean guraso asko ez-euskaldunak izatearen arrazoi nagusitzat aipatu behar dugu familia-jatorriz euskaldunak ez ziren hiztun askok eskolan edo helduen euskalduntzearen bidez euskara jaso izana; horrek azalduko luke nagusiki egungo euskaldunen zati handi baten gurasoak

erdaldunak izatea. Familiako gainerako kideen artean dauden ezberdintasunak ere logika eta prozesu horien barnean uler daitezke nagusiki. Nolanahi ere, aipagarria da familiako rol-harremanen artean euskalduntasun-mailari dagokionez dispersio handia dagoela egun.

Aipagarriak iruditzen zaizkigu, halaber, merkataritza eta zerbitzu publikoen alorraren barruko aldeak. Batetik, ikus daiteke alor pribatuan euskaldunen presentzia apalagoa dela alor publikoan baino. Aldeak, hala ere, ez dira kasu guztietan oso handiak: euskaldunak dira euskaldunek eguneroko erosketak egiten dituzten dendetako saltzaileen % 58,5 eta eurek jo ohi duten bankuetako langileen % 66,5. Maila bertsuan azaltzen zaigu osasun zerbitzuetako langileen arteko euskaldunen kopurua ere (% 67,7 euskaldunak). Eta ehunekoak hortik gora dabilta administrazio publikoko langileen artean (% 75,5 euskaldunak) eta udal zerbitzuen artean (% 81,4).

Puntu honekin bukatzeko, esan dezagun esku artean ditugun datuek hein handi batean azaltzen dituztela 51. Grafikoan erabilera-datuetan ikusten genituen aldeak. Hots, rol-harreman eta espazio batzuetan eta besteetan dagoen erabilera-maila ez daiteke ulertu horietako bakoitzean euskaldunek duten pisua eta hortik sortzen den erabiltzeko aukera aintzat hartu gabe.

54. Grafikoa:
Hiztunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten pisua,
hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 2016 (batez besteko osaera, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-201 eta ISL-214 bitarteko adierazleak eta ISL-414 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.4 eta 11.4 puntuetan, hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa-ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: ISL-414 adierazle sintetikoa, B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

15.3.3 Harreman-sarean euskalduntasunaren bilakaera, 1991-2016

Nola aldatu da hiztun euskaldunen harreman-sarean mintzakide euskaldunek eta ez-euskaldunek izan duten pisua? Aurrez aurreko harremanen-sare guztiak aintzat hartuta, ez da alderik antzematen: sare horren % 70,8 euskaldunek

osatzen zuten 1991. urtean eta kopuru hori % 71,2koa izan zen 25 urte geroago, 2016. urtean. Joera orokorra, hortaz, egonkortasunarena dugu. Hala ere, alde adierazgarriak daude rol-harreman eta espazioak xehe aztertuta: alor batzuetan mintzakide euskaldunen kopuruak gora egin du eta beste batzuetan behera. Horren inguruko informazioa bildu dugu 153. Taulan eta 55. Grafikoan.

Bertan ikus daitekeen bezala, hiztun euskaldunen artean mintzakide euskaldunen pisua asko handitu da zerbitzu publikoetan. Igoera bereziki handia izan da osasun-zerbitzuetan (kontuan hartu behar da abiapuntua ere bereziki apala zela alor horretan; aztertu ditugun espazio eta rol-harreman guztietan apalena zen 1991. urtean). Asko handitu da, halaber, seme-alaben artean. Eta maila apalagoan bada ere, lankide eta lagunen artean ere handitu egin da mintzakide euskaldunen pisua. Aitzitik, euskaldunen pisua jaitsi egin da seme-alabak ez beste elkarriketatatu euskaldunen senitartekoen artean: gurasoen artean bereziki, baina baita etxekideen, bikotekideen eta neba-arreben artean ere.

Bilakaera-prozesu horien arrazoi batzuk aipatu ditugu lehenago. Zehazki, aipatu dugu seme-alaben artean euskaldunen pisua gora egiteak eta gurasoen artean behera egiteak harreman zuzena duela belaunaldi berrien artean euskara dakitenen kopuruak igo izanarekin. Osasun-zerbitzu eta udal-zerbitzuetako teknikarien eta langileen artean euskaldunen pisuak izandako gorakada, berriz, pentsa daiteke belaunaldi-berritzearen eta langile publikoak euskalduntzeko politiken ondorio izango dela. Lankide eta lagunen artean euskaldunen pisuak izandako igoera apalagoak, berriz, ziurrenik zerikusia izango du belaunaldi-berritzearekin.

Aipa dezagun, azkenik, grafiko honetako emaitzak erabilerari buruzko 52. Grafikoko datuekin alderatuta, lotura argia ikusten dela bi fenomenoaren artean. Ez da harritzekoa, oraingo datu hauek, bere horretan erabilera-aukera adierazten ez badute ere, zerikusi argia baitute horrekin. Oro har, mintzakide euskaldunen pisuak gora egin duen espazio eta rol-harremanetan igo da gehien erabilera, eta alderantziz. Zeharka bada ere, horrek adierazten du, erabiltzeko aukera dagoenean, euskaldun askok profitatu ohi dutela aukera hori, eta euskara erabiltzen dutela.

153. Taula:

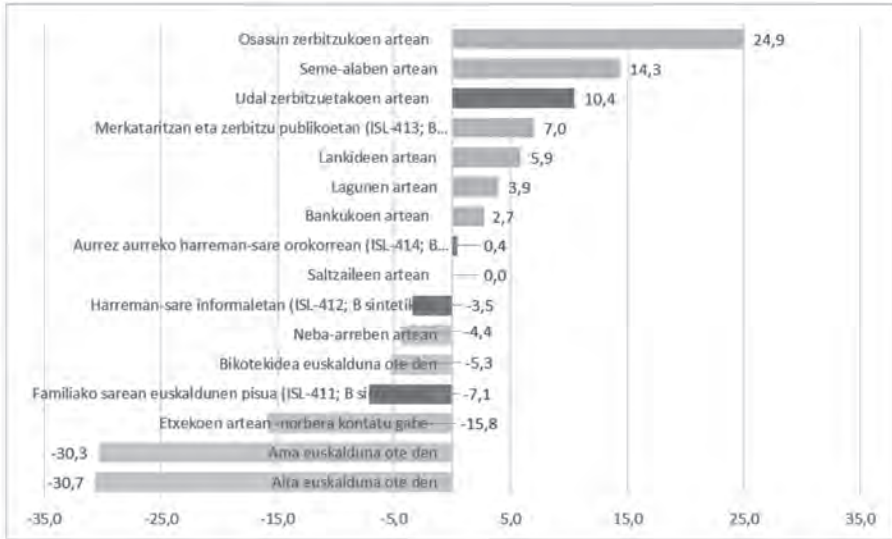
Hiztunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten batez
besteko pisuaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldea	Bilakaera %
AURREZ AURREKO HARREMANAK								
Familiko sarean euskaldunen pisua (ISL-411; B sintetikoa)	80,8	79,4	72,6	75,5	73,4	73,7	-7,1	-8,8
Lagunen artean	72,0	72,5	70,7	70,6	74,3	75,9	3,9	5,4
Lanikideen artean	610	62,5	59,7	61,8	67,3	66,8	5,9	9,6
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (ISL-413; B sintetikoa)	58,2	58,2	59,9	58,4	65,9	65,2	7,0	12,0
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (ISL-414; B sintetikoa)	70,8	70,8	67,1	68,7	71,1	71,2	0,4	0,5
FAMILIA								
Etxekean artean - nonbata kontatu gabe-	85,3	76,2	67,8	71,8	68,7	69,5	-8,6	-10,6
Bikotekidea euskalduna ote den	72,8	71,6	64,7	67,0	65,7	67,5	-5,3	-7,2
Nekari-eremuen artean	90,4	90,4	87,3	87,8	85,9	86,0	-4,4	-4,9
Ama euskalduna ote den	81,2	72,4	59,3	61,4	52,4	50,8	-30,3	-37,4
Aita euskalduna ote den	76,1	64,9	52,5	56,7	46,9	45,4	-30,7	-40,3
Seme-alaberen artean	78,4	89,0	88,8	91,7	93,8	92,8	14,3	18,3
Familian (ISL-411; B sintetikoa)	80,8	79,4	72,6	75,5	73,4	73,7	-7,1	-8,8
HARREMAN INFORMALAK								
Familian (ISL-411; B sintetikoa)	80,8	79,4	72,6	75,5	73,4	73,7	-7,1	-8,8
Lagunen artean	72,0	72,5	70,7	70,6	74,8	75,9	3,9	5,4
Auzokoien artean	77,9	77,1	72,0	73,9	73,9	74,4	-3,5	-4,4
Harreman-sare informalean (ISL-412; B sintetikoa)								
MERKATARITZA ETA ZERBITZU PUBLIKOAK								
Saltzaileen artean	58,6	57,3	55,4	54,7	59,9	58,5	0,0	0,0
Banatuak artean	63,9	63,9	67,9	64,2	69,6	66,5	2,7	4,2
Ogasun zerbitzuak artean	42,7	42,7	49,8	52,6	66,4	67,7	24,9	58,3
Udalerantzuzkoen artean	710	710	75,7	69,3	79,9	81,4	10,4	14,7
Lanikideen artean	610	62,5	59,7	61,8	67,3	66,8	5,9	9,6
Administrazio Publikoaren artean					71,9	75,5		
Merkataritza eta zerbitzu publikoetan (ISL-413; B sintetikoa)								
Euskaldunak (kop.)	528.521	591.423	633.935	665.750	714.305	751.527	7,0	12,0

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-201 eta ISL-214 bitarteko adierazleak eta ISL-411 eta ISL-414 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.4 eta 11.4 puntuetan, hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-batea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: hainbat espazioren kasuan, 1991ko laukitxoa hutsik dagoenetan, aldea ez da 1991-2016 tartekoa, 1996-2016 tartekoa baizik. ISL-411 eta ISL-414 adierazle sintetikoak B motakoak dira (ikus 11.4.6 puntua).

55. Grafikoa:
 Hiztunen harreman-sarean euskaldunek eta ez-euskaldunek duten batez
 besteko pisuaren bilakaera, hainbat rol-harreman eta espaziotan.
 Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016
 (2016ko balioaren eta 1991koaren arteko aldea, %)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-201 eta ISL-214 bitarteko adierazleak eta ISL-411 eta ISL-414 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.4 eta 11.4 puntuetan, hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

15.4 Euskaldunekiko erabilera

- Zein hizkuntzatan aritzen dira hiztun euskaldunak euren mintzakidea(k) ere euskaldunak direnean?
- Nola aldatzen da euskaldunekiko erabilera hori rol-harremanak eta espazioak aintzat hartuta?
- Zer-nolakoa izan da azken hamarkadetako bilakaera?

15.4.1 *Ikuspegi sintetikoa*

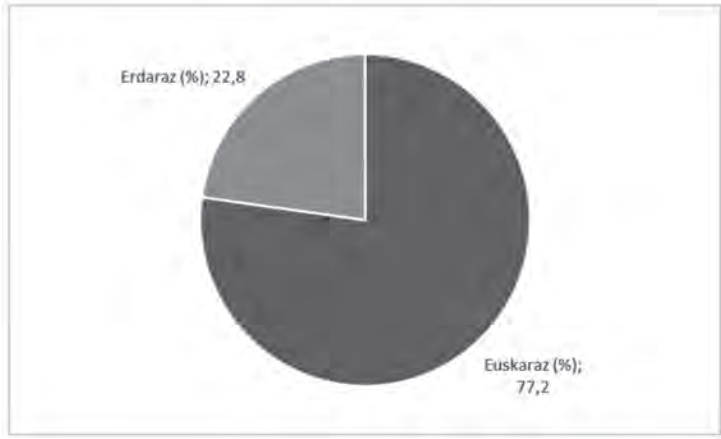
Erabilerari buruz ari garela, alderdi garrantzitsua da euskaldunek euren eguneroko bizitzan beste euskaldun batzuekin daudenean egiten dituzten hizkuntza-hautuak, hots, zein hizkuntzatan mintzaten diren aztertzea. 56. Grafikoan ikusten dugunez, euren mintzakide guztiak euskaldunak diren egoeretan, euskarara jotzen dute nagusiki hiztun euskaldunek. Zehazki, ISL-424 adierazlearen arabera, hiztun euskaldunek mintzakideak euskaldunak dituzten harremanetan, euren jardunaren % 77,2 euskarazkoa da batez beste eta % 22,8 erdarazkoa²²⁵. Horrela, bada, euren jardunaren lautik hiru baino gehiago egiten dute euskaraz horretarako aukera argia dutenean. Ez da kopuru txikia, euskal hiztun gehien-gehienak elebidunak direla kontuan hartuta.

Datu horiek irakurtzerakoan, dena den, kontuan hartu behar da zer-nolako prozedura erabili dugun metodologia-atalean adierazle honen jatorrian dauden adierazle bakunak kalkulatzekoan: rol-harreman edo egoera bakoitzean, euskaldun horiekin euskara erabiltzeko aukera argia den kasuak bakarrik aztertu ditugu: mintzakidea euskalduna den kasuak binakako harremanetan (amarekin, aitarekin, bikotekidearekin); taldeetan, berriz (seme-alabak, lagunak, lankideak...), taldekide guztiak (edo ia guztiak) euskaldunak dituzten kasuak soilik hartu ditugu aintzat. Ondorioz, eta ingurune euskaldunenak soilik hartzen direnez kontuan, pentsa daiteke adierazle honen emaitzek hanpatu egiten dutela euskaldunekiko benetako erabilera-maila.

²²⁵ Adierazle sintetiko hori B motakoa da, hots, koefiziente finkoen bidez eraikia. Esan dezagun, kalkuluak A motako adierazle sintetikoaren erara eginda, hau da, hiztun euskaldunek mintzakide euskaldunekin duten erabileraren batez bestekoak landuta, emaitzak aldatu egiten direla: %65,5ekoa da kasu horretan euskararen batez besteko euskaldunekiko erabilera (A eta B motako adierazle sintetikoetako buruzko azalpenak 11.4.6 puntuan irakur daitezke).

56. Grafikoa:

Hizkuntzen erabilera aurrez aurreko harremanetan, mintzakideak ere euskaldunak direnean. 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-424 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: adierazle hau B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

15.4.2 Ikuspegi xehea

Adierazle sintetikoarekin ikusi dugunaren ildo beretik, baina begirada xehea eginda, aztertu ditugun rol-harreman eta espazio guztietan, mintzakide guztiak euskaldunak diren kasuetan, hiztun euskaldunek dezente gehiago erabiltzen dute euskara erdara baino.

Alde adierazgarriak daude, ordea, aztertu ditugun espazio eta rol-harremanetako erabileretan, 57. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Dena den, alde horiek aztertu baino lehenago, nabarmentzekoa da datuek erakusten duten ibiltarte txikiagoa dela aztertu ditugun beste errealitateetako baino. Horrela, erabilera orokorrari buruzko datu xeheek edo sareen osarari buruzkoek ibiltarte nabarmen handiagoak erakusten zituzten oraingo datu hauen aldean. Horrek iradokitzen digu hiztun euskaldunen portaera azaltzen duen faktore orokor bat edo faktore orokor multzo bat egon daitekeela espazioa edo rol-harremana edozein dela ere, hiztunak euskara orokorrean gehiago edu gutxiago erabiltzera bultzatuko dituen.

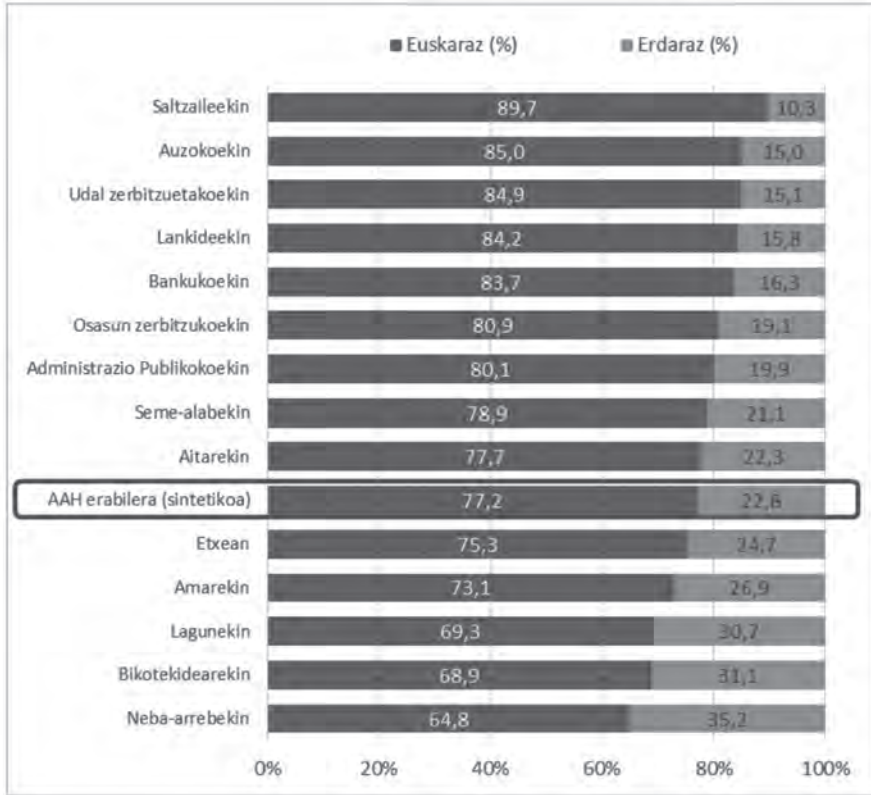
Ibiltarte hori oso handia ez den arren, alde adierazgarriak daude alorrez alor, eta interpretazio argia egiteko modua ematen dute datuek. Euskara erabiltzea posible den kasuetan, gehiago erabiltzen da euskara gaur egun harreman formal edo ez oso hurbilekoetan gertukoagoetan baino. Sailkapenaren muturrei erreparatzea besterik ez dago ondorio horretara iristeko: euskaldunekiko erabilera batez besteko egoeretan baino handiagoa da, adibidez, hiztunak saltzaileekin (% 89,7), auzokoeekin (% 85,0), udal-zerbitzuetakoekin (% 84,9), lankideekin (% 84,2) edo bankukoeekin (% 83,7) mintzatzen direnean. Aitzitik, euskara gutxiago erabiltzen dute hiztunek familia-giroko egoera eta rol-harremanetan eta lagunartean daudenean. Gogora dezagun puntu honetan banakako rol-harremanetan eta taldekakoetan irizpide ezberdina erabili dugula, eta, beraz, dugun informazioa ez da guztiz homogenea banakako eta taldekako harremanak alderatuz gero²²⁶. Hori izan daiteke, agian, banakako hiru harremanak (aitarekikoa, amarekikoa eta bikotekidearekikoa) sailkapeneko beheko aldean azaltzeko arrazoi bat. Ikerketa sakonagoa mereziko luke gai horrek.

Esandakoez gain, estilo informal eta intimoa garatzea ahalbidetzen duten harremanen multzoan, argi ikusten da familia-giroan ere belaunaldiarteko harreman bertikaletan euskara gehiago erabiltzen dela harreman horizontaletan baino. Horrela, sailkapen osoan mintzakideak ere euskaldunak diren kasuetan, euskararen erabilera apalena testuinguru hauetan gertatuko litzateke: lagunekin (% 69,3 batez beste euskaraz), bikotekidearekin (% 68,9) eta neba-arrebekin (% 64,8).

²²⁶ Izan ere, rol-harreman edo egoera bakoitzean, euskaldun horiekin euskara erabiltzeko aukera argia den kasuak bakarrik aztertu ditugu: mintzakidea euskalduna den kasuak binakako harremanetan (amarekin, aitarekin, bikotekidearekin); taldeetan, berriz (seme-alabak, lagunak, lankideak...), taldekide guztiak (edo ia guztiak) euskaldunak dituzten kasuak soilik hartu ditugu aintzat.

57. Grafikoa:

Mintzakidea euskalduna den kasuetan euskara-erdaren batez besteko erabilera aitortua hainbat rol-harreman eta espaziotan. Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-301 eta ISL-314 bitarteko adierazleak eta ISL-424 adierazlea baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.5 eta 11.4 puntuetan, hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa-ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: ISL-424 adierazle sintetikoak B motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

15.4.3 Euskaldunekiko erabileraren bilakaera, 1991-2016

Hiztun euskaldunen aurrez aurreko harreman-sare osoa hartu eta bertan guztiz euskaldunak diren mintzakideak soilik aintzat hartuta euskararen erabilera jaitsi egin da 1991ko % 82,0tik 2016ko % 77,2ra. Jaitsiera hori, gainera, nahiko orokorra da eta espazio eta rol-harreman ia guztiei eragiten die.

Gaur egungo euskaldunak, hortaz, gutxiago egiten du batez beste euskaraz horretarako aukera duenean 25 urte lehenagokoak baino. Esan bezala, jaitsiera hori aztertu ditugun eremu guztietan gertatu da, 58. Grafikoan ikus daitekeen bezala, saltzaileen eta osasun-zerbitzuen salbuespenarekin. Bi kasu horietan ez da jaitsierarik gertatu euskaldunekiko erabileran. Alabaina, mintzakideak euskaldunak direnetan, euskararen erabilera jaitsi egin da gainerako eremu guzti-guztietan. Horietan, jaitsieraren indarrean aldeak dauden arren, nahiko homogeneoa izan dela aipatu behar da lehenik. Hori esanda, eta aldeei erreparatuta, ikusten da hurbileko harreman informal horizontaletan jaitsi dela gehien euskararen erabilera. Adibide adierazgarriena lagunena dugu: euskararen batez besteko erabilera 1991ko % 80,7tik 2016ko % 69,3ra jaitsi da lagun artean (lagun guztiak euskaldunak diren kasuak aintzat hartuta). Ondoren, bikotekide eta neba-arreba euskaldunekiko erabileran izan da beherakadarik handiena. Azkenik, apalago bada ere, mintzakide euskaldunekiko erabilerak ere behera egin du familiako gainerako kideekin, bankukoekin, udal-zerbitzuetakoekin eta lankideekin.

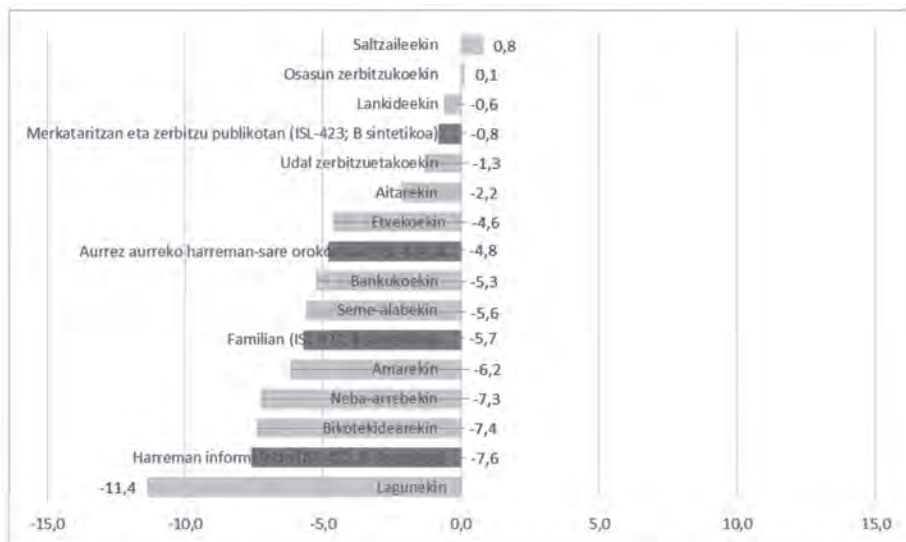
154. Taula:
Euskararen erabilera euskaldunekiko, hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016
(euskararen batez besteko erabilera, %)

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016 aldia	Bilakaera %
AURREZ AURREKO HARREMANAK								
Familian (ISL-421; B sintetikoa)	79,2	78,3	74,7	78,4	75,2	73,5	-5,7	-7,2
Lagunekin	80,7	81,6	77,3	79,5	74,6	69,3	-11,4	-14,1
Lankideekin	84,9	84,6	86,3	92,6	85,8	84,2	-0,6	-0,7
Merkatutzean eta zerbitzu publikoetan (ISL-423; B sintetikoa)	87,3	87,3	88,9	93,0	83,6	86,4	-0,8	-0,9
Aurrez aurreko harreman-sare orokorrean (ISL-424; B sintetikoa)	82,0	81,8	80,1	84,4	79,4	77,2	-4,8	-5,9
FAMILIA								
Enekoekin	79,9	77,2	76,5	79,9	76,0	75,3	-4,6	-5,8
Bilotsakideekin	76,3	76,5	70,5	75,8	69,4	68,9	-7,4	-9,7
Nebea-ameekin	72,0	72,0	65,3	69,7	67,8	64,8	-7,3	-10,1
Amaekin	79,3	81,2	75,9	81,4	79,2	73,1	-6,2	-7,8
Altarrekin	79,9	83,5	80,4	83,0	81,5	77,7	-2,2	-2,7
Seme-alabekin	84,5	83,1	76,9	81,5	80,6	76,9	-5,6	-6,6
Familian (ISL-421; B sintetikoa)	79,2	78,3	74,7	78,4	75,2	73,5	-5,7	-7,2
HARREMAN INFORMALAK								
Familian (ISL-421; B sintetikoa)	79,2	78,3	74,7	78,4	75,2	73,5	-5,7	-7,2
Lagunekin	80,7	81,6	77,3	79,5	74,8	69,3	-11,4	-14,1
Auzokoskin				92,1	87,7	85,0		
Harreman informalekin (ISL-422; B sintetikoa)	79,7	79,4	75,5	78,8	75,0	73,1	-7,6	-9,5
MERKATUTZE ETA ZERBITZU PUBLIKOAK								
Saltzaileekin	86,9	89,2	91,4	95,8	86,6	86,7	0,8	0,8
Bankuekin	89,0	88,6	81,6	81,6	83,7	83,7	-5,3	-5,9
Osasun zerbitzuarekin	80,8	83,1	86,0	86,0	77,7	80,9	0,1	0,2
Udal zerbitzuarekin	86,2	87,1	91,1	91,1	82,7	84,9	-1,3	-1,5
Lankideekin	84,9	84,6	86,3	92,6	86,5	84,2	-0,8	-0,7
Administrazio Publikoekin					79,7	80,1		
Merkatutze eta zerbitzu publikoetan (ISL-423; B sintetikoa)	87,3	87,3	88,9	93,0	83,6	86,4	-0,8	-0,9
Euskaldunak (kop.)	528.521	591.423	633.935	665.750	714.335	751.527		

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-301 eta ISL-314 bitarteko adierazleak eta ISL-421 eta ISL-424 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.5 eta 11.4. puntuetan, hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: hainbat espaziotan kasuan, 1991ko laukitxoak hutsik dagoenetan, aldea ez da 1991-2016 tartekoa, 1996-2016 tartekoa baizik. ISL-421 eta ISL-424 adierazle sintetikoak B motakoak dira (ikus 11.4.6. puntua).

58. Grafikoa:
Euskaldunekin euskararen erabilerak izan duen bilakaera,
hainbat rol-harreman eta espaziotan.
Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991-2016
(euskararen batez besteko erabileran izandako aldea 1991tik 2016ra)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-301 eta ISL-314 bitarteko adierazleak eta ISL-421 eta ISL-424 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.3.5 eta 11.4 puntuetan, hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

15.5 Euskararen erabilera eta adina

- *Zer-nolakoa da hiztunen erabilera euren adina kontuan hartuta?*
- *Zer-nolakoa izan da azken hamarkadetako bilakaera?*

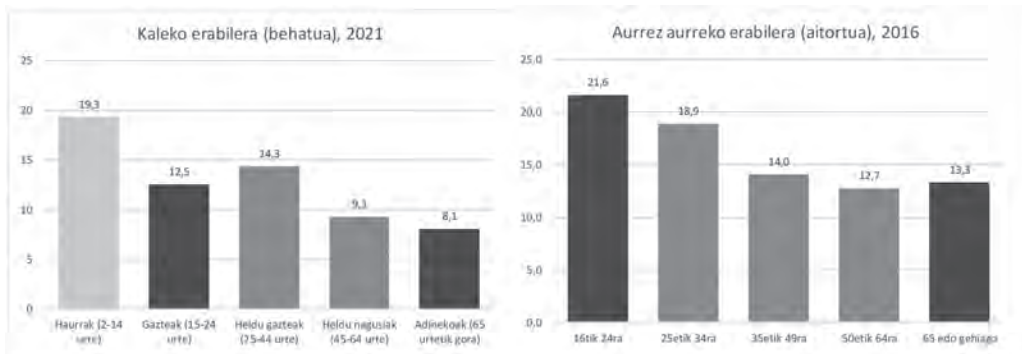
Orain arte erabileraren azterketa, orokorrean, hiztun guztiak (edo hiztun euskaldunak) multzo bakar gisa hartuta egiten duten erabilerara bideratu dugu. Horretaz gain, jakina, erabilera eta horren bilakaera ez da homogenea aldagai aske ugari aintzat hartuz gero. Aldatu egingo da, adibidez, generoaren, klase sozialaren, adinaren, lurraldearen edo dezente luzatu genezakeen aldagai-zerrenda baten arabera. Lan honen helburuetan ez da sartzen alderdi horiek guztiak arakatzea. Zehazki, erabilera honako bi aldagai aske hauen arabera aztertuko

dugu lan honetan: hiztunen adina eta hiztunak bizi diren lurraldea. Erabilera lurraldeka nola aldatzen den, aurrerago aztertuko dugu, 18.4 puntuan, testuinguru demolinguistikoen kapituluari. Azpikapitulu honetan, berriz, adinaren araberako azterketa egingo dugu.

Hiztunen erabilera adinka zertan den erakusteko asmoz, 59. Grafikoa sortu dugu, HEKN eta ISLko datuetan oinarrituta. Bertan, euskararen batez besteko erabilera adinka nola gertatzen den erakusten da, eskura ditugun datu berriekin: kaleko erabilera 2021ean behatu diren datuak erakusten dira ezkerrean eta aurrez aurreko harremanetako erabilera aitortua eskuinean, 2016 urtekoak. Bi iturriek lantzen dituzten adin-multzoak beti bat ez datozen arren, eta ISLk haurrei buruzko informaziorik jasotzen ez duen arren, bi grafikoez badute oinarritzko antzekotasun bat: bietan belaunaldi gazteenak dira euskara gehien erabiltzen dutenak, eta zaharrak gutxien, eta tarteko adin-multzoek hurrenkera nahiko ordenatua jarraitzen dute muturreko bi adinen artean. Hots, “zenbat eta gazteago, orduan eta euskararen erabilera handiagoa” logika erakusten dute, oinarrian, datuek. Bi ñabardura: batetik, ISLren kasuan, alde txikiarekin bada ere, apur bat handiagoa da zaharrenean erabilera 50-64 adinekoena baino. Bestetik, HEKNren kasuan, “zenbat eta gazteago, orduan eta euskara gehiago” logikari salbuespen adierazgarria egiten diote gazteen erabilera-datuek: kalean neurtutako elkarrizketetan, euskara gehiago entzun zen 25-44 urtekoen artean 15-24 urtekoen artean baino. Zehatzago begiratuta, HEKNko datuek erakusten digute adinkideekiko harremanak soilik aintzat hartuta, mailaketa perfektua erakusten dutela datuek, eta kasu horretan euskara gehiago darabiltela 15-24 urteko hiztunek 25-44koek baino, azken horien jarduna erdaldundu egiten baita adinkideekin aritzerakoan (Altuna *et al.*, 2022). Baina, esandakoa, harreman guztiak neurtuta, haurrak entzun ziren gehien euskaraz, 25-44 urteko hiztunak bigarrenik eta 15-24 urteko gazteen erabilera agertu zen hirugarren tokian, aurreko bi multzoen atzetik eta 45-64 urteko helduen eta 65 urtez gorako adinekoen gaineratik. Aipatutako bi ñabardura horietan, beraz, ez datoz guztiz bat ISL-404 adierazlearen araberako datuek eta HEKNko azkenek eskaintzen duten irudia.

Grafikoa ikusita, bestalde, agerikoa da oro har ISLren erabilera-datuek goragotik dabilzala HEKNkoak baino. Horretaz aritu gara 15.1.2 puntuan eta ez ditugu hemen berrituko han esandakoak.

59. Grafikoa:
Euskararen erabilera, adinaren arabera.
Euskal Herria, 2016 eta 2021 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 2021 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik (Altuna *et al.*, 2022: 25) eta 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Aurrez aurreko erabilerarako zehazki, ISL-404 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoak A motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

Goazen bilakaera-datuekin. Erabilera adinka urte nola gertatu den jasotzen duten datuak bildu ditugu 155. Taulan. Eta 60. Grafikoa, ISL-404 adierazlearen arabera, aurrez aurreko harremanetan euskarak izan duen pisuaren bilakaera nola gertatu den jasotzen da, erabileran gora egin duten eta behera egin duten adin-taldeen datu-serieak aurkeztuz. Bertan ikus daitekeenez, ISLko datuek euskararen erabileraren igoera jarraitua eta gorabehera handirik gabea ageri dute aztertu ditugun hiru adin-talde gazteenentzat: 15-24 urteko gazteenentzat, 25-34 urteko gazteenentzat eta 35-49 urteko helduentzat. Hori bai, hiru adin-taldeok 1991ko abiapuntua berdintsua izanik (% 10-% 11 inguruko erabilera), igoera handiagoa erakusten dute datuek 15-24ko gazteenentzat (% 21,6ko erabilera 2016an), igoera apur bat apalagoa 25-34koentzat (% 18,9) eta igoera dezente apalagoa 35-49 urtekoentzat (% 14,0ko erabilera 2016an). Adin talde zaharragoetan erabilera jaitsi egin dela diote ISLko datuek, jaitsiera apalagoa 50-64koentzat eta dezente handiagoa 65 urtetik gorakoentzat. Laburtuz, ISL-404 adierazleak joera argiak erakusten ditu adinka aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruz: zenbat eta adin-talde gazteagoa, orduan eta bilakaera hobeaz aztertu dugun epealdian; zenbat eta adin talde zaharragoa, orduan eta kaskarragoa.

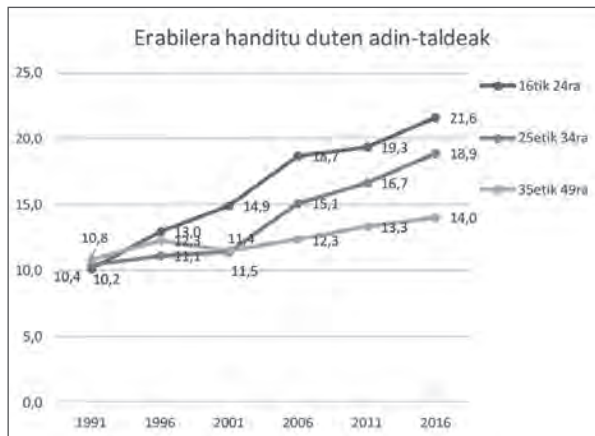
155. Taula:
Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan eta kalean, adinaren arabera.
Euskal Herria, 2016-2021 (euskaraz, %)

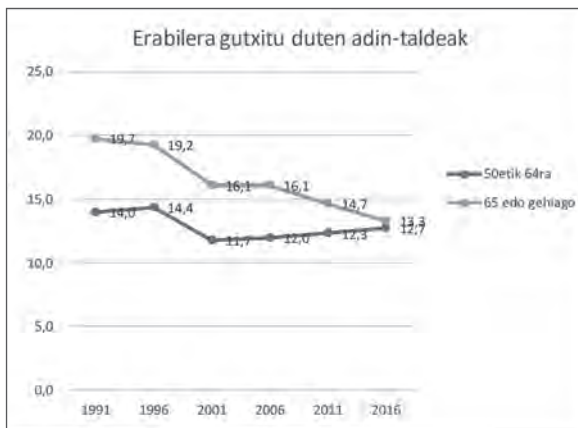
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	2021	1991-2016 aldea	Bilakaera (%)
Aurrez aurreko harremanetako erabilera aitortua, ISL-404 adierazlea (euskaraz, %)									
16tik 24ra	10,2	13,0	14,9	18,7	19,3	21,6		11,4	112,3
25etik 34ra	10,4	11,1	11,4	15,1	16,7	18,9		8,5	81,6
35etik 49ra	10,8	12,3	11,5	12,3	13,3	14,0		3,3	30,3
50etik 64ra	14,0	14,4	11,7	12,0	12,3	12,7		-1,2	-8,9
65 edo gehiago	19,7	19,2	16,1	16,1	14,7	13,3		-6,4	-32,7
Kaleko erabilera behatua (euskaraz, %)									
Haurrak (2-14 urte)	15,6	17,5	18,5	19,6	19,2	18,3	19,3	2,7	17,3
Gazteak (15-24 urte)	9,3	11,8	13,6	13,3	13,4	12,3	12,5	3,1	33,0
Helduak (25-64 urte)	9,6	11,0	11,1	12,0	11,8	11,5	11,5	2,0	20,4
Adinekoak (65 urtetik gora)	13,3	13,3	12,6	10,5	9,7	8,2	8,1	-5,1	-38,3
Desorekaren neurriaren indizea: AAH erabilera ISL-404 adierazlean, HEKN=100 izanik									
Gazteak (15-24 urte)	110,0	109,8	109,5	140,5	144,3	175,6			
Adinekoak (65 urtetik gora)	148,4	144,6	127,5	153,1	151,1	162,1			

Iturria: egileak landua, Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta (ISL-404 adierazlea). [Jatorrizko iturriak: kaleko erabilerarako HEKNk behatutako emaitzak (Altuna *et al.*, 2022: 23); aurrez aurreko erabilerarako, Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Obarrak: aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa A motakoa da (ikus 11.4.6 puntua). Epekatze homogeneo baten bila, HEKNko 1989 eta 1993ko datuen batez bestekoaren bidez, guk sortu ditugu 1991ko datuak. 1996rako eskaintzen den datua, bestalde 1997koa da berez (10. Kapituluaren azalpenak).

60. Grafikoa:
Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan, adinaren arabera. Euskal Herria,
16 urtetik gorako hiztunak, 2016-2021 (batez besteko erabilera, %)





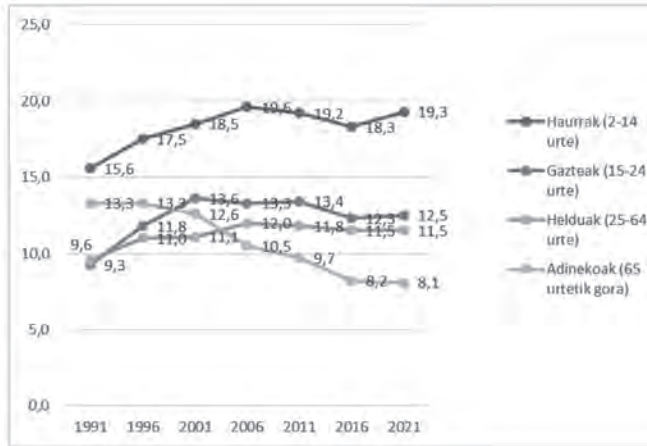
Iturria: egileak landua, Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta (ISL-404 adierazlea baliatu da). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoak A motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

Jo dezagun orain kale-erabilerari buruzko datuetara eta ikus dezagun lehenik haurrei buruzko datu-seriea, horrelakorik ez baitzen ISLko datuetan. 155. Taulan eta 61. Grafikoan ikus daitezkeen bezala, euskararen kaleko erabilera indartsu samar handitu zen haurretan, 1991ko % 15,6tik 2006ko % 19,6ra. Hurrengo hamarkadan jaitsi egin zen, 2016ko % 18,3ra, eta 2021. urtean berriro ere gora egin zuen, 2006ko mailaraino. Epealdi osoa aztertuta, % 15,6tik % 19,3ra igo da kalean behatu diren haurren elkarrizketetan euskarazko elkarrizketek duten pisua. Hori da epealdi osoan hazkunderik argiena izan duen taldea.

Haurrak albo batera utzita, 15 urtetik gorako hiztunei erreparatuta, adinkako bilakaera-joerek bat egiten dute ISLren datuen ikuspegi orokorrek: bilakaerarik onena 15-24 urteko gazteen belaunaldiak izan du 1991-2021 urteetan (% 9,3tik % 12,5era igo da erabilera), eta kaskarrena adinekoek, 65 urtetik gorakoek hain zuzen (% 13,3tik % 8,1era jaitsi da). Tarteko adin-multzo zabalak, 25-64 urte artekoak, igoera apala izan du, % 9,6tik % 11,5era, eta aurreko bi multzoen bilakaera-joeren artean kokatzen da. Ikuspegi horretan bat datoz, beraz, bi iturriak. Ez datoz bat igoerak izan dituzten taldeetan igoera hori zenbaterikoa izan den zehazteko garaian: nabarmen indartsuago hazi da euskararen aurrez aurreko harremanetako erabilera, ISL-404 adierazlearen arabera, kaleko erabileraren datuen arabera baino.

61. Grafikoa:
Euskararen erabilera kalean, adinaren arabera. Euskal Herria, 2 urtetik gorako hiztunak,
1991-2021 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta (Altuna *et al.*, 2022: 23)

Oharrak: Epekatze homogeneo baten bila, HEKNko 1989 eta 1993ko datuen batez bestekoen bidez, guk sortu ditugu 1991ko datuak. 1996rako eskaintzen den datua, bestalde 1997koa da berez.

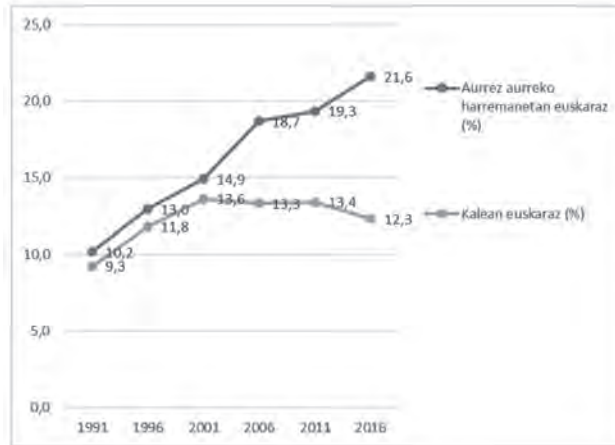
Bestalde, denboran zehar erabilera nola aldatu den deskribatzerakoan bi iturriak ez datoz bat. ISL-404 adierazlearen bilakaera-datuak bere joera ematen diote adin-talde bakoitzari, hobeia edo kaskarragoa, eta joera horretan, badira bosturtekoei lotutako gorabeherak, baina 25 urteen aldi osorako bilakaera lineal samarra erakusten dute datuek, fase edo aldi ezberdin aipagarririk gabe²²⁷. HEKNko datuetan bestelakoak dira kontuak. 65 urtetik gorako adinekoen taldean beherako joera nahiko jarraitua ageri dute 1996-2016 tartean. Gainerako taldeak hartuta, baina, honako epekatze hau iradokitzen digute kaleko erabileraren bilakaerari buruzko datuek:

²²⁷ Salbuespen posible gisa gazteen datua genuke: 15-24 urtekoen erabilera erritmo biziagoz igo zen 1991-2006 bitartean 2006-2016 bitartean baino.

- Euskararen kaleko erabileraren igoera-fase argi bat izan da 1991-2006 bitartean. Fase horren barruan, 90eko hamarkada osoan, 1991-2001 tartean, igoera orokortuak gertatu dira, zaharren adin-tartean ez beste guztietan, haurren eta gazteen artean batez ere, baita helduen artean ere, apalago bada ere (+2,4 puntu). Fase horren azken bosturtekoan, 2001-2006 urteetan, igoerak jarraitu egiten du haur eta helduetan, baina gazteen erabilerak utzi egiten dio igotzeari. 1991-2006 aldi osoa kontuan hartuta, 4,0 puntutan igotzen da euskararen erabilera haur eta gazteen artean eta 2,1 puntutan helduen artea.
- 2006 eta 2016 bitartean, atzera egiten du kaleko erabilerak, eta galdu egiten du aurreko hamabostaldian aurreratu zuenaren zati bat. Zehatzago, 2006-2011 bosturtekoan, intentsitate txikiko jaitsiera erakusten dute datuek, hamarren batzuetako jaitsiera haur eta helduetan, eta gazteen artean hori ere ez. 2011-2016 bosturtekoan jaitsiera zer edo zer handiagoa da, izugarria izan gabe ere. 2006-2016 aldi osoa kontuan hartuta, 0,9 puntutan jaitsi zen euskararen erabilera haurren artean, 1,0 puntutan gazteen artean eta 0,5 puntutan helduen artean. Laburtuz, igoera faseko hamabost urteetan irabazitakoaren laurdena inguru galdu zen hamar urte horietan adinekoak ez gainerako adin-tarteetan.
- 2016-2021 bosturtekoan ez dute aldaketa handirik ageri datuek, baina galera-joera eten egin dela dirudi eta goraldi txiki bat dagoela ere bai: helduen artean ez dago inolako aldaketarik, erabilerak bere horretan dirau, gazteen artean 0,2 puntutan igotzen da erabilera eta haurren artean +1,0 puntutan.

Ikuspegi orokorra partekatzen duten arren, alde aipagarriak daude, hortaz, ISL_n oinarrituta sortu dugun aurrez aurreko harremanetako erabileraren (%) eta HEKN_k adinka kaleko erabilerari buruz eskaintzen dituen datuen artean. Bai epealdi osoan gertatu diren aldaketaren intentsitatean (bilakaera nabarmen hobeaz aurkezten du ISL_{tik} sortutako adierazleak HEKN_{ko} datuen aldean) eta baita epekatzean ere: ISL_n 50 urtetik beherako adin-talde gazteenetan etenik gabeko igoera prozesu jarraitua erakusten dute datuek epealdi osoan; HEKN_{ko} datuek, berriz, hiru aldi definitzen dituzte ikusi berri dugun bezala. Lehenago ere aritu gara iturri ezberdinetako informazioan oinarrituta egiten diren lanke-tek ematen duten irudi partzialki kontraesankor horretaz. Honako kasu hau berezia da, alde aipagarriak agertzen direlako, gazteen erabilera-datuekin egindako 62. Grafikoan ikus daitekeen bezala: 2001. urte arte bi iturriek marrazten zituzten bilakaera-joerak bat zetozen bete-betean; hortik aurrera, ordea, aldeak gero eta handiagoak dira.

62. Grafikoa:
Euskararen erabilera aurrez aurreko harremanetan eta kalean. Euskal Herria,
16-24 urteko gazteak, 1991-2016 (batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik eta Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta (ISL-404 adierazlea). [Jatorrizko iturriak: kaleko erabilerarako HEKNk behatutako emaitzak (Altuna *et al.*, 2022: 23); aurrez aurreko erabilerarako, Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa A motakoa da (ikus 11.4.6 puntua). HEKNko datuak 15-24 urtetako gazteei dagozkie. Epekatze homogeneo baten bila, HEKNko 1989 eta 1993ko datuen batez bestekoen bidez, guk sortu ditugu 1991ko datuak. 1996rako eskaintzen den datua, bestalde 1997koa da berez.

Zer egin du euskararen erabilerak gazteen artean 2001 urtetik aurrera: igo egin da indarrez, ISLk dioen bezala, edo igo beharrean, lehengo mailari eutsi ezinda dago, HEKNko datuek erakusten duten bezala? Ezin erantzun zurririk aurkitu. Argi bila, gazteen erabileraren berri eman ahal diguten beste iturri batzuetara ere jo dugu. Hartara, orain arteko bi iturriez gain beste bi ere aintzat hartuta, honako bilakaera-joera hauek erakusten dituzte:

- ISL-404 adierazlearen arabera, 16-24 urteko gazteen aurrez aurreko harremanetan euskararen batez besteko erabilera 1991ko % 10,2tik 2016ko % 21,6ra igo zen (11,4 puntuko igoera, +% 111,8ko igoera erlatiboa). Aldi horren barruan, biziagoa da igoera 1991-2006 tartean 2006-2016 tartean baino.
- HEKNren arabera, 15-24 urtekoen kaleko erabilera 1991ko % 9,3tik 2016ko % 12,3ra igo zen (3,0 puntuko igoera, +% 32,3ko igoera erlatiboa).

- HZen arabera, Hegoaldeko 15-24 urtekoen etxeko erabilera 1991ko % 14,1etik 2016ko % 18,6ra igo da (4,5 puntuko igoera, +% 31,9ko igoera erlatiboa).
- Laugarren iturri baten bila ere jo dugu. *Arrue* ikerketak EAEko 14 urte inguruko nerabeen erabilerak neurtu ditu zentsu-izaera duten ikerketen bidez 2011tik aurrera. Iturri horren arabera, 2011 eta 2017 artean, % 21,7tik % 21,0ra jaitsi zen euskararen pisua etxeko erabileran, eta % 23,7tik % 21,8ra jolasgaraiari ikaskideekin egiten den erabileran (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2019: 15, 26).

ISLn, HEKN-n, Hegoaldeko Zentsuetan eta Arruen ikertu diren urteetan ezberdintasunak daude aztertutako lurraldeetan, erabilera-eremuetan eta adin-taldeetan, eta zuhurtziaz jokatu beharra dago iturri ezberdinen emaitzen alderaketak egiterakoan. Dena den, zentsuek eta Arruek eskaintzen dituzten bilakaera-datuek bateragarriagoak dirudite HEKNko erabileraren igoera apalaren ikuspegiarekin eta ez hainbeste ISLko igoera handiagoarekin. Nolanahi ere, horrek ez du guztiz erabakitzen zein izan den gazteen erabilera-joera, baina ezingo da askoz gehiago argitu lehenago ere aipatu dugun eta iturri ezberdinen laginketa, haztatze eta inputazio-irizpideak kontuan hartuko dituen metodologiazko lanketa egin arte gutxienez.

15.6 Jardunaren osaeraren azterketa

- *Nork (nolako ezaugarriak dituzten hiztunek) ekoizten du gaur egungo euskara, hiztunen herrialdea, nagusitasun-eremua, lehen hizkuntza eta egungo hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*
- *Zer-nolakoa izan da bilakaera?*

Erabileraren kapitulua bukatzeko, eta azterketan beste ikuspegi bat irekitzeko asmoz, jardunaren osaera landuko dugu puntu honetan. Metodologia-ataleko 8.4.2 puntuan azaldu den bezala, jardunaren osaerarekin egiten duguna zera da: une jakin batean ekoizten den euskara hartu eta bere osaera aztertu, ekoizleen ezaugarrien arabera. Horrela, eta metodologia-ataleko 139. Taulan irakurrita, adibidez, esan ahalko dugu aurrez aurreko harremanetako euskara emakumeek ekoizten dutela % 51,3an eta gizonezkoek % 48,7an; edo 35 urtez azpiko hiztunek ekoizten dutela egungo mintzajardunaren % 30,5a eta adin horretatik gorakoek gainerako % 69,5a. Nolanahi ere, jardueraren osaerak zera adierazten du: egun egiten den euskara, ahoratzen dena, “existitzen” dena, zein ezaugarritako hiztunen bidez ekoizten den.

Euskararen osaera hori aztertuko dugu, lurraldearen, nagusitasun-eremuaren, hiztunen lehen hizkuntzaren eta hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Herrialdearen eta nagusitasun-eremuaren arabera HEKN-n oinarrituta aztertuko dugu²²⁸; lehen hizkuntzaren eta gaitasunaren arabera, ISLn oinarrituta²²⁹.

15.6.1 Herrialdearen arabera jardunaren osaera

Kaleko jardunak herrialdeka gaur egun zer-nolako osaera duen erakusten du 63. Grafikoak. Bertan ikus daitekeen bezala, gaur egun *ekoizten* den euskara guztiaren erdia pasa (% 55,6) Gipuzkoan sortzen da eta beste zati adierazgarri bat, laurdena pasa (% 25,6), Bizkaian. Nafarroa Garaia dagokio sortzen den euskararen hamarrena inguru (% 11,1), eta toki txikiagoa dute Iparraldeak (% 4,0) eta Arabak (% 3,7) euskararen eguneroko ekoizpenean²³⁰.

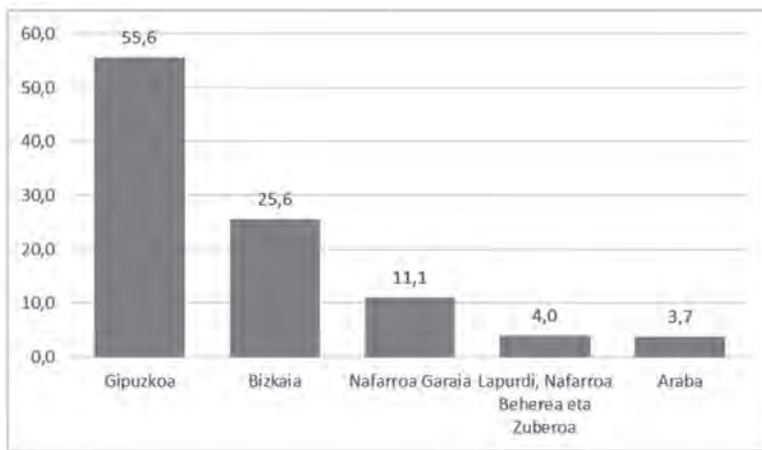
²²⁸ Berez, lurraldearekin lotutako bi ikergaietarako, herrialdearen eta nagusitasun-eremuaren arabera jardunaren osaera aztertzeko, HEKNra edo HZra jo ahalko genuke. HEKN hobetsi dugu, batetik, Euskal Herri osoko ikuspegia ematen digulako, Iparraldekoa barne. Eta bestetik, 8.6 puntuan esaten genuen bezala, badagoelako demolinguistikan gertatu ohi den alboratze-joera bat, hizkuntza gutxituaren erabilera hanpatzera daramana, eta modu ezberdinduan eragiten diena lurralde ezberdinetako hiztunei lurralde horietan hizkuntzek duten nagusitasun-mailaren arabera. Norbere erabilera hanpatzeko joera hori ez baita erregularra lurraldean hizkuntzak duen nagusitasun-mailari erreparatuta. Aitzitik, gehiago hanpatzen omen dute euren erabilera-maila hizkuntza ahul dagoen lurraldeetan bizi diren hiztunek hizkuntza hori indartsu dagoenetan bizi direnek baino. Horiek horrela, aztergai honek lurraldekako errealitatearekin zerikusi zuzena izanik, baliagarriagoak zaizkigu behaketa bidez jasotako HEKNko datuak galdetegi bidez jasotako zentsuetakoak baino.

²²⁹ Jarduna gauzatzen duten hiztunen lehen hizkuntzaren eta hizkuntza-gaitasunaren arabera osaera, ISLn oinarrituta egingo dugu, eta ez HZn oinarrituta. Hala egingo dugu honako bi arrazoiengatik: HZk ez bezala, ISLk Euskal Herri osoko ikuspegia ziurtatzen digulako batetik eta bestetik, metodologia-atalean azaldu bezala, ISLn askoz ere modu aberatsagoan jasotzen delako HZn baino hizkuntza-gaitasunari buruzko informazioa.

²³⁰ Esan dugu alderdi hau lantzeko HEKNri eman diogula lehenetsia. Aipa dezagun HZko eta ISLko datuak bat datozela orokorrean jardunaren banaketari buruzko datu hauekin, nahiz eta Gipuzkoari eta Nafarroa Garaia HEKNk baino pisu apur bat txikiagoa eman eta Bizkaia apur bat handiagoa.

63. Grafikoa:

Kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 2016 (%).



Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-005 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hitzunei dagozkie.

156. Taulan eta 64. Grafikoan, berriz, bi datu multzo alderatzen dira: hiztunak herrialdeka nola banatzen diren batetik eta euskara herrialdeka nola ekoizten den bestetik. Honela labur dezakegu herrialde bakoitzak hiztun multzo osoari egiten dion ekarpena batetik eta euskararen ekoizpenari (erabiltzeari) egiten diona bestetik:

- 694.196 gipuzkoarrek, hiztun guztien % 23,0 izanik, egungo euskararen % 55,6 ekoizten dute.
- 1.113.955 bizkaitarrek, hiztun guztien % 36,9 izanik, egungo euskararen % 25,6 ekoizten dute.
- 621.809 nafarrek, hiztun guztien % 20,6 izanik, egungo euskararen % 11,1 ekoizten dute.
- 276.765 Iparraldeko hiztunek, Euskal Herriko hiztun guztien % 9,2 izanik, egungo euskararen % 4,0 ekoizten dute.
- 314.744 arabarrek, hiztun guztien % 10,4 izanik, egungo euskararen % 3,7 ekoizten dute.

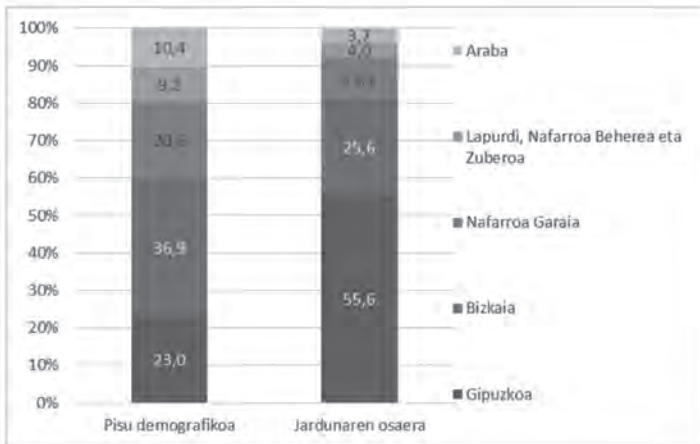
156. Taula:
Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdeka. Euskal Herria, 2016

	Pisu Hiztunak demografikoa		Denbora osoko hiztunak		Erabilera- tasak (%)
	Kop.	(%)	Kop.	(%)	
Araba	314.744	10,4	13.897	3,7	4,4
Gipuzkoa	694.196	23,0	206.377	55,6	29,7
Nafarroa Garaia	621.809	20,6	41.223	11,1	6,6
Bizkaia	1.113.955	36,9	95.012	25,6	8,5
Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa	276.765	9,2	14.954	4,0	5,4
EUSKAL HERRIA	3.021.469	100,0	371.464	100,0	12,3

Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-004 eta HEKN-005 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hiltunei dagozkie.

64. Grafikoa:
Hiztunen banaketa eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 2016 (%).



Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-005 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

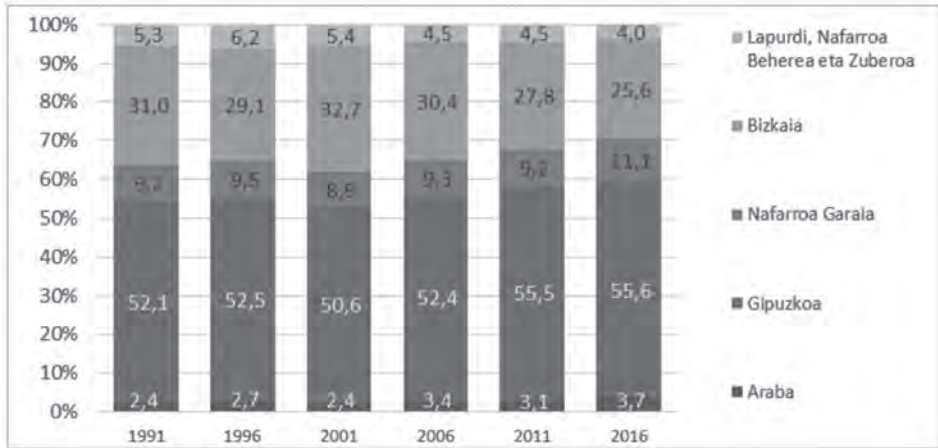
Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hiltunei dagozkie.

Bilakaerei dagokienez, oinarritzko egonkortasun bat erakusten dute datuek. Badaude joera aipagarriak ere, 65. Grafikoan ikus daitekeen bezala: Ipar Euskal Herriak eta Bizkaiak euskararen ekoizpenean zuten zatia txikitu egin da azken 25 urteotan, eta handitu egin da Gipuzkoak, Nafarroa Garaiak eta Arabak ekoiztiko zatia²³¹. Jardunaren osaeraren bilakaera-datu horiek irakurtzerakoan kontuan hartu behar da osaera horretan herrialde bakoitzak une bakoitzean jardunaren barruan duen pisua bi aldagairen emaitza konbinatuaren ondorio izango dela: batetik, aldaketak gerta daitezke multzo horren neurriak izan duen gorabeherak eraginda (herrialde horretako hiztun kopurua handitu edo txikitu delako, adibidez), eta bestetik, multzo horretako kideen portaerak ere eragin zuzena izango du, euskara gehiago edo gutxiago erabiltzeak alegia. Ohar hau, jakina, gainerako aldagaien arabera osaera aztertzerakoan ere aintzat hartzea komeniko da.

²³¹ HEKNko datuez gain HZ eta ISLko datuak ere landuta, hiru iturriek baieztatzen dute Ipar Euskal Herriak euskararen ekoizpenean zuen zatia txikitu egin dela azken 25 urteotan, eta handitu egin dela Nafarroa Garaiak eta, batez ere, Arabak ekoiztiko zatia. Gipuzkoaren eta Bizkaiaren parte-hartzearen bilakaeraz, ordea, ez datoz guztiz bat hiru iturriak. Bizkaiak euskararen ekoizpenean izan duen parte berdintsu mantendu da epealdi osoan, bai HZren arabera etxeko erabileran eta baita ISLren aurrez aurreko harremanetako erabileran; aldiz, HEKNren arabera, jaitsi egin da, aipatu dugun bezala, kaleko erabileran. Gipuzkoaren kasua da, azkenik, kontraesankorra. Horrela, 1991-2016 aldian, aldaketarik gabe azaltzen zaigu aurrez aurreko harremanetako euskararen ekoizpenean Gipuzkoan ekoiztiko zatia; igo egin da kaleko erabileran gipuzkoarrei dagokien zatia eta jaitsi egin da etxeko erabileran.

Ez gara gai gaur egun Bizkaiaren eta Gipuzkoaren parte-hartzeari eta horren bilakaerari buruz hiru iturriek emandako informazio partzialki kontraesankor hori logika baten arabera azaltzeko. Aurrera begira, herrialdeen kasuan eta baita aurrerago aztertuko ditugun aldagaietan ere, informazio itxuraz kontraesankor horren arrazoien argi bila, batetik, hiru iturriek aztertzen dituzten erabilera-eremuak teorikoki kokatzea eta ikuspegi horretatik datu ezberdin horien ulermenean sakontzea komeniko da. Bestetik, eragiketa demolinguitiko horien laginketan, informazio-bilketan, haztatze-irizpideetan eta analisisan erabili diren prozedura metodologikoetan sakontzea komeniko da, eta ezberdintasunak tankera horretako arrazoiei zor zaizkiela ondorioztatuz gero, neurri homogeneizatzaileak asmatzea.

65. Grafikoa:
Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (2 urtetik gorako hitzunik, %).



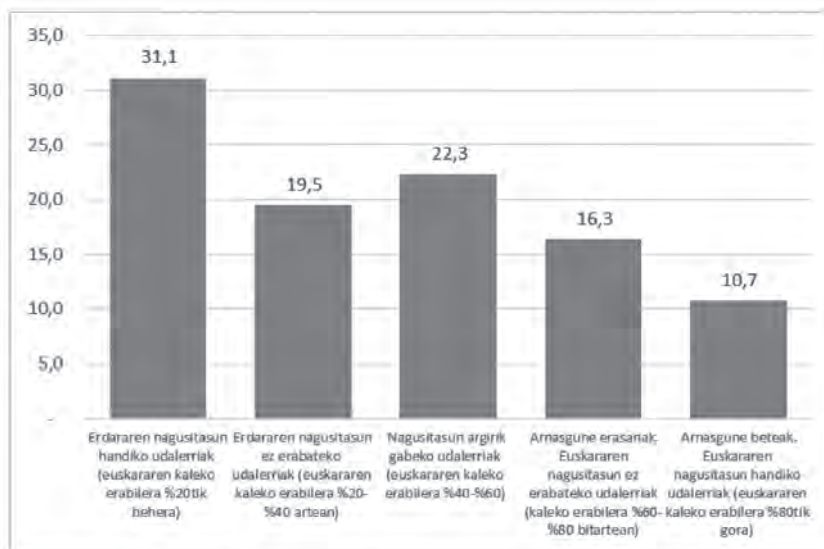
Iturria: egileak landua, 1989-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-005 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hitzunei dagozkie.

15.6.2 Nagusitasun-eremuen arabeko jardunaren osaera

Hegoaldeari erreparatuta (gaiaren inguruko daturik ez baitago Iparralde-rako), zer-nolako proportzioetan ekoizten da egungo euskara zonalde eta udal-errien euskalduntasunari erreparatuta? Lehen ikuspegi batean, 66. Grafikoko emaitzak aztertuta, esan dezakegu egun ekoizten den euskararen erdia (% 50,6) erdara nagusi den udalerritan ekoizten dela, euskarak erabileran duen pisua % 40ra iristen ez den horietan. Laurdena baino gehiago (% 27,1) ekoizten da, ber- rriz, arnaguneetan, euskara nagusi den udalerritan, hots, euskararen erabilerak % 60aren langa gainditzen duen horietan. Gainerako % 22,3a nagusitasun argirik gabeko udalerritan ekoizten da.

66. Grafikoa:
Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera.
Hego Euskal Herria, 2016 (%).



Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-005 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8. puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hitzunei dagozkie.

Azter ditzagun datuak xeheago nagusitasun-eremu guztiak kontuan hartuta eta jardunaren osaerari buruzkoak eremu bakoitzak duen pisu demografikoarekin harremanetan jarrita. 157. eta 158. Tauletan eta 67. Grafikoan ikus daitekeen bezala:

- Udalerri erdaldunduenetan, euskararen pisua bertako erabileran % 20ra iristen ez diren horietan bizi dira Hegoaldeko hiztun gehien-gehienak, bostetik lau, % 80,6 zehazki (2.211.811 hiztun kopuru absolutuetan). Bada, udalerri multzo handi horretan ekoizten da gaur egun euskararen ia herena (% 31,1). Udalerri horien adibide dira²³² Bilbo eta Donostia, Gasteiz eta Iruñea, Tuter eta Sestao, Irun, Getxo eta Leioa. Udalerri multzo zabal honen barruan, era berean, bi azpimultzo bereiz ditzakegu:

²³² Adibideetarako, udalerriek HEKN-01 adierazlean 2016. urterako hartu dituzten balioak hartu ditugu aintzat.

- Ingurune erdaldunetan erdaldunenak direnetan (kaleko erabileran euskara % 10era iristen ez den udalerrietan) bizi dira Hegoaldeko hiztun guztien bi herenak (1.827.902 hiztun, guztien % 66,6). Udalerrri multzo horretan egungo euskararen % 15,1 ekoizten da. Udalerrri horien adibide dira Bilbo, Gasteiz, Iruñea, Barakaldo, Getxo eta Tuteria.
- Kaleko erabilera % 10-% 20 duten udalerrietan bizi diren 383.909 hiztunek, berriz, hiztun guztien % 14,0 osatzen dute; udalerrri horietan egungo euskararen % 16,0 ekoizten da. Udalerrri horien adibide dira Donostia, Pasaia, Errenteria, Agurain eta Lizarra.
- Erdara nagusi izanda ere, nagusitasun hain erabatekoa ez den udalerrietan (erabileran euskararen pisua % 20-% 40 duten horietan) 242.191 hiztun bizi dira, eta Hegoalde osoko hiztunen % 8,8a osatzen dute. Udalerrri horien adibide dira Legazpi, Mungia, Andoain, Hernani, Arrasate, Elorrio, Ordizia eta Elgoibar. Multzo horretako udalerrietan ekoizten da egun euskararen % 19,5.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrietan (euskara-erdarek bertako kaleetan % 40-% 60 bitarteko erabilera ageri duten horietan) 162.133 hiztun bizi dira, Hegoaldeko hiztunen % 5,9. Ezaugarri horietako udalerrriak dira, adibidez, Lesaka, Gernika-Lumo, Tolosa, Zarautz, Usurbil, Baztan, Zumaia eta Oiartzun. Multzo horretako udalerrietan ekoizten da egungo euskararen % 22,3.
- Arnasgune erasanetan, euskararen kaleko erabilera % 60-% 80 tartean kokatzen den herrietan, 83.868 hiztun bizi dira, eta Hegoaldeko hiztunen % 3,1 soilik izanda ere, jardun osoaren % 16,3 ekoizten dute. Udalerrri horien adibide dira Mutriku, Oñati, Azkoitia, Arbizu, Zestoa, Markina-Xemein, Lekeitio eta Ondarroa.
- Arnasgune beteetan, azkenik, udalerrri euskaldunenetan (kaleko erabilera % 80aren gainetik dutenetan), 44.701 hiztun bizi dira, Hegoaldeko hiztunen % 1,6a besterik ez. Hiztun gutxi horiek euskararen egungo jardun osoaren % 10,7 ekoizten dute. Udalerrri horien adibide dira Azpeitia²³³, Errezil, Goizueta, Leitza, Muxika, Aulesti eta Ataun.

²³³ Azpeitiaren kasuan, 2016ko zentsuko datuen arabera, etxeko erabilera %73,8koa izan bazen ere, tasa esleituak erabilia, kaleko erabilera %80,3an kokatu zen (kopuru hori gainditu egin da 2021eko neurketan, %86,6ko balioarekin).

Datu mamitsuak iruditzen zaizkigu taula horiek erakusten dituztenak²³⁴. Azken hamarkadotan asko azpimarratu izan da gaur egungo euskaldunak gune urbano erdaldunduetan bizi direla nagusiki. Hori horrela da, euskaraz hitz egiteko gai diren hiztunak non bizi diren kontuan hartuz gero; horixe bera berresten du 18.1.2 puntuak aurkeztuko dugun informazioak. Ikuspegi horren osagarri, ordea, esan beharra dago oraindik ere euskara gehiena ez dela ekoizten ingurune horietako hiztunen ahotan. Goiko datuak laburtze aldera, esan daiteke hiztun guztien bi herenak (% 66,6) biltzen dituzten udalerri erdaldunduenetan gaur egungo euskarazko jardun errearen zati txiki bat besterik ez dela sortzen, % 15,1a besterik ez. Gainerako udalerri guztietan bizi dira hiztunen beste herena (% 33,4), eta horien artean ekoizten da egungo jardunaren zati nagusi-nagusia, % 84,9 hain justu. Udalerri horien barruan, arnaguneek egungo jardunaren % 27,0 ekoizten dute, nahiz eta Hegoaldeko hiztun guztien % 4,7 baino ez diren bizi horietan.

²³⁴ HEKNren datuetan oinarrituta aztertzen ari gara nagusitasun-eremuen arabera jardunaren osiera. Aipa dezagun iturri horretan oinarrituta sortu ditugun datuak ez datozela guztiz bat etxeko erabilerari buruz zentsuek ematen dituzten datuekin eta aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruz ISLk ageri dituenekin. Alde nagusia honako hau da: arnaguneetan ekoizten den euskaraz pisu handiagoa du HEKNren kale-erabileran eta ez hainbeste HZren etxeko erabileran eta ISLren aurrez aurreko harremanetako erabileran. Alde horrek ez gaitu harritzen, gehienbat, testuinguru demolinguistikoaz arituko garenean ikusiko dugun bezala, arnaguneen multzoa handiagoa baita HEKN-n oinarritutako kalkuluetan HZn oinarritutakoetan baino. Hala eta guztiz, zentsuetako etxeko erabileraren kasuan “euskaraz soilik edo nagusiki” egiten dutenen banaketa ez da HEKNtik abiatuta egindako horren hain ezberdina. Adibidez, 2011ko zentsuko datuen arabera, erdara nagusi den bi nagusitasun-eremuetan bizi dira hiztun aktibo horien erdiak (%49,9); beste erdiak arnaguneetan edo nagusitasun argirik gabeko udalerrietan bizi dira (%50,1).

157. Taula:

Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, kaleko erabileraren arabera udalerrien multzokatze xehearen arabera. Hego Euskal Herria, 2016

	Fisu Hiztunak demografikoa		Denbora osoko hiztunak Jardunaren osaera		Erabileren- tasak
	Kop.	(%)	Kop.	(%)	(%)
%10 baino gutxiago	1.827.902	66,6	53.857	15,1	2,9
%10-19,9	383.909	14,0	57.098	16,0	14,9
%20-29,9	148.010	5,4	35.986	10,1	24,3
%30-39,9	94.181	3,4	33.461	9,4	35,5
%40-49,9	96.401	3,5	43.548	12,2	45,2
%50-59,9	65.732	2,4	36.003	10,1	54,8
%60-69,9	41.377	1,5	26.476	7,4	64,0
%70-79,9	42.491	1,5	31.804	8,9	74,8
%80-89,9	34.416	1,3	28.618	8,0	83,2
%90-100	10.285	0,4	9.658	2,7	93,9
HEGO EUSKAL HERRIA	2.744.704	100,0	356.510	100,0	13,0

Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-004 eta HEKN-005 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hitzunei dagozkie.

158. Taula:

Hiztunak, denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuka. Hego Euskal Herria, 2016

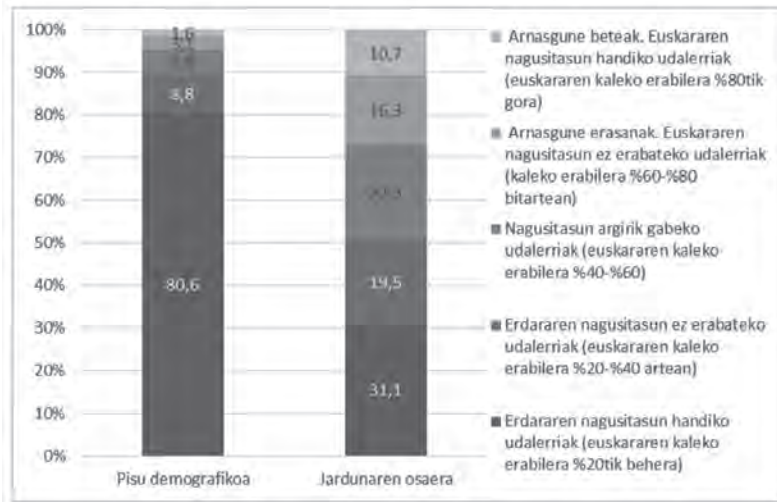
	Hiztunak	Fitu demografikoa	Denbora osoko hiztunak	Jardunaren osaera	Erabilera- tasak
	Kop.	(%)	Kop.	(%)	(%)
Erdararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %20tik behera)	2.211.811	80,6	110.955	31,1	5,0
Erdararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %20-%40 artean)	242.191	8,8	69.448	19,5	28,7
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %40-%60)	162.133	5,9	79.551	22,3	49,1
Arnasgune erasanak. Euskararen nagusitasun ez erabateko udalerriak (kaleko erabilera %60-%80 bitartean)	83.868	3,1	58.280	16,3	69,5
Arnasgune beteak. Euskararen nagusitasun handiko udalerriak (euskararen kaleko erabilera %80tik gora)	44.701	1,6	38.275	10,7	85,6
HEGO EUSKAL HERRIA	2.744.704	100,0	356.510	80,1	13,0

Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-004 eta HEKN-005 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hiztunei dagozkie.

67. Grafikoa:

Hiztunen banaketa eta kaleko euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera. Hego Euskal Herria, 2016 (%)



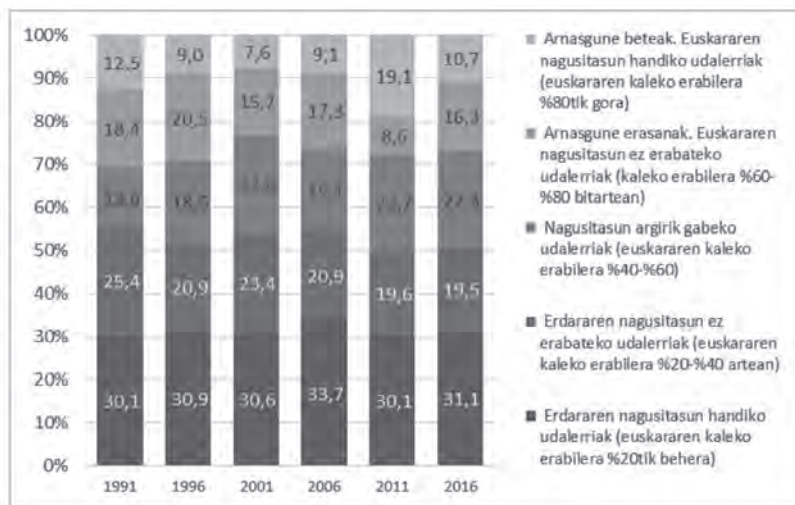
Iturria: egileak landua, 2014-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-004 eta HEKN-005 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hiztunei dagozkie.

Bilakaera-datuei erreparatuz, ez da aldaketa joera indartsurik antzematen azken 25 urteotan nagusitasun-eremuen araberako jardunaren osaeran, 68. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Egonkortasun orokor horren barnean, bai udalerrri euskaldunenek eta baita erdaldunenek ere, neurri txikian, baina jaitsi egin dute jardunaren osaerari egiten dioten ekarpena; euskarari egiten dioten ekarpena gehien handitu duten herriak tartekoak lirateke, euskara-erdaren erabilerak nahiko parekatuta dituzten horiek. Dena den, ez da aldaketa-joera argi eta indartsurik antzematen²³⁵.

²³⁵ Bestelako irudia eskaintzen digu HZn eta ISLn oinarrituta egin dezakegun jardunaren osaeraren bilakaeraren azterketak. Bi iturri horien arabera, eta etxeko erabilerari zein aurrez aurreko harremanetako ere erreparatuta, ingurune euskaldunetan ekoizitako euskara pisua galtzen ari da eta erdara nagusi den udalerrietan ekoizitakoak irabazten du pisu hori. Alde horrek bat egiten du testuinguru demolinguistikoaren bilakaeran HZk eta HEKNk erakusten diguten ikuspegi ezberdinarekin (aurrerago azalduko dugu). Bestalde, HEKNrekiko alde hori, hein handi batean behintzat, HZ eta ISLk erabilera airtortuarekin lan egitearen ondorio izan daiteke; euskaraz hitz egiteko gai diren kopuruak gehienbat zonalde erdaldunagoetan handitu direnez, litekeena da zonalde horiek euskarazko jardunari egindako ekarpenaren neurria gero eta hanpatuago azaltzea azken 25 urteotako datuetan. Aldearen behin-behineko azalpen-ildo posibleak dira, hala ere, aipatu ditugunak. Aurrera begira, ikuspegi metodologikotik sakonago aztertu beharko litzateke auzi hori, ondorio sendorik atera ahal izateko.

68. Grafikoa:
Kaleko erabileran euskarazko jardunaren osaera, nagusitasun-eremuen arabera.
Hego Euskal Herria, 1991-2016 (2 urtetik gorako hiztunak, %).



Iturria: egileak landua, 1989-2018 Hizkuntzen Erabileraren Kale Neurketatik abiatuta. Zehazki, HEKN-005 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 10.8 puntuan). [Jatorrizko iturria: Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018].

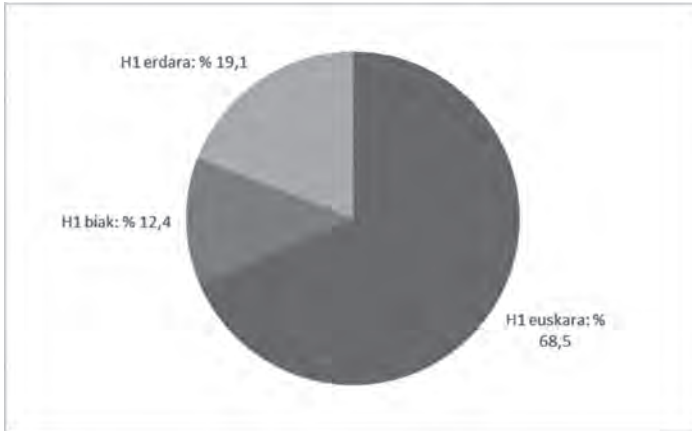
Oharra: Kaleko erabilerari buruzko datuak 2 urtetik gorako hiztunei dagozkie.

15.6.3 Hiztunen lehen hizkuntzaren araberako jardunaren osaera

Zer-nolako ekarpena egiten diete gaur egungo euskal hiztunek euskarazko jardunari, euren lehen hizkuntza kontuan hartuta? Galdera horri erantzuteko, ISLra jo dugu eta, 69. Grafikoan ikus daitekeenez, gaur egungo aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren bi herenak baino gehiago (% 68,5) lehen hizkuntza euskara izan zuten hiztunek ekoitzia da, euskaldun zaharrek alegia. Lehen hizkuntza erdara izan zuten hiztunek (euskaldun berriek) ekoizten dute egungo jardunaren ia bostena (% 19,1). Jatorrizko elebidunek (lehen hizkuntza gisa euskara eta erdara izan zutenek) ekoizten dute gainerako % 12,4a. Horixe da ISLn elkarrizketatuek zuzenean emandako erantzunetatik ondorioztatzen dena, lehen hizkuntzaren araberako jardunaren osaera aztertzen hasita. Pentsatzekoa da, alboratzeak hiztun multzo batzuei eta besteei eragiteko duen modu ezberdina tarteko, kopuru horiek adierazten dutena baino zer edo zer handiagoa izango dela euskaldun zaharrek ekoiztiko zatia eta zer edo zer txikiagoa euskaldun berriek ekoiztikoak.

69. Grafikoa:

Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %).



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Edonola ere, eta inkestatuen erantzunei atxikita, 159. Taulan eta 70. Grafikoan ikus daitekeen bezala, proportzioan, noski, ekarpen handiagoa egiten dute lehen hizkuntza euskara izan zuten hiztunek eta txikiagoa lehen hizkuntza gisa euskara izan ez zutenek. Zehazki:

- Lehen hizkuntza euskara izan zuten hiztunak, gaur egun euskaldunen artean erdiak izanda (% 50,2), hortik dezente gora joaten da euren ekarpena, eta jardunaren % 68,5 ekoizten dute.
- Lehen hizkuntza gisa euskara eta erdara izan zituzten hiztunak, euskaldun guztien % 13,6 izanik, % 12,4ko ekarpena egiten diote jardunari.
- Lehen hizkuntza erdara izan zuten hiztunak, euskaldunen % 36,2 izanik, % 19,1eko ekarpena egiten diote euskarazko jardunari.

159. Taula:

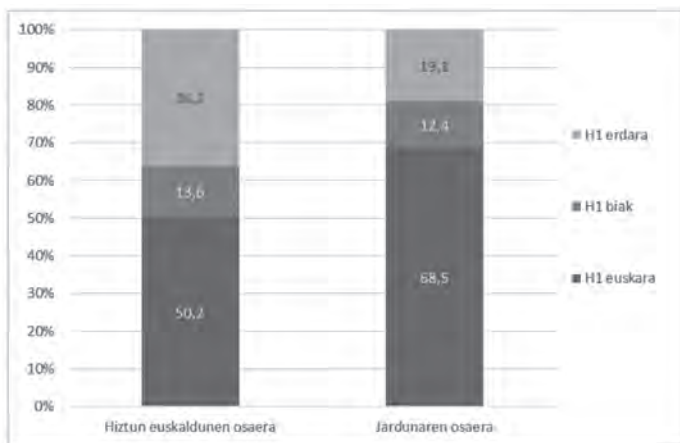
Euskal hiztunak, aurrez aurreko harremanetako denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016

	Euskaldunak:		Denbora osoko hiztunak		Erabilera-tasak (%)
	Kop.	(%)	Kop.	Jardunaren osaera (%)	
H1 euskara	377.052	50,2	270.184	68,5	71,7
H1 biak	102.369	13,6	48.863	12,4	47,7
H1 erdara	272.106	36,2	75.162	19,1	27,6
GUZTIAK	751.527	100,0	394.210	100,0	52,5

Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

70. Grafikoa:

Euskal hiztunen banaketa eta aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren osaera, hiztunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%)

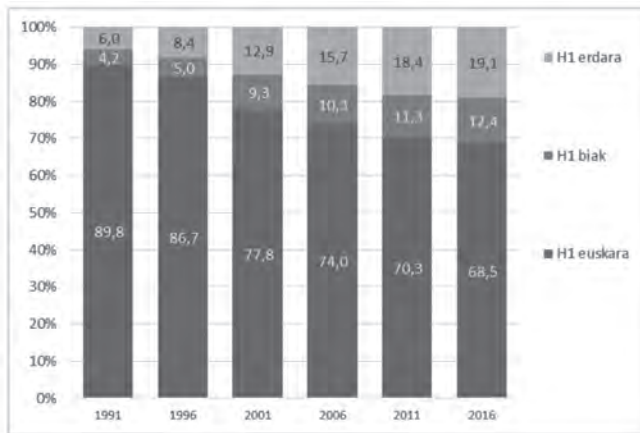


Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Bilakaera-datuek joera argia erakusten dute kasu honetan: duela 25 urte, euskaldun zaharrek ekoizten zuten ia euskara guztia, % 89,8a zehazki. Urtez urte, ordea, geroz eta handiagoa da euskaldun berriek eta jatorrizko elebidunek egiten duten ekarpena. Joera jarraitua eta etenik gabea erakusten dute datuek. Epealdi osoa aintzat hartuta, hirukoiztu egin da euskaldun berriek zein jatorrizko elebidunek euskarari egiten dioten ekarpena. Hala ere, 2016. urtean oraindik, hasieran esan bezala, euskarazko jardunaren zati nagusia euskaldun zaharrek ekoizten dute.

71. Grafikoa:

Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen lehen hizkuntzaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %).



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoa abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

15.6.4 Hizkuntza-gaitasunaren arabeko jardunaren osaera

Gaur egungo aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren bostetik bi baino gehiago (% 41,9) euskal nagusitasunezko hiztunek ekoizten dute, euskaraz erdaraz baino errazago egiten dutenek edo soilik euskaraz dakitenek. Nagusitasunik gabeko elebidunek, euskaraz eta erdaraz bietan berdintsu moldatzen direla esan dutenek, ekoizten dute mintzajardunaren herena baino gehiago (% 35,3). Erdal elebidunek, azkenik, euskaraz jakin arren erdaraz errazago moldatzen direnek, ekoizten dute gainerako % 22,7a. Horixe da ISLn elkarrizketatuek zuzenean emandako erantzunetatik jardunaren osaerari buruz atera dugun ondorioa. Pentsatzekoa da, alboratzeak hiztun multzo batzuei eta besteei eragiteko duen modu ezberdindu tarteko, kopuru horiek adierazten dutena bai-

no zer edo zer handiagoa izango dela euskal nagusitasunezko hiztunek ekoizten duten zatia eta zer edo zer txikiagoa erdal elebidunek ekoitzia.

72. Grafikoa:

Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %).



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Nolanahi ere, eta inkestatuen erantzunei atxikita, datuek erakusten dute gaitasunaren araberako hiztunen multzo bakoitzaren ekarpena ez dela zuzenean proportzionala euren neurriarekiko:

- Euskal nagusitasunezko hiztunak, euskaldunen arteko gutxiengoa izanda (195.632 hiztun, hiztun euskaldun guztien laurdena pasa, % 26,0) ekoizten dute zatirik handiena, jardunaren % 41,9 hain zuzen ere.
- Nagusitasunik gabeko 221.754 elebidunek ere, hiztun euskaldunen % 29,5 izanik, proportzionalki egokituko litzaiekeena baino zati handiagoa ekoizten dute, % 35,3.
- Gaur egun multzorik handiena osatzen duten erdal elebidunak, azkenik, euskaldunen artean osatzen duten % 44,5ari proportzionalki legokiokeena ekoizpen-mailaren azpitik gelditzen dira, % 22,7an hain justu.

160. Taula:

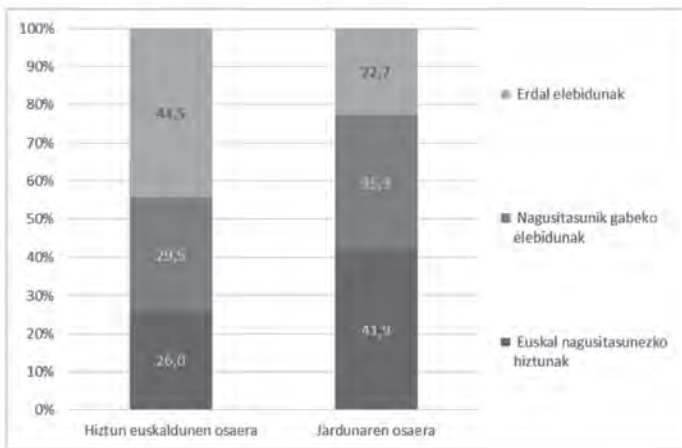
Euskal hiztunak, aurrez aurreko harremanetako denbora osoko euskararen hiztunak, eta euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016

	Euskaldunak		Denbora osoko hiztunak		Erabilera-tasak (%)
	Kop.	(%)	Kop.	Jardunaren osaera (%)	
Euskal nagusitasunezko hiztunak	195.632	26,0	165.321	41,9	84,5
Nagusitasunik gabeko elebidunak	221.754	29,5	139.271	35,3	62,8
Erdal elebidunak	334.141	44,5	89.618	22,7	26,8
GUZTIAK	751.527	100,0	394.210	100,0	52,5

Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-503 eta ISL-504 adierazlea baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

73. Grafikoa:

Euskal hiztunen banaketa eta aurrez aurreko harremanetako euskarazko jardunaren osaera, hiztunen hizkuntza gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 2016 (%)

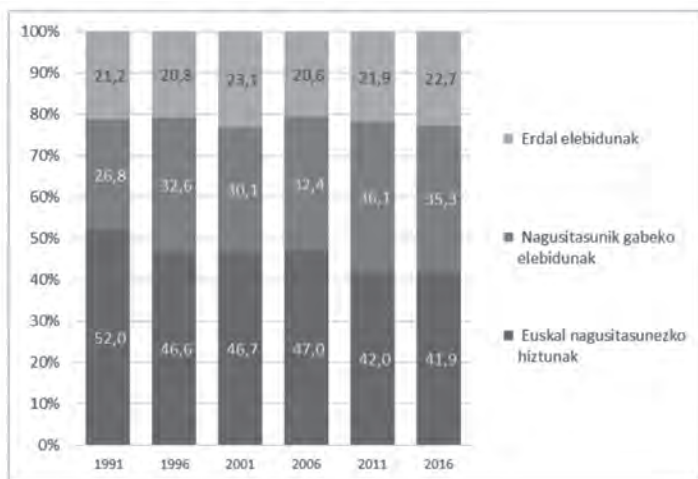


Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Bilakaerari dagokionez, joera argia antzematen da, joera hori oso indartsua ez bada ere. 74. Grafikoan ikus daitekeen bezala, azken 25 urteotan jaitsi egin da euskal nagusitasunezko hiztunek jardunari egiten dioten ekarpenaren pisua, 1991ko % 52,0tik 2016ko % 41,9ra. Erdal elebidunen ekarpenaren neurria egonkor azaltzen zaigu epealdi osoan, aldaketa handirik gabe, % 21-% 23 inguruan; gogoratu dezagun hori dela euskaldunen artean gehien handitu den multzoa; hala eta guztiz, esan bezala, euren multzoa handitu arren, euren ekarpenaren pisuak ez du gora egin. Tarteko multzoak, azkenik, nagusitasunik gabeko elebidunenak, handitu egin du bere ekarpenaren neurria, 1991ko % 26,8tik 2016ko % 41,9ra.

74. Grafikoa:

Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %).



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-504 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.5.2 puntuan). [Jatorrizko iturria: Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

16. HIZKUNTZA-GAITASUNA ETA ERABILERA: BI ARDATZAK HARREMANETAN

Aurreko bi kapituluetan, hizkuntza-gaitasunaz eta erabileraz aritu gara hurrenez hurren. Orain hasi dugun honetan, bi ardatz horien inguruan jarraituko dugu, bi ardatzen arteko harremana ikertuz. Kapitulu honetan, hasteko, Euskal Herrian gaur egun dauden euskal eta erdal hiztun-komunitateak kuantifikatzeko hurbilpen-saio bat egingo dugu, hizkuntza-gaitasunean eta erabilera-mailan oinarrituta. Ondoren, hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko aldebiko harremana aztertuko dugu. Eta, azkenik, Euskal Herriko hiztunek duten hizkuntza-gaitasunerako egun dagoen erabilera zer-nolakoa den baloratzen saiatuko gara, hots, euskara asko edo gutxi egiten den.

16.1 Hitztun-komunitateak zenbakitan. Zenbat gara?

- *Zer-nolakoa izan daiteke euskal hiztun-komunitatearen neurria eta zer-nolako gaztelaniarena/frantsesarena, hiztunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*
- *Eta hizkuntzen erabilerak aintzat hartuta?*

Atal teorikoan azaldu dugunez, hiztun-komunitate baten mugak definitzeko orduan irizpide bateraturik ez dagoen arren, hizkuntza-gaitasuna eta erabilera izan dira gehien erabili diren irizpideak. Jarraian, 161. Taulan, bi irizpide horiek aintzat hartuta, egungo Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunen artean euskal eta erdal hiztun-komunitateak zenbakitara ekartzeko ahalegina egiten dugu. Taula hori sortzerakoan kontuan hartu dugu, atal teorikoan azaltzen genuen bezala, gizabanakoak hizkuntza-komunitate bateko baino gehiagoko kide izan daitezkeela batetik, eta komunitate bateko kide izate hori “*kide izan/ez izan*” termino dikotomikoetan baino gehiago, egitura mailakatu batean eta kidezta-maila batean kokatzea komeniko dela bestetik. Horiek horrela, taulan hizkuntza-komunitate bakoitza osatuko luketen kide kopuruaren kalkulua egiten da zenbait maila edo langa ezarrita. Taula horretako datu guztiak ez ditugu irakurriko eta adierazgarriak iruditzen zaizkigun zenbait langa aipatzera mugatuko gara. Hasteko, hizkuntza-gaitasuna hartuko dugu irizpide, eta langa estuago batetik hasita, langa zabalago baterako hurrenkeran joango gara:

- Hizkuntza-komunitatea hizkuntza horretan soilik hitz egiten dakitenek osatuko balute, euskal hiztun komunitatea 11.111 lagun inguruk osatuko lukete eta gaztelaniaren/frantsesaren komunitatea 1.895.896 lagunek osatuko lukete (erdal komunitateetakoak 170,6 aldiz gehiago euskal komunitatekoak baino).
- Hizkuntza-komunitatea errazen hizkuntza horretan hitz egiten dakitenek osatuko balute, euskal hiztun komunitatea 195.631 lagunek osatuko lukete eta gaztelaniarena/frantsesarena, berriz, 2.230.038k (11,4 aldiz gehiago lirateke erdal komunitateetakoak).
- Hizkuntza-komunitatea hizkuntza horretan hitz egiteko gai diren hiztun guztiek osatuko balute, 751.527 lagunek osatuko lukete euskal hiztun-komunitatea eta 2.636.312 lagunek gaztelaniaren eta frantsesaren komunitateak (3,5 aldiz gehiago).

Irizpide gisa erabilera hartuta, berriz:

- Erabat edo ia erabat hizkuntza horretan bizi direnak hartuko bagenitu aintzat, euren aurrez aurreko jardunaren % 90etik gora hizkuntza horretan egiten dutenak zenbatuz, 129.288 lagunek osatuko lukete euskararen hiztun-komunitatea eta 1.985.638 lagunek gaztelaniarena/frantsesarena (15,4 aldiz gehiago).
- Hizkuntza horretan nagusiki bizi direnak hartuko bagenitu aintzat, euren aurrez aurreko jardunaren % 60tik gora hizkuntza horretan egiten dutenak zenbatuz, 326.937 lagunek osatuko lukete euskararen hiztun-komunitatea eta 2.190.856 lagunek gaztelaniarena/frantsesarena (6,7 aldiz gehiago).
- Hizkuntza hori gutxieneko maiztasun batez erabiltzen duten hiztunak zenbatuko bagenitu, euren jardunaren % 10etik gora hizkuntza horretan egiten dutenak komunitateko kide gisa zenbatuz, 661.783 lirateke euskal hiztun-komunitatea osatuko luketen lagunak eta 2.518.133 erdal komunitatea osatuko luketenak (3,8 aldiz gehiago).

Horrela, beraz, hainbat mugarri aipagarri aintzat hartuta, esan genezake euskal hiztun-komunitateko gaur egungo barren-barreneko geruza ia euskara hutsean bizi diren 130.000 hiztunek osatuko luketela (Euskal Herriko hiztun guztien % 4,9). Bigarren geruza batean, eta aurrekoak barnebilduz, nagusiki euskaraz bizi diren 327.000 hiztuneko multzoa izango genuke (hiztun guztien % 12,3). Euskararen gutxieneko erabilera bat egiten duten guztiak ere zenbatuta, 662.000 hiztunetara iritsiko ginateke (hiztun guztien laurdena, % 25,0). Eta eraztun zabalena hartuko bagenu, hau da, euskara erabili edo ez euskara ulertzen duten hiztun guztiak zenbatuta, 957.000 hiztunetara iritsiko ginateke (hiztun guztien % 36,1). Kopuru horiei guztiei, betiere 16 urtetik beherako hiztunak eta Euskal Herritik kanpo bizi direnak erantsi beharko litzaizkieke (ez dugu datu zehatzik hiztun horiek zenbatzeko).

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

161. Taula:
Euskal Herriko egungo hiztun-komunitateen neurrien kalkulua,
2016 (16 urtetik gorako hiztunak).

	Euskararen hiztun-komunitatea		Gaztealaniaren / frantsesaren hiztun komunitateak		Mota horretako zenbat hiztun erdal komunitatean euskal komunitateko kide bakoitzeko		
	Kop.	% hiztun guztietiko	Kop.	% hiztun guztietiko			
<u>HIZKUNTZA-GAITASUNAREN ARABERAKO MULTZOAK</u>							
Hizkuntza hori soilik ulertzen dutenak	Euskaldun elebakarrak	5.482	0,2	Erdaldun elebakarrak	1.690.409	63,9	308,36
Hizkuntza horretan soilik dira hitz egiteko gai (nahiz eta "besteak" ulertu)	Euskaldun hartzaileak	5.629	0,2	Erdaldun hartzaileak	205.487	7,8	36,51
Hizkuntza horretan hitz egiten dute errazen (nahiz eta "besteak" hitz egiten jakin)	Euskal elebidunak	184.520	7,0	Erdal elebidunak	334.142	12,6	1,81
Hizkuntza horretan eta besteak eraztasun berarekin jarduten dira	Nagusitasunik gabeko elebidunak	221.754	8,4	Nagusitasunik gabeko elebidunak	221.754	8,4	1,00
Hizkuntza horretan badakite hitz egiten (nahiz eta "besteak" hobeto hitz egin)	Erdal elebidunak	334.142	12,6	Euskal elebidunak	184.520	7,0	0,55
Hizkuntza hori ulertzen dute, nahiz eta hitz egiteko gai izan ez	Erdaldun hartzaileak	205.487	7,8	Euskaldun hartzaileak	5.629	0,2	0,03
HIZTUN GUZTIAK		2.647.421			2.647.421		
<u>HIZKUNTZA-GAITASUNEAN OINARRITUTAKO MULTZO METATUAK</u>							
Hizkuntza hori soilik ulertzen dutenak		5.482	0,2		1.690.409	63,9	308,36
Hizkuntza horretan soilik hitz egiteko gai direnak		11.111	0,4		1.895.896	71,6	170,63
Hizkuntza horretan besteak baino errazago hitz egiten dutenak		195.631	7,4		2.230.038	84,2	11,40
Hizkuntza horretan besteak bezain erraz (edo errazago) hitz egiten dutenak		417.385	15,8		2.451.792	92,6	5,87
Hizkuntza horretan hitz egiteko gai diren guztiak		751.527	28,4		2.636.312	99,6	3,51
Hizkuntza ulertzen duten guztiak		957.014	36,1		2.641.941	99,8	2,76
<u>ERABILERA-MAILAREN ARABERAKO MULTZOAK</u>							
Hizkuntza horretan bakarrik dira hitz egiteko gai	Euskaldun elebakar eta hartzaileak	11.111	0,4	Erdaldun elebakar eta hartzaileak	1.895.895	71,6	170,63
Hizkuntza hori darabilte oso nagusiki (>%90)	Euskaraz bizi diren elebidunak (>%90,0 euskaraz)	118.177	4,5	Erdaraz bizi diren elebidunak (<%10 euskaraz)	89.743	3,4	0,76
Hizkuntza hori darabilte nagusiki (%60,0-89,9)	Nagusiki euskara darabilten elebidunak (%60,0-%89,9 euskaraz)	197.649	7,5	Nagusiki erdara darabilten elebidunak (%10,0-%39,9 euskaraz)	205.218	7,8	1,04
Bi hizkuntzak erabiltzen dituzte maila bertsuan (%40,0-%59,9)	Bi hizkuntzak maila bertsuan darabilten elebidunak (%40,0-%59,9)	129.628	4,9	Bi hizkuntzak maila bertsuan darabilten elebidunak (%40,0-%59,9)	129.628	4,9	1,00
Hizkuntza erabiltzen dute, baina besteak baino gutxiago (%10,0-%39,9)	Nagusiki erdara darabilten elebidunak (%10,0-%39,9 euskaraz)	205.218	7,8	Nagusiki euskara darabilten elebidunak (%60,0-%89,9 euskaraz)	197.649	7,5	0,96
Hizkuntza badakite baina ia ez dute erabiltzen (<%10,0)	Erdaraz bizi diren elebidunak (<%10 euskaraz)	89.743	3,4	Euskaraz bizi diren elebidunak (>%90,0 euskaraz)	118.177	4,5	1,32
<u>ERABILERA-MAILAN OINARRITUTAKO MULTZO METATUAK</u>							
Hizkuntza horretan bakarrik dira hitz egiteko gai		11.111	0,4		1.895.895	71,6	170,63
Hizkuntza hori darabilte oso nagusiki (>%90)		129.288	4,9		1.985.638	75,0	15,36
Hizkuntza hori darabilte nagusiki (>%60,0)		326.937	12,3		2.190.856	82,8	6,70
Hizkuntza hori besteak bezainbeste edo gehiago erabiltzen dute (>%40,0)		456.565	17,2		2.320.484	87,7	5,08
Hizkuntzaren erabilpen minimo bat egiten dute gutxienez (>%10,0)		661.783	25,0		2.518.133	95,1	3,81
Hizkuntza horretan hitz egiteko gai dira		751.526	28,4		2.636.310	99,6	3,51

Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-501 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2. eta 11.5.1 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

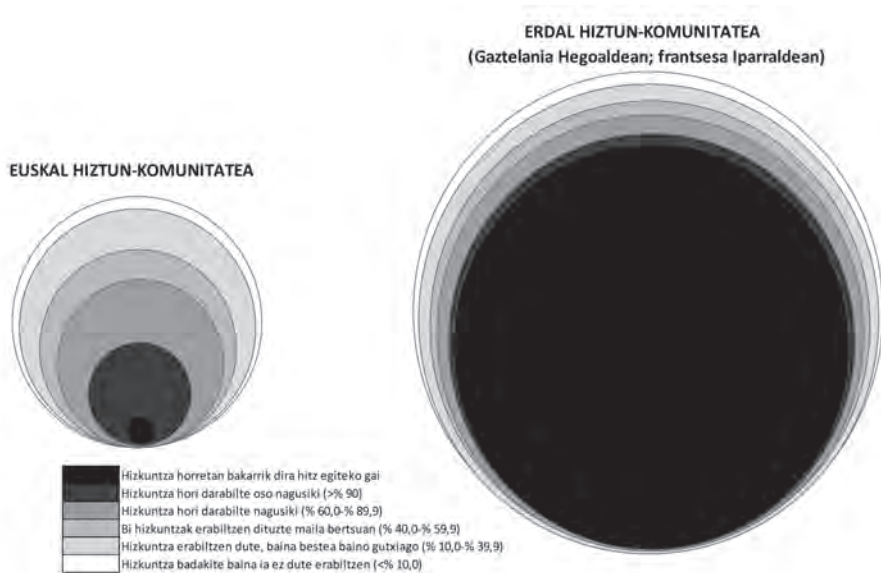
Obarrak: 2016ko Inkesta Soziolinguistikoan ez zen hiztunen gaztelaniazko/frantsesezko hizkuntza-gaitasunaz galdetu eta 16 urtetik gora egon daitezkeen euskaldun elebakar eta hartzaileak euskal elebidunekin batera azaltzen zaizkigu 2016ko emaitzetan. Gure kalkulueterako, eskura dugun datu xehatu berriena hartu dugu aintzat (2001ekoa), eta euskal nagusitasuna duten hiztunen arteko barne-osaera 2001-2016 epean egonkor mantendu dela pentsatuz kalkulatu dugu “euskal nagusitasunezko” hiztunen osaera, eta hiru kategoria horietan banatu.

Bestalde, ISL-501 adierazlearen erabilerrari buruzko mailaketak A motako ISL-404 adierazle sintetikotik edaten du (A eta B motako adierazle sintetikoei buruz, ikus 11.4.6 puntua).

161. Taulako erabilerrari buruzko datuetan oinarrituta, halaber, 75 eta 76. Grafikoak sortu ditugu. Bertan irudikatzen da euskal/erdal hiztun-komunitateen egungo neurria eta osaera; irudietako zirkuluen azalerek proportzionalki irudikatzen dute hiztun multzoen neurria. Erabilera-datuekin egin dugun bezala, grafikoa gaitasun-datuetan oinarrituta egin izan bagenu ere, antzeko neurri eta egiturako irudia lortuko genuke. Erabilerran oinarrituta sortu ditugun irudiei begiratuta, bi ondorio orokor atera ditzakegu:

- Batetik, kontuak edozein modutan eginda ere, argi gelditzen da euskal komunitatearen egungo izaera minoritarioa. Handia da bi hiztun multzoen arteko desoreka. Esan beharra dago, gainera, desoreka hori irudi horiek erakusten dutena baino askoz handiagoa dela, egungo testuinguru globalizatuan, Euskal Herriko gaztelaniadun eta frantsesdun hiztun-komunitateak mundu mailako milioika askoko hiztunek osatzen duten komunitate zabalagoen parte diren heinean.
- Bestetik, eta gure azterketa Euskal Herrira mugatuta ere, datuek argi erakusten dute desoreka hori are handiagoa dela zenbat eta hiztun-komunitatearen barrualderago jo, bai hizkuntza-gaitasunari buruzko datuak erabilia eta baita erabilerrari buruzkoak landuta ere. Horrela, bada, hiztun komunitateari ikuspegi gradual batetik begiratu, kanpoaldeko geruza zabalenetan baino desoreka handiagoa da barrualdeko geruza trinkoagoetan. Geruza zenbat eta barrukoagoa, orduan eta ahultasun erlatibo handiagoa euskararen hiztun-komunitateak erdal komunitateekiko.

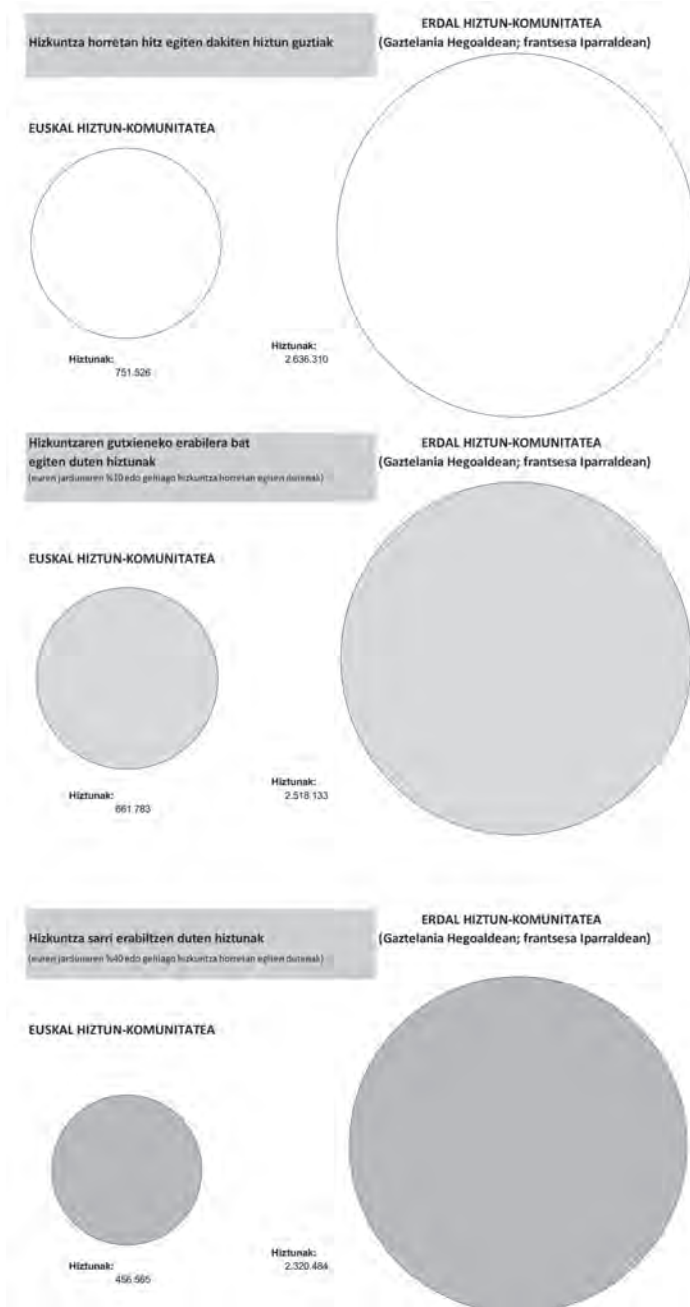
75. Grafikoa:
Hiztun-komunitateak Euskal Herrian, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak)



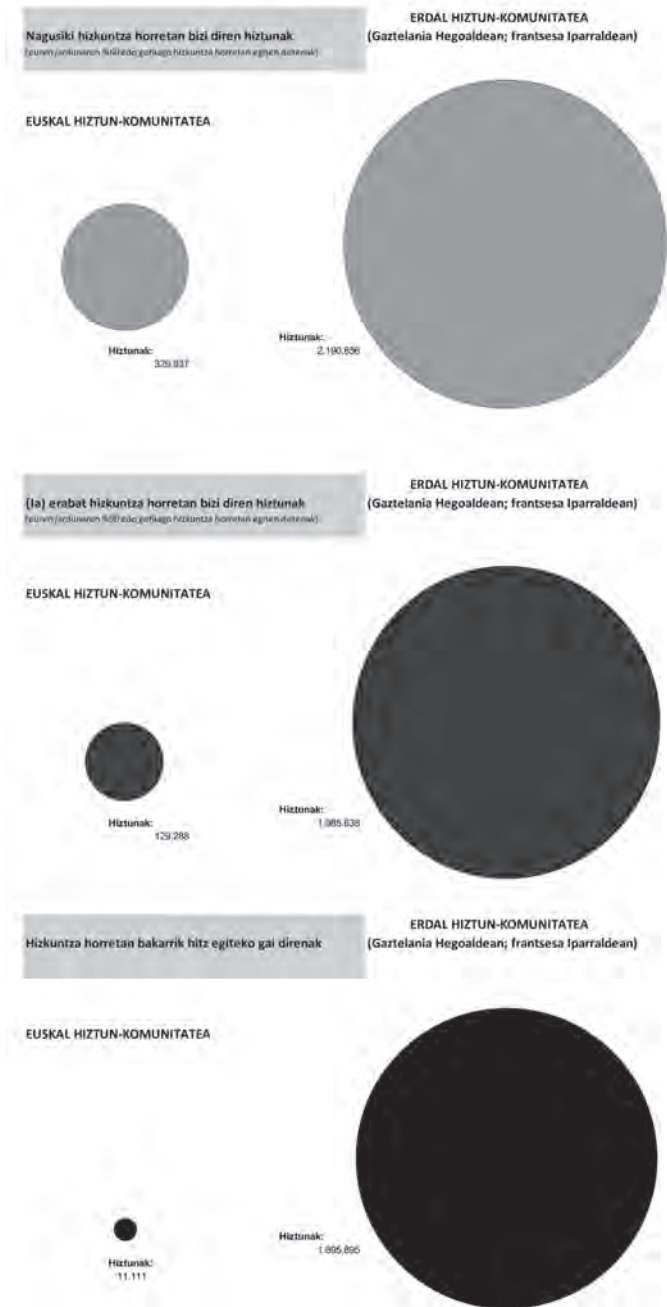
Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-501 adierazleak baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.1 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: zirkuluen azalerek proportzionalki irudikatzen dute hiztun multzoen neurria. Bestalde, ISL-501 adierazlearen erabilerari buruzko mailaketak A motako ISL-404 adierazle sintetikoetik edan du (A eta B motako adierazle sintetikoei buruz, ikus 11.4.6 puntua).

76. Grafikoa:
Hiztun-komunitateak Euskal Herrian, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak).
Geruzaz geruzako ikuspegia.



GAKO BERRIEN BILA
 HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
 DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
 EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-501 adierazleak baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.1 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa*ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: zirkuluen azalerek proportzionalki irudikatzen dute hiztun multzoen neurria. Bestalde, ISL-501 adierazlearen erabilerari buruzko mailaketak A motako ISL-404 adierazle sintetikoetik edaten du (A eta B motako adierazle sintetikoetarako buruz, ikus 11.4.6 puntua).

16.2 Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko alde biko harremanaz

- *Zer-nolako da hizkuntza-gaitasunaren arabera osoa, hizkuntzen erabilera-maila kontuan hartuta?*
- *Eta zenbatekoa da erabilera hiztunen hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta?*

Atal teorikoko 3.3.2 puntuan ikusi dugun bezala, hizkuntza-gaitasuna eta erabilera errealitate ezberdinak izanda ere, estua eta alde biko da elkarren arteko harremana. Komunitate elebidun bateko hiztunek bi hizkuntzetan duten gaitasunak osatzen du hizkuntza horien erabileraren zoria: hizkuntza bat eta bestea dakitenen eta ez dakitenen kopuruek nahitaezotasun-egitura bat osatzen dute, hizkuntzen erabilera posiblearen mugak ezartzen dituen. Eta horretaz gain, hizkuntza batean eta bestean hiztunek duten erosotasunak ere zuzenean baldintzatzen ditu hiztunen hautuak. Hizkuntza-gaitasunaren zoriaren gainean gauzatzen da, hortaz, erabilera. Beste norabidean, erabilera da hizkuntza-gaitasunaren motorra: hizkuntza bat ezin da ikasi erabili gabe, eta zenbat eta gehiago erabili, orduan eta gehiago landuko dugu hizkuntza horretako gaitasuna, eta gure gaitasuna ahuldu egingo da gutxi erabiltzen badugu (eta ahaztu ere egin dezakegu erabiltzen ez badugu). Horregatik genioen lotura estu-estua dagoela erabileraren eta gaitasunaren artean. Guk eta ingurukoek hizkuntza batean zenbat eta gaitasun handiagoa izan, orduan eta gehiago erabiliko dugu; zenbat eta gehiago erabili, orduan eta gaitasun handiagoa izango dugu.

Kokapen horretatik abiatuta, goazen datuen bidez bi aldagai horien arteko harremana aztertzea. Sarrera gisa, esan dezagun, euskaldunen ahozko hizkuntza-gaitasunaren (ISL-001) eta aurrez aurreko erabileraren (ISL-404) 1991-2001 bitarteko datu metatuak hartuta, korrelazio handia ikusten dela bi aldagai horien artean. Zehazki, 0,712ko korrelazioa, Pearsonen koefizientea erabilita. Horrek % 50,7ko r^2 balioa ematen digu. Behin hori esanda, goazen datuak bi norabideetan aztertzea. Lehenik, hiztunek egungo erabilera-mailaren arabera nolako hizkuntza-gaitasuna duten ikusiko dugu. Ondoren, aurkako norabidean aztertuko dugu bi aldagai horien arteko harremana.

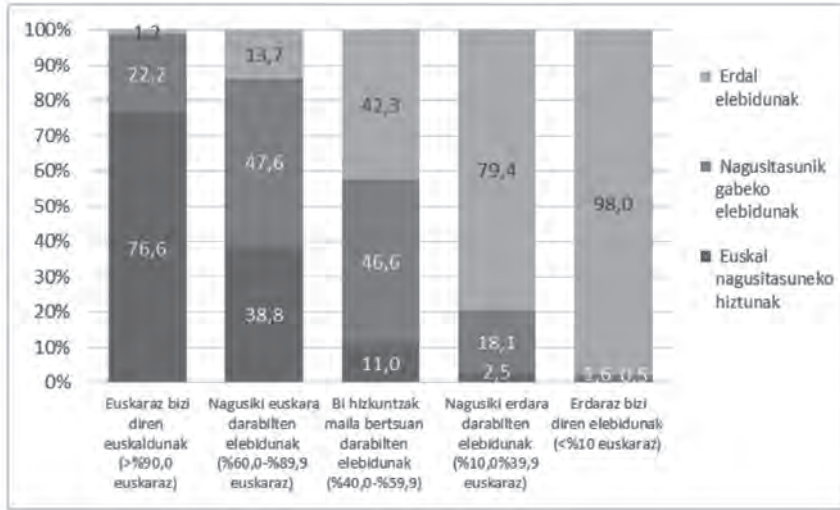
16.2.1 Hiztunen hizkuntza-gaitasuna egungo erabilera-mailaren arabera

Zer-nolako harreman dago une jakin batean hiztunen gaitasun-mailaren eta erabileraren artean? 77. Grafikoan ikus daitekeen bezala, harremana argia eta indartsua da: euskaraz bizi diren hiztunen artean (euren aurrez aurreko jardunaren % 90etik gora hizkuntza horretan egiten dutenen artean zehazki), hiru laurdenek baino gehiagok hizkuntza hori dute gaitasun-mailan ere nagusi (% 76,6),

% 22,2k diote erraztasun bera dutela euskaraz eta erdaraz aritzeko, eta % 1,2k soilik diote erdaraz errazago egiten dutela euskaraz baino. Beste muturrera joz, nagusiki erdaraz bizi diren elebidunen artean (euren aurrez aurreko jardunaren % 90etik gora erdaraz egiten duten horien artean), ia guztiak, % 98,0, erdal elebidunak dira, erdaraz euskaraz baino errazago egiten dutenak, eta hutsaren hurrengo dira nagusitasunik gabeko hiztunak edo euskal elebidunak (% 1,6 eta % 0,5 hurrenez hurren). Horiek dira erabileraren arabera ditugun bi muturretako multzoen datuak. Tarteko erabilera-maila duten hiztunek tarteko banaketa erakusten dute, grafikoan ikus daitekeen bezala.

Harreman estu eta argi horretaz gain, aipagarria gertatzen da, euskararen/erdaren erabilera-maila jakin baterako, gaitasunean ikusten den banaketa erdal aldera alboratuagoa azaltzen zaigula. Adibidez, hiztun elebidunak hartu eta nagusiki euskaraz (% 60-% 90) ari direnen artean euskal nagusitasuna dutenak % 38,8 dira, baina nagusiki erdara darabiltenen artean (erdara % 60-% 90) erdal nagusitasuna dutenak askoz gehiago dira, % 79,4 hain justu. Aurrez aurreko harremanetan euskara-erdaren erabilera parekide samarra dutenen artean ere (% 40-% 60 artekoa), askoz gehiago dira erdal gaitasuna garatuagoa duten hiztunak euskal gaitasuna nagusi dutenak baino. Orokortuz, erabilera-maila bererako, erdal gaitasuna garatuagoa azaltzen zaigu hiztunen artean euskal gaitasuna baino. Joera horren arrazoieta sakontzen hasteko asmorik gabe, gogorazi behar da aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoan ez direla erabilera-eremu guztiak biltzen, eta zehazki, ez direla zenbatzen ia erabat erdaraz gauzatzen diren kontsumo alor batzuek (hedabideena, ikus-entzunezkoena eta kulturarena). Horren ondorioz, norbanakoen bizitza osorik hartuta, erdarak pisu handiagoa eta euskarak txikiagoa izango du hiztunen multzo guztietan kopuru horiek adierazten dutena baino. Eta *falta* diren alor horietako erabilera ere aintzat hartuko balitz, pentsatzekoa da erabilera-mailaren eta gaitasun-mailaren arteko harremana are zuzenago ikusiko litzatekeela.

77. Grafikoa:
Hiztun euskaldunen hizkuntza-gaitasuna, euren erabilera-mailaren arabera.
Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak, %)



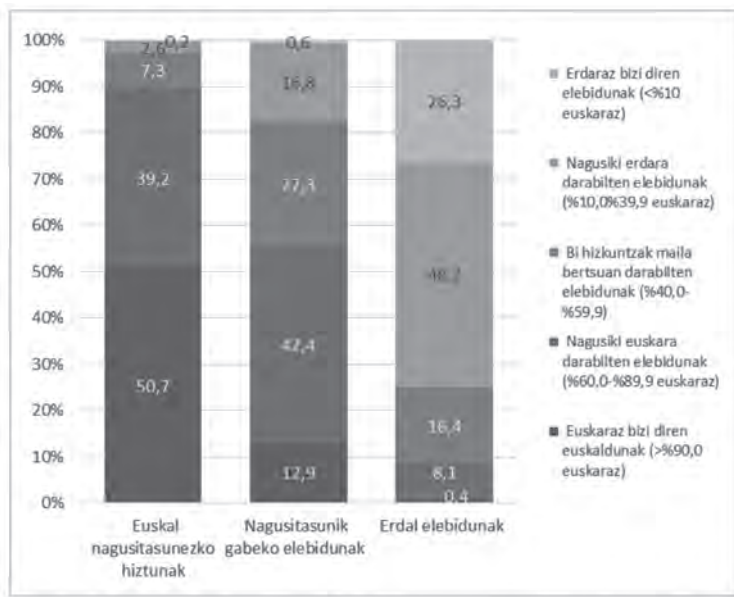
Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-501 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 11.2 eta 11.5.1 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: ISL-501 adierazlearen erabilerrari buruzko mailaketak A motako ISL-404 adierazle sintetikotik edaten du (A eta B motako adierazle sintetikoei buruz, ikus 11.4.6 puntua).

16.2.2 Erabilera-maila hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera

Aurreko 77. Grafikoko informazio bera baina alderantziz landua aurkezten da 78. Grafikoan. Bertan ikus daitekeenez, gaitasunean euskarazko nagusitasuna duten hiztun gehienak euskaraz bizi dira nagusiki; erdal elebidun gehienak, berriaz, nagusiki erdaraz. Oraingoan arestian aipatu dugun alboratzea honela azaltzen zaigu: handiagoa da euskal nagusitasuna duten hiztunek euskarari ematen dioten tokia erdal nagusitasuna duten elebidunek erdarari ematen diotena baino. Edo alderantziz esanda: toki gehiago ematen diote euskarari erdal elebidunek euskal nagusitasuna duten hiztunek erdarari ematen diotena baino.

78. Grafikoa:
Hiztun euskaldunen erabilera-maila hizkuntza-gaitasunaren arabera.
Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako euskaldunak, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-501 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.5.1 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: ISL-501 adierazlearen erabilerrari buruzko mailaketak A motako ISL-404 adierazle sintetikoetik edaten du (A eta B motako adierazle sintetikoetarako buruz, ikus 11.4.6 puntua).

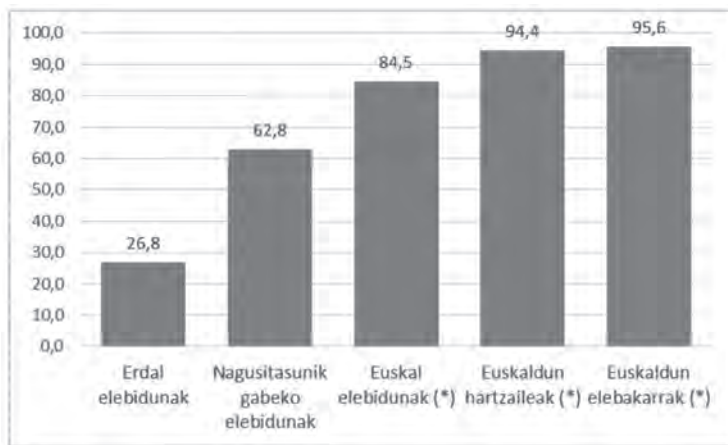
Gai bera modu sintetikoagoan batez bestekoen bidez aztertu daiteke, euskaldunak hartu eta euren ahozko hizkuntza-gaitasunaren araberrako batez besteko erabilera kalkulatu. 79. Grafikoan ikus daitekeen bezala:

- Euskaldun hartzaile eta elebakarrak (ia) euskara hutsean bizi dira: % 95aren ingurura igotzen da bi multzo horietan euskararen batez besteko erabilera²³⁶.
- Euskaraz erdaraz baino errazago moldatzen diren hiztunek ere (euskal elebidunek) erabilera-maila handiak dituzte: euren jardunaren % 84 inguru egiten dute euskaraz.
- Bi hizkuntzetan berdintsu moldatzen direla dioten elebidunek ere (“nagusitasunik gabeko elebidunek”) erdarara baino gehiago jotzen dute euskarara: % 63 ingurukoa da euren euskarazko erabilera-tasa aurrez aurreko harremanetan.
- Erdal elebidunen jardunean (erdaraz euskaraz baino errazago egiten duten horien artean), azkenik, erdara nagusi azaltzen zaigun arren, euskararen erabilera ohargarria da: euren jardunaren % 27 inguru da euskaraz.

²³⁶ Baten bati deigarria egingo zaio euskaldun elebakarrek jardunaren zati txiki bat erdaraz egiten dutela aitortzea. Nola egingo dute bada erdaraz hizkuntza horretan hitz egiten ez dakitenek? Argitu dezagun demolinguistikan elebakar gisa sailkatzen direla “beste hizkuntzan” ondo hitz egiteko eta ondo ulertzeko gai ez diren hiztunak. Horrela, euskaldun elebakar gisa sailkatu diren hiztunek izan dezakete (horrela izango dute gehienetan) gaztelaniaren/frantsesaren ezagutza bat, nahiz eta euren balorazioaren arabera hizkuntza horietan “nahiko ongi” hitz egiteko gai izan ez. Eta ez da harritzekoa euren jardunaren zati bat hizkuntza horretan egitea.

79. Grafikoa:

Euskararen erabilera, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (*); egoera guztiak kontuan hartuta, mintzakideak euskaldunak izan edo ez (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoak, erabilera-tasak, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.4.5 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: erabili dugun ISL-404 adierazle sintetikoak A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoak buruz, ikus 11.4.6 puntua).

(*) Euskaldun hartzaile eta euskaldun elebakarren erabilera-datuak 1991-2001 aldiko datu metatuak dira. Kolektibo horiei dagozkien lagin metatuak txikiak dira (136 inkesta euskaldun elebakarrei, 83 inkesta euskaldun hartzaileei), baina baliagarriak dira joera orokorrak ikusteko. Euskal elebidunen datuak, berez, 2016ko euskal nagusitasunezko hiztun guztien erabilera jasotzen du. Izan ere, 2016ko Inkesta Soziolinguistikoan hiztunen gaztelaniazko/frantsesezko hizkuntza-gaitasunaz galdetu ez zenez, 16 urtetik gora egon daitezkeen euskaldun elebakar eta hartzaileak euskal elebidunekin batera azaltzen zaizkigu 2016ko emaitzetan. Multzo horiek berezirik jaso ziren azken urtean, 2001ean, % 84,1ekoa izan zen euskal elebidunen batez besteko erabilera.

Horiek horrela, datuek argi adierazten dute hizkuntza-gaitasunaren zoruak zerikusi estua duela euskararen erabilerarekin, beste hainbat ikerketak frogatu duten bezala (Aizpurua, 1995: 121; Eusko Jaurlaritza, 2013: 114; Aizpurua, 2018b; Eusko Jaurlaritza, 2019: 62). Lehen begiratu batean, gainera, antzemanen da multzoetan euskararen erabilera handia dela oro har, multzo bakoitzak duen gaitasuna aintzat hartuta. Kontuan hartu behar da, gainera, kopuru horiek orokorrak direla, hots, hiztunek euskaldunekin zein erdaldunekin dituzten harreman guztietako erabilera biltzen dutela. Euskaldunekin dituzten harremanak soilik kontuan hartuta, erabilera igo egingo da, berehala ikusiko dugun bezala.

16.2.3 Erabilera-maila hizkuntza-gaitasunaren arabera, euskara erabiltzea posible den kasuetan

Nolakoa da euskararen erabilera hiztun euskaldunen artean, horretarako aukera dutenean, hots, euren mintzakideak ere euskara badakienean? Galdera horri erantzuteko moduko datuak 80. Grafikoan aurkeztu ditugu. Bertan ikus daitekeen bezala, egoera horietan²³⁷, aztertu ditugun hiztun multzo guztien erabilera igo egiten da nabarmen:

- Euskaraz errazago hitz egiten duten hiztunek eta euskaraz bakarrik dakitenek (ia) euskara besterik ez dute erabiltzen egoera horietan: batez beste % 93ko erabilera-tasa dute euskal elebidunek eta % 99koa euskaldun hartzaile eta elebkarrek.
- Nagusitasunik ez duten elebidunek, hots, euskaraz eta erdaraz berdintsu moldatzen direla dioten horiek, euskaldunekiko mintza-jardunaren hiru laurden baino gehiago (% 78) egiten dute euskaraz.
- Erdaraz euskaraz baino hobeto moldatzen diren elebidunek (erdal elebidunek) euren jardunaren zati handi bat, % 40, euskaraz egiten dute, bostetik bi alegia.

Orokorrean, bada, hiztunak euren hizkuntza-gaitasunaren arabera multzokatuta, datu horiek erakusten dute ahal duten kasuetan (hots, mintzalagunak euskaldunak dituztenetan) euskara erabiltzeko joera handia dutela. Multzoz multzo begiratuta, interpretatzeko orduan kasurik argiena “nagusitasunik gabeko elebidunak” multzoarena dugu. Hiztun horiek euskaraz eta erdaraz berdinar moldatzen dira, ezaugarri hori dute; euren autoebaluazioaren arabera, ez dute euskaraz errazago egiten erdaraz baino eta erdaraz ere ez euskaraz baino. Hori horrela izanik, euskaraz eta erdaraz erdi eta erdi egitea litzateke logikoa, euren hizkuntza-hautua erosotasun hutsak erabakiko balu. Grafikoan ikus

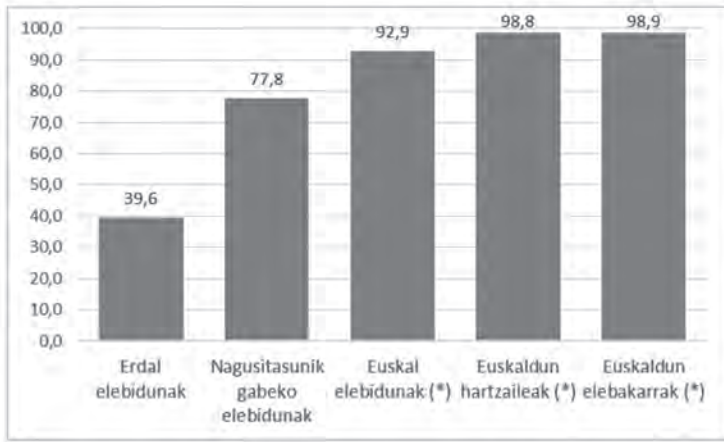
²³⁷ Horretarako, hiztunen egoera hauek hartu ditugu aintzat: bakarkako harremanetan (amarekin, aitarekin, bikotekidearekin, eta abar) mintzakidea euskalduna duten egoerak; taldekako egoeretan (lankideen artean, lagunaren artean, etxean denak elkarrekin daudenean...) taldeko kide guztiak euskaldunak diren egoerak. Hori dela eta, metodologia-atalean azaltzen genuen bezala, alboratuak egon daitezke emaitzak eta euskaldunekiko erabilera-tasak berez diren baino handiagoak erakutsi. Dena den, bestelako datuek ere erakusten dute aipatzen dugun fenomeno gertatzen dela, hots, euskaraz egiteko joera handia dutela hiztunek, gaitasun erlatiboaren zoruak aginduko lukeena baino handiagoa kasu askotan. Zehazki, aipatzen ari garen alboratzeak eragiten ez dion erabilera bat aztertuta, bikotekideekin egiten dena alegia, ikus daiteke nagusitasunik gabeko elebidunek erdarara baino gehiago jotzen dutela euskarara bikotekide euskalduna dutenean; eta ikusten dugu, halaber, erdal elebidunek gehiago jotzen dutela bikotekide euskaldunarekin euskara erabiltzera euskal nagusitasunezko elebidunek erdarara baino.

daitekeenez, euskararen erabilera balizko % 50 horren oso gaineratik azaltzen zaigu multzo horretan, % 78aren inguruan. Bestela esanda, gaitasunak zuzenean ekarriko lukeen baino dezenteko gorago azaltzen zaigu multzo horretan euskararen erabilera.

Hizkuntza batean edo bestean nagusitasuna duten hiztun elebidunen portaerak alderatzea ere adierazgarria iruditzen zaigu. Euskal elebidunek errazago zaien hizkuntza (euskara) erabiltzen dute ia erabat (% 92,9) eta gutxitan jotzen dute haien zat zailagoa den erdarara (% 7,1); hau da, leialtasun handia erakusten dute euskararekiko. Erdal elebidunen artean, ordea, portaera bestelakoa da: bi hizkuntzak erabiltzeko aukera dutenean, horiek ere errazago zaien hizkuntza (gaztelania/frantsesa) erabiltzen dute gehiago (% 60,4), baina euskarari (haien zat zailagoa den hizkuntzari) dezenteko tartea eskaintzen diote (% 39,6 egiten dute euskaraz). Hots, euskal elebidunek erdarari eskaintzen dioten tartea baino askoz handiagoa eskaintzen diote erdal elebidunek euskarari.

80. Grafikoa:

Euskararen erabilera, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (*); euskara erabiltzeko aukera dagoen egoerak soilik aintzat hartuta, hots, mintzakideak ere euskaldunak direnean (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoak, erabilera-tasak, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-424 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.4.5 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: erabili dugun ISL-424 adierazle sintetikoak A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoak buruz, ikus 11.4.6 puntua).

(*) Euskaldun hartzaileak eta euskaldun elebakarrek euskaldunekin egiten duten erabileraren datuak 1991-2001 aldiko datu metatuak dira. Kolektibo horiei dagozkien lagin metatuak txikiak dira (135 inkesta euskaldun elebakarrei, 83 inkesta euskaldun hartzaileei), baina baliagarriak dira joera orokorrak ikusteko. Euskal elebidunen datuak, berez, 2016ko euskal nagusitasuneko hiztun guztien erabilera jasotzen du. Izan ere, 2016ko Inkesta Soziolinguistikoan hiztunen gaztelaniazko/frantsesezko hizkuntza-gaitasunaz galdetu ez zenez, 16 urtetik gora egon daitezkeen euskaldun elebakar eta hartzaileak euskal elebidunekin batera azaltzen zaizkigu 2016ko emaitzetan. Multzo horiek bereizirik jaso ziren azken urtean, 2001ean, % 93,4koa izan zen euskal elebidunen batez besteko erabilera euskaldunekin.

Orain artekoak laburtuz, gaitasunaren arabera multzo guztiek euskara erabiltzeko aukera duten kasuetan duten portaera aztertuta, erabilera handia egiten dela ondoriozta dezakegu. Zehatzago esanda: hiztunen hautua erosotasun hutsean oinarrituko balitz horrek ekarriko lukeen erabilera-mailaren gainetik azaltzen zaigu egun euskararen erabilera. Ideia hori bera zehatzago landuko dugu aurrerago, erabilera baloratzeko erreferentziak aurkeztuko ditugunean. Lehenago, azal ditzagun hizkuntza-gaitasunaren arabera erabilerak zer-nolako bilakaera izan duen azken 25 urteotan.

16.2.4 Erabileraren, harreman-sareen eta euskaldunekiko erabileraren bilakaera, hizkuntza-gaitasunaren araberako multzoetan

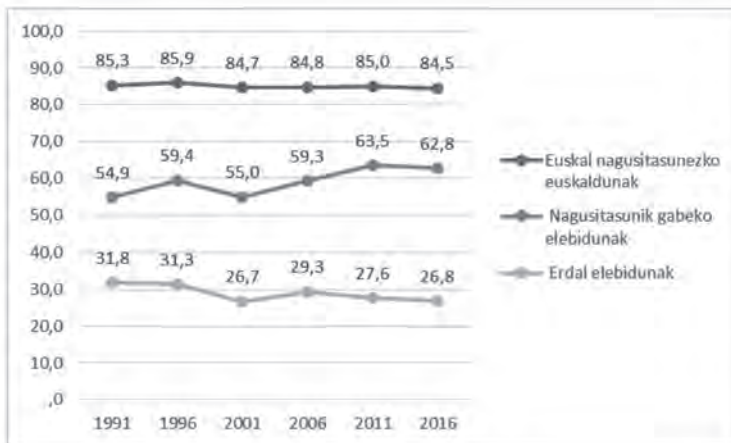
Orain arte datu berriekin aztertu ditugun alderdi nagusien bilakaera-joe-
rak 81, 82 eta 83. Grafikoetan irudikatu ditugu. Horietan ikus daitekeen beza-
la, 2016ko datuekin azaldu ditugun hainbat joera orokorrak izan dira aztertu
dugun 25 urteko epealdi osoan. Dena den, aldaketak ere gertatu dira hizkun-
tza-gaitasunaren araberako multzoen errealitatean, hiru grafiko horiek erakusten
duten bezala. Azter ditzagun bilakaera-joera horiek multzoz multzo:

- Euskal nagusitasunezko hiztunek portaera bertsua izan dute 25 urteetan zehar, aldaketa handirik gabe: euskaldunekiko harremanak (ia) erabat euskaraz egin izan dituzte, eta euren ingurunea nagusiki euskalduna izaki, euskararen erabilera handiari eutsi diote epealdi osoan, % 85aren inguruan.
- Nagusitasunik gabeko elebidunek, euskaraz eta erdaraz erraztasun bertsuz aritzen direla diotenek, erabilera handia erakutsi dute euskaldunekin epealdi osoan zehar, goranzko joera batekin. Euren ingurune hurbila ere apur bat euskaldundu denez 25 urteotan, gaur egun euskara gehiago erabiltzen dute aurrez aurreko harremanetan 25 urte lehenago baino: euskararen batez besteko erabilera 1991ko % 54,9tik 2016ko % 62,8ra igo da hiztun horietan.
- Erdal elebidunek, azkenik, aurkako joera erakusten dute. Hasteko, esan behar da dezente jaitsi dela hiztun horien batez besteko erabilera euskaldunekiko (% 54,0tik % 39,6ra 25 urtetan). Euren sarean euskaldunek duten pisua igo egin da apur bat, eta ondorioz, ez da hainbeste nabaritzen euren erabilera orokorrean, nahiz eta adierazle horrek ere beherako joera argia erakutsi (% 31,8tik % 26,8rako 1991tik 2016ra). Garrantzitsua litzateke joera horien arrazoietan sakontzea, batik bat euskaldunen barruan erdal elebidunena azken 25 urteetan gehien handitu den multzoa izan dela kontuan hartuta. Aurreratu ditzagun bilakaera horren hiru arrazoibide posible.
 - Gerta daiteke hiztun horien eta euren mintzakide euskaldunen gaitasuna gaur egun ahulagoa izatea duela 25 urte baino.
 - Hiztun horien multzo nagusia duela 25 urte baino testuinguru demolinguistiko ahulagoetan hazi eta bizi da. Horrek ere izango du zerikusirik aldaketa-joerarekin.
 - Azkenik, baliteke duela 25 urteko hiztunen eta egungoen artean aldeak egotea motibazioan.

Espero dezagun etorkizuneko ikerketek argia ematea deskribatutako bilakaera-joeretan eragin ahal izan duten faktoreak argitzen.

81. Grafikoa:

Euskararen erabilera, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera.
 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (*);
 egoera guztiak kontuan hartuta, mintzakideak euskaldunak izan edo ez
 (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %)

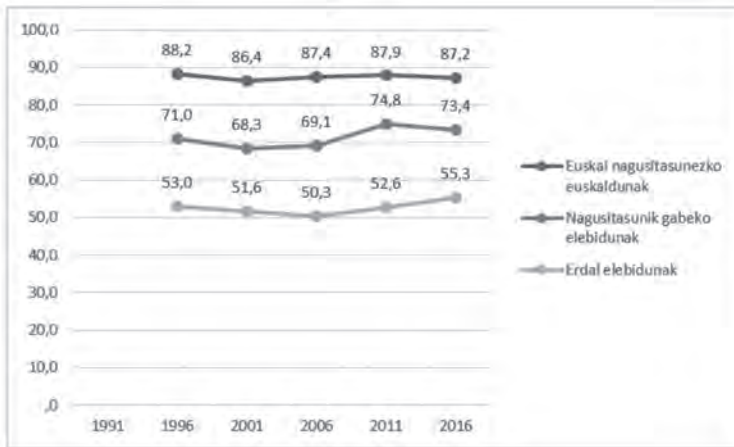


Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.4 puntuetan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: erabili dugun ISL-404 adierazlea A motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

82. Grafikoa:

**Aurrez aurreko harreman-sareen osaera, kideak euskaldunak diren edo ez aintzat hartuta.
 Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, 1991- 2016
 (sarean euskaldunek osatzen duten batez besteko %a)**

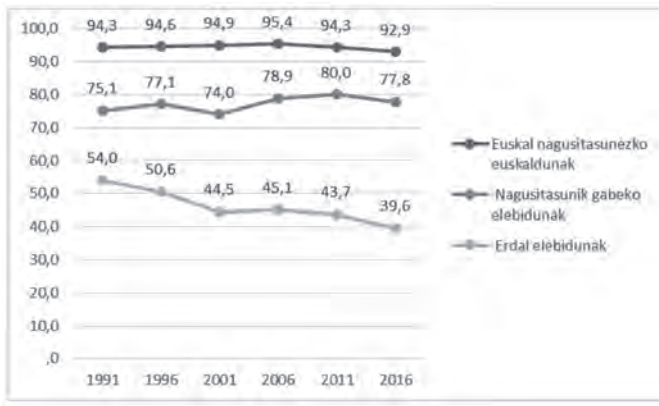


Iturria: egileak landua, 1996-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-414 adierazlea baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.4 puntuetan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: erabili dugun ISL-414 adierazlea A motakoa da (ikus 11.4.6 puntua).

83. Grafikoa:

Euskararen erabilera, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera.
 16 urtetik gorako euskaldunak, Euskal Herria, 1991-2016 (*);
 euskara erabiltzeko aukera dagoen egoerak soilik aintzat hartuta, hots,
 mintzakideak ere euskaldunak direnean
 (aurrez aurreko harremanetako erabileraren adierazle sintetikoa, erabilera-tasak, %)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoetatik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-424 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.4.5 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharrak: erabili dugun ISL-424 adierazle sintetikoa A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoetara buruz, ikus 11.4.6 puntua).

16.3 Askok edo gutxi erabiltzen ote da euskara dagoen gaitasun-mailarako?

- *Hizkuntza-gaitasuna eta erabilera aintzat hartuta, asko edo gutxi erabiltzen da euskara? Zer dago “gaitetik” eta zer “azpitik”?*

Eskura ditugun datu berrien arabera, % 14,9koa da aurrez aurreko harremanetan euskararen batez besteko erabilera, ISL-404 adierazle sintetikoaren arabera. Euskaldunak bakarrik kontuan hartuta eginez gero kalkulua, euskararen

batez besteko erabilera % 52,5koa izango litzateke²³⁸. Kopuru horiek handiak edo txikiak al dira? Asko edo gutxi egiten al da euskara, hizkuntza-gaitasunaren zorua nolakoa den kontuan hartuta? Galdera horiei erantzuten saiatuko gara ondorengo orrietan, erabileraren berri ematen diguten ehuneko horiek baloratzeko gaitasunari buruzko datuetan sortu ditugun erreferentziei erreparatuta eta erabilera-datuak horiekin alderatuta.

Horretan hasi aurretik, ordea, orain arte gurean gai horren inguruan nagusi den ikuspegiaren inguruko gogoeta egin nahi dugu.

16.3.1 'Gaitasunean indartsu, erabileran ahul' ikuspegia

Euskararen egoeraz aritu izan garenean, eta gaitasun-datuak erabilerari buruzkoekin alderatu izan ditugunean, bada gure artean asko hedatu den ikuspegi bat. Ikuspegi horren arabera, euskara gutxi erabiltzen da gaur egungo Euskal Herrian dagoen ezagutza-mailarako. Desoreka hori litzateke gako garrantzitsuetako bat gure egoera soziolinguistikoa laburbiltzerakoan: ikuspegi horrek dioenez, euskara nahiko egoera onean legoke hizkuntza-gaitasunari dagokionez, baina arazoak litzuzke erabilerarekin. Azken hamarkadetakoa bilakaera aztertuta ere, ikuspegi horrek dio asko aurreratu dugula ezagutzan, baina ez hainbeste erabileran; ezagutzan egindako aurrerapenak ez duela ekarri hein bereko aurrerapenik erabileran... Tankera horretako baieztapenak sarri asko entzun eta irakurri izan ditugu gure egoera soziolinguistikoaz egin izan diren jardunaldi, mintegi, hitzaldi, artikulua, liburu, eta abarretan. Eta ez dugu uste oker gabiltzanik esaten badugu, ñabardurak ñabardura, ikuspegi horrekin bat egin izan dutela (egin izan dugula) soziolinguistika alorreko ikertzaile gehienek, eta baita euskalgintzako eragile eta arduradun politiko gehien-gehienek ere. Gure artean hegemonikoa izan den ikuspegi horri "gaitasunean indartsu, erabileran ahul ikuspegia" esango diogu. Ikuspegi horren isla argia aurkitzen dugu, adibidez, Euskararen Aholku Batzordearen ESEP Euskara Sustatzeko Ekintza Planean (2012: 11):

Errealitate ezaguna da euskararen erabilera ezagutza baino apalagoa dela. Hala adierazten digute ikerlan soziolinguistiko guztiek: datuetan azaleratzen diren ezberdintasun txikiak gorabehera, azken urteotako joera gardena da. Hizkuntza gaitasunari dagokionez, eta V. Inkesta soziolinguistikoak emandako datuen arabera, elebidunak

²³⁸ Kapitulu honetan aurkeztuko ditugun erabilerari buruzko datuak, A motako adierazle sintetikoan emaitza dira, hitzunen batez bestekoetan oinarritzen direnak (ez dira, beraz, koefiziente finkoen bidez eraikiak). Esan dezagun, kalkuluak B motako adierazle sintetikoan erara eginda, hau da, koefiziente finkoekin adierazle sintetikoak kalkulatu, emaitza antzekoak lortzen ditugula, aurreko kapituluan ikusi dugun bezala: %15,3koa da hitzun guztien arteko euskararen batez besteko erabilera eta %53,8koa euskaldunen batez besteko erabilera (A eta B motako adierazle sintetikoek buruz azalpenak 11.4.6 puntuan irakur daitezke).

% 32 dira hamasei urte edo gehiagoko biztanleen artean (1991n baino 8 puntu gehiago). Aldiz, euskara erdara beste edo gehiago erabiltzen dutenek % 20 osatzen dute (duela hogeitun urte baino 4 puntu gehiago). Hazkunde erritmo ezberdin horiek areagotu egin dute ezagutzaren eta erabileraren artean dagoen aldea.

Aipu horretan ikus daitekeen bezala, *gaitasunean indartsu, erabileran ahul* ikuspegiak ikerketa demolinguistikoetako datuetan oinarrituta eraiki izan du bere diskurtsoa; gehienetan inplizituki eta batzuetan esplizituki ontzat emanez euskararen erabileraren tasak bat egin beharko lukeela euskaraz hitz egiteko gai diren hiztunen proportzioarekin. Eta horrela, adibidez, 2016. urtean % 28,4 bada euskaraz dakitenak eta batez besteko erabilera % 14,9an baldin badago, ondorioztatzen da euskara gutxi erabiltzen dela dagoen ezagutza-mailarako.

Euskaraz hitz egiten dakiten hiztunen ehunekoa, ordea, ez da erreferentzia baliagarria erabilera neurtzeko orduan. Izan ere, euskaraz hitz egiteko gai diren ehunekoaren mailako erabilera erdiesteko, ezinbestekoa litzateke euskaldunek beti euskaraz egitea. Eta, horretarako, era berean, bi baldintza hauetako bat beharko litzateke nahitaez: euskaldunak erdaldunekin ere euskaraz jardutea edo euskaldunak erdaldunekiko guztiz isolatuta bizitzea, harremanik gabe. Agerikoa da baldintza horiek ez datozela bat inondik inora gure errealitatearekin. Horregatik, euskara dakitenean ehunekoa ez da erreferentzia baliagarria erabilera neurtzeko orduan.

Hizkuntza bat ezagutzen dutenen %a hizkuntza horren erabilera-mailarekin zuzenean alderatzea zentzu handirik gabeko ariketa dela argi antzematen da, bestalde, euskararekin ez ezik, ariketa hori bera beste hizkuntzekin eginez gero. Hori erakusteko, ikuspegi horretatik euskararentzat egin izan den alderaketa bera aplikatuko diegu Euskal Herrian erabiltzen diren erdarek (frantsesa Iparraldean, gaztelania Hegoaldean). Horretarako, lehenago erabili ditugun datu-iturri berberetara joko dugu, eta analogiaz euskararentzat egin dugun azterketa errepikatuko dugu erdararentzat ere.

Azterketa molde hori bera aplikatuta, ikus dezagun nola dauden erdarazko gaitasun-erabilerak egungo Euskal Herrian. Hamasei urtetik gorako hiztun ia denek dakite gaztelaniaz/frantsesez hitz egiten: % 99,6k zehazki, ISL-001 adierazlearen arabera; hizkuntza horien batez besteko erabilera, berriz, % 85,1ekoa da ISL-404 adierazlearen arabera. Horrela, bada, euskararako erabili izan den interpretazio moldea orain erdarerako aplikatuta, hauxe litzateke ondorioa: erdaren ezagutza-erabilerak alderatuta, erdararen erabilera ezagutzaren azpitik gelditzen da.

Azken batean, *gaitasunean indartsu, erabileran ahul* ikuspegi argudiatzeko egin izan den azterketa moldea euskararen egoerari ez ezik erdararen egoerari ere aplikatuta, bateraezinak diren bi ondoriotara iristen gara: Euskal Herrian euska-

ra gutxi erabiltzen da dagoen ezagutza-mailarako eta erdara ere gutxi erabiltzen da dagoen ezagutza-mailarako. Badirudi azterbide horretatik ez gabiltzala oso zuzen gure egoera soziolinguistikoa nolakoa den jakin nahi badugu. Horregatik eraiki ditugu atal metodologikoan aurkeztutako ISL-505 eta ISL-508 bitarteko adierazleak. Goazen jarraian adierazle horien emaitzak irakurtzera.

16.3.2 Erabileraren balorazioa, euskara-erdaren gutxieneko eta gehienezko erabilera posibleen erreferentzien argitan

Atal teorikoko 3.3.2 puntuan ikusi dugunez, hizkuntza-gaitasuna erabileraren zoru gisa uler dezakegu. Horren barruan, hiztunen eta euren ohiko harreman-sareko mintzakideen hizkuntza-gaitasunak berekin dakar hizkuntzak erabiltzeko aukera- eta nahitaezkotasun-egitura bat, Txillardegik oinarri matematiko teorikotik azaldu zuen bezala (Álvarez Enparantza, 1984, 1991, 2001). Ideia hori bera datu enpirikoen gainean lantzeko, metodologiaren atalean hainbat adierazle landu ditugu, euskara-erdaren gutxieneko eta gehienezko erabilera posibleen erreferentziak finkatzeko. Irakur ditzagun orain adierazle horien emaitzak.

Gaur egungo Euskal Herriko harreman-sareen osaera eta sare horietako hiztunen hizkuntza-gaitasuna kontuan hartuta, balizko bost harremanetatik²³⁹ lau baino gehiago (% 82,1) gaztelaniaz/frantsesez dira nahitaez, bertan parte hartzen duten mintzakideetako batek gutxienez euskaraz ez dakielako. Horien parean, hutsaren hurrengoia lirateke euskaraz nahitaez diren harremanak (% 0,8). Azkenik, mintzakide guztiak elebidunak izanik, euskaraz edo gaztelaniaz/frantsesez izan daitezkeen harremanak % 17,0 lirateke.

²³⁹ Balizko harreman horiek, rol-harreman eta espazioei buruzko datu xeheetatik abiatuta, harreman-sareen eta erabileraren (HSE) adierazleatarako erabilitako haztatze-irizpideen arabera kalkulatu dira.

84. Grafikoa:

Egungo hiztunen harreman-sareen osaeraren arabera balizko harremanen nahitaezkotasun eta aukeren egitura euskara-erdaraz erabiltzeari begira. Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)

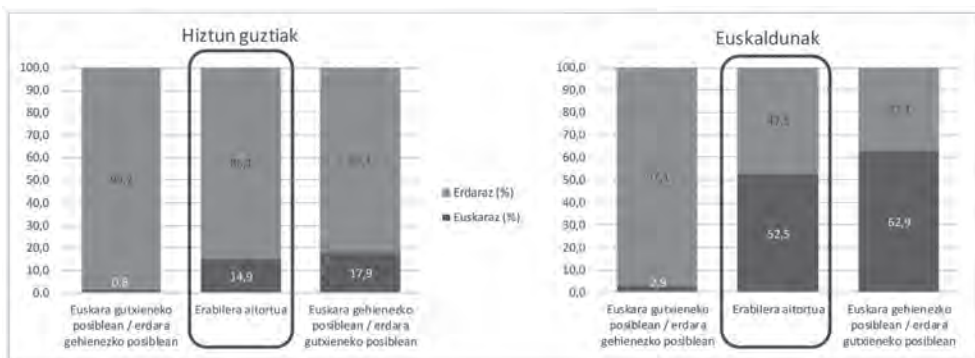


Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-507 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Aurreko kalkulu berak hiztun euskaldunetara mugatuta eginik, euren jardunaren % 37,1 nahitaez izango da gaztelaniaz/frantsesez (mintzakideek euskaraz ez dakitelako), % 2,9 izango dira nahitaez euskaraz (mintzakideek erdaraz ez dakitelako) eta % 60,0 izango dira hiztunek euskaraz edo erdaraz egin aukeran izango dituzten harremanak.

Grafiko horretan erakutsi ditugun nahitaezkotasun eta aukeren egiturak gutxieneko eta gehienezko erabilera posible batzuk ekarriko ditu euskararentzat eta erdararentzat. Euskararen gutxienekoa, jakina, bat dator erdararen gehienezkoarekin eta alderantziz. 85. Grafikoan gutxieneko eta gehienezko balio horiek erakusten dira Euskal Herrirako, eta egungo batez besteko erabilera aitortua zenbatekoa den ere erakusten da (ISL-404 A motako adierazle sintetikoaren arabera). Datuak euskararen ikuspegitik irakurrita, esan dezakegu euskararen erabilera % 0,8ko gutxienekoaren eta % 17,9ko gehienezkoaren ibiltartearen barruan mugituko dela Euskal Herriko hiztunen egungo hizkuntza-gaitasuna eta sareen ezaugarriak aintzat hartuta. Ibiltarte horren barruan, erabilera aitortua % 14,9an kokatzen da, gehienezko posibletik askoz ere gertuago gutxieneko posibletik baino.

85. Grafikoa:
Euskara-erdaren erabilera posiblearen ibiltartea
(gutxieneko erabilera posibletik gehienezkora) eta erabilera aitortua. Euskal Herria,
2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-505, ISL-506 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.3 eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

85. Grafikoaren eskuin aldean errealitate hori bera erakusten da, baina azterketa hiztun euskaldunetara egokituta oraingoan. Kasu horretan, euskararen erabilera % 2,9aren eta % 62,9aren artean egongo da halaberharrez, euskaldunen harreman-sareen egiturak eta bertako mintzakideen hizkuntza-gaitasunak hala baldintzatuta. Ibiltarte horren barruan, maximotoz ez oso urruti azaltzen zaigu erabilera aitortua, % 52,5ean hain zuzen ere.

Esan dugu, hortaz, euskararen erabilera aitortua gehienezko posibletik gertu dagoela. Argitu dezagun gehienezko erabilera posiblearen erreferentziak galdera honi erantzuten diola: zenbatekoa izango litzateke euskararen erabilera, euskaldunak euskaldunekin elkartzen diren egoera guzti-guztietan euskaraz egingo balute? Horretarako, aintzat hartzen da euskaldunen harreman-sare errealean mintzakideak euskaldunak edo erdaldunak zein neurritan dituzten, eta euskaraz egiteko aukera eskaintzen duten harremanek harreman guztiekiko zenbateko pisu erlatiboa duten kalkulatu da. Erreferentzia horretan irudikatzen den egoeran, eskura bi hizkuntza dituzten elebidun guztiek, sistematikoki eta salbuespenik gabe, egoera guztietan euskara erabiltzeak ekarriko lukeen erabilera erakusten du. Horiek horrela, esan daiteke gehienezko maila hori ezin gaindituko dela, hiztunen hizkuntza-gaitasunean (erdaldunak direnak euskaldunak) edo hiztunen harreman-sareetan eragin gabe (euskaldunak direnak elkarrengana gehiago saretz).

16.3.3 Erabileraren balorazioa, erabilera erosoaren erreferentziaren argitan

Euskara asko edo gutxi erabiltzen den baloratzeko, erabileraren erreferentzia eroso sortu dugu metodologia-atalean, nahitaezkotasunaren eta aukeren ikuspegian oinarrituta eta landuta. Erabilera erosoaren erreferentzian kalkulatu da zenbatekoa litzatekeen hizkuntzen erabilera elebakarrek beti “euren” hizkuntzan hitz eginda eta elebidunek, berriz, hizkuntza aukeratzetik dagoen harremanetan, errazen hitz egiten dakiten hizkuntza erabilia (euskara euskal elebidunek eta erdara erdal elebidunek). Bestela esanda hiru baldintza hauek beteko balira egongo litzatekeen erabilera irudikatzen du erabilera erosoaren hipotesiak:

- Beti erdaraz arituko dira erdaldun elebakar eta hartzaileak; erdaraz arituko dira, halaber, eurekin harremanetan daudenean, hiztun elebidunak.
- Beti euskaraz arituko dira euskaldun elebakar eta hartzaileak; euskaraz arituko dira, halaber, eurekin harremanetan daudenean, hiztun elebidunak.
- Hiztun elebidunak elkarrekin ari direnean, hiztun bakoitza berari errazen zaion hizkuntzan mintzatuko da: euskal elebiduna beti euskaraz eta erdal elebiduna beti erdaraz.

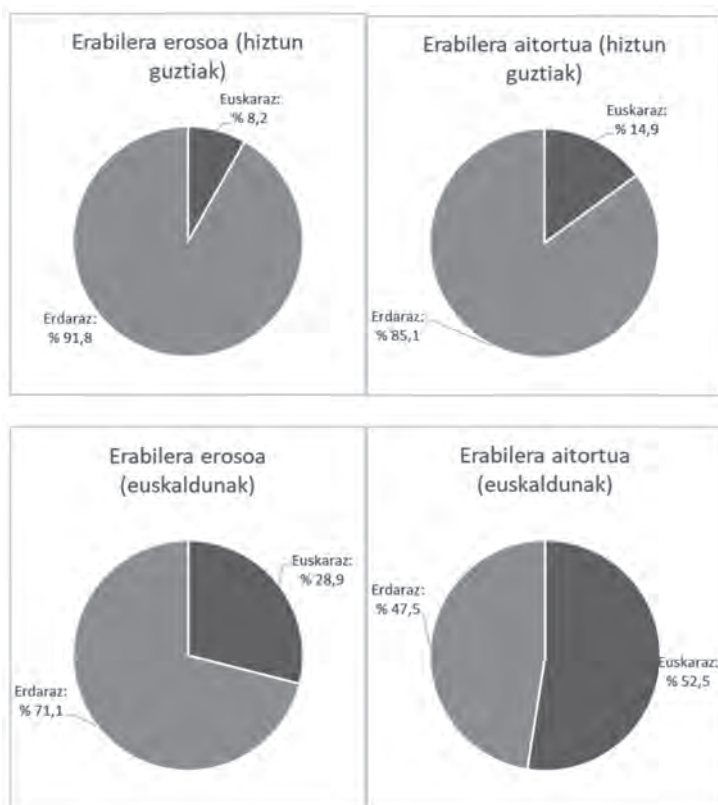
86. Grafikoan, 2016. urteko ISLren arabera, erreferentzia hori kalkulatu dugu eta ISLn bertan jasotzen den erabilerarekin alderatu, hiztun guztien multzorako batetik, eta euskaldunen multzorako bestetik. Aldera ditzagun orain erabilera aitortuaren eta erabilera erosoaren erreferentziak:

- Hiztun guztiak aintzat hartuta, ISLn jasotzen den erabilera, elkarrizketatuek aitortu duten erabilera xeheetan oinarrituta kalkulatu dena, erabilera erosoaren erreferentziak ematen duen erabilera baino dezente gorago azaltzen zaigu: % 8,2koa da euskararen erabilera erosoaren erreferentzia, eta euskararen erabilera aitortua, berriz, % 14,9ra iristen da.
- Euskaldunen artean, jakina, joera bera antzematen da: erabilera erosoaren erreferentziak ematen duena baino dezente gehiago erabiltzen da euskara (% 28,9ren ordez % 52,5) eta dezente gutxiago gaztelania/frantsesa (% 71,1 ordez % 47,5).

Azken batean, erabilera erosoaren erreferentziak esaten digu gaitasunak ezartzen duen zorua ahula dela euskararentzat: euskaldunak, gutxi izateaz gain, gehienak hobeto moldatzen baitira erdaraz euskaraz baino. Euren portaera erosotasun hutsak eraginda bideratuko balute, euskaldunek egun baino nabarmen

gehiago egingo lukete erdaraz eta egun baino nabarmen gutxiago euskaraz. Irizpide horrek aginduko lukeena baino dezente handiagoa da egungo euskararen erabilera. Laburtuz, bada, hizkuntza-gaitasunak ezartzen duen zorurako, asko erabiltzen da euskara gaur egun.

86. Grafikoa:
Erabilera eroso eta erabilera aitortua. Euskal Herria, 2016
(16 urtetik gorako hiztun guztiak eta hiztun euskaldunak)

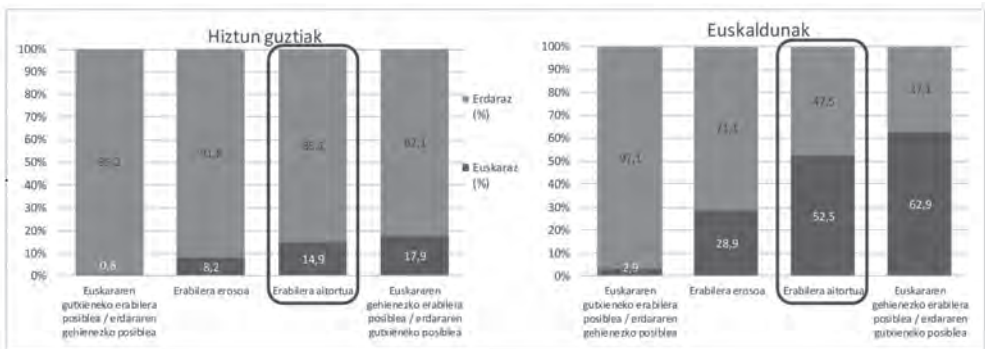


Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-508 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.3.2 eta 11.4. puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

16.3.4 Erabileraren balorazioa, sintesi ikuspegia

Orain arte aurkeztu ditugun erreferentzia guztiak biltzen ditugu 87. Grafikoan. Bertako datuak irakurrira, esan dezakegu, hiztun guztiak aintzat hartuta, euskararen erabilera posiblea % 0,8ko gutxienekoaren eta % 17,9ko gehienekoaren tartean ibiliko dela nahitaez. Horrek zer esan nahi du? Ezinezkoa dela gaur egun, hiztunen artean euskaldunak zenbat diren kontuan hartuta, eta euren harreman-sarean euskaldunek zenbateko lekua duten jakina, kopuru horiek marrazten duten ibiltartetik kanpoko erabilerarik gertatzea. Gaurko baldintzetan, % 17,9tik gorako erabilera izateko, euskaraz mintzatzen jarri beharko genituzke euskaraz ez dakiten hiztunak; % 0,8tik beherako erabilera gertatzeko, berriz, erdaraz jarri beharko genituzke hizkuntza horretan ez dakitenak.

87. Grafikoa:
Erabilera aitortua, gutxieneko erabileraren, gehienekoaren eta erosoaren erreferentzien argitan.
16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak, Euskal Herria, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-505, ISL-506, ISL-508 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.3 eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Landu dugun hirugarren erreferentzia erabilera erosoarena dugu: euskararen erabilera % 8,2koa izango litzateke hiztunen hizkuntza-hautua erosotasunak soilik eragindakoa balitz, hots, euskaraz errazago egiten dutenek euskaraz egingo balute ahal duten guztietan eta erdaraz errazago egiten dutenek erdaraz, betiere, hiztunen sarean egitura erreala kontuan hartuta.

Horiek horrela, aurrez aurreko harremanetako erabilera aitortua % 14,9an kokatzen da Euskal Herrian, erabilera eroso litzatekeenaren gaineratik eta gehieneko erabileraren azpitik. Horrek esan nahi du, lehenik, euskara asko erabil-

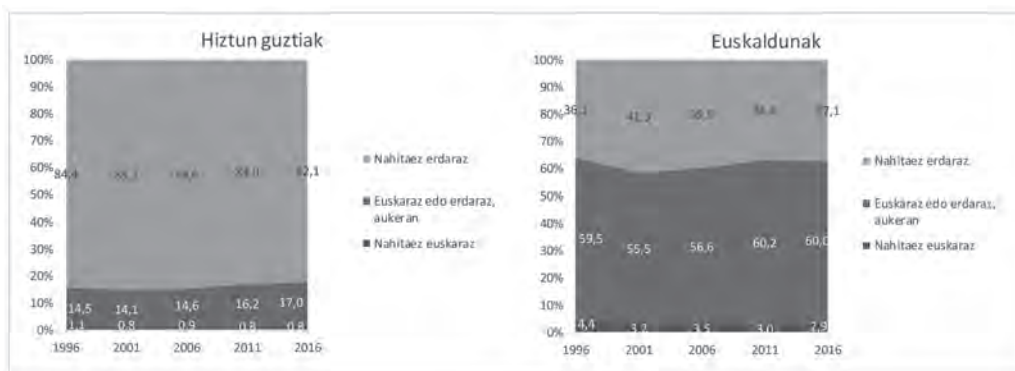
tzen dela ezagutza zenbatekoa den eta harreman-sareak nola egituratuta dauden kontuan hartuta. Horrek esan nahi du, halaber, hiztun guztiak kontuan hartuta, erosotasun-irizpideak aginduko lukeen baino nabarmen gehiago erabiltzen dela euskara. Eta horregatik, hiztunen erosotasuna ez den beste motibazio-bide bazuek indartsu eragiten dutela euskara erabiltzearen alde.

87. Grafikoaren eskuineko diagraman, datu horiek berak aurkezten dira euskaldunen multzora mugatuta oraingoan. Datuen irakurketa, zenbakiak aldatuta, baina hiztun guztienaren irakurketaren berbera izango litzateke. Ez dugu, hortaz, hemen berrituko.

16.3.5 Bilakaera-joerak

Erreferentzia horien bilakaera aztertuta, aipatu beharreko ezaugarri nagusia oinarrizko egonkortasunarena da. Zehazki, nahitaezkotasunaren eta aukeren egitura, ez da aldaketa handirik nabari 1996-2016 bitartean, 88. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Harreman gehien-gehienak nahitaez gaztelaniaz/frantsesez izan dira Euskal Herrian azken 20 urteotan, nahiz eta euskaraz edo erdaraz aukeran egon direnak apur bat igo diren, zehazki % 14,5etik % 17,0ra, euskaldunen kopuruak haztearekin batera. Nahitaez euskaraz izan diren harremanak hutsaren hurrengoa izan dira azken 20 urteotan.

88. Grafikoa:
Nahitaezkotasunaren eta aukeren egitura harremanetan.
Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztun guztiak eta euskaldunak)

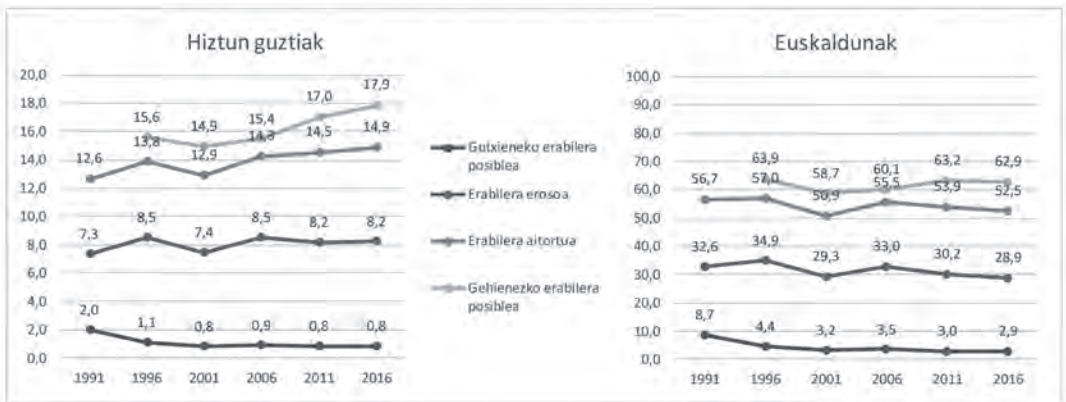


Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-507 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa*ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Erreferentzien bilakaerarekin batera erabilera aitortua txertatzen badugu (ikus 89. Grafikoa), berriro ere oinarrizko egonkortasun bat erakusten digute datuek: azken 25 urteotan erabilera aitortua erabilera erosoaren eta gehieneko erabilera posiblearen artean ibili da epealdi osoan, aldaketa handirik gabe. Hitzun guztien datuak hartuta, erabilera erosoaren erreferentzian ez da ia aldaketarik antzematen aztertu dugun epealdian. Erabilera aitortuak, berriz, apur bat gora egin du.

89. Grafikoa:

Erabilera aitortua eta erabilerarako erreferentziak (gutxienekoa, gehienekoa eta erosoak). Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hitzun guztiak eta euskaldunak, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-505, ISL-506, ISL-508 eta ISL-404 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.5.3 eta 11.4 puntuetan hurrenez hurren). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: kontuan izan ezkerreko eta eskuineko azpigrafoiko eskala ezberdinetan eraiki ditugula.

17. JARRERARI ETA MOTIBAZIOEI BURUZ BI HITZ ZEHARKA

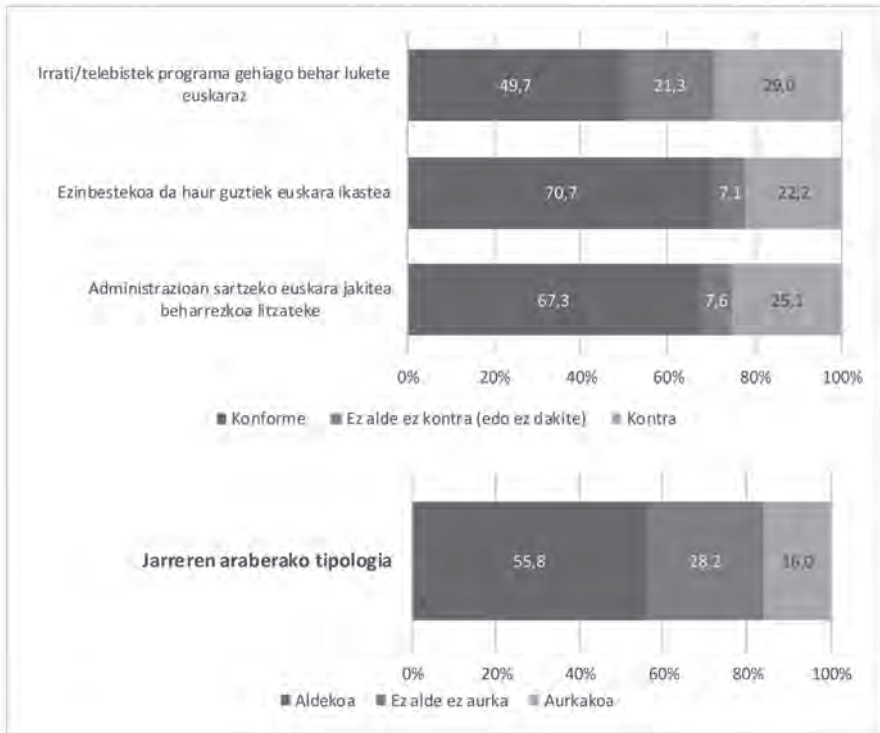
- *Euskararen inguruan zer-nolako iritziak eta jarrerak adierazten dituzte hiztunek horri buruz galdetzen zaienean?*
- *Zer esan dezakegu demolinguistikatik, indukzioaren bidea erabilia, hiztunen gaitasuna eta erabilera-maila aintzat hartuta, euren jarrera eta motibazioen inguruan?*
- *Zer-nolakoa da egun jardunaren osaera motibazio-alderdiak aintzat hartuta, hots, jardunaren zenbateko zatia dator bat hiztunen erosotasun-irizpideekin eta zenbateko zatia zor zaie bestelako motibazioei?*
- *Azken 25 urteotako bilakaeran antzematen al da joerarik?*

17.1 Euskararen inguruko iritziak

Atal enpirikoaren barruko kapitulu laburrena izango da honako hau. Ez da hizkuntza-jarrerak eta motibazioek garrantzi txikia dutelako, ez horixe. Hortik urruti, funtsezko alderdia dira hizkuntzen ahultze- eta indarberritze-prozesuetan. Teoriaren atalean ikusi dugun bezala, ordea, gure tesiaren kokapen metodologiko nagusitik kanpo gelditzen diren azterketa etnografiko, antropologiko, kualitatiboak dira jarrera eta motibazio mundu horretan sakontzeko bitarteko behinena. Eta gure kokapen metodologikoa alderdi horietan sakontzeko baino egokiagoa da egitateak aztertzeko eta sailkatzeko.

Dena den, atal teorikoan aurreratzen genuen bezala, demolinguistikak ere landu izan du gaia, inkestetan iritzi eta jarrerai buruzko informazioa bilduz eta gaiaren inguruko informazio adierazgarria eskuratuz. Gurean, ISLn galdera ugari daude elkarrizketatuen iritzi eta hautemateak jasotzera bideratuak (ikus atal teorikoko 5.3.1 puntua). Galdera horietatik jasotako erantzunen lagin gisa, horietako hiruren emaitza laburtuak aurkeztu ditugu 90. Grafikoan. Ikus daitekeen bezala, eta datu zehaztetan eta horien inguruko ñabarduretan sartu gabe, euskararen aldeko iritziak nagusi dira herritarren gehiengo zabal baten artean, eta horixe islatzen dute adibidetzat ekarri ditugun hiru itemek; hots, hedabideetan euskarak izan beharko lukeen tokiaz, haurren euskalduntzeaz eta Administrazioan sartzeko euskara beharrezkoa izateaz galdetu izan zaienean.

90. Grafikoa:
Euskararen inguruko herritarren iritziak:
hiru esaldiekiko adostasuna-desadostasuna eta jarreren araberako tipologia.
Euskal Herria, 2016



Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Hiru galdera horiei eta beste bati emandako erantzunetan oinarrituta (ikus atal teorikoko 5.3.2 puntua) ISLn bertan jarrerari buruz lantzen den adierazle sintetikoaren emaitza nagusia da Euskal Herriko herritarren artean nagusi direla euskara sustatzearen aldeko jarrerak. Horrela, adierazle horren arabera, 16 urte-tik gorako hiztunen artean % 55,8 dira aldeko jarrera dutenak, % 16,0 aurkakoa dutenak eta gainerako % 28,2k ez lukete jarrera argirik euskararen alde edo aurka (Eusko, Jaurilaritza, 2019: 63). Bilakaera-joerei erreparatuz, 1991-2016 bitarteko datuek erakusten dute epealdi osoan izan dela nagusi euskararen aldeko jarrera, eta, gainera, indartu egin dela 1991ko % 47,5etik 2016ko % 55,8ra; euskararen aurkako jarreraren pisua, berriz, % 20,9tik % 16,0ra jaitsi da. (Eusko, Jaurilaritza, 2019: 64).

Horretaz gain, aipagarria da euskararen aldeko jarrera hori are indartsuago azaltzen zaigula euskaldunen artean: horien artean % 85,3 lirateke euskara sustatzearen aldeko jarrera dutenak (Eusko, Jaurlaritza, 2019: 67).

Horixe da, labur-labur adierazita, zuzenean euren iritziak galdetu izan zaizkienean herritarrek eman dituzten erantzunen ikuspegia. Gaiaren inguruko gure ekarpena lantzeko, ordea, iritzien bidean sakondu ordez, indukzioaren bidea hartuko dugu. Ez dugu hizkuntzen auziari buruz elkarriketatuek esaten dutena gehiago aztertuko; horren ordez, hitzunen portaerak aztertuta saiatuko gara hizkuntzen inguruan dituzten motibazio-jarrerei buruzko ondorioren batera iristen. Hots, inkestetan iritziei buruzko galderei eman dizkieten erantzunak aztertu beharrean, hitzunen inguruko egitateetatik abiatuko gara, euren hizkuntza-gaitasunetik eta erabileratik zehazki. Eta egitate horien argitan saiatuko gara hitzunen jarreraren eta motibazioen munduaz ondorioren bat edo beste ateratzen.

17.2 Erabilera, gaitasuna eta jarrera/motibazioa: zein indartsuen, zein ahulen?

Aurreko kapituluan aurkeztu ditugun datuen arabera, gaur egungo euskararen erabilera-maila hitzunek duten hizkuntza-gaitasunaren gainetik dago. Ondorio horretara iritsi gara euskaldunen erabilera-datuak eta euren zein euren harreman-sare hurbilaren gaitasun-datuak alderagarritasun irizpideekin landu eta euren artean alderatuta: erosotasunak bultzatuta edukiko luketen erabileraren gainetik erabiltzen dute euskara egungo euskaldunek. Ondorio berera iritsi gara, halaber, hizkuntza-gaitasunaren arabera hitzun multzoek egiten duten erabilera aztertuta: euskarazko gaitasun handiagoa duten hitzunek, euskaraz erdaraz bezain erraz edo errazago egiten dakitenek, ahal den guztietan euskara erabiltzeko joera argia dute oro har; eta euskaraz hain erraz moldatzen ez diren hitzun elebidunek ere, erraztasun irizpideak soilik kontuan hartuta espero zitekeena baino dezente gehiago darabilte euskara horretarako aukera duten egoeretan.

Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren ardatzen arteko oinarrizko alderaketa hori izanik, goazen alderdi subjektiboei buruz horrek zer adieraziko ligukeen ondorioztatzera. Dagoen gaitasun-mailarako erabilera handia izateak zeharkako honako bi ondorio hauetara garamatza:

- Batetik, euskaldun jendea, batez beste, eta joera orokor gisa, leiala da euskararekiko. Ahal dutenetan euskal hiztunek euskara erabiltzeko duten joera handiak hori adierazten digu zuzenean.
- Bestetik, erabilera-maila handi hori zaila da ulertzen euskararen aldeko jarrera eta motibazioek euskal hiztunen artean pisu handia dutela onartu gabe.

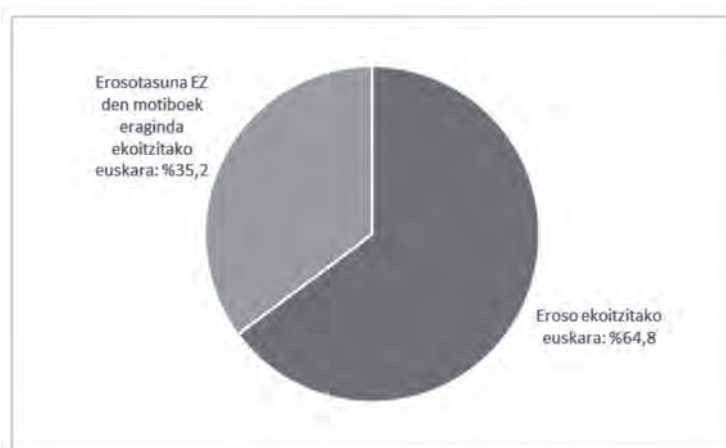
Bide induktiboa erabiliz, hortaz, euskararen aldeko motibazio-jarrerak indartsu daudela adierazten digute hiztunen portaerek. Kasu honetan, gainera, indartu egiten da ikuspegi hori, herritarrek (euskaldunek bereziki) inkestetan euskararen alde azaltzen dituzten iritziekin bat datorrelako.

17.3 Euskarazko jardunaren azterketa, erosotasunaren arabera; horrek nola eragiten dion jarrera-motibazioen gaiari

Metodologia-atalean aurkeztu dugu, hiztunen hizkuntza-gaitasuna eta erabilera aintzat hartuta, euskararen ekoizpenaren atzean egon daitezkeen motibazioaren berri zeharka emateko asmoz sortu dugun ISL-601 adierazlea. Adierazle horrek, azken batean, jardunaren osaeraren ikuspegiaren barruan, dikotomizatu egiten du hiztunen jarduna, euren gaitasuna eta erabilera aintzat hartuta. Horrela, euskarazko jarduna bi multzotan sailka dezakegu, jardun hori ekoizten duten hiztunen erosotasun-irizpideekin bat datorren edo ez aintzat hartuta (azalpen metodologikoak, 11.6 puntuan). Emaitzetara joz, 91. Grafikoan ikus daitezkeen bezala, jardunaren ia bi herenak (% 64,8) euskaraz errazago egiten duten hiztunek ekoitzi zituzten 2016. urtean, eta gainerakoa (% 35,2), euskaraz baino erdaraz errazago ariko liritekeen hiztunek.

91. Grafikoa:

Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera,
hiztunen balizko motibazioen arabera.
Euskal Herria, 2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %).



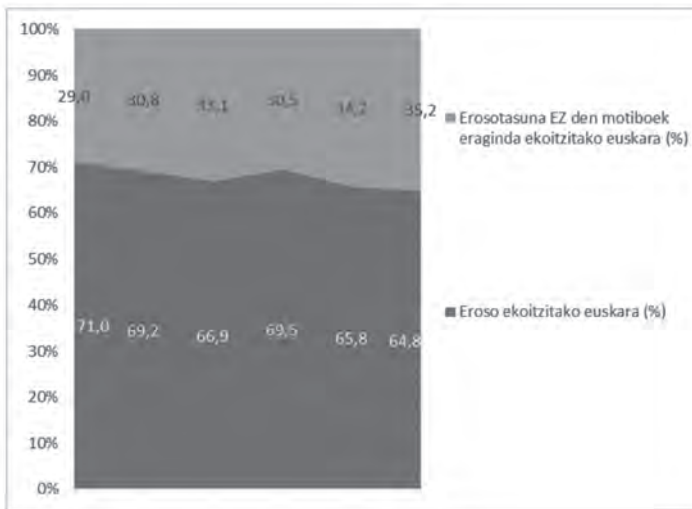
Iturria: egileak landua, 2016ko Inkesta Soziolinguistikotik abiatuta. Zehazki, ISL-601 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.6. puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Datu xume horietatik abiatuta, eta motibazioen alorrera hurbildu nahian, hasteko, esan dezakegu erosotasun-irizpideekin bat datorrela ekoizitako euskararen ia bi herenen zati nagusi hori. Pentsa daiteke jardunaren zati nagusi hori, eskura duten hizkuntza-errepertorioaren barruan hizkuntza-hautu errazena eginda, ahalegin berezirik gabe ekoitzi izan dutela hiztunek. Erosotasuna eta hizkuntza-portaera bat datoz kasu horretan. Horrek ez du esan nahi, ordea, ekoizten den zati nagusi horretako hiztunentzat ez dagoenik euskara erabiltzera bultzatzen dituen bestelako motibaziorik. Adierazle horrek ez digu horren berri ematen.

Adierazle horrek bai uzten digu argi, ekoizitako euskararen bigarren zatia ahortzeren duten hiztunen kasuan, erosotasun-irizpideak ez datozela bat euren hautuarekin: euskaraz sortzen den jardunaren herena baino gehixeago den zati horren sortzaileek errazago egingo lukete erdaraz euskaraz baino. Eta pentsa daiteke, horregatik, hiztun horiei erosotasuna EZ den beste motibo indartsuren batek eragingo diela euskara erabiltzeko; errazago erabiliko luketen erdararen ordezkari euskaraz aukeratzeko. Ez dugu aurkitu nazioarteko alderaketa-punturik, baina aurrera begirako hipotesi gisa planteatuko genuke, erosotasunarekin bat EZ etorrita ekoizten den euskararen zati hori handia dela, eta neurri horretako zatia ez dela ohikoa izango munduko gainerako hizkuntza gutxitu gehienetan.

Bilakaerari erreparatuta, joera argia erakusten dute 92. Grafikoko datuek: azken 25 urteotan eroso ekoitzi duten jardunaren zatiak (hots, euskara errazago erabiltzen duten hiztunek ekoitziak) pisua galdu du, 1991ko % 71,0tik egungo % 64,8ra. Aitzitik, gero eta pisu handiagoa hartu du erosotasuna EZ den motiboeke eraginda ekoizten den erabilerak: jardun osoaren % 29,0 izatetik % 35,2ra igo da 1991tik 2016ra.

92. Grafikoa:
Aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarazko jardunaren osaera, hiztunen balizko motibazioen arabera. Euskal Herria, 1991-2016 (16 urtetik gorako hiztunak, %).



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko Inkesta Soziolinguistikoa abiatuta. Zehazki, ISL-601 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.6 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoa*ren datu-basea (1991-2016). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Horrela, bada, ekoitzi den euskararen zati handiena erosotasun-irizpideekin bat datorren arren, herenetik gorako beste zati ohargarri bat hiztunaren erosotasuna EZ den motiboeke eragindakoa izan daiteke. Bestelako motiboeke zuzenean eragindako zati hori, gainera, handitu egin da azken 25 urteotan.

18. TESTUINGURU DEMOLINGUISTIKOA: NAGUSITASUN-EREMUAK ETA ARNASGUNEAK

Atal teorikoan “testuinguru demolinguietiko” izendapenaren azpian bildu ditugu euskara-erdarek lurraldean duten nagusitasun-mailari lotutako alderdiak, arnaseuneen gaia barne. Horretaz gain, testuinguru demolinguietikoaren alderdi garrantzitsua da hiztunen harreman-sarearen barruan hiztun euskaldunek zenbateko pisua duten aztertzea. Gai hori, ordea, erabilerarekin batera landu dugu 15.3 puntuan (horrela egin dugu, kapitulu hartako azalpena horrela hobeto ulertzeko helburuz). Horregatik, testuinguru demolinguietikoaren ikuspegi osoagoa izateko, hemen aurkeztuko ditugunez gain, han esandakoak ere kontuan hartzea komeniko da.

18.1 Hego Euskal Herriko nagusitasun-eremuak eta arnaseuneak gaur

- *Zertan bereizten dira soziolinguietikoki nagusitasun-eremu batzuk eta besteak?*
- *Nola banatzen dira gaur egungo Hego Euskal Herriko hiztunak nagusitasun-eremuetan?*
- *Zein dira eta zenbateko pisu demografikoa dute euskararen arnaseuneek?*

Atal teorikoan azaldu dugu hizkuntza gutxitu baten egoera aztertzerakoan alderdi garrantzitsutzat jotzen duela Fishmanek (1991: 58) hizkuntza hori nagusi izango den espazio geoterritorialak izatea, “*breathing space*” direlakoak. Hiztunen kontzentrazio handiko gune horietan, hizkuntza hori izango da nagusi eguneroko jardunean eta, horrekin batera, belaunaldiarteko jarraipena era natural eta betean gertatuko da. Azaldu dugu, halaber, ikuspegi hori landu duela Zalbidetik (2019a) Euskal Herrira egokituta, *arnaseune* terminoarekin. Eguneroko jardun arruntean euskara nagusi den ingurune geoterritoriala da arnaseunea. Gaur egun *arnaseune* terminoa beste errealitate batzuk izendatzeko ere erabiltzen den arren (Xabier Bengoetxeak (2019: 133) aipatzen duen *inflazioa* dela medio), guk jatorrizko esanahi horri lotuta erabiliko dugu terminoa lan honetan.

Arnaseunen ikuspegi hori demolinguietikatik lantzeko asmoz, eta, beraz, udalerrri batzuen eta besteen euskalduntasun-maila edo udalerrri batzuetan eta

besteetan euskara-erdarek duten nagusitasun-maila islatzeko asmoz, adierazle batzuk sortu ditugu, atal metodologikoan xehe azaldu dugun bezala. Berez, han azaltzen genuen, Euskal Herriko demolinguistikak, udalerrien euskalduntasunaren arabera multzoak egiteko eta errealtate soziolinguistikoa horien arabera aztertzeko, udalerrietan dagoen euskaldunen proportzioa kontuan hartuz jo izan duela tradizioz. Horrela, eremu edo gune soziolinguistikoa udalerrietan dagoen euskaldunen dentsitatearen arabera erabaki izan dira gurean. Atal metodologikoko 9.8.2.4 puntuan azaldu dugun bezala, arrazoi teoriko, metodologiko eta enpirikoak tarteko, inguruneen euskalduntasuna islatzeko aldagai egokiagoak izan daitezke erabilerari buruzkoak ezagutzari buruzkoak baino. Eta horrela, udalerrietako etxeko erabileran eta kaleko erabileran oinarrituta sortu ditugu gure adierazleak, bai multzokatze xehea erakusten duten adierazleak eta baita nagusitasun-eremuak buruzkoak ere. Laburtuz, hortaz, eremu edo gune soziolinguistikoa euskaldun-dentsitatearen arabera sailkatzen dituzte udalerriak, eta nagusitasun-eremuak, berriz, erabilera-mailaren arabera egiten dute sailkapen hori (bi alderdi horien arteko harremanaz xeheago arituko gara aurreraxeago, 18.1.1.7 puntuan). Udalerriak, zehazki, bost nagusitasun-eremutan sailkatzen dira, euskara-erdaren erabilera-maila kontuan hartuta, eta bost nagusitasun-eremuetatik bi, euskara nagusi den bi eremuak, arnasmuneei dagozkie, arnasmune beteei bata eta arnasmune erasanei bestea.

Datuekin hasi aurretik, argitu dezagun, halaber, arnasmunea eta UEMAren irizpideen arabera “udalerrri euskalduna” ez dela gauza bera. Izan ere, UEMAk udalerrri euskalduntzat jotzen ditu euskararen indizean % 70eko balioa gainditzen duten udalerrriak. Gogora dezagun udalerrri baten euskararen indizea²⁴⁰ honela kalkulatu dela, zentsuko datuetan oinarrituta: udalerrri horretan bizi diren hiztunen artean euskaldunek osatzen duten ehunekoaren eta ia-euskaldunek osatzen duten ehunekoaren erdiaren batura eginda. Enpirikoki, gaur egun, gure multzokatzeetako arnasmune bete eta erasanez ez ezik, nagusitasunik gabeko udalerrri gehienek ere betetzen dute “udalerrri euskaldun” izateko baldintza hori, eta baita erdal nagusitasun ez erabatekoa duten udalerrri batzuek ere. Horrela bada, arnasmune denak dira “udalerrri euskaldun”, baina udalerrri euskaldun asko ez dira arnasmune.²⁴¹

Azpikapitulu honetan, lehenik, nagusitasun-eremu horiek eta bertan gertatzen diren dinamikak deskribatuko ditugu labur, ISLko datuetan oinarrituta ba-

²⁴⁰ Indize hau bat dator EAEko administrazioan lanpostuen hizkuntza-eskakizuna erabakitzeke erabili ohi den derrigortasun-indizearekin.

²⁴¹ Ekibalentzia ez da perfektua, UEMAk darabilen irizpidea hizkuntza-gaitasunean oinarritzen delako, eta nagusitasun-eremuak, berriz, erabilera-datuetan. Bi sailkatze-irizpide horien arteko harremana nolakoa den ikusteko, jo 18.1.1.7 puntura.

tik bat. Ondoren, nagusitasun-eremu horiek kuantifikatzen jarriko ditugu aha-
leginak, HEKNko eta, batez ere, HZko datuetan oinarrituta. Metodologia-ata-
lean azaltzen genuen bezala, datu-iturrien mugak tarteko, Hegoaldera mugatuko
dugu kapitulu honetako azalpena.

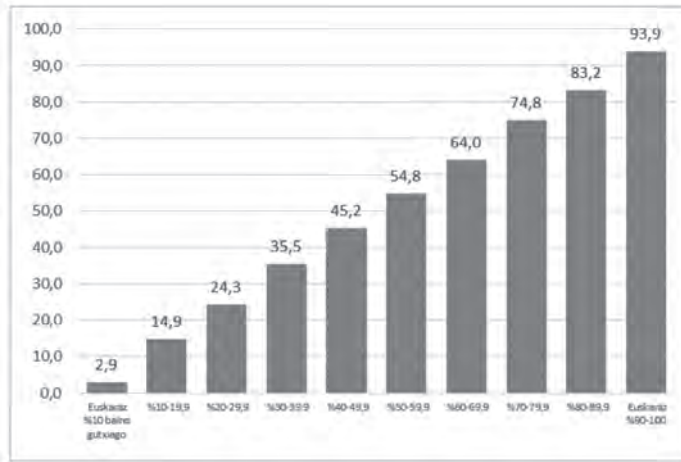
*18.1.1 Nagusitasun-eremuak, errealitate eta dinamika soziolinguistiko berezien
testuinguru eraginkorrak*

18.1.1.1 Euskararen erabilera-maila, erabileraren araberako multzokatze xehearen arabera

Udalerrien multzo xeheak udalerrian dagoen erabilera-mailaren arabera
eraiki ditugunez, batez besteko erabilera nabarmen aldatzen da multzo batetik
bestera, 93 eta 94. Grafikoetan ikus daitekeen bezala. Ezin zuen bestela izan. Bi
grafiko horietan, harreman lineal argia antzematen da multzoaren euskaldunta-
sunaren eta erabileraren artean, bai kaleko erabileran eta baita etxeakoan ere. Ho-
rretaz gain, deigarria egiten da bi multzo erdaldunenen artean ikusten den koxka:
udalerrri multzoric erdaldunenean bereziki jaisten da erabilera aurreko multzo
euskaldunagoarekin alderatuta. Aipagarria da, halaber, etxeako erabileraren ka-
suan etxean euskara eta gaztelania, biak, erabiltzen dituztela diotenen propor-
tzioa nola aldatzen den ikustea: bi hizkuntzak etxean erabiltzeko ohitura hori,
indartsuen, nagusitasun handirik gabeko udalerrietan agertzen zaigu. Erlatiboki,
hala ere, zera ikusten dugu: zenbat eta inguru erdaldunagoa, orduan eta pisu han-
diagoa duela bietan egiten dutenen multzoak euskaraz nagusiki edo soilik egiten
dutenekiko.

93. Grafikoa:

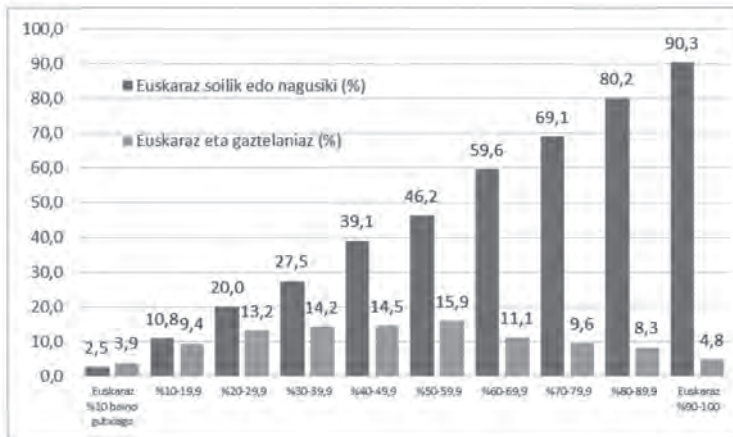
Euskararen batez besteko erabilera kalean, udalerriko kaleko erabilera-mailaren multzoen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2014-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HEKN-001 eta HEKN-002 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapituluan). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabilera-eraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

94. Grafikoa:

Etxean euskaraz eta euskaraz zein gaztelaniaz egiten dutenak, udalerriko etxeko erabilera-mailaren multzoen arabera. Hegoaldea, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-006 eta HZ-208 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 eta 9.8.2.3 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

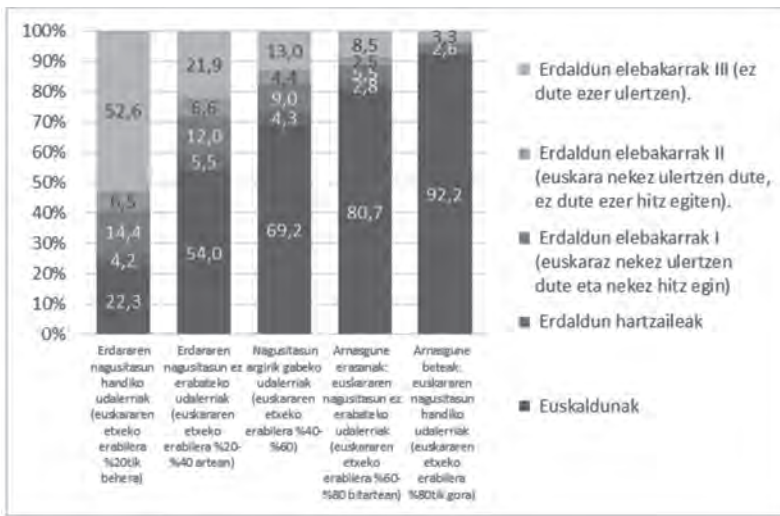
18.1.1.2 Hizkuntza-gaitasuna, nagusitasun-eremuen arabera

Hiztunen hizkuntza-gaitasuna ere nabarmen aldatzen da nagusitasun-eremuz eremu eta mutzoz multzo, 95 eta 96. Grafikoetan ikus daitekeen bezala. 95. Grafikoan zentsuetako informazioa baliatuko dugu eta 96. Grafikoan ISLkoa.

Zentsuen arabera, euskaldunen pisua era nabarmenean aldatzen da eremuz eremu: hiztunen % 22,3 besterik ez da euskalduna erdararen nagusitasun handiko udalerrietan; kokka handia dago hurrengo multzora aldatutakoan, eta euskaldunak gehiengoa dira jada (% 54,0) erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrietan, etxeko erabilera % 20-% 40 tartean dagoen horietan. Hortik aurrera ere igo egiten da euskaldunen proportzioa, arnagune beteen % 92,2ko gehienekora iritsi arte. Gainerako kategorietan, joera, noski, aurkakoa da. Erdaldun elebakar erabatekoetan arreta jarrita, euskara nekez ere ulertzen ez duten horietan alegia, gehiengoa dira (% 52,6) erdararen nagusitasun handiko udalerrietan. Askok jaisten da multzo horren pisua erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrietan, eta % 21,9koa da. Hurrengo nagusitasun-eremuetan ere jaitsi egiten da hiztunen horien pisua, arnagune beteetako % 3,3ra iritsi arte.

95. Grafikoa:

Euskarazko hizkuntza-gaitasuna, etxeko erabilerearen multzo xehean arabera. Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-001 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.3 eta 9.8.2.3 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Orain arte gaitasunari buruz azaldu dugun informazioa zentsuetatik ekarritakoa da. 96. Grafikoan, berriz, gaitasunari buruz ISLk ematen duen informazioa erabiliko dugu. Atal metodologikoan azaldu dugunez, iturri horrek eskaintzen digu hizkuntza-gaitasunaren errealitateari buruzko ikuspegi osatuena. Grafiko horretan ikusten denez, ezberdina da nagusitasun-eremu batzuetako eta bestee-tako hitzunen hizkuntza-gaitasunaren araberako profila:

- Arnasguneetan, euskara nagusi duten hitzunik, hots, euskaraz erdaraz baino errazago egiten duten euskal elebidunak edo euskara besterik ez dakitenak dira nagusi²⁴²: hitzunen erdia baino gehiago dira (% 51,6) arnasmune erasanean eta are gehiago arnasmune beteetan. Horiekin batera, nagusitasunik adierazi ez duten hitzunek ere pisua dute arnasmuneetan (% 23-24 dira). Gutxiago dira erdal elebidunak, erdaldun hartzaileak eta erdaldun elebakarrak.
- Erabilieran nagusitasun argirik ez duten udalerrietan (etxeko erabilera % 40-% 60 bitartean dutenetan), gaitasunaren araberako hitzun moten askotarikotasuna da ezaugarri nagusi, nahiz eta banaketa “erdal” aldera lerratua azaltzen zaigun. Horrela, erdal nagusitasunezko hitzunik gehiago dira euskal nagusitasunezkoak baino (% 43,4 eta % 30,8 hurrenez hurren). Erdal nagusitasunezko hitzunen artean, gainera, gehiengo argia dira euskaraz hitz egiten ez dakitenak. Euskal nagusitasunezkoen artean, berriz, (ia) guztiak elebidunak dira. Erabilera ertaineko udalerrietako gaitasunaren zorua, hortaz, erdal aldera argiki lerratua azaltzen zaigu.
- Erabilieran erdara nagusi den udalerrietan, zentsuko datuekin ikusi dugu erdaldun elebakarrak eta erdaldun hartzaileak direla nagusi, gehienbat erdararen nagusitasun handiko udalerrietan. Horretaz gain, aipagarria da euskal elebidunen pisu urria, euskaraz erdaraz baino errazago egiten duten hitzunen: hitzunen % 1,8 baino ez dira erdararen

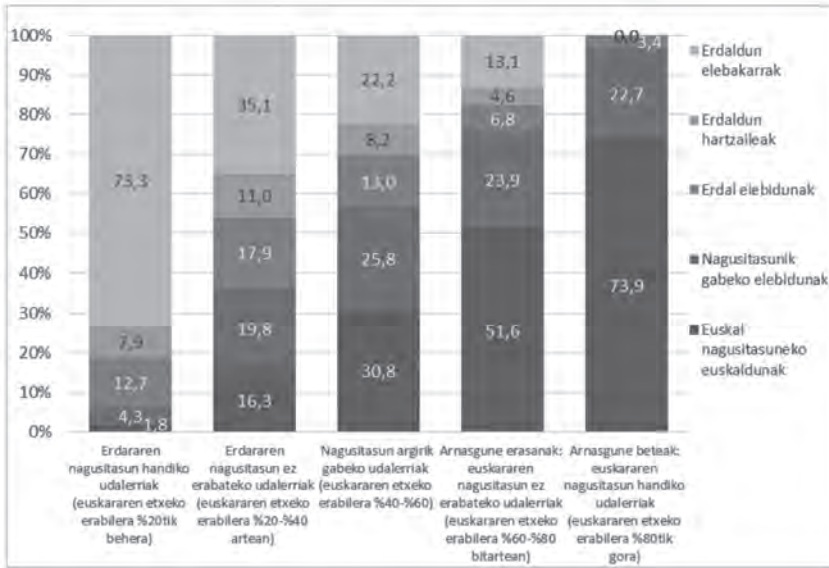
²⁴² 2016ko ISLn erdal gaitasunari buruz galdetu ez zenez, ezinezkoa zaigu euskal nagusitasunezko hitzunen arteko multzoak bereiztea. Hala ere, nahiko agerikoa da horietako gehien-gehienak euskal elebidunak izango direla, eta gutxi batzuk besterik ez euskaldun elebakarrak edo euskaldun hartzaileak. Gaiaren inguruan dugun Euskal Herri mailako inkesta berrienean, 2001ekoan, arnasmuneetako hitzun guztien %1,9 eta %1,7 ziren, hurrenez hurren, euskaldun elebakarrak eta euskaldun hartzaileak (urte horretan euskal elebidunak arnasmuneetako hitzunen %52,3 ziren). Ez dago informazio zehatzik kopuru horiek eguneratzeko. Hala ere, arnasmune izaera duten udalerrietan nerabeen artean egin diren ikerketa bakanez aditzera ematen digute gaur egun ere badirela kategoria horietan zenbatu beharko genituzkeen hitzunik. Ondarroako nerabeen artean egindako inkesta batean, adibidez, galdera-sorta autoaplikatu bidez gaiaren inguruan galdetuta, lagina osatzen zuten 77 nerabeen %6,5ek erantzun zuten zailtasunak zituztela erdara ondo ulertzeko eta %26,0k zioten ez zutela hizkuntza horretan ondo hitz egiten (Navascués eta Iurrebaso, 2019: 607).

nagusitasun handiko udalerrietan (ez ahaztu udalerrri horietan bizi dela Hegoaldeko herritarren multzo handiena, hiztun guztien % 77,2 hain justu). Udalerrri horietan, halaber, txikia da nagusitasunik gabeko elebidunen multzoa (% 4,3) eta berez gutxiengoan dagoen elebidunen multzoaren zati handiena erdal elebidunek osatzen dute, erdaraz errazago egiten duten horiek. Alde adierazgarriak daude udalerrri horien eta erdararen nagusitasun ez erabatekoa duten udalerrrien artean: azken horietan, izan ere, gutxiengoa izanda ere, hiztunen multzo ohargarri batek euskarazko nagusitasuna du (hiztun guztien % 16,3) eta nagusitasunik gabeko elebidunek ere badute bere pisua (% 19,8).

Laburtuz, bada, harreman indartsua dago udalerrrietako erabilera-mailaren eta bertako hiztunen hizkuntza-gaitasunaren artean. Beste kapitulu batean aztertu dugu gizabanakoengan zer-nolako harremana dagoen hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren artean; orduan aipatzen genuen alde biko harremanaren beste froga argi bat ematen digute datu hauek, makro mailako testuinguruen datuez baliatuta oraingoan. Harreman hori are indartsuagoa izango litzateke, ziurrenik, hiztunen jaiolekua eta bizilekua ere aintzat hartuta aztertuko bagenu. Aurrera begira, ikergai interesgarria litzateke jakitea, adibidez, arnaguneetako hiztun erdaldunetatik zenbat diren bertan jaiok eta zenbat kanpotik etorritakoak; erdara nagusi den udalerrietan ere, interesgarria izango litzateke ikertzea bertan bizi diren euskal nagusitasunezko hiztunetatik zenbat diren han jaiok eta zenbat zonalde euskaldunagoetatik etorriak.

96. Grafikoa:

Hiztunen ahozko hizkuntza-gaitasuna, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)



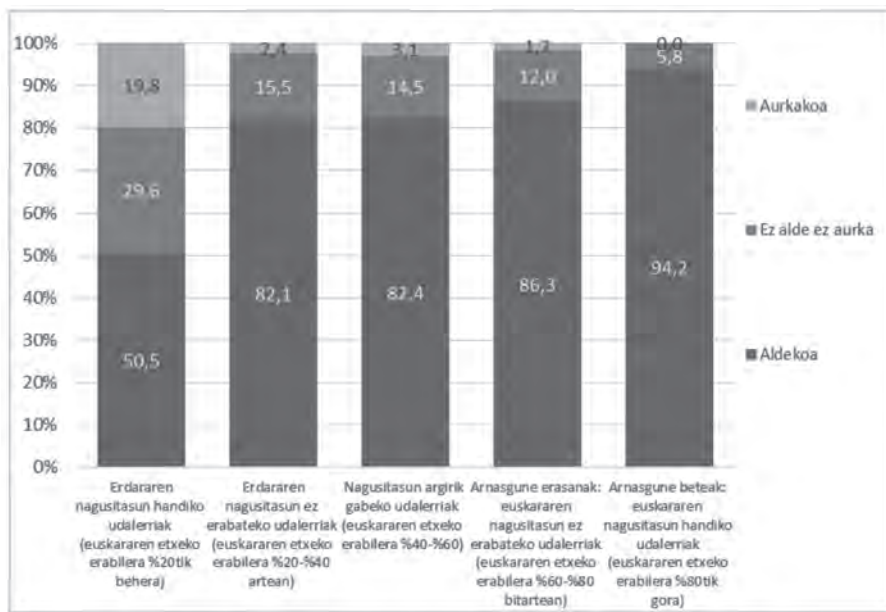
Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 9.8.2.3 puntuetan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: arnasgune beteen azpilaginak neurri txikia du (n=64); zuhurtzia bereziz irakur bitez, hortaz, multzo horri dagozkion datuak.

18.1.1.3 Euskararekiko jarrera orokorra, nagusitasun-eremuen arabera

Ba al dago harremanik hiztunak bizi diren nagusitasun-eremuaren eta euskararekiko jarreraren artean? 97. Grafikoan, nagusitasun-eremu bakoitzean euskararekiko jarrera orokorraren arabera hiztunak nola banatzen diren erakusten da. Horretarako, euskararekiko jarrerari buruz ISLn bertan lantzen den adierazle sintetikoaren emaitzak aurkezten dira nagusitasun-eremura (adierazle horri buruzko azalpenak 5.3.2 puntuan aurki daitezke). Grafiko honetan ikus daitekeenez, oro har, euskararekiko jarrera hobea da euskara gehiago erabiltzen den nagusitasun-eremuetara jo ahala. Hala eta guztiz, ez dirudi alde handirik dagoenik nagusitasun-eremuetako hiztunen iritzien artean, erdararen nagusitasun handia duten udalerrietan multzoaren salbuespenarekin. Izan ere, erdararen nagusitasun handia duten udalerrietan soilik daukate pisu ohargarria euskararen aurkako jarrerak. Gainerako eremuetan gutxi dira euskararen aurkako jarrera dutenak eta ez dira asko, halaber, “ez alde eta ez aurka” sailkatutakoak. Erdararen nagusitasun handiko eremuez kanpo, gainerako nagusitasun-eremuetan bost hiztunetatik lauk edo gehiagok euskararen aldeko jarrera dute, betiere puntu honetan lantzen ari garen ISLko adierazlean oinarrituta.

97. Grafikoa:
 Euskararekiko jarrera, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2016



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISLko “Euskara sustatzeari buruzko jarra-
 ra” adierazle sintetiko eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, teoria-ataleko 5.3.2
 puntuan eta metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Sozio-
 linguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: arnasgune beteen azpilaginak neurri txikia du (n=64); zuhurtzia bereziz irakur bitez, hortaz,
 multzo horri dagozkion datuak.

18.1.1.4 Euskararen transmisioa, nagusitasun-eremuen arabera

Hizkuntza batek aurrera jarrai dezan eta indarberritu dadin, gai giltzarria da transmisioa, eta gai horrekin zerikusi zuzena duen aldagai bat landu dugu 98. Grafikoan: lehen hizkuntzarena, haurrek 3 urteak arte hitz egiten duten hizkuntzarena. Bertan, 2011. urtean nagusitasun-eremu batetik bestera Hegoaldeko 5-9 urte bitarteko haurrek lehen hizkuntza gisa zer jaso duten erakusten da. Grafikoa ikusita, eta umetan euskara soilik edo nagusiki euskara jaso izan dutenen kopuruei erreparatuz, agerikoa da nagusitasun-eremuz aldatu ahala errotik aldatzen dela errealitate hori:

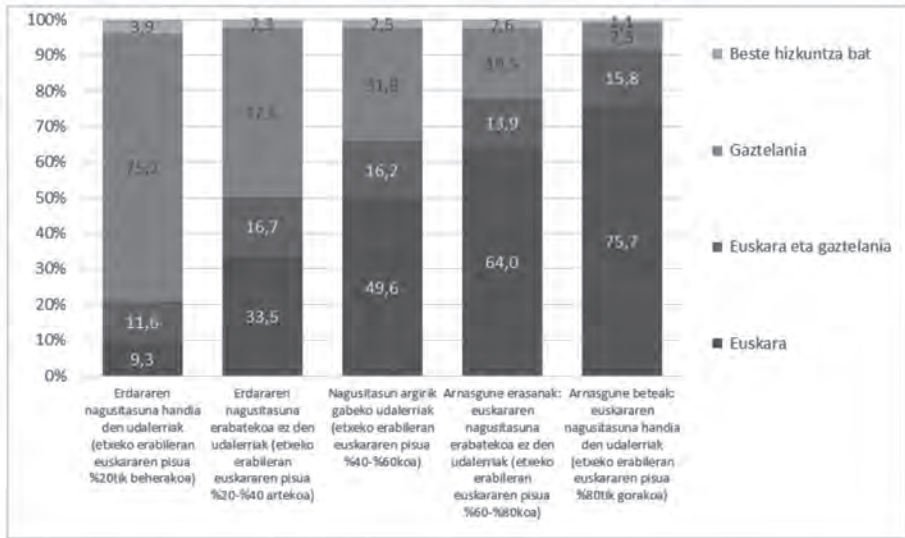
- Arnasguneetako haur gehienek euskara izan zuten lehen hizkuntza. Euskara besterik jaso ez zutenak % 75,7 izan ziren arnasgune beteetan eta % 64,0 arnasgune erasanetan.

- Nagusitasunik argirik gabeko udalerrietan ere (euskararen etxeko erabilera % 40-% 60 dutenetan), haurren erdiek izan zuten euskara lehen hizkuntza, % 49,6k hain justu.
- Erdara nagusi den udalerrietan, azkenik, erdara da haur gehienek jasotzen duten lehen hizkuntza, nahiz eta kopuru ohargarri batek euskara jaso. Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrietako haurren % 33,5ek jaso zuten euskara lehen hizkuntza gisa, eta erdararen nagusitasun handiko udalerrietakoek % 9,3k.

Orain arteko gainerako aldagaietan bezala, honetan ere, errealitate arras ez-berdinak aurkitzen ditugu nagusitasun-eremu batetik bestera.

98. Grafikoa:

5-9 urte bitarteko haurren lehen hizkuntza, nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-004 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.4 eta 9.8.2.3 puntuetan). [jatorrizko iturriak: *Biztanleria-
ren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

18.1.1.5 Hizkuntza-bilakaera, nagusitasun-eremuen arabera

Aurrerago 20. kapituluaren luze eta zabal arituko gara hizkuntza-bilakaeraz, hots, bizitzan zehar gaitasunaren edo erabileraren aldetik hiztunek bizi izan ohi ditugun aldaketaz. Aurreratu dezagun, 20.1.6 eta 20.3.3 puntuetan ikusiko dugun

bezala, alde adierazgarriak daudela nagusitasun-eremu batzuetatik besteetara hizkuntza-bilakaerari buruzko alderdietan. Zehazki, haur txikiak zirela hizketan euskaraz hasi zirenen artean gaur egun (inkesta egin den unean) errazen erabiltzen duten hizkuntza gisa euskarari eusten diotenen kopuruak aldatu egiten da nagusitasun-eremutik nagusitasun-eremura. Berdin, txikitan euskaraz jakin ez eta bizitzan zehar euskara ikasi dutenen kopuruak ere zuzenean aldatzen dira nagusitasun-eremutik nagusitasun-eremura. Esan beharrik ez dago arnasmuneetan eusten diotela jatorrizko euskaldunek beste inon baino hobeto euskarazko nagusitasunari, eta hor ikasten dutela jatorrizko erdaldunek beste inon baino neurri handiagoan euskara. Erabilerazko hizkuntza-bilakaerari buruzko datuak ere zentzu berean doaz: arnasmuneetako hiztunek beste eremuetakoek baino gehiago eusten diote euskarari etxeko erabileran; eta erdaratik erakarritatekoak ere beste inon baino gehiago dira arnasmuneetan. Horrela, bada, aipatu dugun kapituluaren xehiago azalduko dugun bezala, nagusitasun-eremuen eta hizkuntza-bilakaera prozesuen arteko harremana argia da.

18.1.1.6 Nagusitasun-eremuak, ekosistema soziolinguistikoak

Nagusitasun-eremuak udalerrietako erabilera-mailaren arabera sortu badiugu ere, argi gelditzen da horrela sortutako multzo batzuek eta besteek errealtate ezberdinak dituztela beste aldagai soziolinguistikoetan ere: hiztunen hizkuntza-gaitasunean eta hizkuntzarekiko jarreretan zehazki. Ez hori bakarrik, bi prozesu soziolinguistiko funtsezkoetan ere, belaunez belauneko transmisioan eta hizkuntza-bilakaeran, dinamika ezberdinak antzematen dira ingurune batzuetan eta besteetan. Horrela, bada, nagusitasun-eremuek nolabaiteko ekosistema soziolinguistiko bereziak osatzen dituzte. Arnasmune beteak dira, inolako zalan-tzarik gabe, euskara garatzeko eta transmititzeko baldintza egokienak eskaintzen dituzten inguruneak: beste inon baino errazagoa da euskaraz hitz egitea, euskal gaitasun sendo bat garatzea, hizkuntza transmititzea eta norbere bizitzan euskararen aldeko hizkuntza-bilakaera bat izatea. Beste muturrean, erdararen nagusitasun handiko nagusitasun-eremuetan, zailagoa da euskara garatzea, horietan izaten diren dinamikek erdararen alde (eta euskararen kontra) askoz ere indartsuago egiten baitute.

Aurrera segi aurretik, gogoratu nahi dugu nagusitasuna erabilera-tasetan oinarrituta sortu dugula, eta berez aldagai kuantitatibo jarraitu bat dena aldagai ordinal diskretu bihurtu dugula. Esan beharrik ez dago aztergai dugun errealtatea, berez, aldagai jarraitu ugari osatua dagoela. Guk, ikerketa bideratzeko askotan aldagai diskretuak erabiliko ditugun arren, ez da komeni errealtate hori ahaztea. Horrekin batera, esan beharrik ez dago nagusitasun-eremu bakoitzaren barruan ere errealtate ezberdinak bilduko direla, eremu horren barruko udalerrri euskaldunagoen eta erdaldunagoen artean.

18.1.1.7 Argibide gisako bi taula: nagusitasun-eremuen eta eremu soziolinguistikoen arteko harremana

Teoria-ataleko 5.4.1 puntuan azaldu dugu euskal demolinguistikan tradizioz lurraldea euskalduntasun/erdalduntasun parametroetan sailkatzeko, udalerrri bakoitzean euskaldunek duten dentsitatearen arabera osatutako eremu edo gune soziolinguistikoekin egin izan dela lan. Eta horrekin batera, hainbat arrazoi eman dugu udalerrietan hiztunek egiten duten erabileraren araberrako multzoekin (nagusitasun-eremuekin) lan egiten hastearen alde. Lurraldearen bi sailkapen-irizpide horien arteko ezberdintasuna eta bien arteko harremana ikusi ahal izateko eta, behar izanez gero, kontsultatzeko, hemen txertatzen ditugu 162 eta 163. Taulak.

162. Taula:
 Nagusitasun-eremuetan dagoen euskaldunen dentsitatea. Hego Euskal Herria, 1991-2011

	Udalerri-multzto horretan guztira bizirik diren hiztunak			Euskaldunen dentsitatea % (HZ-201)		
	1991	2001	2011	1991	2001	2011
Ettxeko erabileraren araberako multzokatze xehea (HZ-208)						
Euskaraz %90-100	25.681	16.594	738	95,8	96,3	96,3
Euskaraz %80-89,9	46.112	43.070	7.904	88,8	91,8	91,8
Euskaraz %70-79,9	48.190	49.610	45.442	81,5	84,2	84,2
Euskaraz %60-69,9	65.618	75.397	80.909	77,0	78,0	78,0
Euskaraz %50-59,9	97.478	84.734	89.050	67,4	73,0	73,0
Euskaraz %40-49,9	104.570	80.383	115.411	57,4	66,3	66,3
Euskaraz %30-39,9	137.116	163.822	167.087	48,2	57,2	57,2
Euskaraz %20-29,9	84.260	92.244	140.133	40,2	50,1	50,1
Euskaraz %10-19,9	344.477	350.135	392.074	26,8	38,6	38,6
Euskaraz %10 baino gutxiago	1.621.108	1.628.627	1.729.042	7,6	18,6	18,6
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.747.788	23,1	31,8	31,8
Ettxeko erabileraren araberako nagusitasun-eremuak (HZ-209)						
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (ettxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	71.793	59.664	8.642	91,3	92,2	92,2
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (ettxeko erabileran euskararen pisua %60-%80koa)	113.808	125.007	106.350	78,9	80,7	80,7
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (ettxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	202.048	165.117	204.461	62,2	69,2	69,2
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (ettxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	221.376	256.066	307.219	45,1	54,0	54,0
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (ettxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	1.965.585	1.978.762	2.121.116	10,9	22,3	22,3
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.747.788	23,1	31,8	31,8

Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HZ-201, HZ-208 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.1 eta 9.8.2.3 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTA-Tek (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

163. Taula:
 Etxetako erabilera eremu soziolinguistikoetan. Hego Euskal Herria, 1991-2011

	Udalerrri-multzto horretan guztira bizi diren hiztunak			Euskararen pisua etxeko erabileran %(HZ-207)		
	1991	2001	2011	1991	2001	2011
Hiztuna bizi den udalerrian euskaldunak duten pisuaren arabera multzokatze xehea (HZ-202)						
Euskaldunak %90-100	42.148	29.472	8.757	90,7	83,9	83,9
Euskaldunak %80-89,9	59.376	80.875	56.198	78,9	72,2	72,2
Euskaldunak %70-79,9	101.232	120.672	131.251	65,0	58,6	58,6
Euskaldunak %60-69,9	82.888	112.294	140.429	54,0	45,5	45,5
Euskaldunak %50-59,9	123.609	176.998	234.288	42,7	32,1	32,1
Euskaldunak %40-49,9	149.462	67.155	247.889	34,3	18,5	18,5
Euskaldunak %30-39,9	61.674	356.873	220.204	23,0	13,7	13,7
Euskaldunak %20-29,9	333.843	122.329	919.126	14,9	5,4	5,4
Euskaldunak %10-19,9	255.999	993.334	579.356	5,3	4,0	4,0
Euskaldunak %10 baino gutxiago	1.364.379	524.614	205.537	2,1	1,2	1,2
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.743.035	15,8	15,1	15,1
Gune soziolinguistikoak (HZ-203)						
Euskaldunak %80-100	101.524	110.347	64.955	83,8	73,8	73,8
Euskaldunak %60-79,9	184.120	232.966	271.680	60,0	51,8	51,8
Euskaldunak %40-59,9	273.071	244.153	482.177	38,1	25,1	25,1
Euskaldunak %20-39,9	395.517	479.202	1.139.330	16,2	7,0	7,0
Euskaldunak %20 baino gutxiago	1.620.378	1.517.948	784.892	2,6	3,2	3,2
GUZTIAK	2.574.610	2.584.616	2.743.035	15,8	15,1	15,1

Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HZ-202, HZ-203 eta HZ-207 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 9.8.2.1 eta 9.8.2.3 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUS-TATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

18.1.2 Nagusitasun-eremuak (eta arnaguneak) zenbatzen

Puntu honetan, nagusitasun-eremuen egungo neurria nolakoa den zehazten saiatuko gara. Bi modutan zenbatuko ditugu Hegoaldeko nagusitasun-eremuak. Lehenik, Hegoaldeko zentsuetara jo eta udalerrri bakoitzeko hiztunak etxean egiten duten erabilera oinarrituta. Bigarrenik, HEKNra jo eta udalerrietako kaleetan egiten den erabilera oinarrituta.

18.1.2.1 Zenbaketa, 2011ko etxeko erabileran oinarrituta

Eskura dugun zentsu-informazioa baliatuz, 164. taula eta 99, 100 eta 101. Grafikoak sortu ditugu. Bertan ikus daitekeen bezala, 2011. urtean haxe izango litzateke Hego Euskal Herrian nagusitasun-eremuen egoera²⁴³. Honela banatzen dira Hegoaldeko udalerriak²⁴⁴, bertako etxeetan euskarak duen erabileraren arabera sailkatuta:

- Hasteko, landu ditugun irizpideen arabera, euskara nagusi den eremuak ditugu, bertako etxeetan euskararen erabilerak % 60ko langa gainditzen duen udalerriak, arnasguneak. Hegoaldeko 96 udalerrik betetzen dute ezaugarri hori. Horien artean, 24 izango lirateke arnasgune beteak (etxeko erabileraren % 80tik gorakoa dutenak), eta gainerako 72ak arnasgune “erasanak” lirateke (erabileraren % 60-% 80 tartean dutenak). Hegoaldea osatzen duten 523 udalerrien²⁴⁵ zati ohargarri bat, hortaz, % 18,4, ia bostetik bat, arnasgunea dugu.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerriak, bertako etxeetako erabileraren euskara-erdarak % 40-% 60 tartean parekatu samar azaltzen zaizkigunak, 52 dira (udalerrien % 9,9).
- Azkenik, bertako etxeetan erdara nagusi den udalerriak ditugu. Bost udalerritatik hiruk baino gehiagok (325 udalerririk, guztien % 62,1) erdararen nagusitasun handia erakusten dute: udalerririk horietan etxeetako euskararen erabileraren ez da % 20ra iristen. Horiei, erdararen nagusitasun erabatekoa ez duten beste 50 udalerririk (% 9,6) erantsita (euskararen etxeko erabileraren % 20-% 40 artekoa da horietan), esan dezakegu Hegoaldeko 375 udalerritako etxeetan erdara dela gaur egun nagusi.

²⁴³ Metodologia-atalean azaldu dugu zergatik sistematikoki landu dugun azken zentsua 2011koa den eta ez 2016koa. Horrela, bada, zentsuko datuez ari garenean nagusiki 2011ko datuak izango dira landuko ditugun berrienak, nahiz eta alderdi batzuetan 2016koak ere erabiliko ditugun.

²⁴⁴ Lan honetan, lurralde mailako hizkuntzen nagusitasunaren gaia ikerketa-unitate gisa udalerria hartuta landuko dugu nagusiki (eskualde mailan ere arituko gara aurrerago). Berez, lana dezente zaildu arren, posible litzateke unitate xeheagoetan lantzea gai hau, auzoak eta bestelako udalerririk azpiko eremuak aintzat hartuz. Pentsatzekoa da, bide hori hartuko bagenu, zer edo zer aldatu egingo liratekeela emaitzak. Zehazki, arnasgune izateko adinako euskararen erabileraren maila ez duten herri eta hirietako auzo euskaldunak arnasgune gisa joz gero horretarako irizpideak betetzen dituztenean, ziurrenik hemen aurkeztuko ditugun kopuruak handitu egingo lirateke arnasguneen pisuari dagokionez; eta ziurrenik, bilakaera-datuaren ere egongo litzateke aldaketarik. Dena den, oraindik ez dago hori zehatz jakiterik, esan bezala, guk udalerririk mailan oinarrituko dugulako gure azterketa.

²⁴⁵ Hegoaldeko udalerrien multzo horretan, ez ditugu sartu administratiboki EAEkoak ez diren Trebiñu eta Argantzoren Arabako udalerriak eta Villaverde Turtzioz Bizkaikoa.

164. Taula:

Udalerrien, hiztunen, euskaldunen eta etxean soilik edo nagusiki euskaraz mintzatzen diren euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskaraz duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011

	Udalerririk Kop.	Hiztun guztiak Kop.	Euskaldunak Kop.	Etxeko hizkuntza euskara dutenak Kop.	Udalerririk (%)	Hiztun guztiak (%)	Euskaldunak (%)	Etxeko hizkuntza euskara dutenak (%)
HZ-208: Udalerriko etxeko erabileraren arabera								
Etxeko euskararen erabiera								
%90-100	2	738	710	664	0,4	0,0	0,1	0,2
%80-89,9	22	7.905	7.254	6.322	4,2	0,3	0,8	2,0
%70-79,9	43	45.442	38.259	31.383	8,2	1,7	4,4	9,8
%60-69,9	29	60.909	47.537	36.274	5,5	2,2	5,4	11,3
%50-59,9	33	89.050	64.973	41.091	6,3	3,2	7,4	12,8
%40-49,9	19	115.411	76.567	45.114	3,6	4,2	8,8	14,1
%30-39,9	34	167.086	95.654	45.876	6,5	6,1	10,9	14,3
%20-29,9	16	140.133	70.264	28.062	3,1	5,1	8,0	8,7
%10-19,9	40	392.074	151.321	42.520	7,6	14,3	17,3	13,3
%10 baino gutxiago	285	1.729.043	321.759	43.461	54,5	62,9	36,8	13,5
GUZTIRA	523	2.747.791	874.298	320.767	100,0	100,0	100,0	100,0
HZ-209: Etxeko erabileraren arabera								
Arnasgune bateak. Euskararen nagusitasuna handia den udalerririk (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)								
	24	8.642	7.964	6.986	4,6	0,3	0,9	2,2
Arnasgune erasanak								
Euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerririk (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	72	106.350	85.795	67.657	13,8	3,9	9,8	21,1
Nagusitasun argirik gabeko udalerririk (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	52	204.461	141.540	86.205	9,9	7,4	16,2	26,9
Erdarren nagusitasuna erabatekoa ez den udalerririk (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)								
	50	307.219	165.918	73.937	9,6	11,2	19,0	23,1
Erdarren nagusitasuna handia den udalerririk (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)								
	325	2.121.116	473.080	85.981	62,1	77,2	54,1	26,8
GUZTIRA	523	2.747.788	874.297	320.766	100,0	100,0	100,0	100,0

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-208 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodatuuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Udalerrietan dagoen erabilera-maila kontuan hartuta, 99. Grafikoan Hegoaldeko hiztunak hamar multzo horietan nola banatzen diren aurkezten da. Berriro ere, txosten honetako beste alderdi askotan bezala, mutur erdaldunera lerratuta dagoen banaketa erakusten digute datuek: hiztunen ia bi herenak (% 62,9) testuinguru demolinguistikiko erdaldunenean bizi dira, euskararen etxeko erabilera % 10era iristen ez diren udalerrietan, alegia. Hortik aurrera eskailera ia perfektu bat erakusten dute datuek: zenbat eta euskaldunagoa, orduan eta beherago azaltzen zaigu multzoa; zenbat eta koxka erdaldunagoa, orduan eta gorago.

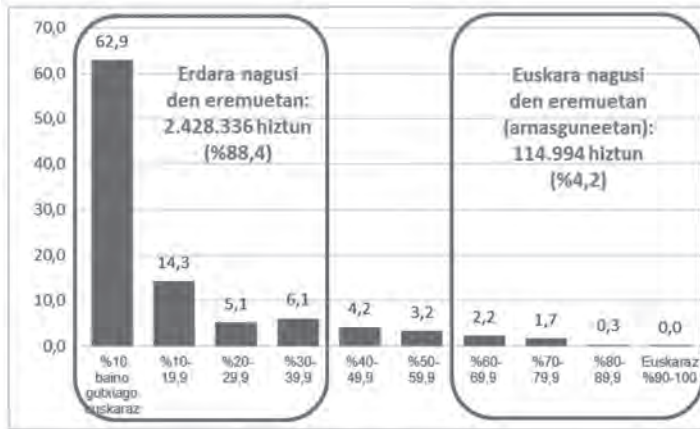
Ikuspegi orokorra zenbaki gutxi batzuen bidez adieraziz, eta 164. Taulan irakur dezakegun bezala, honela banatzen dira hiztunak 2011. urtean bost nagusitasun-eremuetan:

- Arnasguneetan 114.994 hiztun (euskaldun zein erdaldun) bizi ziren 2011. urtean, Hegoaldeko hiztun guztien % 4,2. Horrela, bada, Hegoaldeko 25 hiztunetatik bat bizi da arnagunean eta gainerako 24ak ez dira arnagunean bizi. Arnagunean bizi direnen artean, ia denak arnagune “erasanetan” bizi dira. Arnagune beteetan 8.642 hiztun bizi dira, Hegoaldeko hiztun guztien % 0,3 besterik ez.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrietan 204.461 hiztun bizi dira (hiztun guztien % 7,4).
- Erdara nagusi den eremuetan bizi dira ia hamar hiztunetatik bederatzi (2.428.336 hiztun, % 88,4). Horien barruan, gehien-gehienak erdararen nagusitasuna handia den udalerrietan bizi dira, eta horien barruko multzorik erdaldunenean gehien-gehienak²⁴⁶.

²⁴⁶ Aipatu dugu 2011 zentsuekin ari garela lanean. Hala ere, labur-labur esan dezagun 2016ko EAEko datuak Nafarroako 2011koekin elkartuta (Nafarroan ez dago 2016ko daturik), egoera 2011ko datuekin deskribatzen denaren antzekoa dela, honako ezberdintasun aipagarri honekin: gainerako nagusitasun-eremuak berdintsu mantenduta, 2016ko datuek pisu txikiagoa ematen diote 2011koekin baino erdararen nagusitasuna handia den udalerriei (bertan biziko liratekeen hiztunak %69,9 izango lirateke, 2011ko %77,2aren ordez). Eta pisu handiagoa ematen die erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriei: %18,3koa, eta 2011n %11,2koa. Esan bezala, gainerako nagusitasun-eremuen pisuan ez dago alde handirik 2011ko eta 2016ko datu horien artean.

99. Grafikoa:

Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2011



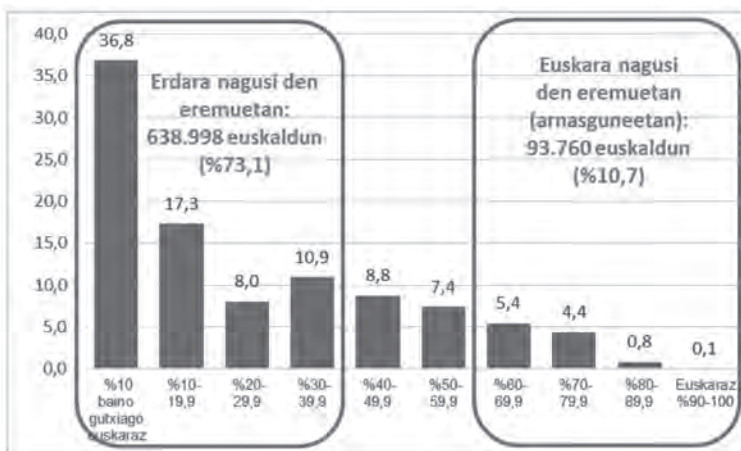
Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-208 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Ikusi dugu nolakoa den hiztun guztien banaketa. Nola banatzen dira euskaldunak nagusitasun-eremuetan? 100. Grafikoan ikus daitekeenez, banaketa hori ere erdara nagusi den multzoetara lerratuta azaltzen zaigu, nahiz eta kopuruak apur bat berdindu eta lerratzea pixka bat ahuldu. Euskaldunak, zehazki, honela banatzen dira nagusitasun-eremuei erreparatuta:

- Arnasguneetan bizi dira 93.760 euskaldun (euskaldun guztien % 10,7). Horien barruan, gehienak arnagune erasnetan bizi dira.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrietan bizi dira 141.540 euskaldun (% 16,2).
- Erdara nagusi den udalerrietan bizi dira, azkenik, euskaldunen ia hiru laurdenak (% 73,1), 638.998 hitzun. Horien barruan, gehienak erdararen nagusitasun handiko udalerrietan bizi dira.

100. Grafikoa:

Euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera.
 Hegoaldea, 2011



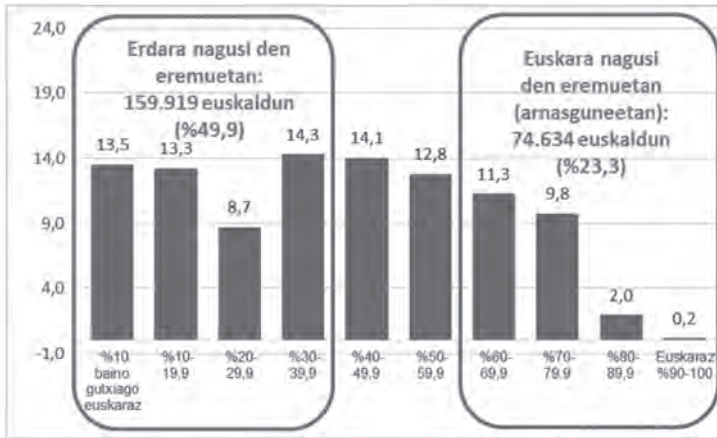
Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-001 eta HZ-208 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Azkenik, hiztun aktiboenen banaketara hurbildu nahirik, etxean bakarrik edo nagusiki euskaraz aritzen diren hiztunen banaketa erakusten dugu 101. Grafikoan. Bertako irudia nabarmen aldentzen da aurreko bi grafikoaren itxuratik. Banaketa askoz ere parekideagoa erakusten du, hiztun aktiboak modu orekatuagoan banatzen dira-eta multzo gehienetan. Horrela, bi multzo euskaldunenak dira (euskaraz % 80-% 90 eta euskaraz % 90-% 100) pisurik txikiena dutenak: berez arnagune beteetan hain hiztun gutxi bizi direnez (6.986 besterik ez), eta nahiz eta hiztun horietako gehien-gehienak hiztun aktiboak izan, etxean euskaraz aritzen direnak, ez da harritzekoa etxean aritzen diren hiztun guztien artean hain txikia izatea mutur euskaldunenean bizi direnen proportzioa. Muturreko bi multzo horien salbuespenarekin, bada, gainontzeko multzoak nahiko orekatuak azaltzen zaizkigu neurritz; grafikoan ikus daitekeen bezala, nahiko modu parekatuan sakabanatuta azaltzen zaizkigu multzo horietan guztietan *euskaldun etxean aktiboak*. Zenbaketara joz, honela banatzen dira nagusitasun-eremuetan:

- Arnasguneetan bizi dira 74.634 *euskaldun etxean aktibo* (*euskaldun etxean aktibo* guztien % 22,3). Horien barruan, gehienak arnasmune erasnetan bizi dira, gutxi arnasmune beteetan.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrietan bizi dira 86.205 *euskaldun etxean aktibo* (% 26,9).
- Erdara nagusi den udalerrietan bizi dira, azkenik, *euskaldun etxean aktibo*en erdiak (% 49,9), 159.919. Horien barruan, nahiko modu parekidean banatzen dira erdararen nagusitasun-mailaren araberrako multzoetan.

101. Grafikoa:

Etxean soilik edo nagusiki euskaraz mintzatzen diren euskaldunen banaketa, bizi diren udalerriko etxeko erabilerran euskaraz duen pisuaren araberr. Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-006 eta HZ-208 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

18.1.2.2 Zenbaketa, 2016ko kaleko erabileran oinarrituta

Hegoaldeko Zentsuetan etxeko erabilerari buruz ageri diren emaitzen gainean egindako ustiaketak eman dizkigun datuak dira horiek. Goazen azterketa bera egitera, baina HEKNko kaleko erabilerari buruzko datuetan oinarrituta oraingoan.

165. Taulan eta 102. Grafikoan ikus daitekeen bezala, 2016. urtean haxe izango litzateke Hego Euskal Herrian nagusitasun-eremuen egoera, azterketa kaleko erabileran oinarrituta eginez gero:

- *Arnasguneak, bertako kaleetan euskararen erabilerak % 60ko langa gainditzen duten udalerriak, 99 dira. Horien artean, 52 izango lirateke arnasgune beteak (kaleko erabilera % 80tik gorakoa dutenak), eta gainerako 47ak arnasgune “erasanak” (erabilera % 60-% 80 tartean dutenak).*
- *Nagusitasun argirik gabeko udalerriak, bertako kaleetako erabileran euskara-erdarak % 40-% 60 ibiltartearen barruan parekatu samar ageri dutenak, 43 dira (udalerrien % 4,2).*
- *Azkenik, bertako kaleetan erdara nagusi den udalerriak ditugu. Udalerrien ia bi herenek (335 udalerrri, guztien % 64,1) erdararen nagusitasun handia erakusten dute: udalerrri horietako kaleetan euskararen erabilera ez da % 20ra iristen. Horiei erdararen nagusitasun ez erabatekoan koka ditzakegun beste 46 udalerrri erantsita (% 8,8), esan dezakegu Hegoaldeko 381 udalerritako kaleetan erdara dela gaur egun nagusi.*

165. Taula:
Udalerrien eta hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko erabileran
euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016

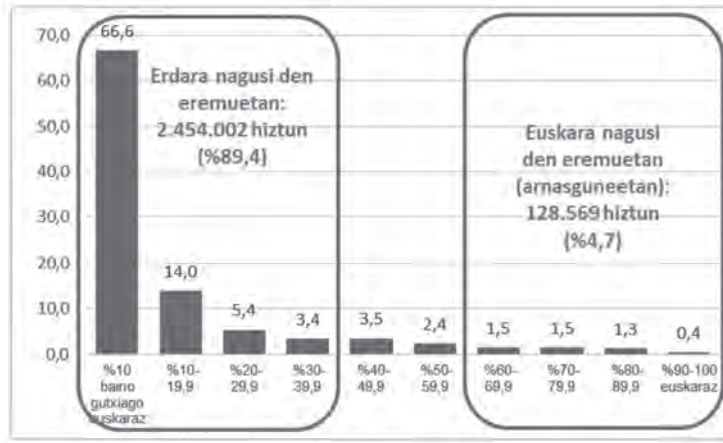
	Udalerriak		Hiztun guztiak	
	Kop.	(%)	Kop.	(%)
HEKN-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren arabera multzokatze xehea				
Kaleko euskararen erabilera %90-100	21	4,0	10.285	0,4
%80-89,9	31	5,9	34.416	1,3
%70-79,9	29	5,5	42.491	1,5
%60-69,9	18	3,4	41.377	1,5
%50-59,9	24	4,6	65.732	2,4
%40-49,9	19	3,6	96.401	3,5
%30-39,9	17	3,3	94.811	3,4
%20-29,9	29	5,5	148.010	5,4
%10-19,9	25	4,8	383.909	14,0
%10 baino gutxiago	310	59,3	1.827.902	66,6
GUZTIRA	523	100,0	2.744.704	100,0
HEKN-003: Euskararen kaleko erabileraren arabera nagusitasun-eremuak				
Arnasgune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	52	9,9	44.701	1,6
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	47	9,0	83.868	3,1
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	43	8,2	162.133	5,9
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	46	8,8	242.191	8,8
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	335	64,1	2.211.811	80,6
GUZTIRA	523	100,0	2.744.704	100,0

Iturria: egileak landua, 2014-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HEKN-002 eta HEKN-003 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapituluan). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Udalerrietan zer-nolako erabilera dagoen kontuan hartuta, Hegoaldeko hiztunak hamar multzo xeheetan nola banatzen diren aurkezten da 102. Grafikoan. Beste behin, mutur erdaldunera lerratuta ageri da banaketa: hiztunen bi herenak (% 66,6) mutur erdalduneneko testuinguru demolinguistikoan bizi dira, euskararen kaleko erabilera % 10era iristen ez den udalerrietan, alegia. Hortik aurrera multzoak gero eta txikiagoak dira, testuinguru euskaldunenaren muturrera iritsi arte: euskararen kaleko erabilera % 90a gaingitzen duten udalerrietan hiztunen % 0,4 besterik ez da bizi gaur egun. Testuinguru ibiltarte guztia laburtuz, honela banatzen dira hiztunak 2016. urtean bost nagusitasun-eremuetan:

- Arnasguneetan 128.569 hiztun (euskaldun zein erdaldun) bizi ziren 2016. urtean, Hegoaldeko hiztun guztien % 4,7, ia hogei hiztunetik bat. Arnasgunean bizi direnen artean, ia bi heren (83.868) arnagune “erasanetan” bizi dira; arnagune beteetan 44.701 hiztun bizi dira, Hegoaldeko hiztun guztien % 1,6.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrietan 162.133 hiztun bizi dira (hiztun guztien % 5,9).
- Erdara nagusi den eremuetan bizi dira ia hamar hiztunetatik bederatzi (2.454.002 hiztun, % 89,4). Horien barruan, gehien-gehienak erdararen nagusitasuna handia den udalerrietan bizi dira, eta horien barruko multzorik erdaldunenean gehienak.

102. Grafikoa:
Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko erabileran euskarak duen pisuaren arabera.
Hegoaldea, 2016



Iturria: egileak landua, 2014-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HEKN-002 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapituluan). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Gogoan hartu behar da 102. Grafikoak hiztun guztien banaketa erakusten duela. Grafiko horrek erakusten duena baino pisu erlatibo handiagoa izango dute, jakina, euskaldunek, eta zer esanik ez euskararen erabilera handia egiten duten euskaldunek zonalde euskaldunagoetan, eta txikiagoa zonalde erdaldunagoetan. Hori, hala ere, ezin da zenbakietara ekarri HEKNko datuekin. Dena den, horrekin zuzenean lotzen den informazioa eman dugu 10.8 eta 15.6.2 puntuetan jardunaren osaeraz aritu garenean. Bertan aurkeztu ditugun datuetako batzuk gogoraraziz, esan dezakegu arnasguneetan eta nagusitasunik gabeko udallerrietan, multzo horiek denak batera zenbatuta, Hegoaldeko hiztun guztien multzo txikia (% 10,6) bizi den arren, udalerrri mota horietan ekoizten dela gaur egun kalean erabiltzen den euskararen erdia (% 49,4). Bien bitartean, erdara nagusi den eremuetan bizi diren hiztunen multzo askoz handiagoek (hiztun guztien % 89,4 bizi dira eremu horietan) aurreko horien guztien pareko ekoizpena dute: hiztunen % 89,4 horrek ekoizten du jardunaren gainerako erdia (% 50,6a zehazki).

18.1.2.3 Nagusitasun-eremuak (eta arnaguneak) Hegoaldean gaur: sintesi-ikuspegi baterantz

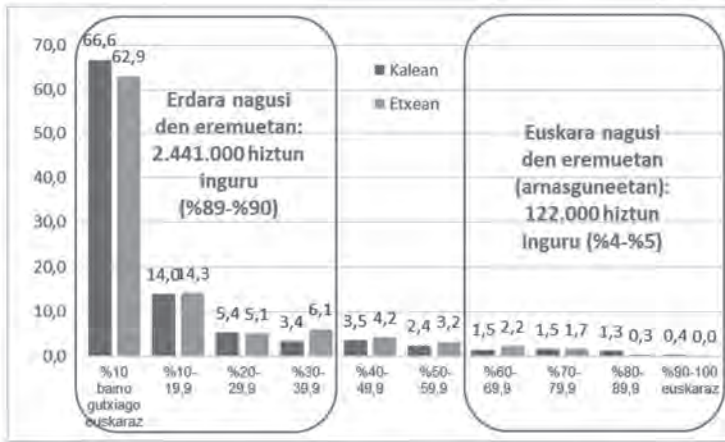
Udalerrietako erabileraren arabera multzo xeheen eta nagusitasun-eremuen operatibaziazioa etxeko erabileran oinarrituta egin (zentsuetatik) edo kale-erabileran oinarrituta egin (kale-neurketatik), lehen begirada batean, ez da alde handirik ikusten eremu batzuen eta besteen egungo neurrian (ikus datu xeheak 164 eta 165. Tauletan). Bi iturriek oinarritzko egitura bera erakusten digute udalerrien multzoetan eta nagusitasun-eremuetan: zenbat eta eremu erdaldunagoa, orduan eta pisu handiagoa dute gure errealitatean. Datuak laburtuz, hiru sailetan banatu ditzakegu udalerriak eta bertan bizi diren hiztunak:

- Erdararen erabilera nagusi den udalerriak 375 dira azterketa zentsuetan oinarrituta eginda eta 381 kale-erabileran oinarrituta. Udalerri horietan bizi dira Hegoaldeko hamar hiztunetatik bederatzi (% 89-% 90 inguru, jatorrizko iturriaren arabera).
- Nagusitasun argirik gabeko udalerriak 52 dira zentsuetako informazioaren arabera eta 43 kaleko erabilerari jaramon eginez. Tarteko kategoria honetan 162.000-204.500 hiztun biziko lirakeke (alde hori dago bi iturrien artean, aipatu tauletan ikus daitekeen bezala).
- Arnagune izaera dute ia ehun udalerririk (96 udalerririk zentsuetan oinarrituta eta 99k HEKNko datuetatik abiatuta). Horietan 122.000 hiztun inguru biziko lirakeke (Hegoaldeko biztanleriaren % 4-% 5 inguru).

Ez da harritzekoa datu batzuk eta besteak orokorrean bat etortzea. Etxeko eta kaleko erabileren arteko korrelazioa oso handia baita, metodologia-atalean ikusi ahal izan dugun bezala.

Bada, hala ere, bi iturrien arteko emaitzetan ezberdintasun aipagarri bat: kale-erabilerako datuetan oinarrituta, zer edo zer handiagoa da arnaguneen multzoa zentsuetan oinarrituta baino. Eta arnaguneen barruan, askoz gehiago dira “beteen” mailan sar ditzakegunak (50 udalerririk eta 45.000 hiztun inguru) etxeko erabileran oinarrituta baino (24 udalerririk eta 8.421 hiztun). Bestela esanda, zentsuen arabera arnagune beteak ia agortuta egongo lirakeke, eta kale-neurketen arabera oraindik errealitate oso gutxitu baina bizia izango lirakeke.

103. Grafikoa:
Hiztunen banaketa, bizi diren udalerriko kaleko eta etxeko erabileran euskarak duen pisuaren arabera. Hegoaldea, 2016 (*)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik eta 2016ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HZ-208 eta HEKN-002 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan eta 10. kapituluan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharra (*): etxeko erabilerari buruzko datuak 2011koak dira

Sintesi-ikuspegi hau bukatzeko, gogora dezagun nagusitasun-eremuen pisu demografikoarekiko ez dela proportzionala ez euskaldunen banaketa eta are gutxiago “euskaldun aktiboek” banaketa edo jardunaren osaera; hots, ekoizten den euskararen banaketa. Hainbat datu eman ditugu horren inguruan lehenago. Laburpen moduan, gogora dezagun erdara nagusi den eremuetan (ia 10 hiztunetatik 9 bizi diren horietan) bezainbeste euskara ekoizten dela arnasguneetan eta nagusitasun argirik gabeko eremuetan (udalerririk horietan 10 hiztunetatik bakarra bizi den arren).

18.2 Nagusitasun-eremuen (eta arnaguneen) bilakaera Hegoaldean

- *Zer-nolakoa izan da nagusitasun-eremuen bilakaera? Zer-nolako ingurune mota ari da indartzen eta ahultzen azken 25 urteotan: euskararen erabilera handiko eremuak, erdara nagusi denekoak edo tartekoak?*

Nagusitasun-eremuen bilakaeraz aritzeko, bi ikuspegi landuko ditugu azpi-kapitulu honetan. Lehenik, 1991ko erabileraren arabera multzo xeheak hartu eta horietako bakoitzean azken 20-25 urteotan erabilera nola aldatu den aztertuko dugu. Bigarrenik, Hegoaldeko hiztun guztiekiko multzo xehe eta nagusitasun-eremuen pisua nola aldatu den ikertuko dugu.

18.2.1 Jatorrizko eremuen bilakaera (1991ko erabilera-mailaren arabera multzo finkoak aztertuta)

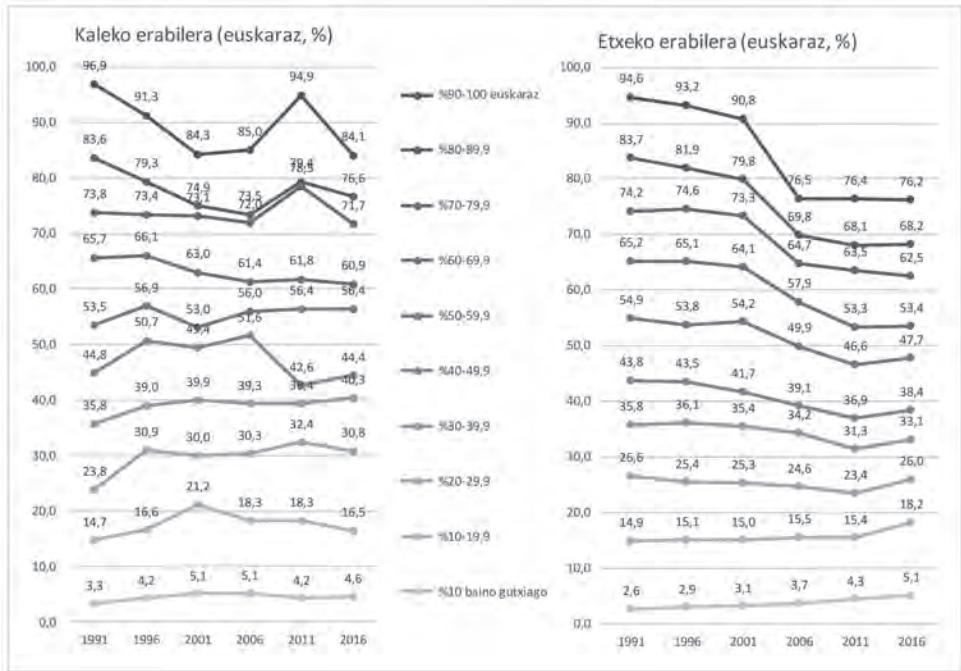
1991ko erabilera hartuta, udalerrien multzoak eraiki ditugu, multzo horiek iraunkor hartuta 1991ko osakeraren arabera. Nola aldatu da multzo horietan erabilera? Galdera horri erantzuteko sortu dugu 104. Grafikoa, kaleko zein etxeko erabilera aintzat hartuta.

Egin dezagun lehen irakurketa azkar bat: kaleko erabilerari erreparatuta, HEKNko datuetan oinarrituta betiere, jaitsi egin da erabilera jatorrian erabilera handiena zuten lau multzoetan, kaleko erabilera % 60tik gora zuten udalerritipologietan, arnaguneetan alegia, eta igo egin da gainerako guztietan (ia aldaketarik izan ez duen % 40-% 50 multzoan izan ezik). Etxeko erabilerari erreparatuta, berriz, Hegoaldeko Zentsuetan oinarrituta, tasa esleituenez sortu dugun HZ-208 adierazlearen informazioaren arabera, eta epealdiaren hasiera eta bukaera alderatuta, jaitsi egin da etxeko erabilera jatorrian % 20ko erabilera baino handiagoa zuten multzo guztietan, eta igo egin da 1991n euskararen erabilera % 20aren azpikoa zuten bi multzoetan.

Bestela esanda, bi iturriek joera bera ageri dute muturreko multzoen norabidean: igo egin da euskararen erabilera bi multzorik erdaldunenetan; jaitsi egin da lau multzo euskaldunenetan. Intentsitatean ez datoz bat bi iturriok: HZk mugimendu indartsuagoak deskribatzen ditu; HEKNk mugimendu apalagoak. Baina, esan bezala, norabidean bat datoz bi iturriak muturretako multzoetan. Alabaina, ez datoz bat tarteko multzoetan: HEKNk igoerak ageri ditu tarteko jatorrizko multzoetan, jatorrian euskararen erabilera % 20 eta % 60 bitartean zutenetan, eta HZk jaitziera ematen du multzo horietan guztietan.

104. Grafikoa:

Kaleko eta etxeko erabileren euskarak izan duen batez besteko pisua, udalerriko erabileraren 1991ko multzokatze xehearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1989-2018ko HEKNtik eta 1991-2016 ko HZtik abiatuta. Zehazki, HEKN-002 eta HZ-208 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapituluaren eta 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: EAEko *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* (EUSTAT, 2022), Nafarroa Garaiko *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharra: Kaleko erabileraren arabeko udalerrien multzo xeheak 1991ko kale-erabileraren arabekoak dira; etxeko erabilerarenak, etxeko 1991ko erabilera-mailaren arabekoak. Hori dela eta, multzo batzuk eta besteak ez datoz beti bat.

Ez dira horretan bukatzen bi iturriek ematen dizkiguten irudien arteko ezberdintasunak. Etxeko erabileraren bilakaerak joera perfektuak erakusten ditu, guztiz linealak 10 multzo xeheen artean: zenbat eta euskaldunago, orduan eta galera handiagoa; zenbat eta erdaldunagoa, orduan eta irabazi erlatibo handiagoa. Horixe zentsuetako datuek erakusten duten joera. HEKNko datuetan, ordea, ez dago horrelako linealtasun argirik: bilakaera okerrean multzo euskaldunenek dute, horretan bat dator iturri hori zentsuekin. Hortik behera, berriz, multzoen emaitzak hobetu egiten dira eta bilakaerarik aldekoenak 1991n kaleko euskararen erabilera % 20-% 40 bitartean zuten udalerrien multzoek erakusten dituzte;

igoera apalagoak dituzte jatorrian erabilera % 20aren azpikoa zuten udalerriek. Hurrengo puntuan arituko gara bilakaera-joera ezberdin horiek bateragarriak izan ote daitezkeen aipatzen. Aurreratu dezagun egiantz handiagoa ikusten diegula HEKNko datuetan oinarritutako bilakaera-joerei HZn oinarritutakoei baino.

Esandakoez gain, iturri bakoitzak bere kokka eta gorabehera bereziak erakusten ditu. Hegoaldeko Zentsuen kasuan, harrigarria da arnasmuneetako²⁴⁷ erabileran datuek zer-nolako jaitsiera bortitza ageri duten euskararen erabileran 2001. eta 2006 bitartean. Zentsuekin jarraituta, deigarria egiten da, halaber, 2016ko *goraldia* gainerako eremu guztietan. HEKNko datuei erreparatuta, aztertze moduko gorabeherak erakusten dituzte datuek hainbat multzotan, hala nola, % 20-% 30 multzoak 2001. urtean eta % 70-100 multzoak 2011n.

18.2.2 Nagusitasun-eremuen eta arnasmuneen bilakaera Hegoaldean

1991ko multzoak hartu eta udalerrri multzo horiek finko utzita, eta horietako bakoitzean izan den bilakaera aztertu ondoren, goazen orain nagusitasun-maila bakoitzeko udalerrien pisua denboran zehar nola aldatu den ikertzera. Pisu horretan egon ahal izango diren aldaketak udalerrien bilakaera demografikoaren eta bertako hiztunen hizkuntza-ohituren aldaketaren ondorio izango dira. Berriz ere, bi iturri ditugu gai hori lantzeko.

18.2.2.1 Nagusitasun-eremuen bilakaera, etxeko erabileran oinarrituta, 1991-2011

Metodologia-atalean azaldu bezala, zentsu-urte bakoitzean udalerrri bakoitzeko etxeetan euskararen erabilera nolakoa izan den aintzat hartuta, hamar multzo sortu ditugu urte bakoitzerako. Horrela, 1991ko datuak hartu, eta urte horretan erabilera % 90-% 100 bitartekoa zuten udalerriek osatuko dute lehen multzoa, % 80-% 90 bitartekoa zutenek bigarrena, % 70-% 80 bitartekoek hirugarrena, eta abar. Berdin egin dugu 2001. eta 2011. urteetarako ere. Udalerriak horrela sailkatuta, taldekatze aldakorra izango da urtetik urtera, eta horrela, urtetik urtera udalerrri mota horiek eta multzo horietako bakoitzean bizi diren hiztunek hiztun guztiekiko osatzen duten pisua nola aldatu den aztertu ahal izango dugu. Era horretan, indartzen ari diren eta ahultzen ari diren testuinguruak zehaztu ahal izango ditugu.

Datuak horrela landuta, 166. Taula eta 105. Grafikoa sortu ditugu. Honako bilakaera hau antzematen da 1991ko datuetatik 2011ko datuetara izan den aldaketa aztertuta:

²⁴⁷ Arnasmune izendatzen ditugu kasu honetan 1991. urtean euskararen erabilera %60tik gorakoa zuten udalerriak (grafikoetako goiko lau lerroak beraz).

- Arnasgune ziren udalerriak 132tik 96ra jaitsi dira 1991-2011 bitartean²⁴⁸. Horrekin batera, arnaseguneetan bizi ziren hiztunak nabarmen urritu dira, 185.601tik 114.992ra, Hegoaldeko hiztun guztien % 7,2 izatetik % 4,2 izatera alegia. Arnaseguneen barruan, arnasegune beteek izan dute galerarik handiena: ezaugarri horietako udalerriak 85etik 24ra jaitsi dira eta bertan bizi ziren hiztunak, 71.793tik 8.642ra, Hegoaldeko hiztun guztien % 2,8 izatetik % 0,3 izatera. Galera hori muturreneko multzoan gertatu da batik bat. Ondorioz, euskararen erabilera-ingurune euskaldunena agortuz joan da azken bi hamarkadetan: 1991. urtean, 51 udalerrri zeuden etxean nagusiki euskara erabiltzen zuten herritarrak % 90etik gora zituztenak, eta 25.681 hiztun bizi ziren horietan; gaur egun bi udalerrri besterik ez lirateke geldituko bertako etxeetan euskararen erabilera % 90etik gorakoa dutenak, eta 738 hiztun besterik ez dira bizi horietan. Horrela, bada, zentsuko datuen arabera, arnasegune izaera duten udalerriak eta horietan bizi diren hiztunen kopuruak modu ohargarrian jaitsi dira Hegoaldean 1991-2011 tartean, eta 2011. urtean, Hego Euskal Herriko hiztun guztien multzo txiki bat besterik ez dute osatzen. Jaitsiera hori arnasegune beteetan gertatu da batik bat.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrien multzoa (euskara-erdaren etxeko erabilera % 40-% 60an daukatenak), apur bat ahulduta ere, egonkor samar azaltzen zaigu 1991-2011 tartean: % 7,8 ziren 1991n eta % 7,4 dira 2011n.
- Erdararen nagusitasun-eremuak dira, bai nagusitasun handikoak eta batez ere nagusitasun argirik gabekoak, euren pisua handitu duten bakarrak, zentsuko datuen arabera. Guztiak zenbatuta, 1991ko % 84,9tik % 88,4ra igo da euren pisua, hain zuzen ere. Hala ere, esan beharra dago ingurunerik erdaldunenak, euskararen erabilera % 10aren azpitik dutenak, ez direla handitu²⁴⁹.

Laburtuz, bada, kalkuluak zentsuetako etxeko erabileran oinarrituz eginda, Hegoaldean indartu egin dira erdara nagusi den udalerrien pisua eta ahuldu egin da nagusitasunik gabekoen edo euskara nagusi dutenen pisua. Galera hori bereziki handia izan da arnasegune beteetan.

²⁴⁸ Udalerrien kopuruak metodologia-ataleko 68. Taulatik ekarri ditugu.

²⁴⁹ Are gehiago 9.1.2 puntuan azaldu ditugun arrazoiengatik lanketa honetan txertatu ez ditugun 2016ko EAEko zentsuko datuak aztertuta (eta Nafarroako 2011ko emaitzekin batuta): 2011-2016 tartean jaitsi egin da erdararen nagusitasun handiko udalerrietan bizi diren hiztunen pisua, %77,2tik %69,9ra; eta igo egin da erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrien pisua, %11,2tik %18,3ra. Hala ere, erdara nagusi den bi nagusitasun-eremuak batuta, ez da alde handirik 2011ko eta 2016ko datuen artean.

166. Taula:
Hiztunak, etxeko erabileraren arabera multzokatze xehearen eta
agusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 1991-2011

	1991 Kop.	2001 Kop.	2011 Kop.	1991 (%)	2001 (%)	2011 (%)	1991-2016 biakaera (%)	Aldea Erlatiboa (%)
HZ-007: Euskararen etxeko erabilera udalerrian								
Norbera bizi den udalerrian euskaraz (batez bestekoa, %)				15,8	15,7	15,1	-0,7	-4,4
HZ-208: Udalerriko euskararen etxeko erabileraren arabera multzokatze xehea								
Etxeko euskararen erabilera %90-100	25.681	16.594	738	1,0	0,6	0,0	-1,0	-97,3
%80-89,9	46.112	43.070	7.905	1,8	1,7	0,3	-1,5	-83,9
%70-79,9	48.190	49.610	45.442	1,9	1,9	1,7	-0,2	-11,6
%60-69,9	65.618	75.397	60.909	2,5	2,9	2,2	-0,3	-13,0
%50-59,9	97.478	84.734	89.050	3,8	3,3	3,2	-0,5	-14,4
%40-49,9	104.570	80.383	115.411	4,1	3,1	4,2	0,1	3,4
%30-39,9	137.116	163.822	167.086	5,3	6,3	6,1	0,8	14,2
%20-29,9	84.260	92.244	140.133	3,3	3,6	5,1	1,8	55,8
%10-19,9	344.477	350.135	392.074	13,4	13,5	14,3	0,9	6,6
%10 baino gutxiago	1.621.108	1.628.627	1.729.043	63,0	63,0	62,9	0,0	-0,1
GUZTIRA	2.574.610	2.584.616	2.747.791	100,0	100,0	100,0		
HZ-209: Euskararen etxeko erabileraren arabera multzokatze xehea								
Amasgune beteak. Euskararen agusitasuna handia den udalerririk (etxeko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	71.793	59.664	8.642	2,8	2,3	0,3	-2,5	-88,7
Amasgune erasanak. Euskararen agusitasuna erabatekoa ez den udalerririk (etxeko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	113.808	125.007	106.350	4,4	4,8	3,9	-0,6	-12,4
Nagusitasun argirik gabeko udalerririk (etxeko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	202.048	165.117	204.461	7,8	6,4	7,4	-0,4	-5,2
Erdararen agusitasuna erabatekoa ez den udalerririk (etxeko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	221.376	256.066	307.219	8,6	9,9	11,2	2,6	30,0
Erdararen agusitasuna handia den udalerririk (etxeko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	1.965.585	1.978.762	2.121.116	76,3	76,6	77,2	0,8	1,1
GUZTIRA	2.574.610	2.584.616	2.747.788	100,0	100,0	100,0		

Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HZ-007, HZ-208 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 eta 9.8.2.3 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

18.2.2.2 Nagusitasun-eremuen bilakaera, kaleko erabileran oinarrituta, 1991-2016

Orain arte etxeko erabileraren datuekin jardun dugu. Goazen gai bera kale-erabilerari buruzkoekin lantzera, 167. Taulako informazioa irakurrita. Hego Euskal Herriko udalerrri guztietako kale-erabilera aintzat hartuta (zuzenean neurtu diren udalerrietan neurketen balioak jasota eta neurtu gabekoei erregresioaren bidez balio bat esleituta)²⁵⁰, bilakaera-joera hauek antzematen dira kale-erabileraren araberako multzo xeheetan eta nagusitasun-eremuetan:

- Hitzun guztien % 4,5 inguru bizi ziren arnasmuneetan 1991, urtean (euskararen kale erabilera % 60koa edo handiagoa zen udalerrietan), eta kopuru horrek gutxi-asko aldaketa handirik gabe jarraitzen du 2016an, % 4,7an zehazki. Arnasmune beteen kasuan ere ez da alderik 1991-2016 bitartean, epealdiaren hasieran eta amaieran: Hegoaldeko hitzunen % 1,6 bizi ziren euskararen kale-erabilera % 80koa edo handiagoa zuten udalerrietan. Kale-erabileraren datuen arabera, hortaz, arnasmuneen pisuak egonkor dirau, ez da galerarik gertatu (alderantziz, +0,2 puntu igo da arnasmune erasanen pisua). Hala ere, arnasmuneen datuak multzo xeheen arabera irakurrita, antzematen da aldaketa-joerarik: multzo euskaldunenak (euskararen kale-erabilera % 90etik gorakoa zuenak) bere pisua erdira jaitsi du, % 0,8tik % 0,4ra. Galera hori, ordea, hurrengo multzoak irabazi du. Horixe bera gertatzen da arnasmune erasanen multzoan ere: % 70-% 80 multzoak galdutakoa % 60-% 70 multzoak irabazi duela, alegia. Horrela, bada, euskara nagusi den eremuaren neurriak aldaketarik izan ez badu ere, barne-osaeran ahuldu egin dira arnasmuneetako multzo euskaldunenak.
- Nagusitasun argirik gabeko eremuen pisua, berriz, igo egin da, 1991ko % 3,2tik 2016ko % 5,9ra. Hauxe da gehien handitu den nagusitasun-eremua.
- Erdara nagusi duten eremuek, azkenik, pisua galdu dute. Guztiak zenbatuta, euren pisua % 92,3tik % 89,4ra jaitsi da azken 25 urteotan. Galera orokor horretaz gain, aipatu beharra dago aldaketak izan direla erdara nagusi duten udalerrri multzo xeheetan: euskararen kaleko erabilera % 10aren azpikoa zuten udalerrrien multzo erdaldunenaren pisua dezente jaitsi da, 1991ko % 75,7tik 2016ko % 66,6ra; horrekin batera, igo egin da erabilera % 10-% 20 bitartekoa zuten udalerrrien pisua.

²⁵⁰ Ikus metodologia-ataleko 10. kapitulua.

Horrela, HEKNko datuetan oinarrituta egingo dugun irakurketak dio, multzo euskaldunenak higituta ageri direla baina eutsi egiten diotela euren neurriari, eta gainerakoen artean multzo erdaldunenek pisua galdu dutela eta tarteko multzoek irabazi.

18.2.2.3 Nagusitasun-eremuen (eta arnaguneen) bilakaera Hegoaldean: sintesi-ikuspegi baterantz

Nagusitasun-eremuek bertan bizi diren hiztunen arabera duten pisuak zer-nolako bilakaera izan duen aztertu dugu bi iturritan oinarrituta, eta bat datoz funtsezko alderdi batean: urte guztietako egitura orokor bera erakusten dute biek. Epealdi osoan, multzoa zenbat eta erdaldunagoa, orduan eta pisu handiagoa du, zenbat eta euskaldunagoa, orduan eta txikiagoa. Bi iturriek, halaber, oinarritzko egonkortasun bat erakusten dute; hots, biek islatzen dute azken 25 urteotan ez dela erabateko lurrikararik gertatu nagusitasun-eremuetan. Hortik aurrera, ordea, ezberdintasun aipagarriak daude iturri batek eta besteak erakusten duten bilakaeretan:

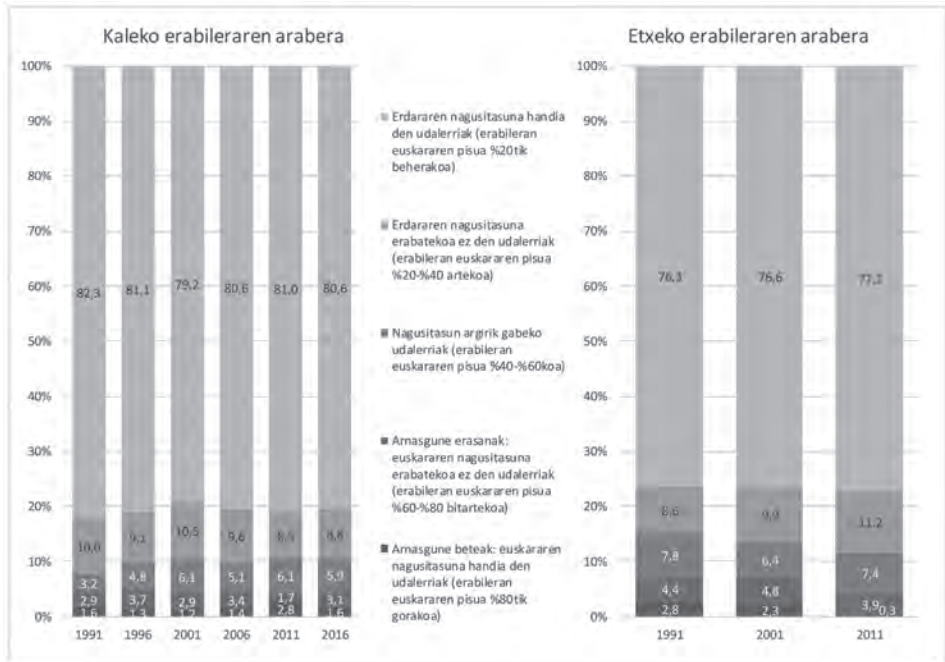
167. Taula:
Hiztunak, kaleko erabileraren araberrako multzokatze xehearen eta nagusitasun-eremuaren arabera. Hegoaldea, 1991-2016

	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991	1996	2001	2006	2011	2016	1991-2016	
	(kop)	(kop)	(kop)	(kop)	(kop)	(kop)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	
HEKN-001: Euskararen kale-erabilera haztatuta (%)														
Norbera bizi den udalerrian euskaraz (batez bestekoa, %)							11,5	12,8	13,5	13,3	13,0	13,0	1,5	13,4
HEKN-002: Udalerriko euskararen kaleko erabileraren araberrako multzokatze xehea														
Euskaraz %90-100	21.747	14.374	4.585	11.596	33.467	10.285	0,8	0,6	0,2	0,4	1,2	0,4	-0,5	-55,7
Euskaraz %80-89,9	18.972	19.135	26.668	24.816	42.388	34.416	0,7	0,7	1,0	0,9	1,5	1,3	0,5	70,0
Euskaraz %70-79,9	59.054	56.123	53.659	35.539	14.133	42.491	2,3	2,2	2,1	1,3	0,5	1,5	-0,7	-32,6
Euskaraz %60-69,9	16.364	39.305	21.944	53.607	31.178	41.377	0,6	1,5	0,9	2,0	1,1	1,5	0,9	136,9
Euskaraz %50-59,9	37.932	70.928	61.327	53.822	53.801	65.732	1,5	2,8	2,4	2,0	2,0	2,4	0,9	62,4
Euskaraz %40-49,9	44.132	53.705	96.963	81.855	112.813	96.401	1,7	2,1	3,8	3,1	4,1	3,5	1,8	104,7
Euskaraz %30-39,9	111.791	109.937	191.477	131.015	123.281	94.181	4,3	4,3	7,4	4,9	4,5	3,4	-0,9	-21,1
Euskaraz %20-29,9	146.145	123.222	79.535	122.909	108.884	148.010	5,7	4,8	3,1	4,6	4,0	5,4	-0,3	-5,1
Euskaraz %10-19,9	168.279	341.206	356.923	388.302	391.444	383.909	6,5	13,3	13,8	14,6	14,3	14,0	7,4	113,8
Euskaraz %10 baino gutxiago	1.947.541	1.746.498	1.684.936	1.752.372	1.830.006	1.827.902	75,7	67,8	65,4	66,0	66,8	66,6	-9,1	-12,1
GUZTIAK	2.571.957	2.574.423	2.578.017	2.655.833	2.741.395	2.744.704	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0
HEKN-003: Euskararen kaleko erabileraren araberrako nagusitasun-eremuak														
Arnasgune bateak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %80tik gorakoa)	40.719	33.509	31.253	36.411	75.855	44.701	1,6	1,3	1,2	1,4	2,8	1,6	0,0	2,9
Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	75.418	95.428	75.803	89.146	45.311	83.868	2,9	3,7	2,9	3,4	1,7	3,1	0,1	4,2
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %40-%60koa)	82.064	124.633	158.290	135.677	166.614	162.133	3,2	4,8	6,1	5,1	6,1	5,9	2,7	85,1
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20-%40 artekoa)	257.936	233.159	271.012	253.924	232.165	242.191	10,0	9,1	10,5	9,6	8,5	8,8	-1,2	-12,0
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (kaleko erabileraren euskararen pisua %20tik beherakoa)	2.115.820	2.087.694	2.041.859	2.140.674	2.221.450	2.211.811	82,3	81,1	79,2	80,6	81,0	80,6	-1,7	-2,0
GUZTIAK	2.571.957	2.574.423	2.578.017	2.655.832	2.741.395	2.744.704	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

Iturria: egileak landua, 1989-2018ko HEKNetatik abiatuta. Zehazki, HEKN-001, HEKN-002 eta HEKN-003 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapituluari). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

- Kale-neurketetako datuen arabera, txikitu egin da erdararen nagusitasunezko bi multzoen pisua, 1991ko % 92,3tik 2016ko % 89,4ra (-2,9 puntuko galera); HZren arabera, multzo xehe erdaldunena ahuldu egin bada ere, erdararen nagusitasun-eremuak orokorrean handitu egin dira, 1991ko % 84,9tik 2011ko % 88,4ra (+3,5 puntuko hazkundera).
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrien pisua handitu egin da HEKNren arabera, (% 3,2tik, % 5,9ra; +2,7 puntu), eta pisu hori apur bat ahuldu egin da HZren arabera (% 7,8tik % 7,4ra; -0,4 puntu).
- Arnasguneek, azkenik, barne-osaeraren ikuspegitik ahuldu arren, eutsi egiten diote bere pisuari HEKNren arabera (% 4,5etik % 4,7ra pasatu dira; +0,2). HZren arabera, ordea, txikitu egiten da nabarmen eremu horien pisua, 7,2tik, 4,2ra (-3,0ko galera). Erlatiboki galera handia da eta arnagune beteei eragiten die gehienbat: ia desagertzeraino urritu dira eremu horiek HZren arabera.

105. Grafikoa:
Hiztunen banaketa, nagusitasun-eremuetan, kaleko eta etxeko erabileran oinarrituta.
Hegoaldea, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1989-2018ko HEKNetatik eta 1991-2011ko HZetatik abiatuta. Zehazki, HEKN-003 eta HZ-209 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapitulu- luan eta 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatu- en fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Laburtuz, HEKNren arabera, erdal nagusitasunezko guneek galtzen dutena nagusitasunik gabekoek irabazten dute; arnaguneak, berriz, barne-osaeran a- hulduta ageri dira baina multzo gisa duten neurriari aldaketa handirik gabe eus- ten diote. HZren arabera, aldiz, arnaguneek pisua galtzen dute, arnagune be- teek bereziki, eta erlatiboki hazten direnak erdal nagusitasunezko eremuak dira. Ikusten dugunez, hortaz, bilakaera ezberdinak erakusten dizkigute bi iturriek nagusitasun-eremuen bilakaerari buruz, kontrajarriak ere bai hainbat alderditan.

Possible al da iturri bakoitzak ematen digun ikuspegi ezberdin horiek bate- ragarriak izatea? Hots, *benetan*, nagusitasun-eremuak etxeko erabileraren arabe- ra aztertuta euskara gehiago erabiltzen den eremuek atzera egin izana eta kale- koaren arabera aurrera? Eta fenomeno bera baina alderantziz erdara nagusi den eremuetan?

Ikuspegi teoriko batetik, badaude elementuak gune euskaldunenetan kaleko erabilerak etxeko erabilerak baino bilakaera hobea eduki izana azaltzen lagun dezaketena. Adibidez, oso litekeena da azken hamarkadetan arnasmuneetara bizitzera kanpotik etorri diren hiztun erdaldunak edo euskaraz jakinda ere erdararako joera handiagoa dutenak ez hainbeste ibiltzea herriko kaleetan, bertako *betiko* hiztun euskaldun osoen aldean. Hori horrela balitz, kale-neurketetan ez litzateke antzemango arnasmuneetan bizi diren hiztun horien eragina etxeko erabilerara neurtzen duten zentsuetan bezainbeste. Era berean, litekeena da arnasmuneetako hiztunen azpimultzo batek euskararako joera handiagoa izatea kalean etxean baino (etxeko denak euskaldunak ez direlako, edo etxeko hizkuntza-ohitura eta arauk erdarara bultzatzen dutelako, eta kalekoek, berriz, euskarara). Tankera horretako fenomenoek azal ditzakete, hein batean bederen, bi bilakaera-prozesu itxuraz kontrajarri horiek eta bateragarri egin, arnasmuneen bilakaera kontrajarriaren kasurako behintzat. Zailagoa egiten zaigu azaltzea nola litekeen erdara nagusi den eremuan gune horien pisua handitu izana etxeko erabileraren arabera eta, aldiz, kaleko erabileraren arabera txikitu izana. Akaso, fenomeno horrek zerikusia izan lezake azken 25 urteotan norbere bizitokia ez den herri eta hirietara erosketetara zein aisialdira joateko joera handitu izanarekin. Joera horren ondorioz, gune erdaldunenetan gune euskaldunagoetako hiztunak ere neurtuko ziren gero eta gehiago, eta horrek eragin zezakeen gune horiek “euskaldunago” azaltzea kaleko erabileraren datuetan... Edonola ere, lan honen mugak gainditzen dituen azterketa sakonagoa eskatzen du ustezko bilakaera kontrajarri horri azalpena bilatzeak. Azterketa horri heldzerakoan, alderdi teorikoei ez ezik, alderdi metodologikoei ere arreta berezia jartzea komeniko da, HZ eta HEKNren laginketa-, haztatze- eta esleitze-irizpideetan sakonduz eta alderdi metodologiko-teknikoei bilakaera-joera itxuraz kontrajarri horietan izan dezaketen zerikusia argituz.

Bien bitartean, HEKNren eta HZren bilakaera-datuen artean zeinek du egiantzik handiena? Gure iritziz, eta azterketa metodologiko hori egin arte, egiantz handiagoa dute gai honetan HEKNtik abiatuta landutako datuek HZtik sortutakoek baino, honako bi arrazoi hauengatik: batetik, ISL_n berariaz egin dugun ustiaketa baten emaitzek bilakaera hobea ematen diete erabileran nagusitasun argirik gabeko udallerriei eta erdararen nagusitasuna erabatekoa ez dutenei, erdararen nagusitasun handikoei baino; horretan, beraz, bat datoz ISL eta HEKN, eta HZ da salbuespena. Bestetik, aurreratu dezagun, 20. kapituluan, hizkuntza-bilakaera, hizkuntzen bizi-indarra, hizkuntzen euste-indarra eta erakarpen-indarra nagusitasun eremuka nola aldatzen diren aztertuko dugunean zentsuetako datuen bidez, honako ondorio honetara iritsiko garela: jatorriz euskaldunak ziren hiztunek euskarari eustea eta jatorriz euskaldunak ez zirenak euskarara erakartzea fenomeno gertagarriagoak dira lurralde euskaldunagoetan lurralde erdaldunagoetan baino. Hori horrela izanik, fenomeno horrekin bateragarriagoak dirudite, printzipioz, erabileraren bilakaerari buruz ISLk eta HEKNk

erakusten dituzten joerek, HZk berak erakutsitakoak baino. Behin-behinean eta zuhurtziaz, hortaz, eta beharrezkoa den argipen teoriko-metodologikoa egin zain, ISL-HEKNren ikuspegi hori emango dugu ontzat.

Gogora dezagun, behin-behinekoz ontzat emango ditugun HEKNko datuek zer dioten gaiari buruz azken 25 urteotako bilakaeraz: batetik, arnasmuneak ahuldu egin dira, baina euren neurria ez da askorik aldatu; bestetik, erdal nagusitasunezko eremuek, nabarmen populatuena izaten jarraitzen badute ere, apur bat jaitsi egin dute euren pisua; pisu hori nagusitasunik gabeko udalerriek irabazi dute.

18.3 Euskara-erdaren nagusitasuna lurraldean; egungo egoera

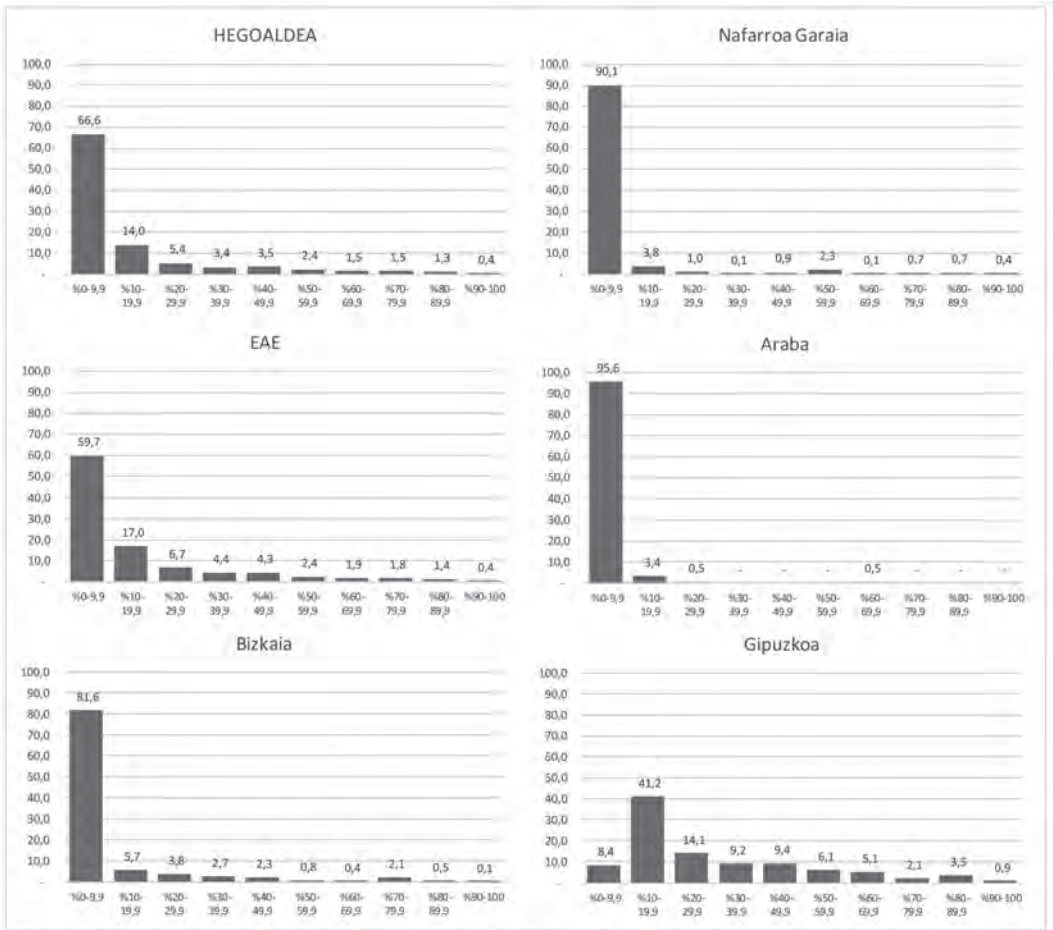
- *Zer-nolako da euskara-erdaren nagusitasuna lurraldeka aztertuta, hots, herrialdeetan, eskualdeetan eta udalerrietan?*

18.3.1 Herrialdez herrialde

Orain arte, Hego Euskal Herriko ikuspegi orokorra landu dugu. Hemen-dik aurrera, lurraldekako ikuspegia eskaintzen saiatuko gara. Herrialde mailakoarekin hasita, metodologia-ataleko 64-67 eta 104-106 bitarteko tauletan eta puntu honetan aurkezten ditugun 106 eta 111 bitarteko grafikoetan, informazio ugari eskaintzen da gaiari buruz. Ez dugu orain taula eta grafiko horien guztien irakurketa xehea egingo. Aipa ditzagun, ordea, labur-labur garrantzitsuak iruditzen zaizkigun hainbat alderdi.

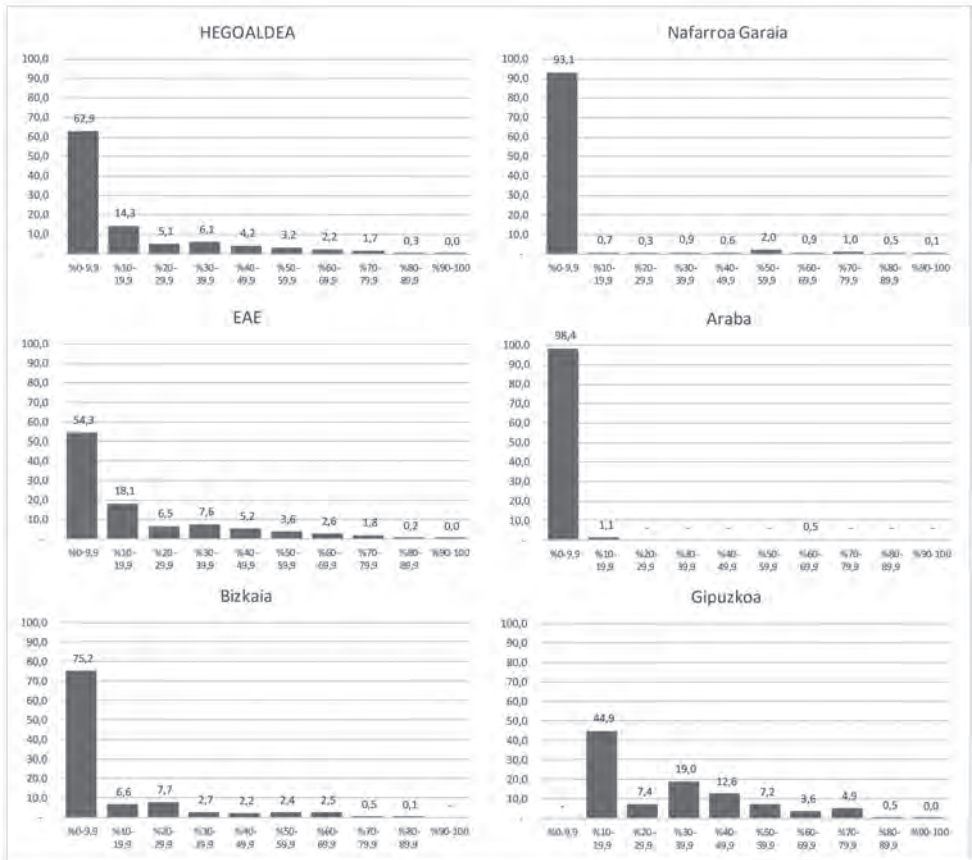
106 eta 107. Grafikoetan, Hegoaldeko herrialde bakoitzerako eta EAerako, hiztunak multzo xeheetan nola banatzen diren erakusten da bizi diren udalerrietako erabileraren arabera; azterketa hori kaleko erabileran oinarrituta egiten da 106. Grafikoan, eta etxeko erabileran oinarrituta 107. Grafikoan. Bi grafiko horiek aztertu eta azpimarratzeko modukoa iruditzen zaigun lehen datua honako hau da: Araban, Nafarroa Garaian eta Bizkaian, hiztun gehien-gehienak erdararen nagusitasun handiko multzorik muturrenekoan bizi dira (bizi diren herrian euskararen erabilera ez da iristen % 10era). HEKNko datuei erreparatu, muturreko ingurune horietan bizi dira arabarren % 95,6, nafarren % 90,1 eta bizkaitarren % 81,6. Gipuzkoa da “arau” horri iskin egiten dion herrialde bakarra: muturreko ingurune horretan bizi diren hiztunak % 8,4 besterik ez dira eta multzo nagusia hurrengo da, euskararen erabilera % 10-% 20 bitartean duten udalerriena. Ezaugarri horretako herri-hirietan bizi dira gipuzkoarren % 41,2.

106. Grafikoa:
 Hitzunen banaketa, kaleko erabileraren arabera multzo xeheetan.
 Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2014-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HEKN-002 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10. kapituluari). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

107. Grafikoa:
Hiztunen banaketa, etxeko erabileraren arabera multzo xeheetan. Hegoaldea,
EAE eta herrialdeak, 2011 (%)

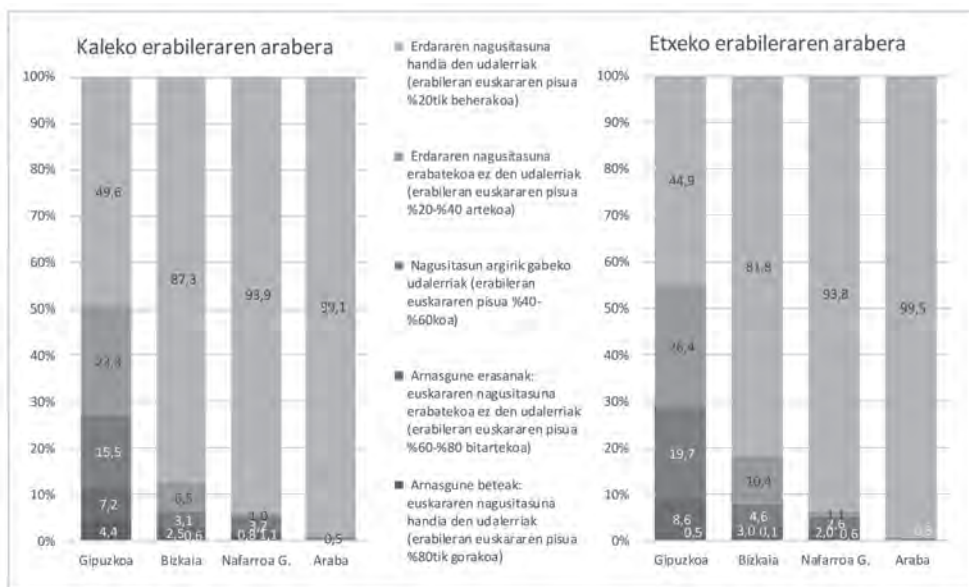


Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-208 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Multzo xeheak kontuan hartuz egin ordez, datuak nagusitasun-eremuka aztertuta, Hegoaldeko lau herrialdeetan erdarak nagusitasun handia duen nagusitasun-eremuetan bizi da jende gehiena, euskararen erabilera % 20ra iristen ez denetan, 108. Grafikoan ikus daitekeen bezala: ezaugarri horretako udalerrietan bizi dira gipuzkoarren erdiak % 49,6, bizkaitarren % 87,3, nafarren % 93,9 eta arabarren % 99,1. Gainerako nagusitasun-eremuek pisu askoz txikiagoa dute herrialde guztietan. Horretan ere, alde handiak daude herrialdetik herrialdera. Arnasgune bete zein erasinetan, bi nagusitasun-eremu horiek batuta,

bizi dira gipuzkoarren % 11,6, bizkaitarren % 3,1, nafarren % 1,9 eta arabarren % 0,5. Hurrengo nagusitasun-eremuan, euskara eta erdara kalean parekatu samar dabilzan udalerrietan bizi dira gipuzkoarren % 15,5, nafarren % 3,2 eta bizkaitarren % 3,1 (ez dago ezaugarri horietako udalerrri arabarririk gaur egun). Horrela, bada, erdararen nagusitasunik gabeko udalerrietan bizi diren hiztunak, arnagunean edo nagusitasun argirik gabeko udalerrian, zati ohargarri bat dira Gipuzkoan (hiztunen % 27,2 bizi dira ezaugarri horietako udalerrietan), eta nabarmen gutxiago Bizkaian (% 6,2), Nafarroa Garaian (% 5,1) eta Araban (% 0,5). Datu horiek guztiak kaleko erabileran oinarritutako nagusitasun-eremuei dagozkie. Kalkuluak HZko etxeko erabileraren arabera nagusitasun-eremuekin eginda, kopuruak zer edo zer aldatzen badira ere, argazki orokorra bat dator lerro hauetan azaldu dugunarekin, 108. Grafikoaren eskuinaldean ikus daitekeen bezala.

108. Grafikoa:
Hiztunak herrialdez herrialde, bizi direneko nagusitasun-eremuaren arabera.
Hegoaldea, 2016* (%)



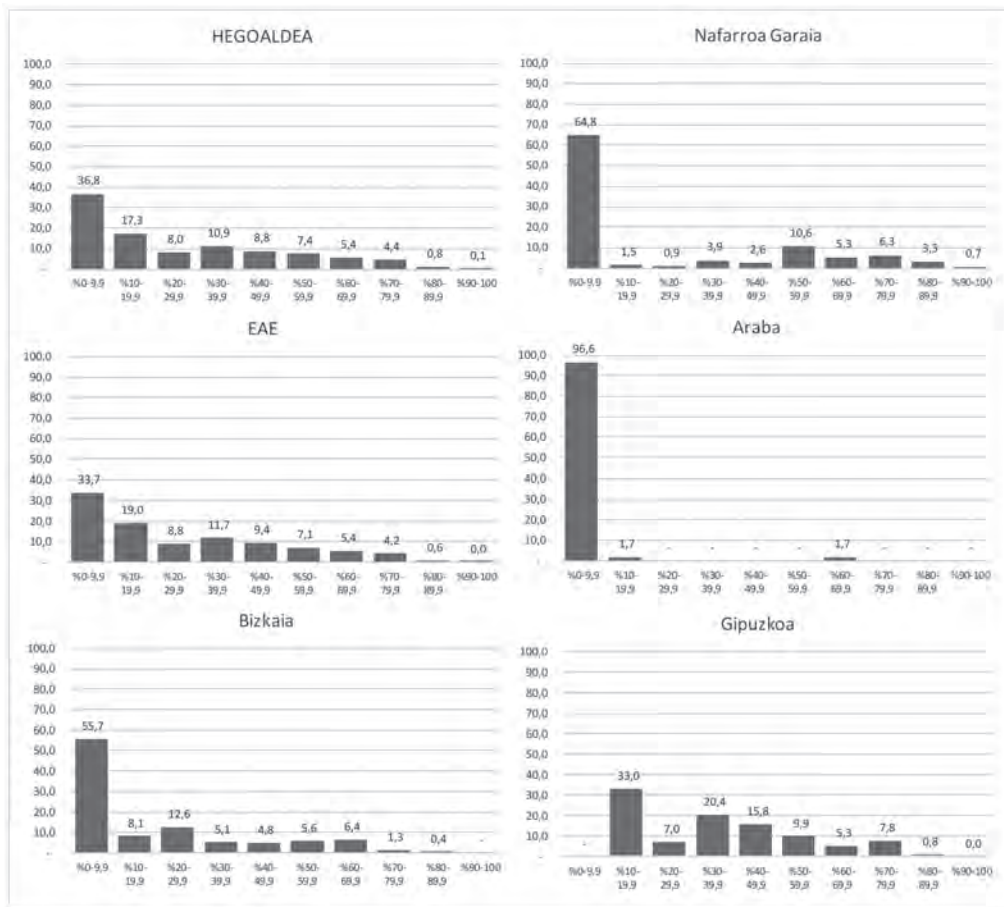
Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik eta 2014-2018ko HEKNTik abiatuta. Zehazki, HZ-209 eta HEKN-003 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan eta 10. kapitulu). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharra (*): etxeko erabileraren arabera 2011koak dira

Herrialdeetako hiztun guztiak nagusitasun-eremuetan nola banatzen diren aztertu dugu. Horren orde, herrialde horietako euskaldunak eta etxean euskaraz egiten duten euskaldunak nola banatzen diren aztertzeko sortu ditugu 109. eta 110. Grafikoak, 66. eta 67. Tauletako informazioan oinarrituta. Luze joko luke taula eta grafiko horietako informazioa xehe irakurtzeak. Gaingiroki esan dezakegu, hiztunen banaketa orokorrarekin alderatuta, handitu egiten dela nagusitasun-eremu euskaldunagoen pisua. Etxean euskaraz mintzo diren hiztunei dagokienez, deigarria egin zaigu Nafarroako kasua: etxean euskaraz egiten duten bost hiztunetatik hiru (% 60,0) erdara nagusi ez den udalerrietan bizi dira, arnaguneetan edo nagusitasun argirik gabeko udalerrietan. Gipuzkoan ere euskaldun etxean aktibo gehienak arnaguneetan edo nagusitasun argirik gabeko udalerrietan bizi dira (% 54,6), eta Bizkaian ere gehiengo izan gabe, multzo handia osatzen dute erdara nagusi ez den udalerrietan bizi diren euskaldun aktiboek (% 43,6). Arabaren kasua bestelakoa da: euskaldun aktibo ia denak erdararen nagusitasun handiko udalerrietan bizi dira (% 91,5).

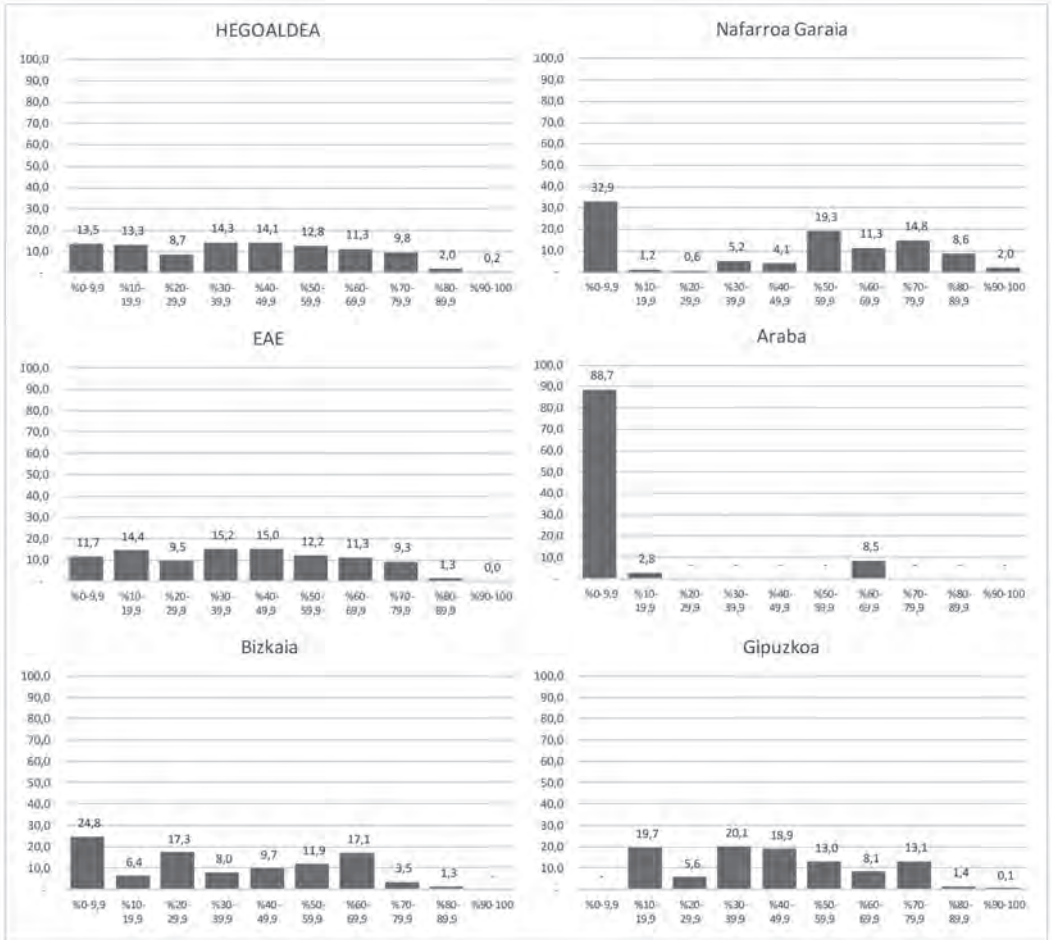
Orain arte, herrialde bakoitza nola osatzen den aztertu dugu. 111. Grafikoa sortzeko, berriz, datuak beste noranzkoan antolatu ditugu. Bertako datuak irakurrita, nagusitasun-eremu bakoitzeko hiztunak herrialdeetan nola banatzen diren aztertu dezakegu. Horrela, erdararen nagusitasun handiko eremuetan ez beste guztietan, Gipuzkoaren pisua nabarmentzen da. Arnagune beteetan (euskararen erabilera >% 80), arnagune erasaneetan (erabilera % 60-% 80), nagusitasun argirik gabeko udalerrietan (erabilera % 40-% 60) eta erdararen nagusitasun ez erabateko udalerrietan (% 20-% 40), nagusitasun-eremu horietan guztietan gipuzkoarrak dira nagusi, erdiak baino gehiago kasu guztietan. Arau horri salbuespena zentsuko datuek jartzen diote arnagune beteetan: iturri horren arabera, nafarrak lirateke arnagune beteetako hiztunen arteko multzo nagusia. Gainerakoan erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den eremu horietan, bizkaitarrek osatzen dute bigarren multzo nagusia eta hirugarrena nafarrek.

109. Grafikoa:
 Euskaldunen banaketa, etxeko erabileraren arabera multzo xeheetan.
 Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-001 eta HZ-208 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuak fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

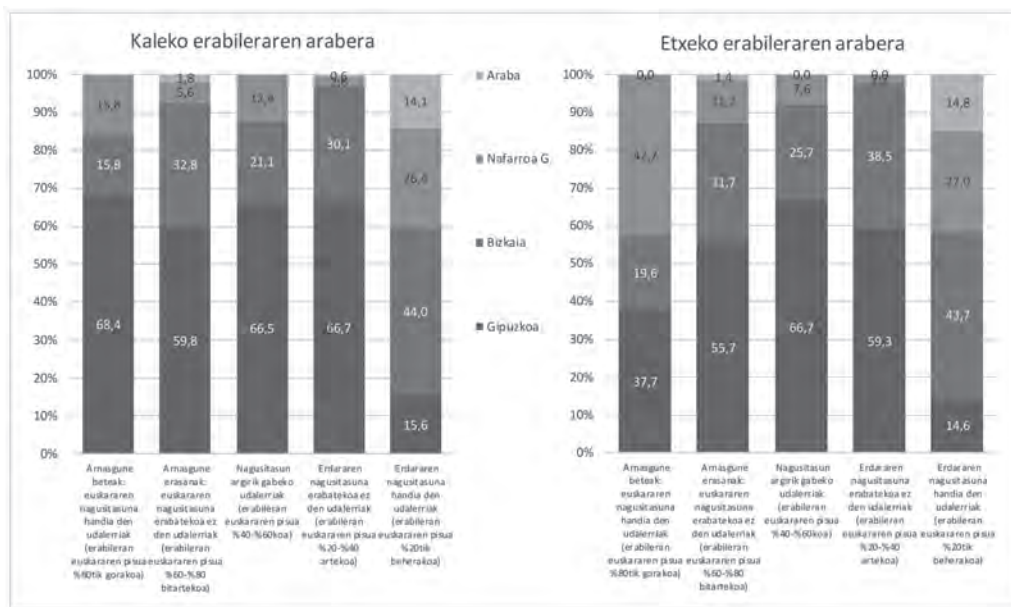
110. Grafikoa:
 Etxean euskaraz hitz egiten duten euskaldunen banaketa,
 etxeko erabileraren arabera multzo xeheetan.
 Hegoaldea, EAE eta herrialdeak, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-006 eta HZ-208 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta exxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

111. Grafikoa:

Hiztunak nagusitasun-eremutan, bizi diren herrialdearen arabera. Hegoaldea, 2016 (%)



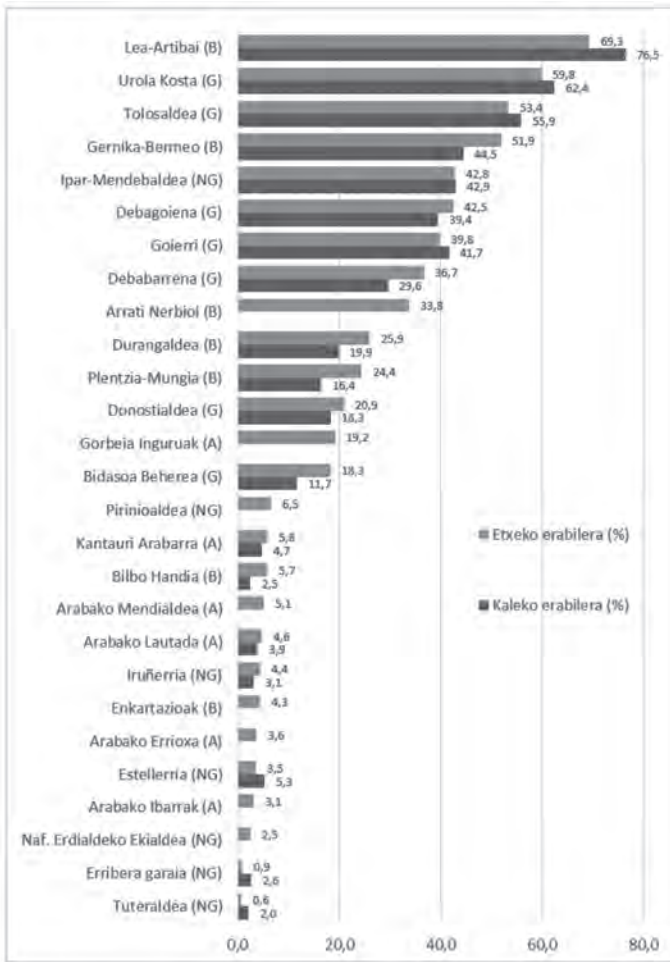
Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik eta 2014-2018ko HEKNTik abiatuta. Zehazki, HZ-209 eta HEKN-003 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan eta 10. kapituluan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharra (*): etxeko erabileraren araberako datuak 2011koak dira

18.3.2 Eskualdeen ikuspegia: demolinguistika-datuak eta nagusitasun-eremuak

Orain arte, euskara-erdarek espazioan duten pisuaren araberako nagusitasun-eremuak udalerrri-mailako erabilera aintzat hartuta eraiki ditugu. Ikerketa-unitate gisa udalerria erabiltzea da lan honetan darabilgun irizpide nagusia. Puntu honetan, ordea, salbuespen gisa, ikerketa-unitate gisa eskualdea erabiliko dugu. 168. Taulan aurkeztu dugu eskualdez eskualde zer-nolako balioak hartzen dituzten hainbat adierazle demolinguistikok. Taula horretan euskaldunen dentsitateari eta hiztunen lehen hizkuntzari buruzko datuak ere biltzen diren arren, erabilerari buruz zentsu eta HEKNTik ekarritako datuak irakurriz landuko dugu gure azterketa. Izan ere, atal teorikoan eta atal metodologikoan ikusi dugu lurralde bateko erabilera-maila izan daitekeela lurralde horretan hizkuntzek izan dezaketen nagusitasun-mailaren adierazle egokiena. Taula horretan erakusten diren erabilera-datuekin, 112. Grafikoa sortu dugu, eskualdeak etxeko euskararen batez besteko erabileraren araberako hurrenkeran jarritz.

112. Grafikoa:
 Etxeko eta kaleko erabilera Hegoaldeko eskualdeetan, 2011 eta 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik eta 2014-2018ko HEKNtik abiatuta. HZ-007 eta HEKN-001 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan eta 10. kapituluan). [Ja-torritzko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitzategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharrak: HEKNko informazioari dagokionez, eskualde batzuetako datuak erakusten ditugu eta besteetakoak ez. Zehazki, erakusten ditugu gutxienez 1.600eko lagin-neurria izan zuten eskualdeen datuak; hots, behatutako elkarrizketetan kopuru hori gainditzen zuten eskualdeen datuak soilik aurkezten ditugu. Horrek gehienez $\pm 2,4$ koa izango den akatsaren azpitik aritzeko aukera ematen digu eskualde horietzat guztientzat, akats-tarte horren nabarmen azpitik ia eskualde guztietan (akats-tartearen kalkulua honako baldintza hauetarako egin dugu eskualde guztietan: unibertso infiniturako, % 95eko konfiantza mailan, $p=q=0,5$ izanik eta laginketa guztiz ausazkorako kalkulua eginda).

Nagusitasun-eremuak udalerrri-mailan beharrean eskualde-mailan eraikiko bagenitu, hauxe litzateke Hegoaldeko eskualdeen banaketa nagusitasun-eremuetan (ikus 168. Taula eta 4. Mapa)²⁵¹:

- Ez dago gaur egun arnagune betearen izaera duen eskualderik Hego Euskal Herrian.
- Arnagune erasana genuke Euskal Herriko eskualde euskaldunena den Lea-Artibai, eta arnaguneak definitzeko erabili izan dugun % 60aren mugan egonda ere, multzo horretan koka genezake Urola Kosta ere (% 62,4 euskaraz kalean, % 59,8 etxean).
- Nagusitasun argirik gabeko eskualde gisa izendatuko genituzke Tolosaldea, arnagunea izateko irizpideetatik ez oso urruti, eta Gernika-Bermeo²⁵². Multzo honetan baita ere, baina erdararen nagusitasun ez erabateko langatik gertu ditugu (erabileraren % 40aren mugan) Nafarroako Ipar-mendebaldea, Debagoiena eta Goierriko eskualdeak.
- Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den eskualdeak dira Debarrena, Arratia Nerbioi eta Durangaldea. Multzo horretan kokatu ditugu Plentzia-Mungia eta Donostialdea eskualdeak ere, kaleko erabileran % 20ko langaren azpitik gelditu arren, etxeko erabileran muga hori gaingitzen dutelako.
- Erdararen nagusitasun handiko eskualde izendatu ditugu gainerako denak, nahiz eta multzo horretan errealtate ezberdinak topatu. Bidasoa Beherea eta, batez ere, Gorbeia Inguruak eskualdeak multzo horretan daude, baina erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den multzoaren langatik gertu. Gainerako eskualde guztietan euskararen erabilera oso apala da, ez da % 7ra iristen. Multzo horretan daude Araba eta Nafarroako erdialde eta Hegoaldeko eskualde guztiak, eta baita Bizkaiko mendebaldekoak ere (tartean dira Gasteiz, Iruñea eta Bilbo beregan biltzen dituzten eskualdeak). Etxeko erabileraren araberako goitik beherako hurrenkeran honako eskualde hauek ditugu multzo horretan: Pirinioaldea, Kantauri Arabarra, Bilbo Handia,

²⁵¹ Saillkapen hori egiteko, etxeko erabilera eta kalekoa hartu ditugu aintzat. Eskualde gehienetan, bi irizpideak bat datoz eskualdea nagusitasun-eremu batean edo bestean kokatzeko orduan. Bi irizpideak bat ez datozen kasuetan, euskararen erabilera handiena ematen zuen balioa hartu dugu aintzat eskualdea nagusitasun-eremu batean edo bestean non kokatu erabakitzeko.

²⁵² Zentsuko datuen arabera, eta darabilgun irizpideari jaramon eginda, arnagune izaera galdu zuen Gernika-Bermeo eskualdeak 2001 eta 2011 bitartean.

Arabako Mendialdea, Arabako Lautada, Iruñerria, Enkartzioak, Arabako Errioxa, Estellerria, Arabako Ibarrak, Nafarroa Erdialdeko Ekialdea, Erribera garaia eta Tuteralea. Multzo horretan kokatu beharko genuke administratiboki Burgosekoa den Trebiñu eskualde arabarra ere²⁵³.

Esan beharra dago taula, grafiko eta mapa hauetan erakusten diren eskualdeak “eskualde estatistiko” deitu izan direnak direla, EUSTAT eta NASTATen ohiko eskualdekatzeak oinarri hartzen dituzten lurralde-eremuak (Aztiker, 2002; Elizagarate eta Iurrebaso, 2006). Eskualdeak beste irizpide batzuekin eraikiz gero, eskualde txikiagoak eraikiz adibidez, hemen eman dugun irudia aldatu egingo litzateke zer edo zer, aurreraxeago Nafarroa Garaiko kasurako *Euskalgeo* eskualdekatzearekin ikusiko dugun bezala.

²⁵³ Hegoaldeko gainerako eskualdeetarako erabili dugun datu demolinguistikorik ez dugu Trebiñurako. Hala ere, eskualde horretan egindako ikerketa soziolinguistikoetan bildutako erabilera-datuek ez dute zalantzarik uzten Trebiñu ere nagusitasun-eremu horretan sartzekoa dela (Eusko Jaurlaritz, 2012).

168. Taula:
Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan,
etxeko erabileran eta kalekoan; eskualdeen sailkatzea nagusitasun-eremuetan.
Hegoalde, EAE, herrialdeak, eta eskualdeak 2011 eta 2016

	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-003: Euskaldunen dentsitatea, 2011 (%)	HZ-005: Hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua, 2011 (%)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen pisua, 2011 (%)	HEKN-001: Kaleko erabileran euskarak duen pisua - haztatu- 2016 (%)	Nagusitasun-eremuak (azterketa-unflatea eskualdea izanik)
HEGOALDEA	2.747.788	31,8	18,4	15,1	13,0	
EAE	2.137.263	36,9	21,4	17,5	14,9	
Araba	314.424	23,5	5,9	5,1	4,4	
Bizkaia	1.132.040	30,9	15,1	12,2	8,5	
Gipuzkoa	690.799	52,8	38,9	31,8	29,7	
Nafarroa G.	610.525	14,1	7,8	6,9	6,6	
Lea-Artibai (B)	25.945	80,0	74,4	69,3	76,5	Arasiguna oraindik euskararen nagusitasuna erabiltzeko ez den eskualdeak (erabileran euskararen pisua %40-%50 artekoa)
Urola Kosta (G)	71.689	75,3	66,9	59,8	62,4	
Tolosaldia (G)	46.379	70,4	60,7	53,4	55,9	Nagusitasun eremuak baino eskualdeak (erabileran euskararen pisua %40-%50 artekoa)
Gernika-Bermeo (B)	45.308	71,1	61,5	51,9	44,5	
Ipar-Mendebaldea (NG)	54.320	60,7	50,5	42,8	42,9	
Debagoiena (G)	60.803	62,8	50,8	42,5	39,4	
Goierri (G)	66.112	59,6	46,0	39,8	41,7	
Debabarrena (G)	53.753	58,2	45,9	36,7	29,6	Erdararen nagusitasuna erabiltzeko ez den eskualdeak (erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)
Arrati Nerbioi (B)	23.068	54,0	40,0	33,8	19,9	
Durangaldea (B)	95.653	48,6	33,9	25,9	16,4	
Plentzia-Mungia (B)	53.373	48,6	31,2	24,4	16,4	
Donostialdea (G)	317.399	43,8	27,9	20,9	18,3	
Gorbeia Inuruak (A)	8.634	41,9	22,7	19,2	11,7	
Bidasoa Beherea (G)	74.654	40,7	24,1	18,3	11,7	
Prinioldea (NG)	14.656	18,7	8,0	6,5		Erdararen nagusitasuna handia den eskualdeak (erabileran euskararen pisua %20tik beharokoa)
Kantauri Arabarra (A)	33.916	28,5	8,7	5,8	4,7	
Bilbo Handia (B)	857.082	23,9	7,4	5,7	2,5	
Arabako Mendialdea (A)	3.172	20,5	4,8	5,1		
Arabako Lautada (A)	251.367	22,7	5,3	4,6	3,9	
Iruñerria (NG)	332.774	12,4	4,8	4,4	3,1	
Enkartzaloak (B)	31.411	22,9	3,9	4,2		
Arabako Errioxa (A)	11.454	18,0	4,7	3,6		
Estellerria (NG)	36.313	11,3	3,8	3,5	5,3	
Arabako Ibarrak (A)	5.881	14,4	3,9	3,1		
Naf. Erdialdeko Ekialdea (NG)	31.338	7,8	2,0	2,5		
Erribera garaia (NG)	56.395	2,0	0,9	0,9	2,6	
Tuterria (NG)	84.730	1,5	0,7	0,6	2,0	

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik eta 2014-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HZ-003, HZ-005, HZ-007 eta HEKN-001 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.3., 9.4. eta 9.5. puntuetan eta 10. kapituluan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharrak: HEKNko informazioari dagokionez, eskualde batzuetako datuak erakusten ditugu eta besteetakoak ez. Zehazki, erakusten ditugu gutxienez 1.600eko lagin-neurria izan zuten eskualdeen datuak; hots, behatutako elkarrizketetan kopuru hori gainditzen zuten eskualdeen datuak soilik aurkezten ditugu. Horrek gehienez $\pm\%$ 2,4koa izango den akatsaren azpitik aritzeko aukera ematen digu eskualde horietatik guztientzat, akats-tarte horren nabarmen azpitik ia eskualde guztietan (akats-tartearen kalkulua honako baldintza hauetarako egin dugu eskualde guztietan: unibertso infiniturako, % 95eko konfiantza mailan, $p=q=0,5$ izanik eta laginketa guztiz ausazkorako kalkulua eginda).

169. Taula:
Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran;
udalerrien sailkatzea nagusitasun-eremuetan.
5.000 biztanle edo gehiagoko udalerrriak, Hegoaldea, 2011

Udalerrria	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-003: Euskaldunen dentsitatea, 2011 (%)	HZ-005: Hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua, 2011 (%)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen pisua, 2011 (%)	Nagusitasun-eremuak
Azpeltia (G)	14.177	82,7		77,5	72,5
Lekellio (B)	7.281	79,7		74,1	68,4
Ondarroa (B)	8.666	78,2		72,3	68,1
Azkoitia (G)	11.356	73,7		65,6	62,0
Orio (G)	5.239	76,0		67,5	59,6
Oñati (G)	10.775	74,1		66,3	55,8
Deba (G)	5.275	74,3		65,0	55,7
Baztan (NG)	7.568	75,8		68,3	55,6
Oñartzun (G)	9.865	73,0		63,4	53,4
Bermio (B)	16.674	71,8		62,7	52,3
Zumaia (G)	9.245	71,0		59,5	51,9
Usurbil (G)	5.928	69,0		57,8	49,4
Zarautz (G)	22.123	69,5		59,1	48,2
Villabona-Amasa (G)	5.642	65,5		53,7	48,1
Gerrilla-Lumo (B)	16.217	66,9		55,8	46,9
Tolosa (G)	17.970	65,8		55,9	45,6
Bergara (G)	14.458	65,6		54,6	45,2
Lazkao (G)	5.198	61,3		46,4	43,0
Aretxabaleta (G)	6.675	62,7		49,1	42,9
Orotzia (G)	9.319	56,7		44,0	37,4
Elgolbar (G)	11.035	57,7		46,0	37,0
Elorio (B)	7.166	61,0		47,0	37,0
Hondarribia (G)	16.082	59,6		46,3	36,8
Urretxu (G)	6.797	56,3		42,1	34,4
Legazpi (G)	8.432	56,7		40,1	33,6
Hernani (G)	19.085	56,9		42,6	33,3
Lezo (G)	5.931	56,3		41,9	32,7
Beasain (G)	13.433	55,5		39,4	32,3
Urmietza (G)	6.014	57,5		39,0	32,2
Arasate (G)	21.468	54,2		40,0	32,0
Abadiño (B)	7.197	53,3		37,6	30,0
Zornotza (B)	17.725	52,3		39,1	29,3
Mungia (B)	16.363	52,6		38,8	29,2
Andoain (G)	14.499	52,0		36,1	28,0
Eibar (G)	26.738	50,8		37,1	26,9
Durango (B)	28.289	48,4		32,8	24,3
Zumarraga (G)	9.758	45,4		29,1	22,1
Lasarte-Oria (G)	17.876	39,6		24,5	17,9
Donostia (G)	178.816	40,2		23,8	16,9
Pasaia (G)	15.846	37,9		22,4	16,1
Errenteria (G)	38.756	37,5		20,9	15,6
Sopela (B)	11.887	41,4		18,0	15,4
Gorliz (G)	5.421	39,6		17,9	14,2
Galdeakoa (B)	28.590	38,5		21,4	14,1
Irun (G)	58.602	35,5		18,0	13,2
Berango (B)	6.782	35,4		16,3	12,1
Derio (B)	5.794	33,6		17,2	12,1

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

Udalerria	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-003: Euskaldunen dentsitatea, 2011 (%)	HZ-005: Hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua, 2011 (%)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen pisua, 2011 (%)	Nagusitasun-eremuak
Áltsasu (NG)	7.240	27,4	12,1	9,1	
Arrigorriaga (B)	12.092	32,8	10,6	8,7	
Ermua (B)	16.001	29,6	12,9	8,3	
Leloa (B)	29.790	29,2	9,9	7,1	
Getxo (B)	78.526	27,4	9,8	7,1	
Atarrabia (NG)	10.064	19,0	6,8	7,0	
<u>Erandio (B)</u>	23.658	24,2	9,2	6,2	
Laudio (A)	18.249	28,4	7,7	6,1	
Berriobetti (NG)	5.123	15,3	7,5	6,0	
Berriozar (NG)	6.845	13,4	5,2	5,9	
Zizur Nagusia (NG)	13.488	18,0	5,5	5,8	
Etxebarri (B)	9.950	26,5	6,1	5,7	
Bilbo (B)	344.804	22,9	7,0	5,3	
Amurrio (A)	9.955	28,6	5,5	5,2	
<u>Basauri (B)</u>	41.342	23,1	6,8	5,1	
Zalla (B)	6.229	24,6	4,1	4,8	
Uhartea (NG)	6.101	18,6	7,1	4,8	
Lizarra (NG)	13.377	14,4	4,9	4,8	
Gasteiz (A)	234.913	22,2	5,2	4,5	
Iruñea (NG)	186.937	11,4	4,9	4,5	
Muskiz (B)	7.282	24,0	3,8	4,3	-aurreko orritik dator-
Antsoain (NG)	10.323	15,6	4,0	4,2	Erdararen nagusitasuna
Gueñes (B)	6.300	24,3	4,1	4,2	handia den udalerriak (etxeko
Abanto-Zierbena (B)	9.597	24,5	3,8	4,1	erabileran euskararen pisua
Balmaseda (B)	7.517	22,3	3,4	3,9	%20tik beherakoa)
Trapagaran (B)	11.934	22,1	3,2	3,7	
Eguesibar (NG)	15.696	10,9	3,8	3,7	
<u>Portugalete (B)</u>	46.931	19,9	3,5	3,6	
Ortuella (B)	6.272	22,4	3,1	3,5	
<u>Santurtzi (B)</u>	46.128	19,7	3,3	3,6	
<u>Barañain (NG)</u>	20.523	11,8	3,9	3,4	
Buriata (NG)	17.167	13,6	4,7	3,2	
<u>Sestao (B)</u>	28.028	18,5	3,1	3,1	
Tafalla (NG)	10.744	8,8	2,2	2,9	
Aranguren (NG)	7.616	9,8	3,5	2,8	
Barakaldo (B)	97.475	18,2	2,8	2,8	
Noain Elortzibar (NG)	7.173	7,7	2,5	2,5	
Cintruenigo (NG)	7.479	1,2	1,0	1,4	
Azkoien (NG)	5.741	2,0	1,4	0,9	
<u>Tutera (NG)</u>	33.688	2,6	1,1	0,7	
Corella (NG)	7.633	1,1	0,4	0,6	
San Adrián (NG)	6.047	0,3	0,2	0,5	

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-003, HZ-005, eta HZ-007 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.3, 9.4 eta 9.5 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Obarra: udalerrien neurriak tipografikoki bereizi ditugu; letra lodiz 50.000 hiztun baino gehiagoko udalerriak, azpimarratuta 20.000-50.000 bitartekoak, hizki arruntez 10.000-20.000 bitartekoak, hizki txikiz 5.000-10.000 bitartekoak.

4. Mapa:
Eskualde mailako nagusitasun-eremuak. Hego Euskal Herria, 2011-2016



Iturria: egileak landua, 168. Taulako informazioa erabilia. Maparen irudia datu tailerrak sortu du (www.datutailerra.net). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

18.3.3 Udalerrikako ikuspegia

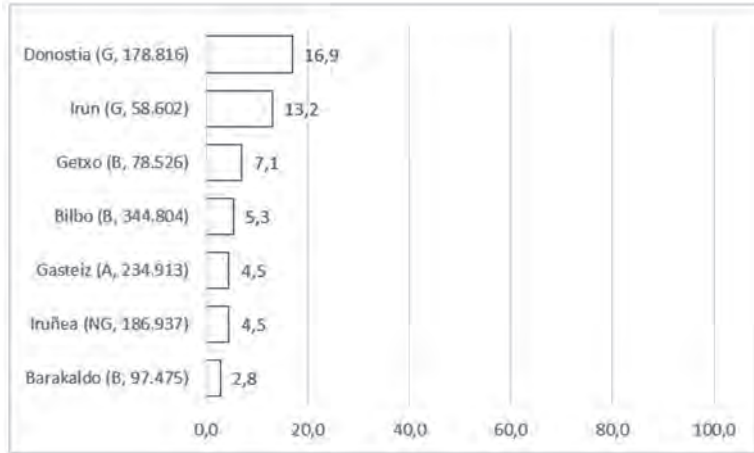
Itzul gaitezen azterketa-unitate gisa udalerriak erabiltzera. Eta goazen, hain zuzen, udalerrikako hainbat datu erakustera. 5.000 hiztunetik gorako Hegoaldeko udalerrri guztien datu demolinguistikoen bilduma txiki bat aurkezten dugu 169. Taulan. Bertan, udalerrriak etxeko erabileran euskarak duen pisuaren araberrako hurrenkeran aurkezten dira, eta udalerrri horiek sailkatzen nagusitasun-eremuen arabera. Ondorengo puntuetan, taula horretako erabilerari buruzko datuak aurkeztuko ditugu lasaiago, Hegoaldeko udalerrri populatuenetatik hasita.

18.3.3.1 Hegoaldeko zazpi udalerrri populatuenen ikuspegia (50.000 hiztunetik gora)

Hego Euskal Herriko zazpi udalerrri populatuena hartu, 50.000 hiztun baino gehiago dituztenak, eta zazpiak ere erdararen nagusitasun handiko udalerrriak dira. Horien artean daude, jakina, lau hiriburuak. Zazpi udalerrri horietan guztietan euskararen etxeko erabilera ez da % 20ra iristen. Udalerrri horien artean Donostia²⁵⁴ eta Irun gipuzkoarrak dira euskararen etxeko erabilera handiena dutenak, % 16,9 eta % 13,2 hurrenez hurren. Gainerako udalerrrietan, bi mutur hauen artean dabil erabilera: Barakaldoko % 2,7aren eta Getxoko % 7,1aren artean. Datuok irakurtzerakoan, ezin da ahaztu udalerrri horien pisu demografikoa zer-nolakoa den: zazpi udalerrri horietan bizi dira bost hiztunetatik bi baino gehiago (1.180.073 hiztun, Hegoaldeko hiztun guztien % 42,9).

²⁵⁴ Datu berriagoen arabera, Donostiak %20ko langa gainditu zuen 2016 eta 2021eko zentsuetan.

113. Grafikoa:
50.000 hiztunetik gorako udalerrriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

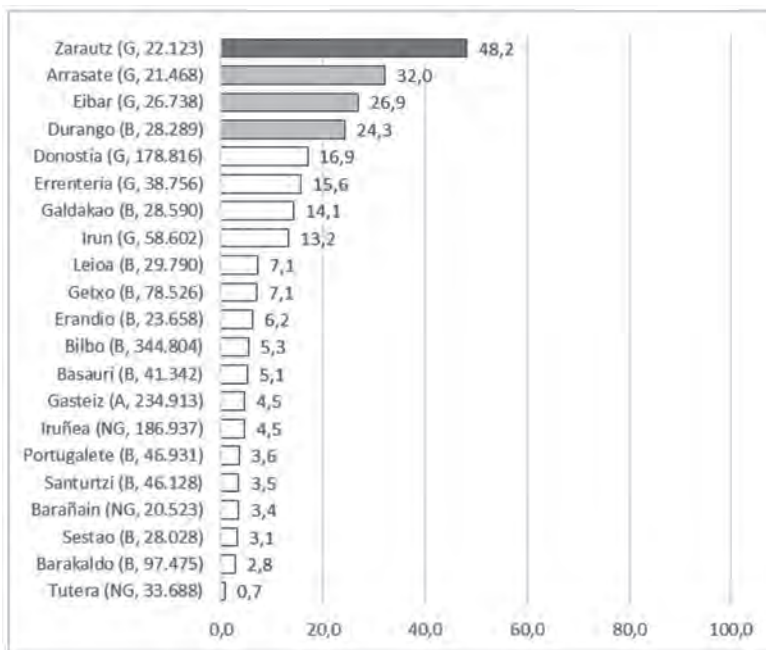
Oharra: udalerrien izenekin batera, parentesi artean jarri ditugu udalerria zein herrialdetakoa den (herrialdearen lehen letra jarrita) eta udalerririk horretako hiztunen kopurua ere bai, 2011ko zentsuaren arabera.

18.3.3.2 20.000 hiztunetik gorako 21 udalerrien ikuspegia

Azterketarako langa 20.000 hiztunetan jarriz gero, Hegoaldeko 21 udalerririk populatuenean 1.616.124 hiztun biltzen dituzte, hiztun guztien % 58,8. Hogeita bat udalerririk horien erabilera-datuak aztertuta, ez dugu arnagune bakarra ere aurkitzen. Multzo horretako udalerririk euskaldunena, nabarmen, Zarautz da, eta nagusitasun argirik gabeko udalerririk multzoan sartzen da bete-betean (% 48,2koa euskararen pisua etxeko erabileran). Beste hiru udalerririk erdararen nagusitasuna erabateko ez den sailean sailkatzen dira: Arrasate (etxeko euskararen erabilera % 32,0), Eibar (% 26,9) eta Durango (% 24,3). 20.000 hiztunetik gorako 21 udalerririk gainerako 17 udalerririk erdararik nagusitasun handia duen eremukoak dira guztiak.

114. Grafikoa:

20.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: udalerrien izenekin batera, parentesi artean jarri ditugu udalerria zein herrialdetakoa den (herrialdearen lehen letra jarrita) eta udalerrri horretako hiztunen kopurua ere bai, 2011ko zentsuaren arabera.

18.3.3.3 10.000 hiztunetik gorako 49 udalerrien ikuspegia

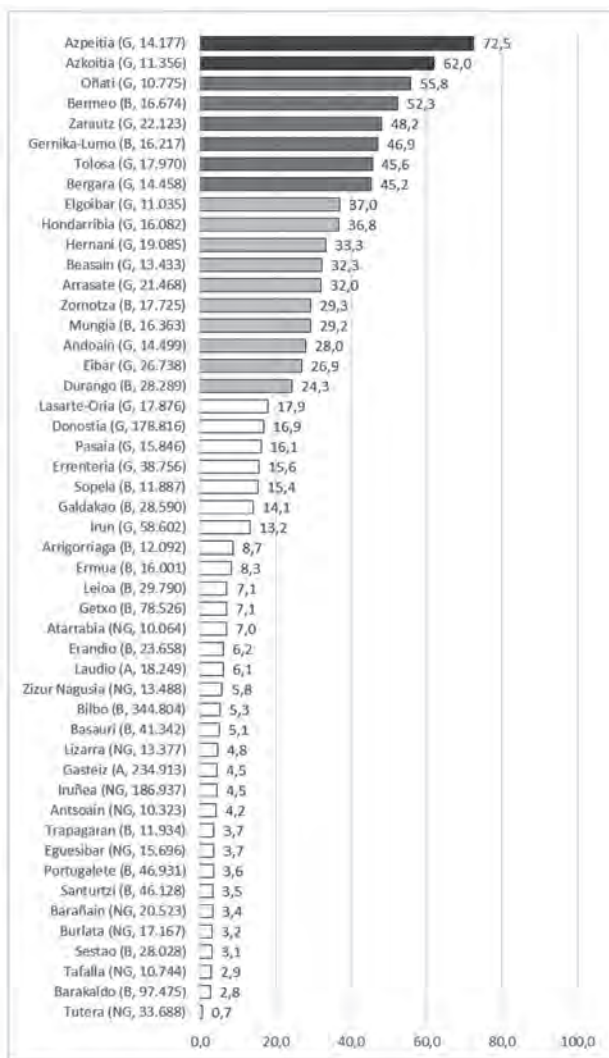
10.000 hiztunetik gorako 49 udalerrri ditugu Hegoaldean. Bertan bizi dira hiztun guztien ia hiru laurdenak (2.020.716 hiztun, % 73,5). Udalerrri horiek nagusitasunaren ikuspegitik aztertuta:

- Ez dago arnasmune bete gisa izenda genezakeen udalerririk (etxeke erabileran euskarak % 80ko pisua gainditzen duenik).
- Bi udalerri arnasmune erasantzat jo ditzakegu: Azpeitia²⁵⁵ eta Azkoitia (% 72,5 eta % 62,0ko erabilera hurrenez hurren). Bi horiek dira gaur egungo arnasmunerik populatuena, 14.177 eta 11.356 hiztunekin.
- Nagusitasun argirik gabeko udalerririk sei ditugu 10.000 hiztun baino gehiagokoen artean. Hauek dira udalerririk, euskararen etxeke erabilera handienekotik gutxienekora zerrendatuta: Oñati (% 55,8), Bermeo (% 52,3), Zarautz (% 48,2), Gernika-Lumo (% 46,9), Tolosa (% 45,6) eta Bergara (% 45,2).
- Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerririk multzoan ditugu beste 10 udalerri. Bi lehenengoak aurreko multzoaren muga, Elgoibar (% 37,0) eta Hondarribia (% 36,8). Horietaz gain, multzo horretan ditugu Hernani (% 33,3), Beasain (% 32,3), Arrasate (% 32,0), Zornotza (% 29,3), Mungia (% 29,2), Andoain (% 28,0), Eibar (% 26,9), eta Durango (% 24,3).
- Aurreko hiru multzoetan 18 udalerri zerrendatu ditugu. 10.000 biztanletik gorako gainerako 31 udalerririk erdararen nagusitasun handiko multzokoak dira. Ez da garrantzirik gabeko datua, oro har, udalerririk populatuena multzo horren barruan kokatzen direla.

²⁵⁵ Etxeko erabilerari buruzko datuekin ari gara lanean. Kaleko erabilera oinarritzat hartu izan bagenu (ez dugu horrela egin, ez dagoelako udalerririk guztiei buruzko informazio erakusgarririk), Azpeitia arnasmune bete izendatuko genuke, gainditu egiten du-eta %80ko langa (%86,6ko erabilera 2021ean)(Soziolinguistika Klusterra, 2022). Zentsuetako etxeke erabileran oinarritutako sailkapena eta kaleko erabileran oinarritutakoa bat ez etortzea udalerririk gehiagotan ere gertatzen da; ez dugu, ordea, horrelako xehetasunik eskainiko, eta etxeke erabileran oinarrituta aurkeztuko dugu udalerririk nagusitasun-eremukako sailkapenari buruzko informazioa.

115. Grafikoa:

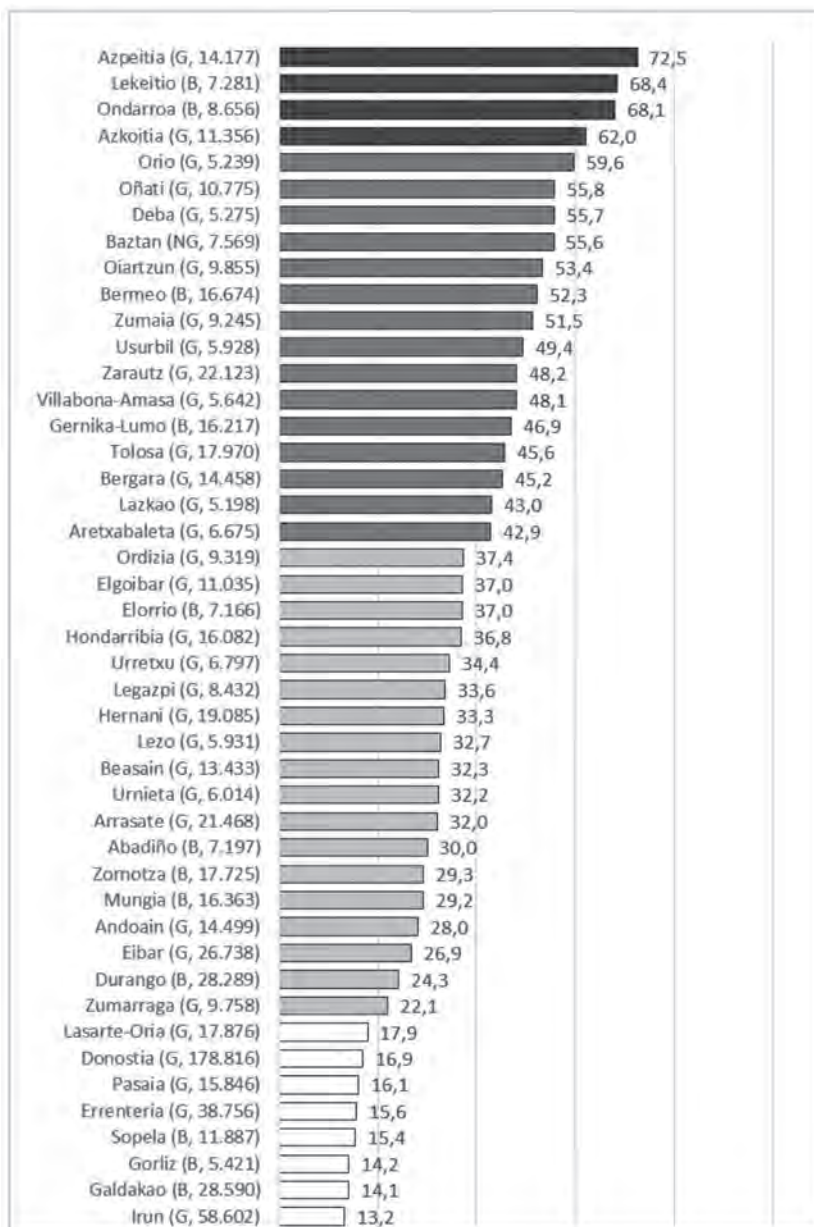
10.000 hiztunetik gorako udalerriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)



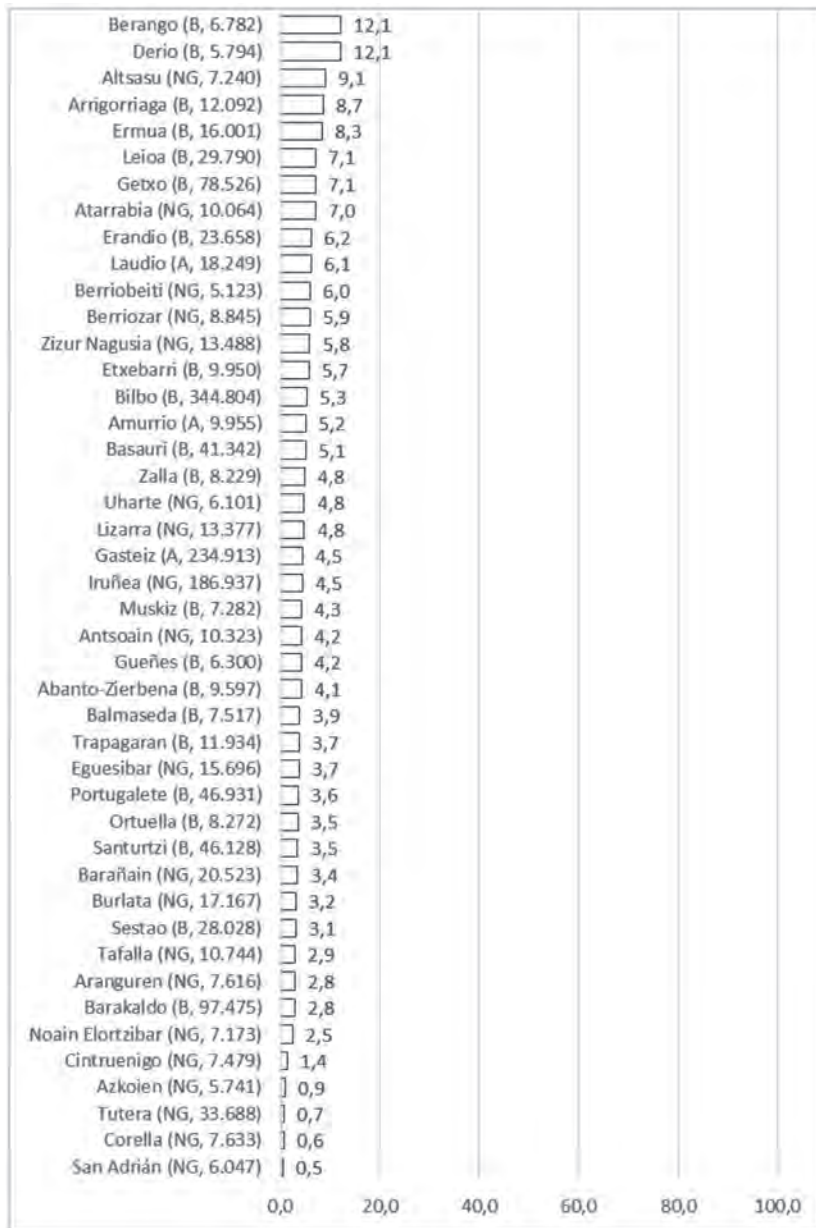
Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: udalerrien izenekin batera, parentesi artean jarri ditugu udalerria zein herrialdetakoa den (herrialdearen lehen letra jarrita) eta udalerririk ez duten kopurua ere bai, 2011ko zentsuaren arabera.

116. Grafikoa:
5.000 hitzunik gorako udalerrriak, etxeko erabileraren arabera. Hegoaldea, 2011 (%)



GAKO BERRIEN BILA
 HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
 DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
 EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: udalerrien izenekin batera, parentesi artean jarri ditugu udalerria zein herrialdetakoa den (herrialdearen lehen letra jarrita) eta udalerrri horretako hiztunen kopurua ere bai, 2011ko zentsuaren arabera.

18.3.3.4 5.000 hiztunetik gorako 89 udalerrien ikuspegia

5.000 biztanletik gorako 89 udalerrietan 2.311.989 hiztun bizi dira (Hegoaldeko hiztun guztien % 84,1). Horien artean:

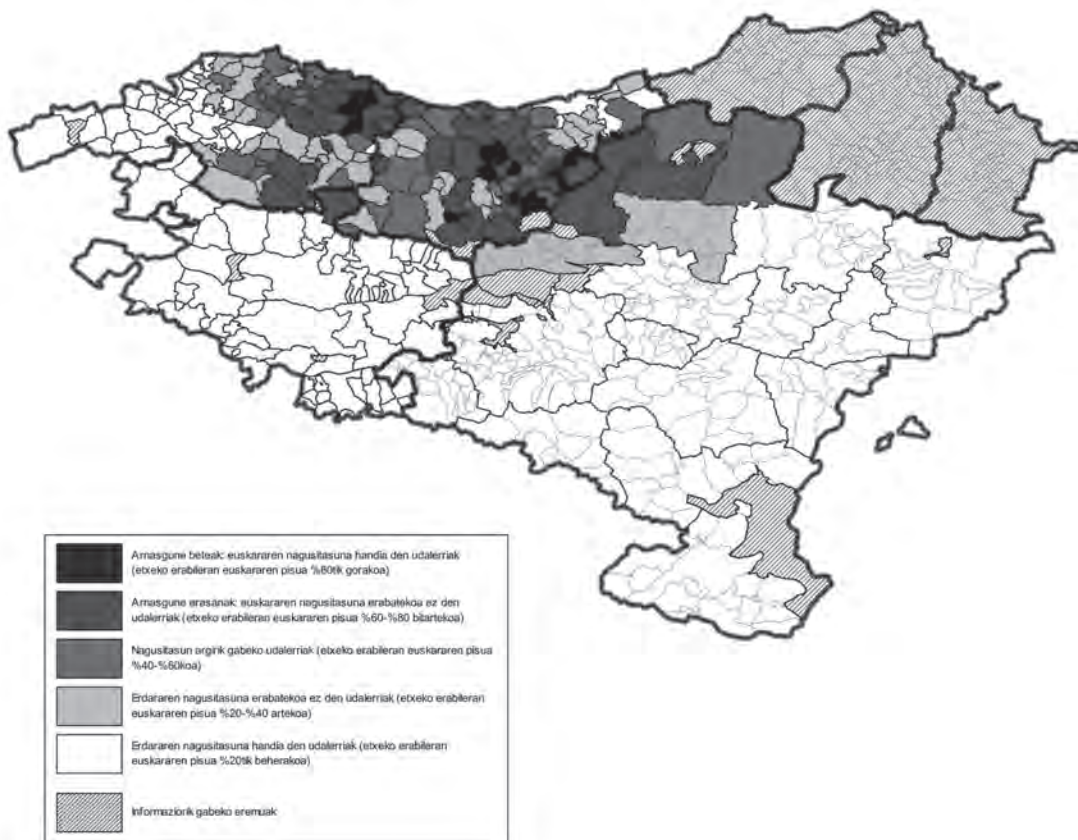
- Ez dago arnagune bete gisa izenda genezakeen udalerririk (etxeko erabileran euskarak % 80ko pisua gainditzen duenik).
- Lau udalergi ditugu arnagune erasanen multzoan: Azpeitia (euskararen pisua % 72,5ekoa etxeko erabileran), Lekeitio (% 68,4), Ondarroa (% 68,1) eta Azkoitia (% 62,0).
- Nagusitasun argirik gabekoen multzoan, baina arnaguneen langatik gertu ditugu Orio (% 59,6), Oñati (% 55,8), Deba (% 55,7) eta Baztan (% 55,6). Horietaz gain, multzo honetakoak dira Oiartzun (% 53,4), Bermeo (% 52,3), Zumaia (% 51,5), Usurbil (% 49,4), Zarautz (% 48,2), Amasa-Villabona (% 48,1), Gernika-Lumo (% 46,9), Tolosa (% 45,6), Bergara (% 45,2), Lazkao (% 43,0) eta Aretxabaleta (% 42,9). Guztira, 15 udalergi ditugu nagusitasun argirik gabeko multzo honetan.
- Erdararen nagusitasun ez erabateko udalerririk ditugu beste 18 hauek: Ordizia (% 37,4), Elgoibar (% 37,0), Elorrio (% 37,0), Hondarribia (% 36,8), Urretxu (% 34,4), Legazpi (% 33,6), Hernani (% 33,3), Lezo (% 32,7), Beasain (% 32,3), Urnieta (% 32,2), Arrasate (% 32,0), Abadiño (% 30,0), Zornotza (% 29,3), Mungia (% 29,2), Andoain (% 28,0), Eibar (% 26,9), Durango (% 24,3) eta Zumarraga (% 22,1).
- 5.000 hiztun baino gehiagoko gainerako 52 udalerrietan erdara da nagusi etxeko erabileran (kasu guztietan, euskararen pisua ez da % 20ra iristen).

18.3.3.5 Hegoaldeko udalergi guztien ikuspegia

Udalerririkako ikuspegiarekin amaitzeko, arazo bat dugu, 5.000 biztanle baino gutxiagoko udalerririkako informaziorik ezin baita ustiatu Nafarroako 2011ko zentsutik. Hori dela eta, Nafarroarako Euskalgeoko eskualdeen arabera landuko ditugu datuak. Informazio horrekin, 170. eta 171. Taulak eta 5. Mapa sortu ditugu. Bertan ikus daitekeen bezala, arnagune bete zein erasan guztiak, nagusitasun argirik gabeko udalergi guztiak eta baita erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalergi guztiak ere, Hegoaldeko ingurune geografiko jakin batean pilatzen dira modu argian, 5. Mapan ikus daitekeen bezala: Gipuzkoako luze-zabalean, Bizkaiko ekialdean, Nafarroako iparraldean eta Arabako Aramaion. Euskal Herri euskaldunaren muineko eremua dei genezakeen horretatik

kanpo ez dago, gaur egun, ez arnagunerik, ez nagusitasun argirik gabeko udalerririk eta ezta erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerririk bat bera ere. Bestela esanda, muineko eremu horretatik kanpoko udalerririk den-denak erdararen nagusitasun handikoak dira (euskararen erabilera % 20tik beherakoa dutenak). Esan beharrik ez dago muineko eremu hori bat datorrela euskarak historia luzean belaunez belaun etenik gabe transmititzen jarraitu izan duen lurralde-eremuarekin. Espazio horren barruan, ordea, euskara indartsuago eta ahulago dagoen udalerririk tartekatzen dira, aipatu mapan ikus daitekeen bezala.

5. Mapa:
 Nagusitasun-eremuak, etxeko erabileraren arabera
 (udalerririk EAEn eta Euskalgeoko eskualdeak Nafarroa Garaian). Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-209 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 puntuan). Maparen irudia datu tailerrak sortu du (www.datutailerra.net). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Udalerrien inguruko ikuspegiarekin amaitzeko, 5.000 biztanletik beherako udalerrien artean euskalduntasun handia dutenak aipatuko ditugu jarraian, 170. eta 171. Tauletakoa informazioa irakurrita.

Aurreko puntuan, 5.000 hiztunetik gorako arnasmugeneen zerrenda 4 udalerritar mugatu dugu. Hiztun kopuru horretatik behera, baina 1.000 hiztunetik gora, honako udalerrri hauek ditugu EAEn arnasmugeneen multzoan, handienetik txikienerako hurrenkeran: Mutriku (4.949 hiztun, erabilera % 63,9koa), Markina-Xemein (4.802 hiztun, erabilera % 64,8koa), Zestoa (3.545 hiztun, erabilera % 70,4koa), Getaria (2.599 hiztun, erabilera % 73,5koa), Idiazabal (2.233 hiztun, erabilera % 73koa), Aia (1.932 hiztun, erabilera % 77,2koa), Alegia (1.738 hiztun, erabilera % 63,3koa), Ataun (1.630 hiztun, erabilera % 77,5koa), Aramaio (1.500 hiztun, erabilera % 62,8koa), Zegama (1.498 hiztun, erabilera % 64,2koa), Zaldibia (1.475 hiztun, erabilera % 72,5koa), Asteasu (1.450 hiztun, erabilera % 68,2koa), Segura (1.435 hiztun, erabilera % 68,8koa), Muxika (1.431 hiztun, erabilera % 68,8koa), Dima (1.329 hiztun, erabilera % 67,6koa), Zeanuri (1.287 hiztun, erabilera % 63,8koa), Berriatua (1.224 hiztun, erabilera % 69,9koa), Elgeta (1.079 hiztun, erabilera % 61,4koa) eta Berastegi (1.017 hiztun, erabilera % 77,8koa). Zerrenda horretako udalerrri guztiak arnasmugene erasanen multzoan sartuko lirateke, etxeko erabilera % 60- % 80 tartean baitute. Izan ere, ez dago arnasmugene bete bakarra 1.000 hiztun baino gehiagokoa EAEn; 500 biztanletik gorako arnasmugene beteak hiru hauek dira: Amezketak (931 hiztun, erabilera % 84,4koa), Aulesti (657 hiztun, erabilera % 84,8koa) eta Errezil (605 hiztun, erabilera % 81,6koa).

Nafarroa Garaia etorrita, arnasmugene erasanen sailean sartuko genituzke honako eskualde hauek, eta pentsatzekoa da, bertako udalerrri gehienak: Aralarko Iparraldea (7.006 hiztun, erabilera % 69,6koa) eta Bidasoa Garaia (5.294 hiztun, % 61,9ko erabilera)²⁵⁶.

1.000-5.000 hiztuneko udalerrietan, honako hauek dira nagusitasun argirik gabeak EAEn: Ibarra (4.138 hiztun, erabilera % 46,2koa), Igorre (4.070 hiztun, erabilera % 49,3koa), Zizurkil (2.765 hiztun, erabilera % 46,6koa), Antzuola (2.112 hiztun, erabilera % 58,7koa), Larrabetzu (1.923 hiztun, erabilera % 51koa), Mendara (1.894 hiztun, erabilera % 47,5koa), Anoeta (1.786 hiztun, erabilera % 54,5koa), Gatika (1.588 hiztun, erabilera % 43,5koa), Irura (1.535 hiztun, erabilera % 54koa), Legorreta (1.474 hiztun, erabilera % 50,2koa),

²⁵⁶ Aralarko Iparraldea eskualdeko udalerrriak dira: Araitz, Arano, Areso, Betelu, Goizueta, Larraun, Leitza eta Lekunberri.

Bidasoa Garaia eskualdeko udalerrriak dira: Bertizarana, Donamaria, Elgorriaga, Eratsun, Ezkurra, Ituren, Labaien, Oiz, Saldias, Doneztebe, Sunbilla, Urrotz eta Zubietak.

Atxondo (1.397 hiztun, erabilera % 43,7koa), Gamiz-Fika (1.325 hiztun, erabilera % 50,5ekoa), Ormaiztegi (1.273 hiztun, erabilera % 55,3koa), Otxandio (1.247 hiztun, erabilera % 47,5ekoa), Mallabia (1.159 hiztun, erabilera % 51,5ekoa) eta Zeberio (1.036 hiztun, erabilera % 50,6koa).

Nagusitasun argirik gabeko multzoan sartu beharko lirateke, halaber, Nafarroako Bortziriak (8.194 hiztun, erabilera % 57,1ekoa) eta Baztanaldea eskualdeak (8.164 hiztun, erabilera % 56,6ko), biak ere arnaguneen langatik gertu²⁵⁷.

²⁵⁷ Bortziriak eskualdeko udalerrak dira Arantza, Etxalar, Lesaka, Bera eta Igantzi. Baztanaldea eskualdekoak dira Baztan, Urdazubi eta Zugarramurdi.

170. Taula:

Hiztunak eta euskararen pisua etxeko erabileran; udalerrien sailkapena nagusitasun-eremuetan. 5.000 hiztun baino gutxiagoko udalerriak, EAE, 2011

Udalerrria	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen pisua, 2011 (%)	Nagusitasun-eremuak
Orexa (G)	109	91,7	Arnasgune beteak euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60tik gorakoa)
Abaitzisketa (G)	309	89,5	
Balarrain (G)	121	86,8	
Albiztur (G)	284	86,1	
Beizama (G)	138	85,9	
Amoroto (B)	367	85,8	
Aulesli (B)	657	84,8	
Amezkieta (G)	931	84,4	
Zerain (G)	254	83,7	
Ziortza-Bolibar (B)	441	82,5	
Elduain (G)	224	82,4	
Gaintza (G)	121	82,2	
Gaztelu (G)	105	82,1	
Erezi (G)	605	81,8	
Gizaburuaga (B)	197	80,5	
Orendain (G)	171	79,8	Arnasgune erasanak euskararen nagusitasuna erabiltzeko ez diren udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60- %80 bitartekoa)
Ariatzu (B)	377	79,7	
Mairkin-Etxebarria (B)	724	78,7	
Nabarniz (B)	225	78,4	
Akiza (G)	344	78,1	
Gabiria (G)	485	78,0	
Beraslegi (G)	1 017	77,8	
Ataun (G)	1 630	77,5	
Aia (G)	1 932	77,2	
Aduna (G)	423	76,7	
Kortezubi (B)	414	76,4	
Altzo (G)	347	75,9	
Elankobe (B)	404	75,4	
Larraui (G)	242	75,2	
Ispaster (B)	695	74,5	
Ereño (B)	266	74,1	
Lizartza (G)	836	73,7	
Muntibar (B)	430	73,6	
Getania (G)	2 599	73,5	
Altzaga (G)	156	73,4	
Mendata (B)	381	73,2	
Idiazabal (G)	2 233	73,0	
Morla (B)	402	73,0	
Alzamazabal (G)	710	73,0	
Arama (G)	195	72,8	
Zaldibia (G)	1 475	72,5	
Ezkioltsaso (G)	603	72,5	
Ajangiz (B)	443	72,3	
Leaburu (G)	379	71,0	
Bidania-Goiatz (G)	519	70,6	
Zestoa (G)	3 545	70,4	
Mendexa (B)	451	70,2	
Belauntza (G)	294	70,1	
Berriatua (B)	1 224	69,9	
Segura (G)	1 435	69,8	
Muxika (B)	1 431	68,8	
Mutiloa (G)	236	68,4	
Asteasu (G)	1 450	68,2	
Dima (B)	1 329	67,6	
Ikaztegieta (G)	452	67,0	
Hernialde (G)	348	65,6	
Markina-Xemein (B)	4 802	64,8	
Zegama (G)	1 496	64,2	
Erigoliti (B)	527	64,1	
Mutriku (G)	4 949	63,9	
Berrobi (G)	585	63,8	

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

Udalekaria	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen pisua, 2011 (%)	Nagusitasun- eremuak
Zeanuri (B)	1.287	63,8	Arnasgune eraztanak (jarraipena)
Muruetia (B)	284	63,6	
Alegia (G)	1.736	63,3	
Aramaiio (A)	1.500	62,8	
Garai (B)	325	62,6	
Ea (B)	862	62,2	
Eigeta (G)	1.079	61,4	
Mañaria (B)	500	60,7	
Forua (B)	957	59,5	
Antzuola (G)	2.112	58,7	
Mefiaka (B)	716	58,4	
Ibarrangelu (B)	628	58,3	
Itsasondo (G)	652	58,0	
Arteaga-Gaztelu- Elexabetia (B)	745	57,4	
Arantzazu (B)	345	56,5	
Leintz Gatzaga (G)	262	55,7	
Ormaiztegi (G)	1.273	55,3	
Anoeta (G)	1.786	54,5	
Fruiz (B)	506	54,3	
Inura (G)	1.535	54,0	
Arletia (B)	540	52,3	
Mallabia (B)	1.159	51,5	
Gautegiz-Arteaga (B)	890	51,2	
Larrabetzu (B)	1.923	51,0	
Zeberio (B)	1.036	50,6	
Gamiz-Fika (B)	1.325	50,5	
Legorreta (G)	1.474	50,2	
Igorre (B)	4.070	49,3	
Mendaro (G)	1.894	47,5	
Otxandio (B)	1.247	47,5	
Izuriza (B)	283	47,3	
Zazurki (G)	2.785	46,6	
Ibarra (G)	4.138	46,2	
Atxondo (B)	1.397	43,7	
Gatika (B)	1.588	43,5	
Sukarnela (B)	336	40,3	
Arakaldo (B)	118	36,8	
Busturia (B)	1.703	39,7	
Mundakia (B)	1.887	39,5	
Olaberría (G)	919	38,8	
Ubide (B)	179	38,0	
Eskoriatza (G)	3.974	37,8	
Asigarraga (G)	4.793	37,5	
Areatza (B)	1.189	37,5	
Soraluze (G)	3.662	37,1	
Bedia (B)	965	36,8	
Maruri-Jatabe (B)	934	35,9	
Lezama (B)	2.396	35,4	
Bakio (B)	2.539	32,4	
Berniz (B)	4.778	32,2	
Arrankudiaga (B)	947	31,6	
Orozko (B)	2.494	31,5	
Lemoa (B)	3.371	31,1	
Laukiz (B)	1.134	29,1	
Lemoiz (B)	1.053	29,0	
Jurreta (B)	3.752	28,1	
Zaldibar (B)	2.945	27,5	
Zamudio (B)	3.150	24,9	
Urduliz (B)	3.545	21,7	
Leku (B)	2.363	21,1	
			Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20- %40 artekoa)

IÑAKI IURREBASO BITERI

Udalema	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen psua, 2011 (%)	Nagusitasun- eremuak
Berrika (B)	1.490	19,7	
Zaldundo (A)	189	17,2	
Zaratamo (B)	1.638	15,8	
Legutiano (A)	1.672	14,3	
Sondika (B)	4.366	12,7	
Ugao (B)	3.974	12,6	
Plentzia (B)	4.332	10,8	
Zigotia (A)	1.719	10,1	
Bairrudia (A)	915	9,6	
Asparrena (A)	1.676	9,2	
Urkabustaiz (A)	1.320	9,0	
Donemilaga (A)	720	8,0	
Leza (A)	224	7,6	
Okondo (A)	1.128	7,6	
Zuia (A)	2.423	7,6	
Kanpezu (A)	1.110	7,0	
Dulantzi (A)	2.900	6,6	
Arriatz-Ubarrundia (A)	979	6,4	
Agurain (A)	4.881	6,2	
Inurritz-Gauna (A)	568	3,8	
Bastida (A)	1.483	5,8	
Villabuena de Álava (A)	328	3,6	
Gordexola (B)	1.700	5,5	
Lapeña de Labarca (A)	851	5,5	
Burgu (A)	626	5,3	
Aiara (A)	2.772	5,2	
Bernedo (A)	579	5,2	
Artziniega (A)	1.812	5,1	
Alonsotegi (B)	2.802	5,1	
Kuartango (A)	339	5,0	
Arria-Maestu (A)	724	4,9	
Arzentales (B)	741	4,6	
Zierbena (B)	1.438	4,6	
Urduña (B)	4.106	4,5	
Sopuerta, Garape (B)	2.520	4,5	
Galdames (B)	835	4,4	
Lanestosa (B)	271	4,2	
Añana (A)	188	4,2	
Urizaharra (A)	290	4,1	
Samaniego (A)	318	3,9	
Gaubea (A)	1.100	3,9	
Amiñón (A)	188	3,5	
Cion (A)	3.272	3,3	
Inula Oka (A)	3.022	3,3	
Guardia (Bastar) (A)	1.574	3,3	
Turtzioz (B)	536	3,3	
Berantevilla (A)	467	3,2	
Erriberabetia (A)	1.403	3,2	
Karrantza (B)	2.762	3,2	
Erriberagoitia (A)	853	3,1	
Bilar (A)	349	2,9	
Lantzego (A)	888	2,8	
Moreda (A)	279	2,2	
Zanbrana (A)	427	2,1	
Navaridas (A)	231	1,9	
Lagrain (A)	183	1,9	
Eltziego (A)	1.053	1,9	
Mañueta (A)	318	1,7	
Ekora (A)	261	1,7	
Lantarón (A)	926	1,5	
Hayana (A)	280	1,2	
Kripan (A)	194	1,0	

Erdararen
nagusitasuna
handia den
udalerriak
(etxeko
erabileran
euskararen
psua
%20tik
beherakoa)

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATek (Euskal Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: udalerrien izenekin batera, parentesi artean jarri ditugu udalerria zein herrialdetakoa den (herrialdearen lehen letra jarrita)

171. Taula:

Euskaldunen dentsitatea eta euskararen pisua lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran;
Euskalgeoe eskualdeen sailkapena nagusitasun-eremuetan. Nafarroa Garaia, 2011

	Hiztunak, 2011 (kopurua)	HZ-003: Euskaldunen dentsitatea, 2011 (%)	HZ-005: Hiztunen lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua, 2011 (%)	HZ-007: Etxeko erabileran euskarak duen pisua, 2011 (%)	
Nafarroa Garaia	610.525	14,1	7,8	6,9	Nagusitasun-eremuak
Araierko Iparraldea	7.006	82,8	75,2	69,6	Arnasgune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den eskualdeak (erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)
Bidasoa Garaia	5.294	81,7	71,3	61,9	
Bortziriak	8.194	75,1	66,9	57,1	Nagusitasun arria gabeko eskualdeak (erabileran euskararen pisua %40-%60koa)
Baztanaldea	8.164	76,7	69,4	66,6	
Sakana	19.862	41,2	28,3	23,3	Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den eskualdeak (erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)
Uztamaldea	5.804	36,6	28,1	20,4	
Auñamendi	4.968	24,3	14,3	9,0	Erdararen nagusitasuna handia den eskualdeak (erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)
Erronkari-Zaraitzu	3.208	17,5	5,8	6,2	
Agoltzaldea	4.522	14,5	4,2	5,0	
Iruñerria	326.982	12,4	4,8	4,5	
Irunberrialdia	1.857	16,0	3,9	4,4	
Estellerriko Ekialdea	30.533	12,3	4,1	4,0	
Zangozerria	7.989	9,7	2,2	2,8	
Garesaldea	5.791	11,4	3,2	2,7	
Tafallaldea	23.349	7,2	1,9	2,3	
Arga-Aragoiko Erribera	30.369	1,8	1,1	1,1	
Estellerriko Mendebakia	5.780	6,3	2,3	0,8	
Ebro Garaiko Erribera	25.025	2,1	0,7	0,6	
Tuterlaldia	84.730	1,5	0,7	0,6	

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5. puntuan). [Jatorrizko iturria: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

18.4 Euskara-erdaren nagusitasuna: bilakaera-joerak lurraldean

- *Zer-nolako bilakaera izan du euskara-erdaren nagusitasunak lurraldeka aztertuta, hots, zer-nolako bilakaera-joerak antzematen dira herrialdeetan, eskualdeetan eta udalerrietan?*

Hegoaldean bilakaera orokorra zein izan den ikusi dugu 18.2 azpikapitulan, hots, nagusitasun-eremu batzuek eta besteek zer-nolako bilakaera eduki duten. Bilakaera hori herrialdeetan nola gertatu izan den zehatz aztertzeko lehengaia 70-73. eta 109.-112. Tauletan dago. Azpikapitulu honetan, bilakaera lurraldean nola gertatu den ikusten saiatuko gara. Horretan laguntzeko, zentsuetatik hartu ditugun oinarrizko adierazle demolinguistiko batzuen bilakaera-datuak aurkezten ditugu 172. Taulan Hegoaldeko herrialde eta eskualdeetarako. Taula horretan euskaldunen dentsitateari buruzko eta hiztunen lehen hizkuntzari buruzko datuak ere biltzen diren arren, zentsu eta HEKNTik ekarritako erabilerari buruzko datuak irakurriz landuko dugu gure azterketa; lehenago aipatu ditugun arrazoi teoriko-metodologikoak tarteko, erabilera iruditzen zaigulako lurralde-eremuetan hizkuntzek sozialki duten nagusitasuna finkatzeko irizpiderik sendoena.

IÑAKI IURREBASO BITERI

	HZ-005: Hitzunen lehen hizkuntzan					HZ-007: Etxeko erabileran				
	1991	2001	2011	1991- 2011 aldea	Bilaka-era 1991- 2011 (%)	1991	2001	2011	1991- 2011 aldea	Bilaka-era 1991- 2011 (%)
HEGOALDEA	19,6	19,0	18,4	-1,2	-6,2	15,8	15,7	15,1	-0,7	-4,2
EAE	22,3	21,9	21,4	-0,9	-4,0	17,9	17,9	17,5	-0,5	-2,6
Araba (A)	3,7	4,7	5,9	2,1	57,6	2,7	3,7	5,1	2,4	87,4
Bizkaia (B)	15,3	15,1	15,1	-0,2	-1,6	12,0	11,8	12,2	0,2	1,8
Gipuzkoa (G)	41,7	40,7	38,9	-2,9	-6,8	34,2	34,3	31,8	-2,5	-7,2
Nafarroa G. (N G)	8,6	8,0	7,8	-0,8	-9,1	7,0	7,3	6,9	-0,1	-1,5
Lea-Artibai (B)	82,3	81,6	74,4	-7,9	-9,6	79,1	78,9	69,3	-9,8	-12,4
Urola Kosta (G)	74,5	72,5	66,9	-7,6	-10,2	70,3	68,8	59,8	-10,4	-14,9
Tolosaldea (G)	66,2	65,5	60,7	-5,5	-8,2	58,4	57,6	53,4	-5,0	-8,6
Gernika-Bermeo (B)	72,8	69,7	61,5	-11,3	-15,5	63,6	61,0	51,9	-11,7	-18,4
Ipar-Mendebaldea (N G)	60,0	56,9	50,5	-9,5	-15,8	50,6	50,5	42,8	-7,8	-15,4
Debagoiena (G)	54,5	53,4	50,8	-3,8	-6,9	47,1	47,8	42,5	-4,6	-9,8
Goiern (G)	49,8	49,3	46,0	-3,8	-7,7	42,8	44,1	39,8	-3,0	-7,0
Debabarrena (G)	52,4	49,8	45,9	-6,5	-12,3	40,5	40,2	36,7	-3,9	-9,5
Arrati Nerbioi (B)	50,3	46,3	40,0	-10,3	-20,5	42,6	39,2	33,8	-8,8	-20,6
Durangaldea (B)	38,8	37,3	33,9	-4,9	-12,5	31,4	29,8	25,9	-5,5	-17,5
Plentzia-Mungia (B)	46,1	36,5	31,2	-14,9	-32,3	36,2	27,9	24,4	-11,8	-32,6
Donostialdea (G)	28,3	28,1	27,9	-0,4	-1,6	21,0	21,5	20,9	-0,1	-0,6
Gorbeia (A)	28,3	25,2	22,7	-5,7	-20,0	23,3	22,4	19,2	-4,1	-17,7
Inguruak Bidasoa Beherea (G)	26,5	25,0	24,1	-2,4	-9,2	18,6	18,3	18,3	-0,4	-2,1
Pirinioaldea (N G)	8,7	8,0	8,0	-0,7	-8,4	4,4	5,0	6,5	2,1	48,8
Kantauri Arabarra (A)	4,9	5,7	6,7	1,8	36,9	3,3	3,9	5,8	2,4	72,9
Bilbo Handia (B)	6,5	6,6	7,4	0,9	14,0	4,1	4,2	5,7	1,6	39,9
Arabako Mendialdea (A)	0,7	1,5	4,8	4,0	556,1	0,9	1,5	5,1	4,2	478,2
Arabako Lautada (A)	3,1	4,1	5,3	2,2	68,8	2,3	3,3	4,6	2,4	105,2
Iruñerria (N G)	3,7	3,9	4,8	1,1	28,5	2,8	3,9	4,4	1,6	58,8
Enkartzazioak (B)	0,9	1,6	3,9	3,0	343,9	0,7	1,3	4,3	3,6	553,2
Arabako Errioxa (A)	1,2	1,9	4,7	3,5	299,4	0,8	1,7	3,6	2,8	345,8
Estellerria (N G)	1,6	2,3	3,8	2,2	131,4	1,9	2,5	3,5	1,6	85,7
Arabako Ibarak (A)	0,9	1,4	3,9	3,0	327,5	0,6	0,9	3,1	2,5	396,1
Naf. Erdialdeko Ekiialdea (N G)	0,8	1,2	2,0	1,2	155,1	0,6	1,3	2,5	1,8	279,3
Erribera garala (N G)	0,2	0,4	0,9	0,7	353,8	0,1	0,3	0,9	0,8	796,8
Tuterrialdea (N G)	0,4	0,5	0,7	0,4	109,7	0,2	0,4	0,6	0,4	248,5

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA

	HEKN-001: Kaleko erabileran euskarak duen pisua -							1991- 2016 aldea	Bilaka-era 1991-2011 (%)
	1991	1996	2001	2006	2011	2016			
HEGOALDEA	11,5	12,8	13,5	13,3	13,0	13,0	1,5	13,4	
EAE	12,9	14,4	15,5	15,4	15,2	14,9	2,0	15,4	
Araba (A)	2,8	3,5	3,2	4,2	3,6	4,4	1,7	59,9	
Bizkaia (B)	8,5	9,1	11,0	10,2	9,2	8,5	0,0	0,4	
Gipuzkoa (G)	24,4	27,9	28,3	29,1	30,2	29,7	5,3	21,9	
Nafarroa G. (N G)	5,7	6,5	6,0	5,9	5,5	6,6	1,0	16,9	
Lea-Artibai (B)	74,3	77,1	78,5	71,8	79,5	76,5	2,2	2,9	
Urola Kosta (G)	62,3	66,1	62,0	63,3	67,0	62,4	0,1	0,2	
Tolosaldea (G)	45,8	49,3	48,4	51,6	56,1	55,9	10,2	22,2	
Gernika-Bermec (B)	47,0	47,9	54,4	55,4	46,1	44,5	-2,5	-5,3	
Ipar-Mendebaldea (N G)	36,9	39,1	40,8	41,9	39,7	42,9	6,0	16,4	
Debagoiena (G)	34,1	37,7	38,4	37,2	42,6	39,4	5,4	15,8	
Goierri (G)	31,6	37,5	32,9	37,4	40,1	41,7	10,0	31,7	
Debabarrena (G)	23,9	30,0	38,2	31,5	31,0	29,6	5,7	23,8	
Arrati Nerbioi (B)									
Durungaldea (B)	17,7	19,5	24,6	20,8	19,2	19,9	2,2	12,1	
Plentzia-Mungia (B)	18,7	19,1	24,7	17,9	19,8	16,4	-2,3	-12,5	
Donostialdea (G)	13,5	16,5	17,1	18,8	17,8	18,3	4,8	35,6	
Gorbeia (A)									
Inguruak (G)	8,8	10,7	13,1	12,7	12,1	11,7	2,8	31,9	
Bidasoa Beherea (N G)									
Pirinioaldea (A)	3,1	5,0	3,2	6,7	7,3	4,7	1,6	52,0	
Kantauri Arabarra (B)	2,9	3,4		4,2	3,1	2,5	-0,5	-16,4	
Bilbo Handia (A)									
Arabako Mendialdea (A)									
Arabako Lautada (A)	2,3	2,8	2,7	3,7	2,8	3,9	1,6	66,9	
Iruñerria (N G)	1,6	2,5	2,4	2,5	2,2	3,1	0,7	41,1	
Enkartzioak (B)									
Arabako Errioxa (A)									
Estellerria (N G)	4,7			2,3	3,4	5,3	0,6	11,7	
Arabako Ibarrak (A)									
Naf. Erdialdeko Ekialdea (N G)									
Erribera garaia (N G)	2,3	3,0	1,8	1,7	1,9	2,6	0,3	13,0	
Tuteraidea (N G)	1,3	2,1	1,6	1,9	1,2	2,0	0,7	53,3	

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko HZtik eta 1989-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HZ-003, HZ-005, HZ-007 eta HEKN-001 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9. eta 10. kapituluetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Oharrak: HEKNko informazioari dagokionez, eskualde batzuetako datuak erakusten ditugu eta besteetakoak ez. Zehazki, erakusten ditugu 1991. eta 2016. urteetako bakoitzean gutxienez 1.600eko lagin-neurria izan zuten eskualdeen datuak; hots, behatutako elkarrizketetan kopuru hori gainditzen zuten eskualdeen datuak soilik aurkezten ditugu. Horrek gehienez $\pm 2,4$ koa izango den akatsaren azpitik aritzeko aukera ematen digu eskualde horientzat guztientzat, akats-tarte horren nabarmen azpitik ia eskualde guztietan (akats-tartearen kalkulua honako baldintza hauetarako egin digu eskualde guztietan: unibertso infiniturako, % 95eko konfiantza mailan, $p=q=0,5$ izanik eta laginketa guztiz ausazkorako kalkulua eginda). Baldintza hori betetzen zuten eskualdeentzat, halaber, 1.600eko gutxienerako lagin hori duten urteetarako soilik erakutsi ditugu datuak taula honetan. Iruñerriko bilakaerari buruzko datua 1996-2016 epealdiari dagokio. Hego Euskal Herriko zentsuetako datuak sortzeko, Nafarroan 1996ko eta 2006ko datuak bost urte lehenagoko eta bost urte geroagoko datuen batez bestekoen bidez kalkulatu ditugu.

18.4.1 Bilakaera herrialdeetan

18.4.1.1 Euskararen erabileraren bilakaera herrialdeka

173. Taulan herrialdez herrialdeko erabilera datuen bilakaera erakusten da, baina oraingoan, zentsuetako eta HEKNko datuak ez ezik, ISLkoak ere biltzen ditugu taulara. Zehazki, hiru iturritatik ekarritako bost datu-serie aurkezten dira; datu bakoitzak une eta lurralde jakin batean euskararen erabileraren argazki partziala egiten digu. Argazki horiek uztartuz, osotasunezko irudi bat osatzea izango da gure ahalegina. Azal dezagun, ezer baino lehen, zein diren bost datu-serie horiek:

- **Euskararen pisua etxeko erabileran (%)** Hegoaldeko zentsuetatik sortutako HZ-007 adierazlearen emaitzen bidez lantzen dugu. Bertan 2 urtetik gorako hiztunen artean etxean euskaraz soilik edo nagusiki egiten duten hiztunen ehunekoari gehitu egin diogu euskaraz eta gatzelaniaz bi hizkuntzetan aritzen direnen ehunekoaren erdia. Emaitza erabilera-tasa bat da, %etan adierazita. Kasu honetan, metodologia-ataleko 9.1.2 puntuan azaltzen genuen irizpidearen kontra, 1991-2016 bitarteko bosturteko guztietarako landuko ditugu datuak.
- **Etxean euskaraz soilik edo nagusiki aritzen direnak guztiekiko (%)** izenburupeko datu-serieak ere aurreko errealitate bera jasotzen du, baina euskaraz soilik edo nagusiki egiten duten hiztunak bakarrik

zenbatuz. Datu multzo hori ere zentsuetatik atera dugu eta 2 urtetik gorako hitzunei dagokie. Datu-serie honek aurrekoak baino kopuru txikiagoak emango ditu, jakina, baina abantaila bat izan dezake aurrekoarekiko. Izan ere, metodologia-atalean datu demolinguistiko aitortuen alboratzeaz aritu garenean ikusi dugu erabilera-maila ertainak adierazten dituzten elkarrizketatuen kasuan alboratze hori handiagoa izan ohi dela, hots, muturreko erabilera-mailak adierazten dituzten hitzunek baino gehiago desitxuratu ohi dituztela euren benetako erabilerak. Horiek horrela, hanpatze sistematiko horren eragina saihesteko, erreferentzia interesgarria izan daiteke honako datu hau, HEKNko datuekin alderatu nahi dugunean, batik bat.

- **Euskararen kale-erabilera haztatua (%)**. Behaketa bidez HEKNk jasotako informaziotik sortu dugun HEKN-001 adierazlea da hau, 2 urtetik gorako hitzuntzat.
- **Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa (%)**. 16 urtetik gorako hitzuntzat rol-harreman eta espazio ugaritako erabilerak laburtuz sortutako ISL-404 adierazle sintetikoa. Hau da ISL-tik erabilerari buruz sortu dugun adierazle orokorrena, familiako, lagun arteko, lan alorreko, zerbitzuetako eta administrazio publikoetako hainbat erabilera-datu uztartuz.
- **Harreman informaletako erabilera-tasa (%)**. 16 urtetik gorako hitzuntzat senide eta lagunetik erabilerak laburtuz sortutako ISL-402 adierazle sintetikoa. Neurtzen duen errealitatea dela eta, aurreko adierazlea baino egokiagoa izan daiteke honako hau HEKN zein HZko datuekin alderatzeko, eta horregatik txertatu dugu taulan.

Taula horretako datuak baliatuz, 117., 118. eta 119. Grafikoak sortu ditugu. 117. Grafikoan, zehaztu berri ditugun bost datu-serieak banan-banan hartuta, Hegoaldeko herrialdeetan zer-nolako bilakaera gertatu den erakusten da. Lehen ikuspegi batean, bost datu-serieek antzeko irudia ematen dutela dirudi. Herrialdeen arteko oinarritzko egitura bera erakusten dute bost datu-serieek aztertu dugun epealdi osoan: Gipuzkoako lerroa gainetik azaltzen da nabarmen, eta dezente beherago Bizkaia, beheraxeago Nafarroa eta, azkenik, Nafarroako lerroa gerturatuz, Araba, gorako joera argiarekin.

173. Taula:

Euskararen erabilera etxean, kalean, aurrez aurreko harremanetan eta harreman informaletan, herrialdearen arabera. Euskal Herria, 1991-2016

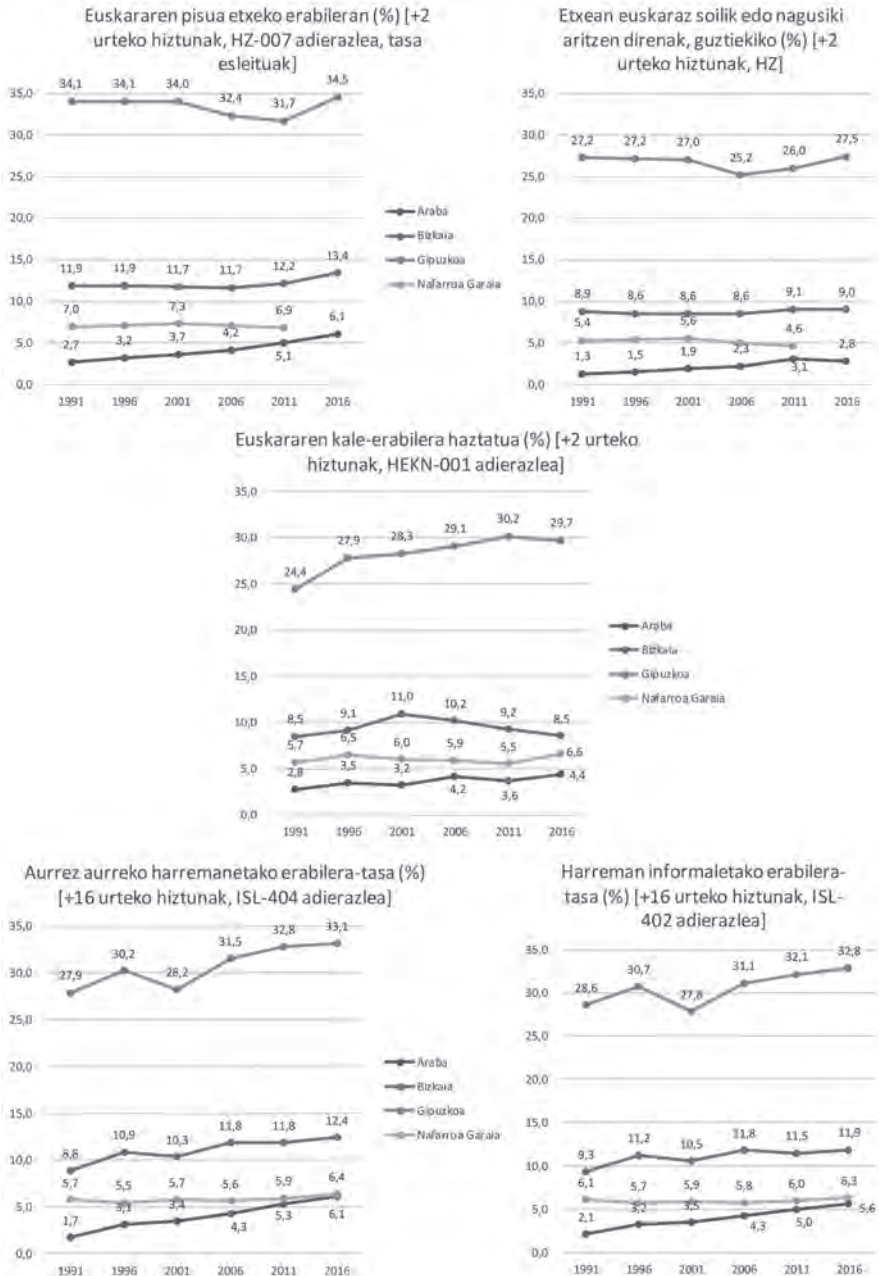
	1991	1996	2001	2006	2011	2016	Hegoaldeko lau herrialdeetan positiboa (+)biak; positiboena: 4=biak; negatiboa (-)			
							1991-2016 aldian	Bilakaera 1991-2011 (%)	1991-2016 aldian	Bilakaera 1991-2016 (%)
Euskararen pisua otxeko erabilera (%) [+2 urteko hitzunik, HZ-007 adierazleak, tasa esleituak]										
Araba	2,7	3,2	3,7	4,2	5,1	6,1	3,4	126,9	1	1
Bizkaia	11,9	11,9	11,7	11,7	12,2	13,4	1,5	12,8	2	2
Gipuzkoa	34,1	34,1	34,0	32,4	31,7	34,5	0,5	1,4	3	3
Nafarroa Garaia	7,0		7,3		6,9		-0,1	-1,5	4	4
HEGOALDEA	15,7	15,8	15,7	15,3	15,1	16,6	0,8	5,2		
Etxean euskaraz soilik edo naguski aritzen direnak, guztiekiko (%) [+2 urteko hitzunik, HZ]										
Araba	1,3	1,5	1,9	2,3	3,1	2,8	1,5	113,3	1	1
Bizkaia	8,9	8,6	8,6	8,6	9,1	9,0	0,1	-1,7	3	2
Gipuzkoa	27,2	27,2	27,0	25,2	26,0	27,5	0,2	0,9	2	3
Nafarroa Garaia	5,4		5,6		4,6		-0,7	-13,9	4	4
HEGOALDEA	12,2	12,0	12,0	11,5	11,7	12,1	-0,1	-0,9		
Euskararen kale-erabilera haztatua (%) [+2 urteko hitzunik, HEKN-001 adierazleak]										
Araba	2,8	3,5	3,2	4,2	3,6	4,4	1,7	59,9	2	1
Bizkaia	8,5	9,1	11,0	10,2	9,2	8,5	0,0	0,4	4	4
Gipuzkoa	24,4	27,9	28,3	29,1	30,2	29,7	5,3	21,9	1	2
Nafarroa Garaia	5,7	6,5	6,0	5,9	5,5	6,6	1,0	16,9	3	3
Ipar EH		8,9	7,7	6,4	6,0	5,4	-3,5	-39,0		
EUSKAL HERRIA	11,0	12,5	13,0	12,7	12,3	12,3	1,3	11,4		
Aurrez aurreko harremanetako erabilera-tasa (%) [+16 urteko hitzunik, ISL-404 adierazleak]										
Araba	1,7	3,1	3,4	4,3	5,3	6,1	4,4	252,7	2	1
Bizkaia	8,8	10,9	10,3	11,6	11,8	12,4	3,6	40,3	3	2
Gipuzkoa	27,9	30,2	28,2	31,5	32,8	33,1	5,2	18,8	1	3
Nafarroa Garaia	5,7	5,5	5,7	5,6	5,9	6,4	0,6	11,2	4	4
Ipar EH		12,9	10,2	10,7	9,6	8,3	-4,6	-35,4		
EUSKAL HERRIA	12,6	13,9	12,9	14,3	14,5	14,9	2,3	17,9		
Harreman informaletako erabilera-tasa (%) [+16 urteko hitzunik, ISL-402 adierazleak]										
Araba	2,1	3,2	3,5	4,3	5,0	5,6	3,5	164,2	2	1
Bizkaia	9,3	11,2	10,5	11,8	11,5	11,9	2,5	27,3	3	2
Gipuzkoa	28,6	30,7	27,8	31,1	32,1	32,8	4,3	14,9	1	3
Nafarroa Garaia	6,1	5,7	5,9	5,8	6,0	6,3	0,3	4,2	4	4
Ipar EH		14,0	10,9	11,8	10,4	9,1	-4,9	-35,0		
EUSKAL HERRIA	13,2	14,3	13,0	14,3	14,3	14,6	1,4	10,6		
Hegoaldeko herrialde bakoitzak hiru iturrietan duen posizioen batezbestekoa										
Araba									1,7	1,0
Bizkaia									3,0	2,7
Gipuzkoa									1,7	2,7
Nafarroa Garaia									3,7	3,7

Iturria: egileak landua, 1991-2016ko HZtik, 1989-2018ko HEKNtik eta 1991-2016 ISLtik abiatuta. Zehazki, HZ-006, HZ-007, HEKN-001, ISL-404 eta ISL-402 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan, 10. kapituluaren eta 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturriak: EAEko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2022), Nafarroa Garaiko *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: Hego Euskal Herriko zentsuetako datuak sortzeko, Nafarroako 1996ko eta 2006ko datuak bost urte lehenagoko eta bost urte geroagoko datuen batez bestekoen bidez kalkulatu ditugu, eta 2016koak, berriz, 2011koak erabili. Ipar Euskal Herriari buruzko bilakaera-datuak 1996-2016 tarteari dagozkie; Nafarroako zentsuei buruzkoak 1991-2011 tarteari. Erabili ditugun ISL-402 eta 404 adierazle sintetikoak A motakoak dira (A eta B motako adierazle sintetikoak, ikus 11.4.6 puntua).

117. Grafikoa:

Euskararen erabilera etxean, kalean, aurrez aurreko harremanetan eta harreman informaletan, herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko HZtik, 1989-2018ko HEKNTik eta 1991-2016 ISLtik abiatuta. Zehazki, HZ-006, HZ-007, HEKN-001, ISL-404 eta ISL-402 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan, 10. kapituluaren eta 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturriak: EAEko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2022), Nafarroa Garaiko *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: Hego Euskal Herriko zentsuetako datuak sortzeko, Nafarroako 1996ko eta 2006ko datuak bost urte lehenagoko eta bost urte geroagoko datuen batez bestekoen bidez kalkulatu ditugu, eta 2016koak, berriz, 2011koak erabilia. Ipar Euskal Herriari buruzko bilakaera-datuak 1996-2016 tarteari dagozkio; Nafarroako zentsuei buruzkoak 1991-2011 tarteari. Erabili ditugun ISL-402 eta 404 adierazle sintetikoak A motakoak dira (A eta B motako adierazle sintetikoak buruz, ikus 11.4.6 puntua).

Bestalde, grafiko horretan argi ikusten da datu-serie bakoitzak bere ibiltartea duela, eta horietako batzuk orokorrean “goragotik” dabiltzala eta beste batzuk “beheragotik”. Lehenago ere, 15.1.2 puntuan, aritu gara iturri ezberdinek euskararen erabilera-mailaz eta horren bilakaeraz ematen diguten irudi ez guztiz bateratuaz. Ez ditugu berriz hona ekarriko alde horien arrazoi posibleen inguruan han esandakoak.

Erregulartasun orokor horietaz gain, datuei arretaz begiratu, herrialde bakoitzean datu-serie bakoitzaren arabera zer-nolako bilakaera izan den azter dezakegu. Azterketa horretan laguntzeko, grafiko horretako datu berberak beste modu batean aurkeztuz, 118. Grafikoa sortu dugu. Grafiko horretan lau azpi-grafiko ageri dira, Hegoaldeko herrialde bakoitzeko bat, herrialde bakoitzaren bilakaerari buruz ditugun datuekin. Bertan lantzen ari garen bost adierazleetako bat, ISLko aurrez aurreko harremani buruzkoa, ez dugu grafikoan txertatu, harreman informaletako erabileraren datu-seriearen lerroarekin gainjartzen zelako. Irakurketa egiterakoan, beraz, aurrez aurreko erabilerari buruzko datuak 173. Taulatik irakurriko ditugu zuzenean. Bestalde, 173. Taulako bilakaerari buruzko informazioarekin, 119. Grafikoa sortu dugu, eta laburbildu egingo dugu 1991 eta 2016 bitartean herrialde bakoitzean, datu-serie bakoitzaren arabera izan den bilakaera.

Bi grafiko horiei begiratze hutsarekin erraz antzemango diogu Araban eta Nafarroa Garaian aztertu ditugun datu-serieek irudi nahiko koherentea ematen dutela azken 25 urtetako erabileraren bilakaerari buruz. Ez da gauza bera gertatzen Gipuzkoarako eta Bizkairako. Ikus dezagun lasaiago.

Aztertu ditugun hiru iturriak eta bost datu-serieek argi azaltzen dute euskararen erabilerak Araban bilakaera positiboa izan duela. Bost datu-serie horiek 1991-2016 bitartean izan duten bilakaera erlatiboari erreparatuta, hots, hasieran zegoen erabilera-mailatik epealdi horretan zenbat aurreratu den aztertuta, ondorioa argia da: bilakaera positiboa izan du aztertzen ari garen epealdiaren hasieran abiapuntu eskasa, erabilera-maila oso apala zuen herrialde horrek. Horrela, 1991ko erabilera erreferentziatzat hartuta, % 60ko hazkundea izan du euskara-

ren erabilerak kalean, eta are handiagoa izan da etxeko erabileran, zentsuen arabera, eta harreman informaletako zein aurrez aurreko harremanetako erabileran, ISLren arabera, euskararen pisuak izan duen igoera (bikoiztu baino gehiago egin da). Joera positibo argia erakusten dute, hortaz, datu-serie guztiak Arabarako. Apur bat sinplifikatuz, eta erabileratasetara itzuliz, aztertu ditugun bost datu-serieetan euskararen erabilera % 2-% 3 inguruan zegoen Araban 1991. urtean; % 4-% 6ra igo da 25 urteren buruan. Termino erlatiboetan Araba dugu euskararen alde gehien aurreratu duen herrialdea; hiru iturri eta bost datu-serieetako zenbakiak ez dute horretan zalantzarako tarterik uzten. Bilakaera hori puntutan neurtuta ere, hots, 1991ko eta 2016ko erabilera-tasen arteko kenketa eginda, Araba izan du bilakaera onena zentsuen arabera, eta ISLren eta HEKNren datuen arabera, bigarren bilakaera onena Gipuzkoaren atzetik.

Nafarroako errealitateari buruz ere irudi nahiko koherentea ematen dute landu ditugun datuek: 1991 eta 2016 bitartean ez da askorik aldatu euskararen erabilera. Datu-serie guztiak bilakaera-joera ahulak erakusten dituzte 25 urteotarako Nafarroa Garaian, hazkunde- edo galera-joera esanguratsurik gabe. Horrela, euskararen etxeko erabileraren tasetan jaitsiera oso txikia, hutsaren hurrengo, ageri dute zentsuek Nafarroarako 1991-2011 aldirako; jaitsiera hori, ordea, handiagoa da etxean euskara eta gaztelania biak egiten dituzten hiztunak zenbatu ez, eta euskaraz soilik edo nagusiki egiten dutenak kontuan hartuta. Kasu horretan, 0,7 puntu galtzen ditu euskarak (-% 13,9ko galera erlatiboa). Zentsuetako jaitsiera-joera ez oso handi horren aurrean, igoera txikia ematen diote beste bi iturriek euskararen erabilerari, aurrez aurreko eta harreman informaletarako ISLk eta kale-erabilerarako HEKNk. Laburtuz, bada, 25 urteotarako oinarriko egonkortasunaren irudi nahiko koherentea osatzen dute datuek Nafarroa Garaierako. Oro har, gainerako herrialdeek datu-serie ia guztietan bilakaera positiboagoa izan dutenez, Nafarroa Garaia azaltzen zaigu beste herrialdeen atzetik azken lekuan, erabileran gutxien aurreratu duen herrialde gisa zentsuko datuetan eta ISLkoetan. Ez, ordea, HEKNkoetan: iturri horren arabera, kaleko erabilerak bilakaera zer edo zer hobea izan baitu Nafarroa Garaian Bizkaian baino.

Bizkaiaren bilakaera-joerak deskribatzerakoan, ez dute irudi bateratu argirik osatzen esku artean ditugun bost datu-serieek. Zentsuen arabera, euskararen etxeko erabilerak gora egin du Bizkaian, 1991ko % 11,9tik 2016ko % 13,4ra (1,5 puntuko hazkunde, +% 12,8ko hazkunde erlatiboa). Igoera are handiagoa ematen dio ISLk euskararen erabilerari harreman informalaren alorrean (+2,5 puntukoa, +% 27,3ko hazkunde erlatiboa) eta, orokorrean, aurrez aurreko harremanetan (+3,6 puntukoa, +% 40,3ko hazkunde erlatiboa). Hiru datu-serie horien arabera, hortaz, argi egin du gora euskararen erabilerak Bizkaian. HEKNk, berriz, kaleko erabileran aldaketarik ez dela gertatu adierazten du 1991-2016 aldirako, nahiz eta, berez, 1991-2001 bitartean igoera izan eta 2001-2016an jaitsiera

(abiapuntuko mailaraino etorri da berriz)²⁵⁸. Zentsuko datuetara itzulita, baina oraingoan etxean euskaraz soilik edo nagusiki mintzatzen direnen proportzioa zertan den aztertuta, aldaketarik gabe azaltzen zaigu 1991-2016 tartean, kale-erabileraren datuek eskaintzen duten irudiarekin bat. Laburtuz, bada, ISLren bi datu-serieek eta zentsuetako etxeko erabilera esleituaren serieak euskararen erabileraren igoera ematen dute Bizkairako. Aitzitik, eta gorabeherekin izanda ere, epealdiaren bi muturren arteko egonkortasuna islatzen digute bai HEKNko kale-erabileraren datuek eta baita zentsuen arabera etxean euskaraz nagusiki edo soilik aritzen direnen proportzioaren datuek ere. Bi ikuspegi ditugu, hortaz, Bizkaian azken 25 urteotan gertatu denari buruz. Gainerako herrialdeekin alderaketa egiterakoan ere ezin irudi bateratu argirik eskaini Bizkairako. 1991ko eta 2016 bitartean izandako aldea puntu bidez neurtuta, zentsuetako erabilera-tasa esleituaren arabera, Arabaren atzetik, Bizkaian egin du gora gehien euskararen etxeko erabilerak. ISLk, berriz, hirugarren tokian uzten du Bizkaiko erabileraren hazkundera, Araba eta Gipuzkoaren atzetik eta Nafarroaren aurretik. HEKNren arabera, azkenik, Bizkaia da Hegoaldeko herrialde guztien artean bilakaera-joera apalena izan duena. Termino erlatiboetan neurtuta, Arabaren atzetik gehien aurreratu duena dugu Bizkaia, HZ eta ISLren arabera; HEKNren arabera berriz, azken tokian azaltzen zaigu.

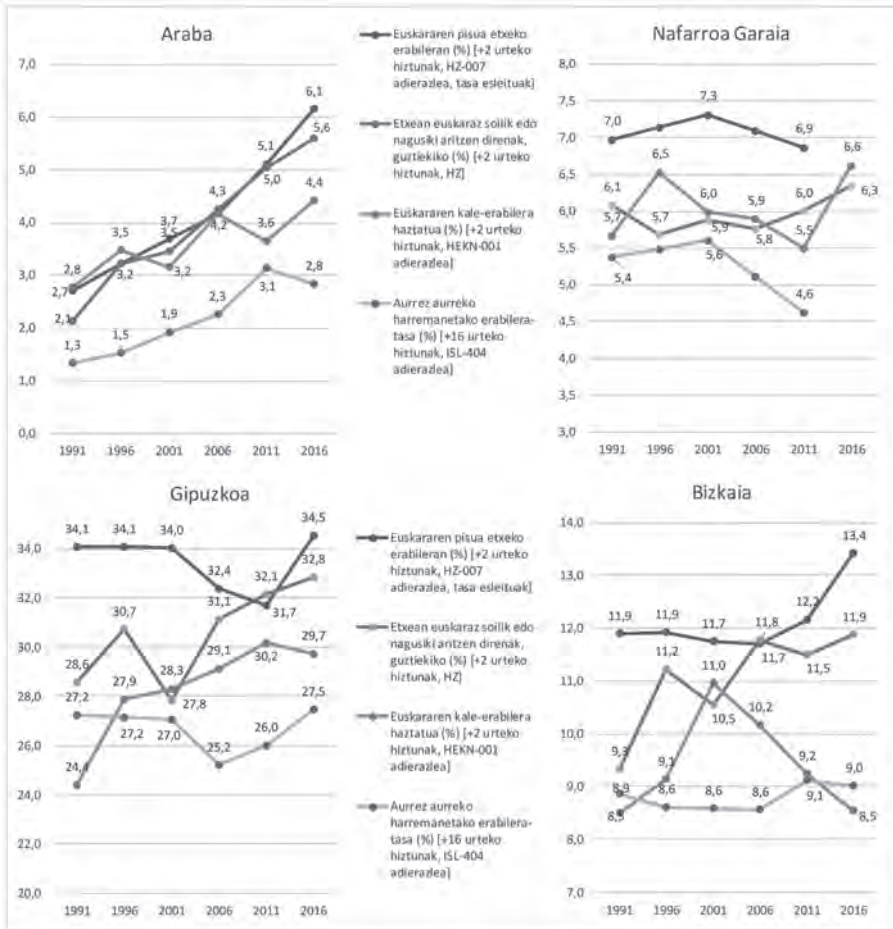
Gipuzkoari buruzko datuak ere urruti daude irudi bateratu bat eskaintzetik. 2016ko erabilera-tasari 1991koa kenduta, 1991-2016 tartean zenbat aurreratu den kontuan hartuz, ez tarteko gorabeherarik gabe, baina asko aurreratu da Gipuzkoan euskararen erabileran honako hiru datu-serieen arabera: +5,2 puntu ISLren arabera aurrez aurreko harremanetan, +4,3 puntu ISLko harreman informaletako erabileran eta +5,3 puntu HEKNren kaleko erabileran. Epealdi horretan horiek dira aztertu ditugun datu guztien artean aldaketa-joera handienak erakusten dituzten datuak. HZren arabera, ordea, epealdi berean ia ez da aldatu euskararen etxeko erabilera, eta 1991ko maila bertsuan dago 2016an. Laburtuz, bada, euskararen erabileraren bilakaera positibo argia gertatu da Gipuzkoan ISLren eta HEKNren arabera, eta egonkor ageri da HZren arabera. Horrekin batera, jakina, aldatu egiten da gainerako herrialdeekiko alderaketan Gipuzkoak betetzen duen tokia: puntuetan izandako bilakaeran, Gipuzkoan aurreratu da beste inon baino gehiago ISL eta HEKNren arabera; zentsuen arabera, ordea, azken aurreko tokia betetzen du Gipuzkoak, Araba eta Bizkaiaren atzetik. Bilakaera erlatiboa aztertuta, Gipuzkoan aurreratu da gehien kale-erabileran Arabaren atzetik, baina Araba eta Bizkaiaren atzetik eta Nafarroaren aurretik azaltzen zaigu ISL eta HZren arabera.

²⁵⁸ 2021eko kale-neurketen emaitzen arabera, Bizkaian igo egin da kale-erabilera 2016-2021 tartean. Dena den, datu horiek ez dira zuzenean alderagarriak gureekin (gure seriean datuak adinaren arabera haztatuta daude).

Azken iruzkin bat iturri batzuek eta besteek hainbat kasutan ematen duten bilakaera-joera ezberdinaren inguruan. Alor batzuetako eta besteetako erabilera-datuek euren artean zer-nolako korrelazio handia izan ohi duten jakinda, zaila egiten zaigu pentsatzea erabilera-datueta herrialdeetan antzeman diren aldeak egiaz ote diren aztertu ditugun erabilera-eremuek erabilera izan dituzten bilakaera ezberdinen isla huts. Gu, behintzat, ez gara gai iturrien arteko alde horiek ikuspegi teoriko hutsetik azaltzeko. Lehenago ere esan dugun bezala, metodologiazko lanketa bat komeniko litzateke ulertzen saiatzeko eragiketa bakoitzak erabili dituen laginketa-, haztatze- eta esleitze-prozedurek nola eragin duten iturrien arteko alde horietan. Eginbehar hori, ordea, lan honen helburuetatik kanpo gelditzen da. Bien bitartean, lehenago ere nagusitasun-eremuen bilakaeraz aritu garenean azaldu ditugun argudioengatik, esango dugu sinesgarriagoa egiten zaigula Gipuzkoan gehiago aurreratu izana (HEKN eta ISLko datuek dioten bezala), eta ez Bizkaiari gehiago aurreratu izana Gipuzkoan baino (HZk dioten bezala).

Nolanahi ere, hurrengo puntuetan eskualdeko eta udalerrietako bilakaerak aztertzerakoan kontuan hartu beharko ditugu orain aipatu ditugun joerak. Orain arte ikusitakoek zeharka erakusten digute, gainerako iturriekin alderatuta, ISLk erlatiboki bilakaera-datu hobeak eman izan dizkiela EAEko lurraldeei Nafarroakoei baino; HEKNk gainerako iturriekin baino joera hobeak Nafarroari eta joera okerragoa Bizkaiari. Eta HZk gainerako iturriekin baino joera hobeak eman diola Bizkaiari eta okerragoa Gipuzkoari. Lehenago esan bezala, aurrera begira komeniko da alde horien arrazoien teoriko eta metodologikotan sakontzea. Bitartean, zuhurtzia bereziz irakurri beharko dira datuok, eta iturri bakarrean oinarritzen diren irakurketak ez baina iturri ugariakoa hobetsi beharko dira.

118. Grafikoa:
Euskararen erabilera etxean, harreman informaletan eta kalean, herrialdearen arabera.
Hego Euskal Herria, 1991-2016

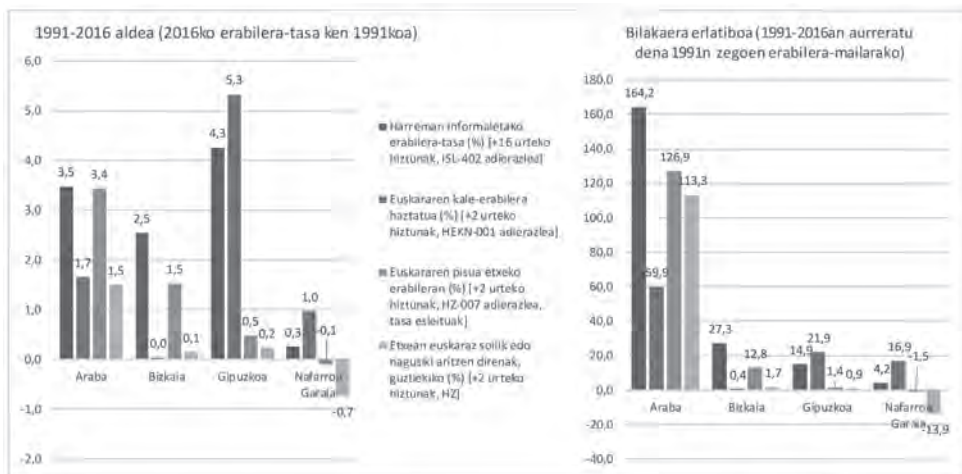


Iturria: egileak landua, 1991-2016ko HZtik, 1989-2018ko HEKNtik eta 1991-2016 ISLtik abiatuta. Zehazki, HZ-006, HZ-007, HEKN-001 eta ISL-402 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan, 10. kapituluaren eta 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturriak: EAEko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2022), Nafarroa Garaiko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharrak: grafikoen Y ardatzeko eskalak aldatuta daude, herrialde bakoitzean ezberdintasunak argi-ago ikus daitezke. Nafarroako 1996ko eta 2006ko zentsuetako datuak bost urte lehenagoko eta bost urte geroagoko datuen batez bestekoen bidez kalkulatu ditugu. Erabili ditugun ISL-402 adierazle sintetikoa A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoetako buruz, ikus 11.4.6 puntua).

119. Grafikoa:

Etxeko, kaleko eta harreman informaletako erabilera euskararen pisuak izan duen bilakaera (1991-2016 arteko aldea eta alde horrek adierazten duen bilakaera erlatiboa), herrialdearen arabera. Hego Euskal Herria, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko HZtik, 1989-2018ko HEKNtik eta 1991-2016 ISLtik abiatuta. Zehazki, HZ-006, HZ-007, HEKN-001 eta ISL-402 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan, 10. kapituluaren eta 11.4 puntuan). [Jatorrizko iturriak: EAEko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2022), Nafarroa Garaiko *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak]

Oharrak: Nafarroako zentsuei buruzko bilakaera-datuak 1991-2011 tarteari dagozkio. Erabili ditugun ISL-402 adierazle sintetikoak A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoetara buruz, ikus 11.4.6 puntua).

18.4.1.2 Arnasguneen pisuaren bilakaera herrialdez herrialde

70-73. eta 109-112. Tauletan, udalerrien erabilera araberako multzo xeheek eta nagusitasun-eremuek herrialdez herrialde zer-nolako bilakaera izan duten ageri da, zentsuen eta HEKNren arabera. Hango datu xeheak batu, eta azken 20-25 urteotan arnasguneek herrialdeka izan duten bilakaera laburtzen ahalegindu gara 120. Grafikoan. Bizkaian, Gipuzkoan eta Nafarroa Garaian arnasguneetan bizi diren hitzunen multzoak herrialdeko hitzun guztiekiko osatzen duen pisuak zer-nolako bilakaera erlatiboa izan duen erakusten da horietan²⁵⁹; hots, multzo horren pisua zenbat handitu edo txikitu den hasieran zuen pisuarekiko.

²⁵⁹ Ipar Euskal Herriari buruz ez dugu datu baliagarririk gai hau aztertzeke eta Arabari buruzko informaziorik ez dugu grafiko horretan txertatu, arnasgune gisa sailkagarria den udalerririk bakarra dagoelako, Aramaio.

Grafiko horretako datuak irakurrita, lehenagotik ere bagenekien joera bat agertzen zaigu berriro: HZko datuek ikuspegi *ezkorragoa* ematen digute HEKNkoek baino. Fenomeno hori herrialde guztietan gertatzen dela ikusiko dugu, eta ikusiko dugu, halaber, bi iturrien arteko aldeak Gipuzkoako kasuan direla inon baino handiagoak.

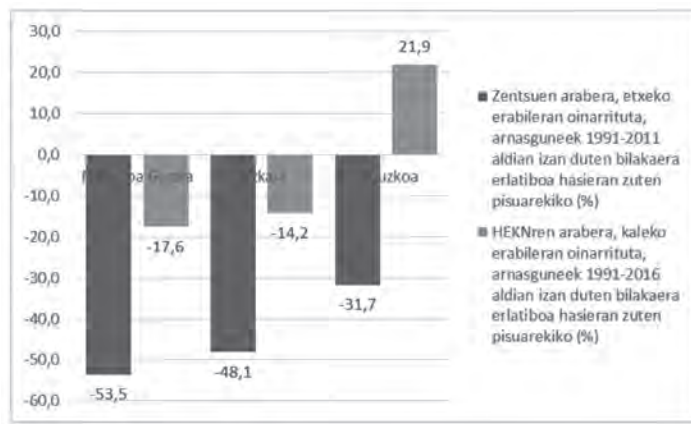
Bi iturriak, hala ere, bat datozen puntu honetan zehazki aztertu nahi dugun gaian: arnaguneek ez dute bilakaera-joera bera izan hiru herrialdeotan. Arnaguneen pisu demografikoak Gipuzkoan askoz hobeto eutsi dio Nafarroan eta Bizkaian baino; horretan bat datozen HZ zein HEKNko datuak. Herrialdez herrialde ikusita:

- Arnaguneen pisua Nafarroa Garaian jaitsi da gehien. Zentsuen arabera, erdira jaitsi da arnaguneen pisua herrialde horretan (-% 53,5eko galera 1991-2011 aldian); HEKNren arabera, galera-prozesua ez da hain sakona izan (-% 17,6ko galera 1991-2016 aldian).
- Antzeko datuak ditugu Bizkairako ere: arnaguneen ia erdiak galdu dira zentsuen arabera (-% 48,1); zati txikiagoa HEKNren arabera (-% 14,2).
- Gipuzkoak bilakaera ezberdina erakusten du aurreko bi herrialdeekiko: zentsuek beste herrialdeetan baino galera-prozesu ahulagoa erakusten dute. Iturri horren arabera, hala ere, 20 urtetan 1991ko pisuaren ia herena galdu dute herrialde horretako arnaguneek (-% 31,7ko galera 2011rako). HEKNko datuek bestelako irudia eskaintzen digute, arnaguneen pisu demografikoa 2016an handiagoa baita 1991n baino (+% 21,9).

Horrela, bada, badirudi arnaguneen atzerakada-prozesuak Nafarroa Garaia eta Bizkaiari eragin diotela nabarmenago, eta ez hainbeste Gipuzkoari.

120. Grafikoa:

Arnasguneen pisu demografikoaren bilakaera, etxeko eta kaleko erabileran oinarrituta, herrialdearen arabera. Nafarroa Garaia, Bizkaia eta Gipuzkoa, 1991-2011/2016 (hasieran zuen pisuarekiko bilakaera, %etan adierazita)



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZtik eta 1989-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HZ-209 eta HEKN-003 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.8.2.3 eta 10.7 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak; *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

18.4.2 Bilakaera eskualdeetan eta udalerrietan

172. Taulan Hegoaldeko eskualdeetarako oinarritzko adierazle demolinguis-tiko batzuen bilakaera-datuak aurkeztu ditugu, zentsuetatik eta HEKNtik. Jarraian datu horiek irakurtzeari ekingo diogu; lehenengo zentsuetako datuak eta ondoren HEKNkoak. Ikusiko dugun bezala, kasu honetan ere bi iturriek ez di-gute argazki berbera eskainiko.

18.4.2.1 Ettxeko erabileraren bilakaera eskualdez eskualde eta udalerrika, zentsuen arabera

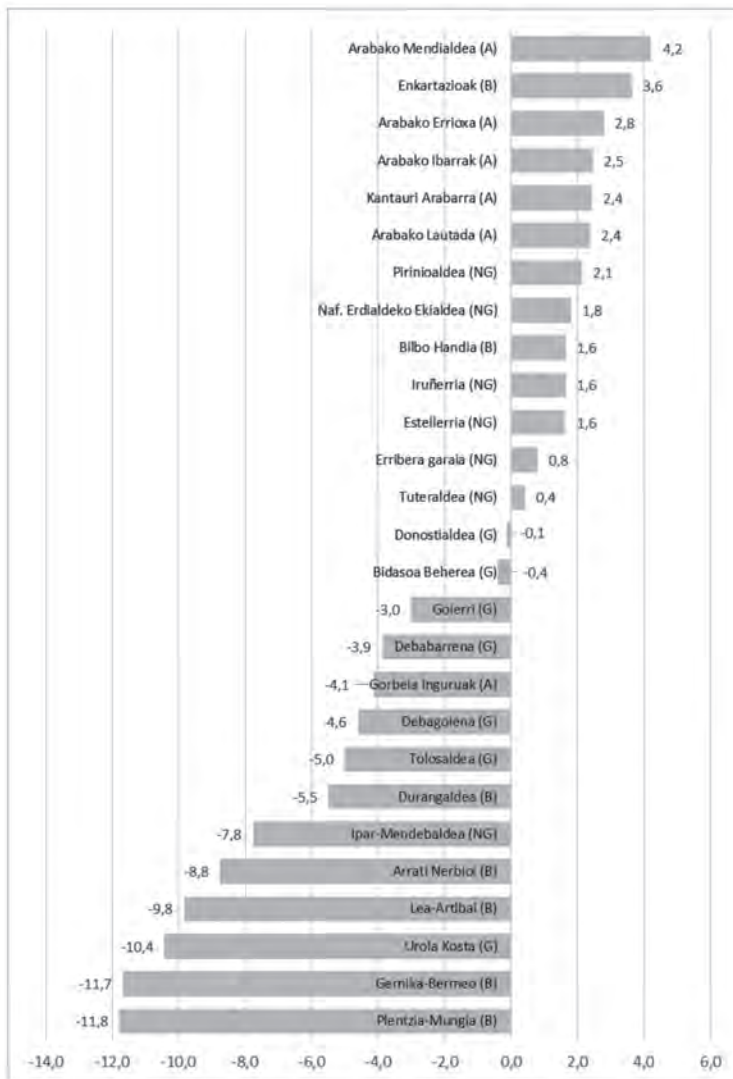
121. eta 122. Grafikoetan, 172. Taulako ettxeko erabileraren ataleko azken aurreko bi zutabeetako informazioa erakusten dugu. 121. Grafikoan, zehazki, 1991-2011²⁶⁰ tartean ettxeko erabileran euskarak izan duen pisuan zer-nolako bilakaera gertatu den jasotzen da (2011ko erabilera-tasari 1991ko erabilera-tasa kenduta). Informazio hori bera erakusten da 6. Mapan. Eta 122. Grafikoan, bilakaera horrek 1991ko erabilera-mailarekiko ageri duen bilakaera erlatiboa erakusten da. 7. Mapan, azkenik, ettxeko erabileraren bilakaera udalerrika nola gertatu den erakusten da.

Informazio hori guztia aztertuta, joera nagusi bat antzematen da: eskualde eta udalerrri euskaldunenek galdu dute gehien; erdaldunenek irabazi dute gehien. Oro har, bilakaera positiboagoa erakusten dute datuek abiapuntua zenbat eta erdaldunagoa izan; eta bilakaera negatiboagoa zenbat eta euskaldunagoa izan (ondorio horretara iristen gara bai puntuak aztertuta eta baita bilakaera erlatiboari erreparatuta ere). Ondorioz, arnasmuneetan jaitsi da gehien euskararen erabilera eta erdararen nagusitasuna handia zen udalerrietan igo da gehien, ezaugarri horietako eskualde eta udalerrietan irabaziak puntutan oso handiak ez diren arren. Eskualdeetara etorrira, puntuetan izandako galerei arreta jartzen badiegu (grafikoan ikus daitezke datuak), argi ikusten da 1991n erabilera handiena zuten eskualdeak direla, oro har, gehien galdu dutenak. Horrela, erabilera gehien jaitsi den lau eskualdeen artean ditugu bertako etxeetako erabileraren arabera 1991n arnasmune izaera zuten hiru: Gernika-Bermeo, Urola Kosta eta Lea-Artibai. Beste muturrean, ettxeko erabileran igoerak izan dituzten eskualde guzti-guztiak jatorrian erabilera oso apalak zituztenak izan dira (eskualde horietan guztietan ettxeko erabilera ez zen iristen % 5era 1991. urtean). Ikuspegi hori bat dator guztiz 18.2 azpikapituluan nagusitasun-eremuen bilakaerari buruz esandakoarekin.²⁶¹

²⁶⁰ Metodologia-atalean azaldu dugun bezala, guk zuzenean landu dugun azken zentsua 2011koa izan da eta ez 2016koa, eta are gutxiago 2021koa. Ondorioz, zentsuko datuez ari garenean, nagusiki 2011ko datuak izango dira landuko ditugun berrienak, nahiz eta alderdi batzuetan 2016koak ere erabiliko ditugun. Horretaz gain, ondorioen atalean 2022ko urriaren 27an EUSTATEk argitaratu berri duen 2021eko zentsua ere hartuko dugu kontuan alderdi orokor batzuetan.

²⁶¹ Gogoratu behar da, hala ere, ikuspegi hori ez zela erabat berresten tarteko erabilera-mailak zituzten udalerrientzat HEKNren kale-erabilerari buruzko datuen gainean egindako ustiaketaekin.

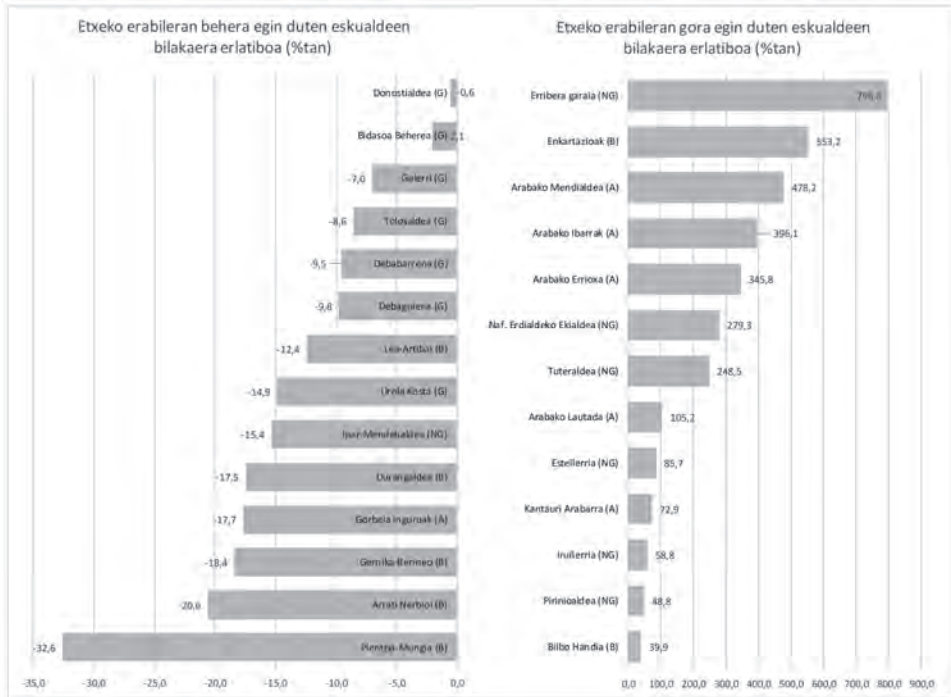
121. Grafikoa:
Etxeko erabileran euskararen pisuak izan duen bilakaera, eskualdeka
(2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hegoaldea, 1991-2011



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

122. Grafikoa:

Etxeko erabileren euskararen pisuak izan duen bilakaera erlatiboa, eskualdeka (1991 eta 2011 arteko aldeak, 1991ko erabilera-mailarekiko osatzen duen %a). Hegoaldea, 1991-2011

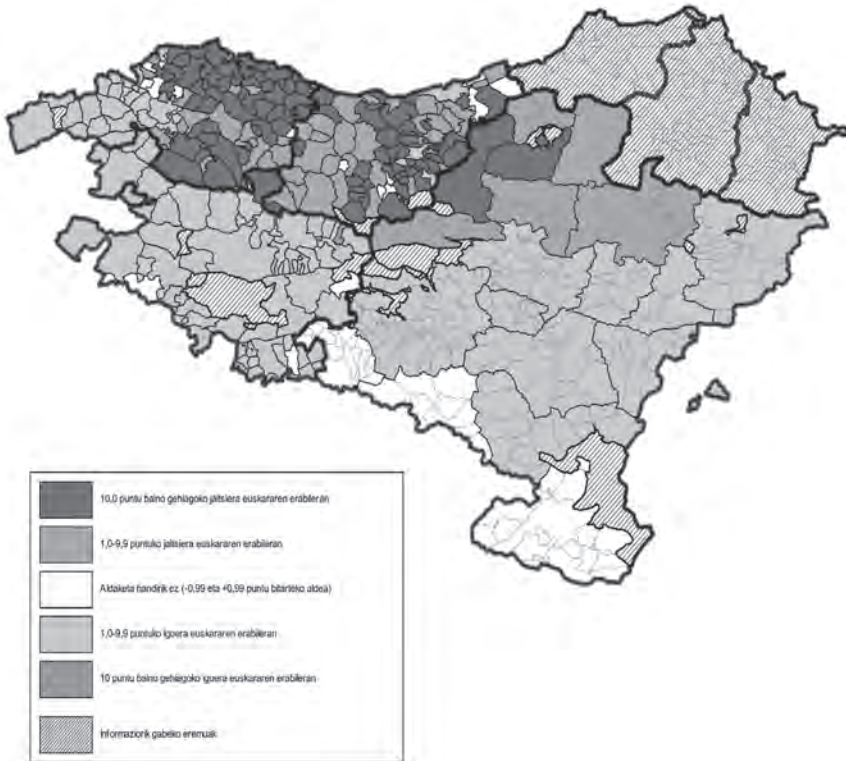


Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Hango eta hemengo eskualde euskaldunagoetako bilakaeran arreta jarriz²⁶², euskararen etxeko erabileraren atzerakada Bizkaiko eskualdeetan izan da handiena eta Gipuzkoakoetan txikiena, bilakaera erlatiboa islatzen duen 122. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Bizkaiko eskualdeei erreparatuta, deigarria egiten da Plentzia-Mungia eskualderako zentsuko datuek zenbateko atzerakada ageri duten: 1991n euskarak zuen pisuaren herena galdu da 20 urtetan, eta etxeko erabileran euskarak zuen pisua % 36,2tik % 24,4ra jaitsi da. Hori da, nabarmen, Hegoaldeko eskualdeetan atzera gehien egin duena: -% 32,6ko galera erlatiboa izan du, Iparraldean gertatu denaren antzekoa. Galera erlatibo handiak izan dituzte, halaber, Arratia-Nerbioi, Gernika-Bermeo eta Durangaldeko eskualdeek

²⁶² Paragrafo honetan, 1991. urtean euskararen etxeko erabilera %20tik gora zuten Hegoaldeko eskualde guztiak hartu ditugu kontuan.

7. Mapa:
 Etxeko euskararen erabileraren bilakaera, EAE-ko udalerrietan eta
 Nafarroa Garaiko Euskalgeoe eskualdeetan
 (2011ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %), 1991-2011



Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-007 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.5 puntuan). Maparen irudia Datu Tailerrak sortu du (www.datu-tailerra.net). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: EAEko udalerrien informazioa udalerriri beraiei dagokie; Nafarroa Garaian Euskalgeoko eskualde bakoitzari dagokion informazioa esleitu diogu eskualde horretako udalerriri guztiei.

Azken iruzkin bat eskualde euskaldunagoetan gertatu den bilakaeraz: 122. Grafikoan eta 6. Mapan ikus daitekeen bezala, kostaldeko lau eskualde euskaldunenetan galera handiagoak izan dira barrualdeko eskualde euskaldunenetan baino.

Abiapuntu erdaldunena zuten eskualdeen artean, berriz, euskararen etxeko erabilerak gora egin du, lehenago ere esan dugu hori. Eskualde horien artean, oro har, gehiago aurreratu du euskarak herrialdeko hiriburua bere barruan biltzen ez zuten eskualdeetan, hiriburua barruan zutenetan baino, bilakaera erlatiboak erakusten duen 122. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Horrela, Bilbo Handian baino igoera nabarmen handiagoa izan da Enkartazioetan. Nafarroa Garaian ere, Iruñerrian baino gehiago igo da euskararen etxeko erabilera, termino erlatiboetan betiere, hegoaldeko lau eskualdeetan: Estellerrian, Tuteraldean, Nafarroa Erdialdeko Ekialdea hartzen duen eskualdean eta Erribera Garaian (horixe izan da, hain zuzen, zentsuko datuen arabera betiere, erlatiboki gehien aurreratu den Hego Euskal Herriko eskualdea, kopuruei begiratuta bertan dagoen erabilera-maila oraindik ere gure arteko txikienetakoa den arren). Arabaren kasuan, Gasteiz bere barruan biltzen duen Arabako Lautadan baino gehiago igo da euskararen etxeko erabilera honako eskualde hauetan: Arabako Ibarretan, Arabako Errioxan eta Arabako Mendialdean (azken hori izan da 1991-2011 artean, puntuari erreparaturik, bilakaera positiboena erakutsi duen Hegoaldeko eskualdea, 121. Grafikoan ikus daitekeen bezala). Badira Arabako Lautadarekin zerikusia duten beste bi alderdi aipagarri. Batetik, Iruñea-Bilbo-Gasteiz hiriburuak bere barruan biltzen dituzten hiru eskualdeetan gainerako biek baino bilakaera hobea izan duela Arabako Lautadak; 121. eta 122. Grafikoetan ikus daiteke hori. Bestetik, aipatzeko modukoa da, eta hein batean azterketa honetan darabilgun eskualdekatzearen mugen adierazgarri da, bilakaera ezberdina antzematen dela Gasteizen bertan eta Arabako Lautada eskualdeko gainerako udalerrietan. Izan ere, Gasteiz hiriburuan izan den bilakaera positiboak baino askoz hobea gertatu da Lautadako gainerako udalerrien multzoan. Gasteizen etxeko erabilera 1991ko % 2,3tik 2011ko % 4,6ra igo da (+% 97,6ko bilakaera erlatiboak), eta Lautadako herrietan, berriz, % 1,8tik % 6,4ra (+% 261,4ko bilakaera erlatiboak).

18.4.2.2 Kaleko erabileraren bilakaera eskualde batzuetan, HEKNren arabera

Gai bera HEKNko datuen bidez aztertuko dugu hemen. Emaitzak azaltzen hasi baino lehen, esan beharra dago eragiketa honen eskualdekako laginen neurriak asko aldatzen direla eskualde batetik bestera, eta eskualde batzuetan ez dagoela nahiko laginik akats-tarte onargarri baten barruan hitz egin ahal izateko. Gure kasuan, 172. Taulako oin-oharrean genioen bezala, gutxienez 1.600 pertsonako lagin behatua duten eskualdeetako datuak erabiliko ditugu. Ondorioz, eskualde batzuk (oro har, populazio txikiak dutenak) ez dira azalduko puntu honetako grafiko eta iruzkinetan.

Lurraldeetako erabileraren berri ematen diguten bi datu multzoak lantzen ari gara hortaz, HZkoak eta HEKNkoak; jarraitu aurretik, gogora dezagun lehenago nagusitasun-eremuen bilakaeraz aritu garenean esandakoa: bi iturrietako datuen metodologiazko lanketa sakonagoaren zain, printzipioz egiantz handia-

goa hartzen diegula HEKNko datuei zentsuetakoei baino. Behin hori esanda, oraingo honetan, zentsuetako etxeko erabileraren bilakaerari buruz esanda-koetatik abiatuko gara, eta HEKNko informazioak ikuspegi bera berresten duen edo ez argituko dugu. Ikusiko dugun bezala, alderdi batzuetan bat datoz bi iturrietan oinarrituta egin ditzakegun irakurketak, ez ordea guztietan.

Zentsuetako datuak aztertuta, joera nagusi baten bidez laburtzen genituen eskualdekako erabileraren bilakaerari buruzko datuak: 1991n euskaldunagoak ziren eskualdeetan jaitsi da gehien euskararen etxeko erabilera eta erdaldunagoak zirenetan igo da gehien erabilera hori. HEKNko datuek ez dute ikuspegi hori berresten; kale-erabileraren eskualdekako bilakaera-datuek ez dute horrelako erregulartasun argirik erakusten, gaiaren inguruko 123. eta 124. Grafikoetan eta 8. Mapan ikus daitekeen bezala. Horrela, bilakaera puntutan neurtuta, arnagune izan gabe batez bestekoa baino dezente euskaldunagoak diren bost eskualdek erakusten dituzte daturik onenak: Gipuzkoako Tolosaldeak, Goierrik, Debabarrenak eta Debagoienak eta Nafarroako Ipar Mendebaldeak. Bost eskualde horietan 5 eta 10 puntu bitartean egin du gora euskararen kaleko erabilerak 1991-2016 aldian. Abiapuntuan arnagunearen maila zuten bi eskualdeetan, Lea-Artibain eta Urola Kostan ez da hain bilakaera onik antzematen, baina atzera ere ez du egiten euskararen kaleko erabilerak. Bilakaera okerrenak izan dituzten bi eskualdeak batez bestekoa baino askoz euskaldunagoak diren Gernika-Bermeo eta Plentzia-Mungia izan dira. Jatorrian erdaldunagoak ziren eskualdeak bi mutur horien erdian azaltzen zaizkigu, erabileraren igoera apalekin, galerak erakusten dituen Bilbo Handia salbu.

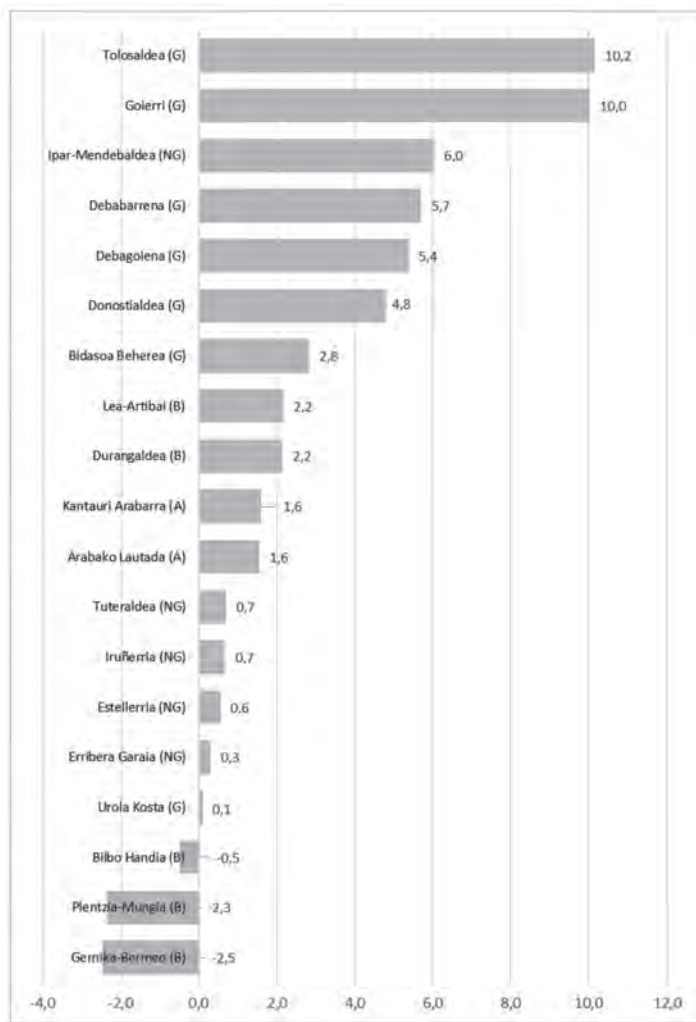
Bilakaera-joera erlatiboari erreparatuta ere, 124. Grafikoan ikus daitekeen bezala, erabileran gehien igo diren lau eskualdeak Araba eta Nafarroako eskualde jatorriz erdaldunak dira: Arabako Lautada, Tuteralea, Kantauri Arabarra eta Iruñerria. Beste muturrean, Bilbo Handia eskualdeak erakusten du jaitsiera erlatibo handiena kaleko erabileran. Eta bi mutur horien artean, eskualde euskaldunagoak eta erdaldunagoak tartekatzen dira. Horrela, bada, HEKNko datuek ez dute berresten HZk ematen zigun irudi argi hori, zeinaren arabera, ia modu linealean, eskualde euskaldunagoetan euskararen erabilerak atzera egiten duen eta erdaldunagoetan aurrera.

Behin hori esanda, HZik ateratzen genituen gainerako ondorio batzuk berrestera datoz HEKNren datuak ere, orain azalduko dugun bezala. Horrela, zentsuetan ikusten genuen Gipuzkoako eskualde euskaldunagoetan hobeto eutsi zitzaioala erabilerari eta Bizkaikoetan okerrago. Ikuspegi hori berretsi egiten da guztiz HEKNren datuekin. Berretsi ez ezik, indartu ere egiten da, bilakaeretan dauden aldeak handiagoak baitira HEKNko datuetan oinarrituta zentsuetan oinarrituta baino. Deigarria egiten da, bereziki, Urola Kosta arnagunean izan ezik, Gipuzkoako gainerako eskualde euskaldunagoetan zer-nolako igoera ageri

duen erabilerak. Joera hori jaso du HEKNk Tolosaldean eta Goierrin (10 puntuko igoera bi eskualdeotan), Debararrenan eta Debagoienan (5-6 puntuko igoera). Gipuzkoako gainerako eskualde ez hain euskaldunek ere, Donostialdeak eta Bidasoa Behereak, joera positibo argia erakusten dute. Bizkaiko eskualde euskaldunagoen bilakaera, berriz, bestelakoa da: Bizkai mendebaldeko Lea-Artibai eta Durangaldea eskualdeetan 2 puntu igo da euskararen erabilera, eta Gernika-Bermeon eta Plentzia-Mungian 2 puntuko galera ageri dute datuek. Nafarroako eskualde euskaldunena, azkenik, Ipar Mendebaldea, 6 puntuko igoerarekin, Gipuzkoako dinamika positibotik gertuago azaltzen zaigu Bizkaiko bilakaeratik baino.

Eskualde euskaldunagoei buruz ari garela, HEKNko datuek ere berretsi egiten dute HZn oinarritzen genuen beste ondorio bat: oro har, bilakaera hobea izan dute barrualdeko eskualde euskaldunek kostaldekoek baino.

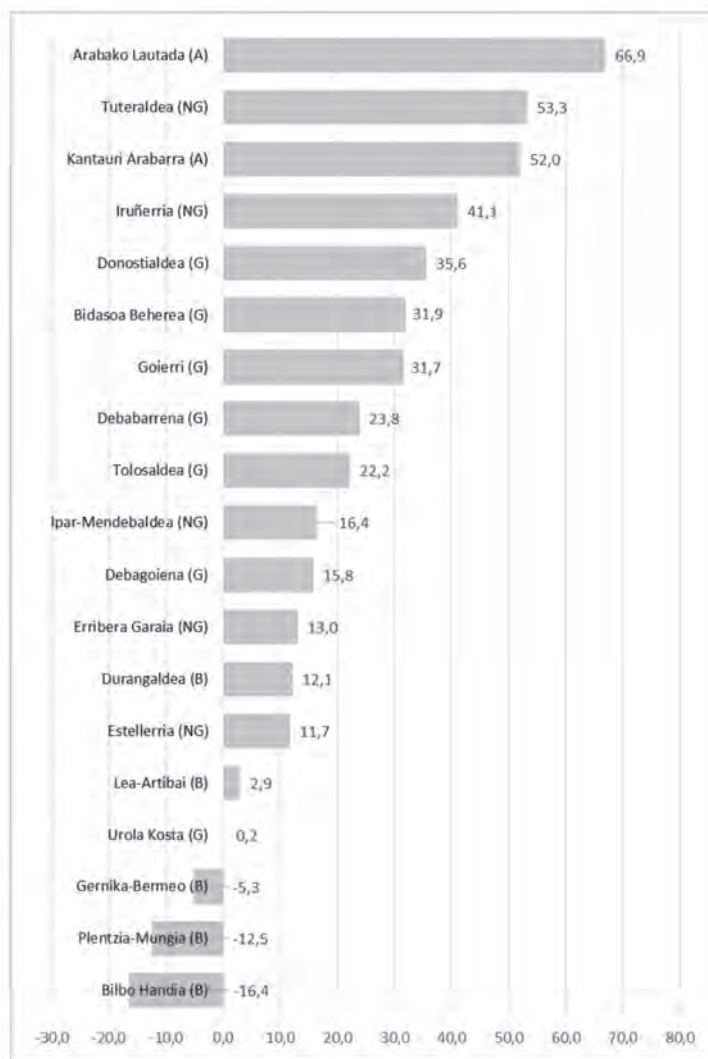
123. Grafikoa:
Kaleko erabileren euskararen pisuak izan duen bilakaera, hainbat eskualdetan
(2016ko erabilera %, ken 1991ko erabilera %). Hegoalde, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1989-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HEKN-001 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10.7 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

124. Grafikoa:

**Kaleko erabileren euskararen pisuak izan duen bilakaera erlatiboa, hainbat eskualdetan
 (1991 eta 2016 arteko aldeak, 1991ko erabilera-mailarekiko osatzen duen %a).
 Hegoaldea, 1991-2016**



Iturria: egileak landua, 1989-2018ko HEKNtik abiatuta. Zehazki, HEKN-001 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10.7 puntuan). [jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

8. Mapa:

Kaleko euskararen erabileraren bilakaera, eskualdeka. Hego Euskal Herria, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1989-2018ko HEKNetatik abiatuta. Zehazki, HEKN-001 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 10.7 puntuan). Maparen irudia Datu Tailerrak sortu du (www.datutailerra.net). [Jatorrizko iturria: *Soziolinguistika Klusterraren erabileraren neurketen datu-basea, 1989-2018*].

Zentsuetako datuekin, eta eskualde jatorriz erdaldunagoez ari ginela, beste ondorio bat zen herrialdeko hiriburua barruan biltzen duen eskualdeek baino bilakaera erlatibo hobea izan dutela herrialdeko gainerako eskualdeek. HEKNko datuek ez dute ikuspegi hori ez berresten ezta ezeztatzen ere. Bizkaiko kasuan, Enkarterri buruzko daturik ez dugunez, ez daukagu Bilbo Handiarentzat erreferentzia-puntu baliagarririk. Arabaren kasuan, HEKNko datuek bilakaera-joe-ra bertsua ematen dute Arabako Lautada eta Kantauri Arabarra eskualdeentzat; puntutan bilakaera bera dute bi eskualde horiek eta termino erlatiboetan Gasteiz

barnebiltzen duen Lautadak bilakaera apur bat hobea ageri du Kantauri Arabarrak baino. Nafarroa Garaia kasuan ere ez da alde argirik sumatzen: Iruñerriak joera apur bat okerragoa erakusten du Tuter aldeak baino, baina Erribera Garaiak eta Estellerriak baino hobea. Laburtuz, bada, zentsuekin antzematen den joera hori, hiriburua biltzen duen eskualdean euskararen bilakaera ez hain positiboa izatea alegia, ez daiteke baieztatu HEKNko datuekin.

Azkenik, Araban, Bizkaian eta Nafarroa Garaian hiriburua bere barruan biltzen duten eskualdeak elkarren artean alderatuta, eta bilakaera erlatiboei jaramon eginda, bi iturriak, zentsuak eta HEKN, bat datoz: hiru eremu horien arteko bilakaera onena Arabako Lautadan gertatu da eta kaskarrena Bilbo Handian. Iruñerriko bilakaera bi eskualde horien artean azaltzen zaigu.

18.4.3 Ipar Euskal Herriaz bi hitz

Kapitulu honetan, lurraldean nagusitasun-eremuek eta euskararen erabilerak izan duten bilakaeraz aritzerakoan, Hego Euskal Herrira mugatu dugu azterketa, Iparraldean ez dagoelako udalerrri-mailako informazio demolinguistikoa eskaintzen duen iturririk. Hutsune hori ordezkazina da, tamalez, gaur-gaurkoz. ISLk, ordea, Ipar Euskal Herria hiru zonalde soziolinguistikoko handitan sailkatzten du, Baiona-Angelu-Miarritze (BAM), Lapurdiko barnealdea eta Nafarroa Beherea-Zuberoa, eta horrek aukera ematen digu gaira lehen hurbilpen bat egiteko, Hegoaldeko lurraldekako azterketarekin zuzenean alderagarria izango ez bada ere. Iparraldeko hiru eremu horietan harreman informaletako erabileran euskararen pisuak 1996-2016 tartean zer-nolako bilakaera izan duen aurkezten da 174. Taulan eta 125. Grafikoan. Bertan ikus daitekeen bezala, hiru eremu horietan guztietan egin du nabarmen behera euskararen erabilerak. Ingurune eskaldunenean, hau da Nafarroa Beherean eta Zuberoan, galdu du gehien euskarak: bilakaera puntutan neurtuta, euskararen pisua % 41,1etik % 28,0ra jaitsi baita hogei urteren buruan. Terminu erlatibotan, ordea, eremurik erdaldunenean izan da galerarik handiena, Baiona-Angelu-Miarritzen (-% 43,5). Dena den, joera nahiko antzekoa da hiru eremuetan. Joera hori, gainera, bat dator orokorrean HEKNko datuek Iparralde osorako eskaintzen digunarekin (ikus 173. Taula).

Bi iruzkin gehiago gaiaren inguruan: esan dugun bezala, datuok zuzenean alderagarriak ez diren arren Hegoaldeko eskualdeetarako landu ditugunekin, gaingiroki esan daiteke Iparraldeko zonaldeetako bilakaera Euskal Herri osoko eskualdeetan ageri den kaskarrenetakoa dela. Nafarroa Beherea-Zuberoa eremuan euskarak izan duen galera Plentzia-Mungia Bizkaiko eskualdeak izan duenaren antzekoa da, eta horixe da Hegoaldeko zentsuen arabera etxeko erabileran euskarak sakonen atzera egin duen eskualdea. BAM eta Lapurdi Barnealdeko galerak ere puntu gehien galdu dutenen artean azalduko litzaizkiguke, eta erlatiboki gehien galdu duten zonaldeen artean kokatuko lirateke.

Bigarren iruzkina: aurreko lerroetako alderaketak 1996ko eta 2016ko erabilera-mailak alderatuz egin ditugu. Bosturteko bosturteko datuei begiratuta, ondorio interesgarri honetara irits gaitezke: galerarik handienak joan den mendearen eta oraingoaren mugako urteetan gertatu zirela dirudi, 1996-2001 bitartean ISLren arabera eta 1996-2006 artean HEKNren arabera. Hortik aurrera ere, euskararen pisuak atzera egiten jarraitu du erabileran, baina lehen baino dezente polikiago. Interesgarria litzateke datu horiek lurralde horietako migrazio-fluxuekin batera aztertzea. Izan ere, azken urteotan Ipar Euskal Herrira nagusiki Frantziatik zenbat etorkin iritsi den jakinda (Gaindegia, 2020), pentsa daiteke jatorriz bertakoa den komunitatearen erabilera-maila egonkortzetik gertu egongo dela. Hori, hala ere, hipotesi gisa planteatzen dugu oraingoz.

174. Taula:

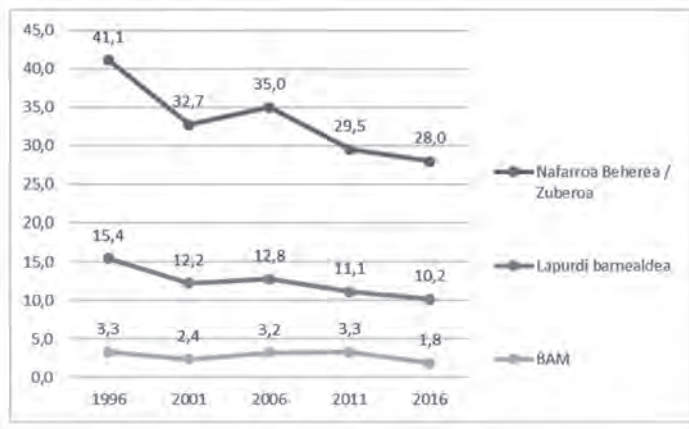
Harreman informaletan euskararen erabilera %etan adierazita, zonaldeka.
16 urtetik gorako hitzunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016

	1996	2001	2006	2011	2016	1996-2016 aldea	Bilakaera 1996-2016 (%)
BAM	3,3	2,4	3,2	3,3	1,8	-1,4	-43,5
Lapurdi Bornealdea	15,4	12,2	12,8	11,1	10,2	-5,2	-34,0
Nafarroa Beherea / Zuberoa	41,1	32,7	35,0	29,5	28,0	-13,1	-32,0
Ipar Euskal Herria	14,0	10,9	11,8	10,4	9,1	-4,9	-35,0

Iturria: egileak landua, 1996-2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-402 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.4.3 puntuan). [jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: erabili dugun ISL-402 adierazle sintetiko A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoien buruz, ikus 11.4.6 puntua).

125. Grafikoa:
Harreman informaletan euskararen erabilera %etan adierazita, zonaldeka.
16 urtetik gorako hiztunak, Ipar Euskal Herria, 1996-2016



Iturria: egileak landua, 1996-2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-402 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.4.3 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: erabili dugun ISL-402 adierazle sintetiko A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetiko buri, ikus 11.4.6 puntua).

18.5 Hiztunen hurbileko harreman-sarearen euskalduntasuna

- *Euskaldunek euren eguneroko bizitzan duten harreman sarean zenbatekoa da mintzakide euskaldunen pisua?*

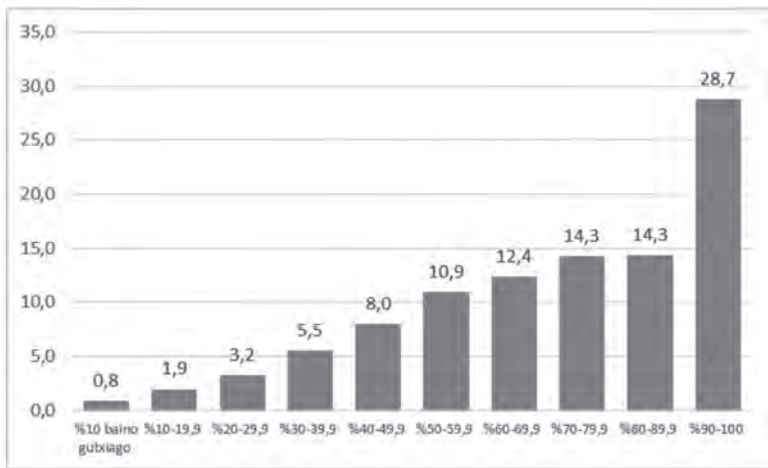
Orain arte, hiztunen testuinguru demolinguistikoari buruzko kapitulu honetan, ikuspegi makro batetik aritu gara hiztunen bizitzaren testuingurua osatzen duten errealtateez. Ikusi dugun bezala, udalerrri-mailako testuinguru demolinguistiko makro horrek baldintzatuko du hiztuna bizi den ingurune geografikoan bizikide dituen hiztunen hizkuntza-gaitasuna, euskara erabiltzeko izango duen aukera eta erabilera-maila, besteak beste. Orain, azken azpikapitulu honetan, ikuspegi mikrogo batetik heldu nahi diogu gaiari.

Hasteko, erabilerari buruzko kapituluaren 15.4.1 puntuan aurkeztu dugun alderdi bati helduko diogu: hiztunen aurrez aurreko harreman-sareko mintza-

kideetatik zenbatek dakiten euskaraz eta zenbatek ez. Alderdi garrantzitsua da, lotura estua duelako hiztunek euskara erabiltzeko duten aukerarekin. Puntu hartan ikusten genuen batez beste hiztun euskaldunen sare hurbila osatzen duten hiztunen % 70,3 direla euskaldunak eta gainerako % 29,7k ez dakitela euskaraz hitz egiten. Batez bestekoak horiek izanik, maiztasunen banaketa 126. Grafikoa aurkezten dugu. Ikus daitekeen bezala, euskal dentsitate handiko ingurune hurbiletara lerratuta azaltzen zaigu banaketa: euskaldunen bi herenentzat baino gehiagorentzat (% 69,7rentzat) % 60tik gorakoa da euren ingurune hurbilean euskaraz dakiten hiztunen pisua.

126. Grafikoa:

Euskaldunak, euren aurrez aurreko harreman-sarean euskaraz dakiten hiztunek duten pisuaren arabera. 16 urtetik gorako hiztun euskaldunak, Euskal Herria, 2016



Iturria: egileak landua, 1996-2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-414 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.4.5 puntuan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: erabili dugun ISL-414 adierazle sintetikoa A motakoa da (A eta B motako adierazle sintetikoak buruz, ikus 11.4.6 puntua).

Lehen begiratu batean, eman dezake euskaldunen hurbileko harreman-sarea oso edo nahiko euskalduna dela kasurik gehienetan, eta pentsa daiteke, euskaldunak euskaraz egiteko aukera handia izango duela egunerokoan. Gaia sakonago aztertuta, zalantzan jarri beharra dago ikuspegi hori, honako hiru arrazoi hauengatik:

Lehenik, kalkulu sendoak egin nahi izatekotan, ezin dugu ahaztu, 8.6 puntuan esaten genuen bezala, norbere eta ingurukoen hizkuntza-gaitasuna hanpatzeko joera dagoela inkestetan. Beraz, pentsa daiteke alboratze horrek ere eragingo zuela galdera horietan eta, berez, hor azaltzen dena baino txikiagoa izango dela inguruko euskaldunen multzoa.

Bigarrenik, gogoratu beharra dago grafikoan erakutsitako harreman-sarearen osarak ez duela mekanikoki finkatzen euskaldunek euren egunerokotasunean euskara erabiltzeko izango duten aukera. Izan ere, 16.3 puntuan ikusi dugun bezala, batzuetan bakarkako harremana izaten da baina beste batzuetan multzokakoa, lagunartean edo lankideen artean adibidez, eta horietan euskaldunen kopurua baino txikiagoa izango da euskara erabiltzeko aukera, aldi berean euskaldunak eta euskaraz ez dakiten hiztunak taldean elkartzten direnean erdarara jotzea baita arruntena. Puntu horretan azaltzen genuenez, hurbileko sarean euskaldunak batez beste % 70,3 diren arren, euskaraz egiteko batez besteko aukera % 62,9aren ingurura jaisten da, egindako kalkuluen arabera.

Hirugarrenik, kontuan hartu behar da honako hauek inguruko harreman-sare hurbilekoari buruzko datuak direla. Eta hor ez direla sartzen hedabideen, ikus-entzunezkoen, Interneten eta kultur kontsumoaren munduak, non ia hutsaren hurrengoa den euskarazko eskaintza, gaztelaniaz/frantsesez/ingelesez egiten denaren aldean.

Aurrera begira, interesgarria litzateke hiru alderdi horiek kontuan hartuta, euskaldunek euren egunerokotasunean euskaraz bizitzeko zenbateko aukera duten kuantifikatzea. Eta zehaztea zenbat diren, nahi izanda ere, nagusiki euskaraz bizitzeko aukera ez duten hiztunak. Pentsatzekoa da puntu horretan erakutsi dugun grafikoak zuzenean iradoki dezakeena baino dezente apalagoa izango direla nagusiki euskaraz bizi ahal diren hiztunen multzoak. Ondorioen atalean behin-behineko zenbakizko hurbilpen bat egingo dugu aipatu ditugun hiru arrazoietatik lehenengo biak aintzat hartuta.

Gaiaren inguruko azken ohar bat: hurbileko harreman-sare mikroaren osarak lotura estua du testuinguru demolinguistiko makro orokorrarekin. Horrela, adibidez, arnagune beteetako euskaldunen % 92,4k hurbileko harreman-sare ia erabat euskalduna dute (ingurukoen artean euskaldunak % 80 baino gehiago dituzte). Kopuru hori % 84,0ra jaisten da arnagune erasnetako euskaldunen artean, % 74,9ra nagusitasun argirik gabeko eremuetan bizi direnen artean, % 58,6ra erdararen nagusitasun ez erabateko eremuetakoen artean eta % 18,6ra erdararen nagusitasun handiko udalerrietan bizi direnen artean.

19. HIZKUNTZA-SOZIALIZAZIOA, FAMILIAKO TRANSMISIOA

Atal teorikoaren 3.6 puntuan ikusi dugun bezala, hizkuntzaren une bateko egoera eta etorkizunari begira dituen espektatibak finkatzeko orduan funtsezko alderditzat jotzen da belaunez belauneko transmisioa Fishmanez geroztik (1991). Horrela, familiako transmisioa eta, zabalago hartuta, hizkuntza-sozializazioa funtsezko prozesuak dira hizkuntza-jarraipena gerta dadin eta hiztun-komunitate batek bizirik jarrai dezan. Nazioarteko zein Euskal Herriko demolinguitikan lehen hizkuntzaren aldagaiaren bidez landu izan da nagusiki gai hori. Gu ere lehen hizkuntzaren azterketa laburra egitetik abiatuko gara. Ondoren, gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera ohiturak aztertuko ditugu. Batetik, saiatuko gara seme-alabekiko erabilera-ohiturak gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera aztertzen, eta bestetik, saiatuko gara nazioarteko erreferentzia batzuk bilatzen gurean euskarak transmisio-prozesuetan zer-nolako tokia duen baloratzen laguntzeko.

19.1 Belaunaldi berrien lehen hizkuntza

- *Haur txikiekiko lehen urteetako sozializazio-prozesuek zer egiten dute gaur egun, euskara indartzearen edo abultzearen alde?*
- *Zer-nolako bilakaera-joera antzematen da azken urteotan?*

Lan honetako atal enpirikoa hasteko, Euskal Herrian azken mendean jaiotzen diren haurrek euren bizitzako lehen urteetan zein hizkuntza erabili duten eta horretan zer-nolako bilakaera izan den aztertu dugu luze eta zabal. Asko laburtuta, ikusi dugu lehen hizkuntzan euskarak zuen pisua % 41,0 ingurukoa izan zitekeela XX. mendearen hasieran Hegoaldean, hortik balio oso apaletara jaitsi zela 1970eko hamarkadan (% 18aren ingurura) eta gero gora egin zuela, 1996ko % 27,2ra iritsi arte. 1996 eta 2021 bitarteko datuek erakusten dute hortik aurrera ez zela euskararen pisua handitu (% 26,5n kokatu zen 2021. urtean, gure kalkuluen arabera).

Lehen hizkuntzaren aldagaia, uneko argazkia egiteko ez ezik, hiztun-komunitateen hazkunde/gutxitze prozesuak aztertzeko ere erabili izan da erruz, belaunaldien arteko aldeetan arakatuta. Izan ere, H1en euskarak duen pisua datu garrantzitsua izanik ere, hori bezain garrantzitsua izan daiteke belaunaldi bate-

tik bestera H1 nola aldatu den begiratzea. 127. Grafikoan bi adin multzo hartu ditugu: haur txikien adin-multzo bat, 5-9 urtekoa zehazki, eta gutxi gorabehera haur horien gurasoen belaunaldia ordezkia dezakeen 35-39 urte bitartekoen multzoa²⁶³. Multzo horietarako, urtez urte euren lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua erakusten da ehuneko bidez EAerako eta Nafarroa Garaiko.

Grafiko horri erreparatuta, hiru alderdi azpimarratu nahi ditugu. Lehenik, datuek erakusten dute epealdi osoan, bai EAEn eta baita Nafarroa Garaian ere, nagusiki erdara transmititu izan zaiela etxeetan haurrei.

Bigarrenik, ordea, ikus dezakegu EAEko 1986ko datuaren salbuespenarekin, gainerako urte guztietan, bai EAEn eta baita Nafarroa Garaian ere, handiagoa dela haur txikien lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisuaren %a gurasoen erreferentzia-multzoan izan zuena baino. Garrantzi handiko datua da hori; datu baikorra hizkuntzaren jarraipenaren eta indarberritzearen ikuspegitik. Har ditzagun eskura ditugun datu berrienak: 2021. urtean EAEko 5-9 urte bitarteko haurren multzoan euskarak euren lehen hizkuntzan izan zuen pisua % 30,4koa zen; euren gurasoen erreferentzia gisa hartu dugun 35-39 multzoaren lehen hizkuntzan, berriz, % 18,1eko pisua besterik ez zuen izan euskarak. Nafarroako 2011ko datuek % 10,7ko pisua ematen diote euskarari 5-9 urteko haurren lehen hizkuntzan eta % 6,3koa 35-39 multzoari. Horietan oinarrituta, Hegoalde osoko datuak dio 2021an Hegoaldeko²⁶⁴ 5-9 urteko lehen hizkuntzan % 25,7ko pisua izan zuela euskarak, 35-39 urte bitartekoen artean zuena baino dezente handiagoa, % 14,8koa zen eta. Horrek esan nahi du belaunaldiarteko ikuspegiz begiratuta, gurasoen belaunaldiak txikitari jaso zuen euskara baino euskara gehiago jaso duela seme-alaben belaunaldiak. Eta esan nahi du, zeharka bada ere²⁶⁵, H1 euskara izan ez zuten gurasoen multzo adierazgarri batek hizkuntza hori darabilela etxean haur txikiak hazteko orduan.

Hirugarrenik, EAEko datuen bilakaerari erreparatuz ikusten da haurren artean lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisua igo egin zela, 1986ko % 20,3tik

²⁶³ Haurren kasuan 5-9 urtekoak hartzen ditugu, hori baino adin txikiagoko haurren datuetan areagotu egiten delako batzuetan koherentzia handirik gabeko datuak topatzeko arriskua. Gurasoen errealitatearen isla izateko, 35-39 urteko multzoa hartu dugu, haurrena baino 30 urte gehiagoko adin-multzoa alegia. Datu xeheei begiratuta, egiten dugun azterketaren ondorioak ez lirateke askorik aldatuko bosturteko bat gora edo behera hartuz gero gurasoen erreferentzia-multzoa.

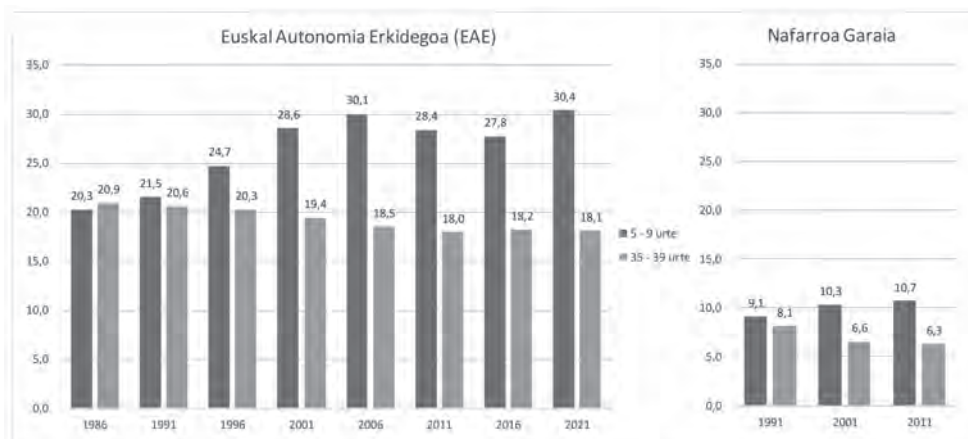
²⁶⁴ Hegoaldeko datuak EAEko 2021eko zentsuetako datuak eta Nafarroa Garaiko 2011koak batuta sortu ditugu. Herrialde horretako 2021eko zentsuko datuak argitaratutakoan, kopuru horiek berritu egin beharko dira.

²⁶⁵ Zeharka diogu, atal teorikoan ikusi dugun bezala, Hegoaldeko zentsuetan lehen hizkuntzaz galdetzen denean orokorrean galdetzen delako 3 urte arte erabili izan den lehen hizkuntzaz, ez zehazki etxean erabilitakoaz.

2006ko % 30,1eraino. Hortik aurrera, ordea, jaitsi egin zen euskararen pisua, 2016ko % 27,8raino, eta berriro igo, 2021eko % 30,4ra. Nafarroa Garaian 2011n lortu ziren serieko daturik onenak.

Bilakaerari buruzko beste joera aipagarri bat, honako hau: gehien igotzen ari dena haurrak bi hizkuntzetan hazteko ohitura da: Hegoaldeko 5-9 urteko haurren artean lehen hizkuntza euskara (bakarrik edo nagusiki) izan dutenen kopuru handiena 2001. urtean izan zen (% 19,2); hortik aurrera, kopuru txikiagoetan egon da ezaugarri hori duten haurren multzoa (% 17,4koa izan zen 2021ean, gure kalkuluen arabera). Aitzitik, lehen hizkuntza gisa euskara eta gaztelania izan dituztenak etengabe igo dira azken 35 urteotan, 1986ko % 7,3tik 2021eko % 16,3ra.

127. Grafikoa:
 Lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua (%etan adierazita),
 5-9 eta 35-39 urteko hiztunengan. EAE eta Nafarroa Garaia, 1986-2021



Iturria: egileak landua, 1991-2021eko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-005 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.4 puntuan). [Jatorrizko iturriak: EAEko Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak (EUSTAT, 2022), Nafarroa Garaiko datuak EASetik hartu ditugu (Eusko, Jaurlari-tza-Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2022)].

Aurkeztu ditugun datu horiek guztiz koherenteak dira gaiari buruz gurean egin izan diren beste ikerketa demolinguistiko batzuekin. Zentsu eta ISLko datuetan oinarrituta berariaz aztertu izan da transmisioaren gaia. 2016an ISLk gaiaren inguruan EAerako eman zituen datuak irakurrita, argi antzematen da gurasoen gaitasunaren eta lehen hizkuntzaren arabera, nola ez, aldatu egiten dela seme-alabei transmititzen zaien hizkuntza. Horrekin batera, ordea, gurasoek euren jatorrizko H1ean baino euskara gehiago transmititzeko joera ere argi antze-

maten da datuetan (SIADeco, 2021: 45). Gurasoen belaunaldian parekidetasunetik gertu egon daitekeen bikote-tipologia hartuta ikusten da argien esaten ari garen hau. Horrela, bikotekide batek lehen hizkuntza euskara eta besteak erdara izan duten bikote elebidunen seme-alaba gehienek (% 70,7) euskara jaso zuten lehen hizkuntza gisa eta oso gutxi erdara (% 5,0); bi hizkuntzak jaso zituzten gainerako % 24,3ek. Banaketa hori oso lerratuta dago euskararen aldera, bikote mota horren jatorriaren arabera osaera parekide samarrak pentsaraziko lukeenetik urruti.

Bikoteak jatorriz hain parekideak ez direnetan, euskaldun zaharrez osatutako bikoteek ia erabat euskara transmititzen dute lehen hizkuntza gisa (% 93,6k hain justu); euren lehen hizkuntza gaztelania izan zuten bikote elebidunen tipologiak, ordea, ez ziren euren jatorrizko hizkuntza hori transmititu nagusiki euren seme-alabei. Alderantziz, euskaldunberriez osatzen diren bikoteen % 45,3k euskara transmititu zieten euren seme-alabei, % 35,4k bi hizkuntzak eta % 19,4k besterik ez gaztelania. Bikotekide bat euskalduna eta bestea erdalduna zituzten bikoteetan ere, jada gaztelaniak pisu handiagoa hartzen badu ere (ezin bestela izan, bikotekide batek euskara ez dakienean), ohargarria da oraindik seme-alaben hizkuntzan euskarak zenbateko pisua duen. Joera horiek ez dira berri-berriak. Funtsean, joera horiek berak antzematen ziren, 2001eko zentsuko datuetan oinarrituta, 2-29 urte bitarteko seme-alaben lehen hizkuntza, euren gurasoen gaitasuna eta lehen hizkuntzaren arabera aztertu zenean (Eusko, Jaurilaritza-Kultura Saila, 2008: 57).

ISLko eta zentsuetako lehen hizkuntzari buruzko datuek, bada, argi uzten dute azken 2-3 hamarraldietan, hizkuntza-transmisioan gaztelaniak/frantsesak nagusi izaten jarraitzen badute ere, euskara gehiago transmititu izan dela belaualdi berrietara, gurasoen lehen hizkuntza automatikoki transmitituta lortuko litzatekeena baino. Ez da garrantzi gutxi datua.

19.2 Gurasoen erabilera seme-alabekin, euren hizkuntza-gaitasunaren arabera

- *Zer esan dezakegu seme-alabekiko erabilera obiturak gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera aztertuta? Gertatu al da bilakaera aipagarririk alderdi horretan?*

15.2 puntuan ikusi dugu euskarak zer-nolako tokia betetzen duen gurasoek euren seme-alabekin egiten duten erabileran: 2016ko datuen arabera, % 16,3koa zen euskararen batez besteko pisua guraso guztiak aintzat hartuta, eta % 73,1koa guraso euskaldunak soilik aintzat hartuta. Ikusi dugu gainerako

rol-harreman eta espazio gehienetan baino gehiago jotzen dutela hiztunek euren seme-alabekin euskaraz egitera. Alde hori, aurreko puntuan azaldutako datuak bezala, euskal hiztunen zati garrantzitsu baten transmisio-grina handiaren adierazle gisa har dezakegu.

Bide horretan sakondu nahirik, gurasoek euren hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta seme-alabekin egiten duten euskararen batez besteko erabilera aurkezten dugu 128. Grafikoan. Kasu honetan, guraso belaunaldi berrien portaera ezagutzeak duen interesagatik, 50 urte baino gutxiagoko gurasoetara mugatu dugu usiaketak. Horrela eginda, zehatzago jakingo dugu egungo haur, nerabe eta gazteen gurasoek zer-nolako erabilera-ohiturak dituzten seme-alabekin, guraso horien erabilera-datuak guraso zaharragoen ohiturekin desitxuratu gabe. Irizpide horiekin eraiki dugu 128. Grafikoa. Bertan ikus daitezkeen bezala:

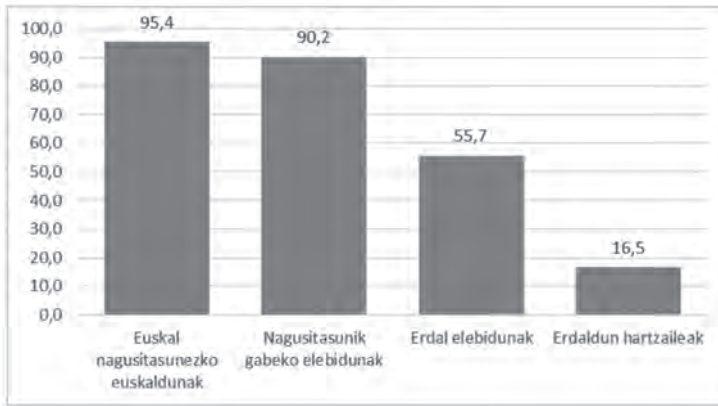
- Euskal nagusitasunezko hiztunek (euskaraz errazago egiten dutenek) ia erabat egiten dute euskaraz seme-alabekin. Euskararen batez besteko erabilera % 95,4an azaltzen zaigu; hiztun horietan erdararen erabilera guztiz bazterrekoa da euren seme-alabekiko harremanetan (izan haur, nerabe edo gazte).
- Aurreko multzoaren bidetik ere, nagusitasun argirik gabeko hiztun elebidunen artean oso handia da euskararen erabilera; % 90,2ko pisua du euskarak batez beste seme-alabekiko erabileran. Gogoratu dezagun zein den hiztun multzo horren ezaugarria: euskaraz eta erdaraz erraztasun maila bertsuarekin aritzen da. Logikaz, hortaz, eta komunikazioaren erosotasun-irizpide hutsei jarraituta, euskararen pisua pareko samarra izatea espero zitezkeen. Horren ordeztan, euskal aldera sendo lerratutako praktika topatu dugu. Kopuru horrek islatzen du hiztun multzo horrek borondate argia duela euskara seme-alabei transmititzeko.
- Erdal elebidunek, euskaraz ere hitz egiten jakin arren erdaraz hobeto moldatzen diren horiek, euren seme-alabekin ari direnean batez beste % 55,7ko pisua ematen diote euskarari eta % 44,3koa erdarari. Batez besteko kopuru horiek, jakina, askotariko hiztunen portaera askotarikoen batez bestekoak dira: erdal elebidunen artean badira euren seme-alabekin euskara hutsez jarduten diren hiztunak, bietara jarduten direnak eta erdara hutsez jarduten direnak ere bai. Nolanahi, multzo bezala hartuta, aipagarriena zera da: hiztun horientzat guztientzat erosotasun-ikuspegi huts batetik errazena eta erosoena euren seme-alabekin erdaraz jardutea izango litzatekeen arren, euren arteko multzo nagusi baten portaera bestelakoa dela, eta euskaraz edo elebitan aritzen direla seme-alabekin. Kasu horretan ere, kopuru

horiek islatzen dute hiztun multzo horren zati nagusi batek belaunaldi berriei euskara transmititzeko erabakitasuna duela, eta horretarako egunero-egunero konpromisoz jokatzeko dutela hala izan dadin.

- Erdaldun hartzaileen datuak ere aurkezten ditugu grafiko horretan. Euskara ulertu baina ondo edo nahiko ondo hitz egiteko gai ez diren hiztunen zati batek ere euskara erabiltzen du erdararekin batera euren seme-alabekin. Datu horren interpretazioa ere aurreko multzokoaren ildo beretik egin behar da.

128. Grafikoa:

Seme-alabekiko erabilera, gurasoen hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskara ondo ulertzen duten 50 urtetik beherako gurasoak. Euskal Herria, 2016 (euskaraz batez beste, %-a)



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta ISL-105 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.3.3 puntuetan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

129. Grafikoan, 50 urtetik beherako gurasoek seme-alabekin egin duten erabileran azken 25 urteotan gertatu den bilakaera erakusten da, berriro ere guraso horien hizkuntza-gaitasuna aintzat hartuta. Azpimarratzeko moduko lehenengo datua bilakaera orokorrarena da: 50 urtetik beherako gurasoek seme-alabekin egin duten erabileran euskararen pisua % 14,0tik % 22,7ra igo da. Igoera handia da, 15.3 puntu erabileraren bilakaeraz jardun dugunean ikusi ditugun gainerako erabilera guztietakoa baino handiagoa. Horrekin batera, ordea, esan behar da seme-alabekiko erabileraren igoera aipagarri hori 1991-2006 aldian ger-

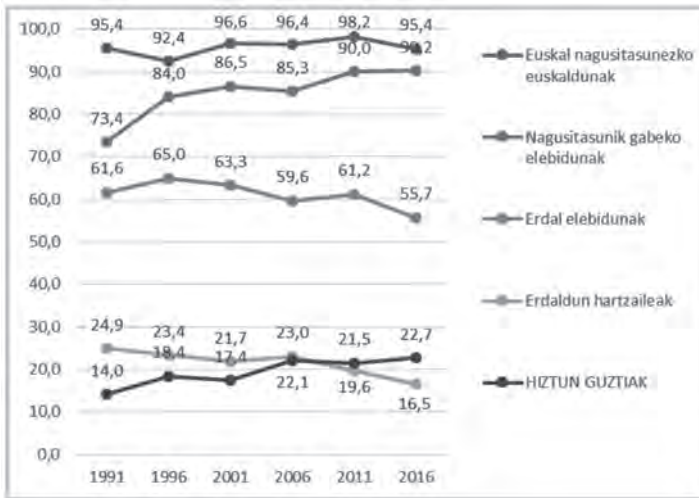
tatu zela; 2006-2016 hamarraldian ez baita handitu seme-alabekiko erabileran euskarak izan duen pisua.

Gainerakoan, emaitzak multzoka aztertuta, honako joera hauek antzema-ten dira:

- Euskal nagusitasunezko hiztunak euskaraz aritu dira euren seme-alabekin ia erabat, aldaketarik gabe, aztertu dugun epealdi osoan.
- Nagusitasunik gabeko elebidunen multzoan asko igo da euskararen batez besteko erabilera seme-alabekin, 1991ko % 73,4tik 2016ko % 90,2ra.
- Erdal elebidunen eta erdaldun hartzaileen kasuan, berriz, jaitsi egin da seme-alabekiko erabilera; % 61,6tik % 55,7ra erdal elebidunen kasuan eta % 24,9tik % 16,5era erdaldun hartzaileen kasuan. Jaitsiera horiek azken 5-10 urteotan izan dira bereziki indartsuak. Arretaz jarraitu beharreko joera dugu; ezin dugu ahaztu bi hiztun multzo horiek direla azken 25 urteotan gehien handitu direnak. Oraingoan, hipotesi gisa, honako hiru azalpen-bide posible hauek bururatzen zaizkigu, berariazko ikerketek frogatu edo ezeztatu beharko lituzketenak. Batetik, posible da hiztun multzo horien euskarazko gaitasuna ahulagoa izatea gaur egun epealdiaren hasieran baino, eta horrek gero eta zailagoa/pisutsuagoa egitea seme-alabei euskaraz egitea. Bigarrenik, litekeena da hiztun horien sareen osaeran aldaketak gertatu izatea, eta zehazki, euskaldun-erdaldun bikoteak ugaritu izana, eta horrek jaitsarazi izana seme-alabekiko euskararen erabilera. Hirugarrenik, posible da hiztun multzo horien motibazioetan ere aldaketak gertatu izana eta motibazio euskaltzalea duten hiztunen pisu erlatiboa jaitsi izana. Hiru azalpen-bideak bateragarriak dira eta zerikusia izango dute guztiek azken hamarkadetan erdal elebidun eta erdaldun hartzaileen multzoek izan duten hazkundearekin. Berariazko ikerketek argitu beharko dute multzo horietan seme-alabekin egiten den erabileran izan duen beherako joera zein neurritan azaltzen duten hiru azalpen-bide horiek eta aipatu gabeko besteren batzuek.

129. Grafikoa:

Euskararen batez besteko pisua seme-alabekiko erabileran, hizkuntza-gaitasunaren arabera. Euskara ondo ulertzen duten 50 urtetik beherako gurasoak. Euskal Herria, 1991-2016



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko ISLetatik abiatuta. Zehazki, ISL-105 eta ISL-001 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 eta 11.3 puntuetan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

19.3 Familiako transmisioaren azterketa, guraso eta seme-alabekiko erabileran oinarrituta

- *Hiztunek euren gurasoekiko eta euren seme-alabekiko dituzten erabilera-ohiturak alderatuta, zer-nolako ondorioak atera ditzakegu euskararen transmisio-prozesuen inguruan belaunaldiarteko ikuspegiz?*

Metodologia-atalean, gurasoekiko eta seme-alabekiko erabilera-ohituretan oinarrituta, belaunaldiarteko transmisioa lantzeko hainbat indize aurkeztu ditugu, Katalunian landu dituztenen eredura eratuak. Indize horietarako kalkuluak bi eratara egin ditugu: hiztun guztiak aintzat hartuta batetik eta hiztunen artean seme-alabak dituzten eta gurasoren bat bizirik dutenak hartuta bestetik. 2016ko emaitzak 175. Taulan aurkezten ditugu, eta horien irakurketa azkar bat egingo

dugu orain, seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiztunen emaitzetan oinarrituta²⁶⁶:

- Abiapuntua argia da: askoz gehiago erabiltzen dute Euskal Herriko hiztunek euskara seme-alabekin gurasoekin baino. Zehazki, % 17,2k egiten dute nagusiki euskaraz seme-alabekin, eta gurasoekin, berriz, % 10,0k. Erdararen kasuan, aurkakoa gertatzen da: gutxiagok erabiltzen dute nagusiki gaztelania-frantsesa seme-alabekin (% 78,5) gurasoekin baino (% 86,7).
- Belaunaldiarteko transmisioaren indizeek (BATI indizeek) erakusten digute belaunaldi batean, guraso eta seme-alabekiko erabilerari erreparatuz, aztertu dugun hiztun multzo osoaren % 7 bat *irabazi* duela euskarak eta % 8 *galdu* erdarak²⁶⁷. Hori litzateke belaunaldi batean izan den aldaketaren neurria gizarte osoarekiko; aldaketa hori, jakina, euskararen *alderako* eta erdaren *kalterako* izan dela esaten digute indize horiek.
- Hizkuntza-aldaketaren indizeek (HAI indizeek) esaten digute gurasoekin nagusiki euskaraz egiten EZ dutenen % 8ak euskaraz egiten dutela nagusiki seme-alabekin; eta galerei erreparatuta, gurasoekin nagusiki erdaraz egiten dutenen artean, % 9ak ez duela seme-alabekin nagusiki erdaraz egiten.
- Vila indizeetako lehenak, azkenik, adierazten du gurasoekin baino % 72 gehiagok hitz egiten dutela euskaraz seme-alabekin. Hots, gurasoekin euskaraz hitz egiten dutenen multzoa erreferentzia gisa hartuta, % 72 gehiago direla seme-alabekin euskaraz hitz egiten dutenak: hazkunde erlatibo handia da euskararentzat belaunaldiarteko bilakaeraren ikuspegitik. Eta galerei erreparatuta, indize horrek esaten digu -% 62ko galera izan duela erdarak seme-alabekiko erabileran, gurasoekin nagusiki erdaraz egiten EZ dutenen multzoa erreferentzia gisa hartuta.

²⁶⁶ Kopuru zehatzak aldatu egingo lirartekeen arren, irakurketa honen zentzua ez litzateke askorik aldatuko hiztun guztien multzoari buruzko datuetan oinarrituta egingo bagenu. Horregatik, ez dugu irakurketa bikoiztuko.

²⁶⁷ Euskararen irabazien eta erdararen galeren kopuruak ez datoz guztiz bat, tarteko kategoria bat ere badagoelako, nagusitasun argirik gabeko erabilerak biltzen dituen.

175. Taula:

Hiztunen erabilera-ohiturak guraso eta seme-alabekiko, eta hortik eraikitzen diren BATI, HAI eta Vila indizeak. Euskal Herria, administrazio eremuen arabera, 2016

	Hiztun guztiak				Seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiztunak			
	EH	EAE	NG	IEH	EH	EAE	NG	IEH
Seme-alabekin euskaraz soilik edo nagusiki (%)	15,3	18,9	6,0	7,4	17,2	21,0	8,2	6,9
Seme-alabekin erdaraz soilik edo nagusiki (%)	81,3	77,0	92,0	90,7	78,5	74,0	88,9	90,7
Gurasoekin euskaraz soilik edo nagusiki (%)	10,0	12,1	4,2	6,0	10,0	11,8	4,2	7,5
Gurasoekin erdaraz soilik edo nagusiki (%)	84,2	81,1	93,3	88,6	86,7	84,7	94,3	87,4
Hiztun guztien multzoan eragindako aldaketaren neurriaren adierazleak (ISL-701)								
BATI euskara	0,05	0,07	0,02	0,01	0,07	0,09	0,04	-0,01
BATI erdara	-0,03	-0,04	-0,01	0,02	-0,08	-0,11	-0,05	0,03
Indize erlatiboak hazteko dagoenarekiko (ISL-702)								
HAI euskara	0,06	0,08	0,02	0,01	0,08	0,10	0,04	-0,01
HAI erdara	-0,03	-0,05	-0,01	0,02	-0,09	-0,13	-0,06	0,04
Indize erlatiboak hazten edo ahultzen ari den jatorrizko multzoarekiko (ISL-703)								
Vila euskara	0,53	0,56	0,43	0,24	0,72	0,77	0,94	-0,08
Vila erdara	-0,18	-0,21	-0,19	0,18	-0,62	-0,70	-0,96	0,26

Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-701, ISL-702 eta ISL-703 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.7 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Datu horiek guztiak kontuan hartuta, gurasoekiko eta seme-alabekiko erabiltzen den hizkuntza alderatzeak, indarberritzeari begira, irudi baikorra uzten digu euskararentzat: euskara aurrera egiten ari da alor horretan. Kapitulu honen hasieratik behin eta berriz ikusi dugun joera positiboa bete-betean baieztatzen dute emaitza hauek ere. Euskararen komunitatearen neurri erlatiboki txikia dela eta, datuek erakusten duten belaunaldiarteko aldaketa positiboak ez du hainbeste pisurik gizartea orokorrean hartuta: % 8 ingurukoa izango litzateke, ikuspegi horretatik, gizarte osoan euskarak belaunaldi batean “irabazitakoa”. Datuak askoz ere ikusgarriagoak dira erreferentzia abiapuntuko taldean jarri eta erlatiboki kalkulatu: gurasoekin euskaraz egiten dutenen multzoarekiko, % 72 da euskararentzat *irabazitakoa*, aurrerapen erlatibo handia, ezbairik gabe. Kopuru hori ere lehenago aipatu dugun transmisio-bulkadaren erakusle argia da.

Emaitza interesgarriak uzten ditu, halaber, lurraldekako azterketak. Hasteko, Iparraldearen eta Hegoaldearen arteko alde adierazgarria aipatu beharra dago. Iparraldean ez dago alde handirik gurasoekiko eta seme-alabekiko erabileran: gurasoekin apur bat gehiago egiten dute, baina ez dago alde handirik²⁶⁸.

²⁶⁸ Azalpenak, lehenago esan bezala, seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiztun multzoan oinarrituta egiten ari gara. Hiztun guztiak aintzat hartuko bagenitu, Iparraldeko datuak aldatu egingo lirateke, multzo horretan gehixeago baitira seme-alabekin euskaraz aritzen direnak gurasoekin aritzen direnak baino, taulako datuetan ikus daitekeen bezala.

Hegoaldeko hiztunek, berriz, gehiago egiten dute euskaraz seme-alabekin gurasoekin baino. Hegoaldearen barruan, bestalde, BATI eta HAI indizeek EAEn puntuazio hobek erakusten dituzte euskararentzat Nafarroan baino; eta Vila indizeek, berriz, hobek Nafarroan. Alde horiek zerikusia dute toki batean eta bestean euskaldunen komunitatearen neurriarekin (erlatiboki handiagoa EAEn, txikiagoa Nafarroa Garaian). Gizarte osoaren neurriarekiko, EAEn gehiago aurreratu da Nafarroan baino; jatorrizko multzotzat gurasoekin euskaraz egiten dutenak harturik, berriz, Nafarroan gehiago aurreratu da EAEn baino. Edonola ere, Hegoaldeko bi eremuotan, belaunaldiarteko ikuspegiak euskararen alde jokutzen du, aztertzen ari garen datuen arabera bederen.

Hizkuntzak irauteko eta indarberritzeko funtsezkoa den familia-transmisioari buruzko irudi baikorra uzten dute, hortaz, landu ditugun adierazleen emaitzek. Hala ere, zuhurtzia handiz interpretatu behar dira indize horiek. Izan ere, indize horien planteamenduak zentzu bete du guraso eta seme-alabekiko erabilera-ohiturak bizitza osoan finkoak diren hiztun multzoentzat. Gurasoekin beti hizkuntza bera erabili izan badugu eta seme-alabekin ere berdin gertatu bada, katalanengandik ekarri ditugun indize horiek guztiz egokiak dira belaunaldiarteko etxeko transmisioaren gaia fin aztertzeke. Errealitatean, ordea, badakigu gauzak ez direla beti horrela. Aurrerago ikusiko dugun bezala, euskal hiztunen sail batek seme-alaba/guraso harremana euskaraz hasten du seme-alabak jaio eta lehenengo urteetan, eta denborak aurrera egin ahala, euren harremana “erdaldunduz” joaten da. Bizitzan zehar erabilera-ohitura horiek aldatzen dituzten hiztunen errealitatea ez dute egoki jasoko indize horiek. Adibidez, gerta daiteke indize horietan “irabazi” gisa zenbatzen ditugun hainbat kasu (gurasoekin erdaraz eta seme-alabekin euskaraz ari diren hiztunak) berez irabazi argia ez izatea, baldin eta hiztun horrek bere bizitzaren hasieran gurasoekin euskaraz jardun bazuen eta gaur egun, inkesta egin den unean, gurasoekin erdaraz aritzen bada. Indize horiek ez dituzte tankera horretako mugimenduak antzemango, eta “irabazi” gisa aurkeztuko dizkigute berez gurasoekiko erabilera-ohituretan galaratik ere baduten mugimenduak. Horregatik, esan bezala, zuhurtzia handiz interpretatu behar dira indize horien datuak; joera nagusi batzuen adierazle gisa hartu daitezke, ez hainbeste joeren kuantifikazio zehatz eta leial gisa. Zuhurtzia, azterketa sakonagoek aipatu dugun fenomenoak indize horiei nola eragiten dien argitu arte gutxienez.

19.4 Euskal Herriko transmisio-joeren alderaketa Galizia eta Herrialde Katalanekin

- *Ba al dugu nazioarteko erreferentziarik transmisioaren alorrean euskararen egoera kokatzeko? Zer diote?*

Aurreko puntuan aurkeztu ditugun indizeak sortzerakoan genuen helburuetako bat hauxe zen: indize horiek nazioartean alderagarriak izatea. Nazioartean alderaketa interesgarriak egin ditzakegu, oraingoz, Galiziarekin eta Herrialde Katalanekin. Helburu horrekin sortu ditugu 176 eta 177. Taulak. Lehenengoan “seme-alabak eta guraso bat gutxienez bizirik duten hiztunak” kontuan hartuta egin dira kalkuluak eta bigarrenean hiztun guztiak aintzat hartuta. Horien guztien irakurketa azkar bat eginda, koka dezagun Euskal Herriko eta bertako hiru administrazio-eremuetako euskararen transmisioari dagokion errealitatea testuinguru zabalago batean.

176. Taula:

Seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturak eta BATI, HAI zein Vila indizeak. Galizia, Katalunia eta Euskal Herria administrazio-eremuka, 2016-2018. Seme-alabak eta gutxienez guraso bat bizirik duten hiztunak.

	Nafarroa				Katalunia	Galizia
	EH	EAE	Garaia	Ipar EH		
	2016	2016	2016	2016	2018	2016
Seme-alabekin euskaraz* soilik edo nagusiki (%)	17,2	21,0	8,2	6,9	37,4	41,6
Seme-alabekin erdaraz* soilik edo nagusiki (%)	78,5	74,0	88,9	90,7	40,3	56,8
Gurasoekin euskaraz* soilik edo nagusiki (%)	10,0	11,8	4,2	7,5	26,7	54,0
Gurasoekin erdaraz* soilik edo nagusiki (%)	86,7	84,7	94,3	87,4	50,9	41,1
Hiztun guztien multzoan eragindako aldatetaren neurriaren adierazleak (ISL-701)						
BATI euskara (edo dagokion bertako hizkuntza)	0,07	0,09	0,04	-0,01	0,11	-0,12
BATI erdara (beste hizkuntza)	-0,08	-0,11	-0,05	0,03	-0,11	0,16
Indize erlatiboak hazteko dagoenarekiko (ISL-702)						
HAI euskara (edo dagokion bertako hizkuntza)	0,08	0,10	0,04	0,01	0,15	-0,27
HAI erdara (beste hizkuntza)	-0,09	-0,13	-0,06	0,04	-0,21	0,38
Indize erlatiboak hazten edo ahultzen ari den jatorrizko multzoarekiko (ISL-703)						
Vila euskara (edo dagokion bertako hizkuntza)	0,72	0,77	0,94	-0,08	0,40	-0,23
Vila erdara (beste hizkuntza)	-0,62	-0,70	-0,96	0,26	-0,22	0,27

Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-701, ISL-702 eta ISL-703 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.7 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza]. Horretaz gain, Galiziarako Loredo eta Monteagudo (2017) eta Kataluniarako *Enquesta d'usos lingüístics de la població, EULP*, 2018 (Generalitat de Catalunya, 2019). Berez, Kataluniako datu horiek ez dira argitalpen horretan azaltzen; gure berriarazko eskaera bati bide emanez, Kataluniako Generalitateak gure esku jarritakoak dira.

Oharra(*): Euskaraz jartzen duen tokian, galiziera Galiziarako eta katalana Kataluniarako; erdara jartzen duen tokian, gaztelania Katalunia eta Galiziarako.

177. Taula:
Seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturak eta BATI,
HAI zein Vila indizeak. Galizia, Katalunia eta
Euskal Herria administrazio-eremuka, 2013-2016. Hitzun guztiak.

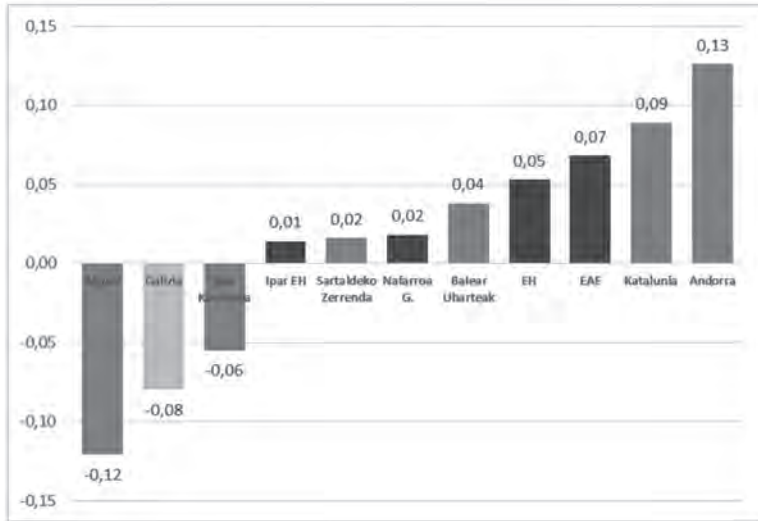
	EH 2016	Nafarroa			Galizia 2013	Balear Sartaldeko			Ipar		
		EAE 2016	Garala 2016	Ipar EH 2016		Katalunia 2013	Uharreak 2014	Zerrenda 2014	Alguer 2015	Katalunia 2015	Andorra 2014
Seme-alabekin euskaraz* soilik edo nagusiki (%)	15,3	18,9	6,0	7,4		37,3	41,1	54,3	4,5	1,0	41,4
Seme-alabekin erdaraz* soilik edo nagusiki (%)	81,3	77,0	92,0	90,7		47,1	46,1	32,1	85,2	87,3	26,6
Gurasoekin euskaraz* soilik edo nagusiki (%)	10,0	12,1	4,2	6,0		28,4	37,3	52,7	16,6	6,5	28,8
Gurasoekin erdaraz* soilik edo nagusiki (%)	84,2	81,1	93,3	88,6		53,3	45,4	29,4	53,7	66,8	31,9
Hitzun guztien multzoan eragindako aldaketaren neurriaren adierazleak (ISL-701)											
BATI euskara (edo dagokion bertako hizkuntza)	0,05	0,07	0,02	0,01	-0,08	0,09	0,04	0,02	-0,12	-0,06	0,13
BATI erdara (beste hizkuntza)	-0,03	-0,04	-0,01	0,02		-0,06	0,01	0,03	0,32	0,21	-0,05
Indize erlatiboak hazteko dagoenarekiko (ISL-702)											
HAI euskara (edo dagokion bertako hizkuntza)	0,06	0,08	0,02	0,01		0,12	0,06	0,03	-0,15	-0,06	0,18
HAI erdara (beste hizkuntza)	-0,03	-0,05	-0,01	0,02		-0,12	0,02	0,09	0,59	0,31	-0,17
Indize erlatiboak hazten edo ahultzen ari den jatorrizko multzoarekiko (ISL-703)											
Vila euskara (edo dagokion bertako hizkuntza)	0,53	0,56	0,43	0,24		0,31	0,10	0,03	-0,73	-0,85	0,44
Vila erdara (beste hizkuntza)	-0,18	-0,21	-0,19	0,18		-0,13	0,01	0,04	0,68	0,62	-0,08

Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-701, ISL-702 eta ISL-703 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.7 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza]. Horretaz gain, Galiziarako Loredo eta Monteagudo (2017) eta Herrialde Katalanetarako, Torres (2019).

Oharrak: Euskal Herrirako, gurasoekiko erabilera guraso bat bizirik duten hitzunak soilik hartzen dira aintzat (euskal ISL ez baita galdetzen hildako gurasoekiko erabilera-ohituraz); Andorraren kasuan, seme-alabekiko eta gurasoekiko ehunekoek “katalanez soilik” kategoriari dagozkio.

(* Euskaraz jartzen duen tokian, galiziera Galiziarako eta katalana Herrialde Katalanetarako; erdara jartzen duen tokian, lurralde bakoitzeko “beste hizkuntza nagusia” Herrialde Katalanetarako eta Galiziarako.

130. Grafikoa:
 Belaunaldiarteko transmisioaren indizea (BATI) hizkuntza gutxituetan,
 hiztun guztiak aintzat hartuta. Galizia, Herrialde Katalanak eta
 Euskal Herria administrazio-eremua, (2013-2016).

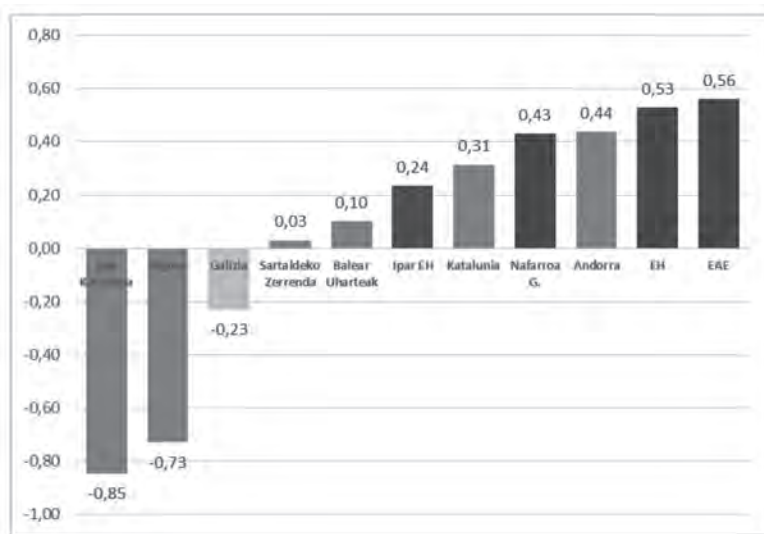


Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-701 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.7 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza]. Horretaz gain, Galiziarako Loredó eta Monteagudo (2017) eta Herrialde Katalanetarako, Torres (2019).

Oharrak: Euskal Herrirako, gurasoekiko erabileran guraso bat bizirik duten hiztunak soilik hartzen dira aintzat (euskal ISL_n ez baita galdetzen hildako gurasoekiko erabilera-ohituraz); Andorarako, seme-alabekiko eta gurasoekiko ehunekoek “katalanez soilik” kategoriari dagozkie.

131. Grafikoa:

Hizkuntza gutxituaren belaunaldiarteko irabazien Vila indizea, hiztun guztiak aintzat hartuta. Galizia, Herrialde Katalanak eta Euskal Herria administrazio-eremuka, (2013-2016).



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-703 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.7 azpikapituluhan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza]. Horretaz gain, Galiziarako Loredo eta Monteagudo (2017) eta Herrialde Katalanetarako, Torres (2019).

Oharrak: Euskal Herrirako, gurasoekiko erabilera guraso bat bizirik duten hiztunak soilik hartzen dira aintzat (euskal ISLn ez baita galdetzen hildako gurasoekiko erabilera-ohituraz); Andorarako, seme-alabekiko eta gurasoekiko ehunekok “katalanez soilik” kategoriari dagozkio.

Galizieretik alderaketak ez du zalantzarako tarte handirik uzten. Galizieraren erabilera (kasu honetan guraso zein seme-alabekin) euskararena baino askoz handiagoa izan arren, belaunaldiarteko transmisioa atzeraka doa Galizian, 176. Taulan ikus daitekeen bezala. Galiziera seme-alabekin dezente gutxiago erabiltzen denez gurasoekin baino, indizeek balio negatiboak hartzen dituzte. Galizieraren aldean, askoz balio hobea hartzen ditu euskarak bai Euskal Herri osoan eta baita hiru administrazio-eremuetan ere. Galizian galera da nagusi, Euskal Herrian irabazia; seme-alabak eta guraso bat gutxienez bizirik duten multzoen BATI indizeei erreparatuta, aldeak argiak dira: +0,07ko balio positiboa hartzen du Euskal Herrian eta -0,12ko negatiboa Galizian. Kalkuluak hiztun guztiak aintzat hartuta eginda (ikus 177. Taula), alde txikiagoarekin bada ere, Galiziarako baino transmisio-maila hobea erakusten dute datuek Euskal Herrirako (-0,08 eta +0,05eko indizeak hurrenez hurren).

Katalanaren egoera askotarikoa da eta izugarri aldatzen da eremuz eremu. Ipar Katalunia eta L'Alguer dira katalanaren erabilera apalena duten eremuak eta, era berean, horiek dira belaunaldiarteko transmisioan galerarik handienak dituztenak. Beste muturrean Katalunia eta, batez ere, Andorra ditugu, non katalana dezente gehiago erabiltzen den seme-alabekin gurasoekin baino; belaunaldiarteko indizeek balio positibo sendoak hartzen dituzte bertan. BATI indizeen balioen arabera, bi muturreko multzo horien arteko transmisio-mailan legoke euskara Euskal Herriko hiru eremuetan, 130. Grafikoan ikus daitekeen bezala: Katalunia eta Andorraren mailaren azpitik, baina L'Alguer eta Ipar Katalunian baino askoz gorago. Euskal Herriko batez bestekoa Balear uharteen balioetatik dago hurbilen, EAEko Kataluniakotik, eta Nafarroa zein Iparraldekoa Sartaldeko Zerrendakotik. Aipatu beharrekoa da, ezagutzari eta erabilerari dagokienez, hizkuntza gutxitua askoz indartsuagoa azaltzen zaigula Herrialde Katalanetako hiru eremu horietan (Katalunia, Balear uharteak eta Sartaldeko Zerrenda) Euskal Herrian eta bertako administrazio-eremuetan baino. Eta hala eta guztiz, belaunaldiarteko bilakaeran izandako aldaketa hiztun multzo osoarengan neurtzen duen BATI indizeetan hiru euskal eremuak ez dabilta katalanezko hiru eremu horietatik urruti. Horrek esan nahi du erlatiboki txikia den euskal hiztun-komunitateak, txikia izanagatik ere, handiagoa den katalanaren komunitateak bezainbesteko aldeko mugimendua eragiten duela belaunaldiarteko transmisioari dagokionez.

HAI indizeen informazioak BATI indizeekin ikusten genuena berrestera garamatza, ñabardura batekin. Logikoa den bezala, HAI indizeek, “handitu zitezkeenarekiko zenbat handitu den” kalkulatzeko dutenez, BATI erakusten zizkigun kopuruetatik abiatuta, HAI indizea BATI arekiko gutxiago handitzen da euskara bezala bere lurraldean erlatiboki hizkuntza-komunitate txikiagoak direnetan, Andorrako, Balear uharteetako eta Kataluniako komunitate handiagoetan baino.

BATI indizeak jatorrizko komunitatearekiko erlatiboki islatzen duen aurrerakada-atzerakada hobeto ikusten da Vila indizeak aztertuta (131. Grafikoan ikus daitezke datuak). Gogoratu dezagun Vila indizeak zer neurtzen duen: gurasoekin hizkuntza gutxituan hitz egiten dutenen multzoa erreferentzia gisa hartuta, zenbat handitu den seme-alabekin hizkuntza horretan aritzen direnen multzoa. Indize horretan, sailkapeneko goiko aldean azaltzen zaizkigu hiru euskal lurraldeak. Lehen lekuan EAE azaltzen zaigu (seme-alabekin % 56 gehiago erabiltzen da euskara gurasoekin baino), Nafarroa ia Andorraren pare eta Kataluniaren aurretik azaltzen zaigu, eta Ipar Euskal Herria Kataluniaren atzetik, baina gainerako eremu guztien aurretik. Bereziki interesgarria da Ipar Euskal Herriko eta Ipar Kataluniako errealitateak alderatzea. Frantziako Estatuaren mendean dauden bi lurralde horietan hizkuntza gutxituak estatus juridiko berbera izanda, eta 177. Taulako datuek erakusten duenez bi lurralde horietan hiz-

tunek euren gurasoekin aritzerakoan hizkuntza gutxituak pisu bertsua izanik, % 6,0koa Ipar Euskal Herrian eta % 6,5eko Ipar Katalunian, alde ikusgarriak daude seme-alabekiko erabileran: % 7,4koa da Iparraldean eta % 1,0koa Ipar Katalunian. Transmisio-dinamika ezberdinak daude bi lurralde horietan, galera-prozesu bizia Ipar Katalunian; Iparraldean, berriz, zailtasunik falta ez bada ere, komunitatearen mugen barnean hizkuntzari eusteko joera erakusten dute 2016ko datuek. Joera hori, bestalde, bat dator Frantziako Institut national d'études démographiques-ek (INED) eta INSEEk urte batzuk lehenago argitaratu zituzten datuekin (Deguillaume eta Amrane, 2002; Deprez *et al.*, 2002): euskararen transmisioa urrun azaltzen zen jarraipena ziurtatzetik, baina Frantziako beste hizkuntza gutxituena baino hobea zen (bretoiera, korsikera, katalana, okzitania...), eta higadura apalagoa ageri zuen.

Horrela, bada, nazioartean eskura ditugun erreferentziak aintzat hartuta, transmisioaren alorrean hiztun-komunitate sendo gisa azaltzen zaigu euskararena.

20. HIZKUNTZA-BILAKAERA ETA HIZKUNTZEN BIZI-INDARRAREN NEURKETA

Atal teorikoan azaldu dugun bezala, hizkuntza-bilakaera esaten diogu hiztunek euren bizitzako lehen urteetatik *gaur egun* arte, inkesta egin izan den unea arte, izan duten bilakaerari, bai gaitasunean eta baita erabileran ere. Horretarako, haur txikiak ziren garaian hiztunek zuten hizkuntza-gaitasuna eta erabilera-maila alderatu egin ohi da zentsua edo inkesta egin den garaiko hizkuntza-gaitasun eta erabilera-mailarekin. Ikusiko dugun bezala, hiztunen bizitzan zentzu horretan gertatzen diren aldaketa-prozesuak ez dira garrantzirik gabeak hizkuntza gutxietuen bizi-indarra zehazterakoan eta aurrera begira zer-nolako joera izan dezaketen erakusterakoan (indarberritzekoa edo ahultzekoa). Horren jakitun, gurean hizkuntza-bilakaera zertan den aztertuko dugu orain, gaitasunaren ikuspegitik lehenbizi eta erabilerarenetik ondoren.

20.1 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera

- *Nola aldatu da hiztunen hizkuntza-gaitasuna jaio eta lehen urteetan zutenetik gaur egun dutenera? Zehazki, zer-nolako izan da bilakaera hori multzoka, jatorrizko euskaldunak, jatorrizko erdaldunak eta jatorrizko elebidunak bereizita?*
- *Aldaketarik gertatu al da alderdi horretan azken hamarkadetan?*

20.1.1 Haur txikitako gaitasuna versus oraingo gaitasuna

Gaitasunezko hizkuntza-bilakaerara hurbilpen azkar bat egiteko, 178. Taulan bi adierazle erkatu ditugu: hiztunek haurrak zirenean ikasi zuten lehenengo hizkuntza zein izan zen batetik eta *egungo* euren hizkuntza-gaitasuna zein den bestetik. Bertan ikus daitekeenez, haur txikiak zirela gaztelania/frantsesa bakarrik jaso zuten hiztunen multzoa baino handiagoa da gaur egun erdal gaitasuna nagusi duten hiztunen multzoa, % 79,5ekoa eta % 84,2koa hurrenez hurren (+4,7 puntutako hazkundea, bi kopuru horien kenketa eginda). Lehen hizkuntza euskara izan zutenen multzoa eta egun euskal gaitasuna nagusi duten hiztunen multzoa alderatuta, ordea, aurkako joera ikusten dugu: % 15,1 dira lehen hizkuntza euskara izan zutenak eta % 7,4 egun euskaraz errazago moldatzen diren

hiztunak (-7,7 puntuko galera). Bi datu horien alderaketak esaten digu bizitzako lehen urteetan euskara lehen hizkuntza izan zutenen erdiek baino gehiagok bizitzan zehar galdu egin dutela euskarazko nagusitasuna. Tartean dagoen multzoa, azkenik, nagusitasun argirik gabeko hiztunena, handitu egin da hiztunen bizitzako lehen urteak eta egungo egoera alderatuta (% 5,4tik % 8,4ra, 3 puntuko igoera).

Laburtuz, bada, gaztelania/frantsesa indartsuago eta euskara ahulago daude elkarrizketatu dituzten hiztunengan inkesta egin den unean haur txikiak zirenean baino. Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren ikuspegi orokor hori azalduta, goazen datuak xeheago azterttera.

178. Taula:
Hiztunen lehen hizkuntzaren eta hizkuntza-gaitasunaren alderaketa orokorra.
Euskal Herria, 2016

Lehen hizkuntza (%)		Hizkuntza-gaitasuna (%)		Aldea: Hizkuntza gaitasuna - lehen hizkuntza
Euskara	15,1	Euskaldun elebakarrak *	0,2	- 7,7
		Euskaldun hartzaileak *	0,2	
		Euskal elebidunak *	7,0	
		Euskal gaitasuna nagusi duten hiztunak	7,4	
Biak	5,4	Nagusitasunik gabeko elebidunak	8,4	+ 3,0
Gaztelania / Frantsesa	79,5	Erdal elebidunak	12,6	+ 4,7
		Erdaldun hartzaileak	7,8	
		Erdaldun elebakarrak	63,9	
		Erdal gaitasuna nagusi duten hiztunak	84,2	
GUZTIAK	100,0	GUZTIAK	100,0	0,0

Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-001 eta lehen hizkuntzari buruzko galderari emandako erantzunak baliatu dira (ISL-001 adierazleari buruzko azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.2 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

20.1.2 Bi hiztun multzo, bi errealitate

Gaitasunezko hizkuntza-bilakaerarekin, atal metodologikoan azaldu dugun bezala, hiztunek txiki-txikitan jaso zuten hizkuntza-gaitasunetik gaur egun-gora dagoen aldea ikertzen da. Abiapuntu hau darabilgu: euren bizitzako lehen urte haietan hitz egiten ikasi zutenean, erdaldun elebakar hasi zutela euren ibilbidea H1 gaztelania/frantsesa izan zuten hiztunek; euskaldun elebakar hasi zutela

euren ibilbidea H1 euskara izan zutenek; eta nagusitasunik gabeko elebidun gisa hasi zutela euren ibilbidea H1 bi hizkuntzak izan zituzten hiztunek.

Zer gertatzen da urteek aurrera egin ahala? Gaitasun mailan euren jatorrizko hizkuntzari eusten al diote Euskal Herriko hiztunek edo aldatu egin zaie? Eta lortzen al du hizkuntza-komunitate batek jatorriz *beste* hizkuntzan hazi diren hiztunak erakarri eta *bere* hizkuntza ikastea? Zer-nolako da gai horretan jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdaldunen errealitatea? Metodologia-atalako 146. Taulako sailkapen xehea erabilia, galdera horiei maila eta ikuspegi ezberdinetatik erantzun ahal zaie. Taula hartatik hainbat datu hautatuko ditugu ondorengo orriotan, grafikoen bidez aurkeztu eta lehen irakurketa oinarritzko bat egiteko.

132. Grafikoa lehen hizkuntza euskara izan zuten hiztunen (jatorrizko euskaldunen) eta lehen hizkuntza erdara izan zutenen (jatorrizko erdaldunen) gaitasunezko bilakaera erakusten da. Multzo bakoitzerako, haur txikitako gaitasuna erakusten da batetik; horretarako, suposatu dugu multzo bakoitzeko hiztunek hizkuntza hori soilik ulertzen zutela euren bizitzako lehen urteetan. Bestetik, inkesta egin zen unean hiztun horiek aitortu zuten gaitasuna erakusten da. Grafiko horretan 2001. urteko datuak erakusten ditugu, hori izan zelako ISLn erdal gaitasunari buruz galdetu zen azken urtea, eta, beraz, gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren ikuspegi osoa eskain diezagukeen azkena. Lehen begiratu batean antzematen den bezala, jatorrizko bi multzo horien hizkuntza-bilakaeraren prozesuak bata bestearengandik ezberdinak dira; euren arteko aldeak ikusgarriak dira:

- Jatorrizko erdaldun gehienak (% 85,0) elebakarren muturrean agertzen zaizkigu, ez dira euren jatorrizko abiapuntutik *mugitu* eta gaur egun euskara *ongi* edo *nahiko ongi* ulertzeko gaitasunik ere ez dute. Bestalde, euren artean *mugitu* diren gutxi horien artean ere, gehienak hurrengo bi posizioetara pasatu dira, haien jatorrizko puntutik askorik mugitu gabe. Oso gutxi dira euren hizkuntza-bilakaeran ibilbide luzeagoa egin duten jatorrizko erdaldunak.
- Jatorrizko euskaldunen errealitatea askoz ere sakabanatuagoa da, eta ia denak *mugitu* dira euren bizialdian; % 1,2k bakarrik jarraitzen dute abiapuntuko gaitasun-mailan, hots, euskal elebakartasunean. Ia denak mugitu dira, beraz. Eta mugitu diren horien artean, gainera, ez dira gutxi erdal gaitasunezko nagusitasuna adierazten duten posizioetaraino iritsi direnak. Aurreko multzoan ez bezala, badira izan litekeen eta bilakaerarik muturrekoena eginda euren jatorrizko hizkuntza, euskara, ahaztera iritsi diren hiztunak ere: % 11,6k galduta zuten euskaraz hitz egiteko gaitasuna eta % 7,1ek baita hizkuntza hori ulertzekoa ere.

Zenbateraino mugitu dira bi multzo horiek beste hizkuntzaren gaitasun-eremuaren norabidean? Kalkulu txiki bat egin daiteke grafikoko hizkuntza-gaitasunaren kategoria batetik hurrengora pasatzea pauso bat balitz bezala zenbatuta. Hauxe emaitza: jatorrizko erdaldunak batez beste 0,3 posizio mugitu dira euskararen eremuaren aldera, ez dira iritsi, beraz, pauso oso bat ematera eta gehienak abiapuntuan bertan daude, erdal elebakartasunean alegia. Jatorrizko euskaldunak, berriz, batez beste 3,1 posiziotan mugitu dira gaztelaniaren/frantsesaren eremuaren aldera. Ondorioz, multzo horren batez besteko egungo posizioa “nagusitasunik gabeko elebidunena” litzateke (“elebidun orekatuak” ISLren terminologian), euskaraz zein erdaraz berdin egiteko gai direla erantzun dutenen multzoan leudeke beraz.

Bi multzo horien hizkuntza-bilakaeraren prozesuak oso ezberdinak dira, hortaz. Hobeto ikusiko dugu hizkuntza bakoitzaren galerak eta irabaziak aztertuta.

132. Grafikoa:

Jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdalidunen hizkuntza-gaitasuna euren bizitzako lehen urteetan eta “gaur egun”. Euskal Herria, 2001

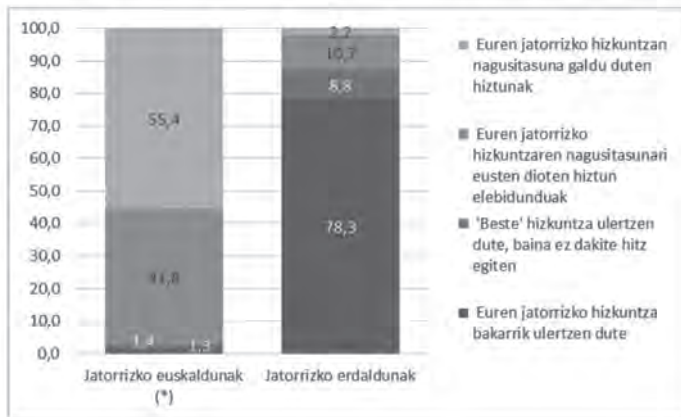


Iturria: egileak landua, 2001eko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-801 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguintistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

20.1.3 Euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren galerak gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran

Hizkuntza-bilakaeraren ikuspegitik galerak lantzeko hainbat datu aurki daitezke 146. Taulan. Datu horien guztien artean, guk orain nagusitasunaren galeran eta jatorrizko hizkuntzan hitz egiteko gaitasunaren galeran jarriko dugu arreta, 133. Grafikoaren laguntzaz. 2016ko datuetara etorruta, erdara lehen hizkuntza duten hiztun ia guztiak eusten diote erdararen nagusitasunari: % 97,8rentzat erdarak jarraitzen du izaten “errazen hitz egiten duten hizkuntza”. Euskara lehen hizkuntza izan dutenen artean, ordea, erdiek baino gehiagok galdu egin dute euskararen gaitasunezko nagusitasuna: jatorrizko euskaldunen % 44,6 baino ez dira errazago moldatzen euskaraz. Ehunekoiei beharrean kopuru absolutuei erreparatuta, jatorriz euskaldunak ziren 221.600 lagunek galdu dute euskarazko nagusitasuna, eta erdararen nagusitasuna galdu duten jatorrizko erdaldunak, berriz, 46.100 izan dira. Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeraren saldoa, hortaz, nabarmen negatiboagoa da euskararentzat irizpide horren arabera: -175.500ekoa zehazki. Eta, jakina, galera-irabaziak zenbatuta, nagusitasunezko 175.500 hiztun irabazi dituzte gaztelaniak/frantsesak.

133. Grafikoa:
Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera jatorrizko euskaldun eta jatorrizko erdaldunengan.
Euskal Herria, 2016



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra(*): erdara hitz egiteko eta ulertzeko gai ez diren jatorrizko euskaldunen datuak guk kalkulatu ditugu, proportzionalki, 2001ekoetan oinarrituta.

Euskarazko nagusitasuna galdu duten jatorrizko euskaldunen barruan, gainera, ehuneko txiki baina adierazgarri bat euskara “ahaztera” iritsi da, 146. Taulako datuetan ikus dezakegun bezala: lehen hizkuntza euskara izan zuten hiztunen % 5,7k²⁶⁹ ez zekiten 2016. urtean euskaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiten (22.600 hiztunen galera kopuru absolutuetan). Aitzitik, jatorrizko erdaldunen artean, ISLko elkarriketatu bakarrak ere ez du ahaztu bere jatorrizko hizkuntza (% 0,0)²⁷⁰.

Laburtuz, bada, jatorrizko hiztunen bi multzoetan aldeak handiak dira gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran izan diren galerei dagokienez: ia ez dago gaitasunezko galerarik erdal jatorria duten hiztunengan; euskal hiztunen kasuan, aitzitik, nagusitasunaren galera-prozesuak handiak dira eta multzo horretako hiztun gehienei eragiten diete. Are gehiago, jatorrizko 18 euskaldunetatik batek muturreko galera izan du eta gaur egun ez da euskaraz hitz egiteko gai.

20.1.4 Euskararen eta gaztelaniaren/frantsesaren irabaziaz gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran

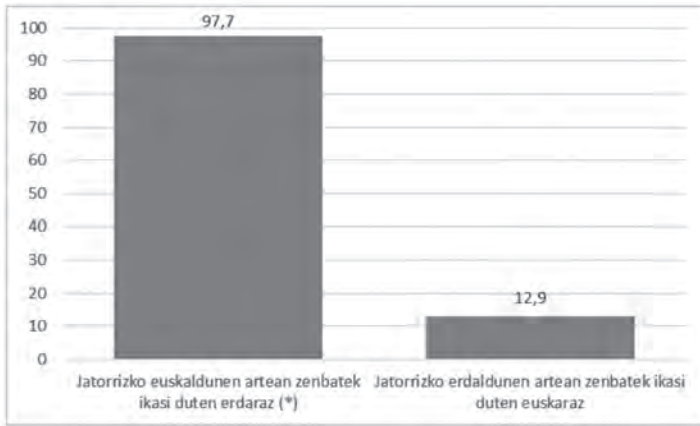
146. Taulako datuetan irakurtzen jarraituz, galdera honi erantzun nahi diogu orain: zer-nolako proportzioan ikasi dute hizkuntza bat jatorriz beste hizkuntzaren hiztunak zirenek? Zehatzago esanda, jatorriz euskaldunak ziren zenbatek dakite erdaraz hitz egiten eta jatorriz erdaldunak ziren zenbatek dakite euskaraz egiten? ISLko datuen arabera, jatorrizko euskaldun ia denek badakite erdaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiten (% 97,7k 2001eko datuaren arabera, ez dago berriagorik). Jatorrizko erdaldunen artean, ordea, zortzitik batek bakarrik daki euskaraz hitz egiten, % 12,9k 2016ko datuaren arabera. Kopuru absolutuetan esanda, jatorriz euskaldunak ziren 390.000²⁷¹ hiztunek dakite 2016. urtean erdaraz hitz egiten; euskaraz hitz egiten dakiten jatorrizko erdaldunak, berriz, 272.100 dira. Kasu horretan ere, beraz, saldoak euskararen aurkako emaitza ematen du, -118.000koa zehazki. Irabaziei begiratuta ere, beraz, erdaraz askoz ere hiztun gehiago irabazi ditu jatorriz euskaldunak zirenen artean euskaraz jatorriz erdaldunak zirenen artean irabazi dituenak baino.

²⁶⁹ Ehuneko hori EAEko 1986ko Mapa Soziolinguistikoan definitutako gal-indarra izango litzateke (Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia, 1989: 139).

²⁷⁰ Azken datu hori 2001ekoa da, gaiari buruz galdetu zen azken ISLkoa.

²⁷¹ 2016. urteko ISLn ez zen galdetu erdal gaitasunei buruz. 390.000 lagun kopuru horretara iristeko, gaiari buruz galdetu zen azken ISLn (2001ekoan) erdaraz ongi edo nahiko ongi hitz egiteko gai ziren hiztunen proportzioa aplikatu diegu 2016ko ISLk zenbatu zituen jatorrizko 399.644 euskaldunei.

134. Grafikoa:
 Jatorrizko euskaldunen eta jatorrizko erdaldunen artean zenbatak ikasi duten
 “beste” hizkuntza. Euskal Herria, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra (*): jatorrizko euskaldunek erdaraz duten ezagutzari buruzko datuak 2001. urtekoak dira (ez dago berriagorik).

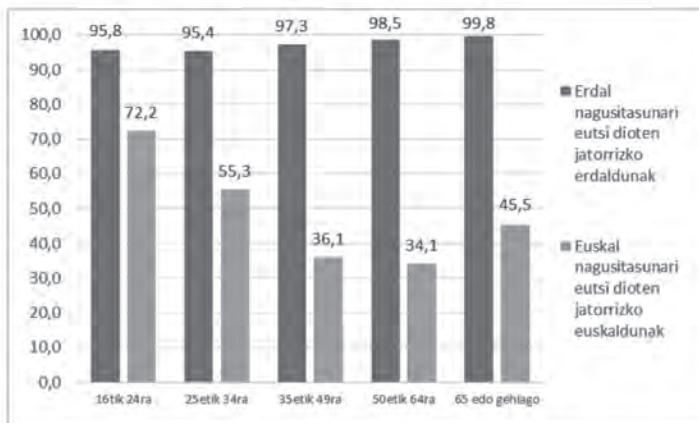
20.1.5 Adinaren arabeko aldeak

Aztertu ditugun bi alderdi horietan alde adierazgarriak daude adinaren arabera, 135. eta 136. Grafikoetan ikus daitekeen bezala. Oro har, erdalduntzea ahulagoa eta euskalduntzea indartsuagoa da belaunaldi gazteagoen artean.

Hala ere, belaunaldi gazteenean ere gaur egun erlatiboki euskarak galera gehiago du erdarak baino, eta erdarak irabazi gehiago euskarak baino.

135. Grafikoa:

**“Egungo” gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak, adinaren arabera.
Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal Herria, 2016 (%)**

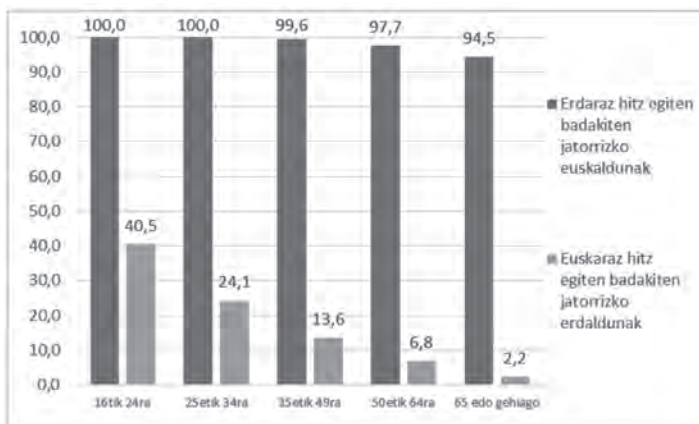


Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: jatorrizko euskaldunek erdaraz duten ezagutzari buruzko datuak 2001. urtekoak dira (ez dago berriagorik).

136. Grafikoa:

**“Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak, adinaren arabera.
Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal Herria, 2016 (%)**



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: jatorrizko euskaldunek erdaraz duten ezagutzari buruzko datuak 2001. urtekoak dira (ez dago berriagorik).

20.1.6 Nagusitasun-eremuen araberako aldeak

Testuinguru demolinguistikoaren araberako aldeak ere aztertu ahal izan ditugu (Hego Euskal Herrira mugatuko dugu azterketa hori). 137. eta 138. Grafikoetan ikus daitekeen bezala, alde adierazgarriak daude udaljerri-motaren arabera.

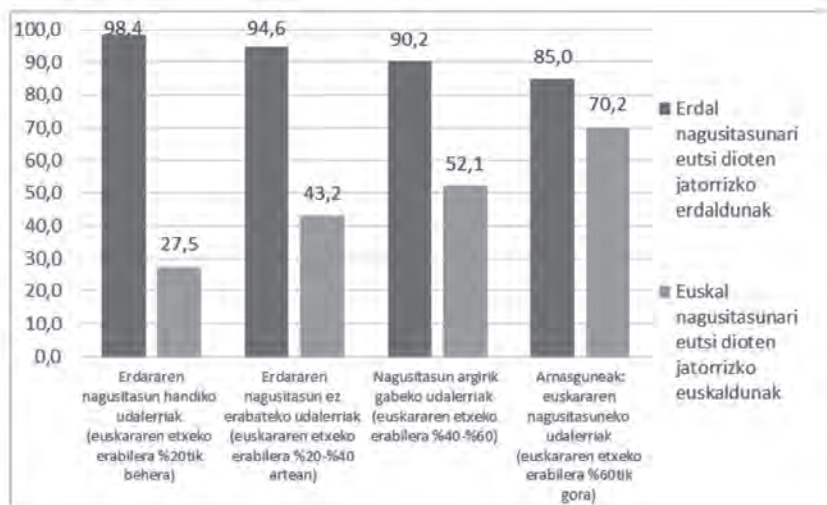
Joera argia da: zenbat eta ingurune erdaldunagoa, orduan eta handiagoa erdalduntze-dinamika eta ahulagoa euskalduntzea; zenbat eta ingurune euskaldunagoa, orduan eta handiagoa euskalduntze-dinamika eta ahulagoa erdalduntzea. Bi datu bakarrik aipatuko ditugu: txikitan euskara jaso eta gune erdaldunduenean bizi diren jatorrizko euskaldunen % 27,5ek bakarrik eusten diote euskararen nagusitasunari (euskaraz errazago egiten dute erdaraz baino); kopuru hori % 70,2ra iristen da arnaguneetan. Azterketa xeheagoen zain, argi gelditzen da hizkuntza-bilakaeraren prozesuak ezberdin gertatzen direla testuinguru demolinguistiko batzuetan eta besteetan. Nolanahi ere, badirudi euskara nagusi den udaljerrietan bizi diren hiztunen artean ere, gaur egun euskarak erlatiboki galera gehiago dituela erdaraz baino, eta erdaraz irabazi gehiago euskarak baino. Hots, arnaguneetan gehiago dira erlatiboki erdal nagusitasunari eusten dioten jatorrizko erdaldunak euskal nagusitasunari eusten dioten jatorrizko euskaldunak baino. Eta, batez ere, gehiago dira erdara ikasten duten jatorrizko euskaldunak euskara ikasten duten jatorrizko erdaldunak baino.

Nolanahi ere, ideia nagusia lehen aipatutakoa dugu: arnaguneetan, euskara sozialki nagusi den udaljerrietan, erdara nagusi den guneetan baino askoz ere ahulagoa da erdalduntzea eta indartsuagoa euskalduntzea. Esan beharra dago, gainera, pentsatzekoa dela errealitatean testuinguru demolinguistikoaren eta hizkuntza-bilakaerari loturiko prozesuen arteko harreman estua kopuru horiek erakusten dutena baino ere handiagoak izango dela, honako bi arrazoi hauen gatik: batetik, eremu batzuetan zein besteetan, bertan bizi diren hiztun guztien datuak landuta sortu ditugu grafikoetako datuak, baita kanpotik etorritakoenak ere. Berez, testuinguruak hizkuntza-bilakaeran izan dezakeen eragina aztertu nahi izanda, bizitza osoa edo denbora luze batean bertan bizi izan direnen errealitatea aztertzea litzateke egokiena. Gure grafikoetan, adibidez, arnaguneen datuetan udaljerri horietara kanpotik etorritako hiztunen errealitatea ere biltzen da, baita duela gutxi etorritakoena ere. Eremu horietan bizitza osoa (edo zati handi bat) bizi izan direnen errealitatea berariaz aztertzea garrantzitsua litzateke ingurune horiek bertako hiztunen hizkuntza-bilakaeran izan dezakeen eraginaren neurria zenbatekoa den zehatzago jakiteko. Zalantzarik ez dago, azterketa horrela eginda, berez testuinguru demolinguistikoaren arabera handiak diren aldeak ere handiagoak izango liriatekeela.

Bestalde, argitu behar da arnaguneen datuak multzo bakarrean aurkeztu ditugula, azpilaginen neurriek ez zutelako aukerarik ematen arnaguneak bi multzotan bereizteko nagusitasunaren arabera. Pentsatzekoa da, arnaguneen datuak bi multzotan bereizita lantzeko aukerarik bagenu, euskararen erabilera % 60-% 80an dutenak batetik eta % 80tik gorakoa dutenak bestetik, testuinguru euskaldunenetako datuek muturrera joko luketela. Izan ere, ISLk arnaguneetan elkarriketatu dituen gehienak euskarak nagusitasun erabatekoa ez duen udalerrietakoak izanik, arnaguneei buruz aurkeztu ditugun datuak arnagune erasan horien isla dira nagusiki; pentsatzekoa da arnagune beteetan (bertako etxeetan euskararen erabilera % 80tik gorako pisua duenetan) arnaguneen datuek erakusten dutena baino indartsuago helduko zaiola euskalduntasunari eta ahulagoa izango dela erdalduntzea.

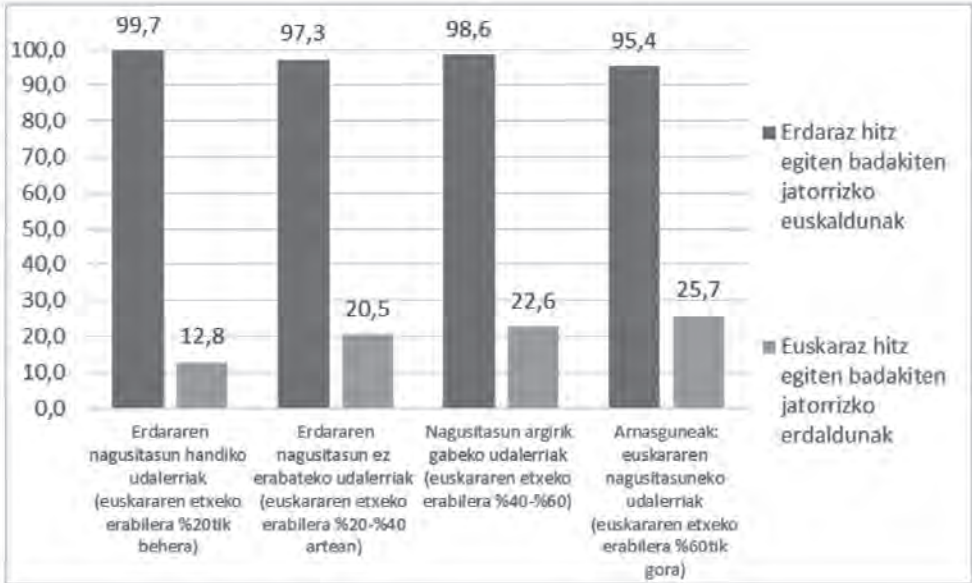
137. Grafikoa:

Gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak, nagusitasun-eremuen arabera. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Hego Euskal Herria, 2016 (%)



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

138. Grafikoa:
 “Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak, nagusitasun-eremuen arabera.
 Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Hego Euskal Herria, 2016 (%)



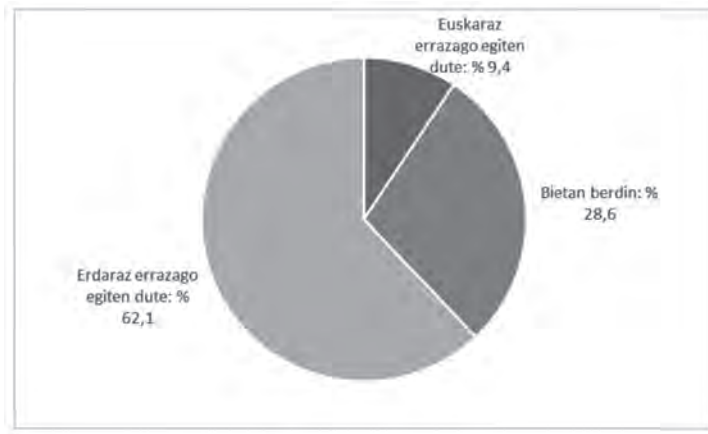
Iturria: egileak landua, 2016ko ISLTik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolin-guistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Obarra: jatorrizko euskaldunen erdararen ezagutzari buruzko datuak 2001 urtekoak dira (ez dago berriagorik).

20.1.7 Jatorrizko elebidunen hizkuntza-bilakaera

Orain arte, lehen hizkuntza euskara eta lehen hizkuntza erdara izan duten hiztunen multzoen gaitasunezko hizkuntza-bilakaera landu dugu. Zer gertatzen da txikitan bi hizkuntzak jaso dituztenekin, hots, jatorrizko elebidunekin? 139. Grafikoan ikus daitekeen bezala, hiztun horietako gehienek (% 62,1) erdal nagusitasuna erakusten dute hizkuntza-gaitasunean: erdaraz bakarrik dakite hitz egiten edo erdaraz hobeto egiten dute euskaraz baino. Horien aurrean, hamarretik batek bakarrik (% 9,4) erakusten du euskarazko nagusitasuna. Azkenik, laurdenak baino zerbait gehiagok (% 28,6k) hasierako egoerari eusten diote, eta nagusitasunik gabeko elebidunak dira, hizkuntza batean eta bestean berdintsu moldatzen direnak. Horrela, bada, hizkuntza-bilakaerak erdal aldera mugitzen ditu jatorriz bi hizkuntzetan hazitako hiztunak ere.

139. Grafikoa:
Jatorrizko elebidunen hizkuntza-gaitasunezko nagusitasuna
(zein hizkuntzatan aritzen diren errazago). Euskal Herria, 2016 (%)



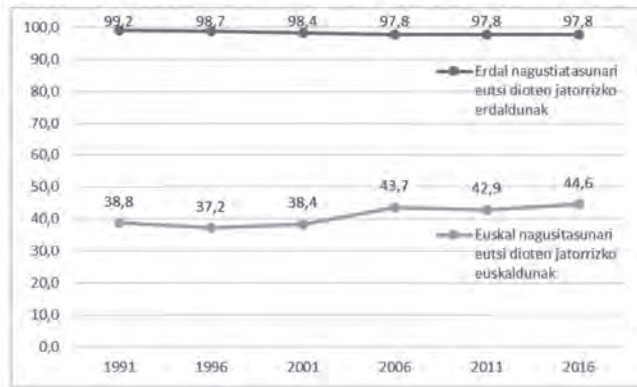
Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

20.1.8 Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera, 1991-2016

Azken argazkia hori izanik, nabari da aldaketa-joerarik 1991tik hona: jatorrizko euskal hiztunen artean hizkuntza-gaitasunean euskararen nagusitasunari eutsi diotenen kopurua apur bat igo da azken 25 urteotan, 140. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Jatorrizko erdaldunen artean, berriz, jaitsi egin da apur bat kopuru hori. Hala ere, bi taldeak parean jarrita, aztertu dugunaldi osoan izugarrizko leizea dago bi errealitateen artean: erdarak askoz hobeto eutsi die nagusitasunezko hitzunei euskarak baino 1991-2016 aldi osoan.

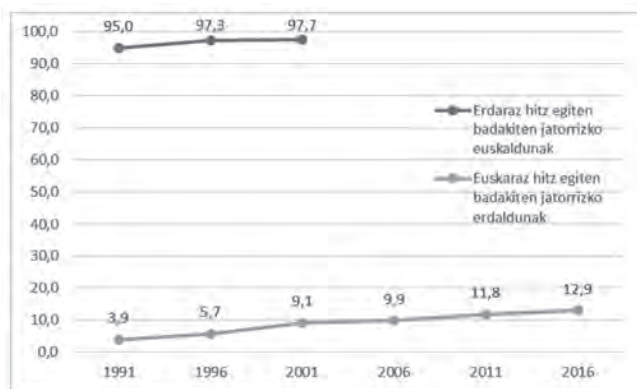
Ildo berean doa *beste* hizkuntza ikasten dutenen bilakaera ere (ikus 141. Grafikoa): gero eta gehiago dira euskara dakiten erdal jatorrizko hitzunik. Baina aldi osoan askoz gehiago izan dira erdaraz jakin izan duten jatorrizko euskaldunak, euskaraz jakin izan duten jatorrizko erdaldunak baino.

140. Grafikoa:
Gaitasunean jatorrizko hizkuntza nagusi duten hiztunak.
Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal Herria, 1991-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

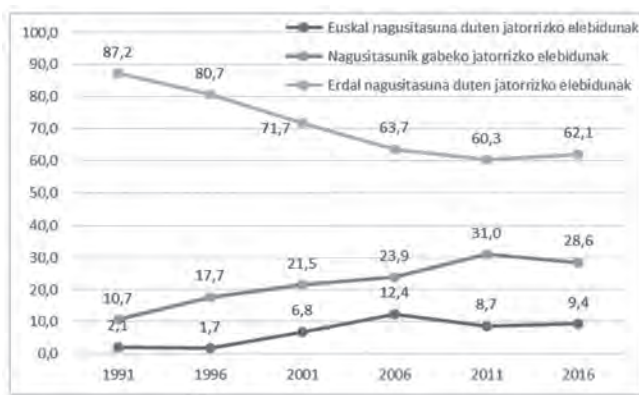
141. Grafikoa:
“Beste” hizkuntzan hitz egiteko gai diren hiztunak. Jatorrizko euskaldunak eta jatorrizko erdaldunak. Euskal Herria, 1991-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Jatorrizko elebidunen kasuan, 142. Grafikoan ikus daitekeen bezala, aztertu dugun aldi osoan (1991-2016) nabaria da erdarazko nagusitasunera jo izan dutela gehienbat; aldeak, ordea, txikitu egin dira, eta 1991-2011 bitartean handitu egin da euskal nagusitasunera eta nagusitasunik gabeko egoerara jo duten jatorrizko elebidunen multzoa. Badirudi joera hori gelditu egin dela azken urteotan.

142. Grafikoa:
 Jatorrizko elebidunen hizkuntza-gaitasunezko nagusitasuna. Euskal Herria, 1991-2016 (%)



Iturria: egileak landua, 1991-2016ko ISLtik abiatuta. Zehazki, ISL-802 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 11.8 azpikapituluan). [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

20.2 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera Hegoaldean

- *Nola aldatu dira hiztunen erabilera-ohiturak jaio eta lehen urteetatik gaur egunera? Zehazki, zer-nolako izan da bilakaera hori multzoka, jatorrizko euskaldunak, jatorrizko erdaldunak eta jatorrizko elebidunak bereizita?*
- *Gertatu al da aldaketarik alderdi horretan azken hamarkadetan?*

20.2.1 *Hizkuntza-bilakaera aztertzeke jatorrizko datuak zentsuetatik: H1 eta EE*

Gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran hiztunen lehen urteetako hizkuntza-gaitasuna *egungo* gaitasunarekin alderatzen genuen bezala, erabilerazko hizkuntza-bilakaeran hiztunen lehen urteetako erabilera egungo erabilerarekin alderatuko dugu, etxeko egungo erabilerarekin zehazki. Hiztunen lehen hizkuntza eta etxeko erabilera era bateratuan ustiatuz hizkuntza-bilakaera aztertzea euskal demolinguistikan ez, baina asko landu izan da nazioarteko demolinguistika-azterketetan, atal teorikoan azaldu dugun bezala.

Atal metodologikoan adierazleak aurkeztu ditugu hizkuntza-bilakaeraren azterketa gurean lantzeko, Hegoaldeko Zentsuetan oinarrituta, eta orain adierazle horien emaitzen lehen irakurketa bat egingo dugu. Hasteko, 179. Taulan aurkezten dugu erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzeke erabiliko dugun oinarrizko lehengaiak: Hegoaldeko Zentsuetako H1 (lehen hizkuntza) eta EE (etxeko erabilera) aldagaiak, elkarrekin gurutzatuta.

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

179. Taula:

Etxeko erabilera, lehen hizkuntzaren arabera. Hegoaldea, 2011 (5 urtetik gorako hiztunak)

		HZ-004 Lehen hizkuntza (H1)				GUZTIAK
		Euskara	Euskara eta gaztelania	Gaztelania	Beste hizkuntza bat	
HZ-006 Etxeko erabilera (EE)	Euskara	260.123	16.999	27.166	952	305.240
	Euskara eta gaztelania	73.332	47.772	56.146	1.966	179.216
	Gaztelania	86.747	59.312	1.904.849	51.413	2.102.321
	Beste hizkuntza bat	763	394	7.505	60.297	68.959
GUZTIAK		420.965	124.477	1.995.666	114.628	2.655.736
Zutabekako ehunekoak						
HZ-006 Etxeko erabilera (EE)	Euskara	61,8	13,7	1,4	0,8	11,5
	Euskara eta gaztelania	17,4	38,4	2,8	1,7	6,7
	Gaztelania	20,6	47,6	95,4	44,9	79,2
	Beste hizkuntza bat	0,2	0,3	0,4	52,6	2,6
GUZTIAK		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Errenkadakako ehunekoak (%)						
HZ-006 Etxeko erabilera (EE)	Euskara	85,2	5,6	8,9	0,3	100,0
	Euskara eta gaztelania	40,9	26,7	31,3	1,1	100,0
	Gaztelania	4,1	2,8	90,6	2,4	100,0
	Beste hizkuntza bat	1,1	0,6	10,9	87,4	100,0
GUZTIAK		15,9	4,7	75,1	4,3	100,0
Guztiekiko ehunekoak (%)						
Euskara		9,8	0,6	1,0	0,0	11,5
Euskara eta gaztelania		2,8	1,8	2,1	0,1	6,7
Gaztelania		3,3	2,2	71,7	1,9	79,2
Beste hizkuntza bat		0,0	0,0	0,3	2,3	2,6
GUZTIAK		15,9	4,7	75,1	4,3	100,0

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-004 eta HZ-006 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.4 eta 9.5 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Aurreko taularen edukiak oinarri hartuta sortu ditugu atal metodologikoan aurkeztu ditugun adierazleak. Datuak aurkezten hasi aurretik, argitu dezagun adierazle horiek muga aipagarri bat dutela: kasu guztietan bizitza-ibilbidearen bi puntu soilik hartzen dira kontuan, eta bi puntu horien arteko aldea aztertzen. Beraz, adierazle horiek ez dituzte islatuko bizitzan zehar hiztunek erabileran izan

dituzten bestelako gorabehera edo aldaketak. Dena den, bizitzan zehar hiztunek egindako erabilera-ibilbidera lehen hurbilpen oinarrizko eta mugatua egiteko balioko digute.

Nola lan egin lehen hizkuntzari buruzko eta erabilerari buruzko datuak alderatzerakoan? Zer-nolako irizpide orokorrak erabili datuak interpretatzeko orduan? Teoria-atalean azaldu bezala, ez da berria demolinguistikan, hizkuntza batek erabileran eta lehen hizkuntzan duen pisua alderatuz hizkuntzaren egoerari buruzko ondorioak ateratzea. Lantzen ari garen adierazlearen sorburua Kanada eta Quebecen dagoen arren, beste lurralde batzuetan ere landu izan da azterketa-ikuspegi bertsua. Kataluniako demolinguistikan, esaterako, lehen hizkuntzaren eta egungo erabileraren artean dagoen aldetik ondorioztatzen da zein den gizartean hizkuntzen arloan dagoen aldaketa-dinamika nagusia. Hizkuntza gutxituaren egungo erabilerak gainditu egiten badu hiztunen lehen hizkuntzan izan zuen pisua, hizkuntza horrek jatorriz bereak ez zituen hiztunak bereganatu dituelako da, eta hizkuntzaren indarberritzearen adierazlea litzateke. Aitzitik, erabilera lehen hizkuntzaren mailaren azpitik kokatzeak adieraziko luke hizkuntza gutxitze-prozesuan dagoela, hiztunak galtzen ari delako (Vila eta Sorolla, 2019b: 44-45).

Orain, ikuspegi horren barruan landu ditugun adierazleen lehen irakurketa bat egingo dugu. Hasteko, datu berrienei (2011koei) erreparatuta, erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren egungo egoera zertan den aztertzen ahaleginguko gara.

20.2.2 Jarraipena eta ordezkapena hizkuntza-bilakaeran

Lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren artean jarraipena dagoela esango dugu gaur egun txikitari erabiltzen zen hizkuntza bera (edo hizkuntza multzo bera) erabiltzen denean. Ordezkapenaz hitz egingo dugu hizkuntzaz aldatu izan dugunean. Lehen hurbilpen bat eginda, 143. Grafikoan ikus daitekeen bezala, jarraipenak askoz ere pisu handiagoa du gaur egungo Hegoaldeko hiztunen artean ordezkapenak baino: gaur egun etxean lehen haurtzaroko hizkuntza bera erabiltzen dutela adierazi dute hiztunen % 85,6k: kopuru horretan sartzen dira H1 euskara izan eta gaur egun etxean euskaraz mintzo direnak, H1 gaztelania izan eta gaur egun etxean gaztelaniaz mintzo direnak, H1 euskara eta gaztelania izan eta gaur egun ere etxean bietan jarduten direnak, eta H1 beste hizkuntza bat izan eta gaur egun etxean euskara eta gaztelania ez den beste hizkuntza batean mintzatzen direnak.

Alabaina, euren portaeran aldaketak adierazi dituzte 382.695 hiztunek, zazpi hiztunetik batek, hiztun guztien % 14,4k. Zentsua egin den garaian euren lehen haurtzaroko jokabidea aldatu duten hiztun horien artean gehienek (323.777 hiztunek, aldaketak egin dituzten hiztunen % 84,6k) euskararen erabilerari era-

giten dioten aldaketak adierazi dituzte, ume garaitan baino euskara gehiago edo gutxiago erabiltzen baitute gaur egun. Aurrerago ikusiko dugu lasaiago.

Hiztunen H1i eta EERI buruz zentsuetan ageri den informazioa alderatuta, beraz, jarraipena da nagusi, zazpi hiztunetatik sei lehen haurtzaroko hizkuntzan aritzen baitira etxean; horien aurrean, zazpitik bakarrak aldatu du bere hizkuntza-jokabidea.

143. Grafikoa:
Jarraipena eta ordezkapena hizkuntza-bilakaeran. 5 urtetik gorako hiztunak,
Hegoaldea, 2011 (%)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-009 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.2 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Datuak xeheago aztertzen hasi aurretik, argitu dezagun, hala ere, kopuru horiek adierazten dutena baino askoz gehiago izango zirela hizkuntza-bilakaeran aldaketak egin dituzten hiztunak. Aldaketa guztiak ez dira, ordea gure datuetan jasota geldituko, honako bi arrazoi hauengatik:

- Ez dira jasoko aldaketak, zentsuetako galderen mailaketaren neurrikoak baino txikiagoak izan direnean. Adibidez, hiztun batek H1 gaztelania bakar-bakarrik izan bazuen eta gaur egun etxean nagusiki gaztelaniaz aritzen bada baina euskaraz ere aritzen baldin bada pixka bat, aldaketa hori ez dute zentsuek antzemango: bi kasuetan zentsuetako “nagusiki erdaraz” kategoria aukeratuko bailuke hiztun horrek. Zentsuek ez dituzte, hortaz, zentsuko

erantzun-aukerek mugatzen dituzten aldaketa-prozesuak baino prozesu txikiagoak antzemango.

- Bestalde, ezin dugu ahaztu, lehenago ere aipatu dugun bezala, alderaketa horiekin bi une jakinetako aldaketak soilik neurtzen ari garela. Bizitzako lehen urteen eta zentsua egin den unearen artean gertatu ahal izan diren gainerako aldaketa-prozesuak ez dira jasota geldituko gure datuetan.

Nolanahi ere, zentsuetan oinarrituta, aldaketa guztien multzoa ez, baina aldaketa adierazgarrienen neurria eta norabidea era zorrotzean aztertu daiteke. Horretan saiaturako gara ondorengo orriotan, propio landu ditugun adierazleen laguntzaz.

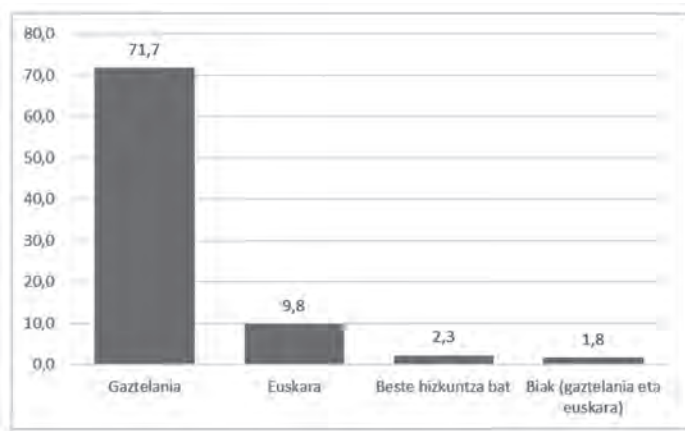
20.2.3 Hizkuntza-komunitateen euste-indarra Hegoaldean, 2011

Lehen haurtzaroko erabilera moldeari eusten diotenen multzoa xeheago aztertuta, honako lau multzo hauek aurkituko ditugu, 144. Grafikoan ikus daitekeen bezala, handienetik txikienerako hurrenkeran:

- Nagusiena, alde handiarekin, gaztelania lehen hizkuntza izan eta egun ere etxean nagusiki edo bakarrik hizkuntza horretan mintzo direnek osatzen dute: 1.904.849 hiztun dira, hiztun guztien % 71,7.
- Bigarren talderik handiena lehen hizkuntza euskara izan eta gaur egun ere etxean euskaraz (nagusiki edo bakarrik) mintzo direnek osatzen dute: 260.123 hiztun dira, hiztun guztien % 9,8.
- Gutxiago dira lehen hizkuntza euskara eta gaztelania ez den beste hizkuntza bat izan eta gaur egun ere etxean bi hizkuntza horiek ez diren hizkuntzan aritzen diren hiztunak: 60.297 hiztun (% 2,3).
- Azken taldea gaur egun etxean bi hizkuntzetan aritzen diren jatorrizko elebidunek osatzen dute (47.772 hiztun, % 1,8).

144. Grafikoa:

Jarraipena (EE=H1); egungo etxeko erabileran lehen hizkuntzari eusten dioten hiztunak, hizkuntzaren arabera. 5 urtetik gorako hiztunak, Hegoaldea, 2011 (%ak hiztun guztiekiko)

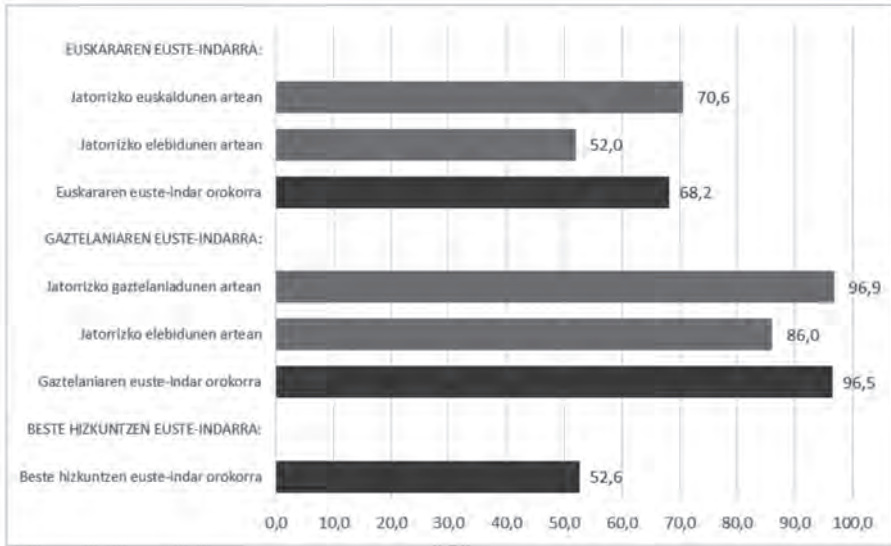


Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-009 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.2 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Oharra: ehunekoen baturak ez du % 100 ematen; batura hori bat dator aurreko grafikoan jarraipenaren aukerak hartzen zuen balioarekin (% 85,6)

Jarraipenarekin lotuta, hizkuntza edo hizkuntza-komunitate bakoitzaren **euste-indarraren tasak** kalkulatu ditugu H1en araberrako jatorrizko multzoen barnean. Metodologia-atlean azaldu bezala, euste-indarraren tasek zera adierazten dute: hizkuntza jakin bat lehen hizkuntza gisa izan duten hiztunen multzoaren barnean gaur egun etxean zenbateraino eusten dioten hizkuntza horren erabilerari. Emaitzak 145. Grafikoan bildu ditugu.

145. Grafikoa:
Hizkuntzen euste-indarra, lehen hizkuntzaren arabera. 5 urtetik gorako hiztunak,
Hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza multzo bakoitzarekiko %ak)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-017 eta HZ-023 bitarteko adierazleak baliatu dira, biak barne (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.6 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Ikus daitekeen bezala, H1en arabera multzo guztietan nagusi dira EEn lehen haurtzaroko hizkuntzari eusten diotenak. Aldeak, hala ere, handiak dira hizkuntzatik hizkuntzara. Hona lehen datu esanguratsu bat: lehen hizkuntza gaztelania (nagusiki edo bakarrik) izan zutenen artean ia erabatekoa da etxean gaztelaniaren erabileraren batez bestekoa (% 96,9koa hain justu). Euskararen euste-indarra apalagoa da, eta lehen hizkuntza gisa euskara izan zutenen artean % 70,6an kokatzen da euskararen etxeko batez besteko erabilera.

Beste datu adierazgarri bat: jatorrizko elebidunen artean, hots, txikitan euskara eta erdara biak erabiltzen zituztenen artean, % 52,0k eusten diote euskararen erabilerari (jatorrian bezala gaztelaniarekin batera erabiliz edo euskara hutsean arituz) eta % 86,0ak gaztelaniaren erabilerari (euskararekin batera edo bakarrik)²⁷².

²⁷² Jatorrizko elebidunen multzoaren batez besteko erabilerari erreparatuz, erdararen erabilerak bikoiztu egiten du euskararena: euren etxeko jardunaren %32,8 da euskaraz eta %66,8 gaztelaniaz, Hegoaldeko 2011ko zentsuen arabera betiere.

Laburpen gisa, hor ditugu euskararen eta gaztelaniaren euste-tasa orokorrak: % 68,2koa euskarak eta % 96,5ekoa gaztelaniak. Gainerako hizkuntzen euste-tasa orokorra aurreko bien azpitik azaltzen zaigu; baina metodologia-atalean azaldu bezala, datu hori ez da zuzenean alderagarria aurrekoekin.

20.2.4 Hizkuntza-komunitateen erakarpen-indarra Hegoaldean, 2011

Erabilerazko hizkuntza-bilakaeraz hitz egiten hasi garenean esan dugu, H1 eta EE alderatuta, jarraipena dela portaerarik ohikoena, baina ehunka mila hiztunek gaur egun etxean ez dutela erabiltzen txikitari erabiltzen zuten hizkuntza bera, ordezkatu egin dutela euren jatorrizko hizkuntza. Zehazki, euren portaeran aldaketak adierazi dituzte 382.695 hiztunek, zazpi hiztunetik batek, hiztun guztien % 14,4k. Hizkuntzaz aldatu diren horiek, noski, jatorriz euren ez zen beste hizkuntza bat erabiltzen dute zentsua egin den unean.

Fenomeno horretan sakontzeko, erakarpen-indarrak arituko gara. Erakarpen-indarra²⁷³ deitu diogu hizkuntza-komunitate bakoitzak jatorriz bereak ez dituen hiztunak erakartzeko izan duen gaitasunari, eta hizkuntza bakoitzerako tasa bat kalkulatu dugu jatorrian guztiz hizkuntza horretan aritzen ez ziren hiztun multzo guztietarako. Emaitzak 50. Taulan eta 146. Grafikoan ikus ditzakegu. Bertan ikus daitekeen bezala, euren H1 gaztelania izan ez zuten hiztunen artean (eta, beraz, hizkuntza horretara erakartzeko aukera zegoen horien artean) % 34,3 dira gaztelaniara erakarritakoak. Horixe da gaztelaniaren hedapen-edo erakarpen-indarra, eta honela irakurtzen da: hizkuntza-komunitate horrek erakarri zitzaizkeen hiztun guztiekiko herenak erakarri ditu. Zehatzago, lehen hizkuntza nagusiki edo bakarrik euskara izan zutenen multzoan, % 29,3koa izan zen gaztelaniaren erakarpen-indarra, eta are handiagoa lehen hizkuntza gisa beste hizkuntzaren bat izan zutenen artean edo euskara eta gaztelania izan zituztenen artean.

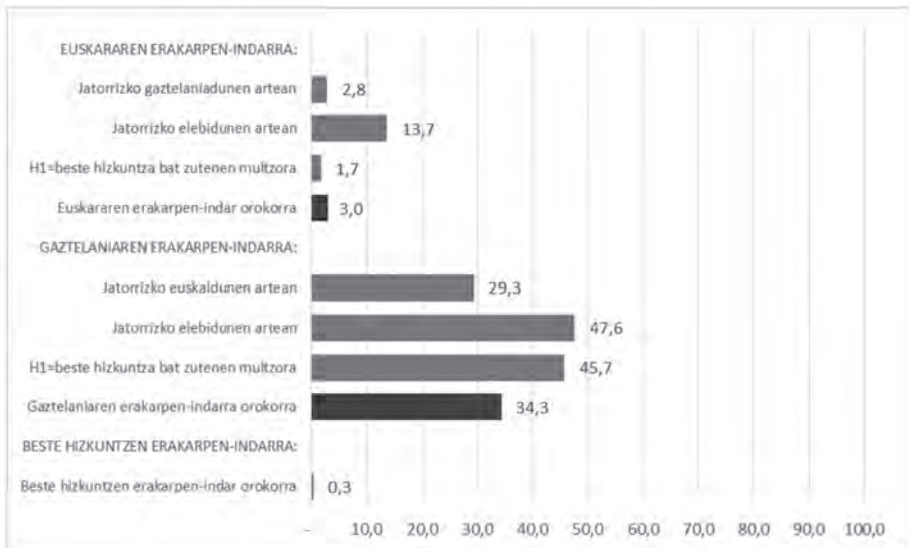
Euskarak jatorriz euskaldunak ez direnengan duen erakarpen-indarra askoz ere ahulagoa da, % 3,0koa. Datuak zuzenean alderagarriak ez diren arren, badi-rudi euskararena baino are ahulagoa dela euskara/gaztelania ez beste hizkuntzen erakarpen-indarra.

Erakarpen-indarraren tasak laburtuz, esan dezakegu gaur egun gaztelaniaren erakarpen-indarra euskararena halako hamaika dela Hegoaldean.

²⁷³ Erakarpen-indarra deitu dugun hori berdin deitu genezakeen “hedapen-indar” edota baita “inposaketa-indar” ere. Izan ere, jatorriz euskaldunak izan eta erabileran gaztelaniara erakarritako hiztunetako askori gertatuko zitzaizaien etxekideak erdaldun elebakarrak izatea eta, komunikazioa gertatzekotan, gaztelaniaz aritu beste aukerarik ez izatea.

Puntu honetan eta aurrekoan esandakoak laburtuz: gaztelaniak euskarak baino euste-ingar eta erakarpen-ingar handiagoak ditu gaur egun Hegoaldean, 147. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Gaztelaniak jatorrizko hiztunei ia erabat eusten die (% 96,5ean eusten die); euskarak, aldiz, galdu egiten ditu jatorrizko hiztun asko eta % 68,2ri “bakarrik” eusten die. Bestalde, jatorriz gaztelaniaz aritzen EZ ziren hiztunen % 34,3 hiztun erakartzen ditu gaztelaniak; euskarak, berriaz, jatorriz euskaraz aritzen EZ ziren hiztunen % 3,0a besterik ez du erakartzen.

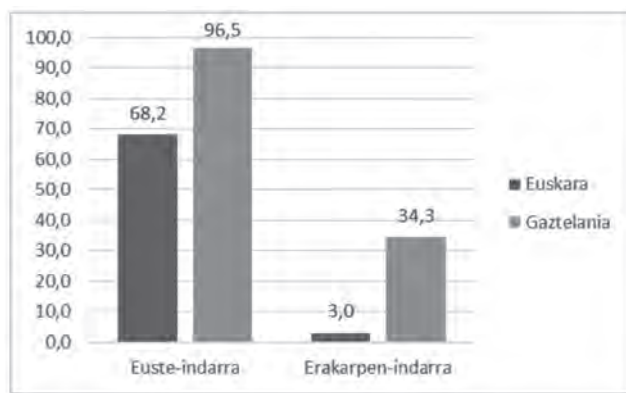
146. Grafikoa:
Hizkuntzen erakarpen-ingarra, lehen hizkuntzaren arabera. 5 urtetik gorako hiztunak, Hegoaldea, 2011 (lehen hizkuntza multzo bakoitzarekiko %ak)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-024 eta HZ-032 bitarteko adierazleak baliatu dira, biak barne (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.7 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitzategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

147. Grafikoa:

Euskararen eta gaztelaniaren euste- eta erakarpen-indarrak. 5 urtetik gorako hiztunak, Hegoaldean, 2011 (eutsi zitekeenarekiko %ak; erakarri zitekeenarekiko %ak)



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-019, HZ-022, HZ-027 eta HZ-031 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6 azpikapituluan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

20.2.5 Hizkuntza-komunitateen arteko fluxuak Hegoaldean, 2011

49. Taulan, jatorrizko hizkuntzatik egungo erabilerara egon diren aldaketa-fluxu guztiak zehazten dira, hiztunak zein hizkuntzatatik zein hizkuntzatarara aldatu diren alegia, alde biko ikuspegiz lehenik eta hizkuntza bakoitzaren ikuspegiz ondoren. Hainbat ondorio atera daitezke taula hori irakurrita. Hasteko, esan daiteke fluxurik gehienak, alde handiarekin gainera, euskararen eta gaztelaniaren artekoak direla (319.702 mugimendu guztira), ondoren gaztelania eta beste hizkuntzen artekoak (61.278) eta, azkenik euskara eta beste hizkuntzen artekoak (4.075 mugimendu besterik ez). Bestalde, hizkuntza bakoitzari eragiten dioten fluxuei begiratuta, gehienek gaztelaniari eragiten diote (380.980 mugimendu), bigarrenik euskarari (323.777) eta azkenik beste hizkuntzei (60.633).

Informazio interesgarri asko dago taula horretan. Lehen hurbilpen honean, euskarekiko fluxuak xeheago aztertzen hasiko gara, 148. Grafikoaren laguntzaz. Euren bizitza-ibilbidean (H1 eta egungo EE artean) euskararekin zerikusia duten aldaketa adierazgarriak egin izan dituzten hiztunak 323.777 dira (hiztun guztien zortziren bat osatzen dute, % 12,2a zehazki). Horien artean, lau multzo bereizi daitezke, jatorrizko eta egungo erabilera-ohituretan gertatu diren aldake-

tei erreparatuta. Bi multzo handienak euren portaera *erdaldundu* duten hiztunek osatzen dituzte (hots, euskara > erdara norabidean aldatu dutenek):

- Batetik, euskararentzat erabateko galera izan diren 87.510 hiztunak ditugu (hiztun guztien % 3,3). Horiek euskara izan zuten (soilik edo nagusiki) euren H1, eta gaur egun erdara erabiltzen dute (soilik edo nagusiki) etxean.
- Bestetik, galera partzialen multzoa dugu: H1 euskara izan eta gaur egun etxean bi hizkuntzak erabiltzen dituztenak, eta H1 gisa bi hizkuntzak izan eta gaur egun etxean euskararik erabiltzen ez dutenak (133.038 hiztun, guztien % 5,0).

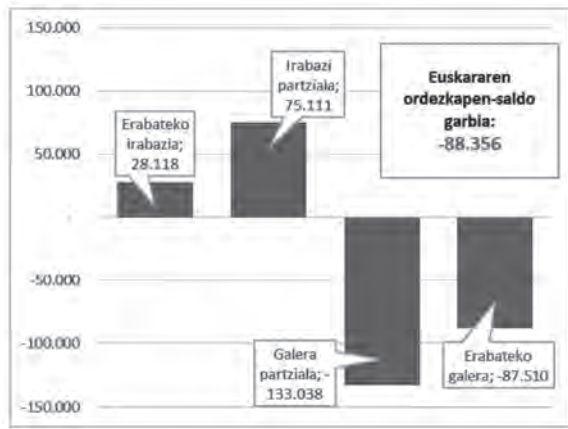
Gutxi ez izan arren, aurrekoak baino gutxiago dira aurkako norabidean aldatetarik egin dituzten hiztunak, hots, euren portaera *euskaldundu* dutenak, eta bi multzo nagusitan bildu daitezke:

- Euskararentzat erabateko irabazia ekarri duten hiztunak: H1 erdara izan eta gaur egun etxean (nagusiki edo bakarrik) euskaraz aritzen direnak 28.118 hiztun dira (hiztun guztien % 1,1).
- Bestalde, irabazi partziala ekarri dutenak 75.111 hiztun dira (hiztun guztien % 2,8). Multzo horretan bildu ditugu H1 euskara ez den beste hizkuntza bat izan eta gaur egun etxean euskara eta gaztelania erabiltzen dituztenak eta H1 gisa bi hizkuntzak izan eta gaur egun etxean euskara besterik erabiltzen ez dutenak.

Aurreko datuak harremanetan jarrita, hauxe esan dezakegu etxeko erabileran euren H1eko erabilera euskara gehiago edo gutxiago erabilia aldatu dutenen artean: bi heren euskara-erdara norabidean mugitu diren hiztunak direla eta herena besterik ez erdara-euskara norabidean mugitu direnak. Hots, erdalduntze-ibilbideak egin dituzten hiztunek bikoiztu egiten dituzte euskalduntze-ibilbideak egin izan dituztenak.

Horrela, bada, hiztunen lehen haurtzaroko praktika eta egun etxean dutena alderatuta, erdalduntzea nabarmen indartsuagoa izan da euskalduntzea baino. Ordezkapen-saldo garbiak adierazten duenez, emaitza -88.356koa da euskararentzat. Bestalde, datuek erakusten digute bi norabideetan gehiago izan direla aldaketa partzialak izan dituzten hiztunak erabateko aldaketak egin dituztenak baino. Esan beharrik ez dago aipatu ditugun euskara/erdara fluxu gehien-gehienak euskararen eta gaztelaniaren artekoak direla (gutxi dira euskarak beste hizkuntzekin izan dituenak); xehetasunetarako, jo 49. Taulara.

148. Grafikoa:
Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran euskarari eragiten dioten ordezkapenak.
5 urtetik gorako hiztunak, Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-014 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

20.2.6 Ordezkapen-prozesuen laburpena saldoen bidez

Hizkuntza-bilakaeraren ordezkapen-prozesuen saldoek hizkuntzen arteko joan-etorriko fluxuen laburpena ematen digute. Hizkuntzen arteko saldoak eta hizkuntza bakoitzaren saldo orokor garbia 149. Grafikoan irudikatu ditugu. Ikus daitekeenez, erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren fluxu guztiak aintzat hartuta:

- Euskarak saldo negatibo handia du gaztelaniarekiko: irabazitako hiztunak eta galdutakoak, guztiak aintzat hartuta, 89.331 hiztunetako galera izan du euskarak gaztelaniaren mesedetan. Beste hizkuntzekiko, berriz, +975eko saldo positiboa du euskarak. Bi mugimenduak aintzat hartuta, orotara, -88.356ko saldo negatibo garbia geratzen zaio euskarari. Kopuru horrek adierazten du hiztunen H1en eta EEren artean izan diren jarraipen eta ordezkapen-prozesu guztiak aintzat hartuta, batez beste (eta balioak haztatuta) gainerako hiztun guztiak euren H1i eutsi eta ia 90.000 lagunengatik kasuan euskara-erdara ordezkapena eman izanaren parekoa gertatu dela hizkuntza-bilakaeran. Kopuru horrek hiztun guztien % 3,3a osatzen du. Eta bat dator, jakina, 2011ko etxeko erabileraren ehunekoan euskarak

duen pisuaren eta hiztunen lehen hizkuntzan izan zuenaren arteko kenketaren emaitzarekin.

- Gaztelaniak, aldiz, hiztunak irabazi ditu, asko irabazi ere: saldo garbi gisa 89.331 hiztun irabazi ditu euskaratik eta 44.694 beste hizkuntzetatik, 134.025 hiztun gehiago gutzira.
- Gainerako hizkuntzek hiztunak galdu dituzte, gaztelaniaren alde gehienbat, baina baita euskararen alde ere (44.694 eta 975 hurrenez hurren). Guztiarekin, -45.669ko saldo negatiboa du multzo horrek.

Horrela kalkulaturako saldoei “*Bilan de la persistance et de l’attraction linguistiques*” esan izan diete Quebecen, eta hizkuntzaren bizi-indarraren lehen adierazle oinarritzko gisa erabiltzen dira (Castonguay, 2005a: 8). Saldo horiek interpretatzeko erabili ohi diren irizpideen arabera, gaztelaniak bizi-indar handia izango luke Hegoaldean eta euskarak eta gainerako hizkuntzek, berriz, bizi-indar ahula. Bizi-indarra aztertzeko, halaber, beste adierazle bat ere erabiltzen dute, aurreraxeago azalduko dugun bezala, guk Hegoaldera egokitu eta aplikatuko duguna.

149. Grafikoa:
Hizkuntzen arteko erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren saldo garbiak.
5 urtetik gorako hiztunak, Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-011 eta HZ-016 bitarteko adierazleak baliatu dira, biak barne (azalpen zehatzak metodologia-ataleko 9.6.3.4 eta 9.6.3.5 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

20.2.7 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera 1991-2011 epealdian

Orain arte 2011ko datuekin landu dugu erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren gaia. Zer-nolakoa izan da azken bi hamarkadetako bilakaera? Galdera horri erantzuteko datuak 49. Taulan aurkeztu ditugu. Hona hemen datu horien guttien irakurketa azkar bat:

- Aztertu dugun epealdiko hiru zentsuetan (1991n, 2001ean eta 2011n) erabilerazko hizkuntza-bilakaeran erdalduntzeak beti izan du indar gehiago euskalduntzeak baino, 150. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Euskarak gaztelania eta beste hizkuntzekin nolako ordezkapen-saldo garbiak dituen ikusita, 97.328 hiztun oso galduak zituen euskarak 1991n, 82.000 hiztun 2001ean eta 88.356 2011n.
- Era berean, *euskararen jarraitutasunaren eta erakarpenaren balantzeak* aldaketa handirik gabe jarraitu du aztertu dugun epealdian: -% 3,9koa izan zen 1991n eta -% 3,3koa 2001ean zein 2011n. Hurrengo azpikapituluan aztertuko dugun euskararen bizi-indarraren indizea ere ez da askorik aldatu: 0,802koa zen 1991n, apur bat hobetu zen 2001ean (0,827) eta erdibidean gelditu zen 2011n (0,817).²⁷⁴
- Horrekin lotuta, gaztelaniaren euste- eta erakarpen-tasak euskararen tasen gainetik azaltzen zaizkigu, nabarmen, hiru zentsuetan.

Ikusten den bezala, hizkuntza-bilakaerari buruz aztertu ditugun adierazle guztiak bat datoz 1991-2011 aldian gertatutakoa deskribatzerakoan. Esan dezakegu, hortaz, erabilerazko hizkuntza-bilakaerak erdaren alde eta euskararen kontra egitea konstante bat izan dela, egiturazko ezaugarri bat, gutxienez 1991-2011 aldi osoan, eta tartean ikusi diren aldaketak (2001ean pixka bat hobera, 2011n berriz pixka bat atzera) ez dutela norabide argi bat erakusten eta ez direla kuantitatiboki oso handiak izan.

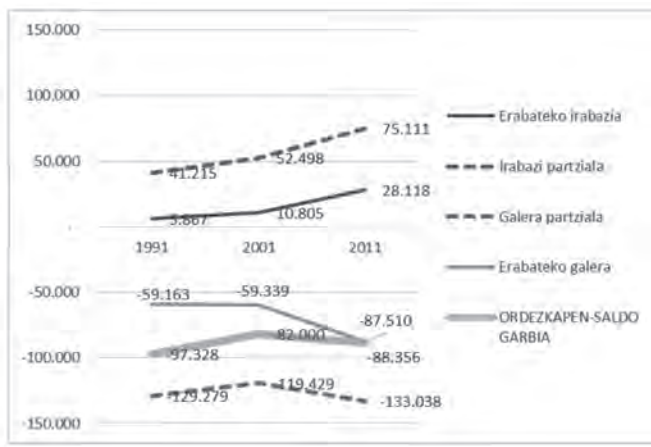
Horretaz gain, aipatu beharra dago 1991-2011 tarteko hizkuntza-bilakaeran jarraitutasuna nagusi izan dela hiru zentsuetan, baina jarraitutasunak 1991n pisu handiagoa izan zuela 2011n baino, 47. Taulan ikus daitekeen bezala. Bestela esanda, gero eta ordezkapen-fluxu gehiago zenbatu dira urteek aurrera egin ahala. Zehazki, 260.799 pertsonok aldatua zuten euren lehen haurtzaroko hizkuntza-erabilera 1991. urtean, kopuru hori 270.710era igo zen 2001. urtean eta 382.695ra 2011. urtean. Deigarria egiten da azken urte horretan gertatu zen fluxuen igoera.

²⁷⁴ Argitaratu berri diren 2021eko EAeko zentsuen arabera (EUSTAT, 2022), urte horretako balantzeak negatiboa izaten jarraitzen duen arren, emaitzak hobetu egin dira 2011koen aldean.

Horrek zer esan nahi du? Bai euskarak eta bai erdarek 2011n gehiago “galtzen eta irabazten” dutela 1991n baino, gero eta handiagoa izan dela mugikortasuna, panoramak gero eta aldakorragoa dirudiela, alegia.

Datuak erlatiboki irakurrita, euskararen aldeko fluxuak aurkakoak baino gehiago igo dira aztertu dugun epealdian, 150. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Erabateko irabaziaz ia boskoiztu egin dira euskararentzat 1991-2011 aldian, 5.867 hitzunetatik 28.118etara igoz; irabazi partzialak ere asko handitu dira, ia bikoiztera iritsiz, 1991ko 41.215etatik 2011ko 75.111ra igoz. Epealdi berean euskararen galerak ere ugartu egin dira, baina erlatiboki ez irabaziaz bezainbeste. Dena den, oraindik galerek irabaziek baino pisu gehiago izanik, igoera erlatibo horiek ez dira askorik nabaritzen saldo garbi orokorrean. Irabaziei dagozkien joera erlatibo horiek hurrengo zentsuetan baieztatu balira eta galerei buruzko datuak askorik aldatuko ez balira, gaur egun dituenak baino balio hobek izango lituzke euskarak erabilerazko hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazleetan.

150. Grafikoa:
Euskararekiko ordezkapen-fluxuak eta ordezkapen-saldo garbia.
5 urtetik gorako hitzunak, Hegoaldea, 1991-2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-014 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.5 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

20.2.8 Erabilerazko hizkuntza-bilakaera ISLn

Atal metodologikoan azaldu dugun bezala, ez da zentsuena hizkuntza-bilakaerari buruzko informazioa eman ahal digun demolinguistikazko iturri bakarra. ISLn ere galdetzen da bai lehenengo hizkuntzari buruz eta baita etxeko hizkuntzari buruz ere. Kasu horretan, jakina, Euskal Herri osoko informazioa eskuratuko dugu. Beraz, hemen egin ditugun azterketa gehienak bikoiztu egin ahalko genituzke ISLko datuekin. Lan honen mugetatik kanpo geratzen da bikoizketa-lan hori bere osotasunean egitea.

Alabaina, saiakera partzial bat egin dugu ISLko datuekin (emaitzak 180. Taulan aurkeztu ditugu). Aipa ditzagun, labur-labur, gaiaren inguruan egin dugun ustiaketaren bi ondorio garrantzitsu.

Batetik, ISLko emaitzak, gutxi-asko, bat datoz zentsuetakoekin egungo erabilerazko hizkuntza-bilakaeraren joera nagusiak deskribatzerakoan: erabilerazko hizkuntza-bilakaerak euskara ahultzera jotzen du eta gaztelania indartzera. Ildo horretan, esan bezala, ondo ezkontzen dira zentsuetako eta ISLko datuak.

Bestetik, baina, bilakaerak aztertzerakoan, zentsuko datuetan oinarrituta egin dugun irakurketa eta ISLkoetan oinarrituta egingo genukeena ez datoz bat. Zentsuetako datuetan ez da aldaketa-joera argirik sumatzen hizkuntza-bilakaeraren 1991-2011 tarterako. ISLko datuek, berriz, bilakaera-joera positiboa erakusten dute euskararentzat: hizkuntza-bilakaerak erdaren alde egiten jarraitzen badu ere, euskararen jarraitutasun- eta erakarpen-balantzean saldo negatiboa gero eta txikiagoa da azken 25 urteotan. Zehazki, ISLren arabera, 1991ko saldo negatiboa erdira jaitsiko litzateke 2016. urterako. Datuen arteko ezberdintasunik handienak 1991. urteari buruzkoak dira: urte horretan ISLk saldo negatibo askoz handiagoa ematen zuen zentsuak baino. Eta, horrekin batera, bilakaera positiboagoa ematen du ISLk hortik aurrerako urteetarako.²⁷⁵

Etxeko erabileran oinarritutako hizkuntza-bilakaeraren norabideaz ikuspegi argiagoa izateko, itxaron egin beharko da 2021eko zentsuek eta ISLk dakar-

²⁷⁵ Atal teorikoan aipatu dugu nazioarteko demolinguistikaren erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertzerakoan ohikoena izaten dela lehen hizkuntza etxeko erabilerarekin alderatzea, eta horregatik gure ekarpena ere eremu horretara bideratu dugu. Posible da, hala ere, beste alor batzuetako erabilerarekin alderatuta kalkulatzeko hizkuntza-bilakaera. Azterbide horri ekin nahiko bagenio, horretarako aukera eskaintzen du, jakina, Inkesta Soziolinguistikoa. Gu ez gara orain horretan hasiko; argitu dezagun, hala ere, hizkuntza-bilakaera aztertzeko orduan etxeko erabilera ez den beste zenbait alorretako erabilerarekin alderatuz gero lehen hizkuntza, etxeko erabileran ISLn ageri den bilakaera positiboa are positiboagoa izango litzatekeela. Hori gertatuko litzateke, bereziki, hizkuntza-bilakaera lankideekiko harremanetan eta merkataritza eta zerbitzu publikoen alorrean hitzunez duten erabilerarekin alderatuta.

tzaten emaitzek zer ematen duten ikusteko. Interesgarria izan daiteke, bestalde, gaiaren inguruko bi iturrien datuak sakonago eta xeheago aztertzea, zentsuetan, ISL_n edo bietan egon daitezkeen alboratze posibleak atzemateko eta, ahal den neurrian, zuzentzeko.

180. Taula:
Hizkuntza-bilakaerari buruzko hainbat daturen alderaketa:
Hegoaldeko Zentsuak eta Inkesta Soziolinguistikoa. Hegoaldea, 1991-2016

Iturria eta Unibertsoa		1991	1996	2001	2006	2011	2016
HZ - 5 urtetik gorako hiztunak	H ⁿ en euskarak duen pisua (%)	18,1		17,1		15,8	
	EEen euskarak duen pisua (%)	15,7		15,6		14,9	
	Euskararen jarraikortasun eta erakarpenaren balantzea (EE%/H%)	-3,8		-3,3		-3,3	
	Bizindarraren indizea (EE%/H%)	0,802		0,827		0,817	
ISL- 16 urtetik gorako hiztunak	H ⁿ en euskarak duen pisua (%)	19,5	21,0	19,0	18,4	17,4	17,7
	EEen euskarak duen pisua (%)	13,7	15,3	13,7	15,4	13,8	15,1
	Euskararen jarraikortasun eta erakarpenaren balantzea (EE%/H%)	-5,8	-5,8	-5,3	-3,0	-3,6	-2,6
	Bizindarraren indizea (EE%/H%)	0,702	0,726	0,721	0,837	0,793	0,855

Iturria: egileak landua, 1991-2011ko HZtik eta 1991-2016 ISLtik abiatuta. Zehazki, HZ-005, HZ-008, HZ-033 eta HZ-036 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.3, 9.4, 9.6.3.8 eta 9.6.3.9 puntuetan). ISLko datuak ere adierazle horien logika bera aplikatuta kalkulatu dira. [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

20.3 Hizkuntzen bizi-indarra Hegoaldean; euskararen bizi-indarra beste hizkuntza gutxitu batzuenarekin alderatuta

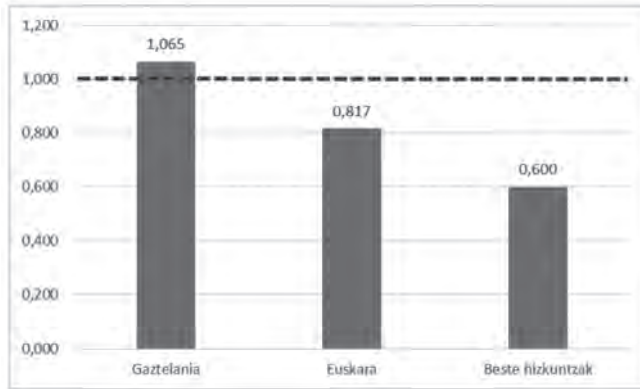
- *Hiztunen lehen hizkuntza eta egungo etxeko erabilera aintzat hartuta, zer esan dezakegu egun Euskal Herrian gaztelaniak/frantsesak eta euskarak duten bizi-indarrari buruz?*
- *Euskararen bizi-indarra nola baloratu daiteke beste hizkuntza-komunitate gutxitu batzuen bizi-indarraren ondoan?*

H1 eta EE harremanetan jarrita, hizkuntzen bizi-indarraren berri ematen digun beste adierazle bat kalkulatu dugu, Quebec eta Kanadako ereduari jarraituta. Atal metodologikoan azaldu bezala, honela kalkulatzen da adierazle hori hizkuntza baterako: gaur egun etxeko erabileran hizkuntza horrek duen pisua lehen hizkuntzan izan zuenarekin zatituta. Adierazle horrek hizkuntzen jarraipen-gaitasunaren eta erakarpen-indarraren berri emango digu globalki. Emaitzak 1,00 ematen duenean, nolabaiteko oreka adieraziko du, hots, hizkuntzak sozialki bere egungo neurrian jarraitzeko joera erakusten duela; 1,00etik gorako balioek hizkuntza-komunitatearen indarra eta hazteko joera adierazten dute, hizkuntza hori hiztunak bereganatzen ari dela; 1,00etik azpiko balioek, azkenik, ahultasuna eta hizkuntza hiztunak galtzeko prozesuan dagoela adierazten dute (Castonguay, 2005a: 11).

20.3.1 Euskararen, gaztelaniaren eta beste hizkuntzen bizi-indarra Hegoaldean

151. Grafikoan, adierazle horretan hizkuntzek hartzen dituzten balioak erakusten ditugu Hegoalderako, 2011ko zentsuaren datuetan oinarrituta. Ikus daitekeen bezala, gaztelania da 1,00ko balioa gainditzen duen hizkuntza bakarra, eta, beraz, bizi-indar sendoa erakusten duen bakarra. H1en eta EEren arteko oreka adieraziko lukeen puntu horretatik urruti azaltzen zaigu euskararen bizi-indarraren indizea, 0,817an hain justu. Horrela, bada, 151. Grafikoko kopuruek “hazteko joera” erakutsiko lukete gaztelaniarentzat eta “gutxitzeko joera” euskararentzat (eta zer esanik ez gainerako hizkuntzentzat).

151. Grafikoa:
Hizkuntzen bizi-indarraren indizea. 5 urtetik gorako hiztunak, Hego Euskal Herria, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-036, HZ-037 eta HZ-038 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.9 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estadistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estadistika Erakundea) gure esku jarriak].

20.3.2 Euskararen bizi-indarra nazioarteko beste komunitate batzuetakoekin alderatuta

Lehen hizkuntzari eta etxeko erabilerari buruzko galderak demolinguitikan arruntak izanik, nazioarteko erreferentziak bilatu ditugu eta oinarritzko kalkulu batzuk egin ditugu ikusteko zer-nolako egoera duten Kanadako probintzietan frantsesak, Galizian galizierak eta Herralde Katalanetan katalanak²⁷⁶. 181. Taulan bildu ditugu lurralde horietarako H1i eta EERI buruzko datu laburtuak eta bizi-indarraren indizeari dagozkionak.

Ikus dezakegunez, hainbat lurralde-eremutan pisu handiagoa du bertako hizkuntzak egungo etxeko erabileran bertako hiztunen bizitzako lehen urteetako erabileran izan zuena baino, eta, ondorioz, lurralde horietako bizi-indarraren indizeak 1,000aren langa gaitutiko du. Egoera horretan leudeke, hango eta hemengo zentsu eta inkesta soziolinguistikoetako datuetan oinarrituta egin ditugun kalkuluen arabera, katalana Andorran, Balear uharteetan, Katalunian eta Sartaldeko Zerrendan eta baita frantsesa Quebecen ere. Toki horietan, hazteko

²⁷⁶ Galesen, Irlandan eta Valentzian ere bilatu dugu, baina ez dugu aurkitu datu alderagarririk bertako ikerketetan.

prozesuan egongo litzateke hizkuntza eta hiztunak bereganatuz (toki batzuetan besteetan baino indar handiagoz).

Aitzitik, etxeko erabilera lehen hizkuntza baino baxuago dutela agertzen zaizkigu, 1,000aren langaren azpitik beraz, aztertu ditugun hizkuntza gutxitu horiek gainerako eremuetan. 1,000aren baliotik ez oso urruti azaltzen zaigu galegoa Galizian, 0,966ko balioarekin, eta atzetik frantsesa Kanadako Brunswick Berria probintzian (0,894) eta euskara Hegoaldean (0,817). Tarte handiarekin, bizi-indar oso ahularekin (0,600tik beherako balioekin) ageri zaizkigu, azkenik, frantsesa Kanadako gainerako probintzia eta lurraldeetan eta katalana Ipar Katalunian eta L'Alguerren. Azken toki horietan, gutxitze-prozesu bizioan egongo litzateke hizkuntza eta hiztunak erruz galduz (toki batzuetan besteetan baino indar handiagoz).

Horrela, bada, datu horien arabera, aztertu ditugun eremu gehienetan hizkuntza gutxituek duten bizi-indarraren azpitik dago euskararen bizi-indarra. Euskararen indizeari dagokion balioaren azpitik gelditzen diren eremu bakarrak “Kanadako enparauak” ditugu batetik, Quebec eta Brunswick Berria probintziak kenduta gelditzen direnak, non komunitate frankofonoa oso minoritarioa den, lehen hizkuntzan zein etxeko erabileran frantsesak duen pisu txikiak erakusten duen bezala. Eta bestetik, Ipar Katalunia eta L'Alguer, katalanak galera-prozesu sakona bizi duen lurraldeak (Chessa, 2012; Sari, 2012; Generalitat de Catalunya, Institut Franco-català Transfronterer, Universitat de Perpinyà eta Consell Departamental dels Pirineus Orientals, 2016; Ballone, 2017).

Taulako datuei begiratuta, agerikoa da bizi-indarraren indizeak orokorrean harremana duela hizkuntzak duen pisuarekin. Horrela, euskarak baino bizi-indar handiagoa erakutsi duten lurralde guzti-guztietan, gurean baino pisu nabarmen handiagoa du bertako hizkuntzak bai H1en eta baita EEn ere. Aitzitik, euskarak Hegoaldean duen baino bizi-indar ahulagoa duten hiru lurraldeetatik bitan (“Kanadako enparauak” lurralde multzoan eta Ipar Katalunian) hizkuntza gutxituak pisu txikiagoa du bai H1en eta baita EEn Hegoaldean euskarak duenarekin alderatuta. Salbuespena Sardiniako L'Alguer hiria litzateke. Ehunekoei bakarrik begiratuta, aztertu ditugun eremuen artean horixe litzateke, lehen hizkuntzari dagokionez, Hegoaldeko errealitatetik gertuen legokeen lurraldea: hizkuntza gutxitua lehen hizkuntzatzat dutenak % 18,2 dira Hegoaldean eta % 20,5 L'Alguerren. Bizi-indarraren indizean, baina, askoz balio hobea du euskarak Hegoaldean katalanak L'Alguerren baino, etxeko erabileran bi tokietan galera dagoen arren, galera hori Hegoaldean askoz txikiagoa baita L'Alguerren baino.

181. Taula:

Lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran hizkuntza gutxituak duen pisua eta hizkuntzaren bizi-indarraren indizea. Hego Euskal Herria, Galizia, Kanada eta Herrialde Katalanetako hainbat eremu, 2011-2018

Lurraldea	Hizkuntza	Urtea	Unibertsoa	H1 (%)	EE (%)	Bizi-indarraren indizea (EE / H1)	Iturria
Andorra	Katalana	2014	15 urtetik gorako hiztunak	33,5	41,9	1,253	Herrialde katalanetako hainbat inkesta (Vila eta Sorolla, 2019a: 67; 2019b: 39)
Balear uharteak	Katalana	2014	15 urtetik gorako hiztunak	39,7	42,9	1,079	EULIB 2014 (Melià eta Vanrell, 2018: 64, 79)
Katalunia	Katalana	2018	15 urtetik gorako hiztunak	35,9	37,8	1,054	EULP 2018 (Generalitat de Catalunya, 2019: 13, 32)
Quebec	Frantsesa	2016	Biztanleria guztia	78,0	80,4	1,032	Kanadako zentsuak (Statistique Canada, 2017)
Sartaldeko Zerrenda	Katalana	2014	15 urtetik gorako hiztunak	53,5	54,8	1,024	Herrialde katalanetako hainbat inkesta (Vila eta Sorolla, 2019a: 67; 2019b: 39)
Galizia	Galegoa	2018	5 urtetik gorako hiztunak	54,0	52,2	0,966	Enquisa estruktural a fogares (IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2019a; 2019b)
Brunswick Berria	Frantsesa	2016	Biztanleria guztia	31,9	28,5	0,894	Kanadako zentsuak (Statistique Canada, 2017)
Hego EH	Euskara	2011	5 urtetik gorako hiztunak	18,2	14,9	0,817	Hegoaldeko zentsuak (HZ-036 adierazlea)
Ipar Katalunia	Katalana	2015	15 urtetik gorako hiztunak	11,1	6,7	0,599	Herrialde katalanetako hainbat inkesta (Vila eta Sorolla, 2019a: 67; 2019b: 39)
Kanadako enparauak (Quebec eta Brunswick B. kenduta)	Frantsesa	2016	Biztanleria guztia	3,0	1,5	0,520	Kanadako zentsuak (Statistique Canada, 2017)
Alguer	Katalana	2015	18 urtetik gorako hiztunak	20,5	10,6	0,515	Herrialde katalanetako hainbat inkesta (Vila eta Sorolla, 2019a: 67; 2019b: 39)

Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-036 adierazlea baliatu da (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.9 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NAS-TATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak]. Horretaz gain, atzerriko datuetarako taulan aipatzen diren iturriak erabili dira.

Oharra. Kasu guztietan, lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran hizkuntza batek zenbateko pisua duen kalkulatzeko, tasa esleitzen irizpidea erabili dugu. Galiziaren kasuan, etxeko erabilerari buruzkoa hartu beharrean, erabilera orokorrari buruzko datua hartu da eta jatorrizko galderak zituen lau erantzun-aukerak honela esleitu ditugu: *en galego sempre* (% 100), *máis galego ca castelán* (% 66), *máis castelán ca galego* (% 33), *en castelán sempre* (% 0), *outras situacións* (% 0).

20.3.3 Euskararen erabilerazko hizkuntza-bilakaera eta bizi-indarra, nagusitasun-eremuen arabera

Pentsatzekoa da euskarak hizkuntzen bizi-indarraren indizean hartzen duen balio txikiak zerikusi zuzena izango duela gurean hizkuntzak duen minorizazio-mailarekin. Hots, gurean, hizkuntza gutxituaren komunitateak kuantitatiboki goiko taula horretan bildu ditugun gainerako lurraldeetan baino pisu dezente txikiagoa izatearekin. Arrazoibide horren alde egiten dute nagusitasun-eremuen araberrako datuek ere. 182. Taulan ikus daitezkeen bezala, bizi-indar handiagoa du euskarak arnaguneetan (etxeko erabileran euskara nagusi den udalerrietan), erdara nagusi den zonaldeetan baino. Aldeak nabarmenak eta adierazgarriak dira: 0,978ra iristen da arnagune beteetan (euskararen etxeko erabileran % 80tik gorakoa duten udalerrietan) eta 0,759ra jaisten da euskararen etxeko erabileran % 20ra iristen ez den udalerrietan.

182. Taula:

Lehen hizkuntzan eta etxeko erabileran euskarak duen pisua eta bizi-indarraren indizea, hiztunak bizi diren nagusitasun-eremuen arabera. Hegoaldea, 2011 (5 urtetik gorako hiztunak)

	H1 (%)	EE (%)	Bizindarraren indizea (EE / H1)
Arnagune beteak: euskararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %80tik gorakoa)	87,5	85,6	0,978
Arnagune erasanak: euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %60-%80 bitartekoa)	74,3	69,7	0,938
Nagusitasun argirik gabeko udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %40-%60koa)	58,8	50,1	0,851
Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20-%40 artekoa)	39,6	30,8	0,778
Erdararen nagusitasuna handia den udalerriak (etxeko erabileran euskararen pisua %20tik beherakoa)	8,1	6,2	0,759

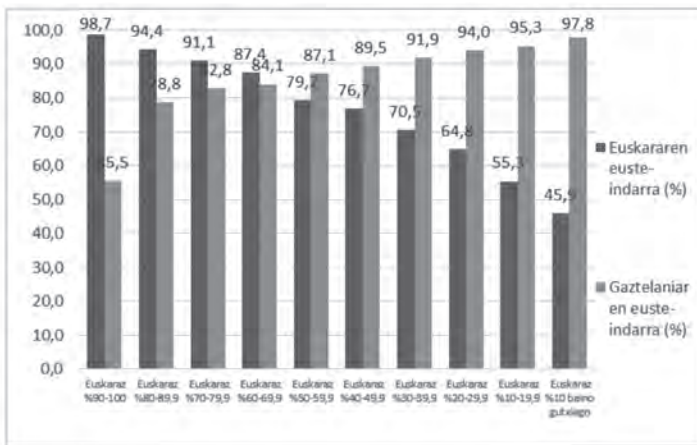
Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-004, HZ-006 eta HZ-036 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.4, 9.5 eta 9.6.3.9 puntuetan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Horiek horrela izanda ere, datuak ikusita, bada sortu zaigun galdera bat, oraingoz erantzun ezin duguna: euskarak nagusitasun-maila handia duen udalerrietan ere zergatik ez du euskararen bizi-indarrak 1,000aren langa gainditzen? Hegoaldeko arnasmuneetan euskarak duen bizi-indarra, lantzen ari garen adierazlearen arabera betiere, zergatik da, adibidez, katalanak Katalunian edo Balear uharteetan erakusten duena baino apalagoa? Espero dezagun etorkizuneko azterketek galdera horri erantzuteko elementuak eskaintzea.

Nazioarteko alderaketa albo batera utzi eta nagusitasun-mailaren araberrako hizkuntza-bilakaerari helduta, ulergarriak egiten dira bizi-indarrean nagusitasun-eremuen mailan ageri diren aldeak. 152. eta 153. Grafikoetan argi ikus daitekeen bezala, euskara indartsuago dagoen eremuetan, jatorrizko euskaldunek gehiago eusten diote euskararen etxeko erabilerari eta jatorriz euskaldunak ez direnak ere neurri handiagoan erakartzen ditu euskararen erabilerara; erdara nagusi den zonaldeetan, berriz, neurri apalagoan eusten diote jatorrizko euskaldunak euskararen erabilerari eta euskarak ere erakarpen-indar ahulagoa du jatorriz euskaldunak ez direnengan. Gaztelaniaren euste- eta erakarpen-indarrak, jakina, aurkako norabidean aldatzen dira.

152. Grafikoa:

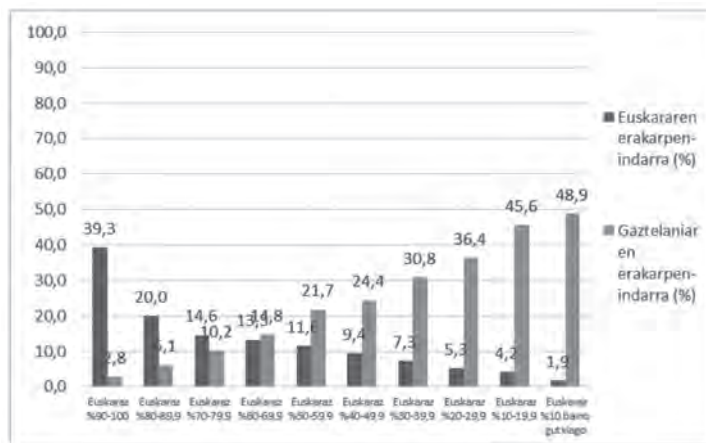
Euskararen eta gaztelaniaren euste-indarra, hitzunik bizi diren udalerrian euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera (nagusitasun hori etxeko erabileran euskarak duen pisuari araberako multzo xeheetan aztertuta). 5 urtetik gorako hitzunik, Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-019 eta HZ-022 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.6 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodatuaren fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

153. Grafikoa:

Euskararen eta gaztelaniaren erakarpen-indarra, hiztunak bizi diren udalerriaren euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera (nagusitasun hori etxeko erabileran euskarak duen pisuaren araberrako multzo xeheetan aztertuta). 5 urtetik gorako hiztunak, Hegoaldea, 2011



Iturria: egileak landua, 2011ko HZtik abiatuta. Zehazki, HZ-027 eta HZ-031 adierazleak baliatu dira (azalpen zehatzak, metodologia-ataleko 9.6.3.7 puntuan). [Jatorrizko iturriak: *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak* azterlanetako mikrodaturen fitxategiak, EUSTATEk (Euskal Estatistika Erakundea) eta NASTATEk (Nafarroako Estatistika Erakundea) gure esku jarriak].

Azter dezagun gai hau lasaiago. Bi grafiko horiek ikusita, lehenik eta behin, argi ikusten da hizkuntza-bilakaeraren prozesuak aldatu egiten direla gertatzen diren testuinguru demolinguistiko lokalaren arabera. Logikoa den bezala, zenbat eta zonalde euskaldunagoa, orduan eta indar handiagoz eusten dio euskarak, orduan eta hiztun gutxiago galtzen du gaztelaniaren alde. Gaztelaniak, jakina, indar handiagoz eusten die bere jatorrizko hiztunei zonalde erdaldunagoetan. Horrekin batera, euskarak indar handiagoz erakartzen ditu jatorriz euskaldun ez ziren hiztunak zonalde euskaldunagoetan, eta gaztelaniak indartsuago erakartzen ditu jatorrizko euskaldunak zenbat eta zonalde erdaldunduagoa izan. Bi grafikoek harreman indartsua eta argia adierazten dute udalerriaren euskalduntasunaren eta bertako hizkuntza-bilakaeraren artean.

Zerikusi handirik ez dute, beraz, gure zonalde euskaldunenetan hizkuntza-bilakaeran antzematen den dinamikak eta zonalde erdaldunduenetan gertatzen denak. Muturretako multzoetako datuak irakurritz:

- Jatorrizko euskaldunek askoz gehiago eusten diote euskararen etxeko erabilerari euskara indartsuago dagoen eremuetan (% 98,7k eusten diote multzo euskaldunengan, etxeko erabilera % 90etik gorakoa duten udalerrietan) euskara ahul dagoenetan baino (% 45,9k *bakarrik* eusten diote etxeko erabilera % 10era iristen ez den udalerrietan). Gaztelaniaren euste-indarra, jakina, aurkako hurrenkeran aldatzen da: zonalde euskaldunenetan % 55,5koa da euste-indar hori eta % 97,8koa zonalde erdaldunenetan.
- Erakarpen-indarra ere modu ohargarrian aldatzen da multzo batzuetatik besteetara: jatorriz euskaldunak ez diren hiztunak askoz ere gehiago etortzen dira euskara erabiltzera zonalde euskaldunenetan bizi direnen artean (% 39,3), zonalde erdaldunenetan baino (% 1,9). Gaztelaniaren erakarpen-indarra aurkako norabidean aldatzen da: % 2,8koa da zonalde euskaldunenetan eta % 48,9koa zonalde erdaldunenetan.

Horrek ondorio batera garamatza: udalerriz gaindiko (eta are Euskal Herri- gairiz gairi) dinamikaren garrantzia ukatu gabe, oraindik ere, testuinguru lokalak sakon baldintzatzen ditu hiztunen portaerak. Bestela esanda, errealitate soziolinguistikoa dimentsio lokal sakona du, eta dinamika ezberdinak antzematen dira udalerrietan euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera.

Aurreko grafikoetan erreparatuta, badago arreta merezi duen beste alderdi bat. Udalerriz bateko nagusitasun-mailak hiztunen testuingurua osatzen duen heinean, ez da harrizkoa zonalde euskaldunagoen eta erdaldunagoen artean ikusi dugun aldea. Alabaina, badirudi, antzeko nagusitasuna duten testuinguruak hartuta, gaztelaniaren euste- zein erakarpen-indar handiagoak dituela sistematiko-ki euskarak baino. Hau da, adibidez, euskarak % 20-30eko nagusitasuna duen udalerrietan euskarak duen euste-tasa % 64,8koa da, eta erdarak % 20-30eko nagusitasuna duen udalerrietan (hots, euskarak, % 70-80ko nagusitasuna duenetan), gaztelaniaren euste-indarra % 82,8koa da, nagusitasun-maila bertsuko udalerrietan euskarak duena baino dezente handiagoa. Erakarpen-indarrarekin antzekoa gertatzen da: % 5,3koa du erakarpen-indarra euskarak % 20-30eko nagusitasuna duen udalerrietan; eta gaztelaniak % 10,2koa du % 20-30eko nagusitasuna duen udalerrietan.

Beste adibide adierazgarri bat: nagusitasunaren ikuspegitik euskarak etxeko erabileran gaztelaniak baino indar handixeagoa duen multzoan, etxeko erabileran euskararen pisua % 50-60 bitartean duten udalerrietan, handiagoa da gaztelaniaren euste-indarra euskararena baino. Eta erakarpen-indarrari dagokionez, euskararen nagusitasuna % 60-70an kokatzen den udalerrietan ere gaztelaniak erakarpen-indar handiagoa du euskarak baino. Horiek denak ikusita, esan dezakegu

udaljerri-mailako testuinguru demolinguistikoak hizkuntza-bilakaera zuzenean baldintzatu arren, gaztelania euste- eta erakarpen-indarrean kokka bat goragotik dagoela euskararen aldean. Fenomeno horren bi interpretazio-bide osagarri bururatzen zaizkigu:

- Badago testuinguru orokor bat udaljerriaren maila gainditzen duena eta gaztelaniaren alde egiten duena, eta kokka hori horren ondorio izan daiteke. Testuinguru orokor horretan sartuko lirateke eskualde, Euskal Herri edo hortik gorako testuinguru demolinguistikoa eta baita testuinguru orokorragoa ere (soziala, juridiko-politikoa, kulturala, hedabideei eta sareei dagokiena...), gaztelaniaren alde eragiten duena.
- Bigarren interpretazio-bidea hizkuntza-gaitasunaren araberako hitzunen banaketari lotzen zaio. Lehenago ikusi dugun bezala, hizkuntza-gaitasunaren banaketa desorekatua da gurean. Eta gaitasunaren zorua nolakoa den jakinda, pentsa daiteke erabilerazko hizkuntza-bilakaeran erdalduntzea dakarten ordezkapenak errazagoak direla, oro har, euskalduntzea dakartenak baino. Errazagoa dela jatorrizko gaztelaniadunek gaztelaniari eustea (kasurik gehienetan euskara ez dakitelako) jatorrizko euskaldunek euskarari eustea baino (ia kasu guztietan gaztelaniaz ere hitz egiten badakitelako, eta ez gutxitan euskaraz baino errazago egiten dakitelako gaztelaniaz). Eta logika berean, errazagoa dela jatorrizko euskaldunak gaztelania erabiltzea jatorrizko gaztelaniadunak euskara erabiltzea baino.²⁷⁷

20.4 Transmisioaren eta hizkuntza-bilakaeraren osotasunezko ikuspegiaren bila

- *Zein da osotasunezko ikuspegia hizkuntza-bilakaera eta belaunaldiarteko transmisioa aintzat hartuta? Posible al da bi dinamika horiek aldi berean gertatzea: hau da, transmisioan euskara indartzen aritzea eta hizkuntza-bilakaeran ahultzen aritzea? Nola ezkontzen dira bi dinamika horiek?*
- *Bi dinamiketatik zein da nagusia? Zein da bi dinamikak aintzat hartuta euskararentzat gelditzen den saldoa?*

²⁷⁷ Gai honen inguruko argi gehiago ekar lezake H1i eta EErI buruzko datuak hizkuntza-gaitasuna ere aintzat hartuta aztertzeak. Beste baterako gelditzen diren lanen zerrendan gehituko dugu hori ere.

20.4.1 *Bi ikuspegi itxuraz kontrajarri; bi galdera*

Orain bukatzen ari garen kapituluan eta aurrekoan euskararen bilakaeraren dinamika ulertzeko baliagarriak izan daitezkeen bi ikuspegi aurkeztu ditugu. Ikuspegi bakoitzak, ordea, irudi itxuraz kontrajarria eskaintzen digu:

- 19. kapituluan familiako transmisioari buruz azaldu ditugun adierazleek ikuspegi baikorra eskaini digute. Hango edukiak asko laburtuz, oro har, euren gaitasunaren zoruak erosotasunaren ikuspegitik emango lukeenabaino gehiago transmititzendietegurasoek euskara seme-alabei etxean. Are gehiago, gaur egungo gurasoek eurek etxean jaso zutena baino euskara gehiago eta erdara gutxiago ari dira ondorengoei ematen. Nazioarteko alderaketak ere toki onean uzten zuen euskal gurasoen transmisio-jokabidea. Datu horiek soilik irakurrita, eta oinarrizko prozesu demografikoak ekuaziotik kanpo utzita (berezko hazkundera eta migrazio-mugimenduak), landutako datuek iradokiko lukete euskal komunitateak, bere maila erlatibo txikian bada ere, indarrez transmititzen diela hizkuntza ondorengoei, eta logikaz komunitatearen hazkunde-prozesu baterako baldintzak jarri direla hazken hamarkadotan.
- 20. kapitulu honetan, hizkuntza-bilakaerari buruzko adierazleekin, berriz, hitzunek bere bizialdian euskararen gaitasunean eta erabileran izan duten bilakaera aztertu dugunean, datuek eskaintzen diguten ikuspegia bestelakoa izan da: landutako adierazleek galera ematen digute euskararentzat eta irabazia gaztelaniarentzat/frantsesarentzat. Laburtuz, lehen hizkuntza gisa euskara jaso duen multzoaren zati handi baten euskarazko gaitasuna higatzen joan da bere bizialdian: gehienek galdu egin dute euskarazko nagusitasuna eta gutxi batzuek euskara ahaztu dute. Lehen hizkuntza gisa gaztelania/frantsesa jaso zutenen artean ez da antzematen antzeko higatze-prozesurik. Erabilerari erreparatuz ere atzera egin du euskarak eta aurrera erdarak. Konparazioan, gehiago dira euren erabilera-ohiturak erdaldundu dituzten jatorrizko euskaldunak euren ohiturak euskaldundu dituzten jatorrizko erdaldunak baino. Aldebiko fluxuak dauden arren, euskararentzat irabazitakoek ez dituzte inondik inora berdintzen galerak. Nazioarteko alderaketak ere irudi ezkorra ematen digu euskararen dinamikaz: bizi-indar ahuleko hizkuntza da gaur egun euskara. Hizkuntza-bilakaeraren datuek galbidean dagoen hizkuntzaren irudia jartzen digute begi aurrean.

Itxuraz kontrajarriak diren bi ikuspegi horien argitara, bi galdera multzo sortzen zaizkigu, puntu honen hasieran jarri ditugun horiek hain justu, eta ondo-

rengo orrietan erantzuten saiatuko gara. Horretarako, ahalegin bat egingo dugu bi dinamika itxuraz independente eta kontrajarri horien ikuspegi orokorra era bateratuan ulertzen saiatzeko, 2016ko ISLn oinarrituta.

20.4.2 Egingo dugun lanaketaren xehetasunak

20.4.2.1 Ustiaketan landuko ditugun hiru belaunaldiak eta erreferentzia-data orientagarriak finkatzen

Ikuspegi bateratu horren bila, hiru belaunalditara bideratuko da gure azterketa. Belaunaldi bakoitzak bere bizitzako zenbait unetan izan dituen erabilera-ohiturak eta gaitasunak aztertuta, hizkuntza-bilakaerari buruzko eta transmisioari buruzko errealitateak aztertzen saiatuko gara era bateratu eta alderagarrian.

Hasteko, belaunaldi nagusi bat finkatuko dugu, honako hau zehazki: inkesta egin zen unean (2016an) 38-57 urte bitarte zituztenek osatzen dutena (1959 eta 1978 bitartean jaioak). Urte multzo hori zehazki aukeratzeko prozedura honako hau izan da: lehenik, 2016ko ISLn seme-alabak eta gurasoak dituzten hiztunen batez besteko adina kalkulatu dugu, eta 47,53 urtekoa izan da emaitza. Urte horri goitik zein behetik hamar urteko tartea erantsiz iritsi gara 38-57 urte bitarteko ibiltartera. Interes berezia izan dezake, gure ustez, azterketa adin-multzo horren inguruan antolatzeak, belaunaldi horrek bi berezitasun dituela kontuan hartuta: batetik, *baby boom*aren belaunaldia da, Euskal Herrian inoiz egon den belaunaldirik handiena; euren errealitatea ezagutzeak interes berezia izan dezake alde horretatik. Bestetik, 13. kapituluan ikusi dugun bezala, etxean euskara jasotzen zuten haurren ehunekoak azken mendeko punturik kaskarrean zegoen garaian jaiotako belaunaldia dugu, euskal komunitatea hondoa jotzen ari zen eta altxatzen hasi zen garaian jaioa. Erreferentzia egokia izan daiteke, horregatik, aurrera zein atzera belaunaldien arteko alderaketak egiteko.

Belaunaldi horren barruan, eta tartean transmisio-prozesuak aztertu behar ditugunez eta horretarako hiztunek gurasoekin eta seme-alabekin egiten duten erabilera alderatzea bitarteko garrantzitsua izanik, ikerketatik kanpo utzi ditugu honako bi baldintza hauek betetzen ez zituzten elkarrizketatuak: seme-alabak izatea batetik eta gurasoak, bietako bat behintzat, bizirik izatea bestetik. Horrela, bada, honako hiztun hauek osatu dute gure oinarritzko ikerketa-unibertsoa: 1959-1978 bitartean jaio eta 2016an seme-alabak dituzten eta gutxienez guraso bat bizirik duten elkarrizketatuak. Belaunaldi horrekin batera, belaunaldi horren gurasoen belaunaldia eta seme-alabena hartuko ditugu kontuan. Guztira, beraz, honako 3 belaunaldi hauek landuko ditugu:

- B belaunaldia deituko diogu aztergai dugun belaunaldi nagusiari. Zehazki, 2016. urtean elkarrizketatuak izan diren eta seme-alabak eta gurasoetako bat bizirik duten 38-57 urte bitarteko belaunaldia (1959-1978 bitartean jaioak).
- A belaunaldia B-ren gurasoek osatuko dute
- C belaunaldia B belaunaldikoen seme-alabek osatuko dute.

Azalpena ulergarriagoa egiteko, datuetatik abiatuta azalduko ditugun fenomeno sozialak denbora-lerro historikoan kokatzen saiatuko gara batez bestekoe-tan oinarritutako mugarri orientagarri batzuk finkatuz A, B eta C belaunaldie-tarako. B belaunaldiaren kasuan, datuak zuzenean 2016ko ISLn elkarrizketatuek esandakoetatik atera ditugu. Gainerako bi belaunaldietarako erabiliko ditugun urteak ez dira zuzenean elkarrizketatuei jasoak, kalkuluen bidez guk esleituak baizik. Lanketa horren emaitzak 44. Irudian ikus daitezke; irudiaren azpiko oha-rretan azaldu ditugu multzo horiek finkatzeko erabili diren irizpide eta proze-durak.

44. Irudia: Aztertuko ditugun hiru belaunaldien kokapena denbora-lerroan



Iturria: egileak landua.

Oharrak (*): B belaunaldiaren batez besteko adinetik abiatuta, multzo horren batez besteko jaiotza-urtea kalkulatu dugu. ISL'n ageri den informazioa ustiatuta, ikusi dugu elkarrizketatu multzo horrek 46,85ko batez besteko adina duela inkesta egin zaion garaian, 2016. urtean. Adin hori ez da asko urruntzen ISLko lagin osoaren batez besteko adinetik (50,3 urte). Hori bai, multzo horretan adin ertaineko hiztunak soilik ditugu, 38 urtetik beherakoak eta 57tik gorakoak gure ustiatetatik at utzi ditugu. Tarteko adinetan bildua azaltzen zaigu, hortaz multzo hori: multzo horren adinaren banaketak 5,0ko desbideratze tipikoa du. Nolanahi ere, batez besteko adin hori aintzat hartuta eta informazio-bilketa 2016. urtean egin zela jakinda, 1969. urtean kokatzen da multzo horretako elkarrizketatuen batez besteko jaiotza-urtea, eta urte hori erabiliko dugu multzo hori izendatzeko orduan²⁷⁸. Argi izan dezagun, hala ere, hiztun horien jaioturearen ibiltartea zabalagoa dela, 1959-1978 artekoa.

C belaunaldiaren batez besteko adina eta jaiotza-urtea finkatzeko ezin izan dugu prozedura bera erabili, B belaunaldiak lehen seme-alabak noiz ekarri zituzten ez baitigu argitzen datu-baseko informazioak (*Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*). Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza). Alabaina, datu demografiko orokorretako balioak aplikatuz²⁷⁹, kalkulatu dezakegu batez beste 2003. urtean jaiotako zirela multzo horren lehen seme-alabak. Beraz, urte hori erabiliko dugu C belaunaldiaren erreferentzia-urte gisa. Argi dezagun, ordea, 2003ko data batez besteko jaiotza-urtearen estimazioa dela; benetan urte multzo zabalagoan jaiotako ziren C belaunaldiko hiztunak; eta gure laginean gaiari buruzko datu zehatzik ez dugun arren, pentsa daiteke 1993-2012 bitartean jaiotako zirela B belaunaldiko gurasoen seme-alaba gehienak, C belaunaldi gisa izendatu dugun horretakoak.

A belaunaldiaren denbora-kokapena ere kalkuluen bidez egin beharko dugu, jatorrizko iturrian ez baitago horri buruzko informaziorik. A belaunaldia 30 urte lehenago kokatu dugu denboran B belaunaldia baino: batez beste 1939. urtean jaiotako gisa jarri ditugun horiek, urte multzo zabal batean jaiotako izango dira, gehienak 1929-1948 bitartean.

²⁷⁸ Batez besteko zehatzak 1968,47ko balioa ematen du.

²⁷⁹ INEren *Oinarrizko Adierazle Demografikoen* arabera, 2000. urtean 32,1 urte zituzten batez beste EAEn lehen semea edo alaba izan zuten amek (Ikertalde Grupo Consultor, 2020: 28). Bestalde, 1996-2000 tartean ezkonduetako bikote heterosexualetan gizezkoek batez beste emakumezkoek baino 2,63 urte gehiago zituztela aintzat hartuta (EUSTAT, 2018), belaunaldi horrek lehen semea edo alaba izateko batez besteko adina 33,4 urtetan jarri dugu. Eta, ondorioz, lehen seme-alaba batez beste 2002. urtean izan zutela ondorioztatuko. Irizpide hori aplikatu diogu lagin osoari.

Esan bezala, erabiliko ditugun hiru mugarri orientagarriak 44. Irudian ikus daitezke: hiltun multzo hori 1969 inguruan jaio zen batez beste, 1939 inguruan jaiotako gurasoengandik, eta batez beste 2002. urtean izan zituen lehen seme-alabak, eta 2016. urtetik (batez beste 47 urte dituztela) egiten ari gara irakurketa.

20.4.2.2 Lagina(k)

Gure lagin nagusia 2016ko ISLn elkarrizketatu zituzten B belaunaldi-ko 1.786 hiltunek osatuko dute. Lagin horri $\pm\%$ 2,3ko akats-tartea dagokio, $p=q=\%$ 50 denerako, eta $\%$ 95eko konfiantza-mailan (laginketa prozedura guztiz ausazkoen bidez egin izanaren suposiziopean egindako kalkulua).

Elkarrizketatu horien erantzunetatik aterako dugu eurei buruzko informazioa, eta baita euren gurasoen belaunaldiari buruzko informazioa ere; bestela esanda, A eta B belaunaldiei buruzko informazioa.

Lagin nagusi horretaz gain, C belaunaldiari buruzko informazioa esku-ratzeko, ISLko 16-19 urte bitarteko 583 hiltunen lagina erabili dugu²⁸⁰. Lagin horri $\pm\%$ 4,0ko akats-tartea dagokio, $p=q=\%$ 50 denerako, eta $\%$ 95eko konfiantza-mailan (laginketa-prozedura guztiz ausazkoen bidez egin izanaren suposiziopean egindako kalkulua).

20.4.2.3 Landutako datuak (eta datuak sortzeko erabilitako irizpideak)

Hizkuntza-bilakaera eta familiako transmisioa era bateratuan aztertzeko gure lanketarako abiapuntu gisa hartuko ditugun datuak bildu ditugu 183. Taulan, eta azaldu egin dugu datu bakoitzaren jatorri zehatza zein den eta zer-nolako prozedura erabili dugun horiek lortzeko. Aipa ditzagun lehenago datu horiek sortzeko orduan erabili ditugun irizpideak. Lehen hizkuntzari buruzko datuak erabilera- eta gaitasun-datuekin alderatu ahal izateko, hainbat suposizio teoriko eman ditugu ontzat. Batzuk metodologia-atalean eta kapitulu honen hasierako puntuetan azaldutako berak dira, eta beste batzuk berriak:

- Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera lantzeari begira, ontzat emango dugu lehen hizkuntza jakin bat izateak gaitasunaren ikuspegitik esan nahi duela hizkuntza hori ikasi genuela lehen urte horietan, eta ez besterik. Horregatik, lehen urte horietako “hizkuntza-gaitasuna” honako korrespondentzia hauen bidez sortuko dugu:

²⁸⁰ Gure kalkuluaren arabera, 13 urteko batez besteko adina izango zuten 2016. urtean C belaunaldiko hiltunek. Horregatik hartu dugu ISLko multzorik gazteena, 16-19 urtekoa, belaunaldi horren errealitatea islatzeko.

Lehen hizkuntza > Haur txiki garaiko hizkuntza-gaitasuna

Lehen hizkuntza euskara > Euskaldun elebakarra (beraz, euskal nagusitasunezko hiztuna).

Euskara eta erdara > Elebiduna (nagusitasunik gabekoa).

Erdara > Erdaldun elebakarra (beraz, erdal nagusitasunezko hiztuna)

- Erabilerazko hizkuntza-bilakaera aztertu ahal izateko, ontzat emango dugu lehen hizkuntza bat edo beste izateak, oro har, bi gauza dakartzala berarekin: batetik, bizitzaren lehen urteetan hizkuntza horretan bakarrik edo nagusiki hizkuntza horretan mintzatu izan zela haurra, etxe-giroan eta gurasoekiko elkarrizketetan bereziki. Horiek horrela, honako korrespondentzia hauek egingo ditugu, H1i buruzko informaziotik erabilera-tasa esleituen bidez, hiztun multzo baten batez besteko txikitako erabilera kalkulatzeko:

Lehen hizkuntza > Haur txiki garaiko erabilera

Lehen hizkuntza euskara > euskaraz % 100

Euskara eta erdara > euskaraz % 50

Erdara > euskaraz % 0

- Hiztun baten lehen hizkuntzari buruzko datuetatik, bere gurasoek haur txikiak hazi zituztenean haiekin zein hizkuntza erabili zuten ondorioztatuko dugu (erabilera-hizkuntza).

B belaunaldiko hiztunek euren gurasoekin gaur egun euskararentzat duten erabilera-mailaren kopuru bera esleituz kalkulatuko dugu A belaunaldiak gaur egun euren seme-alabekin duen erabilera-maila.

183. Taula:

Transmisioaren eta hizkuntza-bilakaeraren azterketa bateraturako landutako datuak zehatz. Euskal Herria, 2016

	Belaunaldia	Garaia	Aldagala
1	A belaunaldia (1939an jaioak)	Haur txikiak zirela, 1939 urte ingurua	Erabilera-hizkuntza gurasoekin (euskaraz %)
2	A belaunaldia (1939an jaioak)	Haur txikiak zirela, 1939 urte ingurua	Euskararen ezagutza (euskaraz zenbatek zekiten, %)
3	A belaunaldia (1939an jaioak)	Haur txikiak zirela, 1939 urte ingurua	Hizkuntza-gaitasuna (euskarazko nagusitasuna zenbatek %)
4	B belaunaldia (1969an jaioak)	Haur txikiak zirela, 1969 urte ingurua	Erabilera-hizkuntza gurasoekin (euskaraz %)
5	B belaunaldia (1969an jaioak)	Haur txikiak zirela, 1969 urte ingurua	Euskararen ezagutza (euskaraz zenbatek zekiten, %)
6	B belaunaldia (1969an jaioak)	Haur txikiak zirela, 1969 urte ingurua	Hizkuntza-gaitasuna (euskarazko nagusitasuna zenbatek %)
7	C belaunaldia (2003an jaioak)	Haur txikiak zirela, 2003 urte ingurua	Erabilera-hizkuntza gurasoekin (euskaraz %)
8	C belaunaldia (2003an jaioak)	Haur txikiak zirela, 2003 urte ingurua	Euskararen ezagutza (euskaraz zenbatek zekiten, %)
9	C belaunaldia (2003an jaioak)	Haur txikiak zirela, 2003 urte ingurua	Hizkuntza-gaitasuna (euskarazko nagusitasuna zenbatek %)
10	A belaunaldia (1939an jaioak)	Seme alabak jalo berritan (1969 inguruan)	Erabilera-hizkuntza seme-alabekin (euskaraz %)
11	B belaunaldia (1969an jaioak)	Seme alabak jalo berritan (2003 inguruan)	Erabilera-hizkuntza seme-alabekin (euskaraz %)
12	A belaunaldia (1939an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Erabilera-hizkuntza seme-alabekin (euskaraz %)
13	A belaunaldia (1939an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Euskararen ezagutza (euskaraz zenbatek zekiten, %)
14	B belaunaldia (1969an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Erabilera-hizkuntza gurasoekin (euskaraz %)
15	B belaunaldia (1969an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Erabilera-hizkuntza seme-alabekin (euskaraz %)
16	B belaunaldia (1969an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Euskararen ezagutza (euskaraz zenbatek dakiten, %)
17	B belaunaldia (1969an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Hizkuntza-gaitasuna (euskarazko nagusitasuna zenbatek %)
18	C belaunaldia (2003an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Erabilera-hizkuntza gurasoekin (euskaraz %)
19	C belaunaldia (2003an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Euskararen ezagutza (euskaraz zenbatek dakiten, %)
20	C belaunaldia (2003an jaioak)	Gaur egun (inkestak egin den unean, 2016)	Hizkuntza gaitasuna (euskarazko nagusitasuna zenbatek %)

GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOAK

Belaunaldia	Jatorrizko aldagaila	Balioa	Oharrak
1 A belaunaldia (1939an jaioak)	H1 (euren seme-alabek, B belaunaldikoeak, 2016ko ISLn emandako erantzunen arabera).	19,1	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu. Amari eta aitari buruz galdetzen da ISLn; amen %aren eta aiten%aren arteko batez besteko balioarekin kalkulatu dugu.
2 A belaunaldia (1939an jaioak)	H1 (euren seme-alabek, B belaunaldikoeak, 2016ko ISLn emandako erantzunen arabera).	19,8	Batu egin ditugu lehen hizkuntza euskara izan zutenak eta bi hizkuntzak izan zituztenak. Amari eta aitari buruz galdetzen da ISLn; amen %aren eta aiten%aren arteko batez besteko balioarekin kalkulatu dugu.
3 A belaunaldia (1939an jaioak)	H1 (euren seme-alabek, B belaunaldikoeak, 2016ko ISLn emandako erantzunen arabera).	18,4	Lehen hizkuntza gisa euskara izan zutenak. Amari eta aitari buruz galdetzen da ISLn; amen %aren eta aiten%aren arteko batez besteko balioarekin kalkulatu dugu.
4 B belaunaldia (1969an jaioak)	H1 (euren erantzunen arabera).	15,8	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (10. lerroko kalkulatu berbera da)
5 B belaunaldia (1969an jaioak)	H1 (euren erantzunen arabera).	16,3	Batu egin ditugu lehen hizkuntza euskara izan zutenak eta bi hizkuntzak izan zituztenak.
6 B belaunaldia (1969an jaioak)	H1 (euren erantzunen arabera).	13,3	Lehen hizkuntza gisa euskara izan zutenak.
7 C belaunaldia (2003an jaioak)	H1 (euren erantzunen arabera, 2016ko ISLn; 16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	22,2	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (11. lerroko kalkulatu berbera da)
8 C belaunaldia (2003an jaioak)	H1 (euren erantzunen arabera, 2016ko ISLn; 16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	27,5	Batu egin ditugu lehen hizkuntza euskara izan zutenak eta bi hizkuntzak izan zituztenak.
9 C belaunaldia (2003an jaioak)	H1 (euren erantzunen arabera, 2016ko ISLn; 16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	16,9	Lehen hizkuntza gisa euskara izan zutenak.
10 A belaunaldia (1939an jaioak)	H1 (B belaunaldiko euren seme-alaben H1etik abiatuta, 2016ko ISLn emandako erantzunen arabera).	15,8	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (4. lerroko kalkulatu berbera da)
11 B belaunaldia (1969an jaioak)	H1 (C belaunaldiko euren seme-alaben H1etik abiatuta, 2016ko ISLn emandako erantzunen arabera).	22,2	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (7. lerroko kalkulatu berbera da)
12 A belaunaldia (1939an jaioak)	Euren seme alabek, B belaunaldikoeak, 2016ko inkestan emandako erantzunetan oinarrituta.	12,5	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (14. lerroko kalkulatu berbera da)
13 A belaunaldia (1939an jaioak)	Euren seme alabek, B belaunaldikoeak, 2016ko inkestan emandako erantzunetan oinarrituta.	23,5	Euskaraz hitz egiten dakitenak. Amari eta aitari buruz galdetzen da ISLn; amen %aren eta aiten%aren arteko batez besteko balioarekin kalkulatu dugu.
14 B belaunaldia (1969an jaioak)	Eurek, B belaunaldikoeak, 2016ko inkestan emandako erantzunetan oinarrituta.	12,5	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (12. lerroko kalkulatu berbera da)
15 B belaunaldia (1969an jaioak)	Gurasoetiko erabilerari buruzko C belaunaldiaren erantzunak, 2016ko ISLn (16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	18,3	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (18. lerroko kalkulatu berbera da)
16 B belaunaldia (1969an jaioak)	Eurek, B belaunaldikoeak, 2016ko inkestan emandako erantzunetan oinarrituta.	26,5	Euskaraz hitz egiten dakitenak.
17 B belaunaldia (1969an jaioak)	Eurek, B belaunaldikoeak, 2016ko inkestan emandako erantzunetan oinarrituta.	5,3	Euskaraz errazago egiten dutenak.
18 C belaunaldia (2003an jaioak)	Gurasoetiko erabilerari buruzko euren erantzunak, 2016ko ISLn (16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	16,3	Tasa esleituen bidez kalkulatu dugu (15. lerroko kalkulatu berbera da)
19 C belaunaldia (2003an jaioak)	Hizkuntza-gaitasunari buruzko euren erantzunak, 2016ko ISLn (16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	61,3	Euskaraz hitz egiten dakitenak.
20 C belaunaldia (2003an jaioak)	Hizkuntza-gaitasunari buruzko euren erantzunak, 2016ko ISLn (16-19 urte zituzten gazteen erantzunak, n=583).	13,6	Euskaraz errazago egiten dutenak.

Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolin-guistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Oharra: C belaunaldiko haur/nerabe/gazteek B belaunaldiko gurasoekin inkesta egin den unean dituzten erabilera-ohituretarako, berez, bi iturri genituen. Batetik, C belaunaldiko nerabeek inkestan adierazitakoa; horren arabera, % 18,3koa da gurasoekiko harremanean euskarak hartzen duen pisua. Bestetik, B belaunaldiko gurasoek inkestan adierazitakoa; horren arabera, % 22,1koa da pisu hori. Atal metodologikoaren hasieran, 8,6 puntuan datuen hanpatzeaz esandakoak aintzat hartuta, baliorik apalenak eman ditugu ontzat, C belaunaldikoen erantzun aitortuak beraz.

Taula honetako informazio hori bera, erabiliko dugu ondorengo puntuetako grafiko eta taulak sortzeko.

20.4.2.4 Landuko ditugun alderatzeak

Azpi kapitulu honen hasieran egin ditugun galderei erantzunak bilatzeko, honako lau alderatze hauek landuko ditugu hurrengo orrietan:

- B belaunaldiaren 2016ko egoeraren alderatze sinkronikoa.
- Hiru belaunaldien datuen alderatze diakronikoa.
- Belaunaldien barruan gertatu den hizkuntza-bilakaeraren prozesuak aztertze alderatze diakronikoa.
- Hizkuntza-bilakaera eta belaunaldiarteko aldaketa elkarrekin irudikatzea.

20.4.3 *Alderatze sinkronikoa: B belaunaldia 2016. urtean*

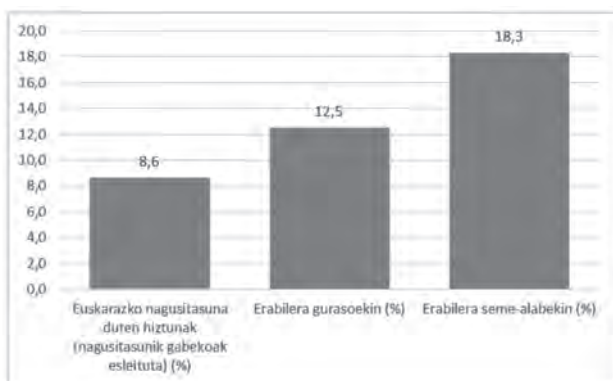
Landu dugun datu multzotik jar dezagun orain arreta 2016. urtean B belaunaldiari dagozkion datuetan (154. Grafikoan erakusten ditugu datuok). Atentzioa ematen duen lehen alderatzea, honakoa: multzo horretako hiztunek euren seme-alabekin askoz ere gehiago egiten dute euskaraz (% 22,1) gurasoekin baino (% 12,5). Informazio hori bat dator, guztiz, bai erabilerari buruzko kapituluan eta bai transmisioari buruzkoan ere azaldu dugunarekin.

Handia edo txikia ote da datu horiek erakusten diguten erabilera-maila? Erreferentzia gisa, euskaraz errazago egiten duten B belaunaldiko hiztunei buruzko datua txertatu dugu grafikoan: % 8,6 lirateke gure kalkuluen arabera (zuzenean euskaraz errazago egiten dutela esan duten % 5,3ari nagusitasunik adierazi ez dutenen zati proportzionala gehituta). Gogora dezagun, 16.3.3. puntuan erabilera erosoari buruzko datua landu dugunean, ez zebilera kopuru horietatik urruti. Han ikusitakoan oinarrituta, pentsa daiteke, B belaunaldiko hiztu-

nek euren hizkuntza-hautua erosotasunean soilik oinarrituko balute, euskararen erabilera % 8,6 horren azpitik geldituko litzatekeela (ziurrenik, % 5,3 horretatik ez oso urruti). Ikusi berri dugun bezala, kopuru horiek baino dezente gehiago erabiltzen dute hiztun horiek euskara, bai euren gurasoekin (% 12,5) eta zer esanik ez euren seme-alabekin (% 18,3). Datuak hortik irakurrita, bereziki deigarria egiten da multzo horrek euren seme-alabekin adierazten duen euskararen erabilera-maila, hizkuntza-gaitasunaren zorutik asko aldentzen delako batik bat: hiru halako eta gehiago da seme-alabekiko erabileran euskarak duen pisua (% 18,3) euskaraz errazago egiten dutela erantzun duten gurasoen multzoa baino (% 5,3). Horrek adierazten du belaunaldi horretako hiztun ugari euskaraz egiten dutela seme-alabekin, eurentzat erosoagoa izanik ere erdaraz egitea. Are gehiago, seme-alabekin euskaraz egiten dutenen artean gehiago argia izango dira erdaraz errazago arituko liratekeenak. Lehenago ere aritu gara gurean gertatzen ari den masa-fenomeno garrantzitsu horretaz. Azken batean, hiru datu horien alderatze sinkronikoak agerian uzten du berriro ere guraso horiek euskara erabiltzera bultzatzen dituen motibazioa ez dela txikia, eta transmisio-bulkada euskaltzalea indartsu errotua dagoela euskaldunen sail aipagarri batean.

154. Grafikoa:

B belaunaldiaren erabilera erosoaren kalkulua eta erabilera aitortua seme-alabekin eta gurasoekin. Euskal Herria, 2016 (euskararen batez besteko erabilera, %)



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Erakusten diren hiru adierazleak 183. Taulatik ekarri ditugu. [atorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

20.4.4 Alderatze diakronikoak I: belaunaldien datuak alderatuz

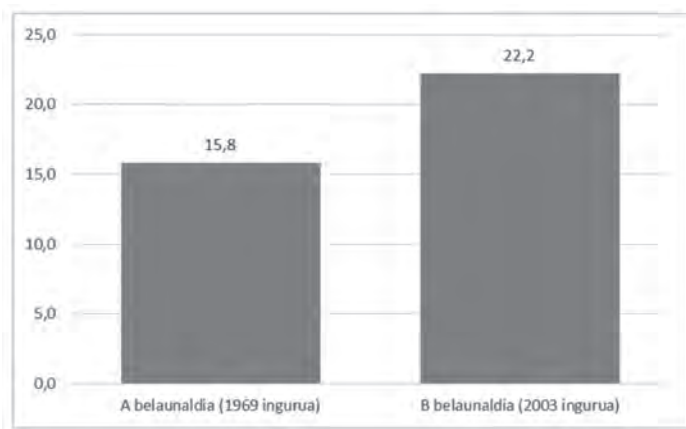
Alderatze diakronikoekin hasteko, saia gaitzen belaunaldiak euren artean alderatzen, belaunaldiz belaunaldi gertatzen ari diren balizko aldaketak antzemateko. Tankera horretako alderaketak egiteko ditugun datuak 184. Taulan bildu ditugu. Taula horretan garrantzi berezia du azken lerroan erakusten den informazioak, A eta B belaunaldiek, bizitzaren fase berean, euren seme-alabak jaio eta lehen urteetan haiekiko erabileran euskarak izan duen pisua aztertzeko aukera eskaintzen baitigu. Emaiza 155. Grafikoan erakusten da: A belaunaldiak % 15,8an erabili zuen euskara seme-alaba txikiekin 1969. urte inguruan; B belaunaldiak % 22,2an 2003. inguruan. Belaunaldiarteko igoera argia erakusten dute, beraz, datuek. Oraingo belaunaldiak (B deitu dugun horrek) bere gurasoek baino euskara gehiago erabili du seme-alabekin haiek jaio eta lehenengo urteetan. Datuak bestela irakurrita: 1969. urte inguruan hitzunek jaso zuten baino euskara gehiago jaso dute etxean 2003 inguruan jaiotakoek.

184. Taula:
A, B eta C belaunaldien erabilerari eta gaitasunari buruzko hainbat datu alderagarri, bizitzako zenbait unetan

	A belaunaldia	B belaunaldia	C belaunaldia
Txikitan	1939	1969	2003
Erabilera gurasoekin (euskaraz batez beste %)	19,1	15,8	22,2
Euskara hitz egiteko gai direnen %a	19,8	18,3	27,5
Euskal gaitasuna nagusi duten hitzunik, %	18,4	13,3	16,9
Umeak hazteko garaian	1969	2003	
Erabilera seme-alabekin (euskaraz batez beste %)	15,8	22,2	

Iturria: egileak landua, 2016ko ISL.tik abiatuta. Erakusten diren datuak 183. Taulatik ekarri ditugu. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

155. Grafikoa:
A eta B belaunaldien erabilera euren seme-alabekin,
jaio eta lehenengo urteetan (euskararen batez besteko erabilera, %).
Euskal Herria



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Erakusten diren datuak 184. Taulatik ekarri ditugu. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Taulan erakusten diren gainerako balioen irakurketa orokor bat eginez, esan dezakegu A eta B belaunaldiaren arteko galera-prozesua erakusten dutela lehenik taulako datuek, eta B eta C belaunaldien arteko indarberritze-prozesua ondoren.

20.4.5 Alderatze diakronikoak II: hizkuntza-bilakaera belaunaldi barruan

Belaunaldien arteko aldeak ikusi ondoren, aldera dezagun orain zer-nolakoa izan den belaunaldi bakoitzak bere bizialdian izan duen hizkuntza-bilakaera. B belaunaldiarekin hasita, eskura ditugun datuek honako alderatze hauek egiteko modua ematen digute (guztiak 185. Taulan eta 156. Grafikoan erakusten ditugu):

- Hasteko, aldera dezagun gurasoekiko erabileraren bilakaera bizitzako lehen urteetatik gaur egun arte (1968tik 2016ra, erreferentzia-datak erabilita). Belaunaldi horren lehen hizkuntzako datuekin garai hartako erabilera-tasa esleituak kalkulatu, esan dezakegu gurasoekiko euskararen erabilera % 15,8koa izan zela lehenengo urteetan (1969. urte inguruan, darabilgun erreferentzia erabilita). Batez besteko erabilera hori % 12,5era jaitsi da 2016. urtean.

- Erabilerarekin jarraituta, begira dezagun nolakoa izan den seme-alabekiko erabileraren bilakaera horien lehen urteetatik gaur egun arte (2003tik 2016ra, erreferentzia-datak erabilia). Jaio eta hurrengo urteetan, % 22,2koa izan zen seme-alabekiko erabileran euskarak izan zuen pisua; gaur egun (2016an) kopuru hori % 18,3an dago²⁸¹.
- Azkenik, ikus dezagun B belaunaldiaren hizkuntza-gaitasunaren bilakaera nolakoa izan den bizitzako lehen urteetatik gaur egunera (1969tik 2016ra erreferentzia-datak erabilia). Multzo horren hizkuntza-gaitasunaz ditugun datuekin, bi alderatze osagarri egin daitezke:
 - Batetik, euskaraz hitz egiteko gai zirenen kopurua handitu egin da, euren haur txiki garaiko % 18,3tik 2016ko % 26,5era.
 - Bestetik, baina, euskal nagusitasunezko hiztunak, euskaraz besterik jakin ez edo euskaraz erdaraz baino errazago egiten dutenak, urritu egin dira, haur txiki garaitako % 13,3tik 2016. urteko % 5,3ra.

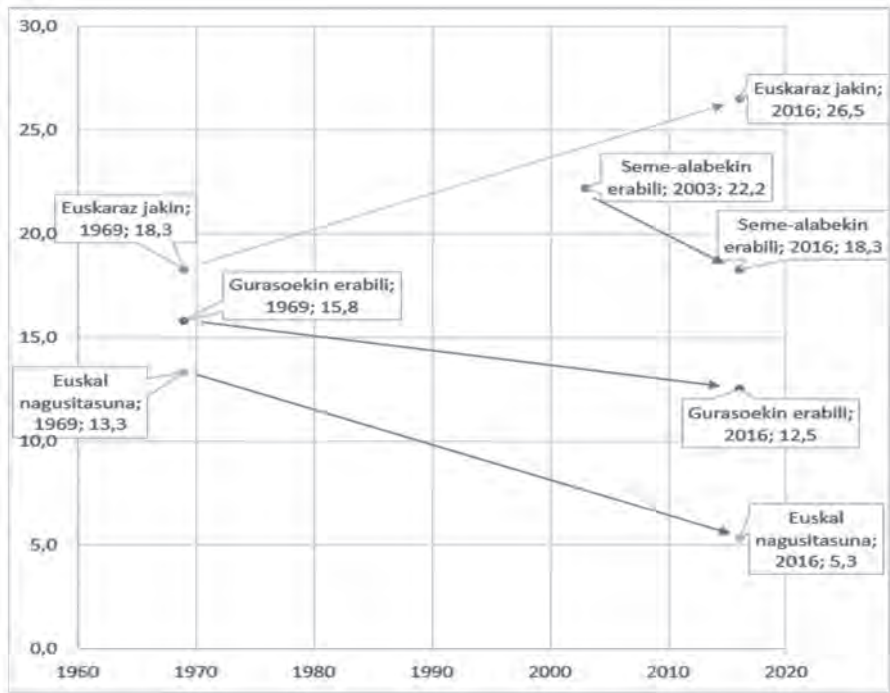
²⁸¹ Kopuru hori C belaunaldiko seme-alaben erantzunetan oinarritzen da. B belaunaldiko gurasoek aitortutakoaren arabera, euskararen egungo batez besteko erabilera %22,1koa litzateke. Aipatu dugu lehenago zergatik hobetsi dugun seme-alaben erantzunetan oinarritzen den datua.

185. Taula:
Hiru belaunaldien hizkuntza-bilakaera lantzeko sortu ditugun datuak.
Euskal Herria, 1939-2016

	1939	1969	2003	2016
A belaunaldia (1929-1948an jaioak)	<i>Txikitan</i>	<i>Umeak hazteko garaian</i>		<i>Gaur egun</i>
Erabilera gurasoekin (euskaraz batez beste %)	19,1			
Erabilera seme-alabekin (euskaraz batez beste %)		15,8		12,5
Euskara hitz egiteko gai direnen %a	19,8			23,5
Euskal gaitasuna nagusi duten hiztunak, %	18,4			
B belaunaldia (1959-1978an jaioak)		<i>Txikitan</i>	<i>Umeak hazteko garaian</i>	<i>Gaur egun</i>
Erabilera gurasoekin (euskaraz batez beste %)		15,8		12,5
Erabilera seme-alabekin (euskaraz batez beste %)			22,2	18,3
Euskara hitz egiteko gai direnen %a		18,3		26,5
Euskal gaitasuna nagusi duten hiztunak, %		13,3		5,3
C belaunaldia (1993-2012an jaioak)			<i>Txikitan</i>	<i>Gaur egun</i>
Erabilera gurasoekin (euskaraz batez beste %)			22,2	18,3
Erabilera seme-alabekin (euskaraz batez beste %)				
Euskara hitz egiteko gai direnen %a			27,5	61,3
Euskal gaitasuna nagusi duten hiztunak, %			16,9	13,6

Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Erakusten diren datuak 183. Taulatik ekarri ditugu. [jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikokoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

156. Grafikoa:
B belaunaldiaren hizkuntza-bilakaera. Euskal Herria, 1969-2016



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLtik abiatuta. Erakusten diren datuak 185. Taulatik ekarri ditugu. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

Laburtuz, bada, B belaunaldiaren barruan, euskaraz hitz egiteko gai direnen kopurua igo egin da euren bizitzako lehen urteetatik gaur egun arte, eta gainerako hiru adierazletan behera egin du euskararen pisuak, bai erabilerari buruzko bietan eta baita, modu bereziki indartsuan gainera, gaitasunezko nagusitasunaren adierazlean ere. 156. Grafikoan, euskaraz dakitenen igoera erakusten du gezi es-tuak eta hiru geziek erabileran edo gaitasunaren nagusitasunean izan diren behe-rakadak.

Euskaraz hitz egiteko gai direnen igoera familiaz kanpoko euskaldun-tzearen eraginari zor zaiola pentsa daiteke, eskolak eta helduen euskalduntzeak eragindakoari nagusiki.

Nola interpretatu erabileran eta nagusitasunean jaitsiera adierazten duten hiru geziak? Gaitasun-nagusitasunean izan den jaitsiera horrek azalpen-ildo nagusi bat dauka, atal teorikoan esan dugunarekin erabat ezkontzen dena: hiztun horien bizi-esperientzian erdarak pisu handia izango zuen, erdara gehiago erabiliko zuten euskara baino, eta, horregatik, euren erdal gaitasuna garatu egin da eta euren euskal gaitasuna kamustu, jatorriz euskaldunak ziren hiztunen alor nagusi batean erdarazko nagusitasunak euskarazkoa ordezkatu arte.

Hiru gezi horiek prozesu orokor baten berri ematen digutela esango genuke, honela laburbildu genezakeena: euskara transmititu duten etxeetan 1959-1978an jaio ziren haurren zati aipagarri batek ordudunik 2016ra bitartean egindako bizialdia erdaldundu egin ditu.

Taulan ikus daitekeenez, bizitzak euskalduntasuna higitzea ez da soilik B belaunaldiari eragin izan dion fenomenoa. Datu gutxiagorekin bada ere, fenomeno horren zantzuak aurki daitezke A belaunaldian ere. Horiek ere gaur egun euskara gutxiago egiten dute seme-alabekin haurrak jaio eta urte gutxira egiten zutena baino (% 15,8tik % 12,5era jaitsi da erabilera)²⁸². Eta berdin C belaunaldian ere: haur/nerabe/gazteen multzoa hartuta, euskara gutxiago darabilte euren gurasoekin orain, jaio ondorengo lehenengo urteetan baino. Horren eskutik, euskal gaitasuna nagusi duten hiztunen pisua ere jaitsi egin da, % 16,9tik % 13,6ra.

Aitzitik, A eta C belaunaldietan igo egin dira euskaraz hitz egiteko gai diren kopuruak. Igoera hori bereziki adierazgarria da belaunaldi gazteenean: etxean euskara jaso zutenak % 27,5 izanik, % 61,3ra iritsi da nerabezaroan euskaraz hitz egiten dakitenen ehunekoak.

Laburtuz, bada, euskaraz hitz egiteko gai diren hiztunen kopuruan egon den igoera gazteen artean bereziki ikusgarri hori kenduta, gainerako adierazleetan bizi-esperientziak higitu egin ditu euskaraz hitz egiteko nagusitasuna eta euskararen erabilera, zuzenean aztertzen ari garen B belaunaldian ez ezik, baita zeharka aztertu ditugun A eta C belaunaldietan ere.

²⁸² Ohar garrantzitsu bat: A belaunaldiko datuetan biltzen diren hiztun asko Euskal Herrietik kanpo jaio eta gero etorritakoak izango dira. Are gehiago, horietako batzuk Euskal Herrietik kanpo biziko dira gaur egun. Izan ere, A belaunaldiaren datuak B belaunaldikoen aitopenetan oinarrituta sortu ditugu. Horrela, bada, gauza ziuerra da lagin honetako B belaunaldiko hiztunak Euskal Herrian bizi zirela 2016. urtean; ezin jakin, ordea, euren gurasoak non bizi ziren. Errealitate hori kontuan hartu beharko dugu A belaunaldiko hiztunen H1etik sortu ditugun adierazleak irakurtzerakoan. Horregatik, datu hauen eta atal enpirikoaren lehen kapituluan Euskal Herrian jaioetako haurren lehen hizkuntzaren bilakaerari buruz eskaini ditugunak ez datoz bat: han, Euskal Herrian jaioak bakarrik zenbatzen ziren; hemen, B belaunaldiko elkarrizketatuen guraso guztiak zenbatzen dira, Euskal Herrietik kanpo jaioetakoak barne, baita gaur egun bertan bizi ez badira ere.

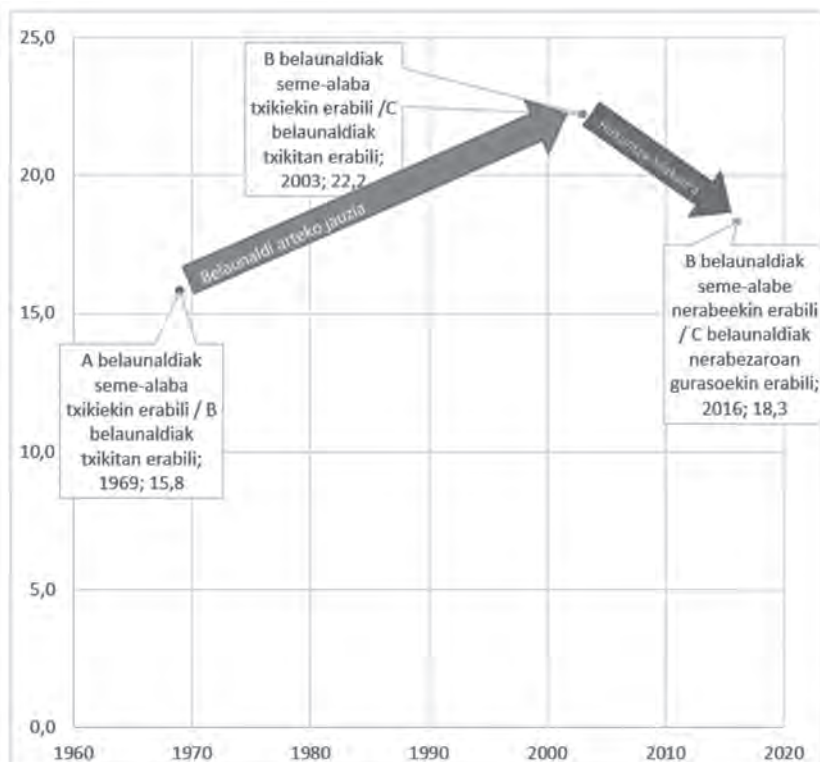
20.4.6 *Alderatze diakronikoak III: hizkuntza-bilakaera eta belaunaldiarteko aldaketa elkarrekin irudikatuz*

Orain arte, aurreko kapituluan eta orain bukatzen ari garen honetan azaldu diren ikuspegiak berriro ditugu, belaunaldi jakin batzuen inguruan eta datu multzo alderagarriak erabilia. Bi hitzetan esanda, belaunaldien arteko dinamikak euskararen alde egiten du eta hizkuntza-bilakaerak erdalduntzera jotzen du. Bi indarretan zeinek du gaur egun indar gehien? Zein da eraginkorragoa? Galdera horri zorrotz erantzuteko, belaunaldi guztien une bakoitzeko datu multzo zabala beharko genuke. Eragiketa demolinguistikoen edizio berriekin batera, tankera horretako azterketak gero eta oinarri handiagoarekin egin ahal izango dira euskal demolinguistikan. Oraingoan, dagoeneko aurkeztu ditugun datuetako batzuk agertu ditugu 157. Grafikoan, baina oraingoan, bi alderatzeak batera islatzen saiatuko gara. Ikus daitekeen bezala, gurasoen eta seme-alaben arteko erabilera kontuan hartuta, euskara 1969 inguruan baino gehiago erabili da 2003 inguruan (% 15,8 eta % 22,2 hurrenez hurren; +6,4 puntuko alde euskararen alde). Jauzi horretan irabazitakoaren zati bat, ordea, hizkuntza-bilakaerak higatu du, eta 2016. urtean, seme-alaba nerabeekin euskararen erabilerak atzera egin du (% 18,3ra (-3,9 puntutako galera). Azken jaitsiera horrek, belaunaldien arteko jauzian aurreratu denaren zati handi batean atzera egitea ekarri badu ere, prozesu osoaren azken saldoa, nolabait esateko, positiboa izango litzateke, +2,5 puntukoa landutako datuen arabera. Egungo gurasoek euren gurasoekin txikitzen egiten zuten baino zer edo zer gehiago egiten baitute euskaraz gaur egun euren seme-alaba nerabeekin. Horrek esan nahiko luke, transmisio euskaltzalearen eta hizkuntza-bilakaera erdaltzalearen arteko talkan, transmisio-grina eraginkorragoa izaten ariko litzatekeela hizkuntza-bilakaeran erakusten den erdararen erakapen-indar handia baino.

Landu ditugun datuak urriak izanik, kopuruen arteko alde ez oso handiak eta oinarrian ditugun laginek akats-tarteak ezartzen dizkigutenez, datuok zuhurtzia handiz interpretatu beharra dago. Dena den, datuok bateragarri eta ulergarri egiten dute aurreko orrietan emandako informazio itxuraz kontrajarria. Ikuspegi hau, gainera, bat etorriko litzateke erabileraren bilakaera orokorraren norabidearekin: gure kalkuluek ematen duten saldo positibo hori norabidean bat baitator HEKNko eta ISLko erabilera-datuak azken 25 urteotarako marrazten duten bilakaerarekin.

Hala eta guztiz ere, ausartegia litzateke zenbaki horien bidez prozesu osoa laburbiltzen saiatzea. Bai, behintzat, ikerketa berriekin ikuspegi hori baieztatzeko moduko datu gehiago eskuratu arte.

157. Grafikoa:
 Guraso/semi-alaben arteko erabileraren bilakaera, belaunaldiak eta hizkuntza-bilakaera aintzat hartuta. Euskal Herria 1969-2016



Iturria: egileak landua, 2016ko ISLTik abiatuta. Erakusten diren datuak 185. Taulatik ekarri ditugu. [Jatorrizko iturria: *Euskal Herriko Inkesta Soziolinguistikoaren datu-basea (1991-2016)*. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza].

20.4.7 B belaunaldiaren bilakaeraren kontakizuna eraikitzen

Azpikapitulu honetan, transmisioari lotuta dagoen belaunaldiarteko bilakaera eta hiztunen bizitzan gertatzen den hizkuntza-bilakaera era bateratuan aztertzen saiatu gara. Horretarako, hainbat alderatze egin ditugu, eta horietako bakoitzarekin fenomenoaren alderdi bat ikertu dugu. Saia gaitezen orain, alderdi horiek guztiak uztartuz, deskribatu ditugun fenomeno sozialak era bateratuan azaltzen, gertatu ziren hurrenkera kronologikoa ardatz hartuta. Zehazki, B belaunaldiaren ibilbidea laburtzen saiatuko gara, bere egoera aurreko belaunaldiarekin eta ondorengoarekin ere uztartzen saiatuz. Ea bada.

Batez beste, 1969. urtean jaio zen *baby boom*aren belaunaldi hori, 1959-1978 urteetan zehazki, euskararen etxeko transmisioa minimo historikoetan eta joera aldatzeko une batean zegoen garaian. B belaunaldia osorik hartuta, euren bizialdiko lehen urteetan etxean euskara % 15,8an jaso zuen batez beste (% 13,3k euskara besterik ez zuten jaso etxean, % 5,0k euskara eta gaztelania/frantsesa).

Belaunaldi hori hazi eta seme-alabak izan zituen urte batzuk geroago. Batez beste, 2003. urtea har dezakegu seme-alaben jaiotzaren erreferentzia-puntutzat. Ordurako, euren bizitzako lehen urteetan baino gehiago ziren euskaraz zekitenak, familiaz kanpoko euskalduntzeak bultzatuta: bizitzaren lehen urteetan % 18,3 ziren euskaraz zekitenak, eta % 26,5era igota zegoen kopuru hori 2003rako. Era berean, ordea, bizitzako lehen urteetan baino askoz gutxiago ziren euren gaitasunean euskara nagusi zuten belaunaldi horretako hiztunak: % 13,3tik % 5,3ra jaitsita zegoen euskal nagusitasunezko hiztunen kopurua. Euskararen nagusitasunaren galera hori euren bizi-esperientzietan erdarak izandako pisu handiak eta gehienetan iraunkorrak eraginda izango zela pentsa daiteke. Euren bizi-esperientzia, izan ere, erdararen nagusitasun handiko testuinguruetan garatu zuen belaunaldi horren zati nagusi batek jaio zenetik (1969 ingurua) seme-alabak izan zituen arte (2003 ingurua).

Umeak izateko garaira horrela iritsita, haurrak jaio eta lehen urteetan, erosotasun-irizpideei jarraituta erabiliko zuketean baino askoz gehiago erabili zuten euskara seme-alabekin. Berez, euren euskararen erabilera-maila orokorra erosotasunak aginduko lukeenaren gainetik zegoen, baina seme-alaben kasuan areagotu egin zen erosotasunak eskatuko lukeen baino euskara gehiago erabiltzeko jokaera. Masa-fenomeno indartsu eta hizkuntza gutxituen artean ezohiko baten aurrean gaude: milaka hiztunek erosotasun-irizpideek aginduko luketenari amore eman ez eta euskaraz hazten dituzte haurrak etxean, muzin eginez testuinguru gehienetan erdaldunari, hizkuntza nagusian bizitzeko joera orokorrari eta haurrekin erdaraz aritzeko gizarteko joera orokorrari. Portaera hori ez daiteke ulertu hiztun horietako askok barrutik bizi duten euskalduntasuna, euskaraz bizi nahia eta transmisio-bulkada indartsua aintzat hartu gabe.

Era berean, belaunaldiarteko perspektiban esan behar da haiek umetan etxean jaso zuten baino neurri handiagoan eman zietela euskara etxean euren ondorengoei.

Hurrengo urteetan, belaunaldi horretako kide batzuek, pentsatzekoa da euskal gaitasun ahulagoa dutenek bereziki, apaldu egin dute euskararen erabilera seme-alabekin. Apaltze hori, berriz ere, erdararen erakarpen-indarraren ondorio da nagusiki. Euren erabilera-maila, ordea, erosotasun-irizpideek aginduko lukeenaren gainetik azaltzen zaigu oraindik ere. Eta azken 25 urteotan belaunaldien artean izan den dinamika ikusita, belaunaldien arteko transmisioaren bulkada

*GAKO BERRIEN BILA
HIZKUNTZA GUTXITUEN JARRAIPENA, ORDEZKAPENA ETA INDARBERRITZEA NEURTZEKO
DEMOLINGUISTIKAZKO TRESNA METODOLOGIKOAK GARATZEN:
EUSKAL HERRIRAKO APLIKAZIO PRAKTIKOA*

hizkuntza-bilakaeraren prozesuek higatu duten arren, belaunaldi berriek euren gurasoek adin bertsuan erabiltzen zutena baino gehiago darabilte euskara.

ONDORIOAK

21. ONDORIO TEORIKO ETA METODOLOGIKOAK

21.1 Ondorio teorikoak

Atal metodologikoko eta azterketa enpirikoko lanketak oinarritzeko behar ziren hainbat puntu jorratu ditugu atal teorikoan, hala nola soziolinguistika eta demolinguistika nola kokatu eta mugatu, hizkuntzen jarraipen-, ordezkapen- eta indarberritze-prozesuen inguruan Fishmanek eta minorizazioaren soziolinguistikak zer-nolako ikuspegiak landu dituzten, prozesu horiek aztertzeo soziolinguistikak zer-nolako ardatz nagusiak erabili izan dituen eta demolinguistikatik nolako bitartekoak erabili izan diren ardatz horietan sakontzeko, zein diren euskal demolinguistikaren eragiketa nagusiak eta aipatu ditugun ardatzak lantzeko zer-nolako bitartekoak landu izan diren eragiketa horietatik... Landu ditugun edukien inguruan, bereziki adierazgarriak iruditzen zaizkigun honako lau ondorio teoriko hauek iritsi gara:

Lehenengoa: soziolinguistika gaur egun oinarri teoriko bateratua duen diziplina bat izatek urruti dagoen arren, eta gaur egun ikuspegi teorikoetan sakanaketa handia badago ere, hizkuntzen ordezkapena, jarraipena eta indarberritzea finkatzen duten aldagai, faktore eta prozesuak zehazteko orduan ez dirudi hain urruti daudenik soziolinguistikan diharduten ikuspegi teoriko batzuk eta besteak. Zehatzago esanda, minorizazioaren soziolinguistikak batetik eta Fishmanen ikuspegiak bestetik, gai horiek nola aztertzen dituzten ikusita, bi ikuspegietan aurkitu ditugu, modu batean edo bestean formulatuta, honako zazpi ardatz hauek: hizkuntza-gaitasuna, erabilera(k), motibazio-jarrerak, testuinguru demolinguistikoa, sozializazio-prozesua, hizkuntza-bilakaera eta hizkuntzaren beraren uzkuetzea (azkeneko hori demolinguistikaren ikerketa-eremutik kanpo gelditzen da). Ikuspegi teorikoaren arabera, jakina, aldatu egiten da kasu bazuatan ardatz bakoitzari eman beharreko garrantzi erlatiboa, ardatz bakoitzaren barruan bereziki aztertu beharreko edukia eta aldatu egiten da, halaber, ardatzen eta ardatza osatzen duten alderdien arteko elkarrekintzaren inguruko interpretazioa. Baina oinarritzeko ardatzak zerrendatzeko orduan, ez daude hain urruti ikuspegi teorikoak.

Ez da albiste txarra demolinguistikarentzat. Azken batean, horrek egingarri egin dezake demolinguistikak ikuspegi teoriko guztiak asetzeko moduko oinarritzeko ardatzen zerrenda bateratu batetik lan egitea. Horrela, ikuspegi teorikoen arteko aldeek ez lukete zertan oztopo izan demolinguistikaren garapenerako.

Hein handi batean behintzat, litekeena dirudi ikuspegi teoriko guztietara irekita landu ahal izatea demolinguistika, oinarri teoriko horietan sustraituta, eta ikuspegi teoriko horiei datuak eta azterketak eskainiz, ikuspegi bakoitzak bere oinarri teorikoa osa, molda eta sakon dezan.

Bigarrena: Euskal Herriko azken 30-40 urteotako ekoizpen demolinguistikoa zabala, aberatsa eta ugaria izan da eta honako lau adar sendo hauen eta aski egonkortuen bidez landu da: Hegoaldeko Zentsuak, Hizkuntzen Erabileraren Kale-neurketak, Inkesta Soziolinguistikoak eta haur-nerabeen erabilerari buruzko *Arrue* eta *Izaskun Arrue* ikerketak. Euskal demolinguistikan erabili ohi diren galdera eta erantzun-aukerak aztertuta, esan dezakegu oro har bitarteko egokiak eskaintzen dituela nazioarteko soziolinguistikak ezartzen dituen oinarri teorikoak enpirikoki aztertzeko. Ondorioz, lau eragiketa horiekin biltzen den informazio-masak aukera eskaintzen digu Euskal Herrian jarraipen-, ordezkapen- eta indarberritze-prozesuak angelu askotatik aztertzeko.

Hirugarrena: Euskal demolinguistikako lau eragiketa nagusietatik bik (HEKNk eta ISLk) lurralde osoari buruzko informazioa biltzen dute; horrek aukera ematen digu Euskal Herri osoko errealitatea aztertzeko. Gainerako bi iturriek lurralde-hutsuneak dituzte. Garrantzi berezia du zentsuen hutsuneak: Ipar Euskal Herrian Frantziako INSEEk egiten dituen zentsuetan ez da hizkuntzari buruzko galderarik txertatzen, eta, ondorioz, ez dugu udalerrri mailako informazioirik Iparralderako. Hutsune handia eragiten du horrek, lurralde horietarako bereziki, baina baita hiztun-komunitate osoaren ikuspegitik ere. Gure ustez, euskal demolinguistikarentzat lehentasunezkoa beharko luke informazio-hutsune hori betetzeko bitartekoak lantzea.

Laugarrena: euskara-erdaren egoera soziolinguistikoa zertan den eta gertatzen ari diren aldaketa-prozesuak hobeto ezagutzeko, aurrera begira, garrantzitsua litzateke euskal demolinguistikak honako ildo hauetan aurreratzea: alor teorikoan sakontzea, nazioartekotzean aurreratzea eta metodologia-alorra gehiago lantzea. Azken alderdi horretan, garrantzi berezia du, gure ustez, aipatu ditugun lau eragiketen arteko alderagarritasuna ziurtatzeko bitarteko metodologikoak sortzeko; horren bidez, egun elkarrekiko lotura handirik gabe diharduten lau adarretatik abiatuta, osotasunezko ikerketa-sistema integratu batera iristeko bidean urratsak egiteko modua izango litzateke. Gure tesi honek ekarpen bat egin eta izan nahi du bide horretan.

21.2 Ondorio metodologikoak

Tesiaren izenburuak argi adierazten duen bezala, atal metodologikoak garrantzi berezia izan du gure lanean. Gure hautua izan da euskal demolinguisti-

kako hiru eragiketa nagusietara jo (Hegoaldeko Zentsuetara, Hizkuntzen Erabileraren Kaleko Erabilerara eta Inkesta Soziolinguistikoa), horien inguruko dokumentazio teknikoak eta mikrodatuen fitxategiak eskuratu, eta atal teorikoaren edukiei ahalik eta gehiena egokitzen saiatuta, adierazle berriak sortzea euskara-erdaren egoera Euskal Herrian zertan den aztertzeke, ordezkapenari/jarraipenari/indarberritzeari dagokienez. Lan horrek aukera eman digu euskal demolinguistikako eragiketak sakonago ezagutzeko; euskal demolinguistikaren ingurukoak dira hurrengo puntuan aurkeztuko ditugun ondorioak; hurrengoan, berriz, berriaz guk egin dugun lanari eragiten dioten balorazio eta ondorioak aurkeztuko ditugu.

21.2.1 Euskal panorama demolinguistikoari eragiten dioten ondorioak

Hasteko, egin dugun lanketarekin, berriz baieztatu dezakegu atal teorikoan ikusitakoa: aberatsa eta zabala da demolinguistikaren alorrean Euskal Herrian dugun informazio-masa. Argitalpenetan ez ezik, ondo gorde, sailkatu eta antolatutako informazioa dago HZ, HEKN eta ISLren **mikrodatuen fitxategietan**.

Iturri horietatik ekarritako informazioa irakurritakoan, **koherentzia orokor bat** ikusten da iturri batzuk eta besteek eskaintzen dituzten emaitzetan. Gehienetan, iturrien arteko alde logikoak ez dira handiak edo erraz azaldu daitezke ageriko arrazoi teoriko-metodologikoei erreparatuta.

Badira, ordea, **kontraesanak hain txikiak ez diren kasuak ere**, eta zaildu egiten dute aztertu ditugun gaien inguruan ondorio enpiriko argietara iristea. Tankera horretako kontraesanak aipatu ditugu han eta hemen atal enpirikoan. Horien artean, bereziki azpimarragarriak iruditzen zaizkigu honako hauek: 15.1.2 puntuan ikusi dugun bezala, ISL, HEKN eta HZko datuek erabilerari buruz marrazten dituzten bilakaera-joeretan alde aipagarriak daude bilakaeraren intentsitateari eta epekatzeari dagokienez. Alde horien artean bereziki deigarriak dira ISLk eta HZk etxeko erabilerari buruzko datuetan ageri dituztenak. Horretaz gain, 18. kapituluaren ikusi dugun bezala, aipagarriak dira nagusitasun-eremuen eta lurraldeen erabilera-mailan HZ eta HEKNko datuek erakusten dizkiguten joera ezberdinak.

Atal enpirikoan saiatu gara, gure lanaren muga barruan, datu ezberdin horien arrazoietan arakatzeko eta, kasu batzuetan, finkatzeko zein diren, gure ustez, egiazko handieneko datuak. Dena dela, kontraesankorrak diruditen emaitza horiek guztiek **lanketa teoriko-metodologiko sakonagoa eskatzen dute**, besteak beste, eragiketen laginketa-, haztatze- eta esleitze-prozedurak xehe aztertuz (lan honen helburuetatik at gelditzen da hori). Lanketa hori aipatu ditugun hiru iturriak (baita laugarrena ere, *Arrue*) aintzat hartuz era bateratuan egitea erronka

handia da, gure ustez, hurrengo hamarkadetako euskal demolinguistikarentzat, ikuspegi sistematiko-bateratuan aurreratu nahi bada bederen.

21.2.2 *Guk egindako lanketari eragiten dioten ondorioak*

Behin euskal panorama demolinguistikoari orokorrean eragiten dioten ondorio metodologikoak aipatuta, goazen guk egin dugun lanaren ingurukoak zehaztera. Nola baloratu egin dugun lana? Zer-nolako alderdiak hartu beharko lirateke kontuan aurrera begira antzeko lanetan jarraitu nahi izatekotan? Galdera horiei erantzuteko, adierazleak sortzerakoan guk egin dugun lanketa metodologikoa modu ahalik eta koherenteenean egiten saiatzeko, 8. kapituluaren finkatu ditugun hainbat irizpide orokorretara joko dugu, eta horien inguruko hausnarketara egingo.

Eragiketa demolinguistikoaren arteko alderagarritasuna aztertzea eta bilatzea izan da gure irizpide nagusienetako bat. Behin lan metodologikoa eginda, ondorioa da, bitarteko egokiak landuta, euskal demolinguistikazko iturrien arteko **alderagarritasun handi batera irits gaitzkeela**. Hori horrela dela frogatu dugulakoan gaude. Zehazki, zentsuek eta ISLk hizkuntza-gaitasunari buruz ematen dituzten datuak alderagarri egitea lortu dugu atal metodologikoan azaldutako adierazleekin, baita bi iturri horien eta HEKNren erabilera-datuak ere. Bide egingarria eta gure ustez emankorra da, hortaz, iturri batzuetako eta besteetako datuak irizpide bateratuekin landu eta guztiekin euskal errealitate soziolinguistikoaren ezagutzeko sistema ahalik eta integratuena sortzea.

Gure saialdiaren beste ezaugarri bat izan da, ahal izan den neurrian, **alor metodologikotik adierazleak sortzerakoan, teoriaren alorrean definitutako terminologia eta irizpideak zorrotz erabiltzen saiatzea**. Horrek batzuetan ekarri du gure lanketan azken hamarkadotako euskal tradizio demolinguistikoaren erabili izan dituen irizpide propioetatik apur bat aldentzea. Hori gertatu zaigu, zehazki, hizkuntza-gaitasunaren gaia zentsuetako informazioarekin eta ISLkoarekin landu dugunean. Bi iturri horietan, tradizioz, euskara bazekiten eta ez zekiten hiztun multzoen artean, tarteko ezagutza-mailarekin, euren artean ere guztiz bateragarriak ez ziren beste multzo batzuk landu izan dira: “ia euskaldunen” multzoa zentsuetan, “elebidun hartzaileen” eta “euskaldun hartzaileen” multzoak mapa soziolinguistikoetan eta inkesta soziolinguistikoan (gaiaren inguruko azalpen zehatza 5.1, 9.3.5 eta 11.2.6 puntuetan egin dugu). Zalantza izan dugu zer egin: tradizio horri jarraitu edo teoria mailako elebidun hartzaileen kategoriaren edukia aplikatu; bigarren bidea hartu dugu, uste baitugu errealitatearen ezagutzari eta errealitate hori nazioarteko beste eremu batzuetakoekin alderatu ahal izateari mesede egiten diola teoria mailan aski era argian definituta dauden kontzeptuak bere horretan aplikatzeak; bide horri estu lotzen saiatu gara

lan honetan, horrek orain arte zentsuek eta ISLk argitaratu dituzten datuekiko kontraesankorrak diruditen datuak argitaratzea ekarri duen arren.

Tradizioz, euskal demolinguistikan lurraldea irizpide soziolinguistikoen arabera aztertzeke, euskaldunen dentsitatean oinarrituta landu izan diren gune edo eremu soziolinguistikoez gain, **nagusitasun-eremuak** ere lantzea proposatu dugu atal metodologikoan, **udalerrietako erabilera-datuetan oinarrituta**, eta horren aplikazio praktikoa egin dugu atal enpirikoan. Uste dugu adierazle emankorra gertatu dela nagusitasun-eremuena, oinarri teoriko aski sendoa izateaz gain, gurean gertatzen diren fenomeno eta prozesu soziolinguistikoek lurraldean duten aldakortasuna enpirikoki aztertzeke eta ulertzeke ere multzokatzeko adierazgarria eta argigarria suertatu dela, alegia. Aurrera begira, akaso, erabili dugun adierazleaz gain, komenigarria izan daiteke erdararen nagusitasuna handia den udalerrien multzoa xehatuko duen beste bat ere sortzea, multzo erdaldunean hiztunen zati handiena biltzen denez, hor barruko errealitateetan sakontzeke azpikategoriak eraikita.

Gure lanak ere izan du **demolinguistikan** (eta oro har gizarte-zientzietako tradizio positibistan) **nagusi izan den sailkapen-irizpide dikotomikoak gainditzeko saiakera metodologikotik**. Bat egiten dugu gurean Hernándezek (2010: 604) eta Kasaresek (2011: 202; 2014: 92, 103) sailkapen dikotomikoen mugez eta gehiegizko erabilpenaz aipatu izan dituzten kritikekin, eta ahaleginu gara, ikerketa kuantitatiboaren eremutik atera gabe, kategoria gutxiko sailkapenen ordez, sailkapen xeheagoak lantzen. Ahalegin hori, batez ere, ISLn oinarritutako hizkuntza-gaitasunaren ISL-001 adierazlean gauzatu dugu, hizkuntza-gaitasunak berez duen *continuum* izaerara gehiago hurbilduko zen zazpi kategoriako adierazlea landuta. Tradizioz gurean gaitasunari buruz landu izan den sailkapen trikotomikoarekin alderatuta, uste dugu guk landu dugun adierazleak aztergaia hobeto ezagutzeko balio duela; gaiaren ikuspegi aberatsago eta osatuagoa eskaintzen duela adierazle berriak alegia. Aurrera begira, interesgarria litzateke irizpide dikotomikoak-trikotomikoak gainditzeko saiakera beste gai batzuetan ere aplikatzea, hala nola, lehen hizkuntzaren gaian edo harreman-sareko banakako mintzakideen hizkuntza-gaitasunean. Bide horri heltzeko, ordea, kasu batzuetan galdetegiak moldatu egin beharko lirateke.

Gure ahaleginaren beste ezaugarri bat izan da, ahal dela, **nazioartean aldegarriak izan daitezkeen adierazleak** sortzea. Uste dugu nazioarteko alderaketak egiteko modua izatea onuragarria litzatekeela diziplinarentzat berarentzat ez ezik, baita errealitatea hobeto ulertu nahian ari diren hizkuntza gutxituetako hiztun-komunitateentzat ere; eta uste dugu, horregatik, komunitate horietatik dihardugun ikerlari guztioi dagokigula, ahal den neurrian, bide horretan urratsak egitea, eta ahal dela, ikerketa-prozeduren eta kontzeptuen arteko nazioarteko zubiak eraikitzea. Bide horretan ekarpen bat egin nahi izan dugu lan honetan

denbora osoko hiztunen kalkuluarekin, transmisioaren inguruko indizeekin eta hizkuntzaren bizi-indarraren ingurukoarekin. Norabide horretan landu ditugun bitarteko metodologikoak eta lortu ditugun emaitza enpirikoak aurkeztu ditugu lehenago. Egin dezagun orain lanketa horren balorazio labur bat.

Hasteko, onartu beharra dugu gehienetan ez dela lan erraza izan. Teoria-atalean esaten genuen bezala, demolinguistika tokian tokiko irizpide eta bitartekoen bidez landu da han eta hemen. Ondorioz, zentsu eta inkesta soziolinguistikoeetan informazioa biltzeko erabili izan diren galderak ez datoz bat gehienetan, eta horrek ezinezko egiten du askotan, gaur-gaurkoz, nazioarteko erreferentziekin guztiz alderagarriak izango diren adierazleak sortzea. Soziazioari buruzko adierazleak elikatzeko erabili ditugun jatorrizko aldagaietara joz, adibidez, Euskal Herrian eta Galizian, amarekiko (edo aitarekiko) erabileraz galdetzen zaie ama bizirik duten elkarrizketatuei; Katalunian ama hilda dutenei ere galdetzen zaie amarekin bere garaian hitz egiten zuten hizkuntzari buruz, eta katalanek horiek ere kontuan hartuta ateratzen dituzte indizeak. Hori gutxi balitz bezala, erabilerari buruzko erantzun-aukera ezberdinak darabiltzagu Galizian, Katalunian eta Euskal Herrian atal teorikoko 3.3.2.3 puntuan azaldu dugun bezala. Horrek guztiak asko zailtzen du bateratze-lana egitea eta hizkuntza-komunitateen arteko alderaketa zorrotz-zorrotza egitea. Hala eta guztiz, uste dugu egindako saiakerak erakutsi duela, sozializazioaren eta hizkuntzen bizi-indarrari buruzko indizearen kasuetan behintzat, posible dela iturri batzuen eta besteen artean gutxieneko alderagarritasun batera iristea, eta horien bidez gure errealitatea beste hizkuntza-komunitate batzuetan dutenarekin alderatzea. Honako hau ere, sakontzen eta lantzen joan beharreko ildoak luke, gure ustez, euskal demolinguistikak.

Orain arte, balorazio positiboa merezi duten hainbat alderdi aurkeztu ditugu. Aipa ditzagun, hobekuntza gisa, **egin dugun ibilbidean hobetzeko moduko bi alderdi metodologiko zehatz:**

- **Tasa esleituetarako** lan honetan ibili dugun **esleitze-irizpide orokorrari buruzko zalantzak** sortu zaizkigu. Ezin da ukatu logika matematiko betea duela landu dugun proposamenak, eta demolinguistikan tradizio ohargarri bat ere bai; indargune garrantzitsuak dira horiek erabili dugun irizpidearen alde. Baina, horrela lan egin ondoren, zalantzak sortu zaizkigu, horrela kalkulaturako tasek ez ote duten sistematikoki hanpatzen benetako euskararen erabilera-maila. Egia esan, akats hori ere aurreikus zitekeen, demolinguistikan alboratze ez-homogeneoaz gauza jakina dena kontuan hartuta, hots, erabilerari buruzko muturreko erantzunek (guztia euskaraz, guztia erdaraz) baino alboratze handiagoa izan ohi dutela tarteko kategoriek. Akats horri, gainera, 8.4.1 puntuan *esleipen-erroreaz* aritu garenean esandakoa gehitu

behar zaio: gure errealitate soziolinguistiko zehatzean, pentsa daiteke erabilerari buruzko galdera xeheetan “beti erdaraz” edo “beti euskaraz” erantzuten duten muturreko bi multzoen arteko benetako portaeretan ere aldeak egongo direla, bi multzo horien trinkotasunean dauden ageriko ezberdintasunak tarteko: beti erdaraz egiten dutela dioten hiztun gehienak erdaldun elebakarrak dira, nekez egingo dute horiek euren jardunaren zati bat euskaraz; beti euskaraz egiten dutela dioten hiztun gehienak, berriz, elebidunak dira. Aurrera begira, hori aintzat hartuta, beste esleitze-irizpide batzuk probatzea komeni dela deritzogu, justifikazio matematikoaren aldetik hain sendoak izan gabe ere, errealitate enpirikora gehiago hurbilduko direnak.

- **Zentsuen kasuan**, gaitasunari buruzko galderen emaitzetan ikusten zen ziklo-efektuaz jakitun, eta azken edizioetan 6an bukatutako urteetan Nafarroa Garaia buruzko informaziorik ez genuela jakitun, **1en bukatutako urteetara mugatu dugu ustiaketa**. Horri lotuta, 2011 urtekoak dira guk mikrodaturekin landu ditugun azken emaitzak, atal enpirikoan hortik aurrerakoak ere erabili ditugun arren, informazio eguneratuagoa eskaintze aldera. Orain, aldiz, ez dugu oso argi gure ustiaketa 1en bukatzen diren urteetara mugatzea erabaki zuzena izan ote den. Berez, sistemaren ikuspegitik, esan beharrik ez dago gure lanketa mugatu hau baino egokiagoa eta beharrezkoagoa litzatekeela erakunde arduradunak bitartekoak jartzea zentsuetan antzeman ditugun ziklikotasun-arazo horiek konpontzeko. Nolanahi ere, hori egin arte, auzitan jartzen dugu guk hartutako erabakia ere, ustiaketa 1en bukatzen diren urteetako datuekin soilik egitea. Informazio baliagarri eta eguneratu asko galdu daiteke horrela; agian zentzuzkoagoa da 6an bukatzen diren urteak ere lantzea eta, horrekin ziklo-efektua konpontzen ez bada, datuak irakurtzerakoan zuhurtzia bereziz aritzea, ziklo-efektu hori ere aintzat hartuta.

Ondorio metodologikoekin bukatzeko, garrantzi berezia duen gai bat aipatu dugu. Atal enpirikoaren hasieran esaten genuen bezala, **eltzea sutan nola, enpirikoki aplikatuta frogatuko da sortutako tresna metodologiko berriek balio ote duten errealitatea hobeto ezagutzeko eta ulertzeko**.

Gogoratu beharra dugu atal enpirikoan oinarrizko hurbilpen mugatu bat egin diogula adierazle berrien erabilerari, eta izan dezaketen potentzialitatearen zati bat besterik ez dugula landu. Dena den, zer esan daiteke lehen lanketa enpiriko horren argitan sortu dugun tresneria metodologikoaz? Balio izan al digute adierazle horiek gure helburu enpiriko orokorrean aipatzen genituen “ikuspegi berriak” eskuratzeko? Gure ikuspegia labur azalduta, uste dugu hein batean behintzat lortu dugula hainbat gaitan gure errealitate soziolinguistikoaz ikuspegi

berritu hori eskaintzea, hizkuntza-gaitasunaren gaian eta erabilerarekin duen harremanean landu dugun ikuspegi berrituan, adibidez, edo hizkuntza-bilakaeraren gaian landu dugunean, edo lehen hizkuntzak azken mendean izan duen bilakaera landu dugunean. Alde horretatik, esan beharrean gaude lana hasitakoan genituen espektatibak bete direla, eta sortu ditugun adierazleekin eta horiek emandako informazioaren irakurketarekin euskal errealitate soziolinguistikoaren ezagutzari ekarpen positiboa egin ahal izan diogula, gure ustez.

22. ONDORIO ENPIRIKOAK: HIZKUNTZA- -JARRAIPENA, -ORDEZKAPENA ETA -INDARBERRITZEA EUSKAL HERRIAN

22.1 Euskaldunak, heriotzaren amildegi ertzetik bueltan datorren hiztun- -komunitatea (XX. mende hasieratik gaur arteko bilakaeraz)

Ez dira oso ugariak XX. mende hasieratik gaur arterainoko ikuspegia eskaintzen diguten datu demolinguitikoak. Guk zehazki bi datu-serie osatu ahal izan ditugu gaiaren inguruan Hegoaldeko Zentsuetan oinarrituta (Iparraldean ez dago horrelako informazio-iturririk): garai bakoitzean jaiotako haurren lehen hizkuntzaren bilakaera luzea eta nagusitasun-eremuen²⁸³ bilakaera. Datu horiek eskuan, eta batez ere bi datu-serie horien arteko lehenengoa irakurrita, azken mendeko ibilbidearen epekatze orokor baten zirriborroa proposatuko dugu. Badakigu, jakina, errealitate soziolinguistikoa ez dela haurren lehen hizkuntzara mugatzen, adierazle eta aldagai gehiago beharko genituzkeela bilakaera-epeak taxuz erabakitzeko. Honako datu hauek dira, ordea, 1906-1991 tarterako esku-
ra ditugun bakarrak. Horien gainean eraikiko dugu garai horretarainoko gure epekatzea; eta 1991tik aurrerako urteetarako beste adierazle batzuk ere aintzat hartuko ditugu mugarrak ezartzeko orduan.

Atal enpirikoaren 13.1 puntuan aurkeztu ditugun datuak irakurrita, eta ondoren aurkeztuko ditugun zuzenketa batzuk eginda, hiru fase nagusitan bana dezakegu azken mendeko Hegoaldearen historia soziolinguistikoa: ordezkapen-aroa dei genezakeena (1906tik hasi eta 1971 ingurura), indarberritzearen aroa (1971-2001) eta indarberritze-prozesuaren geldotze-aroa (2001 ingurutik gaur arte luzatuko litzatekeena). Ikus dezagun lasaiago.

22.1.1 *Ordezkapen-aroa (1906-1971)*

Ordezkapen-aroa esan diogu 1906. urtetik 1971 ingurura arte luzatzen den faseari. Fase horri 1906. urtean jarri diogu hasiera, ez deskribatzen ari garen prozesua garai horretan abiatu zelako, datu demolinguitiko zaharrenak urte

²⁸³ Nagusitasun-eremu esaten diegu udalerrien euskalduntasun-maila aintzat hartuta sortu ditugun udalerrri multzoek, eta bertako hiztunen erabilera-mailaren arabera eraiki ditugu (ikus 9.8.2 puntua).

horren ingurukoak ditugulako baizik, berez, deskribatzen ari garen prozesua lehenagotik ere bazetorrela pentsatzeko makina bat zantzu badauden arren. Fase horren ezaugarri behinena hizkuntza-ordezkapena da: 1906 inguruan jaio ziren haurren artean % 41,0koa izan zen euren lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua²⁸⁴. Kopuru hori erdia baino gehiago jaitsi zen 1971rako: urte horretan jaio zirenen artean euskarak % 17,8ko pisua izan zuen lehen hizkuntzan²⁸⁵. Metodologia-atalean azaldu dugun bezala, gainera, pentsatzekoa da azken kopuru hori baino txikiagoa izango zela berez urte horren inguruan Hegoaldean jaiotako haurren artean euskarak lehen hizkuntzan izan zuen pisua.

H1en egondako jaitsiera handi horrek zer adierazten du? Migrazio-fluxuek ere datu horietan zerikusirik izango zuten arren, 1906 eta 1971ko datu horien alderaketak iradokitzen du hiztun euskaldunen multzo aipagarri batek, erabaki zuela etxean jaso zuten euskara euren seme-alabei EZ erakustea, eta komunitateak ordura arte seme-alabak hazteko erabili zuen hizkuntzaren ordezkariaren alde alegia, gaztelania hautatu zutela; horrela, euren jokabidearekin eten egin zuten euskararen jarraipenerako prozesu naturala. Hizkuntza-ordezkapenaren azken faseetako funtsezko mekanismoa dugu hizkuntzaren transmisioa etetea (Boix eta Vila, 1998: 191): horixe bera gertatu zen garai hartako Euskal Herrian. Horrek ez du esan nahi, jakina, aro horretan ordezkapena erabatekoa izan zenik, edo ordezkapen-prozesuak besterik ez zirenik gertatu, ez horixe. Epealdi horretan, horretaz gain, jarraipen-dinamikak ere izan ziren euskal hiztun multzo zabaletan²⁸⁶, eta horri eskerrak iritsi da euskara hizkuntza bizi gisa gure garaietara. Dena den, aroaren ezaugarri bereizgarria ordezkapena dugu: aztertu dugun aldian, txikituz joan da Hegoaldeko gurasoen artean haur txikiekin euskaraz egiten zutenen multzoa, hori da garai horretan indarrean egon den prozesua.

Prozesu horren lekukotasun kuantitatibo argia ematen digute estatistika ofizialaren eremuan, guk dakigula, gurean egin izan den lehen eragiketa demolin-

²⁸⁴ Gure ustiaketak 1906. urterako emandako kopuru horrek nahiko bateragarria dirudi, printzipioz, XIX. mende bukaeran, garai hari buruz iturririk fidagarriena jo izan den Ladislao de Velasco emandako datuekin (Intxausti, 1990: 124). 1867-1868 urteetan egindako neurketen arabera, Hegoaldeko herritarren %50,1 izango ziren garai hartan euskaldunak. Euskaldunen nagusitasun demografikoa handia zen Gipuzkoan (%96,4), Bizkaian (%81,4) eta Iparraldean (%65,0).

²⁸⁵ Ondorio enpirikoen kapitulu honetan aurkeztuko ditugun datuen iturri zehatzak gai bakoitza landu den atal enpirikoan aurkitu daitezke.

²⁸⁶ Datuen lehen irakurketa batek esango liguke XX. mendeko belaunaldi guztietan seme-alabak euskaraz hazteko ohiturari eutsi diotenak gehiengoa izan direla euskaldunen artean; hots, jarraipenaren aldeko jarrera izan dela hautu nagusia belaunaldi guztietan. Erdarara aldatzeko joera ere, ordea, batzuetan indartsuago besteetan ahulago, hor egon da epealdi osoan, eta hamarkadaz hamarkada euskaratik erdararako aldaketa hori metatuz joan da; horrenbestez, datu orokorrekin galera-prozesu argia erakusten dute.

guistikoko datuek. Bilboko Udaleko zinegotzi jeltzaleen eskariz, Rufino Laiseca sozialista alkate zela, Bilboko udalerrian 1920ko erroldan euskararen ezagutzari buruzko datuak jaso zituzten lehen aldiz. Errolda horren adinkako datuek argi erakusten dute garai hartako Bilbon euskaldunen artean oso hedatua zegoela euskara seme-alabei ez erakusteko ohitura (Aizpuru eta Zarraga, 2011: 131). Hori frogatzen du euskararen ezagutzaren arabera garai hartan ageri zen adin-piramideak: haurrak izateko adinean zegoen belaunaldian euskaldunek zuten pisuaren aurrean, txikia zen haurren artean euskaldunek zuten pisua, aurrekoaren erdira ere ez baitzen iristen²⁸⁷. Bilbon 1920 inguruan bizi ziren euskaldun gehienek, hortaz, ez zieten euskararik erakutsi euren seme-alabei, horietako gehienak Bizkaiko eta Euskal Herriko zonalde euskaldunagoetatik etorritako euskaldun ziur aski gaituak izanda ere. Bilboko erroldaren berri ematen digun artikuluko horretan bertan, 1922ko Bilboko Komunioneke²⁸⁸ gazteen *Irrintzi* aldizkarian argitaratutako artikuluko bati aipamen eginez, azaltzen da fenomeno hori ez zela Bilbon bakarrik gertatzen, aitzitik, garaiko euskal hirietan arrunta eta aski orokortua omen zen jokabide hori. Orokortua, baita garaian hazten eta sendotzen ari zen euskal abertzaletasunaren esparru sozialean ere: hirietako abertzale euskaldun gehienek ez omen zieten euskara transmititzen seme-alabei. Hain orokortua izango zen jokabide hori arrunta omen zen erdaraz egiteko zailtasunak zituzten euskal gurasoen artean ere, eta horiek ere ez zieten euskara transmititzen seme-alabei (Aizpuru eta Zarraga, 2011: 120). Norbere hizkuntza ondorengoei ez erakustearen oinarri ideologikoa aritu gara atal teorikoan: mendeetako bazterketa-, jazarpen- eta gutxieste-prozesuen ondorioz, modernitatea eta aurrerabidea ustez gaztelaniaren eskutik zetozen garai haietan, bizitzan aurrera egiteko hizkuntza baliagarria gaztelania izan eta euskara aurrerabiderako oztopo gisa ikusten zelarik, norbere hizkuntza arlotea, baserritarrena, iraganekoa, bizitza berrirako egokitzen ez jotzea nahiko arrunta zen. Aipatzen ari garen joera hori ez da, jakina, garai hartako Euskal Herrian soilik gertatu zen fenomeno. Aitzitik, norbere hizkuntza gutxien duten sentimendu eta pentsamenduak nagusitzea gertaera arrunta da gutxiagotzea jasaten ari diren hiztun-komunitateen artean (Thomason, 2018).

Ordezkapen-aroa deitu dugun horretan, bestalde, asko jaitsi zen euskara nagusi zen lurralde-eremuaren pisua. Joera hori testuinguruan jarritz, esan daiteke erdararen hedapena XIX. mende hasieratik zetorrela, baina azkartu egin zela XX. mendean (Zalbide, 2004). XIX. mende erdialdean, euskara, oraindik, herri xehearen hizkuntza ia bakarra zen ahozko eremurako lurralde askotan, eta ez ziren gutxi euskaldun elebakarrak (Zalbide, 2004, 2007b). Ladislao de Velascok

²⁸⁷ Aipatu artikuluko grafikoko informazioan, laurdena da

²⁸⁸ Comunión Nacionalista Vasca EAJko korrante moderatu-estatutistaren erakundea izan zen 1916-1930 bitartean; garai horretako korrante independentista Aberri antolatua zen.

emandako datuak (Intxausti, 1990: 124) guk landu ditugun irizpideekin interpretatuz gero, 1867-1868 inguruan Gipuzkoa osoa izango litzateke arnagunea²⁸⁹. Xehetasunetan sartu gabe, egoera bertsuan egongo lirateke Bizkaiko, Nafarroako eta Iparraldeko lurralde-eremu zabalak ere. XX. mende hasierari buruzko gure datuetara etorrira, Hegoaldeko haurren % 37,5 arnaguneetan jaio ziren 1906. urtean, eta pentsatzekoa da gutxi gorabehera proportzio horren inguruan ibiliko zirela arnagunean bizi ziren hiztunak. Aztertzen ari garen ordezkapen-aroaren amaieran, 1971n, % 10,0 baino ez ziren ezaugarri horietako udalerrietan jaiok. Arnaguneek, hortaz, epealdiaren hasieran zuten pisuaren ia hiru laurdenak galdu zituzten 1906-1971 artean.

Euskal munduaren suntsipen-prozesu argia erakusten dute, beraz datuek, Fishmanen (1991) ikuspegitik hizkuntzaren jarraipenerako giltzarriak diren bi fenomeno erabakigarri lotuta zehazki, hizkuntzaren transmisioari eta arnaguneei. XX. mende osoari buruzko bestelako datu demolinguistikorik ez dugun arren prozesu hori irudikatzen, ez dago zalantza handirik ordezkapen-prozesu hori antzemango zela landu ditugun gainerako ardatzetan ere: horrela, zalantza handirik gabe, baina kuantifikatzerik ez dugun kopuruetan, euskaldunen ehunekoak behera egingo zuen 1906-1971 tartean, berdin euskaldun elebakarren zein orokorrean euskal nagusitasunezko hiztunen kopuruek, euskararen erabilerak ere atzera egingo zuen etxean, kalean eta gainerako testuinguru gehienetan, eta abar.

XX. mendearen hasieran oraindik euskarak bizirik iraun zuen eremuetan gertatzen da nagusiki deskribatzen ari garen fenomeno, gutxi asko 3. Mapan irudikatzen genuen horietan²⁹⁰. Esan beharra dago, bestalde, ordezkapen-prozesu hori ez zela linealki gertatu aipatu dugun denbora-tarte osoan. Aitzitik, hainbat gorabehera argi antzematen dira prozesuan; epekatzeari erreparatuta, seme-alabei euskara erakusteko edo ez erakusteko guraso partikularrek hartu zituzten milaka erabaki partikularrak historiaren gorabehera ekonomiko, politiko, militar eta kulturek estuki baldintzatuta hartu zituztela iradokitzen du datuen lehen irakurketa batek. XIX. mendearen amaieran aldi historiko berria hasi zen foruen

²⁸⁹ Hori berri ematen digute aditzera ere garai hartan Eguren ikuskatzaileak Gipuzkoako egoeraz egin zituen deskribapenak (Eguren, 1867, apud Fernández de Gobeo, 2016: 12):

La inmensa mayoría de los niños que asisten a las escuelas de nuestro país no entiende el castellano, pues que en los pueblos rurales, que son los que forman parte de la hermandad guipuzcoana, solamente se habla el vascuence, con muy cortas escepciones, y aun en las poblaciones de más importancia no es todavía habitual la lengua castellana sino entre las personas cultas y de más instrucción.

²⁹⁰ Lehen begiratu batean esan daiteke lurralde-eremu horretan ere ez zela homogenoa izan bilakaera-prozesu hori, eta zonalde batzuek besteek baino higadura azkarragoa edo/eta sakonagoa jasan zutela. Hori ere, ordea, etorkizuneko ikerketek argitu beharko duten alderdia dugu.

galerarekin, eta indartu egin zen lehenagotik ere bazetorren ordezkapen-prozesu orokorra, baina aipatu beharra dago 1921-1936 tartean eten bat gertatu zela prozesu horretan, 1931-1936 tartean bereziki; garaiko mugimendu abertzale eta euskaltzalearen indarberritzearekin eta horri lotuta etorri zen euskararen susperraldiarekin zerikusi estua izango duela pentsa daiteke. Galera-prozesu sakonena, berriz, ondoren hasten da eta bete-betean bat dator 1936-37ko altxamendu militarrek Hegoaldean ekarri zuen diktadura-aldiarekin, euskararen aurkako errepresio zuzena gogortzearekin eta euskara zein Euskal Herriaren alde politikoki zein kulturalki lan egiteko ezarri ziren debekuekin eta jazarpenarekin (Intxausti, 1990; Torrealdei, 1998; Anaut, 2013). Galera-prozesu horretan eragin zuzena izango zuten, bestalde, 1960ko hamarkada inguruan hasi zen industrializazio-prozesuak gure gizartean eragin zituen aldaketek. Industrializazio horren eskutik, ordura arte euskararen lurralde gotor izandako baserri giroko herri gehienak jendez husten hasten dira, eta industriad hornituriko herri handi(tu)agoak erdalduntzen hasi ziren, bertako enpresen lan-indar beharrari erantzunez ehunka mila hiztun erdaldun etorri baitziren gure herrietara (De la Cueva eta Ayestaran, 1982; Ruiz Olabuénaga eta Blanco, 1994; Recaño, 2004; Elizagarate eta Iurrebaso, 2006).

Ordezkapen-aro deitu dugun horrek errotik aldatu zuen Euskal Herriko errealitate soziolinguistikoa, ordura arte euskara bizirik iritsi zen gunearena bereziki. Aro horren emaitza gisa, euskarak galdu egin zuen ordura arteko nagusitasun trinko eta lurraldean nahiko jarraitua, eta kuantifikatzerik ez dugun arren, oso ahuldu ziren euskaldun elebakarrak, euskal nagusitasunezko hiztunak eta nagusiki euskaraz bizi ziren hiztunen multzoak²⁹¹. Epe horren azken urteetan lehen hizkuntzari buruz sortu dugun adierazleak erakusten duen kopuru urri hori da hizkuntzak garai horretan zuen indar eta hedadura arras eskasaren erakusle argiena. Are gehiago, esatera goazenari ñabardura eta iruzkin dezente egin ahal zaizkion arren, orokorrean esan daiteke, 1906-1971 bitarteko ordezkapen-aroaren dinamikak bere horretan aldaketarik gabe jarraitu izan balu hurrengo mende erdian, adibidez, euskara belaunaldi berrietara transmititzen ez diren hizkuntzen multzoan sartuko zatekeela bete-betean, hamarkada gutxiren buruan hiztunik gabe geldituko zen hizkuntzen multzora. Argi adierazi zuten hori Ruiz Olabuénagak eta Marañonek (1983: 64): 1960ko hamarkada arteko suntsipen azkarreko dinamikak bere horretan jarraitu izan balu, bi belaunaldiren buruan gertatu izango zela euskararen amaiera. Norabide horretan joan ziren, hortaz, 1921-1936 inguruko parentesiarekin, XX. mendeko lehen 70 urteak.

²⁹¹ Ordezkapen-aroaren bukaeran eta indarberritzearenaren hasieran, 1975-1980 inguruan, euskararen egoera soziala zer-nolakoa izan zitekeen erakutsiz azalpen argigarria egiten du Mikel Zalbidek (2010a).

22.1.2 *Indarberritze-aroa (1971-2001)*

Hizkuntza-heriotzaren amildegi ertzera iritsita, 1971. urte inguruan atzerantzko joera sakon hori eten eta itzulbiratzen hasi zen ordea. Urte horretan kokatu dugu **indarberritze-aroa** esan diogunaren hasiera. Aro horrek 30 urte inguru iraun zuen, 1971 ingurutik 2001 ingurura. Puntu honetan eta hurrengoan ikusiko dugun bezala, fase horren hasiera- eta amaiera-datak eztabaidagarriak dira: hasiera urtea 1960 inguruan ere jar genezakeen, 1971n ordez, berehala ikusiko dugun bezala; eta amaiera-urte gisa 1996a edo 2006a ere jar genitzakeen (hurrengo puntuan ikusiko dugu hori). Eztabaidagarria izan daiteke, hortaz, epeen muga zehatza non ezarri. Nahiko argi dago, ordea, fase horrek berezko ezauzgarriak dituela, aurrekoarekiko eta ondorengoarekiko desberdinak. Batetik, indarberritze-aroa deitu dugun horretan errotik itzulbiratu zen ordezkapen-aroko dinamika soziolinguistikoa. Bestetik, aro horren amaierarekin, indartzeko joera hori eten eta beste fase batean sartu ginen 2001 inguruan, aurrerago ikusiko dugu hori.

Horrela, bada, XX. mendeko lehen bi herenetan ordezkapena nagusi zen bezala, hirugarrenean berreskurapena edo indarberritzea izango da protagonista. Ordura arteko dinamika soziolinguistikoen joera irauliko duen fase-aldaketa esanguratsu batez ari gara, historian mugarrria izan zen aldaketa-une baten ondoren, aurreko joera nagusia errotik aldatu eta lehenago *shift* zena orain *reversing* bihurtuko zuen joera berri batez. Kopuruek erakusten dute fase-aldaketa: hamarkadetako ordezkapen-prozesuaren ondoren, % 17,8koa zen euskararen pisua lehen hizkuntzan 1971 inguruan jaiotako ziren haurren artean; kopuru hori % 27,2raino igo zen 1996. urte inguruan jaiotako artean. Aurreko aroaz aritu garenean aipatu dugunaren antzera, ezin pentsa daiteke 1971-1996 tartean ordezkapen-prozesuak guztiz eten zirenik. Baina bai esan daiteke dinamika nagusia, aro berria markatzen duena eta emaitza estatistiko orokorretan joera-aldaketa argia eragiten duena indarberritzearena dela.

Argitu dezagun zergatik jarri dugun 1971. urtean fase horren hasiera: urte horretan ageri delako lehen-hizkuntzari buruzko denbora-serieko daturik baxuena, 27. Grafikoan ikus daitekeen bezala. Baina, jakina, neurri horretako joera-aldaketa ez da urte batetik bestera gertatzen. Aldaketa-prozesua mugaketa horrek iradoki dezakeena baino luzeagoa izan zen, eta baita askotarikoagoa ere lurraldean, nahiz eta guk haurrekiko transmisioan landutako datu orokorretan ez igarri prozesuaren alderdi hori.

Datu demolinguistikoak beren testuinguru historikoan kokatuz, esan dezakegu 60ko hamarkadatik aurrera haur jaioberrien lehen hizkuntzaren errealtatean eragingo zuten bi joera garrantzitsu aritu zirela bata bestearen kontra eragiten, oraingoz zehaztu ez dezakegun neurrietan. Batetik, garai horretako

industrializazio-prozesuaren testuinguruan, Euskal Herri kanpotik lanera etorritako herritar erdaldunek²⁹² seme-alabak izan zituzten. Gertaera demografiko horrek zuzenean eragin zuen garai horretan Euskal Herrian jaiotakoen lehen hizkuntzan euskarak zuen pisua are gehiago jaisteko, salbuespen batzuk kenduta, haur horiek gaztelaniaz haziak izan baitziren. Bestetik, ordea, kontrako noranzkoan, eraldaketa sozio-politiko-kultural sakona bizi izan zuen Euskal Herriak garai horretan (Pérez-Agote, 1984; Letamendia, 1994). Eta euskal nazioaren aldarrikapen berregin eta berrindartu batekin batera, euskararen aldeko gizarte-mugimendu biziberritua sortu zen. Garai horretakoak ditugu euskara batuaren finkatzea, gerra ondoko ikastola gehienen sorrera, euskal kulturaren loraldia, eta abar. Testuinguru horretan, gizarteko sektore zabaletan euskal hizkuntzari ospea ematearekin batera, guraso euskaldunen artean seme-alabei euskara transmititzeko joera hedatu zen, gure datuek islatzen duten bezala, eta atzera egin zuen aurreko faseko joerak, seme-alabei euskararik ez erakustearen aldekoak. 60ko hamarkada hasieratik ernatu zen euskaltzaletasun berriak arlo pribatuan sortu zuen emari gisa ulertu daiteke 27. Grafikoko datuek erakusten duten 1976-1996 bitarteko susperraldi garrantzitsua. Arlo sozialean ez ezik, arlo pribatuenean ere txertatu zen euskaltzaletasun berrindartuaren emari gisa. Guraso euskaldunek etxeko transmisioan gero eta gehiago euskara aukeratzearekin batera, euskaldunak ez ziren guraso euskaltzale ugari ere batu zen bultzada horretara, eta eskolaren bidez euren seme-alabak euskalduntzearen aldeko apustua egin zuten.

Bi joera kontrajarri nagusi horiek aurki ditzakegu, beraz, Euskal Herrian 1960-1970-1980 hamarkadetan jaio ziren haurren lehen urteetako sozializazio linguistikoan eragiten, etorkin erdaldunen seme-alabak jaiotzea eta euskaltzaletasun berrindartuaren eskutik haurrei euskaraz egiteko ohiturak hedatzea. 27. Grafikoan erakusten diren datuak euren ondorio demolinguistikoetan aurkako noranzkoan doazen bi indar nagusi horien saldo gisa irakurri behar dira. Datuek iradokiko lukete bigarren joerak indar handiagoa izan zuela lehenengoak baino. Interesgarria litzateke, aurrera begira, zenbakien bidez bi prozesu horiek nola uztartu ziren zehaztea. Garai hartako migrazio-mugimenduek zer-nolako pisu handia izan zuten jakinda, haurrak euskaraz haztearen aldeko joera berritua zenbaki bidez isolatzea lortuko bagenu, pentsa daiteke datu orokorrek adierazten dutena baino are indartsuagoa eta sakonagoa izango zela.

Esanak esan, gure harira itzuliz, fase horren hasiera 1971n jarri dugun arren, hamarraldi bat lehenago ere koka zitekeen, lehen hizkuntza gisa euskararen indartzea ekarri zuen aldaketaren genesia 50eko hamarkadaren erdialdetik hasi eta 60ko hamarkadan bilatu behar delako, euskal herritarren euskaltzaletasuna ber-

²⁹² 1975eko zentsuko datuen arabera, 760.000 ziren urte horretan Euskal Herritik kanpo jaio baina Hegoaldean bizi ziren herritarrak, biztanleria osoaren %30 (Elizagarate eta Iurrebaso, 2006: 127).

piztu zen aldaketa ideologiko-politiko-kultural sakonen garai haietan (Intxausti, 1990; Agirrezabal *et al.*, 2009; Zalbide, 2010a; Anaut, 2013). Orduan hasitako aldaketa-prozesuak, ordea, 1980 hamarkadaren inguruan lortzen du isla kuantitatibo ukaezina izatea guk landu ditugun datuetan, eta 1976ko % 18,0tik 1996ko % 27,2ra igotzen da haurren lehen hizkuntzan euskarak zuen pisua. Horregatik, hor jarri dugu guk mugarría, 1971ko baliorik txikienean.

Euskaltzaletasunaren eta euskararen indarberritzearen testuinguruan haurren lehen hizkuntzan gertatu zen indarberritze-joera 60ko hamarkadatik bazetorren ere, azkartu egin zen frankismoa amaitu eta hurrengo urteetan, aldaketa politiko sakonen itxaropenak eragin zuen asaldura soziopolitiko handiko garaietan. Euskalgintza sozialaren lan militante emankorraren ondorioz eta, EAEko kasuan, erakunde autonomiko berriek sustatu zituzten politika berriek lagunduta, euskararen prestigioak gora egin zuen, eta horrekin batera gora egin zuen familietan seme-alabak euskaraz hazteko ohiturak ere.

60ko-70eko hamarkadetan euskara ondorengo belaunaldiei transmititzearen aldeko joera nagusitzea eta aurretik zetorren ordezkapen-prozesua iraultzea gertaera soziolinguistiko erabakigarria izan zen XX. mendean. Urte horietan, jatorrizko euskaldunen arteko gero eta alor zabalagoek ez ezik, garai haietan euskaldundu ziren herritar ugari ere euren seme-alabei euskara transmititzeko erabakia hartu zutela erakusten dute datuek. Masa-mugimendu euskaltzale ohargarria izan zen, bilakaera-datuek erakusten duten bezala, eta ordura arte euskara bizirik mantendu izan zen zonaldeetan ez ezik, erdara nagusi zen lurraldeetan ere sumatu zen indarberritze-joera hori. Tankera horretako susperraldia ez dirudi gertaera arrunta denik hiztun-komunitate gutxituetan. Aurreko fasea etetea ez ezik, euskaldunen eta euskaltzaleen eremu sozialean belaunaldi berriekiko transmisioan logika eta arau sozial berriak ezartzea ekarri zuen fase berriak. Pentsa daiteke garai hartan errotuko zela euskaldunek seme-alabei euskaraz egin behar dietelako arau sozial idatzi gabea, egun ere indarrean dagoena.

22.1.3 Geldotzearen aroa (2001-2021)

Azken faseak 2001etik 2021 arteko aldia hartuko luke. Azken 30 urteetan iturri demolinguistikoak ugaritzearekin batera, askoz informazio gehiago dugu azken garai horietako errealitate soziolinguistikoaz. Horrek, ikuspegia aberas-tearekin batera, zaildu egiten du datuen irakurketa unibokoa egitea. Dena den, euskara-erdaren egoera eta bilakaerari buruz ditugun datuek erakusten digute beste fase-aldaketa bat gertatu zela 1996-2006 bitarteko urteetan. Fase berri horretan, gelditu egingo da aurreko faseko indarberritze-bulkada: datu batzuen arabera, motelago baina indarberritze-prozesuarekin jarraituz, eta beste batzuen arabera, aurrera beharrean atzera egiten hasiz.

Orain arteko bi faseen azalpenean, zentsuetan lehen hizkuntzari buruz ageri den datu-seriea erabili dugu nagusiki, eta horri helduta hasiko gara aro berri honetaz hitz egiten ere. Datuei erreparatuta, 1976tik zetorren goranzko joera jarraitua 1996. urtera arte iritsi zen: urte horretan, % 27,2an kokatu zen haurrekiko lehen hizkuntzan euskarak izan zuen pisua. Hortik aurrera, eten egin zen ordu-ra arteko igoera-prozesu argia, jaitsiera apal bat izan zuen 1996-2016 bitartean, eta 2021ean berriro gerturatu zen hogeita bost urte lehenagoko mailara. Azken epealdi horren hasiera- eta amaiera-datuak bat datoz: % 27,2koa zen 1996an eta % 26,5ekoa 2021ean. Atal enpirikoan ikusi dugun bezala, bestalde, badirudi joera-aldaketa horrek gune euskaldunenei eragin diela bereziki²⁹³.

Zer-nolako faktoreek azaltzen dute joera-aldaketa berri hori eta euskararen pisuaren hazkundera eten izana azken bi hamarkadotan jaiotako haurrekiko transmisioan? Has gaitezen ageriko faktore batekin: zalantzarik gabe, epealdi horretan immigrazio-fluxuak berriro indartzeak zerikusia izango du etxeko transmisioan euskararen berrindartze-joera etetearekin, haur jaioberrien gurasoen gero eta alor handiago bat kanpotik etorritakoek osatu baitute, eta horien artean salbuespena izango dira seme-alabak euskaraz hazten dituzten gurasoak. Ikus dezagun: INE, EUSTAT eta NASTATen egungo sistema estatistikoak ez du modurik ematen jaioberrien zenbaketa zehatza egiteko euren gurasoen hizkuntza-profilaren arabera. Dena den, badaude datu orokor batzuk gertatu diren aldaketa demografiko adierazgarrien berri ematen digutenak. Horrela, EUSTAT-ek (d.g.d.) eta NASTATEk (2021a) jaiotzei buruz ematen dituzten estatistiken arabera, 1996tik hona gero eta gehiago dira guraso “atzeritarrengandik”²⁹⁴ Hegoaldean jaiotako haurrak. Bi iturri horiek ematen dituzten datuak batuta, 1996. urtean Hegoaldean jaiotako haurren amen artean % 2,1 ziren nazionalitate espainiarra ez zutenak. Kopuru hori % 4,8koa izan zen 2001 urtean, % 11,4koa 2006an, % 16,9koa 2011n, % 20,5ekoa 2016an eta % 26,6koa 2021. urtean. Amen nazionalitatearen arabera seme-alabei transmititzen zaizkien hizkuntzei buruzko informazio zuzenik ez dugun arren, agerikoa da guraso atzeritarren seme-alaba gutxik jasoko zutela euskara etxean. Eta, ondorioz, huts egiteko beldur handirik gabe esan daiteke lehenagotik ere bertan ziren familien artean haurrak euskaraz hazteko ohiturak igotzen jarraituko zuela 1996tik aurrera ere, 1976-1996 bitarteko indarberritze-fasean baino polikiago, baina kopuru orokorrek adierazten duten baino proportzio handiagoetan.

²⁹³ Hori erakusten du 2006. urtera arteko landu dugun serieak. Hortik aurrerakoak ikergai dira oraindik.

²⁹⁴ Estatistika ofizialaren “atzeritarren” kopuru horietan biltzen dira Espainiatik kanpo jaiotako herritarrak, baita Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan jaiotako guztiak ere. Ez dira atzeritar gisa zenbatzen, ordea, Espainiako edozein lurraldetan jaiotakoak, Ceutan edo Guadalajaran adibidez.

Nolanahi ere, arrazoiak edozein direla ere, Hegoaldean jaiotako haurrak euskaraz hazteko 1976-1996 bitartean egin ziren urratsak gelditu egin direla adierazten digute datuek. Ez dirudi fase-aldaketa horrek haur txikien sozializazioari soilik eragiten dienik. Aitzitik, landu ditugun gainerako datuetako askok ere joera-aldaketa gertatu dela adierazten dute; batzuek 1996. urtean ezartzen dute mugaria, besteen 2001ean eta besteek 2006an: erabilerari dagokionez, HEKNren arabera 2001tik aurrera jaitsi egiten da kaleko erabilerari, eta ISLren arabera aurrez aurreko erabileraren igoerak jarraitzen duen arren, apaldu egiten da 2006tik aurrera, alor informalean batez ere. Erabileraz gain, 2001 inguruan inflexio-puntu bat izan zela baieztatzen du arnaguneen suntsipen-prozesua berraktibatu izanak (horixe diote 2001etik aurrerako datuek). Horrela, bada, aztertu ditugun datu-serie gehienek 1996-2001-2006tik aurrera fase-aldaketa gertatu dela erakusten dute aztertu ditugun alderdietan. Joera-aldaketa irudikatzeko muga data bakar batekin adierazteko, mugari gisa, hiru data horien erdiko hartu dugu, 2001a. Epealdiaren amaiera posibleari buruz, adi irakurri eta aztertu beharko dira 2021eko eragiketen datuak, baina orain arte argitaratu diren datuek ez dute erakusten 2016ko errealitatearekiko alde adierazgarririk²⁹⁵.

Azken batean, txosten honetan bildu ditugun adierazle askok, ez guztiek, 1971 inguruan hasi zen indarberritze-fase indartsua kasurik onenean moteldu egin dela erakusten digute azken 20 urteotan, eta kasurik txarrean amaitu egin dela eta atzerakako joera hasi dela.

22.1.4 *Iparaldeko bilakaera; eta osotasunezko ikuspegia*

Ipar Euskal Herrian haur txikiak zein hizkuntzatan hazi izan diren aztertzeke ez dugu zentsuko daturik. ISLko datuekin hurbilpen bat egin dugu atal enpirikoan, eta bertan ikusi dugunez, euskara pisua galduz eta galduz joan da ia etenik gabe haur txikiak hazteko hizkuntza gisa 1921 eta 1996 bitartean: 1921ean jaiotakoen artean % 64,3ko pisua izan zuen euskarak²⁹⁶, eta % 12,3ra jaitsita zegoen 1996. urterako. Jaitsiera-prozesu hori ia etenik gabea izan da, eta datuek erakusten duten bezala, Hegoaldean baino askoz galera sakonagoa gertatu da Iparaldean.

²⁹⁵ Orain arte argitaratutakoekin, HEKNk egonkortasuna deskribatzen du kaleko erabileran 2016-2021 bitartean, eta berdintsu EAEko zentsuek etxeko erabilerari buruzko datuetan. Haurren lehen hizkuntzan datu hobek eskaini ditu 2021eko zentsuak 2016koak baino. Arnaguneei dagokionez, azkenik, egoerak txarrera egiten jarraitu du 2016-2021 bitartean, EAEko zentsuko datuen arabera (jatorrizko iturriak: Altuna *et al.*, 2022; EUSTAT, 2022).

²⁹⁶ Atal enpirikoan azaldu dugun bezala, ISLko datuen lanketan, Euskal Herrian jaiotako elkarrizketatuen datuak landu ditugu. Horien artean datuak administrazio-eremura landu ditugunean, datuak bertan bizi diren guztiei dagozkie, ez soilik bertan jaiotakoei, HZko ustiaketan egin dugun bezala.

Laburtuz, mende luze bateko perspektibaz ikusita, hiru fase nabarmen izan dira azken 120 urteotan Euskal Herrian. Lehenik, XIX. mendetik heldu zen eta XX. mendearen azken herenera luzatuko zen ordezkapen-fasea ezagutu dugu Euskal Herri osoan, zeinaren bidez ordura arteko euskararen mundua suntsitzen hasi baitzen. Lehen fase horren abiapuntua XIX. mende amaierako euskal mundua genuke, uharte urbano erdaldunagoak tartean, baina Bizkaiko ekialdea, Gipuzkoa, Nafarroa Beherea eta Zuberoa osoak, Lapurdi ia osoa, Nafarroako Iparraldea eta Arabako Aramaio eta Legutiano bilduko zituen, lurralde jarraitu bat, non bertako hiztun ia denak euskaldunak ziren, gehienak euskal nagusitasunezkoak eta ez gutxi elebakarrak, lurralde bat non euskarak hurbileko funtzio sozial gehienak betetzen zituen diglosiarenean ereduak finkatzen duen egoera teorikotik ez oso urruti (Zalbide, 2011). Gaur egun euskal mundu haren aztarna gutxi batzuk besterik ez da gelditzen; galdu egin da hein handian euskal mundu hura. Galera-prozesu horren indarra eta inertzia da XX. mendean kuantitatiboki gertatu den aldaketa soziolinguistikoko nagusia. Euskararen pisua urria den eta erdal nagusitasunezko hiztun eta inguruneen hegemonia indartsu dagoen egungo Euskal Herria fase haren ondorioa da hein oso handian.

Ondotik, ordea, berreuskalduntze-fasea gertatu zen Hegoaldean, zeinaren hasiera historikoki 60ko hamarkadan jarri genezakeen, nahiz eta gure epekatzean, arrazoi estatistikokoak tarteko, 1971n jarri dugun abiapuntua. Aurreko fasea baino laburragoa izan da denboran, 2001 inguru arte iraun baitu, eta kuantitatiboki ere ahulagoa izan da, ez baita inola ere iritsi galera-fasean galdu zena berreskuratzera. Hala eta guztiz, kualitatiboki fase aldaketa bat erakusten du, eta hiztun-komunitatea beste toki batean kokatzen du, bere buruaz duen irudiak ez du zerikusirik aurreko ordezkapen-fasekoarekin, eta etorkizunarekiko asmoen inguruko aldarte-jarrerak ere bestelakoak dira, euskararekiko orokorrean eta bereziki transmisioari buruzko portaeretan. Funtsezko aldaketa kualitatibo bat gertatzen da aurreko fasearekin alderatuta. Berez, galera-prozesua etetea eta itzulbiratzea prozesu bakana da hiztun-komunitate gutxituetan. Horixe gertatu zen gurean bigarren fase horretan. Fase horrek batetik eten egin zuen zantzu guztien arabera hizkuntza desagerraraztera zeraman prozesua, nahiz eta alderdi gehienetan ez zuen ekarri erdararen nagusitasun-egoera euskararen alde iraultzea edo orekatzea. Fase horrek, dena den, bai utzi digu euskararen aldeko azpiegitura eta praktika sozial eta instituzional aipagarri bat eta sozialki euskaldun-euskaltzale sektore zabaletan hizkuntzaren gaia bizitzeko modu berri bat, indarberritzearen aldeko bulkada hedatu samar batekin.

Azken fasea 2001 inguruan hasi zen, guk landu ditugun datuen arabera, eta horretan gelditu egin da haurrak euskaraz hazteko ohitura gizarteko sektore berrietara zabaltzen jarraitzeko prozesua. Aldaketa horretan, azken hamarkadetakoa migrazio-mugimenduen eragina agerikoa izanda ere, badirudi apaldu egin dela haurrak euskaraz hazteko ohiturara hainbat sektore erakartzeko mugimen-

dua ere, aurreko fasean hasi zena. Horretaz gain, joera kezkarriak antzema-ten dira erabilera-datuetan, arnasmuneen bilakaeran eta erabilerazko hizkuntza-bilakaerari buruzko datuetan.

Asko laburtuz, lehenengo faseak suntsipen handi bat utzi digu oinordetzan: arnasmune ia guztien galera, euskararen nagusitasunezko hiztun gehienen gale-
ra, gaztelaniaren/frantsesaren nagusitasun sozial ia erabatekoa Euskal Herriko txoko gehienetan. Bigarren faseak aldatu egin zuen egoera, kualitatiboki gehienbat, eta hizkuntza-komunitate gutxituaren bizinahia, gizartearen zati handi baten euskaltzaleatasuna, eta giro euskaldun-euskaltzaleetan haurrak euskaraz hazteko arau sozial berri bat utzi dizkigu oinordetzan. Hirugarren fasean, indarberri-tze-joera argia etenda, aurrera ez eta atzera egiten hasiak ote gauden sentsazioa errotu da gudan, ozta-ozta eta ziurtasunik gabe irautearen irudipena.

22.2 Euskararen egungo egoeraren laburpena demolinguistikatik: minorizazio-egoera gorrian egonda, bizinahi handia duen hizkuntza-komunitatea

Behin euskararen egoera sozialaren azken mendeko bilakaera nolakoa izan den azalduta, saia gaitezen ikuspegi sintetiko batez deskribatzen gaur egun eus-kara-erdaren egoera Euskal Herrian zertan den. Oraingoan, bilakaera luzean ez bezala, aldagai eta adierazle ugari ditugu eskura egoeraren argazkia egiteko. Sin-tesi-ikuspegi baten bila, landu ditugun sei ardatzak hartu eta ardatz bakoitze-rako atal enpirikoan ikusi duguna laburtzen lagunduko digun adierazle bakarra hautatzen saiatu gara. Horrela egin dugu ardatz guztietarako, hizkuntza-gaita-sunerako eta erabilerarako izan ezik: ardatz horietarako, bi eta hiru adierazle aukeratu ditugu, hurrenez hurren. Adierazle horien guztien arteko alderaga-rritasuna errazte aldera, saiatu gara adierazle guztiak sailkapen dikotomiko edo trikotomiko batera ekartzen, non lehenengo aukera batek euskararen nagusita-suna argi islatuko lukeen, non bigarren aukera batek gaztelaniaren/frantsesaren nagusitasuna argi islatuko lukeen eta non tarteko aukera batek tarteko egoerak islatuko lituzkeen, euskal-erdal nagusitasun argirik gabeko egoerak. Egitura uniforme horretara egokitu ahal izan ditugu adierazle guztiak, hizkuntza-bi-lakaerari buruzkoa izan ezik; adierazle hori ez da, hortaz, zuzenean alderagarria izango gainerakoekin. Nolanahi ere, adierazle bakoitzak hartzen dituen aukeren esanahi zehatza 186. Taulan ageri da. Ahal izan dugun guztietan, Euskal Herri

mailako datu eguneratuekin²⁹⁷ osatu ditugu adierazleok, eta datuak falta izan zaizkigunean, Hegoaldera edo EAEra jo behar izan dugu salbuespen gisa. Adierazle bakoitzaren unibertsoa, dena den, zein lurralde-eremuri eta zein adin-tarteri dagokion, taula horretan bertan zehazten da.

Irizpide horiekin hautatu eta eratu ditugun bederatzi adierazleekin osatu dugun laburpen-panela ikus daiteke 186. Taulan. Eta bederatzi adierazle horietako zortzitan, hizkuntza-bilakaerari buruzkoan izan ezik gainerakoetan, euskarak izan dezakeen indar erlatiboaren araberrako hurrenkeran jarrita sortu dugu 158. Grafikoa. Taulako laburpen-panelak eta grafikoak egungo egoera soziolinguistikoa ahalik eta era oso eta era berean sintetikoenean erakustea du helburu, betiere datu demolinguistikoetan oinarrituta eta, esan bezala, euren arteko alderagarritasuna bilatuta. Laburpen-taulari eta grafikoari begiratuta, saia gaitezen egungo egoera soziolinguistikoaren tonu orokorra zein den finkatzen.

²⁹⁷ Gure asmoa informazio ahalik eta eguneratuenarekin lan egitea izanik, lan honen atal empirikoan, salbuespenak salbuespen, 2011-2016 arteko datuekin egin dugu lan. Txosten hau ia bukatuta genuenean, azken hilabeteotan argitaratu dira 2021eko HEKNren emaitzak (Altuna *et al.*, 2022) eta urte horretako EAEko zentsuenak (EUSTAT, 2022). Gure adierazleetariko batzuk ezin izango dira eguneratu Inkesta Soziolinguistikoa eta Nafarroako zentsua ere argitaratu arte, eta horiek denak eta aurreko datuak mikrodatu-mailan landu arte. Badira, ordea, orain arte argitaratutako datuekin berritu daitezkeen adierazle batzuk. Horiek ondorioen atal honetan txertatzen ahaleginduko gara, egoeraren argazki ahalik eta eguneratuena eduki dezagun.

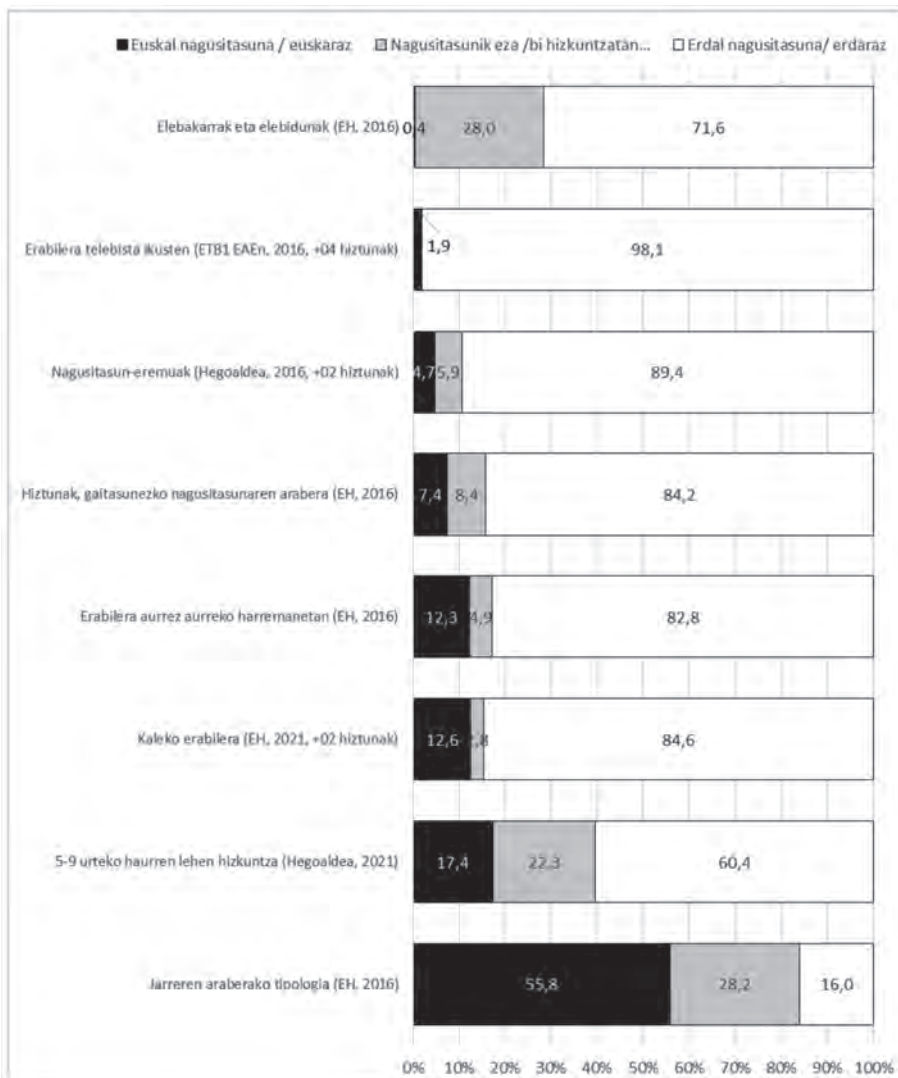
186. Taula:

Landutako sei ardatzetan euskara-erdaren egungo egoeraren berri ematen ditugun bederatzai adierazleren laburpen-taula. Euskal Herria, 2011-2021

ARDATZA/ Adierazlea:	Euskal nagusitasuna	Nagusitasunik eza	Erdal nagusitasuna	Batura
HIZKUNTZA-GAITASUNA:				
Elebakarrak eta elebidunak (EH, 2016)	Euskaldun elebakarrak (+hartzailleak)	Elebidunak	Erdaldun elebakarrak (+hartzailleak)	
	0,4	28,0	71,6	100,0
Hiztunak, gaitasunezko nagusitasunaren arabera (EH, 2016)	Euskal gaitasuna nagusi duten hiztunak	Nagusitasunik gabeko elebidunak	Erdal gaitasuna nagusi duten hiztunak	
	7,4	8,4	84,2	100,0
ERABILERA:				
Kaleko erabilera (EH, 2021, +02 hiztunak)	Euskaraz	Beste	Gaztelaniaz/frantsesez	
	12,6	2,8	84,6	100,0
Erabilera aurrez aurreko harremanetan (EH, 2016)	Euskaraz gehiago (%60tik gora)	Bietan berdintsu (%40-%60)	Gaztelaniaz/frantsesez gehiago (%60tik gora)	
	12,3	4,9	82,8	100,0
Erabilera telebista ikusten (ETB1 EAEn, 2016, +04 hiztunak)	ETB1 (sharea)		Gainerakoak (sharea)	
	1,9		98,1	100,0
MOTIBAZIOAK-JARRERAK:				
Jarreraren araberako tipologia (EH, 2016)	Euskararen aldekoa	Ez alde ez aurka	Euskararen aurkakoa	
	55,8	28,2	16,0	100,0
TESTUINGURU DEMOLINGUISTIKOA				
Hiztunak nagusitasun-eremuka (Hegoaldea, 2016, +02 hiztunak)	Arnasguneak (euskara nagusi den eremuak)	Nagusitasun argirik gabeko eremuak	Erdara nagusi den eremuak	
	4,7	5,9	89,4	100,0
SOZIALIZAZIOA:				
5-9 urteko haurren lehen hizkuntza (Hegoaldea, 2021)	Euskara	Bi hizkuntzak, beste hizkuntza bat edo datunik ez	Gaztelania	
	17,4	22,3	60,4	100,0
HIZKUNTZA BILAKAERA:				
Hizkuntzen irabazi-galerak erabilerazko hizkuntza-bilakaeran (Hegoaldea, 2011, +02 hiztunak)	Euskararen ordezkapen-saldo garbia		Gaztelaniaren ordezkapen-saldo garbia:	
	-88.356		+ 134.025	

Iturriak: egileak landua. Zehazki guk landutako adierazleen artean, honako hauek baliatu dira: ISL-001 (azalpenak 11.2. puntuan), ISL-404 (azalpenak 11.4 puntuan), HZ-209 (azalpenak 9.8.2.3 puntuan) eta HZ-014/HZ-015 (azalpenak 9.6.3.5 puntuan). Horietaz gain, honako datu hauek erabili dira: kaleko erabilerari buruzko datua (Altuna *et al.*, 2022), jarreraren araberako tipologia (Eusko Jaurlaritz, 2019: 63). Azkenik, 5-9 urtekoen lehen hizkuntza guk kalkulatu dugu, 2021eko EAEko datuak (EUSTAT, 2022) eta Nafarroa Garaiko 2011koak batuta.

158. Grafikoa:
 Euskara-erdaren egungo egoeraren berri ematen diguten zortzi
 adierazleren laburpena. Euskal Herria, 2011-2021



Iturriak: egileak landua. Zehazki guk landutako adierazleen artean, honako hauek baliatu dira: ISL-001 (azalpenak 11.2 puntuan), ISL-404 (azalpenak 11.4 puntuan), HZ-209 (azalpenak 9.8.2.3 puntuan) eta HZ-014/HZ-015 (azalpenak 9.6.3.5 puntuan). Horietaz gain, honako datu hauek erabili dira: kaleko erabilerrari buruzko datua (Altuna *et al.*, 2022), jarrerren araberrako tipologia (Eusko Jaurlaritza, 2019: 63). Azkenik, 5-9 urtekoen lehen hizkuntza guk kalkulatu dugu, 2021eko EAEko datuak (EUSTAT, 2022) eta Nafarroa Garaiko 2011koak batuta.

Oharra: adierazle bakoitzean euskal nagusitasunak, erdal nagusitasunak edo nagusitasunik ezak zehazki zer esan nahi duen jakiteko, jo 186. Taulara.

186. Taulako adierazleek hartzen dituzten balioei erreparatuta, bi multzo handitan sailkatu ditzakegu: jarrerari buruzko adierazlea alde batetik eta egitatei buruzko zortzi adierazleak bestetik. Azken horien artean, gainerakoekin zuzenean alderagarria ez den hizkuntza-bilakaerari buruzkoa albo batera utzita, adierazle guztietan euskal nagusitasuna adierazten duen aukerak hartzen dituen balioak ibiltarte ez oso zabal baten barruan agertzen zaizkigu: guztietan balio txiki edo oso txikietan azaltzen zaigu euskal nagusitasuna adierazten duen kategoria. Horien arteko gutxieneko balioa euskal elebakartasuna neurtzen duen % 0,4ko balioak ezartzen du; eta gehienezkoa, berriz, 5-9 urteko haurren lehen hizkuntzan euskara jasotzen dutenek 2021ean osatzen duten % 17,4an ageri da. Egitatei buruzko gainerako adierazleetan euskal nagusitasuna adierazten duten aukerek bi kopuru horien arteko balioak hartzen dituzte. Aurrekoekin zuzenean alderagarria ez bada ere, hizkuntza-bilakaeraren adierazleak ere saldo negatibo argia ematen du euskararentzat.

Hizkuntza-gaitasuna, erabilera, testuinguru demolinguistikoa, sozializazioa eta hizkuntza-bilakaera, alderdi horien guztien artean ezberdintasun adierazgarriak daude, ez daude guztiak ahultasun-maila berean, aurrerago ikusiko dugun bezala, baina guzti-guztiak daude, nolabait esateko, “minorizazio handiko” eskema batean. Ohar gaitezen, aldagai guztietan “euskal nagusitasunezko” aukerak hartzen duen zenbakizko balioa askoz gertuago dagoela hizkuntzaren heriotzarekin bat etorriko litzatekeen 0aren baliotik elebitasun orekatua adieraziko luketen 50aren inguruko balio posibleetatik baino. Hizkuntzaren egitatei buruzko adierazleak maila urri horietan ikusita, hizkuntzen arteko desoreka handiko minorizazio egoera gorri gisa izendatuko dugu euskal hitzun-komunitatearen egungo egoera²⁹⁸.

Baten batek pentsa lezake 186. Taulan eta 158. Grafikoan erakusten diren datuek euskararen egoeraren argazki ez objektibo eta ezkor bat erakusten dutela, benetan errealitatea den baino irudi okerragoa erakusten dutela datuok. Horren aurrean, ezer baino lehen, azpimarratu egin nahi dugu zergatik aukeratu dugun adierazle horietako bakoitza: gure ustez, teoriaren ikuspegitik dagokion ardatza hobekien laburbil dezakeena delako. Eta horretaz gain, argitu beharrean gaudе, gainera, aski arrazoi badagoela pentsatzeko egitatei dagokien gure errealitate soziolinguistikoa taula/grafiko horietako datuek erakusten duten baino are kontrakoagoa izango dela euskararentzat. Hori diogu, datu horietako gehie-

²⁹⁸ Ez dugu berehala aurkitu gure minorizazio-egoerarentzat adjektibo egokia. Inoiz, “muturreko minorizazio” terminoa ere erabili izan dugu euskararen egoera laburtzeko. Orain ez zaigu “muturreko” hori egokia iruditzen: termino hori hobeto egokitzen zaie gurea baino egoera aski okerragoan dauden hizkuntza-komunitate ugari, aragoierari, okzitanierari, bretoierari edo Irlanda zein Eskoziako gaelikoei adibidez. Azkenean, Jon Sarasuari (2019) entzundako minorizazio “gorri” adjektiboa egokia iruditu zaigu gure egoera izendatzeko, eta hori eman dugu ontzat.

nak erantzun aitortuetan oinarrituak izanik, aski arrazoi badelako uste izateko, 8.6 puntuan ikusi bezala, erantzunetan euskararen benetako pisua hanpatua egon litekeela. Eta, horregatik, euskararen “benetako” kopuru kuantitatiboak kasurik gehienetan taula horretan erakusten direnak baino apalagoak izango direla pentsa daitekeelako.

Horretaz gain, kontuan hartu behar da adierazle bakoitzean alderatzen diren “euskal nagusitasunezko” eta “erdal nagusitasunezko” taldeak kualitatiboki ere berdintsuak izatek urruti daudela, eta joera orokor gisa erdal nagusitasuna adierazten duen taldea kuantitatiboki ez ezik kualitatiboki ere trinkoagoa/sendoagoa/indartsuagoa izango dela euskal nagusitasuna adierazten duen taldea baino. Horrela, adibidez, hizkuntza-gaitasunaren adierazlean, askoz gehiago izango dute “euskal nagusitasunezko hiztunek” erdal gaitasunetik, “erdal nagusitasunezko hiztunek” euskal gaitasunetik baino (azken horietako gehienak elebakarrak dira). Kualitatiboki trinkoagoa da, hortaz, erdal nagusitasunezko taldea, “euren” hizkuntza nagusiari nahitaez lotuagoa, eta horrek era indartsuan eragingo du erdararen erabileraren alde eta euskararen erabileraren kontra hiztunen arteko harremanetan. Sozializazio-prozesuei erreparatuta ere, pentsa daiteke etxean euskara transmititu duten gurasoek erabilitako euskararen kalitatea eta adierazkortasuna batez beste apalagoa izango dela etxean gaztelania/frantsesa transmititu duten gurasoek hizkuntza horietan izango dutena baino. Eta horretaz gain, lehen hizkuntza gisa euskara jaso duten hiztun gehienek txikitant jasotako hizkuntza-inputean erdararen presentzia batez beste handiagoa izango zela lehen hizkuntza gisa gaztelania edo frantsesa jaso zutenen inputean euskarak izan duen tokia baino. Ondorioz, euren hizkuntzan batez beste “trinkoagoak” izango dira lehen hizkuntza gaztelania/frantsesa izan duten haurrak euskara izan dutenak baino. Azken adibide bat, testuinguru demolinguiстикoei buruzkoa: ingurune horietan bizi izan den edonorentzat agerikoa den bezala, askoz errazagoa da egun arnaguneetan erdara hutsez bizi izatea (horrela bizi dira arnaguneetako milaka biztanle) erdararen nagusitasunezko eremuetan euskara hutsez bizi izatea baino. Aztertu ditugun adierazleetan, hortaz, egungo Euskal Herriko errealitate sozial zehatzean trinkoagoak dira erdal nagusitasunezko taldeak euskal nagusitasunezkoak baino. Eta, ondorioz, aski arrazoi badago uste izateko errealitatean hizkuntzen arteko desoreka are handiagoa izango dela taula eta grafikoko egitatei buruzko datuek erdararen alde eta euskararen aurka erakusten dutena baino.

Ezagutzaren zoruari, lurraldekako hegemonia-espazioei, eguneroko praktika lingüistikoi erreparatuta, hizkuntza-bilakaerari, sozializazio-prozesuetan euskara-erdarek hartzen duten tokia erreparatuta... hots, hizkuntzaren egoera neurtzeko teoria-alorrean zehaztu ditugun ardatz horien egungo datuak irakurrita, izugarri minorizaturik dagoen hiztun-komunitatea osatzen dugu euskaldunok. Minorizazio gorri hori irudikatzeko, ez zaigu bururatzen Jon Sarasuari entzun izan dioguna baino metafora argiagorik: euskararen hizkuntza-komuni-

tatea gaixorik dago eta gaixotasuna ez da arrisku handirik gabeko gripe arrunt bat, tratamendu egokiak aurkitu eta aplikatu ezean heriotzara eraman dezakeen minbizia baizik (ZuZeu, 2014).

158. Grafikora itzulita, egitatei buruzko informazioa biltzen duten zortzi adierazle horiek hartzen dituzten balioen aurrean, kontraste argia eskaintzen dute jarrerari buruz ISLk dakartzan adierazleen balioek. Horrela, laburpen-taulan aurkeztu ditugun adierazle guztien artean jarreraren ingurukoan bakarrik gailentzen da euskararen nagusitasuna erdal nagusitasunaren gainetik, alde handiarekin gainera. Egia da, jarreraren adierazlea nola eraikitzen den kontuan hartuta, nagusitasun-terminoetan aurkeztzen ditugun gainerako adierazleekiko alderagarritasuna urruti dagoela perfektua izatetik²⁹⁹. Hala ere, adierazle horrek hartzen dituen balioak gainerakoekin alderatzeak ondo irudikatzen du gurean egitateen eta nahien artean dagoen leizea. Lan honetan han eta hemen ikusi ditugun datuen arabera, gainera, euskararen aldeko jarrera hori beste ikerketa batzuetako ondorioa ere bada, eta bere gauzatze praktikoa du hitzunen eguneroko praktikan. Minorizazio-egoera gorriarekin batera, hain zuzen, horixe da gure egoeraren bigarren funtsezko ezaugarria: jarrera eta motibazio aldetik egitate mailan baino askoz indartsuago egotea hizkuntza-komunitatea.

Puntu honen izenburuan txertatu dugun deskribapenarekin laburtuko dugu gure egungo egoera: minorizazio gorrian egonda, bizinahi handia duen hizkuntza-komunitatea osatzen dugu euskaldunok. Egitateen errealitate “fisikoan” minorizazio larria bizi duen hitzun-komunitatea gara... baina horrekin batera, jarrera, motibazioa, ametsa, gogoa, nahia euskara indartzearen aldekoa duen hitzun-herria osatzen dugu euskaldunok. Horixe oinarritzko kokapena, demolinguistikak emandako zenbakietan oinarrituta gure egoerari buruz osatu dugun sintesi-ikuspegia. Hemendik aurrera, hurrengo puntuetan, ardatzez ardatz lasaia aletuko dugu errealitate hori.

22.3 Hizkuntza-gaitasuna: zorua ahul

Hizkuntza-gaitasuna funtsezko ardatza da hizkuntza baten egoera zertan den erabaki nahi denean, atal teorikoan ikusi ahal izan dugun bezala: hizkuntza bat eta bestea ezagutzen dutenen kopuruak, hizkuntza bateko eta besteko elebkarren kopuruak, hizkuntza batean eta bestean hobeto moldatzen diren kopuruak funtsezko alderdiak dira ordezkapen- eta indarberritze-ikuspegitik

²⁹⁹ Lau esaldiren inguruko iritzien ganean eraikitzen da adierazle hori, eta ez ditu betetzen gainerako adierazleen polaritate-eskema (euskararen nagusitasuna *versus* gaztelaniarena/frantsesarena) eta horri lotutako simetrikotasun-printzipioa. Adierazle hori nola eraikitzen den, atal teorikoko 5.3.2 puntuan ikus daiteke.

hizkuntza baten egoera zertan den zehazteko orduan. Gai horiek lantzeko helburuarekin, hizkuntza-gaitasunak berez duen *continuum* izaerara hurbildu nahirik eta bi hizkuntzak, aintzat hartuta aztertzeke (euskara eta gaztelania/frantsesa), ISL-001 adierazlea aurkeztu dugu atal metodologikoan. Adierazle horren emaitzek argi uzten dute Euskal Herriko 16 urtetik gorako hiztunen gaitasunaren arabera 2016an ageri zaigun banaketa erdal aldera nabarmen lerratuta dagoela eta banaketa asimetriko eta desorekatua dela. Zenbakietara joz:

- Ia hiztun guztiek, % 99,6k, dakite gaztelania/frantsesez ongi edo nahiko ongi hitz egiten; herenera ez dira iristen euskaraz dakitenak (% 28,4).
- Datu horiek beste aldera irakurrita, % 71,6 dira ondo gaztelaniaz/frantsesez bakarrik hitz egiten dakiten hiztunak, euskaraz ez dakitenak, haiekin komunikatzeko nahitaez erdarara joatea *aginduko* dutenak; kopuru hori % 0,4ra jaisten da euskaren kasuan, eskura ditugun datu berrienen arabera.
- Hiztunak gaitasunaren araberrako multzokatze simetriko ahalik eta kategoria gutxienera ekarrita, hiru multzotan bana ditzakegu: euskararen nagusitasunezko hiztunak, hots, euskaraz errazago egiten dutenak erdaraz baino, % 7,4 baino ez dira gaur egun, 195.631 hiztun Euskal Herri osoan; gaztelania-frantsesa nagusi dutenak, berriz, hizkuntza horietan errazago aritzen direnak, % 84,2 dira, 2.230.038 hiztun; gainerako % 8,4k diote berdintsu moldatzen direla euskaraz zein erdaraz.

Esan bezala, hortaz, hizkuntza-gaitasunari erreparatuta, desoreka handia dago egungo Euskal Herrian: gaztelaniaren/frantsesaren gaitasuna indartsu azaltzen zaigu, eta euskal gaitasuna ahul.

Bilakaera-datuei erreparatuta, lehen ideia honako hau genuke: 1991-2016 aldi osoan gaitasun-datuek oinarritzko egitura bera erakutsi dute, erdal mutur indartsuaren eta euskal mutur ahularen artean zabaltzen zen banaketa desorekatu asimetriko bertsua aurkitzen dugu aztertu dugun epealdiko inkesta guztien emaitzetan. Hori horrela izanik ere, gaitasunaren alorrean izan da aldaketa aipagarriarik. Euskaraz ulertzen duten hiztunen pisua handitu egin da, 1991ko % 26,4tik 2016ko % 36,1era; eta handitu egin da, halaber, euskaraz hitz egiteko gai direnena, 1991ko % 22,4tik 2016ko % 28,4ra. Ez da handitu, ordea, errazen euskaraz mintzatzen direla dioten hiztunen multzoa, euskal nagusitasunezko hiztunen multzoa alegia: % 7,7 ziren 1991n, % 7,4 2016an. Azken datu hori ezinbestekoa da erabileraren bilakaera aztertzerakoan, aski frogatua baitago hizkuntza batean eta bestean hitz egiteko orduan dugun erraztasuna funtsezko aldagaia dela hizkuntza bat ala bestea erabili erabakitzeke orduan (Aizpurua, 1995: 121;

Eusko Jaurlaritza, 2013: 114; Aizpurua, 2018b; Eusko Jaurlaritza, 2019: 62). Euskal nagusitasunezko hiztunen kopuruak 1991-2016 aldian berdintsu mantendu diren arren, multzo horren barne-osaeran arakatuta gertatu da aldaketa aipagarririk: pisua galdu dute arnaguneetan bizi zirenek eta lehen hizkuntza euskara izandakoek. Joera hori nagusitasunik gabeko hiztunetan ere antzematen da.

Gaitasunaren bilakaerarekin bukatzeko, hona beste alderdi garrantzitsu bat: belaunaldi berrietan, gazteetan gertatu da aldaketa positibo hori, eta gazteen multzoa da gaur egun adin-talde euskaldunena, heldu eta zaharragoekiko alde esanguratsuekin gainera. Hala eta guztiz, 15-24 urteko gazteen osaera aztertuta ere, oraindik askoz gehiago dira erdal nagusitasuna duten hiztunak euskal nagusitasuna dutenak baino (% 76,0 eta % 13,2 hurrenez hurren 2016. urtean). Bestalde, gazteetan gazteenak hartuta, bada azken urteotako azterketetan kezkatzeko motiborik: EAEko ebaluazio-diagnostikoaren emaitzen arabera, euskarazko gaitasun-maila urria duten ikasleen multzoa, jarritako helburuak erdiesten ez dituztenen multzoa, alegia, handitu egin da 2011 eta 2017 bitartean; bai LH4ko haurren artean, eta baita DBH2ko nerabeen artean ere. Aitzitik, epealdi horretan jaitsi egin da ikasleen artean euskarazko maila “aurreratua” duten ikasleen proportzioa (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2019: 89, 91).

22.4 Erabilera(k)

22.4.1 Euskara-erdaren erabilera gaur

Azken datuen arabera, Euskal Herriko hiztun guztiak aintzat hartuta, 2021ean % 12,6koa izan zen euskararen pisua kale-erabileran eta % 84,6koa gaztelaniarena/frantsesarena (Altuna *et al.*, 2022: 17); 16 urtetik gorakoan artean, berriz, aurrez aurreko harremanetan % 15,3koa izan zen 2016an euskararen batez besteko erabilera aitortua eta % 84,7koa erdararena³⁰⁰. Gaitasunean ikusten genuen bezala, hortaz, lehen ezaugarri funtsezkoa euskararen eta erdaren erabilera-mailen arteko desoreka handia dugu.

Hiztun guztiez hitz egin beharrean 16 urtetik gorako euskaldunen erabilerrari erreparatu, datu aitortuek diote ia erdi eta erdi banatzen dutela euren jarduru-

³⁰⁰ Erabilera-tasa horiek (%15,3ko erabilera orokorra eta %53,8koa euskaldunak soilik aintzat hartuta) B motako adierazle sintetikoaren emaitza dira, hots, koefiziente finkoen bidez eraikiak. Esan dezagun, kalkuluak A motako adierazle sintetikoaren erara eginda, hau da, hiztunen erabilerraren batez bestekoak landuta, emaitza oso antzekoak lortzen ditugula: %14,9koa da hiztun guztien arteko euskararen batez-besteko erabilera eta %52,5koa euskaldunen batez besteko erabilera (A eta B motako adierazle sintetikoei buruz azalpenak 11.4.6 puntuan irakur daitezke).

na: aurrez aurreko harremanetan batez beste euskaraz aritzen dira % 53,8 eta erdaraz % 46,2. Horiek ISLko elkarrizketatuen erantzunetatik zuzenean ateratzen diren datuak dira; datu aitortuetatik portaera errealera izan ohi den alboratzea kontuan hartuta, atal enpirikoan ariketa xume bat egin dugu alboratze horren eragina saihestuta kopuruak zer-nolakoak izan daitezkeen asmatzeko. Egindako kalkuluen arabera, egungo hiztun euskaldunaren aurrez aurreko egoeretakoa batez besteko jarduna honela banatuko litzateke: % 41 inguru euskaraz eta % 59 inguru gaztelaniaz/frantsesez. Euskararen kopurua are txikiagoa litzateke aurrez aurreko harremanetan sartzen ez diren beste hainbat erabilera-eremu ere sartuko bagenitu gure kalkuluetan, hala nola hedabideen, ikus-entzunezkoen eta kulturaren kontsumoa. Zalantza handirik gabe esan daiteke, hortaz, gaur egungo batez besteko euskaldunak bere egunerokotasunean erdaraz gehiago egiten duela euskaraz baino. Lehen begiratu batean, irudi dezake gutxi erabiltzen dela euskara eta euskaldunek euskarari bizkarra ematen diotela euren egunerokotasunean. Aurrerago azalduko dugu ikuspegi hori ez dela guztiz zuzena, eta berez gaitasun-mailan dagoen zorurako handia dela gaur egungo euskararen erabilera.

Argitu beharra dago, halaber, aurreko horiek batez besteko datuak direla, eta, jakina, alde handiak daudela euskaldunen artean hiztunetik hiztunera, (ia) erabat euskaraz bizi direnetatik erabat gaztelaniaz/frantsesez bizi direnetera. Aurreko paragrafoan egin bezala, erantzun aitortuetan egon ohi den hanpatzea saihestuta egin ditugun kalkuluen arabera, egungo euskaldun gehienek, euskaldunen % 61,1ek, erdara gehiago erabiltzen dute euskara baino euren aurrez aurreko harremanetan³⁰¹, eta % 38,9k euskara gehiago darabilte erdara baino. Kopuru horietan hedabide, ikus-entzunezko eta abarren kontsumoa ere sartuko bagenu, are handiagoa litzateke, jakina, nagusiki erdaraz bizi direnen multzoa eta are txikiagoa nagusiki euskaraz bizi direnena. Honako datu hauek garrantzitsuak dira, dinamikoki begiratuta, euskaldun gehienak nagusiki erdaraz bizi badira, horrek elikatu eta birsortu egiten baitu gaitasunean ere hiztun gehienak hobeto moldatzea erdaraz euskaraz baino.

Orain arte erabilera orokorra zertan den azaldu nahi izan dugu. Erabilera orokorra aztertu beharrean rol-harreman eta espazioen arabera aztertuz gero, alde adierazgarriak aurkitzen dira batzuetan egiten den erabileratik besteetan egiten denera. Dena den, geroago aipatuko dugun salbuespena kenduta, erabilera

³⁰¹ Kalkulu hauek honela egin ditugu: ISLko elkarrizketatu euskaldunek aitortu dituzten erantzunetan oinarrituta, euren aurrez aurreko harremanetako tasa esleitua kalkulatu dugu. Ondoren, tasa horiei, erantzunak hanpatzeko dagoen joera hutsera ekarri nahirik, %23a kendu diegu sistematikoki, gai horretarako darabilgun erreferentzia aplikatuta (Iurrebaso, 2012b). Kalkuluak horrela eginda, hots, aitortuari ustez batez beste hanpatu izan dena kenduta, emaitzak goian ageri diren horiek dira (kopuru absolutuak hauek: 459.354 euskaldunek erdara gehiago erabiltzen dute euskara baino; 292.225 euskaldunek euskara gehiago erabiltzen dute erdara baino).

xeheen ibiltarte ez da hain handia: kasu guztietan % 10-% 19 bitarteko pisua hartzen du euskarak. Dauden aldeak azaltzeko orduan, ez dirudi rol-harreman eta espazioetan egiten diren erabileren arteko ezberdintasunak diglosiaren eskema klasikoarekin erraz azal daitezkeenik, “behe” mailako harreman hurbilak euskaraz eta “goi” mailako harreman formalagoak gaztelaniaz/frantsesez egitera bideratzen dituen horrekin. Dauden aldeak azaltzeko, badirudi euskara erabiltzeko aukera izatea edo ez izatea dela funtsezko alderdia: mintzakideak euskaldunak izan edo ez eta, beraz, euskara erabiltzeko aukera izan edo ez, lehen mailako alderdia da rol-harreman eta espazio batzuetan eta besteetan jaso diren erabileren arteko aldeak azaltzeko orduan.

Idea horri erantsi behar zaio, erabiltzeko aukera egon daitekeen egoerak kontuan hartuta, hots, hiztun euskaldunak mintzakideak ere euskaldunak dituzten egoerak soilik aintzat hartuta, gaur egun gehiago erabiltzen dela euskara egoera formalean eta ez egoera informal eta intimoetan³⁰². Adibideen bidez azalduz, gehiago egiten du gaur egungo euskaldunak euskaraz lantokian, auzoko dendan, banketxean edo udal-zerbitzuan, lagunekin, neba-arrebekin edo bikotekidearekin baino.

Erabilera xeheen arteko alderaketan bada beste fenomeno adierazgarri bat: alor informal-intimoan, euskararen erabilera handiena seme-alabekiko harremanean aurkitzen dugu. Orokorrago esanda, euskaldunak joera du belaualdi berriekin euskarara jotzeko bestela egiten duena baino neurri handiagoan. Aurrerago berriro helduko diogu funtsezko alderdi honi, sozializazioaz arituko garenean.

Erabilerarik apalena, alde handiarekin gainera, hiztunek telebista ikusterakoan egiten dutena da. Esan dugun bezala, aurrez aurreko harremanetako erabilera xehe guztiak nahiko ibiltarte estuan kokatzen dira, gutxieneko % 10ekoaren eta gehienezko % 19koaren artean. Ibiltarte horretatik kanpo, ibiltarte horren gutxieneko balioaren oso azpitik, salbuespen nabarmen negatiboa da telebistaren kontsumoarena: EAEko 2016ko datuen arabera, % 1,9an kokatzen da telebistaren kontsumoan euskarazkoak duen pisua. Indarberritzeari galga jartzen dion datu kezagarria da horrako hori, gehienbat kontuan hartzen badugu telebistaren adierazlearen zentzu berean azaltzen direla ikus-entzunezkoekin eta kultur kontsumoarekin zerikusia duten beste hainbat ere. Eta kontuan hartu behar da joera kezagarri horrek zuzenean eragiten diela gure haur eta nerabeei. Izan ere, euskarak oso pisu txikia du gaur egun nerabeen hedabide, ikus-entzunezko eta kultur kontsumoan. Hona datu gutxi batzuk: 14 urte inguruko EAEko nerabeek 2015ean gehien bisitatu zuten webgunea euskarazkoa zela zioten

³⁰² Formaltasun-mailaren arabera, ikus “Euskararen historia soziala lantzeko eredu metodologikoa” (Zalbide *et al.*, 2015: 227).

% 7,6k, gehien ikusi zuten telebista-saioa euskaraz zela zioen % 5,3k, gehien entzuten zuten musika-talde edo abeslariak euskaraz abesten zuela zioten % 9,5ek, zineman ikusi zuten azken filma euskaraz ikusi zuten % 2,4k³⁰³... Haurren artean euskarazko kontsumoak zati handiagoa hartzen du, baina urria da hori ere. Bai nerabeen eta baita haurren artean ere, neurtutako gainerako eremu guztietako erabileraren oso azpitik agertzen da hedabideetan, ikus-entzunezkoetan eta kultur arloan egiten dena: etxeko erabileraren, eskolako erabilera orokorraren eta ikaskideekin jolasgaraietan egiten denaren azpitik (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2018: 32).

Ez dugu informazio zuzenik telebista, hedabide, ikus-entzunezko eta kultur-kontsumoko euskararen maila hain txiki horren arrazoiak zehazteko. Dena den, aztertu ditugun gainerako alorretan euskaldunen erabilera-maila azaltzen duen funtsezko alderdi bat erabiltzeko aukera dela kontuan hartuta, alor honetan ere, hipotesi nagusi bezala, datuek erakusten duten euskarazko kontsumo txiki hori, neurri handi batean, euskarazko eskaintza urriak azalduko duela planteatuko genuke. Hitzunen bizitzan alor horiek zenbateko tokia betetzen duten jakinda, pentsa daiteke euskarak horien kontsumoan duen toki hain urria galga garrantzitsua dela indarberritzeari begira, egungo errealitateak ez duelako laguntzen euskaratik urrun dauden sektoreak erakartzen eta, aldiz, euskaraz bizi diren edo bizi nahi duten sektoreak erdalduntzera bultzatzen dituelako.³⁰⁴

Erabileraren egungo egoeraren azterketarekin amaitzeko, esan dezagun, gaitasunaren gaian bezala, alde adierazgarriak daudela erabilera-datuak adinka aztertuta: haurrek erabiltzen dute gehien euskara eta adinekoek gutxien. Datuek adinka erakusten duten hurrenkera datu positiboa da, ez bairik gabe, hizkuntzaren indarberritzearen ikuspegitik. Lurraldeka ere alde handiak daude, nola ez, erabileran. Horietaz aurrerago jardungo gara.

³⁰³ Kopuru hain baxuen artean, salbuespen positiboa da irratia. Nerabeek irratian gehien entzuten duten irratsaioa euskarazkoa zela esan zuten %26,8k (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2018: 32). Pentsatzekoa da kopuru erlatiboki handi horrek zerikusia izango duela eskaintzarekin.

³⁰⁴ Ez dugu ahaztu behar hitzunen bizitzaren zati geroz eta handiago bat medio horien bueltan garatzen dela. Aztertu ditugun denboren aurrekontuen inkestetan eta audientzia-ikerketetan (INE, 2011; EUSTAT, 2019; Barlovento Comunicación, 2022) gaia zehatz kuantifikatzerik lortu ez badugu ere, bertako datuak aztertuta zalantza handirik ez dago aurrez aurreko gizarte-harremanetan baino denbora gehiago ematen dutela herritarrek gaur egun telebista ikusten, sare sozialetan eta Interneten nabigatzen. Horiek horrela, “euskaraz bizitzeko aukera” orokorra kalkulatu nahiko bagenu, mundu hori dena ere aintzat hartu beharko genuke, nahiz eta ez litzaigukeen batere erraza egingo erabakitzea zer-nolako pisua eman aurrez aurreko harremana ez den mundu berri horri. Mundu horri zenbateko pisua eman erabakitzea oso zaila litzateke, batez ere sozializazioaz arituko garenean azalduko dugun bezala, teoriaren eremuan ere ez dagoelako adostasunik, ikuspegi soziolinguistikotik batetik, eremu horiek gure bizitzan izan dezaketean garrantziaz.

22.4.2 Azken hamarkadetako erabileraren bilakaeraz hainbat ikuspegi

Zer esan dezakegu ikuspegi sintetiko batetik euskararen erabilerak azken 25 urteotan, 1991 eta 2016 bitartean, izan duen bilakaeraz? Iturri guztiak bat dotoz: epealdi horretan ez da erabateko lurrikararik gertatu erabileraren alorrean, eta oinarritzko egonkortasun bat erakusten dute hiru iturriek. Hortik aurrera, ISLtik tasa esleituekin sortu dugun ISL-404 adierazleak eskaintzen digu ikuspegiarik baikorrena 1991-2016 aldirako³⁰⁵ (+% 2,9 puntuko igoera aurrez aurreko harremanetan) eta HZk ikuspegiarik ezkorrena (-% 0,6ko jaitsiera etxeko erabileran). HEKNko datuak erdibidean gelditzen dira (+0,9ko igoera kaleko erabileran)³⁰⁶. Nolanahi ere, irakurketa baikorrena eta ezkorrena eginda ere, ez da aldaketa-prozesu erabatekorik gertatu azken 25 urteotako erabileraren bilakaeran. Bilakaera onena erakusten duten datuei jaramon eginda ere, ISLkoei alegia, erabileraren igoera antzematen da, baina ez suspertze-prozesu orokortu eta bizkorrik. Datu txarrenei (zentsukoei) kasu eginda, etxeko erabileran jaitsiera txiki bat gertatu da, ez berehalako heriotzara eramango gaituen odoluste agerikorik.

Homogena izan al da 1991-2016 aldian gertatu den bilakaera? Euskal Herri osoko informazioa eskaintzen duten bi iturrietara joz (HEKN eta ISL), bi aldi erakusten dituzte: HEKNk hiztun guztiei buruz biltzen dituen datuetan igoera antzematen da 1991-2001 tarterako eta jaitsiera hortik 2016ra³⁰⁷. Kaleko erabileraren jaitsiera horrek, gainera, gazteen erabilerari ere eragingo lioke, eta baita haurrenari ere 2006. urtetik aurrera. ISLk aurrez aurreko harremanetako erabilerari buruz ematen dituen datuek, berriz, igoera jarraitua erakusten dute epealdi osorako, 1991ko % 12,4tik 2016ko % 15,3ra. Hori bai, 1991-2006 bitartean igoera-erritmo biziagoa erakusten zuten datuek (+2,1 puntu hamabost urtetan), eta erritmo horren apaltzea 2006-2016rako (0,8 puntuko igoera hamar urtetan).

Laburtuz, bada, ISLk aurrez aurreko harremanetako erabileraren igoera jarraitua baina 2006tik aurrera geldotzen ari dena ematen digu; apaltze horrek gehienbat alor informalarri eragiten dio. HEKNk kaleko erabileran euskararen erabilera igo egin dela esaten du 2001 arte, eta hortik aurrera jaitsiera apala gertatu dela³⁰⁸.

³⁰⁵ Alderatzen ditugun bilakaerak 2016. urtera artekoak dira, 2021ko ISL eta Nafarroa Garaiko zentsuak oraindik argitaratu gabe daudelako.

³⁰⁶ Berez, iturrien arteko aldeak are handiagoak dira azterketa Hegoaldeko datuekin eginda: +3,7 puntuko igoera ematen du ISLk, -0,6ko jaitsiera HZk eta, tartean, +1,3ko igoera HEKNk.

³⁰⁷ 2021eko HEKN-n emaitza orokorrak 2016ko datu bera errepikatu du: %12,6ko erabilera Euskal Herrian (Altuna *et al.*, 2022).

³⁰⁸ Azken urteotako beherako joerarekin bat egingo lukete, halaber, EAEn 14 urte inguruko DBH 2ko ikasle nerabeek jolasgaraian lagunekin egiten duten erabileraren bilakaera-datuek 2011 eta 2017 bitartean (Martinez de Luna eta Suberbiola, 2019: 46-47).

Erabilera orokorrarekin zer gertatu den ikusi ondoren, azter dezagun zer-nolako bilakaera izan den **rol-eremuka eta espazioka**. Ondorio argia uzten dute ISLko datuek: oro har alor formaletan bilakaera hobea gertatu da informaletan eta intimoetan baino. Igoera ohargarriak izan dira, adibidez, osasun- eta udal-zerbitzuetan eta baita lankideekiko erabileran ere (datu zehatzak atal enpirikoan ikus daitezke). Jaitsierak izan dira, aldiz, seme-alabekiko erabileran izan ezik, etxe- eta familia-giroko gainerakoetan. Egoera informal eta intimoekin lotu ohi diren rol-harremanetan, gainera, eta mintzakideak euskaldunak diren kasuei soilik begiratuta, bilakaera bereziki txarra izan da hurbileko harreman horizontaletako erabileran: lagunekikoan, bikotekidearekikoan eta neba-arrebekikoan. Orain artekoek gain, telebista-kontsumoan euskarak izan duen jaitsiera handia ere aipatu behar da. Horixe da, hiztun guztien erabilera-datuak hartuta, ikertu diren eremuen artean jaitsierarik handiena izan duena: ETB1en *sharea* % 5,5etik % 1,9ra jaitsi da EAEn 1993tik 2016ra (SOFRES, 1994: 28; Barlovento Comunicación, 2017: 23).

Rol-harreman eta espazioetako bilakaera ezberdin horien atzean harreman-sareen barnean gertatu den bilakaera dago hein handi batean. Baina, horretaz gain, azken 25 urteotan euskaldunen artean areagotu egin da hurbileko solaskideekin erdaraz aritzeko ohitura. Horrek guztiak, jakina, zerikusia du euskaldunen nolakotasunean izan diren aldaketekin.

Berriz ere aurrez aurreko harremanetako erabilera orokorrari helduta, bilakaera-joera ezberdinak gertatu dira hiztunen hainbat ezaugarri kontuan hartuta. Hasteko, hiztunen hizkuntza-gaitasunaren arabera, hiztun batzuek eta besteek izan duten bilakaerari erreparatuko diogu. Euskal nagusitasunezko hiztunek (euskaraz errazago egiten dutenek erdaraz baino) % 85aren inguruko erabilera handiari eutsi diote epealdi osoan, aldaketa handirik gabe. Leialtasun-maila handia erakutsi dute hiztun horiek epealdi osoan. Nagusitasun argirik gabeko elebidunek euskararen erabilera igo egin dute, 1991ko % 54,9tik 2016ko % 62,8ra. Aurkako joera antzematen da erdal elebidunetan: euskaraz baino erdaraz errazago aritzen diren elebidunek jaitsi egin dute erabilera. Maltza horretan asko jaitsi da euskararen erabilera, batez ere, euskaraz egiteko aukerak orain lehen baino gehiago dituztela kontuan hartuta. Ez dugu erdal elebidunen bilakaera negatibo horren arrazoen berri emango digun informazio zuzenik. Hipotesi gisa, behe-rakada horren oinarrian honako hiru faktore hauek egon daitezkeela planteatuko dugu: hiztun horien eta euren mintzakideen gaitasun-mailan egon ahal izan diren aldaketak, hiztun horien testuinguru demolinguistikoko gero eta erdaldunagoa eta motibazio mailan gertatu ahal izan diren aldaketak. Berariazko azterketa mereziko luke errealitate horrek. Garrantzitsua da maltza horren portaeran eta motiboetan sakontzea, batez ere elebidunen artean gehien handitu den maltzoa hain justu horrako hori izan delako.

Adin-multzoka ere alde adierazgarriak antzematen dira euskararen erabileraren bilakaeran. Orokorrean, epealdi osoa hartuta, erabilera gehiago igo da adin-tarte gazteagoetan. Aitzitik, adinekoen artean jaitsi egin da euskararen erabilera. Gazteetara itzulita, berriro ere, alde aipagarriak daude iturrien arabera: ISLko datuek igoera handia ematen dute 15-24 urte arteko gazteen erabileran, 1991ko % 10,2tik 2016ko 21,6ra (+% 112,3ko hazkunde erlatibo indartsua). HEKNren arabera, berriz, 15-24 urtekoen kaleko erabilera 1991ko % 9,3tik 2016ko % 12,3ra igo zen (+% 32,3ko igoera erlatiboa), eta, gainera, igoera hori eten egin zen 2001. urtean.

22.4.3 Euskara asko erabiltzen da gaur egun dagoen hizkuntza-gaitasunerako. Ikuspegi berritu bat

Lehenago, egungo Euskal Herriko egoera demolinguistikoa laburtzerakoan, bi ezaugarri funtsezko aipatu ditugu. Batetik, egitateei dagozkien aldagaiek minorizazio gorriko egoera erakusten dutela euskararentzat. Bestetik, aurrekoarekin kontrastean, euskararen aldeko jarrera indartsu azaltzen zaigula.

Egiteaten barruko bi ardatzei buruzko ondorioak azaldu ditugu aurreko orrietan, hizkuntza-gaitasunari buruzkoak eta erabilerari buruzkoak. Ikusi dugu bi kasuetan ere minorizazio gorriko errealitateak ditugula. Alderatu al daitezke bi ardatz horiei buruzko errealitateak? Ba al dago esaterik erlatiboki bietatik zein dagoen indartsuago eta zein ahulago, hizkuntza-gaitasuna edo erabilera?

Jakina da galdera horri ia aho batezko erantzuna eman izan zaiola azken hamarkadotan euskal soziolinguistikan. Horrela, gurean oso errotua dagoen ikuspegiak esan izan du euskara gutxi erabiltzen dela dagoen gaitasun-mailarako; “gaitasunean indartsu, erabileran ahul” deitu diogu ikuspegi orokortu horri. Egia da bestelako ikuspegiak ere landu izan direla gurean. Bereziki aipatzekoa da, gaiaren inguruko datu enpiriko zuzenik ez zegoen garaian, teoriaren eremutik Txillardegik landu zuen eredu matematikoa (Álvarez Enparantza, 1984, 1991, 2001). Gaitasunaren araberrako hitzunek zer-nolakoa osaera duten kontuan hartuta, Txillardegik ondorioztatu zuen handia zela euskararen erabilera; euskalduna oro har leiala zela bere hizkuntzarekiko. Guk datu enpirikoekin egin dugun lanketa ere bat dator ondorio horrekin, berehala ikusiko dugun bezala. Dena den, ikuspegi hori ez da hegemonikoa izan azken urteotan euskal soziolinguistikan, erabileran hizkuntza-gaitasunean baino ahulago geundela esaten zuena baizik. Ikuspegi horrek zioen, halaber, azken hamarkadetan hizkuntza-gaitasunean asko aurreratu dugula, ez ordea erabileran. 16.3 puntuan egin ditugun azterketek bestelako ikuspegiak erakutsi digute, aurrekoaren aurkakoa. Gogora ditzagun orain gure lanketaren ondoriorik adierazgarrienak.

Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren aldeko harreman estuaren barruan, hizkuntza-gaitasuna erabileraren zoru gisa uler dezakegu. Hitzunen eta euren ohiko harreman-sareko mintzakideen hizkuntza-gaitasunak, lehenik, hizkuntzak erabiltzeko aukera eta nahitaezkotasun egitura bat dakar berekin, eta horrekin batera, hizkuntza bat eta beste erabiltzeko gutxieneko eta gehienezko posible batzuk. Hitzun multzo jakin batean, hizkuntza bat eta bestea erabiltzeko dagoen derrigortasuna/aukera aldatu egingo da honako alderdi hauek kontuan hartuta: harreman-sareko mintzakideetatik zenbaterik dakiten hizkuntzetako bat bakarrik hitz egiten, zenbaterik dakiten beste hizkuntzan bakarrik hitz egiten eta zenbat diren gai bi hizkuntzetan aritzeko. Gaur egungo Euskal Herriko harreman-sareen osaera eta sare horietako hitzunen hizkuntza-gaitasuna kontuan hartuta, harreman gehien-gehienetako hizkuntza (% 82,1) gaztelania-frantsesa izango da nahitaez, bertan parte hartzen duten mintzakideetako batek, gutxienez, euskaraz ez dakielako. Nahitaez euskaraz izango diren harremanak, berriz, erdaraz ongi hitz egiten ez dakiten euskaldunekin egiten direnak, oso gutxi dira, % 0,8 inguru guk egin ditugun kalkuluen arabera. Azkenik, mintzakide guztiak elebidunak diren egoerak ditugu, euskaraz edo gaztelaniaz/frantsesaz gauzatu ahal direnak: horiek egoera guztien % 17,0 izango liriateke. Datu horiek bestela irakurrita: euskararen erabilera % 0,8 eta % 17,8aren artean kokatuko da nahitaez. Gutxieneko eta gehienezko kopuru horiek aldaezinak dira egungo baldintzetan; horiek aldatzeko, hitzunen hizkuntza-gaitasuna edo harreman-sareetan hartzen duten lekua aldatu beharko litzateke. Horiek horrela, egungo baldintzetan, euskararen erabilera aitortua (% 14,9³⁰⁹) askoz gertuago dago gehienezko erabilera posibletik gutxieneko erabilera posibletik baino.

Atal teorikoan ikusi dugu, halaber, hizkuntza-gaitasuna erabileraren zoru izateak ez dituela baldintzatzen aukeren eta nahitaezkotasunaren egiturak bakarrik, eta beste modu batean ere eragiten duela. Hitzun elebidunen gaitasun erlatiboa tarteko, norberak erosoan, errazen, hobekien mintzatzen duen hizkuntzan egiteko joera sendoa izango du hitzunik. Horren inguruko metafora argigarria³¹⁰ utzi zigun Gotzon Garatek (2000: 86): “Pelotari bat eskubi baldin

³⁰⁹ Ehuneko 14,9ko erabilera-tasa hori A motako ISL-404 adierazle sintetikoaren emaitza da, hots, hitzunen batez besteko erabileretan oinarrituta eraikia (ez da, beraz, koefiziente finkoen bidez eraikia). Esan dezagun, kalkulua B motako adierazle sintetikoaren erara eginda, hau da, koefiziente finkoekin kalkulata, emaitza antzekoa lortzen dugula: %15,3 (A eta B motako adierazle sintetikoekin buruzko azalpenak 11.4.6 puntuan irakur daitezke).

³¹⁰ Ugariak eta adierazgarriak dira fenomeno bera azaltzeko gurean erabili izan diren metaforak. Koldo Mitxelenak (1972) egurra ondo moztzen duen aizkora zorrotzarekin alderatzen zuen mintzatzeko eta gogoetak partekatzeko balio duen hizkuntza; eta aizkora kamutsarekin horretarako bide ematen ez duena. Joxerra Garziak (2014: 2), aurreko metaforari jarraituta, hainbat hitzunek euskara gutxi erabiltzea euskal aizkora kamutsa izatearekin lotuko du zuzenean, hots, hitzun horien gaitasun urriarekin, eraginkorki komunikatzeko gaitasun urriarekin zehazki. Patxi Saezek (2016b)

bada, eskubiz jokatu du, ahal duen guztietan. Pilota baztertu egiten zaionean, eta ezinbestean joko du ezkerrez”. Hitzunak hizkuntza bat ala bestea erabiltzera bultzatzen dituen oinarrizko bulkada hori aintzat hartu nahirik, “erreferentzia eroso” kalkulatu dugu. Erreferentzia horretan irudikatzen da gurean zer-nolakoa izango litzatekeen hizkuntzen erabilera, baldin eta hitzun elebidunak elkarren artean direnean beti errazen erabiltzen duten hizkuntzan arituko balira (eta elebakarrekin elkartzen direnean, hitzun elebakar horren hizkuntza erabiliko balute). Erreferentzia horren arabera, baldintza horietan % 8,2koa litzateke euskararen batez besteko erabilera Euskal Herrian 2016. urtean. Kopuru horretatik dezente gora kokatzen da aurrez aurreko harremanetako erabilerearen ISL-404 adierazlea, % 14,9an zehazki. Bi datu horien alderaketak zuzenean adieraziko liguke euskara asko erabiltzen dela gaur egun dagoen gaitasunaren zorurako. Atal enpirikoan azaldu dugun bezala, gainera, ondorio berera iristen gara hitzunek euren hizkuntza-gaitasunen arabera egiten duten erabilera aztertuta: nagusitasunik gabeko elebidunek euskarara gehiago jotzen dute erdarara baino, eta nagusitasuna duten elebidunen artean, gehiago jotzen dute euskarara erdal elebidunek, erdarara euskal elebidunek baino.

Horrela, bada, ondorioa da gure artean hain hedatua egon den *gaitasunean indartsu, erabileran ahul* ikuspegia ezin dela erraz oinarritu datu demolinguistikoetan, datu horiek alderagarritasun-irizpideekin landuz gero bederen. Aitzitik, datu demolinguistikoak aztertuta, ondorioa oso bestelakoa da: euskararen erabilera ezagutzaren gainetik dago gaur egun (eta horrela egon da, gainera, 1991-2016 epealdi osoan).

22.4.4 *Ikuspegi berrituaren ondorioak/implikazioak: leiho bat indarberritzeari*

Hizkuntza-gaitasunaren eta erabileraren arteko harremana modu berritu batean ikusteak galdera berri batera garamatza: nola azaldu hizkuntza-gaitasunak ezartzen duen zoruaren gainetik gotea erabilera? Datuak ikusita, pentsa daiteke nagusitasunik gabeko elebidunen eta erdal elebidunen sail handi bat jardungo dela horrela, erosotasunak aginduko lukeena baino euskara gehiago erabiliz. Zer dela-eta egiten dute erosotasunak azaltzen ez duen hizkuntza-hautu hori? Erantzun bat besterik ez zaigu bururatzen: euskara erabiltzera eragiten duten motiboen artean, erosotasuna ez bestelako alderdiek pisu handia dutelako hitzunen zati handi batean. Iñaki García dio euskal identitateak zerikusi zuzena duela hitzunen erabilera azaltzerakoan, hitzun horien gaitasunarekin eta testuinguruko

autoen bidezko metafora proposatuko digu: hizkuntza batean edo bestean nagusitasuna duten hitzun elebidunek “komunikaziorako tresnarik azkarrena eta eraginkorrena aukeratzen dute, izan ere, etxeko garajeen Mister Bean jaunaren Minimorrisa baldin badago eta, ondoan, Sebastian Vettel 1 Formulako gidariaren Ferrari, zein aukeratuko dute gure gazteek lagunekin ibiltzeko?”.

ezaugarriekin batera (2004: 74). Guk esku artean dugun informazio demolinguistikoarekin ezin dugu zehaztu zer-nolako arrazoiengatik baztertzen duten hiztun horiek eurentzat errazena litzatekeen portaera, zergatik dauden prest euskaraz egiteak eskatzen dien ahalegin erantsi hori egiteko egunez egun, askotan testuinguruak askorik lagundu ez arren. Edonola ere, motibazioen alorra euskararen indargune nagusi gisa azaltzen da gure ikuspegian.

Horiek horrela, azken hamarraldietan gurean hizkuntzaren egoera soziala deskribatzeko erabili izan dugun hiru ardatzetako egituratze-markora ekarriko bagenu gogoeta (gaitasuna/erabilera/motibazioa), honela laburbilduko genuke gure komunitatearen egungo egoera:

- **Hizkuntza-gaitasunari** dagokionez, euskara oso ahul dago erdaren aurrean. Euskal Herriko hiztun gehienak erdaldun elebakarrak dira; aitzitik, ia ez dago euskaldun elebakarrik. Bestalde, euskarazko nagusitasuna duten hiztunak oso gutxi dira gaur egun erdarazko nagusitasuna dutenen aldean (% 7,4 eta % 84,2 hurrenez hurren). Horrek oso zoru ahula ezartzen du euskararen erabilerarako, hiztun gehienek ez dakitelako euskaraz hitz egiten, eta dakitenen artean ere gehienek erdaraz errazago egiten dutelako euskaraz baino.
- **Erabilera** gaitasunak ezartzen duen zoruaren gainetik dago nabarmen. Esan berri dugun bezala, egun euskaldunek dituzten harreman-sareetan euskaraz hitz egiteko izan dezaketen aukera erreala kontuan hartuta batetik, eta bestetik jakinda hiztunak zein hizkuntzatan moldatzen diren errazago, erabilera % 8,2aren inguruan egongo litzatekeela adierazten digu “erosotasunaren erreferentziak”; baina aurrez aurreko harremanetako erabilera (ISLren arabera) kopuru horren oso gainetik azaltzen zaigu: % 14,9koa da. Hiztunen erraztasunak aginduko lukeena baino dezente gehiago erabiltzen da, hortaz, euskara.
- **Euskararekiko jarrera eta motibazioa** litzateke hiru ardatzen artean mailarik onenean dagoena. Guri, bederen, ez zaigu beste arrazoibide sendorik bururatzen erabilera gaitasunaren gainetik egotea azaltzeko. Ezin ulertu erabilerak ezagutza erosoaren erreferentziari ateratzen dion dezenteko koska hori, non eta ez den ontzat jotzen euskaldunen artean hizkuntzarekiko dagoen jarrerak eta motibazioak euskara erabiltzearen alde eragiten dutela.

Esan beharrik ez dago ardatz horien artean aipatu dugun hurrenkera ez datorrela bat, oro har, *Gaitasunean indartsu, erabileran ahul* ikuspegiak irudikatzen duenarekin. Asko laburtuz, ikuspegi horren arabera, gaitasuna nahiko indartsu zegoen eta erabilera ahulago. Eta desoreka hori azaltzeko, ikuspegi horrekin le-

rratzen den hainbat diskurtsoren (ez guztien) argudioa da hiztun euskaldunen arteko multzo zabalen leialtasuna/atxikimendua/motibazioa falta dela eta horrek azaltzen duela erabilera ustez txiki hori.

45. Irudian, *Gaitasunean indartsu, erabileran ahul* ikuspegiaren arabera 3 ardatzak nola banatzen diren erakusten da alde batean, eta guk proposatzen dugun ikuspegi berrituaren arabera bestean³¹¹. Bi ikuspegien arteko aldea honako hau da: ikuspegi berri honetan, aurreko ikuspegian baino “beherago” azaltzen zaigu hizkuntza-gaitasuna. Horrekin batera, motibazioa “gorago” azaltzen zaigu ohiko ikuspegian baino.

45. Irudia:

Hizkuntza-gaitasuna, erabilera eta motibazioa, ‘gaitasunean indartsu, erabileran ahul’ ikuspegiaren eta guk aurkeztutako ikuspegi berrituan. Euskal Herria, 2022



Iturria: egileak landua.

Oharra: zutabeen luzekako neurriak ez dira inongo proportzioren arabera eraiki. Ardatzen arteko hurrenkera adierazteko eraiki dugun irudi bat besterik ez da.

³¹¹ Hiru ardatz horien arteko harremana bestela irudikatu zuen Txepetxek, Franco hil ondorengo urteetako (1976-1977) egoera soziolinguistikoa laburtzeko egin zuen grafikoan (Sánchez Carrión, 1999: 108). Egoera zer-nolakoa zen laburtzerakoan, motibazioa jarri zuen berak punturik gorenean (horretan gu bat gatoz haren ikuspegiarekin), eta ondoren ezagutza jarri zuen erabileraren gainetik. Izan ere, Txepetxek komunitatearen hizkuntza-gaitasunaren maila hizkuntza hitz egiten zekitenen kopuruarekin berdintzen zuen, hizkuntza-gaitasunaren ikuspegi dikotomikoa ontzat emanez inplizituki, eta horretan “gaitasunean indartsu, erabileran ahul” ikuspegiarekin bat eginez. Gure ikuspegia bestelakoa da eta hizkuntza-gaitasuna *continuum* ikuspegitik landuz gero eta hiztunek sare errealean hizkuntza erabiltzeko duten aukera aintzat hartuta, gaitasunaren gainetik azaltzen zaigu erabilera.

Zer-nolako ondorioetara garamatza batek eta besteak? Zer esan ahal digu banaketa bakoitzak hiztun-komunitatearen egoera eta dinamika soziolinguistikoki orokorraz? Atal teorikoko edukietara jo beharra dugu galdera horiei erantzuteko. Ordezkapen-prozesuen dinamikaz atal teorikoan azaldu dugunak erreferentzia hauetara ekarrita, hauxe litzateke egoera tipikoa ordezkapen-prozesua indartsu dagoen ingurune eta garaian: X komunitateko hiztunek *betikoa* izan duten eta errazago darabilten Hx hizkuntzaren ordez gero eta testuinguru gehiagotan eta gero eta sarriago Hy erabiltzen eta transmititzen ari dira, nahiz eta hizkuntza horretan gaitasun mugatuagoa izan. Horrekin batera, jakina, gero eta gutxiago erabiltzen dute euren *betiko* Hx hizkuntza. Bestela esanda, ordezkapen-prozesua indar betean dagoenean, euren jatorrizko hizkuntzan hiztunek duten hizkuntza-gaitasuna *gaisetik* dago, eta erabilera horren *azpitik* azaltzen zaigu, gero eta gehiagotan *beste* hizkuntza darabiltelako. Kasu horretan, hortaz, gaitasunaren mailaren eta erosotasunak aginduko lukeenaren azpitik egongo da erabilera. Hiztunek portaera hori daramate, kanpoko hizkuntza erabiltzearen aldeko motibazio indartsuak dituztelako, motibazioaren alderdiak betiko hizkuntza uztearen eta kanpoko hartzearen alde eragiten duelako. Horrela, bada, aurreko irudian ezkerrean azaltzen den banaketa, *Gaitasunean indartsu, erabileran ahul* ikuspegiari dagokiona, bat dator ordezkapen-prozesua bete-betean bizi duen komunitatearen irudiarekin. Eta irudi horri dinamikoki eta belaunaldi arteko perspektibaz begiratuta, hizkuntza galbidera daraman banaketa dela ikusiko dugu: gure hizkuntzan dugun gaitasun-mailarako gutxi erabiltzen dugu, eta denborarekin, gure gaitasuna ere kamustuz joango da; beraz, orduan eta gutxiago erabiliko dugu... Hizkuntzaren heriotzara daraman sorgin-gurpila erraz irudika dezakegu jokabide horrek denboran luzaro irauten duenean. Pentsa daiteke gaur egungo hizkuntza gutxitu gehienen deskribapena jasotzen duela ezkerreko irudiak, norberaren hizkuntzarekiko jarrera negatiboak nagusi baitira munduko hizkuntza indigena askotako hiztunengan, baita Europako herrialdeetan ere (Joly eta Urange, 2010: 211; Thomason, 2018: 70). Pentsatzekoa da, bestalde, egoera horretan aurkituko zela Euskal Herria ere ordezkapen-prozesua indar betean zegoen garai historikoetan, XIX. mendearen bukaeratik XX. mendeko 60ko edo 70eko hamarkada bitartean.

Zorionez, hiztunen multzo batzuek aurreko dinamika horren eraginpean ere funtzionatuko duten arren, ez da hori gaur egungo joera orokorra, puntu honen hasieran azaldu duguna eta eskuineko grafikoak erakusten duena baizik: batez beste dagoen gaitasun-mailarako asko erabiltzen da euskara, eta hori horrela da euskaldunen zati handi batek euskararen aldeko motibazio/jarrera/atxikimendu indartsua duelako. Banaketa horrek denboraren harian dinamikoki iraunetz gero, posible da indarberritze-prozesu arrakastatsu baterako bidea irudikatzea: dugun gaitasun-mailaren gaisetik erabiltzen dugu euskara, motibazioak horretara garamatzalako; ondorioz, gure euskal gaitasuna ere sendotuz joango da, eta horrek gero eta gehiago eta errazago erabiltzera bultzatuko gaitu... Hizkuntza

indarberritzera daraman gurpil baten eskema izan daiteke. Azken batean, hiru ardatz nagusi horien arteko hurrenkera hori da egon litezkeen hurrenkera posible guztien artean eraginkorrena bere hizkuntza indarberritzeko ahaleginean dabilen komunitatearentzat (hizkuntza gaitasuna < erabilera < jarrera/motibazioa).

22.4.5 Hiztun elebidunari zailago zaion hizkuntzan jardutea; “hizkuntza-hautu ez erosoak”

Interes berezia du erabileraren barruan “hizkuntza-hautu ez erosoak” aztertzeak, Gotzon Garateren pilotariaren metaforari helduta (2000: 86), berez eskuinak izanda, pilotari eskuinez emateko aukera izan eta hala ere ezker eskua-ekin pilotari jo ohi diotenen errealitatea aztertzeak. Metafora horren barruan, berez, bi hiztun mota aurkituko genituzke: euskaraz errazago eginda, euskara erabiltzea posible den egoera komunikatiboetan ere erdara erabiltzeko joera duten hiztun elebidunak batetik, eta, aurkako zentzuan, erdaraz errazago egin arren, euskarara jo ohi duten hiztun elebidunak bestetik. Bi portaera “ez eroso” horien motiboetan sakontzea erronka handia da euskal soziolinguistikarentzat.

Demolinguistikaren tresnekin ezingo dugu askorik sakondu motibo horien izaeran, baina gaiaren inguruko honako ondorio argi hau atera dezakegu: gaur egun Euskal Herrian askoz ere ugariagoak dira bigarren motako portaerak lehenengokoak baino. Hau da, erdaraz errazago egiten duten hiztun elebidunek erdaraz egin ahal den egoeretan erabiltzen duten euskararen bolumena askoz ere handiagoa da euskaraz errazago egiten duten hiztun elebidunek euskara erabil daitekeen egoeretan erabiltzen duten erdararena baino. Datuek diotenez, euskaraz errazago egiten duten hiztunek % 7,1eko tokia ematen diote erdarari mintzakide euskaldunekin ari direnean. Aurkako noranzkoan, erdaraz errazago egiten duten elebidunek % 39,6ko tokia ematen diote batez beste euskarari, mintzakideak ere euskaraz badakiten kasuak aintzat hartuta³¹². Kopuruak alde handia erakusten dute bi portaera “ez eroso” horien artean³¹³: nolabait laburbiltzeko,

³¹² Egoera guztiak aintzat hartuta, mintzakide gisa euskaldunak zein erdaldunak dituzten egoera guztiak alegia, aldeak ez dira handiak: euskal elebidunek gaztelania/frantsesa %15,5ean erabiltzen dute batez beste; erdal elebidunek euskara, %26,8an. Ikusten denez, ez dago hain alde handirik bi kopuru horien artean eta pentsa daiteke, erantzunetan egon daitekeen alboratzeak zer-nolako izaera duen jakinda, errealitatean are parekatuagoak azalduko zaizkigula bi kopuru horiek.

³¹³ Pentsa daiteke elkarrizketatuen erantzunetan eta kopuruak kalkulatzeko prozeduretan alboratzeak egongo zirela, eta kopuru horiek adierazten dutena baino handiagoa izan ahalko dela euskal elebidunek erdarari ematen dioten tokia eta txikiagoa erdal elebidunek euskarari ematen diotena. Nolanahi ere, oraingoz zehaztu ez daitekeen neurriko alboratze hori gorabehera, zantzu guztiek pentsatzera garamatzate hizkuntza erabakitzeo aukera dagoenetan gehiago jotzen dutela erdal elebidunek euskarara euskal elebidunek erdarara baino.

gehiago dira portaera ez eroso *euskaltzaleak* (euskarari mesede egiten diotenak) portaera ez eroso *erdaltzaleak* baino.

Erdal elebidunen portaerari buruzko ehuneko horien atzean hiztun partikularrak daude. Erdaraz hobeto moldatu arren, euren seme-alabekin edo lagunekin, adibidez, euskarari tarte aipagarria eskaintzen dioten hiztunak; berez haientzat errazagoa eta erosoagoa litzaiekeen aukera (beti erdaraz aritzea) albo batera utzita, gehienetan euren testuinguruan nagusi den hizkuntza erabili beharrean, euskara erabiltzea hautatuta egunero-egunero ekarpen baliotsua egiten dute euskara indartzeko, horietako gehienek oraindik ere euren jardunaren zati handiena erdaraz egiten duten arren. Demolinguistikaz harago, hiztun berriekin egindako ikerketa kualitatiboek argitu duten bezala (Ortega *et al.*, 2016), egoera horren bizipena asebetetasunetik urruti dago askotan. Horrela, hiztun horien artean ez da arraroa euskara darabiltenean nahi bezain eraginkor komunikatu ezinda, segurtasun falta eta ezerosotasuna sentitzea. Horietako ez gutxik, gaitasun apalena dutenak edo tokiko euskara menderatzen ez dutenak, zuzenean adierazten dute euskara gehiago ez erabiltzeko arrazoi argia dela euren euskarazko gaitasun eskasa. Bestalde, hiztun horietako sail bat ez da ongi sentitzen erdaraz egiten duenean ere, errudun sentimenduak ditu eurek maite duten hizkuntza ez erabiltzeagatik.

Gaiaren inguruko azken gogoeta bat: iruditzen zaigu soziolinguistikatik eta baita euskalgintzatik ere askotan gure nahietatik begiratu izan diogula hiztun horien portaerari, eta euren eguneroko praktika epaitu izan dugula euskararen erabilera trinko batetik zenbat aldentzen den azpimarratuz, tankera honetako pentsamendu-gogoetak eginez: “Begira, seme-alabekin bai, euskaraz egiten du, baina bikotekidearekin eta lagunekin ia dena erdaraz, horrela ez goaz inora”. Iruditzen zaigu begirada hori, hiztun horiekiko bidegabea izateaz gain, ez dela oso eraginkorra izango euren portaerak ulertu eta eurekin batera euskararen erabilera hedatu nahi badugu. Erraztasun eta eraginkortasun komunikatiboaren ikuspegitik, hiztun horiek berez erosoagoa lukete euren seme-alabekin ere erdaraz jardutea; gure ustez, errealtate hori onartzen duen begirada objektiboago eta ulerrago batek gehiago lagun gaitzake hiztun horien portaerak interpretatzen eta baloratzen; eta hortik, agian, eurekin eskuz esku, euren erabilera beste esparru batzuetara zabaltzeko gako berriak bilatzen.

22.5 Motibazioa: amets euskaltzalearen indarra

Aurreko puntuan, hiztunek oro har duten gaitasun-mailarako euskara asko erabiltzen dutela egiaztatzen, indukzio bidez iritsi gara euskal hiztun-komunitateak euskararen aldeko jarrera/motibazio sendoa duela esatera. Horrekin lotuta esan dezakegu, oro har, euskalduna leiala dela bere hizkuntzarekiko. Modu

horretan egin dugu motibazioen inguruko gure lanketa. Erantsi dezagun, labur, ikuspegi hori bat datorrela oro har gaiaren inguruko beste iturri batzuk esaten dutenarekin. Bat dator Inkesta Soziolinguistikoa iritzietan oinarrituta lantzen den jarreraren tipologiarekin. Tipologia horren emaitzak 90. Grafikoa erakutsi ditugu, eta asko laburtuz esan daiteke gehiago direla Euskal Herriko herritarren artean euskararen aldeko jarrera dutenak aurkakoa dutenak baino. Aldekoen nagusitasun hori askoz ere nabarmenagoa da hiztun euskaldunen artean (Eusko Jaurlaritza, 2019: 63-67).

Motibazio-jarreraren alderdia gure hiztun-komunitatearen indargune gisa azaltzea argi ikusten zuen Txepetxek: “Lo que mantiene al euskera en Euskal Herria, incluso en las consideradas sus zonas de predominio, no es de ningún modo, bajo las condiciones sociales imperantes, una primacía del uso. Lo que lo mantiene es una motivación cuyas raíces más hondas son atávicas, afectivas e intuitivas” (Sánchez Carrión, 1999: 110). Inkestetako datuek, esan bezala, berretsi egingo lukete ikuspegi hori. Metodologia eta teknika kualitatiboak erabiltzaile izan diren lanek ere aldeotasun orokor hori islatu izan dute, ez beti lurralde guztietan herritar guztien multzoa aintzat hartzen denean, baina bai, modu nabarmenean, euskaldunen multzoan (Erize, 2016, 2018). Kike Amonarrizek ere euskararen jarraipena bermatu izan duten hiru faktore funtsezkoen artean aipatzen du hiztunen atxikimendua, euskaldun elebarraren existentziarekin eta minoria aktibo baten jarrera kontzientiarekin batera (Amonarriz, 2019b: 61). Jon Sarasuak ere, 1960 ingurutik izan den euskararen indartzea hiztunen eta euskaltzaleen atxikimendu sendoari esker gertatu dela dio (2013: 207).

Jarrera-motibazioen alorrean euskal komunitatea sendo dagoela esatea ez da berria gure artean. Testuinguru horretan gure lanak erakutsi duena izan da, iritzi eta aldarrikapenetan ez ezik eta euskaldunon artean hain jarraipen zabala duten Korrika, Nafarroa Oinez, Herri Urrats eta euskararen aldeko antzeko festa masiboetan ez ezik, aldeko jarrera hori eguneroko portaeretan ere gauzatzen dela, hiztunen erabileran zehazki, euskaraz errazago egiten dutenek euskarari eutsiz eta erdaraz errazago egiten duten elebidunen multzo aipagarri batek bere jardunaren zati bat euskaraz eginez. Aurrerago ikusiko dugun bezala, gainera, portaera hori bereziki areagotzen da hizkuntzaren indarberritzearen ikuspegi-estrategikoa den prozesu batean: hizkuntza belaunaldi berrietara transmititzearrekin zerikusia duten portaeretan alegia.

Guk landu dugun informazio demolinguistikoa ez digu esaten hiztun elebidunek zergatik ematen dioten euskarari toki gehiago gaitasunaren zoruak aginduko lukeena baino. Gaiaren inguruko literatura soziolinguistikoa erreparatuta, ohikoa da motibazio eta jarreraren artean izaera instrumentala dutenak eta izaera integratzailea dutenak bereiztea. Orokorrean, hizkuntza batekiko jarrera positiboa hizkuntza horren ospeari lotuta agertu ohi zaigu: estatus ofizialari, ba-

bes instituzionalari, babes ekonomikoari... Horretaz gain, eta estatus ofizialik ez duten hizkuntzen kasuan bereziki, komunitate-identitatearekin estuki lotzen zaigu hizkuntzaren aldeko jarrera positiboa (Joly eta Uranga, 2010: 211). Euskal Herrian, euskara erabiltzeko, ikasteko edo seme-alabei transmititzeko motibo instrumentalek bere pisua izan dezaketen arren, orokorrean pisu eta eraginkortasun handiagoa aitortu izan zaie motibazio integratzaile-identitarioei, komunitateko kide sentitzeari lotuta dauden motibazioei, nahiz eta joera gisa badirudien arrazoi instrumentalak ere pisua hartzen ari direla (Larrañaga, 1996; Ortega *et al.*, 2016). Dena den, esan bezala, guk zuzenean landu ditugun datu demolinguistikoetan ez dugu gai horren inguruko pista zuzenik aurkitu.

Hari nagusira itzulita, orain arte azaldu dugu azken hamarkadotan motibazio eta jarreraren munduak orokorrean euskararen alde egin izan duela. Gaiaren inguruan irakurri ditugun lan gehienak, arestian aipatutakoak tartean, ildo horretan doaz³¹⁴. Badira, ordea, hainbat zantzu azken mende erdiko biziberritze-ahallegian ezinbesteko indargune izan den hori ahultzen ari ote den pentsatzera garamatzatenak. Guk landutako datuetatik hasita, 83. Grafikoan ikusten genuen erdal elebidunek 1991-2016 bitartean euskaraz egin ahal izan duten egoeretan gero eta gutxiago erabiltzea horren adierazle izan daiteke agian: beste faktore batzuk ere eragin ahal izan dute beherakada hori, jakina, baina ezin da baztertu motibazioaren ahultzea ere arrazoi garrantzitsua izatea.

Bestalde, badirudi enpirikoki euskalduntasunarekin eta euskaltzaletasunarekin lotuta azaldu izan diren hainbat joera identitario eta ideologiko ere ahultzen ari direla azken 25 urteotan (azken hamarkadan bereziki). Datu bakarra aipatzearen, euren nazio-sentimenduaz galdetzen zaienean “soilik euskaldun” sentitzen direla erantzuten dutenen ehunekoak jaitsi egin da EAEn, 1997ko % 33tik 2022ko ekaineko % 21era (Prospekzio Soziologikoen Kabinetea-Eusko Jaurilaritza, 2022: 20). Nazio-sentimenduak euskaltzaletasunarekin eta euskararen erabilerarekin zer-nolako lotura estua eduki izan duen jakinda³¹⁵ (Prospekzio

³¹⁴ Ez guztiak, ordea. Bestelako iritzia azaltzen dute, adibidez, Hartsuagak (2009) eta Odriozolak (1998, 2004). Euskal demolinguistikan erreferente nagusietako bat izan zen Iñaki Larrañaga soziologo legazpiarrak ere bestelako ikuspegia adierazi zuen 1998. urtean *Zenbat Gara* aldizkariaren 2 zenbakian argitaratutako elkarrizketan: “Euskaldunak lainopean bizitzen ohituak gaudela nioen lehen, gure hizkuntzarekiko daukagun gutxiespen, atxikimendu eskas eta indar gutxiko bulkadagatik, eta baita gizartearen euskara balio gutxiko, prestigiorik gabeko, garrantzi gutxiko gauzak betetzeko erabiltzen delako ere” (Odriozola, 2010). Gezurra dirudien arren, ez dugu uste ikuspegi horiek eta motibazio-jarrereri dagokienez ikuspegi baikorragoa azaldu dugunon ikuspegiak guztiz bateraezinak direnik. Ideologiaren eta alderdi subjektiboen mundua zabala, konplexua eta kontraesankorra da berez, eta gerta daiteke (hala gertatzen dela uste dugu), gure pentsamolde-sentimenen geruzetan koherentzia gutxiak eta kontraesankorrak diruditen elementuak uztartzea.

³¹⁵ Hizkuntza-gaitasunaren eta nazio-identitatearen arteko lotura estua argi adierazi dute gaiaren inguruan aspalditik egin izan diren ikerketek (ikus adibidez: Linz *et al.*, 1986; Llera, 1994; Ruiz Olabuénaga *et al.*, 1998)

Soziologikoen Kabinetea-Eusko Jaurlaritza, 2015), pentsa daiteke autodefinizio identitario hori ahultzearekin batera, akaso, ahuldu egingo zirela euskararen aldeko jarrerak ere.

Beste gogoeta-bide bati jarraituta, euskararekiko atxikimenduaren ahultzeaz mintzatzen zaigu, halaber, Jon Sarasua bere *Hiztunpolisa* lanean (2013). Bertan, azpimarratu egiten du alderdi subjektiboek funtsezko zeregina izan dutela euskararen indarberritzea bultzatzeko azken hamarkadetako prozesuan, baina azaltzen du zantzu argiak daudela euskararekiko atxikimendu-modalitatea ahultzen ari dela pentsatzeko³¹⁶. Eta hori arazo handi bat dela oraindik minorizazio-egoera gorrian dagoen gure hizkuntza-komunitatearentzat. Horrekin batera, Sarasuaren hitzetan, etorkizunari begira funtsezko alderdia izan arren, “ez dugu asmatzen atxikimendu eta motibazioaren erreprodukzioa nola eratu” (2013: 208).

22.6 Testuinguru demolinguistikoa: euskararen gune gotorrenak ahultzen

22.6.1 Arnasguneak, nagusitasun-eremuak eta eskailera mekanikoak

Atal teorikoan ikusi dugun bezala, hizkuntza gutxitu batentzat funtsezkoa da hizkuntza hori nagusi izango den espazio geoterritorialak izatea, “*breathing space*” direlakoak (Fishman 1991: 58). Mikel Zalbidetik azaltzen duenez (2019a: 13), alderdi hori nazioarteko soziolinguistikan landuenetakoa izatetik urrun dagoen arren, gurean azken urteotan aztergai eta gogoetagai izan dugu, Zalbidetaren beraren lanei esker gehienbat. *Arnasgune* terminoarekin ezagutzen ditugu gurean espazio horiek. Asko laburtuta, hauxe da arnasgunea: eguneroko jardun arruntetan euskara nagusi den ingurune geoterritoriala, eta, horrekin batera, hizkuntzaren belaunez belauneko transmisio naturala bermatzen duena.

Arnasguneen gaia, berez, lurraldean hizkuntza bakoitzak duen nagusitasun-maila jaso dezakeen aldagai zabalago baten barruan ere azter daiteke. Udalerri batzuen eta besteen euskalduntasuna multzokatzeko eta errealitate soziolinguistikoa horren arabera aztertzeko, eremu edo gune soziolinguistikoak landu izan dira tradizioz euskal demolinguistikan, udalerrietan dagoen euskaldunen proportziotik abiatuta. Atal metodologikoan azaldu dugu, gure ustez, euskara-erdarek duten nagusitasun-maila islatzeko aldagai egokiagoak izan daitezkeela erabilerari buruzkoak ezagutzari buruzkoak baino. Eta ikuspegi horretatik abia-

³¹⁶ Ikuspegi horrekin bat, gaia ikertu dutenen arabera, ez dirudi euskara nagusiki eskola bidez jaso duten belaunaldi berrien artean euskararekiko atxikimendua indartsu dagoenik: “badirudi gaur egun hizkuntza ez dela gazte identitatearen ardatzetako bat” (Hernández eta Santamaría, 2021: 20).

tuta, batetik udalerrietako etxeko erabileran eta bestetik kaleko erabileran oinarrituta, nagusitasun-eremuak sortu ditugu. Eremu edo gune soziolinguistikoek udalerrriak bertako euskaldun-dentsitatearen arabera sailkatzen dituzten bezala, nagusitasun-eremuek erabileraren arabera egiten dute sailkapen hori. Udalerrriak, zehazki, bost nagusitasun-eremutan sailkatu ditugu, euskara-erdaren erabilera kontuan hartuta, eta bost nagusitasun-eremu horietatik bi, euskara nagusi den bi eremuak, arnasmuneei dagozkie, arnasmune beteei bata eta arnasmune erasanei bestea.

Hortik abiatuta, lehen ustiaketa batean ikusi dugu nagusitasun-eremu bakoitzari errealitate eta dinamika soziolinguistiko berezia lotzen zaiola. Horrela, alde adierazgarriak daude, erabileran ez ezik, baita hiztunen hizkuntza-gaitasunean ere: arnasmunetako hiztun gehienak euskal nagusitasuneko hiztunak dira, euskaraz errazago egiten dutenak erdaraz baino; erdararen nagusitasun handiko udalerrietan ia ez dago horrelako hiztunik, eta gehienak erdaldun elebakarrak dira. Jarreran ere aldeak daude, erdararen nagusitasun handiko eremuen eta gainerakoen artean gehienbat. Horretaz gain, nola ez, belaunez belauneko transmisioan eta hizkuntza-bilakaeran ere dinamika ezberdinak antzematen dira ingurune batzuetan eta besteetan. Horri guztiari buruz xehe aritu gara atal empirikoan, ez ditugu han esandakoak hona ekarriko. Guk landu ditugun iturriez gain, han eta hemen bildutako datuek guztiz berresten dute aipatu dugun logika. Bi adibide besterik ez dugu emango. Lehenengoa, testuinguru demolinguistikoa (hiztunak dituen sareekin batera) funtsezko alderdia da hiztun berrien erabilera azaltzeko orduan (Ortega *et al.*, 2016: 83). Bigarren adibidea: haur eta nerabeen erabilera-ohiturak zeharo aldatzen dira eremutik eremura, *Arrue* ikerketako datuek erakusten dutenez. Ez hori bakarrik: aurrerago sakonago ikusiko dugun bezala, euskararen erabilera jaitsi egiten da haurrak izateari utzi eta nerabezaroa iristen zaienean. Aldaketa hori, ordea, ezberdin ematen da nagusitasun-eremuka: zenbat eta eremu erdaldunagoa, orduan eta jaitsiera erlatibo handiagoa haur izatetik nerabe izatera doan bilakaeran. Arnasmunak³¹⁷ salbuespen aipagarriak dira gainera, eta euskararen erabilerak atzera egin ordez nerabe horiek euskara gehiago erabiltzen dute haurrak zirenean baino (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2019: 89, 91).

Informazio empiriko horrek guztiak berretsi egiten du gaiaren inguruan Fishmanek eta Zalbidetik agertu izan duten ikuspegia. Izan ere, berez elkarrekin harreman estuan dauden aldagai soziolinguistikoek eremu batzuetan eta besteetan zer-nolako egoera duten ikusita, esan dezakegu nagusitasun-eremuek nola baiteko ekosistema soziolinguistiko bereziak osatzen dituztela. Arnasmune be-

³¹⁷ Kasu honetan, *Arrue*ko datuak interpretatzerakoan arnasmunetzat jo ditugu bertako hiztunen artean euskaldunak direnek %80ko langa gaintzen duten udalerrriak.

teak dira euskara garatzeko eta transmititzeko baldintza egokienak eskaintzen dituzten inguruneak: beste inon baino errazagoa da ez dakienak euskara ikastea, euskal gaitasun sendo bat garatzea, euskaraz hitz egitea, hizkuntza ondorengoei transmititzea eta norbere bizitzan euskararen aldeko hizkuntza-bilakaera bat izatea. Beste muturrean, erdararen nagusitasun handiko eremuetan, zailagoa du euskarak aurrera egitea, bertan sortzen diren dinamikek indar handiz eragiten baitute erdararen alde (eta euskararen kontra). Tarteko nagusitasun-eremuek, jakina, tarteko posizioak beteko dituzte.

Bidenabar, kontraesankorrak baina berez osagarriak diren bi iruzkin egin beharrean gaude gaiari buruz:

- Batetik, gogoratu beharra dago euskara-erdaren nagusitasun-maila ezberdineko udalerriak elkarrekin harremanetan daudela, euskararen muineko eremua deitu dugun horretan arrunta delako nagusitasun ezberdineko udalerriak elkarren alboan egotea. Are gehiago, Euskal Herriko biztanleria gehiena bizi den espazioa lurralde saretu, interkonektatu, nagusiki urbano eta jarraitu samarra da gaur egun³¹⁸, eta testuinguru horretan euskal hitzun-komunitatea sistema oso gisa ulertu beharra dago. Horiek horrela, oro har, eremu mota batean euskararen ikuspegitik gertatu diren aurrerapen edo atzerapenek eragin argia dute beste mota batzuetako eremuetan ere, eta alderantziz.
- Bestetik, udalerriz gaindiko (eta are Euskal Herriz gaindiko) dinamika orokorragoen garrantzia ukatu gabe, esan beharra dago gaur egun, oraindik ere, testuinguru lokal hurbila funtsezko faktorea dela hitzunei buruzko errealitate eta dinamika soziolinguistikoak ulertzeko. Nagusitasun-eremukako errealitate eta joera batzuek eta besteek hori azpimarratzera garamatzate: errealitate soziolinguistikoak dimentsio lokal sakona du, udalerriz udalerrri euskarak duen nagusitasun-mailaren arabera antzematen diren dinamika arras ezberdinek erakusten diguten bezala.

Errealitate interkonektatuak baina arras ezberdinak ditugu, hortaz, udalerrien nagusitasun-mailaren arabera. Eta euskaraz ikasten saiatzea, euskaraz bi-

³¹⁸ Ez da errealitate berria azaltzen ari garen hau. Euskal Herriko espazio fisiko eta soziala errotik aldatu zen 1960-1970eko industrializazio-prozesuaren eskutik etorri ziren eraldaketa demografiko eta urbanistiko sakonen ondorioz (Llera, 1982; Urrutia, 1984; Gurruchaga Abad *et al.*, 1990). Aldaketa horien eraginez, euskal lurraldea “CINDU-Euskadi” izendatu zuen batasun urbano, interkonektatu eta egituratu gisa aurkeztu zigun Justo de la Cueva soziologoak 1982. urtean (De la Cueva eta Ayestaran, 1982), eta ideia bertsua erabili zuen hamabi urte geroago Amando de Miguellek (1994) gure lurraldea “La ameba vasca” izendatu zuenean.

zitzen saiatzea, euskara ondorengoei transmititzea... errekan aldeko korrontea-
rekin igeri egitea bezala da arnasmunean. Ahalegin hori bera erdara nagusi den
eremuetan egitea, berriz, kontrako korrontea-ekin igeri egitearen parekoa da: in-
dar handiz igeri egin ezean, korrontea-ek eramango du igerilaria printzipioz berak
joan nahi ez zuen noranzkoan.

Hona gai bera irudikatzen beste metafora bat, ondorengo orriotan behin
baino gehiagotan erabiliko duguna. Euskalduntze-prozesua eraikin bateko be-
heko solairutik goiko solairura igotzea bezala irudikatu dezakegu. Eraikin ho-
rretan, ordea, era bakarra dago solairuetan gora egiteko: eskailera mekanikoen
bidez³¹⁹. Gertatuko dena da, eremu batzuetan (arnasmuneetan, arnasmune betee-
tan bereziki), eskailera mekaniko horiek ohituta gauden bezala funtzionatuko
dutela, hots, igotzen lagunduko digutela. Beste eremu batzuetan, ordea (erdara
nagusi den eremuetan), eskailera mekaniko horiek kontrako noranzkoan eto-
rriko dira, goitik behera alegia. Eta gora joateko, euskalduntzean aurrera egite-
ko alegia, modu bakarra eskailera horietatik igotzea denez, eskailerak dakarren
goitik beherako abiadura gaintitu behar du igo nahi duenak, igoko bada. Bes-
tela, gelditu egonda, edo eskailerak dakarren abiadura baino motelago ibilita, ez
dugu aurreratuko; aitzitik, atzera egingo dugu. Berez, eskaileraren noranzkoa eta
abiadura ez da berdina izango toki eta garai guztietan. Gaur egun, adibidez, es-
kaileraren eragina ez da berdina izango Goizuetan eta Ondarroan (eskailerak
gora egiten lagunduko duela pentsa daiteke, euskalduntzearen aldera) edo Ange-
lun, Bilbon eta Tafallan (eskailerak behera egiten lagunduko duela pentsa daiteke,
erdalduntzearen aldera). Euskal Herria orokorrean hartuta, eta bertan hiztun gehien-
gehienak erdara nagusi den eremuetan bizi direla aintzat hartuta, gure batez
besteko eskailera ere, euskalduntze-asmoen kontra eragiten duena, goitik behera
datorrena izango da. Aurrerago ikusiko dugun bezala, eskaileraren noranzkoa
eta abiadura une eta toki horretako egitura demolinguitikoarekin eta testuin-
guru orokorraren eraginarekin jarri daiteke harremanetan.

22.6.2 *Nagusitasun-eremuen araberako egungo osaera: hiztun gutxi bizi da erdararen nagusitasun-eremuetatik kanpo*

Udalerrika hizkuntza baten eta bestearen nagusitasun-mailari erreparatuta,
gaur egungo Hegoaldeko³²⁰ hiztunak zein eremu-motatan bizi diren aztertuta ze-

³¹⁹ Guk baino lehenago, eskailera mekanikoak metafora gisa erabili zituen Txepetxek (Sánchez Carrión, 1991: 171) hiztunek hizkuntza-gaitasunean zuten bilakaera irudikatzen (hizkuntza ikasteko abiadura eta berau ahaztekoa harremanetan jarrita). Guk, testuan azaldu bezala, beste zentzu batean erabiltzen dugu eskailera mekanikoen metafora.

³²⁰ Lapurdi, Nafarroa Behere eta Zuberoako udal-mailako hizkuntza-egoeraren berri emango digun iturririk ez dago, tamalez. Hori dela eta, puntu honetan Hegoaldeari buruz soilik arituko gara.

hazki, banaketa oso desorekatua azaltzen zaigu erdal nagusitasunezko eremuen alde. Ikus dezagun. Multzook 2016ko kaleko erabileraren arabera eraikita³²¹:

- Arnasgune beteetan, euskararen nagusitasuna handia den udalerrietan (kaleko erabileran euskararen pisua % 80tik gorakoa dutenetan) 44.701 hiztun bizi dira (Hegoaldeko hiztun guztien % 1,6). [Udalerri horien adibide dira³²² Azpeitia, Errezil, Goizueta, Leitza, Muxika, Aulesti eta Ataun].
- Arnasgune erasnetan, euskararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrietan (kaleko erabileran euskararen pisua % 60-% 80 bitartekoa dutenetan) 83.868 hiztun bizi dira (hiztun guztien % 3,1). [Udalerri horien adibide dira Mutriku, Oñati, Azkoitia, Arbizu, Zestoa, Markina-Xemein, Lekeitio eta Ondarroa].
- Nagusitasun argirik gabeko udalerrietan (kaleko erabileran euskararen pisua % 40-% 60koa dutenetan) 162.133 hiztun bizi dira (hiztun guztien % 5,9). [Udalerri horien adibide dira Lesaka, Gernika-Lumo, Tolosa, Zarautz, Usurbil, Baztan, Zumaia eta Oiartzun].
- Erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den udalerrietan (kaleko erabileran euskararen pisua % 20-% 40 artekoa dutenetan) 242.191 hiztun bizi dira (hiztun guztien % 8,8). [Udalerri horien adibide dira Legazpi, Mungia, Andoain, Hernani, Arrasate, Elorrio, Ordizia eta Elgoibar].
- Erdararen nagusitasuna handia den udalerrietan (kaleko erabileran euskararen pisua % 20tik beherakoa dutenetan) 2.211.811 hiztun bizi dira (hiztun guztien % 80,6). Horien barruan, gainera, gehienak kaleko erabilera % 10era iristen ez den udalerrietan bizi dira (1.827.902 hiztun, hiztun guztien % 66,6). [Udalerri horien adibide dira Bilbo, Gasteiz, Iruñea, Barakaldo, Getxo eta Tuter (erabilera % 10aren azpitik);

³²¹ Alde ez oso handiak baina adierazgarriak daude nagusitasun-eremuak kaleko erabileraren edo etxeko erabileraren arabera eraikita. Etxeko erabileran oinarrituta eraiki dugun multzokatzearen araberako datuak 18.1.2.1 puntuan aurkeztu ditugu. Bestalde, argitaratu berri diren EAEko zentsuen arabera, 2011-2021 tartean etxeko erabileraren araberako nagusitasun-eremuetan jaitsi egin da arnasgune beteetan, arnasgune erasnetan eta erdararen nagusitasun handiko multzoen pisua, eta handitu egin da erdararen nagusitasun ez erabatekoena eta nagusitasun argirik gabekoena (ikus atal metodologikoko 69. Taula).

³²² Puntu honetan 15.6.2 puntuan azaldutako adibide berak erabili ditugu (datu iturria: 2014-2018ko HEKN).

eta Donostia, Pasaia, Errenteria, Agurain eta Lizarra (% 10-% 20ko erabilerarekin)].

Banaketa, hortaz, egitatezko gainerako adierazleetan bezala, oso lerratua azaltzen zaigu erdal nagusitasunezko eremuen aldera. Euskarak lurraldean duen nagusitasunari buruz (herrialde, eskualde eta udalerrietan) informazio xehe ugari eskaini dugu 18. kapituluan. Gogora ditzagun bereziki adierazgarriak iruditzen zaizkigun honako hiru alderdi hauek:

- Arabar, bizkaitar eta nafar ia guztiak erdararen nagusitasun handiko udalerrietan bizi dira. Ezaugarri horretako udalerrietan bizi dira arabarren % 99,1, nafarren % 93,9 eta bizkaitarren % 87,3³²³. Gipuzkoan egoera bestelakoa da: hiztunen erdiak inguru (% 49,6) erdararen nagusitasun handiko udalerrietan bizi dira, baina beste erdiak (% 50,4) gainerako nagusitasun-eremuetako udalerrietan bizi dira.
- Hegoaldeko udalerri populatuena erdararen nagusitasun handikoak dira guzti-guztiak, 2011ko datuekin egindako azterketaren arabera³²⁴. Ezaugarri hori dute 50.000 biztanletik gorako zazpi udalerrietatik zazpik, Hegoaldeko lau hiriburuak barne³²⁵, eta baita 5.000 biztanletik gorako herri gehienek ere. Beste muturrean, gaur egun, EAEko 2021ko zentsuko datuetan (EUSTAT, 2022) eta Nafarroa Garaiko 2011koetan oinarrituta, arnagune izaera duten 5.000tik gorako lau udalerri besterik ez dugu Hegoaldean: Azpeitia, Ondarroa, Lekeitio eta Mutriku³²⁶. 2011 arte arnaguneak izendatzeko darabilgun langa (etxeko erabilera % 60tik gorakoa izatea) gaintzen zuten Azkoitiak eta Markina-Xemeinek, baina arnagune izaera galdu dute, irizpide horren arabera betiere, 2011 eta 2021 bitartean. Lehenago, 2001-2011 bitartean arnagune izaera galdu zuten Oiartzunek, Oñatik, Bermeok, Baztanek eta Usurbilek.

³²³ 2016ko HEKNko datuen arabera ustiaketa (ikus 18.3.1 puntua). Zentsuaren arabera banaketa ez da askorik aldatzen alderdi horretan.

³²⁴ EAEko 2021eko datuak eskuragai daude sarean (EUSTAT, 2022). Nafarroa Garaiko zentsuetako datuak argitaratzen direnean berregin ahalko da Hegoalde-mailako azterketa hori. Dena den, EAEko datuei begiratuta, ez dirudi hor azaltzen diren joera nagusiak askorik aldatuko direnik.

³²⁵ Argitaratu berri diren EAEko 2021eko zentsuen arabera, Donostia “erdararen nagusitasuna erabatekoa ez den” udalerrien multzora pasatu da, etxeko erabilera euskarak izandako pisua %21,6an kokatu baita Gipuzkoako hiriburuan, tasa esleituen formula aplikatuta (EUSTAT, 2022).

³²⁶ Ikusten den bezala zentsuen arabera udalerrien sailkapena nagusitasun-eremuetan ez dator bat %100ean HEKNko datuekin egin daitekeenarekin. Zonalde euskaldunagoetan, oro har, euskararen erabilera-maila handiagoa zenbatu baita kalean etxeetan baino.

- Erdararen nagusitasun handikoak ez diren udalerrri guzti-guztiak “muineko eremua” deitu diogun lurralde-eremuan daude, 5. Mapan ikus dezakegun bezala. Lurralde eremu horrek Gipuzkoa, Bizkaiko ekialdea, Nafarroako iparraldea eta Aramaioko udalerrria hartzen ditu, eta bat dator, oro har, euskara historia luzean belaunaz belaun etenik gabe transmititu den lurralde-eremuarekin. Muineko eremu hori, ordea, oso urrun dago gaur egun euskara nagusi den gune homogeen-jarraitu-trinkoa izatetik. Alderdi honetan ere, gure errealitatea Galiziakoa edo Kataluniakoa baino nabarmen ahulagoa da: bi herrialde horietan lurralde-eremu zabal eta jarraitu samarretan dira bertako hizkuntzak nagusi hitzunen erabilera (IGE-Instituto Galego de Estatística-, 2019a; Rovira eta Serrano, 2019).

Bere garaian Ruiz Olabuénagak soziologoak 1981eko EAEko errol-detan euskaldunen banaketari buruz egiten zuen azterketan aipatzen zuen euskara geografikoki uharte batzuez osaturiko artxipelago baten gisa irudikatu zitekeela, uharte horiek batzuetan elkartuago, besteetan isolatuago zeudelarik, baina gune jarraitu bat osatzen urruti. Horregatik zioen geografikoki zatikaturik dagoen errealitate bat zela euskararena 1981. urtean (1984: 17). Egungo udalerririkako erabilera-datuak erreparatuta, Olabuénagaren ikuspegiak erabateko gaurkotasuna du 40 urte pasatu diren honetan, aipatu dugun mapak erakusten duen bezala. Azpimarratu beharra dago, gainera, errealitatea mapak lehen begi kolpe batez adierazten duena baino dezenteko ahulagoa dela; orokorrean, muineko eremu zatikatu horren barruan, udalerrri populatuak baitira erdaldunenak eta udalerrri txikiak euskaldunenak.

Itzul gaituzten puntu honen hasieran eman dugun datu nagusira: oso gutxi dira gaur egun erdara nagusi ez den testuinguruetan bizi diren hiztunak; gehien-gehienak erdararen nagusitasun handiko eremuetan bizi dira. Ez da garrantzi gutxi datua, errekarako igeriketa-saioken eta eskailera mekanikoen metaforekin adierazi nahi izan duguna gogoratuta: hiztun gehien-gehienak, hamarretik bederatzi (% 89,4), korrontea euskararen aurka egiten duten testuinguruetan bizi dira; euskaraz bizi nahi izanda ere kontrako noranzkoan datozen eskailetan gora egin behar izaten denetan. Errekako korrontea edo eskaileraren noranzkoa alde izango dutenak, aldiz, gutxi batzuk besterik ez dira: % 4,7 bizi dira arnaguneetan. Gainerako % 5,9ak, azkenik, nagusitasun argirik gabeko udalerrrietan bizi dira.

22.6.3 *Arnasguneetako eta nagusitasun argirik gabeko udalerrietako hiztunek ekarpen handia egiten diote euskarari, baita kuantitatiboki ere*

Gutxi dira arnasguneetan eta nagusitasun argirik gabeko udalerrietan bizi diren hiztunak. Euskal hiztun-komunitatearentzat duten garrantzia, ordea, kopuru horiek adierazten dutenetik harago doa. Zalbidetik (2019a) ondo azaltzen du arnasguneek euskararentzat duten hil edo biziko garrantzi kualitatiboa. Espazio horien garrantzia, ordea, ez da kualitatiboa soilik, kuantitatiboki ere funtsezkoak dira. Batetik, euskaldunen banaketa ez da proportzionala hiztunen banaketarekiko. Euskaldunen artean kopuru horiek adierazten dutena baino pisu handiagoa dute arnasgunean eta nagusitasunik gabeko eremuetan bizi direnek: % 10,7 eta % 16,2 dira hurrenez hurren³²⁷. Baina garrantzi kuantitatibo hori erabilera aintzat hartuta ikusten da gehienbat, euskara erabiltzen duten euskaldunen artean nagusitasun-eremu batzuetako eta besteetako hiztunek duten pisan, alegia. Bi datu:

- Etxean nagusiki edo bakarrik euskaraz mintzo diren hiztunen erdiak baino gehiago erdara nagusi EZ den eremuetan bizi dira, arnasguneetan (% 23,3) edo nagusitasun argirik gabeko eremuetan (% 26,8)³²⁸. Beste erdiak erdara nagusi den udalerrietan bizi dira (euren etxeko erabileran euskara % 40ra iristen ez den udalerrietan). Erreferentzia ezagunago bat erabilita, esan dezakegu UEMAkoak izateko baldintzak betetzen dituzten udalerrietan³²⁹ ekoizten dela egungo euskararen erdia inguru. Zehazki, 2016ko HZn oinarrituta egindako kalkuluen arabera, etxean euskaraz egiten duten hiztunen % 51,3 UEMAko udalerrietan (edo bertako kide izateko baldintzak betetzen dituztenetan) bizi dira; gainerako % 48,7a UEMAkoak izateko baldintzetara iristen ez direnatan.
- Kaleko erabilerari jaramon eginda eta jardunaren osaera aztertuta, arnasguneetan ekoizten zen 2016an kalean egiten zen euskararen % 27,0 eta nagusitasunik gabeko eremuetan % 22,3a. Udalerrri horietan guztietan, hortaz, bertan biztanleriaren % 10,7 besterik bizi ez den arren, ekoizten da, ahoratzen da egungo euskara errearen, egiten denaren erdia. Beste erdia erdara nagusi den udalerrietan ekoizten da.

³²⁷ 2011ko HZk ustiatuta kalkulaturako datuak, ikus 18.1.2.1 puntua.

³²⁸ 2011ko HZko etxeko erabileraren arabera kalkulaturako datuak, ikus 18.1.2.1 puntua.

³²⁹ UEMAkoak izateko, udalerriek honako baldintza hau bete behar dute: euskararen indizean %70eko balioa gainditzea. Euskararen indizea horrela kalkulatu da: euskaldunen ehunekoari ia euskaldunen ehunekoaren erdia gehituta. Gutxi asko, gure sailkapena erabilita, irizpide horretan kabitzen dira arnasgune guztiak eta nagusitasun argirik gabeko udalerrri ia guztiak.

Errepika dezagun azken datu hori: euskara errealean, ahoratzen den, erabiltzen den euskararen erdia inguru arnaguneetan eta nagusitasun argirik gabeko udalerrietan ekoizten da. Kalkuluak modu horretan eginda, deigarriak egin ahal zaizkigun beste alderaketa zehatzago batzuk ere egin genitzake. Adibidez, kaleko erabilerari erreparatuta³³⁰, esan genezake Azpeitiak Bilbok baino euskara apur bat gehiago ekoizten duela gaur egun. Hots, Azpeitiko hiztun guztiek ekoizten duten euskara Bilboko hiztun guztiek ekoizten dutena baino gehiago dela kuantitatiboki³³¹. Edo esan genezake Zarautzen Gasteizen baino euskara gehiago ekoizten dela³³². Edo Baztanen Iruñean bezainbeste euskara ekoizten dela³³³.

Iruditzen zaigu datu horiek islatzen duten errealitatea, gune eta udalerrri euskaldunenek daukaten garrantzi kuantitatiboa, ezkutuan gelditu izan dela azken hamarkadetako eztabaida soziolinguistikoa eta euskararen aldeko mugimenduaren gogoetetan. Aurkako noranzkoan zabaldu diren mezuek oihartzun zabala izan dute gure artean, gaur egungo euskaldunak gehienbat Bilbo, Gasteiz, Iruñea eta gisako hiri-inguruetan bizi direla esan izan dutenek. Tankera horretako mezuek errealitatearen alderdi bat jasotzen zuten: euskaldun guztiei pisu berbera eman izan zaie ikuspegi horretan, euskaraz bizi direnetatik hasi eta erabat erdaraz bizi direnetarainoko guztiei. Eta hala da, Bilbon askoz euskaldun gehiago bizi da Azpeitian baino. Errealitateak badu, ordea, beste alde bat, aurkeztu berri ditugun datuen bidez erakutsi nahi izan dugun bezala: “egiten den euskara”, euskara erreala eta ez potentziala, ingurune euskaldunago horietan ekoizten da neurri oso handian, eta ez hainbeste zonalde erdaldundu populatuetan.

³³⁰ Zentsuko datuetara joz gero ere antzematen da kopuru absolutuetan gertu daudela Azpeitia eta Bilboko hiztun aktiboen kopuruak: etxean euskaraz nagusiki euskaraz egiten dutela aitortu dute 12.476 bilbotarrek eta 9.569 azpeitiarrek.

³³¹ Hori esateko, azken kale-neurketen datuak hartu ditugu eta, bi udalerrri horien biztanleria-datuak kontuan hartuta, denbora osoko hiztunen kalkulua egin dugu. Azpeitian erabilera %86,6koa izanik eta bertako biztanleak 15.329, denbora osoko hiztunak 13.275 lirateke. Bilbon, berriz, erabilera %3,5ekoa izanik eta biztanleak 342.662, denbora osoko hiztunak 11.993 lirateke, Azpeitikoak baino gutxiago, beraz (Jatorrizko iturriak: Altuna *et al.*, 2022; Soziolinguistika Klusterra, 2022).

³³² Kalkuluak: Zarautzen erabilera %50,7koa izanik eta bertako biztanleak 23.243, denbora osoko hiztunak 11.784 lirateke. Gasteizen, berriz, erabilera %4,1ekoa izanik eta biztanleak 247.833, denbora osoko hiztunak 10.161 lirateke, Zarauzkoak baino gutxiago beraz (Jatorrizko iturriak: Altuna *et al.*, 2022; Soziolinguistika Klusterra, 2022).

³³³ Kalkuluak: Baztanen erabilera %69,5koa izanik eta bertako biztanleak 7.863, denbora osoko hiztunak 5.465 lirateke. Iruñean, berriz, erabilera %2,7koa izanik eta biztanleak 203.081, denbora osoko hiztunak 5.483 lirateke, Baztango kopuru bertsua beraz (Jatorrizko iturriak: Altuna *et al.*, 2022; Soziolinguistika Klusterra, 2022).

22.6.4 Nagusitasun-eremuen bilakaera: arnagune gehienak suntsitu egin dira XX. mendeko lehen zazpi hamarraldietan; gelditzen direnetan bigadurak jarraitu egin du azken 30 urteotan

Arnaguneen, euskal nagusitasunezko eremuen ahultzea eta urritzea XX. mende osoan zehar gertatu den fenomeno dugu, haur txikien lehen hizkuntzari buruzko udalerrikako datuen bidez zehaztu ahal izan dugun bezala: Hegoaldeko hitzunen % 37,5 jaio ziren arnagunean 1906. urtean, (haur txikiekin euskararen erabilera % 60tik gorakoa zuten udalerrietan zehazki). Hirurogei eta bost urte geroago, 1971. urtean, haurren % 10,0 besterik ez zen jaio ezaugarri horietako udalerrietan. Bitarte horretan, XX. mende hasieran egon zitezkeen arnaguneen hiru laurdenek³³⁴ galdu zuten arnagune izaera eta gehienbat nekazari giroko herri txikiek eta azpiegitura nagusietatik urruti zeuden herri isolatuagoek eutsi zioten ezaugarri horri. Arnaguneen barruan, gainera, bereziki arnagune beteek jasan zuten galera hori, haurrekiko erabileran euskarak % 80,0ko pisua gainditzuten zuten horiek: horien pisua % 33,0tik % 3,1era jaitsi zen 65 urte horietan. Horrela, bada, euskara nagusi zen lurralde-eremuak agortzea ekarri zuten XX. mendeko lehen zazpi hamarkadetak. Prozesu hori XX. mende hasieratik gauzatu zen, eta 1936tik aurrera azkartu, 1951-1966 artean bereziki. Hortik aurrera, landu ditugun datuen arabera, egoera nahiko egonkortu zen 70eko eta 80ko hamarkadetan: galera-prozesua ez zen sakondu baina galdutakoa berreskuratzeko prozesurik ere ez zen gertatu. Kuantitatiboki ez ezik, pentsatzekoa da kualitatiboki ere aldaketa sakonak bizi izango zituztela ingurune horiek, eta Amonarriz-ek dioen bezala, pentsa daiteke garai batekoen tankerako arnagune trinkorik ez dagoela jada (2019a).

Ikuspegia azken hamarkadetako bilakaerara ekarrita, lehen hizkuntzan oinarritutako datuak hartu beharrean erabilerari buruzkoetan oinarrituko gara, zentsuetako etxeko erabileraren datuetan eta HEKNo kaleko erabilerarenetan zehazki. Bi iturri horiek bat datoz, eta biek azaltzen dute 1991-2016 tartean ez dela gertatu erabateko aldaketarik eremuen oinarritzko egiturari, eta biek berresten dute, halaber, arnaguneek ahultzen jarraitu dutela³³⁵. Bi iturri arabera, arnaguneen atzerakada Bizkaian eta Nafarroa Garain gertatu da batik bat, ez hainbeste Gipuzkoan. Hizkuntza gutxituaren gune geoterritorial trinkoen ahultze-joera hori ulergarria da maila lokala gainditzuten duten fenomeno makro guz-

³³⁴ Zehatz esanda: mende hasieran arnagune izaera zuten udalerrietan bizi zirenen pisu demografikoa hiru laurden jaitsi zen epealdi horretan.

³³⁵ Argitu dezagun azaltzen ari garen prozesua ez zela lineala izango, eta guk darabiltzagun adierazletan (etxeko eta kaleko erabileran) ez bezala, arnagune gehienetan euskarak aurrera egin duela beste alor batzuetan, hezkuntza-alorrean edo administrazioan, adibidez; baina nagusitasun sozialaren adierazletzat jo ditzakegun kaleko zein etxeko euskararen erabilerak atzera egin du oro har, eta guk arnagune izatearen operazionalizazioa alderdi horiekin lotu dugu zuzenean.

tiez gain, besteak beste, inguruneen arteko fluxu demografikoak gero eta handiagoak direlako eta lana/ikasketak/erosketak/aisialdia dela-eta eguneroko mugikortasunaren eskutik inguruneen elkarreragina (linguistikoa kasu honetan) gero eta handiagoa delako. Logika orokor horren barruan, ingurune horien ahultzea ez da Euskal Herrian soilik gertatu den fenomeno; antzeko egoerak bizi dituzte, besteak beste, Galesen eta Eskozian³³⁶.

Zentsuetako datuek eta HEKNkoek, hortaz, arnaguneen ahultzearen berri ematen digute. Aldaketaren intentsitateari dagokionez, ordea, aldeak daude bi iturri horien artean: zentsuen arabera, arnaguneen galera handia gertatu da; udalerrri horien pisu demografikoa 1991ko % 7,2tik 2011ko % 4,2ra jaitsi da kalkuluak etxeko erabileraren arabera eginda³³⁷. Horrek esan nahi du udalerrri horietako etxeetan euskara gero eta gutxiago erabiltzen dela. HEKNren arabera, berriz, udalerrri horien pisua ez da ia aldatu 1991-2016 tartean³³⁸, nahiz eta arnagune bete zein erasanen barruan erabilera handieneko tipologiek pisua galdu duten erabilera apalagokoen alde. Badirudi, azken 2-3 hamarkadetan, aldagai urbanistiko eta sozioekonomikoen ondorioz (Esnaola, 2015) arnaguneei eragin dieten fluxu demografikoek ez dietela maila berean eragin etxeko eta kaleko erabilerari, eta etxeko erabileran euskarak duen pisua dezente gehiago jaitsi dela kalekoa baino. Zergatik ote? Hipotesi gisa, esan dezagun oso litekeena dela azken hamarkadetan arnaguneetara bizitzera kanpotik etorri diren hiztun erdaldunak edo euskaraz jakinda ere erdararako joera handiagoa dutenak gutxiago ibiltzea herriko kaleetan, batez beste, bertako *betiko* hiztun euskaldunak baino; ondorioz, kale-neurketetan ez litzateke antzemango arnaguneetan bizi diren hiztun horien eragina etxeko erabilera neurtzen duten zentsuetan bezainbeste. Horrekin batera, litekeena da arnaguneetako hiztunen azpimultzo batek euskararako joera handiagoa izatea kalean etxean baino, etxeko denak euskaldunak ez direlako, adibidez, edo etxeko hizkuntza-ohitura eta arauak erdarara bultzatzen dutelako, eta kalekoek, berriz, euskarara. Hori dela eta, euskara gehiago entzuten da arnaguneetako kaleetan bertako etxeetan baino. Eta horrek azal dezake, hein batean behintzat, HZko eta HEKNko datuen artean alde horiek agertzea arnaguneen

³³⁶ Bi herrialde horietan, gurean bezala, dentsitate handiko eremuen galera gertatu da (Jones, 2015; Ó Giollaáin *et al.*, 2020). Pentsatzekoa da, nagusitasun-eremuen araberrako azterketa eginda, antzeko joerak antzemango zirela han ere.

³³⁷ Nafarroa Garaiko zentsuetako datuen faltan, pentsatzekoa da kopuru hori beste koska bat jaitsiko zela 2021rako, urte horretako EAEko zentsuko datuek ageri duten joerari erreparatuta: EAEn arnaguneen pisua %4,7tik %3,5era jaitsi da 2011-2021 tartean (ikus 69. Taula).

³³⁸ HEKNren 2021eko datuak argitaratu diren arren, nagusitasun-eremuei buruzko gure adierazlea ezingo dugu eguneratu Hegoalde osoko zentsuetako datuak argitaratu arte. Dena den, argitaratutako datuek erakusten dutenez, euskaldun-dentsitate handieneko udalerrietan jaitsi egin da euskararen kaleko erabilera 2016ko %65,1tik 2021ko %61,9ra (Altuna *et al.*, 2022: 23). Beraz, ziurrena, arnaguneen neurria ere txikituko zen 2016-2021 tartean.

bilakaerari buruz. Arnasguneen bilakaerari buruzko argazki osoa, hortaz, bi iturriek erakusten dituzten datuen erdi bidean kokatu beharko genuke.

HEKNko eta zentsuko datuetan nagusitasun-eremuei buruz landu ditugun datuek ematen dituzten joeretan antzeman diren aldeak ez dira bukatzen arnasguneen bilakaerari buruzkoetan: zentsuko datuen arabera, XX. mendean gertatu den lurraldearen erdalduntzeak jarraitu egin du 1991-2011 tartean ere, aurreko hamarkadetan baino polikiago bada ere, eta erdara nagusi den lurralde-eremuaren pisuak handitzen jarraitu du³³⁹. HEKNren arabera, berriz, pisu hori jaitsi egin da, nagusitasun argirik gabeko eremuen mesedetan (azken horien pisua 1991ko % 3,2tik 2016ko % 5,9ra igo da HEKNren arabera). 18.2.2.3 puntuan azaldu-tako arrazoiengatik, joera orokorrak marrazterakoan, egiantz handiagoa hartzen diegu HEKNko datuei zentsuetakoei baino. Horien arabera, laburtuz, azken 25 urteotan arnasguneak ahuldu egin dira, baina eutsi egin diete euren pisuari, eta nagusitasunik gabeko eremuek irabazi dute erdararen nagusitasunezko eremuek galdutako apurra (3 puntu inguru).

Iturri horri jarraituz³⁴⁰, aldaketa horiek honako logika honi erantzunez gertatu dira: jatorrian arnasguneak ziren lurraldeetan behera egin du erabilerak, erdara nagusi zen lurraldeetan apur bat gora egin du eta gehien tarteko eremuetan egin du gora euskararen erabilerak. Logika horren barruan, erabilerak ezberdinak antzematen dira lurraldean. Horren inguruko datu ugari aurkeztu dugu 18. kapituluaren. Gutxi batzuk laburtzarren, badirudi, erabileraren bilakaera puntutan neurtuta, euskararen erabilerak gehienbat Gipuzkoan eta bertako eskualde euskaldunagoetako batzuetan egin duela gora (Goierrin, Tolosaldean, Debarbarrenan eta Debagoienan), eta, aitzitik, Bizkaiko eskualde euskaldunek bilakaera nabarmen okerragoa izan dutela. Horien artean, bereziki deigarria da Plentzia-Mungia eta Gernika-Bermeo eskualdeetan euskarak izan duen atzerakada. Hiriburuak biltzen dituzten eskualdeak aintzat hartuta, bestalde, Hegoaldeko lauren artea, Bilbo Handiak erakusten du bilakaerarik ahulena. Azkenik, aipatu behar da abiapuntu ahulena zuen Arabak izan duela erlatiboki bilakaera positibo argiena (bikoiztu egin da herrialde horretan euskarak erabileran zuen pisua), eta Nafarroa Garaian erabilerak ez duela aldaketa handirik izan aztertu ditugun 25 urteetan. Ipar Euskal Herrian gertatu da bilakaerarik okerrera euskaren erabileran.

³³⁹ EAEko 2021eko zentsuen bidez erdararen nagusitasunezko udalerrien pisua ez da aldatu 2011-2021 bitartean, nahiz eta horien barruan erdararen nagusitasun handiko eremuek pisua galdu erdararen nagusitasun ez erabatekoen mesedetan (ikus datuak 69. Taulan).

³⁴⁰ Berez, HEKN-n oinarrituta sortu dugun HEKN-001 adierazleak lurraldean hartzen dituen balioei jarraituta.

Puntu hau amaitzeko, bilakaera luzeko datuak eta azken hamarkadetakoak uztartuta, esan dezakegu euskara nagusi zen gunearen suntsipen-prozesu bizia garatu zela Hegoaldean XX. mendearen lehen 70 urteetan, frankismo-garaian bereziki, eta hortik aurrera ere gune horiek, indartzetik urrun, ahultzen jarraitu dutela gaur arte. Horrekin batera, azken 25-30 urteotan, abiapuntuan erdaldunenak ziren guneetan izandako igoera apalak apur bat txikitu du erdararen nagusitasunezko udalerrien pisua, eta nagusitasun argirik gabeko udalerrien pisua handitu. Nahiz eta, oraindik ere, erdararen nagusitasunezko udalerrien pisua oso handia den (bertan bizi ziren 2016an Hegoaldeko hiztunen % 89,4).

22.7 Transmisioa eta sozializazioa: zenbait eragileren eragin kontrajarria

22.7.1 Familia- eta etxe-giroko transmisioa, indarberritzearen aldeko indargume

Belaunen arteko hizkuntza-transmisioa edo, zentzu zabalagoan, sozializazioa, funtsezko prozesutzat jotzen da hizkuntza gutxituen osasun-egoera neurtzeko orduan, Fishmanez (1991) gerotzik. Fishmanek berak landutako BAEN eskalan (2001) eta nazioartean hizkuntzen heriotza-arriskua neurtzeko erabiltzen diren eskaletan toki adierazgarria bete ohi dute transmisioarekin lotutako alderdiek (Lee eta Way, 2018).

Lehen hizkuntzarena dugu, tradizioz, gaia aztertzeko demolinguistikan gehien erabili izan den aldagaia. Hurrei buruzko datu eguneratuena ekarrita, 2021ean Hegoaldeko³⁴¹ 5 eta 9 urte bitarteko haurren artean % 17,4k euskara izan zuten lehen hizkuntza eta % 60,4k gaztelania. Horretaz gain, haurren % 16,3k euskara eta gaztelania, biak izan zituzten lehen hizkuntza eta gainerako % 5,1ek euskara eta gaztelania ez beste hizkuntzaren bat³⁴². Horiexek datuak. Lehen irakurketa: transmisioaren alorrean ere, orain arte ikusi ditugun alderdi (ia) guztietan bezala, handia da gaztelaniaren nagusitasuna eta txikia, erlatiboki, euskarak hartzen duen pisua.

Bigarren irakurketa batean, ordea, datu horiek belaunaldi arteko perspektiban aztertuta, ikuspegia aldatu egiten da. 186. Taulan ikus zitekeen egitateak neurtzen zituzten alderdien artean transmisioari buruzko adierazleak eskaintzen zituela, askogatik, daturik onenak euskararentzat. Atal enpirikoko 19. kapituluan azaldu bezala, datuek argi erakusten dute belaunaldi arteko bilakaera positiboa

³⁴¹ Hegoaldeko datuak sortzeko, EAEko 2021eko zentsuetako datuak eta Nafarroa Garaiko 2011koak batu ditugu.

³⁴² Ehunera iristeko falta den %0,8 informaziorik ez dugun erregistroek osatzen dute.

dela, eta egungo gurasoek euskara gehiago ari direla seme-alabei transmititzen eurek umetan jaso zutena baino. Euskararen indarberritzearen alde doan garrantzi handiko fenomenoak islatzen dute datuek. Ugari dira, gainera, ildo berean doazen datuak, lehen hizkuntzari buruzkoak eta seme-alabekiko eta gurasoekiko erabilera-ohiturei buruzkoak; atal enpirikoan aurkeztu ditugu horietako asko. Gogora ditzagun bakan batzuk: euskaraz erdaraz baino errazago edo bietan berdin moldatzen diren gurasoek ia erabat egiten dute euskaraz seme-alabekin. Eta erdaraz hobeto moldatzen direnen artean ere asko dira euskarari tarte handia eskaintzen diotenak. Esan dezagun, halaber, euskaldunen erabilera xeheari buruzko datuak ikusi ditugunean, seme-alabekiko erabilera gainerako erabilera xehe guztien gainetik azaltzen zitzaigula.

Datuok baloratzeko, erabilera orokorraren maila interpretatzerakoan aipatzen genuen ondorio nagusia gogoratuko dugu: euskara asko erabiltzen da dagoen gaitasunaren zorurako. Ondorio hori bera baina indartuta formula dezakegu haur-nerabeekiko erabilerari buruz eta familiako transmisioak gurean duen norabide nagusia erakusteko: gurasoen gaitasunezko zorua aintzat hartuta, euskara asko erabiltzen dute Euskal Herriko gurasoek seme-alabekin, erosotasun hutsak eragingo zukeen baino neurri askoz handiagoan. Azken batean, euskara hurrengo belaunaldiari transmititzeko nahi argia erakusten dute alor enpirikoan aurkeztu ditugun datu ugariak. Erantsi dezagun irakurketa hau bat datorrela bai gaiaren inguruan berariaz Euskal Herrian egin diren ikerketa demolinguintikoe-kin (Eusko Jaurilaritza-Kultura Saila, 2008; SIADECO, 2021), baita gaia zeharka landu duten hainbat lan adierazgarriekin ere. Azken horien arteko bi aipatuko ditugu. Lehenik, haurrekin euskarara gainerakoekin baino gehiago jotzeko joera ageri dela, eta zeharka, euskara transmititzeko nahia islatzen duela HEKNk azken edizioetan sistematikoki jaso izan duen errealitateak: hiztun helduek askoz ere gehiago jotzen dute euskarara tartean haurrak daudenean haurrik ez dagoenean baino (Altuna *et al.*, 2012; Soziolinguistika Klusterra, 2017; Altuna *et al.*, 2022). Norabide berean doan azken lan aipagarri bat gehiago aipatuko dugu, hiztun berrien errealitatean sakontzen duenez, interes berezia izan dezakeena. *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak* lanean argi islatzen da hiztun berriek, norbaitekin euskaraz egitekotan, alde handiarekin gainera, euren seme-alabekin egiten dutela (Ortega *et al.*, 2016: 223). Hori da, bestalde, oraindik seme-alabarik ez duten hiztun berrien nahia ere (Ortega *et al.*, 2016: 231).

Laburtuz, bada, gaitasuna eta erosotasuna kontuan hartuta, handia da seme-alabekiko harremanetan Euskal Herriko gurasoek euskarari ematen dioten pisua. Irudi luke, soziolinguistikako teorikoek transmisioari ematen dioten garrantzi estrategikoaz jakitun balira bezala, euskal gurasoek prozesu horretan jartzen dituztela bereziki euren indarrak. Alderdi horrek, jakina, zerikusia du motibazioen puntuan esandakoarekin. Izan ere, Jon Sarasuak dioen bezala, “euskalta-

sunaren hurrengo belaunaldiei pasatzea ‘ura eskutik eskura’ pasatzea bezalako ariketa prekariora da. Ariketa prekario horrek bihotza dardaratzen digu” (2013: 40).

Portaera hori indargune argia da gure errealitate soziolinguistikoan, eta euskaldunon kasua ez oso arrunta munduko hizkuntza gutxituen artean. Gaiaren inguruko literaturari (Manterola *et al.*, 2011; Juaristi, 2020) eta atal empirikoan beste herrialde batzuekin egin dugun alderaketari erreparatuta, esan dezakegu hizkuntza gutxituen gainerako komunitate gehienetako gurasoen bulkada baino dezente sendoagoa dela guraso euskaldunek euren hizkuntza gutxitua transmititzeko dutena.

Bestalde, zerikusirik ez dute egungo euskal gurasoen portaerak eta bilakara historiko luzeaz aritu garenean Bilboko guraso euskaldunengan 1920 inguruan antzeman dugun portaerak. Orduan, guraso euskaldun gehienek, baita erdaraz gaizki moldatzen zirenek ere, ahalegin bereziak egiten zituzten seme-alabak erdaldun hazteko; gaur egun, guraso euskaldunak, erdaraz hobeto moldatzen diren etariko asko barne, seme-alabak euskaraz hazten saiatzen dira. Egoera irauli egin da. Ordezkatze-joeraren adibide prototipikoa da 1920an Bilbon irudikatu duguna, guraso euskaldun askok jarrera hori hartu zuten eta XIX. mende bukaerako eta XX. mendearen bi lehen herenetan; indarberritu nahi duen komunitate bati dagokion portaera, bizirik jarraitu nahi duen komunitate batena da egungo guraso euskaldun gehienek erakusten dutena. Orduko errealitatearen eta oraingoaren artean gertatu den iraulketa funtsezko gertaera izan da gure historia soziolinguistikoan, lehenago ere esan dugu hori.

Etxeke eta familia-giroko transmisioari buruzko datuak eta egungo gurasoen transmisioaren alde egiten duten bulkada dira euskararen egoeraz eskainiko ditugun egitatezko datu guztien arteko positiboenetako batzuk, positiboenak ez badira: indargune argi bat gure minorizazio-egoera gorrian. Behin hori argi adierazita, esan beharra dago transmisio horretan ere oro ez dela urte. Hasteko, gogora dezagun oraindik ere haurren gutxiengo txiki bat dela etxean euskara soilik (% 17,4) edo gaztelaniarekin batera (% 16,3) jasotzen duena; eta gogora dezagun, halaber, azken urteetan eten egin dela haurren lehen hizkuntzan euskarak izan duen pisuan lehenagotik zetorren hazkunde-joera. Eta erantsi diezaiegun kopuru horiei guztiei ñabardura kualitatiboago bat: gurasoen profila ezagututa (asko erdal elebidunak), euren artean ez gutxiren praktika ezagututa (seme-alabekin euskaraz baina gainontzekoekin askotan erdaraz), eta familiak bizi diren tesuinguru orokorra ezagututa (gehienak erdara nagusi den eremuetan bizi dira), pentsa daiteke transmisio hori bete-betea izatetik urrutiko gongo dela, transmiti-

tzen den hizkuntzaren aberastasunari, adierazkortasunari eta erabilera-ohiturei dagokienez bederen³⁴³.

22.7.2 *Gainerako eragile sozializatzaileen eraginaz*

Familien ezaugarri soziolinguistikoek eta euren transmisioaren inguruko portaerek ez ezik, familiaz kanpoko faktoreek ere eragingo dute transmisio-ahalegin horren arrakastan (Kasares, 2014). Atal teorikoan azaldu dugu, Veltman (1983a) eta Zalbideren (2016) eskutik, gauza bat dela familiek etxean egiten duten ahalegina eta beste bat, eragile sozializatzaile guztien eragina kontuan hartuta, zer-nolako arrakasta erdiesten den hizkuntzaren jarraipenean. Horrela, hizkuntzaren transmisio-prozesuaren eraginkortasuna neurtzeko, zuzenean H1en datuetan oinarritzea baino, bestelako irizpide bat proposatzen du Zalbidek: haurrak hazteko adinean dauden belaunaldien erabilera alderatzea (2016: 33):

Ama-hizkuntzaren etxeko transmisioak belaunez belauneko jarraipenik izan duen jakiteko, hortaz, “A” belaunaldi heldua (demagun 35 bat urtekoa, haur-haztekoa) eta haien hurrengo “A+1” belaunaldia (orobat 35 bat urtekoa, haur-haztekoa) konparatu behar izaten dira, “Benetan zenbatekoa den” neurtu behar da hor, ez etxeko lehen urteetako L1-saioaren argitan “zenbatekoa izan zitekeen”.

Euskal demolinguistikak hurrengo urteetan heldu beharko lioke ikuspegi hori datuekin lantzeari. Oraingoz, ordea, ISLk eta HZk 25 urteko denbora-seriea eskaintzen dute gaiaren inguruan (1991-2016 bitartekoa), eta goiztxo izan daiteke Zalbideren ikuspegia gurean enpirikoki lantzeko. Garaiz gaude, ordea, teoria-alorretik familiarekin batera zer-nolako eragile sozializatzaileak aipatu izan diren gogoratzeko eta horien eragin posibleaz gogoeta egiteko datu demolinguistikoetan oinarrituta. Izan ere, haurren sozializazio-prozesuan ez du, jakina, familiak eta etxeko giroak soilik eragiten. Fishmanen ikuspegi horrek bezainbesteko pisua izango du komunitateak (auzo-, kale- eta lagun-giroak). Horretaz gain, beste ikuspegi teoriko batzuek, Euromosaic-en landu zenak adibidez (Nelde, 1996), eskolaren eragina ere aintzat hartzea eskatuko dute, eta baita, aurreko eragileen garrantzi bera ematen ez zaion arren, hedabideen eragina ere. Ikus dezagun banan-banan zer-nolako eragina izan dezaketen eragile horiek gure haurren sozializazio-prozesuan.

³⁴³ Aipatu beharra dago, halaber, euskaraz hain erraz moldatzen ez diren gurasoek, euren ahalegin sozializatzaile euskaltzalean, gaitasun-transmisioa askotan nola halakoa izango bada ere, euskaraz bizi nahia eta euskara elementu garrantzitsua izatearen sentimena ere transmitituko dutela, eta horrek ere baduela bere garrantzia.

22.7.3 Komunitatearen funtsezko eragina (gehienetan, erdalduntzearen aldekoa)

Familiarekin batera, komunitatea da (kalea, auzoa eta lagun-giroa) Fihsmán eta Zalbideren ikuspegian hizkuntza gutxituaren transmisioa gauza dadin eragile nagusia. Ingurune horietan gauzatzen diren harreman informaletan, adinkideekiko harremanetan bereziki, sendotzen dira edo galtzen dira etxetik ekarritako erabilera-ohiturak (2016: 127):

Seme-alabei euskara L1 moduan (...) erakustea ez da aski; D edo B ereduko eskola ere ez: etxean eta eskolan ikasten den hori etxetik eta eskolatik kanpora erabili egin behar du umeak, gazteak edota helduak, euskal familia eratu eta haurrak izan arte. Ziklo hori burutu arte ez dago belaunez belauneko transmisio beterik. Etxean eta eskolan ikasitakoa auzoan, kalean, aisialdian, lagunarte hurbilean (eta gero, lan esparruan) zapuztu egiten bada, etxeko eta eskolako saio gogotsu hori ahul gertatzen da hizkuntza-erabileraren belaunez belauneko jarraipena bermatzeko. Jarraipen hori gabe, berriz, hiztun-elkartek ez du etorkizunik.

Zer-nolako kale-girotan, zer-nolako testuingurutan hazten dira Euskal Herriko haur-nerabe-gazteak? Aurreko puntuan ikusi dugun bezala, egungo Euskal Herrian hiztun gehien-gehienak kale-giroan euskara oso ahul dagoen eremuetan bizi dira: % 4,7 besterik ez da bizi euskara nagusi den eremuetan, arnaguneetan, eta beste % 5,9 bat nagusitasun argirik gabeko eremuetan, euskara-erdaren erabilerak pisu pareko samarra duen udalerrietan bizi dira. Haur, nerabe eta gazteen banaketa bat etorriko da gutxi-asko banaketa orokor horrekin, eta horiek horrela, haur-nerabe-gazte gehien-gehienak, hamarretik bederatzi, erdara nagusi den testuinguruetan haziko dira. Alderdi hori oztopo argia da euskararen jarraipena ziurtatzeari begira, komunitateko testuinguruak gehienetan gehiago bultzatuko baitu haur, gazte eta nerabeak erdalduntzera horiek euskalduntzera baino, bai hizkuntzen gaitasunaren ikuspegitik eta baita erabilerarenetik begiratuta ere. Kasurik gehienetan, etxean jaso duten hizkuntzarekin, erdararekin, bat egingo du kaleak. Erdara nagusi den eremu horietan etxean euskara jaso duten haur, nerabe eta gazteek, berriz, salbuespenak salbuespen, erdaraz egingo dituzte kaleko, auzoko eta adinkideekiko harremanak, adin batetik aurrera batez ere. Eta horrek, jakina, euren gaitasun-erabilerak erdal nagusitasunera bultzatuko ditu eta oztopatu egingo du euren euskal gaitasuna sendotzea.

Gehienetan, beraz, erdara sendotzearen aldekoa izango da kaleak eta lagun-giroak izango duen eragin sozializatzailea. Ez da hori gertatuko arnaguneetan: euskara nagusi den eremuetan kaleak sendotu egingo du jatorriz euskaldunak diren haur, nerabe eta gazteen sozializatzeko-prozesu euskalduna, eta euskarara

erakarriko ditu etxean euskararik jaso ez zuten haur, nerabe eta gazteak ere³⁴⁴. Horri buruzko informazio aipagarria irakur daiteke, adibidez, *Arrue* ikerketaren azken argitalpenean (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2019: 89, 91): EAEko 14 urte inguruko nerabeen euskararen erabilera, bai etxeko erabilera eta baita jolasgaraietan lagunekin egiten dutena ere, nerabe horiek lau urte lehenago 10 urte zituztenean baino handiagoa da arnasmuneetan³⁴⁵. Euskara nagusi ez den eremuetan, ordea, aurkako joera antzematen da: euskararen erabilerak atzera egiten du gogor 10-14 urteen artean, eta atzerakada hori handiagoa da erlatiboki zenbat eta ingurune erdaldunagoa izan. Kale- eta auzo-giro horren eragina, hortaz, agerikoa da; indar handiko eragilea da belaunaldi berrien sozializazio-prozesuan³⁴⁶. Eta eragin hori gaur eta hemen, arnasmuneen pisua hain txikia izanik, erdararen aldekoa eta euskararen aurkakoa da nagusiki hiztun gehienak bizi diren testuinguruetan.

22.7.4 *Eskola ere indarberritzearen aldeko eragile*

Familiarekin eta komunitatearekin batera, eskola aipatzen dute eragile sozializatzaile nagusi gisa adituek, nahiz eta ikuspegi teorikoaren arabera aldatu egiten den hirugarren eragile horri eman beharreko garrantzia. Gure kasuan, badirudi askotariko eragina izan ohi duela eskola-esperientziak ikasleengan, bai eskolaz kanpoko aldagaien arabera, ikaslearen familiaren eta familia bizi den testuinguru soziolinguistikaren arabera adibidez, eta baita eskolari berari dagozkion aldagaien arabera ere: ikastereduaren, irakasleen prestakuntza eta jarreraren, eta abarren arabera aldatu egingo da eskolaren eragin sozializatzailea. Gaiaren konplexutasuna zenbaterainokoa den antzemateko aski da lehenago ere aipatu dugun *Arrue* txostenetako informazio ugaria aztertzea (Martínez de Luna *et al.*, 2013; Martínez de Luna *et al.*, 2015; Martínez de Luna eta Suberbiola, 2018; Martínez de Luna eta Suberbiola, 2020). Landu daitekeen kasuistika zabalara xehetzen hasi gabe, eman ditzagun bi ideia orokor azken hamarraldiotan hizkuntza-sozializazioan eskolak jokatu duen paperari buruz.

³⁴⁴ Testuinguru euskaldunenetan, jatorriz euskara ez dakitenentzat, kalea eremu garrantzitsua da gaur egun ere hizkuntza ikasteko orduan (Ortega *et al.*, 2016: 206).

³⁴⁵ Berez, *Arrue* ez ditu datuak nagusitasun-eremuka aurkezten, eremu soziolinguistikokoa baizik. Guk euskaldunen dentsitatea %80tik gorakoa duten datuei erreparatu diegu arnasmuneen errealitateaz aritzeko. Ezaugarri horretako udalerrietan euskararen erabilera igo egiten da haur izatetik nerabe izaterako jauzian, 10 urte izatetik 14 izatera pasatzen direnean: tasa esleituekin lan eginda, %69,0tik %77,2ra igo zen etxeko erabilera eta %85,0tik %90,9ra lagunekikoa jolasgaraietan.

³⁴⁶ Paula Kasaresen azterketak ere (2014: 335) eremu horren garrantzia azpimarratzen du, euskaraz eskolatzen diren Irurita eta Iruñeko haurren adinkideekin zein hizkuntza erabiltzen den alderatzen duenean: etxean erdaraz aritzen diren Iruritako haurrek gehiago jotzen dute euskarara kaleak eraginda, Iruñean etxean euskaraz aritzen direnek baino.

Batetik, agerikoa da eskolak ekarpen handia egin duela jatorriz euskaldunak ez ziren hiztunei euskarazko gutxieneko gaitasun bat emateko (ulertzeko, hitz egiteko, irakurtzeko eta idazteko trebetasunak). Oro har, eskola izan da familia erdaldunetako haurrak euskarara hurbiltzeko bide nagusia, nagusitasun-eremu erdaldunetan bizi diren familia erdaldunetako haurrentzat gehienbat: nagusiki eskolan ikasi dute dakiten euskara eta inon lantzekotan, eskolan landu dute haie-tako batzuek erabilera.

Belaunaldi berriek euskararen ezagutzan egin duten gorakada eta aurreko belaunaldietako egoerarekin alderatuta horrek ekarri duen aurrerapena ez dai-tezke ulertu eskolak egindako funtsezko ekarpena aintzat hartu gabe. Ekarp-en horretan, arrakasta ezberdina izan dute A, B eta D ereduak. Azken horrek lor-tu izan ditu, ikasleen euskalduntzeari dagokionez, emaitzarik onenak, nahiz eta arrakasta betetik urruti egon gaia ikertu duten lanen arabera (Egaña *et al.*, 2005; Egaña *et al.*, 2007). D eredia ikasleak irabazten joan da urtez urte, eta 2021-2022ko haur hezkuntzako datuen arabera, Euskal Herri osoko sei urte arteko haurren % 66,6k murgiltze ereduari edo D ereduari matrikulatu ziren, % 14,4 B eredu elebiduneari eta % 18,9 A ereduari edo euskara irakasgai gisa ere hartzen ez duten ereduari (Eusko Jaurlaritzaren Kultura eta Hizkuntza Politika Saila, 2022). Datu horiek, jakina, asko aldatzen dira administrazio-eremuak eta zonaldeak kontuan hartuta: D eredukoak % 82,4ra iristen dira EAEko haur hezkuntzako ikasleen artean, % 28,5 dira Nafarroa Garaikoaren artean eta % 11,2 Ipar Euskal Herrikoaren artean. Argazki orokorrak ageri duenez, beraz, Euskal Herriko haur txikiak bi herenek murgiltze-ereduari ikasten dute gaur egun. Kopuru handi hori beste faktore batzuei ere zor zaien arren, badu zerikusirik guraso askok euren seme-alabek euskara ikas dezaten duten nahiarekin (Amorrortu eta Ortega, 2009; Erize, 2016: 140). Lehen aipatu dugun bulkadaren beste adierazle bat litzateke, euskaraz ez dakiten gurasoen multzora ere zabalduko litzatekeena.

Aipatu nahi dugun bigarren ideia nagusia hau da: eskolak zailtasun na-barmena duela euskara nagusi ez den eremuetan euskaraz biziko diren hiztunak eta euskaraz erdaraz baino errazago arituko diren nagusitasunezko euskal hiz-tunak ekoizteko. Izan ere, haurrak hezten dituen egitura formalaz gain, adin-kideekiko harreman informaletarako gunea ere bada eskola. Hori ere kontuan hartuta, eskolaren eragina askotarikoagoa izango da eta aldatu egingo da nagusi-tasun-eremuen arabera eta ikastetxe bakoitzean eta ikastalde bakoitzean biltzen diren ikasleen jatorrizko profil soziolinguistikoaren arabera. Kasuistika zabala dugu hor ere, eta ikasle multzo baten erabilera zer arrazoiri zor zaion aztertze-rakoan, eztabaidagarria izango da eragin horren zein zati zor zaion eskolari eta zein zati testuinguru sozio-familiar zabalagoari.

Eskolaren inpaktua zein izan daitekeen irudikatzeko, informazio baliotsua eskaintzen digu *Arrue* ikerketak (Martínez de Luna eta Suberbiola, 2019, 2020a,

2020b). Iturri horretako datuak aztertuta, badirudi eskolak euskal gaitasunean aurreratzeaz gain, haurren jardunean euskalduntze ohargarria lortzen duela 10 urte inguruko haurren artean, baina ez duela lortzen haur horiek nerabe bihurtu ahala euskarari eusten jarraitzea. Alderantziz, nerabe garaira iritsitakoan oso behera egiten du erabilerak, lehenago ere aipatu dugun bezala. Esaten ari gara oinarritzeko, 2017 urtean DBHko 2. mailan dauden EAeko 14 urte inguruko nerabeek erabileran bizi izandako prozesua aztertuko dugu labur. Nerabe horiek haur txikiak zirela etxean jaso zuten lehen hizkuntzan % 28,5eko pisua izan zuen euskarak (tasa esleituen formula aplikatuta). 10 urte zituztenerako, euren etxeko erabilera kopuru horren inguruan ia aldaketarik gabe (% 27,8) kokatzen zen, eta eskola-giroko euskararen erabilera, berriz, jatorrizko kopuru hori baino dezentegorago azaltzen zitzaigun: % 59,0koa zen eskola-giroko erabileran euskarak zuen pisua, *Arruen* kalkulatu duten adierazle sintetikoaren arabera. Erabilera horren barruan, interes berezia du adinkideekiko harreman informalean erabileraren zenbatekoa zen jakiteak: % 40,2koa zen euskarak jolasgaraian ikaskideekiko harremanetan hartzen zuen pisua, eskolako beste eremu formalagoen mailatik dezentegorago, baina jatorrizko lehen hizkuntzan eta inkesta egin zen garaian etxeko erabileran euskarak zuen pisuaren gainetik argi eta garbi. Pentsa daiteke lehen hizkuntzaren eta etxeko erabileraren mailatik lagunarteko mailara dagoen 12 puntu inguruko koska positibo hori eskolaren eraginari zor zaiola neurri handi batean, kontuan hartzen badugu landuko ditugun beste bi eragile sozializatzaile nagusiek, komunitateak eta hedabideen munduak, gehiago egingo zutela orokorrean erdararen alde euskararen alde baino.

Gauzak, hala ere, dezentegorago aldatzen dira 10 urte inguruko haur horiek 14 urte inguruko nerabe izatera iritsitakoan. EAerako *Arruek* eskaintzen dizkigun datuekin jarraituta, ikasleak DBH2ra iritsitakoan, euskararen erabilerak atzera egiten du indarrez alor guztietan. Hasteko, etxeko erabileran euskararen pisua % 21,0ean kokatzen da, jatorriz eta 10 urte inguru zituztenean etxean egiten zuten erabileratik dezentegorago: adin horretan inoiz baino euskara gutxiago erabiltzen dute nerabeek etxean (7 puntu inguruko galera). Jaitsiera are indartsuagoa da eskola-munduan: eskola-giroa orokorrean hartuta, lau urte lehenagoko % 59,0tik % 40,7ra jaisten da euskararen pisua; eta jolaslekuko erabilera informalean erlatiboki are handiagoa da galera: ia erdira jaisten da 4 urtetan euskararen pisua, % 40,2tik % 21,8ra. Aipagarria da azken kopuru horrek erakusten duela, lau urte lehenagoko erabileraren oso azpitik ez ezik, etxean ume txikiak zirela jaso zuten lehen hizkuntzaren erreferentziaren azpitik gelditzen dela nerabeon euskararen erabilera alor informal horretan. Ezin esan daiteke 10 eta 14 urte bitarteko erabileraren jaitsiera handi horren erantzule bakarra edo nagusia eskola denik; jaitsiera hori gehiago izango da ikasle gehien-gehienek orokorrean bizi duten testuinguru erdaldunaren eraginez, jaitsiera hori ez baita gertatzen euskara kalean nagusi den testuinguruetan. Hala eta guztiz, jaitsiera hori bada eskolak eragile sozializatzaile gisa dituen mugen erakusgarri. Beste alor askotan bezala, horretan ere badago zer ikertua eragileen arteko elkarrenginaren inguruan.

22.7.5 *Hedabideak eta kultur kontsumoa: ia erabat erdaraz kontsumitzen den mundu hazkor hori*

Euromosaic-en aipatzen zaigun laugarren eragile sozializatzaileari helduta, asko luzatu gabe, zalantza handirik ez dago egun nolako eskaintza dagoen ikusita, orokorrean erdararen alde eta euskararen aurka jokatzeko duela hedabideen, ikus-entzunezkoen eta kultur kontsumoaren munduak. Erabileraz aritu garenean azaldu dugun bezala, handia da alor horretan erdararen alde eta euskararen aurka dagoen desoreka, aztertu ditugun gainerako eremu guztietan baino nabarmen handiagoa. Mundu zabal horren eragin erdaltzalea, gainera, testuinguru guztietara iristen da, baita gainerako eragile sozializatzaileek (familiak, komunitateak eta eskolak) orokorrean euskararen alde eragiten duten arnaguneetara eta udalerrri euskaldunetara ere. Udalerrri Euskaldunen Mankomunitateak argitaratu berri duen ikerketa baten arabera, udalerrri euskaldunetako haur, nerabe eta gazteek, euren bizitzaren alor nagusietan, hala nola eskolan, etxean edo lagunartean, nagusiki euskaraz bizi diren horiek (batez beste % 70etik gora egiten dute euskaraz alor horietan guztietan tasa esleituak erabilita), erdaraz egiten dute euren kultur eta ikus-entzunezkoen kontsumoaren zatirik handiena. Hiru datu besterik ez ditugu hautatu txosten mamitsu horretan biltzen diren ehunka datuetatik. Lehenengoa: azken telesaila gaztelaniaz ikusi zuten inkestaren % 73,2k; euskaraz % 10,6k eta beste hizkuntzetan % 12,0k. Bigarren datua: youtubeko edukiak nagusiki gaztelaniaz ikusten dituzte % 70,5ek, euskaraz % 9,4k eta beste hizkuntzetan % 12,8k. Hirugarren eta azken datua: musika nagusiki gaztelaniaz entzuten dute udalerrri euskaldunetako haur, nerabe eta gazteen % 49,5ek, euskaraz % 25,8k eta beste hizkuntza batean % 24,8k (UEMA -Udalerrri euskaldunen mankomunitatea-, 2022: 25, 34, 46). Udalerrri euskaldunetako haur, nerabe eta gazteak ez ezik, gainerako eremuetan bizi direnak ere kontuan hartuta, jakina, askoz txikiagoa da hedabideetan eta kultur-kontsumoan euskarak hartzen duen pisua, erabileraz aritu garenean ikusi ahal izan dugun bezala.

Aipatzen ari garen alorrean euskarak hain toki txikia izateak euskararen egoera orokorrean eta indarberritze-prozesuan zer-nolako garrantzia duen esateko garaian, ikuspegi guztiek ez dute berdin ikusten. Atal teorikoan landu ditugun bi ikuspegi teorikoak, zehazki, ez datoz bat honetan. Lan honetan askotan aipatu ditugun eta guretzat erreferentziazkoak diren bi soziolinguistek, adibidez, Mikel Zalbidetik eta Xavier Vilak, ikuspegi ezberdina dute gaiaren inguruan: Zalbideren iritziz, hedabideek eta telebistek paper garrantzitsua izan zuten 1960 eta 1970eko hamarkadetan, adibidez, euskal giroko familien artean erdara hedatu zedin (Zalvide, 2010a: 21); hala ere, transmisioari begira ingurune berri horiek baino askoz ere garrantzi handiagoa izaten jarraitzen dute aurrez aurreko harremanek (Zalvide, 2019b: 169); Vilaren iritziz, berriz, sekulako garrantzia dute, eta telebistari buruz ari dela, hizkuntza gutxituko hiztunen artean hizkuntza menderatzailea eta haren erregistro ugariak hedatzeko orduan berebiziko garrantzia

duela azaltzen du (2012: 19). Txepetx ere bigarren ikuspegi horretan kokatuko genuke, hedabideei orokorrean eta telebistari zehazki garrantzi handia ematen diotenen artean (Sánchez Carrión, 1991: 40). Gure iritziz, eta aurrez aurreko harremanen lehentasuna ukatu gabe, esposizio-ordu kopuruaren handiagatik eta bitarteko horiek guztiek eredu sozial, kultural eta linguistikoak hedatzeko duten ahalmenagatik, hedabideek, ikus-entzunezkoek eta kultur kontsumoak eragin erdaltzale argia eta orokortua zabaltzen dute gaur egungo Euskal Herrian.

22.7.6 Eragile guztien eragin konbinatua: belaunaldi berriak euskaldunago datoz

Aipatu ditugun lau eragile sozializatzailetako bakoitzaren eragina asko laburtuz, esan dezakegu eragin orokorrean positiboa dutela eskolak eta familiarak, euskararen jarraipenaren aldekoa. Nabardura eta muga ugarirekin bada ere, orokorrean euskararen gaitasuna eta erabilera garatzearen aldeko eragin positiboa argia du eskolak gaur egun. Familien transmisioan gaztelaniak/frantseak askoz toki handiagoa hartzen duen arren euskarak baino, belaunaldi arteko perspektiban ikusita eta berez gizartean euskarak duen pisuarekin alderatuta, euskararen transmisioaren aldeko eragina dauka, orokorrean, familiarak eta etxeko giroak. Beste bi eragileek, ordea, eragin negatiboa daukate orokorrean: haur, nerabe eta gazte gehienak bizi diren testuinguru demolinguistikoak erdararen alde eragiten du gogor; gutxi batzuk bizi diren testuinguruak euskararen aldeko eragin indartsua duen arren, ikuspegi orokor batetik begiratuta, desoreka handia da erdarazkoen alde. Hedabideen, ikus-entzunezkoen eta kultur kontsumoaren munduak, azkenik, modu orokortuan egiten du belaunaldi berriak erdaratzearen alde eta euskalduntzearen aurka.

Zer-nolakoa ote da eragile horien guztien inpaktu globala? Belaunaldi batek jaso duen input sozializatzailearen eragin orokorra belaunaldi horrek bi hizkuntzetan duen gaitasunak eta erabilerak emango luke. Horrek emango liguke ahalegin sozializatzailearen arrakastaren neurria, eta modua emango liguke garai batzuetako eta besteetako prozesu sozializatzaileen arrakasta alderatzeko. Horretarako, 15-24 urteko gazteen adin-taldea hartu eta 1991ko errealitatea 2016koarekin alderatuko dugu, eskura ditugun iturri nagusietara jota:

- ISLren arabera, gaitasunari dagokionez, 16-24 urteko gazteen arteko euskal nagusitasunezko hiztunak % 4,4tik % 13,2ra igo dira 1991tik 2016ra; euskaraz hitz egiteko gai direnen kopurua, berriz, % 22,5etik % 55,4ra. Eta aurrez aurreko harremanetako erabileran euskarak duen pisua 1991ko % 10,2tik 2016ko % 21,6ra igo da. Eragile sozializatzaileek euskararen alde egiten duten eragin orokorra, beraz, dezente hobetu da, ISLko datuen arabera 1991-2016 artean.

- Gainerako iturriek bilakaera apalagoa erakusten digute (lehenago ere aritu gara horretaz): HEKNren arabera, kaleko erabilera 1991ko % 9,3tik 2021eko % 12,5ra igo da 15-24 gazteen artean, eta etxeko erabilera 1991ko % 14,1etik 2016ko % 18,6ra, Hegoaldeko zentsuen arabera.

Iturri guztiek baieztatzen dute eraginkorragoa izan dela 2016ko gazteen multzoak jaso duen prozesu sozializatzailea 25 urte lehenagokoak jaso zuena baino³⁴⁷, nahiz eta aldaketa positibo horren intentsitatean iturriak bat ez etorri. Bilakaera positibo horrek ez du esan nahi, jakina, eragile guztien eragina (familia, kalea, eskola, hedabideak) positiboa izan denik; baina bai eragile guztien elkarre-ragin gurutzatuaren azken saldoa 25 urte lehenagokoa baino hobea izan dela. Zehatzago esanda: esan dezakegu 1992-2001 tartean jaio zen belaunaldiak proze-su sozializatzaile arrakastatsua/euskaldunagoa izan duela 25 urte lehenago, 1967-1976 artean, jaiotakoak baino.

2016ko gazteen datuek ez dute adierazten, jakina -gogoratu Veltman (1983a) eta Zalbideren (2016) perspektiba-, belaunaldi horien gaitasunak eta erabilera bere horretan jarraituko dutenik euren bizitza osoan. Izan ere, aldaketak gertatu ohi dira hiztunen gaitasunean eta erabileran euren bizialdian zehar, berehala ikusi dugu bezala.

22.8 Hizkuntza-bilakaera: eskailera mekanikoaren indarrak irabazten duenean

22.8.1 Hizkuntza-bilakaera: Euskal Herrian bizitzeak erdaldundu egiten du

Atal teorikoan azaldu bezala, hiztunen hainbat ezaugarri, bereziki hizkuntza-gaitasuna eta erabilera, aldatu egin daitezke bizitzan zehar. Hizkuntza-bilakaerak aldaketa-fenomeno horiek ditu ikergai. Berez, bizitza osoko aldaketa-prozesuak aztertu ahal dira; horixe bera egin dugu, adibidez, aurreko puntuan EAEko nerabeek 10 urte zituztenetik 14 urte zituztenerako tartean erabilera izan dituzten aldaketak aztertu ditugunean. Dena den, demolinguistikan ohikoe-na izaten da bizitzako lehen urteetako abiapuntua, hots, lehen hizkuntza hartzea eta inkesta edo zentsua egin den garaiko gaitasun- eta erabilera-mailarekin al-

³⁴⁷ Pentsa daiteke bilakaera are hobea izango litzatekeela Euskal Herrian sozializatu diren gazteak soilik aztertuko bagenu, azterketatik at utzita Euskal Herrian sozializatu eta ondoren kanpora jo dutenak eta Euskal Herriatik kanpo sozializatu eta ondoren gurera etorri direnak. Tamalez, gaur egun ezinezkoa zaigu datuak hain xehe aztertzea.

deratzea. Alderaketa horretatik, ordezkapen-prozesuei buruzko informazioa eta hizkuntzen bizi-indarrari buruzko indizeak atera ohi dira.

Euskal Herrian hizkuntzaren bilakaera-prozesuak gaztelaniaren/frantsesaren alde eta euskararen aurka egiten du oro har. Gaitasunezko hizkuntza-bilakaera aztertuta, ia ez dago galerarik jatorriz erdaldunak direnen multzoan. Lehen hizkuntza gaztelania/frantsesa izan eta 2016an Euskal Herrian bizi diren hiztunen artean inork ez du txikitan ikasitako hizkuntza hori ahaztu (% 0), ia guztiek eusten diote hizkuntza horren nagusitasunari (hizkuntza horretan egiten dute errazen lehen hizkuntza gaztelania/frantsesa izandakoen % 97,8k), eta are gehiago, gehien-gehienek, % 87,1ek, ez dute “beste” hizkuntza jakin ere egiten (euskara kasu honetan), ondo edo nahiko ondo hitz egiteko moduan behintzat. Jatorriz euskaldunak diren hiztunen errealitatea oso da bestelakoa: txikitan euskaraz hazitako arteko multzo txiki baina esanguratsu batek, % 5,6k, ahaztu egin du euskaraz hitz egiten; erdiek baino gehiagok (% 55,4k) galdu egin dute euskal nagusitasuna, dagoeneko ez dira euskaraz beste hizkuntzan baino errazago mintzaten, eta ia guztiek, % 99,6k ikasi dute “beste” hizkuntzan ondo edo nahiko ondo hitz egiten, gaztelaniaz/frantsesez kasu honetan. Alderaketa edozein modutan eginda ere, saldoa nabarmen da gaztelaniaren/frantsesaren aldekoa eta euskararen aurkakoa gaitasunezko hizkuntza-bilakaeran.

Erabileran ere antzeko joera antzematen da. Labur esanda, batez beste hiztunek haur txikiak zirenean baino euskara gutxiago eta erdara gehiago erabiltzen dute etxean gaur egun, inkesta edo zentsua egin izan den urtean. Hegoaldean, zehazki, eta 2011ko zentsuko datuen arabera, alderaketa denbora osoko hiztunen bidez eginda, euskarak 88.356 hiztun galdu ditu egungo erabilera eta haur txiki garaikoa alderatuta. Gaztelaniak, berriz, 134.025 hiztun irabazi ditu, jatorriz euskaldun zirenak erakarrita batez ere, eta jatorriz beste hizkuntza batzuetako hiztunak erakarrita ere bai. Gaztelaniak hobeto eusten die jatorrizko hiztunei, euskarak okerrago; gaztelaniak indar handiagoz erakartzen ditu jatorriz hizkuntza horretako hiztunak ez zirenak, eta euskarak erakartzen ditu jatorriz gutxiago ageri du. Erabilerazko hizkuntza-bilakaeran ere, hortaz, saldoa gaztelaniaren/frantsesaren aldekoa eta euskararen aurkakoa da nabarmen.

Laburtuz, hiztunek euren lehen urteetatik gaur arte izan dituzten hizkuntzaren bilakaera-prozesuak askotarikoak izan badira ere, Euskal Herrian bizi garen hiztun guztion multzoa aintzat hartuta, erdalduntzea indartsuagoa izan da euskalduntzea baino. Horrek gaitasun-mailari zein erabilera-mailari eragiten dio. Bi kasuetan erdararen aldeko eta euskaren aurkako ordezkapen garbia gertatzen da, jatorriz euskalduna zen komunitateko zati adierazgarri baten bestelaketzea, erdalduntzea, asimilazioa Castonguayen terminologia erabilita (1994: 88). Euskal hiztun-komunitateak ere erakartzen ditu jatorriz euskaldunak ez zirenen arteko dozenaka milaka hiztun batzuk, baina euskarara erakarritako hiztun berrien

masak ez du konpentsatzen kuantitatiboki aurkako noranzkoan galdutakoen kopurua. Errealitate hori esaldi bakarrean bilduz, esan dezakegu bizitzak erdaldundu egiten duela gaur egun Euskal Herrian.

Bateragarriak al dira hizkuntza-bilakaeraz esaten ari garen hau guztia alde batetik, hots, bizitzan zehar hiztunek euren hizkuntza-gaitasuna eta erabile-ra-maila erdaldundu egiten dituztela eta, bestetik, belaunaldi arteko perspektiban transmisioaz lehenago esandakoak, hots, gaur egungo gurasoak amets euskaltzaleak eraginda eurek etxean jaso zuten baino euskara gehiago ematen ari direla seme-alabei? Bai, bateragarriak dira, bi indar dira kontrako noranzkoan tiraka: transmisioak euskara indartzearen alde eta hizkuntza-bilakaerak berriz euskara ahultzearen alde³⁴⁸.

22.8.2 Errealitatea ez da berri-berria, euskal demolinguistikak abaztu antzean eduki badu ere

Hizkuntzaren bilakaera-prozesuetan gertatzen dena, bizialdi barruko batez besteko erdalduntzea, funtsezkoa da egungo egoera eta dinamika soziolinguistikoa ulertzeko, eta ez da berri-berria gure artean. Txepetxek jada, zentsu eta inkesta soziolinguistikoetako gai honen inguruko datuak argitaratu aurretik ere, arreta jarri zuen gai horretan, eta argi adierazi zuen euskara-erdara fluxuetan euskara galtzaile ateratzen dela, eta gaitasunezko hizkuntzen bilakaera-prozesuak bere osotasunean aztertu zituen horretarako. Horretaz gain, prozesu horiek hizkuntza bakoitzak duen estatusarekin lotzen zituen (Sánchez Carrión, 1991: 45):

Tomemos el caso de la Comunidad Autonoma Vasca. Si los nativos euskaldunes continuan aprendiendo efectivamente el erdara, pero los nativos erdaldunes no han empezado a aprender aun efectivamente el Euskara ello quiere decir que la valoración social del Euskara sigue siendo insuficiente, aun en el unico territorio politico que la reconoce como lengua cooficial, en tanto si lo es en ella valoración hacia el Castellano, pues siendo, por definicion, la distancia que va desde una a otra lengua exactamente la misma, solo una de ellas es capaz de provocar un impulso efectivo de aprendizaje. Para que el Euskara recobre terreno socialmente es necesario que entre otros indices se verifique este: el numero de no nativos que se euskaldunizan debe ser superior al numero de euskaldunes que aprenden efectivamente erdara.

Ildo berean, Eusko Jaurlaritzak laurogeiko hamarkadan argitaratu zuen “Euskararen borroka” ikerketa mamitsuan, berariaz landu ziren euskaraz hitz egiteko gaitasunaren galera eta hizkuntza horretako nagusitasunaren galera (Ruiz Olabuénaga, José I. eta Marañón, 1983: 67). Eta 1991n egin zuen lehenengo

³⁴⁸ 20.4 puntuan eskaini dugu bi fenomeno horien osotasunezko ikuspegia osatzeko lehen ahalegin bat.

inkesta soziolinguistikoaren emaitzak argitaratu zirenean ere, fluxu guztiak aintzat hartu eta guk orain egin dugun azterketaren antzeko ondorioak aurkezten zituzten hizkuntza-bilakaeraren fenomenoari buruz (Aizpurua, 1995: 84):

Laburbilduz, lehen hizkuntza euskara izan zutenek erdara ikasi dute eta, beti ez bada ere, gehienetan eutsi egin diote euskarari, nahiz eta zenbaitzu elebidun hartzaile edo erdaldun elebakar bihurtu diren. Aitzitik, lehen hizkuntza erdara izan zuten guztiak eutsi diote erdarari, eta gutxi batzuk bihurtu dira elebidun hartzaile nahiz elebidun.

Ondoren, ordea, euskal demolinguistikak beste bide bat hartu zuen hizkuntza-bilakaeraren gaia aztertzerakoan, atal teorikoko 5.6.2 puntuan azaldu dugun bezala: funtsean, gaitasunezko bilakaeran jatorriz euskaldunak ez ziren eta euskara ikasi duten hiztunen kopuruak alderatu egiten dira jatorriz euskaldunak izan eta euskara ahaztu dutenen kopuruarekin, lehenengoak irabazitzat eta bigarrenak galeratzat joz, baina kopuru horiek hizkuntza-bilakaerako gainerako prozesuekin harremanetan jarri gabe³⁴⁹, eta horrela, galdu egiten da fluxu guztien ikuspegi orokorra. Egindako hautu metodologiko horrek ez zuen askorik lagunduko, ziurrenik, azken hamarkadotako dinamika soziolinguistikoa ulertzeko funtsezkoa den prozesu horri behar duen arreta eskaintzen.

22.8.3 Alde handiak daude nagusitasun-eremuen arabera

Argitu beharra dago prozesu hori oso ezberdin gertatzen dela nagusitasun-eremu batzuetan eta besteetan. Atal enpirikoan ikusi dugun bezala, joera argia da: zenbat eta udalerrian erdararen nagusitasuna handiagoa (hots, zenbat eta erdararen erabilera handiagoa), orduan eta indartsuagoa da erdararen erakarpin-indarra eta orduan eta handiagoak euskararen galerak. Arnasguneetan, berriz, landu ditugun datuen arabera, euskarak euste- eta erakarpin-indar handiagoa erakusten du erabilera gaztelaniak baino. Lehen esandako esaldiari, hortaz, ñabardura garrantzitsu hori egin beharko litzaioke: Euskal Herriko toki gehienetan bizitzeak erdaldundu egiten du batez beste, baina arnagunean bizitzeak euskaldundu egiten du. Lehenago argi gelditu den bezala, ordea, erlatiboki hiztun gutxi bizi dira arnaguneetan eta asko erdara nagusi den eremuetan.

³⁴⁹ Azterketa bi fluxu horietara mugatuta, emaitzen ikuspegia guk landu dugunaren bestelakoa da eta tankera honetako irakurketa eta ondorioetara iritsi izan dira aztertu ditugun ikerlanetan: “Euskararen irabaziak (euskaldun berriak) galerak halako hiru dira EAEn. Irabazien hazkundea eta galeren ia desagerpena gazteen artean antzematen da bereziki” (Eusko Jaurlaritz, 2008: 37). Horrela, lehen hizkuntza erdara izanda euskara ikasi duten hiztunak alderatzen ditu euskara etxean jaso eta hizkuntza hori galdu dutenen kopuruarekin, eta lehen kopurua bigarrena baino dezente handiagoa izanik, ikuspegi baikorra eta gure ustez okerra nagusitu izan da hizkuntza-bilakaerari buruzko datuen irakurketan.

22.8.4 *Euskal biztun komunitatearen bizi-indar indizeak eta nazioarteko alderaketa*

Hiztunen etxeko erabilera-maila eta lehen hizkuntza harremanetan jarrita, lehenengoan euskarak duen pisua bigarrean duenarekin zatituta zehazki, hizkuntzen bizi-indarraren indizea kalkulatu dugu, Kanada eta Quebeceko tradizio demolinguistikoa gureru ekarrira (Castonguay, 2005a: 11). Indize horrek 1,00eko balioa hartzen duenean, hizkuntzaren jarraitutasuna adieraziko luke, 1,00 baino handiagoak bizi-indar handia adieraziko luke, hots, komunitateak hazteko joera duela, jatorriz komunitatekoak ez diren hiztunak bereganatuta; 1,00etik azpiko balioek bizi-indar txikia adierazten dute, komunitateak hiztunak galtzen dituela alegia eta gutxitze-prozesuan dagoela. Hegoaldeko zentsuetako datuekin, 2011. urtean 0,817ko balioa hartzen zuen euskararen bizi-indarraren indizeak eta 1,065ekoa gaztelaniarenak³⁵⁰. Horrek adieraziko luke euskal biztun multzoak murrizteko joera duela hiztunen bizi-indar perspektiban; eta gaztelaniaren multzoak handitzea.

Hizkuntza-sozializazioaz aritu garenean gure emaitzak nazioarteko beste hizkuntza-komunitate batzuetakoekin alderatuta esan dugu hizkuntzaren transmisioari buruzko indizeetan toki ona hartzen duela Euskal Herriak Galiziako eta Herralde Katalanetako eremu gehienekin alderatuta, belaualdi berrietara hizkuntza transmititzeko ahalegin handia egiten dela gurean gainerako eremuekin alderatuta, gure komunitatearen neurria aintzat hartuz gero gehienbat. Txukun samar ateratzen ginen nazioarteko argazki hartan. Hizkuntza-bilakaeraren kasuan oso bestelakoa da nazioarteko alderaketak eskaintzen digun irudia, 20.3.2 puntuan ikusi dugun bezala: galera handiak, ordezkapen-maila handia eta bertako hizkuntzaren bizi-indar apala erakusten du euskarak Herralde Katalan gehienekin alderatuta (Andorra, Balear uharteak eta Kataluniarekin), eta berdin Galiziarekin eta Quebeceko zein Brunswick Berriko lurraldeekin alderatuta ere. Nazioarteko alderaketa horretan, hizkuntza gutxituaren gutxitze-maila oso handia duten lurraldeetako bizi-indarra baino ez du gaintzen Hego Euskal Herriak.

22.8.5 *Azalpen bila: minorizazio larriak zuzenean baldintzatzen ditu prozesu horiek*

Zer dela-eta ditu halako galerak euskarak eta irabaziak gaztelaniak/frantsek sak gaitasunezko zein erabilerazko hizkuntza-bilakaeran? Zergatik hartzen ditu bizi-indarraren indizeetan balio apalagoak euskarak nazioartean aztertu ditugun eremu gehienetako hizkuntza gutxituek baino? Orokorrean, nazioarteko datuei

³⁵⁰ EAEko 2021eko zentsuaren arabera, 0,896ko balioa du euskararen bizi-indarraren indizeak eta 1,055ekoa gaztelaniarenak autonomia erkidego horretan (jatorrizko datuak: EUSTAT, 2022).

erreparatuta, badirudi hizkuntza-bilakaerarekin lotutako alderdiek zerikusi estua dutela hizkuntzaren nagusitasun-maila orokorrarekin. Hori bera ikusi dugu Euskal Herri barruan, hizkuntza-bilakaera nagusitasun-eremuen arabera aztertuta. Oro har, hizkuntza-bilakaera positiboagoa izaten da hizkuntza gutxitua oso ahul ez dagoen komunitate eta testuinguruetan; eta hizkuntza-bilakaera bereziki negatiboa da, gure kasuan bezala, hizkuntza propioaren minorizazio handia duten komunitate eta espazioetan. Horrela, bada, gure minorizazio-egoera gorriarekin zerikusi zuzena izango luke hizkuntza-bilakaeran euskarak saldo negatiboa izateak eta bizi-indarraren indizean euskarak hartzen duen balio apalak.

Euren bizialdian euskal hiztunek izan dituzten galera-prozesuak ulertzeko, erdararen nagusitasun handiko testuinguru demolinguistikoak hiztunen egunerokotasuna baldintzatzen duen moduari egin behar diogu aipamena ezinbestean. Etxean euskara jaso duen hiztunak ere, bizi den ingurunekeo hizkuntza nagusia erdara denean, erdara ezinbesteko tresna izango du bizitzarako. Erdararen ezinbestekotasun hori txiki-txikitatik, natural, ia oharkabean, jasoko du euskal hiztunak. Testuinguruak eraginda, mintzakide elebakarrek *inposatuta* besteak beste (Álvarez Enparantza, 1984; Hartsuaga, 2009), ingurune horietako euskaldun gehienek bizitzaren lehen urteetan ondo ikasiko dute erdara, eta neurri ohargarrian erabiliko dute euren egunerokotasunean, eskolako patioan eta auzoko parkean lehenengo, dendan, kiroldegian, lantokian eta tabernan ondoren, are gehiago aurrez aurreko harremanak ez ezik, ikus-entzunezkoen eta kultur kontsumoaren eremuak ere aintzat hartzen baditugu, horiek ia erabat erdaraz egiten dira eta. Jatorrizko euskal hiztunen erdarazko erabilera sarriarekin eta horri ezinbestean lotzen zaion euskarazko erabilera urriarekin batera, euren erdal gaitasuna findu egingo da eta euskarazko gaitasuna kamustu; eta gaitasun-mailako aldaketa horrek, era berean, erdara gehiago eta euskara gutxiago erabiltzera bultzako ditu hiztunak. Azken batean, etxean euskara jaso duten hiztunek, batzuetan bide horretan aldaketa azkarragoak izanda, bikotekide erdalduna hartzen duten euskaldunen etxeko erabileraren kasuan adibidez (hori da, adibidez, gaur egun bikotekidea duten hiru euskaldunetatik baten egoera), eta beste batzuetan aldaketa mantsoagoak izanda, baina gaitasun eta erabilera aldetik erdarara hurbiltzen eta euskaratik urruntzen dituen prozesu bat bizi izango dute testuinguru demolinguistiko oso erdalduna denean. Adierazkortasun handiz, *testuinguru oztopatzaillea* ere esan izan zaie ingurune horiei (Ortega *et al.*, 2016: 32). Testuinguru horiek bertan bizi direnengan bultzatzen duten prozesu erdaltzaleari aurre egingo diote kontzienteki bertako euskaldun euskaltzale askok. Eta euskarari eusteko egindako ahaleginari esker lortuko dute batzuetan prozesu erdaltzale horren eragina saihestea edo ahultzea.

Erdararen nagusitasunezko testuinguruetan, bestalde, euskarak ez du hain-beste indarririk jatorriz erdaldunak diren hiztunak erakartzeko³⁵¹. Eskola euskaldunak funtsezko papera jokatu du zeregin horretan, hiztun horiei euskara erakutsiz eta erabiltzeko aukera eskainiz. Gainontzean, eta sinplifikatzera joz, gizartearen funtzionamendu arruntak ez du askorik bultzatzen jatorriz erdaldunak diren hiztunak euskarara erakartzen. Gaztelania/frantsesa aski dira eremu horietako hiztunen bizitzako egoera (ia) guztietarako, euskara ez da beharrezkoa (ia) ezertarako. Harreman-sareetan, euskaldun ia guztiak elebidunak izanik, eta erdaldunak tartean direnean euskaldunek sistematikoki erdaraz egiteko ohitura dutenez, euskara ez da beharrezkoa jatorriz euskaldunak ez diren hiztun gehien bizi-penean. Are gehiago, jatorrizko erdaldun horietako batzuek euskarara hurbiltzeko urratsa egin nahi izaten dutenean ere, euskara ikasten edo erabiltzen saiatuz, testuinguru orokorrak ez die askorik lagunduko (gertu izan ditzaketen euskaltzale kontzienteen eta euskalgintzak berariaz sortu dituen espazio eta praktiken funtsezko salbuespenarekin).

Erdara nagusi den ingurune horietan, izan ere, lehenago erabili ditugun metaforetara itzulita, erreka korrontek erdal aldera bultzatzen ditu bai jatorriz euskaldunak ziren hiztunak eta baita jatorriz erdaldunak zirenak ere; eskailera mekanikoen goitik behera dakarten abiadura biziak zail jartzen du jatorrizko euskaldunek euren euskalduntasunari eustea eta jatorrizko erdaldunei euskalduntasunera hurbiltzea. Horiek horrela, eskolaren eragin positiboa belaunaldi berrietan antzematen den arren, jatorrizko euskaldunen erdalduntzea fenomeno arrunta da ingurune horietan eta jatorrizko erdaldunen euskalduntzea gertaera bakanagoa. Bestela esanda, bizitzan zehar gertatzen den euskalduntzea batez beste erdalduntze-prozesua baino indar gutxiagokoa da gaur egungo Euskal Herrian jende gehiena bizi den ingurune erdaldunduetan.

Egoera, esan beharrik ez dago, oso bestelakoa da arnaguneetan. Euskara sozialki nagusi den eremu horiek eraginkorrak dira jatorrizko euskaldunei euren euskalduntasunari eusten laguntzeko eta jatorriz erdaldunak diren hiztunak euskarara erakartzeko. Hala ere, atal enpirikoan ikusi ahal izan dugunez, euskarak arnaguneetan duen erakarpen- eta euste-indarra erdarak erdara nagusi den eremuetan duenaren azpitik azaltzen zaigu. Ez da harritzekoa, arnaguneetan ber-

³⁵¹ Honekin lotuta, interesgarria eta iradokitzailea iruditzen zaizkigu Fermin Etxegoienek plazaratu dituen gogoetak: hark esaten du hiztunen kantitateak, hizkuntza asko erabiltzeak berekin dakarrela hiztunen kualitatea (dentsitatea). Etxegoienen arabera, “gaztelera, frantsesa, ingelesa... egunero ehunka milioika biztanlek berreraikitzen dituzten indar mental erraldoiak dira, bere baitan milioika ideia eta kontzeptu mugiarazten dituztenak. Etengabe dago hori abian, ehunka milioika lagunek hizkuntzok etengabe jorratzen dituzte, eta honek sekulako dentsitatea ekartzen die jorratutako eremuiei.” (2004: 9) Hori horrela izanik, grabitatearen legeak hizkuntza dentsoen alde erakarriko lituzke hizkuntza gutxietako hiztunak.

tan ere erdara hizkuntza beharrezkoa baita hainbat mintzakiderekin eta hainbat egoeratan jarduteko; eta zer esanik ez, arnasguneetako biztanleei erdara beharrezkoa zaie arnagunetik kanpora jotzen dutenean.

Prozesu ezberdin horiek gertatzen dira, hortaz, Euskal Herriko eremu horietan. Eremu batzuek eta besteek zer-nolako pisua duten ikusita, Euskal Herriko noranzko orokorra askoz gertuago dago erdararen nagusitasunezko eremuetan gertatzen den dinamikatik euskara indartsu dagoen eremuetan ageri direnetatik baino. Horixe bera islatzen dute datu orokorrek: hiztunen bizialdian euskarak batez beste galdu egiten duela eta erdarak irabazi, bai gaitasunean eta bai erabileran.

Azken batean, hizkuntza-bilakaeran euskarak dituen galera orokorrek euskarak bizi duen minorizazio-egoera larriarekin dute zerikusi zuzena. Ez dirudi lan erraza, minorizazio horretatik irten ezean, hizkuntza-bilakaeran gertatzen diren galera horiei buelta ematea.

22.8.6 Hizkuntzen botere-desoreka; bide batezko erdalgintzaren indarra

Testuinguru demolinguistikoak erdarara hurbiltzeko/euskaratik urruntzeko egiten duen indar hori, bestalde, etengabe elikatzen da bizi dugun hizkuntzen arteko egiturazko botere-desoreka egoeran (Joly eta Uranga, 2010: 194). Orokorrean, gaztelania/frantsesa hizkuntza *osoak* (Boix eta Vila, 1998: 141) dira Euskal Herrian, gizarteko zeregin eta funtzio guztiak (Sánchez Carrión, 1991) hizkuntza horretan egiteko modua ematen dutenak; euskara ez da hizkuntza *osoa*. Bi hizkuntzen arteko botere-desoreka ez da atzo goizeko kontua eta sistema oso bat dago desoreka hori iraunaraziz eta birsortuz. Horren eragina agerikoa da euskal hitzunenengan (Zalbide, 2004: 11):

Hori da kontua, itsurik itsuenak ere azkar asko antzematen duena. Euskara hutsarekin jai duzula. Erdaraz ondo jakin behar duela euskaldunak, bizitzan aurrera (gizarte mailan gora) egin nahi badu. Eta isuri horrek, jakina, etengabe erdal itsasora eramaten du euskaldun jendea: demografia aldetik, gizarte aldetik eta kultura aldetik.

Ez da gure asmoa sistema hori osorik deskribatzea, baina zertzelada orokor batzuk emango ditugu. Frantsesa Iparraldean eta Gaztelania Hegoaldean estatu baten babesa duten hizkuntza ofizialak dira, eta euskarak, aldiz, ez du legezko inolako estatusik Euskal Herriko lurralde zabaletan, eta legezko koofizialitate-estatusa duen eremuetan ere bigarren mailako hizkuntza da gaztelaniaren atzean (Urrutia, 2021; Ruiz, 2022). Lege-babes erabatekorik ez izateaz gain, botere ekonomiko, politiko eta kulturalaren zein erreferente sozial nagusien hizkun-

tza nagusia gaztelania/frantsesa da³⁵². Hezkuntzaren alorra salbuespen partzial garrantzitsua da Euskal Herriko hainbat ikasmaila eta lurralde eremutan, baina gizartearen gainerako alor adierazgarri gehienetan desoreka handia dago erdararen alde. Administrazio publikoan lanpostu bat lortzeko, adibidez, gaztelania Hegoaldean eta frantsesa Iparraldean nahitaezko hizkuntzak dira beti; euskara, aldiz, lurralde-eremu batzuetako lanpostu batzuetarako da bakarrik beharrezko. Adibideen zerrenda nahi adina luzatu daiteke. Administrazioan edo zerbitzuen alorrean erdaraz egoki artatuko zaituzte beti, euskaraz batzuetan bakarrik. He-dabideen eta kultur eskaintzan ere izugarria da erdaren aldeko eta euskararen aurkako desoreka...³⁵³ Adibideak besterik ez dira, baina irudikatzen duten erdararen aldeko “diskriminazio positiboarekin”, demolinguistikoki indartsu dagoen hizkuntzaren alde eta ahul dagoenaren aurka egiten den bultzada sistematikorekin, ez dirudi erraza hizkuntza-bilakaeran euskararen aldeko noranzkoan joango diren ibilbideak bultzatzea eta euskaratik erdarara joango direnak sai-hestea.

Mikel Zalbideri irakurri diogu “berariazko” eta “bide batezko” euskalgintzaren artean bereizten; eta azaldu izan du batzuetan euskararen alde *nahita, propio* egiten den lana bezain onuragarria dela “nahi gabe”, “berez” egin izan dena. Horrekin batera, Zalbidek argitzen duenez, “hizkuntza eta kultura nagusien aldeko plangintza eta jarduna bide batezkoa izan ohi da maiz asko” (2007a: 881). Horixe da, zalantza gabe, gure egoera: gaztelania/frantsesa indartzearen alde, gehienetan “bide batez”, baliabide eraginkor erraldoiak erabiltzen direla Euskal Herrian, Espainia-Frantzietan eta mundu zabalean. Eta horren aurrean, eragin ahulekoak gertatzen direla gure eguneroko errealitate soziala finkatzerakoan “berariazko” zein “bide batezko” euskalgintza sozial zein instituzionaletik egiten diren ahaleginak.

Horrek guztiak, berez egitatezko alderdi guztietan demolinguistikoki dagoen desoreka izugarria elikatu, iraunarazi eta hainbat alderditan indartu egiten du. Aztertzen ari garen ardatzera itzulita, horrek guztiak erdararen aldeko eta euskararen aurkako bilakaera-prozesuak bultzatzen ditu.

³⁵² Testuinguru orokor hori, eta horrek hitzunen portaeretan duen eragina, bat etorriko litzateke Txepetxek (Sánchez Carrión, 1991) “diglosia glotofagikoa” izenpean azaltzen duen egoerarekin.

³⁵³ Horren inguruko adibide bakar bat besterik ez dugu jarriko: berriki, Administrazioan Euskaraz taldeak egindako neurketa baten arabera, EAEko telebista publikoak 2022ko maiatza eta irailko lehen astea bitartean helduentzako 130 film eskaini zituen gaztelaniaz ETB2 katean eta bat bakarra ere ez euskaraz ETB1 katean (Urkizu, 2022). Jakin izan dugunez, ondorengo hilabeteetan eman izan dira filmen batzuk euskaraz ETB1en, baina 10 eta 1eko proportzioan gutxi gorabehera ETB2n erdaraz emandakoekin alderatuta. Esan beharrik ez dago gainerako Espainiako eta Frantziako telebista publikoek eskainitako film guztiak direla gaztelaniaz/frantsesez, eta baita telebista pribatu ia guztietakoak ere.

22.9 Sintesia eta azken gogoetak

22.9.1 Euskararen egungo egoera soziala eta azken hamarkadetako bilakaera: *sintesi-ikuspegia*

Euskararen minorizazio-prozesuan bereziki bortitzak izan ziren XX. mendeko lehen bi herenak, eta areagotu egin zuen euskal hiztun-komunitateari lehenagotik ere gainera zetorkion patua: desagertzeko bidean zihoan ezinbestean. Zorionez, joera-aldaketa bat gertatu zen 60-70eko hamarraldietan, biziberri-tze-prozesu bat jarri zen abian, eta hein batean geldiarazi egin zen joera hura: horri esker jarraitzen dugu euskaldunok bizirik komunitate gisa. Alabaina, gaur egun ere minorizazio-egoera gorria pairatzen jarraitzen dugu; teoria soziolinguistikoa hizkuntza-komunitate baten egoera zertan den neurtzeko darabiltzan alderdi garrantzitsuenak gurean nola diren aztertuta heltzen gara ondorio horretara. Alderdi horiei erreparatuta, gure lurraldean ditugun hizkuntzen arteko aldea handia da, euskararen kaltetan betiere. Desoreka hori agerikoa da hizkuntzaren erabileran, non erdaraz (gaztelaniaz/frantsesez) egiten diren 7 elkarrizketa bakoitzeko bat bakarra egiten den euskaraz³⁵⁴. Egoera ez da hobe hizkuntza-gaitasunari erreparatuta: hiztunen artean, % 7,4 baino ez dira euskaraz hobeto moldatzen direnak gaztelaniaz/frantsesez baino, eta, aldiz, hiztunen % 84,2 hobeto moldatzen dira bi hizkuntza horietako batean. Ez hori bakarrik. Horien arteko gehiengo handi bat elebakarra da, eta erdaraz bakar-bakarrik mintzatzen da.

Argazkia osatzeko, funtsezkoak diren beste bi alderdi ere aintzat hartu beharra dago: alde batetik, gaztelania/frantsesak nagusitasun ia erabatekoa dute lurraldean (eta, ondorioz, baita hiztunen eguneroko bizitzako testuinguruetan ere), eta badiren arren euskara hegemonikoa den gune batzuk, biztanle gutxikoak gehien-gehienak, gaztelania/frantsesa guztiz nagusi dira, oro har, lurraldean. Eta bestetik, nabarmendu beharra dago hizkuntza-bilakaera prozesuek ere noranzko horretan egiten dutela indarra: jatorriz euskaldunak diren hiztunak eralduntzeko joera handiagoa da jatorriz gaztelaniadunak/frantsesdunak direnak euskalduntzekoa baino. Joera hori antzeman dugu bai gaitasunezko hizkuntza-bilakaera aztertuta eta baita erabilerazkoa kontuan hartuta ere. Bistan da, beraz, hizkuntzek lurraldearen gainean ageri duten hegemoniak eta hizkuntza-bilakaera prozesuek mesede egiten diotela erdarari, eta kalte euskarari. Ez da ahaztu behar, gainera, testuinguru orokorrak ere (hala nola sistema juridiko, politiko, ekonomiko eta komunikatiboak), salbuespenekin eta izaera kontraesankorra izan dezaketen prozesuekin, orokorrean lagundu egiten duela hizkuntza mendera-

³⁵⁴ Kaleko erabileraren araberako datuetan oinarritutako kalkulua (Altuna *et al.*, 2022).

tzailleak nagusitasun hori areagotu dezan (gaztelaniak Hegoaldean eta frantsesak Iparraldean), hizkuntza gutxituaren kaltetan (euskara Euskal Herri osoan).

Euskararen komunitateak baditu, dena den, indargune batzuk, eta horiek eusten diote bizirik. Herritarrek euskararen aldeko atxikimendua ageri dute beren iritzietan, eta erabili ere gehiago egiten dute espero izatekoa zena baino: euskaraz hobeto moldatzen diren hiztunak hizkuntzarekiko leialak dira gaur egun. Eta erdaraz hobeto moldatzen diren elebidunek ere erabiltzen dute euskara aukera- eta erosotasun-irizpideek aginduko luketena baino gehiago. Belaunaldi berriak sozializatzeko prozesuekin zerikusia duten jokabideak ere indargune ditugu, eta horiei esker, gaur egun belaunaldi berriak euskaldunagoak dira bai gaitasunean eta baita erabileran ere beren gurasoenak baino, nahiz eta erdararen nagusitasunak argia izaten jarraitzen duen horien artean ere.

Bere gorabehera guztiekin, euskararen komunitateak bizirik jarraitzen du, indartzera eta ahultzera bultzatzen duten aldi bereko joera kontraesankorrekin. Guk zehatzago aztertu dugun epealdian, 1991-2021 tartean, aldi berean gertatu dira bai euskaren kaltetan gertatzen diren ordezkatzeko-dinamikak eta baita hizkuntzaren jarraipena eta indarberritzea dakarten dinamikak ere.

Arreta azken 25-30 urteotako bilakaeran jarrita, aztertu ditugun datu guztiek ez dute joera bera erakusten:

- Ardatz batzuetan aurrerakada erakusten dute datuek: hizkuntza-gaitasunaren kasua da. Igo egin dira euskara ulertzen eta hitz egiten dakitenen kopuruak, nahiz eta euskarazko nagusitasunezko hiztunen kopuruak ez diren igo eta kualitatiboki ahuldu direla pentsatzeko arrazoirik ere ez den falta. Aurrez aurreko harremanetako erabileran izandako bilakaera ere aldekoa izan da, ISLren arabera, alor formalari eragiten dioten eremuetan gehienbat. Bilakaera positiboa gertatu da, halaber, jarreretan: demolinguistikak alderdi subjektiboak lantzeko dituen mugez jakitun, gaiari buruz dauden datuek esaten dute euskararen aldeko jarrerak dituzten hiztunen multzoa handitu egin dela azken 25 urteotan eta txikitu aurkako jarrerak dituztenen multzoa.
- Aurrekoen kontrastean, arnaguneek ahultzen jarraitu dute azken urteotan, 2001etik aurrera bereziki. Eta horrekin batera, gaitasunez eta erabileraz trinkoa zen “betiko euskaldun” izateko modu bat ere ari da atzera egiten. Atzera egin du, halaber, indar handiz gainera, telebistaren kontsumoan euskarak duen pisuak.

- Landu ditugun adierazleen hirugarren multzo batean, azkenik, aztertu dugun 25-30 urteetako epealdi osoa hartuta aurrera egin bada ere, bialdi ikusten dira datuetan: gorako joera ez oso indartsua baina argia 1991tik 2001 eta 2006 ingurura, eta igoeraren etetea edo beherako joera hortik aurrera. Joera hori aurkitu dugu etxeko transmisioaren adierazletzat jo dezakegun haur txikien lehen hizkuntzaren barruan euskarak izan duen pisuaren bilakaeran eta kaleko erabilera behatuaren bilakaeran.

Joera horiek denak aintzat hartuta, orokorrean, Euskal Herria bere osotasunean hartuta eta datu demolinguistikoetan oinarrituta, zaila egiten da euskarak aurrera indartsu egin duela esatea edo atzeraka indartsu egin duela esatea. Gauzak aldatu dira, bai, eta alderdi batzuetan hobeto gaude duela 30 urte baino eta besteetan okerrago; eta horrek bilakaeraren irakurketa teoriko ezberdinak egitera eraman gaitzake. Nolanahi ere, balantze orokor bat eginez gero, eta euskararen bizi-indarraren edo osasun orokorraren bilakaera ebaluatu beharko balitz, ez da erabateko aldaketarik gertatu: minorizazio-egoera gorrian zegoen euskara 1991n eta minorizazio-egoera gorrian jarraitzen du egun. Eta azken 15-20 urteetako datuetan ikusten denez, egoerak egonkortzera egin duela dirudi, adierazle batzuetan joera hobeak eta besteetan kaskarragoak ageri direla, ez oso nabarmenak hala ere.

22.9.2 Zazpi gogoeta, azken 30-60 urteotako bilakaera baloratzen eta aurrera begira jartzen laguntzeko

Lehen gogoeta (balorazio moduan I): Mundu mailako hizkuntzen joerak ezagututa, asko lortu da. Ia segurua zen heriotza saihestu dugu (oraingoz behintzat).

Izan den bilakaera hori, azken 20 urteoi buruzkoa gehienbat, ahula irudituko zaio hainbati, bilakaera-joera orokor hobe espero zitekeelakoan. Bestelakoa da gure ikuspegia. Datu hauek interpretatzeko lehen ezinbesteko markoa, atal teorikoan azaldutakoa da: hizkuntza gutxituen joera orokorra mundu mailan eta Europan atzera egitea da. Ildo horretan, eta nahiz eta tamalez gai hauek sistematikoki lantzen dituen nazioarteko demolinguistikazko iturririk ez egon, erratzeko arrisku handirik gabe esan dezakegu salbuespena garela munduko hizkuntza gutxituen testuinguruan. Sakon hondoratzen ez jarraitzea eta hizkuntzak duen nagusitasun sozialari nola hala eustea salbuespena baita gaur egungo munduan.

Gure komunitateak 1960 edo 1970 inguruan zuen minorizazio-egoera larria kontuan hartuta, minorizazio horretan sakontzeko joera agerikoa zela jakinda eta garai hartan eskura zituen bitarteko juridiko-politiko-ekonomiko-sozialak izu-

garri urriak zirela aintzat hartuta, normalena, *naturalena*, gutxiagotze-prozesuak sakontzen jarraitzea izango zen, 1906 eta 1971 bitarterako landu ditugun datuek erakusten zuten goitik beherako aldapan behera jarraitzea, hondora (hizkuntzaren heriotzara) gero eta argiago gerturatuz. Eta *berez* tokatzen zen jokaleku hori saihestea lortu da azken 60 urteotako ahaleginarekin. Ez da lorpen txikia.

Baten batek galde dezake: nola da posible euskararen aldeko hainbeste ahalegin eta lan eginda, hain fruitu gutxi jasotzea? Zergatik ez du gehiago aurreratu euskarak? Abiapuntuko minorizazio-egoera larrian eta minorizazio horretara bultzatzen eta birsortzen duten faktore indartsuetan dago erantzuna. Indar eta bitarteko ugari jarri dira euskararen indarberitzearen alde azken 60 urteetan, horretan ez dago zalantzarik. Baina ahalegin hori beherantz datozen eskailera mekaniko batzuetan gorantz egitea bezala izan da. Hizkuntza menderatzaileen nagusitasun demolinguistikoak berezkoa du hiztunak bereganatzeko presioa egiteko gaitasuna, eta hori gutxi balitz bezala, gaitasun hori areagotu egiten da hizkuntza horiek eremu juridiko-politiko-ekonomiko-sozial-mediatiko-kulturaletik jasotzen dituzten abantaila eta babesa dela medio. Euskalduntzearen alde egindako ahaleginaren zati handi bat gaztelaniaren/frantsesaren erakarpen-indar edo presioari aurre egin nahian *xabutu* dugu.

Euskararen alde egin diren ahalegin handi horiek balio izan zuten, lehen-biziko fase batean (1960-2001 aldia hartuko luke), ez bakarrik presio erdaltzale hori berdintzeko, baita ordu arteko ordezkatzeko-joera iraultzeko ere, eta gai izan zen hizkuntza biziberritzeko prozesu bat abian jartzeko. Aldi horretan, eskailera mekanikoak kontrako noranzkoa zekarren baino abiadura handiagoz ibiltzea lortu zuen euskal komunitateak. XXI. mendeko datuak aztertuta, ordea, badirudi azken 20 urte hauetan hizkuntzaren alde egin duen lanak balio izan duela erdaren erakarpen-/inposizio-indarrari aurre egin eta egoera berdintzeko, baina ez euskalduntzean aurrera egiteko.

Bigarren gogoeta (balorazio moduan II): bilakaeraren irakurketa ez da berbera ikuspegi teorikoaren arabera; Fishman-en ikuspegitik ezkorragoa da balorazioa, minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegitik baikorragoa.

Atal teorikoan aurkeztu ditugun bi ikuspegi nagusietara jota, ez litzateke balorazio berdina egingo aztertu ditugun datuak Fishmanen ikuspegi teorikotik edo minorizazioaren soziolinguistikarenetik eginez gero. Azken 30 urteotako bilakaera-joeren balorazioak kutsu negatiboagoa hartzen du Fishmanen ikuspegiaren oinarrituz gero, eta positiboagoa minorizazioaren soziolinguistikan oinarrituta. Izan ere, Fishmanen iritziz funtsezkoak diren honako hiru alderdi eta prozesu hauek oro har ez dute bilakaera positiborik izan azken urteotan: lehenik, 1971-1996 bitarteko goranzko joera etenda, haur txikiekiko etxeko transmisioan euskarak duen pisuan ez da aurreratu azken 25 urteotan. Bigarrenik, iturri

batzuen eta besteen artean aldeak dauden arren, badirudi alor informaletako erabileran euskarak duen pisua igo egin dela apur bat epealdi osoa aztertuta baina ez hainbeste azken 10-20 urteei erreparatuta. Hirugarren eta azkenik, hizkuntza gutxituak behar dituen “physical breathing space” edo arnaseguneak, 1991 inguruan euskarak dagoeneko hain urri zituenak, are gehiago gutxitu eta ahuldu dira 1991-2021 bitartean. Horrenbestez, bada, Fishmanen ikuspegiaren oinarri-oinarrizko diren alderdi horietan azken hiru hamarkadetako balantzea ez da oso ona.

Argazki baikorragoa eraiki daiteke datuak minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegi teorikoan oinarrituta, ikuspegi horretan, Fishmanen ikuspegi alderdi horiek kontuan hartuta ere, beste batzuei garrantzi handiagoa ematen zaielako eta horietan bilakaera positiboagoa izan delako. Horrela, ikuspegi horretan funtsezkoa da hezkuntza-alorrean eta administrazioan hizkuntza gutxitua sendotzea. Garrantzitsua da, halaber, alor ekonomikoan, eremu formaletan, hizkuntzari estatusa eta prestigioa emango dioten alderdietan aurreratzea. Aurrerako urrats argiak egin dira alor horietan, EAEn eta Nafarroako iparraldean gehienbat. Aldaketa positiboak hezkuntzaren alorrean gertatu dira bereziki, baina baita administrazioan, merkataritzan eta lan munduan ere, ISLko erabileraren datuen bilakaerak erakusten duten bezala. Are gehiago, ez nahi bezainbeste, baina alor horietan aurreratu da beste guztietan baino gehiago. Horrela, azken 30 urteotako bilakaeraren balorazio baikorragoa egin daiteke minorizazioaren soziolinguistikaren ikuspegiatik Fishmanen ikuspegiaren oinarrituta baino.

Hirugarren gogoeta (balorazio moduan III): zer erein, hura jaso. Euskararen aldeko lan handiagoa egin den alor eta lurralde- zein gizarte-eremuetan gehiago aurreratu da gainerakoetan baino.

Lehenengo gogoetan esan dugu gutxitze-prozesuan sakontzen jarraitu ez duen salbuespenetako bat garena hizkuntza gutxituen artean. Hori horrela izan bada, beste hiztun komunitate gehienengatik bereizten gaituzten bi ezaugarriengatik dela pentsa daiteke. Hizkuntzari diogun atxikimenduarengatik batetik, eta horri lotuta, hizkuntzaren biziberritzearen alde gure komunitateak egin duen ahalegin eskergagatik bestetik. Banakako euskaldun eta euskaltzaleen ahaleginik gabe, euskalgintza antolatuaren bultzada eta jarduna kontuan hartu gabe, erakunde batzuetatik euskararen alde egin diren politikak izan ez balira, gutxitze-prozesuak argi eta sendo asko jarraituko zuen ezbairik gabe, erdaldun elebarraren multzoak handitu egingo ziren eta euskaldunenak jaitsi, erabilerak ere sendo egingo zukeen atzera, transmisio-prozesuetan euskarak duen pisua are gehiago txikitu izango zatekeen, eta abar.

Lana egiteak fruituak eman ditu; ondorio horretara iristen gara gurean egin den lana eta lortu diren emaitzak mundu mailako testuinguruan kokatuta. Eta ondorio horretara iristen gara, halaber, gurean gertatu diren aurrera-atzerako

joerak, ordezkapen- eta indarberritze-joerak zein lurraldetan, zein eremutan eta zein alor sozialetan gertatu diren ikertuta. Gutxienez, honako hiru funtsezko alderdian.

- **Lurraldeari dagokionez**, aztertu ditugun adierazle gehienetan pautu argi bat antzematen da administrazio-eremuka: EAEn izan da bilakaera-joerarik onena, Nafarroan ondoren eta Iparraldean okerrena. Agerikoa da hurrenkera hori bat datorrela bai euskaltzaletasunak eremu batzuetan eta besteetan izan dezakeen indarrarekin eta baita euskarak han eta hemen duen lege-basearekin eta erakunde publikoek hizkuntzaren alorrean egin dituzten politikekin ere.
- **Erabilera-eremuei dagokienez** ere gauza bera esan dezakegu. Azken hamarkadetan zer-nolako erabilera-eremuetan eta zer-nolako alorretan aurreratu den gehien begiratzen badugu, argi ikus daiteke bat datozela azken hamarkadetan lehentasunez landu zituen alderdiekin (Zalbide, 2019b: 178). Joan den mendeko 60ko hamarkada inguruan piztu zen loraldiak, ez kontraesanik gabe, baina euskara “noranahikoa” egitea izan zuen iparrorratz, euskara tradizioaren mundutik, baserri- eta eliza-girotik beste eremu hiritar eta modernoagoetara zabaltzea. Horrela, lehentasunez landu zituen ildoen helburua izan zen euskarak “goi mailako” funtzioetarako urratsak egin zitzala: euskara batuaren sorrera, murgiltzean oinarritutako hezkuntza euskalduna, helduen euskalduntzea eta alfabetatzea, hedabideak eta administrazioa... Ezin esan garai hartako euskaltzaleen ametsak guztiz bete direnik, baina agerikoa da lehentasuntzat jotako alor horietan egin direla aurrerapausorik argienak, landu ditugun datuek erakutsi duten bezala.
- **Belaunaldika** izan den bilakaera aztertuta ere ondorio bertsura iristen gara. Euskararen aldeko mugimenduak urte guztiotan argi izan duen irizpide bat izan da, teoria soziolinguistikoarekin eta zentzuarekin bat eginez, belaunaldi berrien euskalduntzeari ematea lehentasuna. Horren arabera egindako lanak ere izan ditu bere ondorio argiak, lehenago ere ikusi dugun bezala. Horrela, belaunaldi berrietan indarberritze-zantzu argiak erakusten dituzte datuek: epealdiaren hasiera eta amaierako datuak alderatuta, badirudi gure haur eta gazteen artean modu ohargarrian aurreratu dela, bai hizkuntza-gaitasunean eta baita erabileran ere, nahiz eta erabilerari buruzko azken urteetako datu batzuek (ez guztiek) geldialdi edo atzerakada txiki baten berri ematen diguten. Nolanahi ere, zalantzarik ez dago azken 60 urteotan belaunaldi berrien euskalduntzearen alde egin den apustu irmoak emaitzak eman dituela: aztertu ditugun errealitate eta joera guztien

artean itxaropenerako bidea gehien ireki dezakeena da, hain justu, belaunaldi berrietan gertatu den aldaketa positiboa.

Laugarren gogoeta (aurrera begira I): egin den lanarekin emaitza hori izan bada, orain artekoa baino ahalegin handiagoa egin beharko da hizkuntza indarberritzeko prozesuan aurrera egitekotan. Are gehiago, etorkizunean baldintzak zaildu egin daitezkeela kontuan hartuta.

Azken hogeitun urteotan euskararen indarberritzearen alde egin den lan bolumenarekin indarberritze-prozesuan aurrerabide argirik lortu ez bada, agerikoa da bide horretan aurrera egin nahi izanez gero, nahitaezkoa izango dela orain arte baino lan gehiago egitea, eraginkorragoak izatea, bitarteko gehiago jartzea, ahalegin handiagoa egitea... Azken batean, eta gauzak sinplifikatuz, azken urteotan euskalduntzearen alde erretako energia eta indar gehienak aurkako norabidean datorren eskailera mekaniko indartsuaren eragina berdintzen joan zaizkigu, eta aurrera egin nahi izatekotan, eskailerak goitik behera dakarren abiadura gainditu egin beharko dugu guk behetik gora egiten dugun ahaleginaren abiadurarekin. Epe luzeko ikuspegiz, aukera inteligentegoa dirudi eskaileraren abiadura gaindituko duen aldi bateko esprinta jotzea, eta ez eskaileraren kontrako abiadura aldeko indarrarekin berdindu eta “toki berean” ez aurrera ez atzera gelditzea *betiko*, ahaleginak eginez baina askorik aurreratu gabe, eta beti beldurrez goitik behera datorren eskailerak noraino estutuko gaituen.

Azkartu behar hori, ahalegin euskaltzalea areagotu behar hori, are premiazkoagoa izango da, gainera, abian diren eta errealtate soziolinguistikoa errotik baldintzatu(ko) duten hainbat prozesuk eraginda, atzera egiten hasi nahi ez badugu. Ugariak eta indartsuak izan baitaitezke hurrengo hamarkadetan errealtate soziolinguistikoa eraginez sortu daitezkeen prozesuak, eta ez, bereziki, euskararen mesedetan. Demografia aldetik, azken hamarkadotako jaiotzen jaiotsiera izugarriak, urtez urte areagotzen ari denak, ez du erraztuko indarberritze-prozesua; prozesu hori neurri handi batean belaunaldi berri euskaldunagoek belaunaldi zaharrago eta erdaldunagoak ordezkatzean oinarritzen den heinean. Arazo handia dugu hor indarberritzearen ikuspegitik. Hurrengo urteotan gertatu ahal diren migrazio-mugimenduei buruz, Xabier Aierdi soziologoak dio (2022) hurrengo hiru hamarkadetan 400.000 etorkin “atzerritar”³⁵⁵ beharko direla EAEn, eta haren aurreikuspenen arabera, datozen urteotan 20.000-25.000 etorriko direla urteko, Latinoamerikatik horietako asko. Esan beharrik ez dago Aierdiren aurreikuspenak beteko balira eta etorkin horien balizko hizkuntza-profila nolakoa den jakinda (euskaldunik ez, gaztelaniadunak ugari), mugimendu horiek aldaketa handiak ekarriko lituzketela gure errealtate soziolinguis-

³⁵⁵ Espainiatik kanpoko etorkinak.

tikoan: euskara dakitenen proportzioak eta euskararen erabilerak behera egingo lukete nabarmen, gazte-helduen multzoan bereziki; eta horrekin batera, pentsa daiteke transmisio-hizkuntzan euskarak duen pisuak ere behera egingo lukeela modu ohargarrian. Euskararen pisu soziala ahultzea ekarri dezake, halaber, aldaketa klimatikoak eraginda, egun Mediterraneora bideratzen den turismoaren zati gero eta ugariagoa Kantauri itsasertzeko herrietara bideratzeak. Demografia alorrean bezala, aldaketa-joera indartsuak daude abian mundu globalizatuan ekonomiaren, teknologiaren, sare sozialen eta kultur kontsumoaren alorretan, besteak beste. Xehetasunetan sartu gabe, baina ez dirudi aldaketa-prozesu horietako gehienek mesederik egingo dietenik gurea bezalako hizkuntza gutxituei, mundu mailan hiztun-komunitateak gero eta elkarreragin handiagoan egongo direla eta gero eta aldakorragoak izango direla aurreikusten den honetan (Darquennes *et al.*, 2019: 9).

Horrela, bada, faktore ugariaren eskutik, lehenago ere kontrako norabidean datorren eskailerak dakarren goitik beherako abiadura azkartu egingo dela (azkartzen hasia dagoela) aurreikus daiteke. Azkartze hori orekatuko duen neurriko (neurri ez txikiko) esku-hartzea egin ezean, atzera egingo du euskarak, eta egun bizi duen minorizazio-egoera larria are gehiago larriagotuko da.

Bosgarren gogoeta (aurrera begira II): arnaguneekin batera, hiztun trinkoenak ere ahultzen ari dira, eta hori guztia lehen mailako arazoa da.

Gogoeta honetan, arnaguneek izan duten bilakaera negatiboa harremanetan jarri nahi dugu lanean aipatu ditugun beste bi fenomenorekin: euskal hiztun trinkoenen gaitasunean izan den bilakaera eta etxeko transmisioan gertatu dena³⁵⁶. Haur txikien lehen hizkuntzaren bilakaeraz aritu gara lehenago. Hiztunen gaitasunari dagokionez, euskal nagusitasunezko hiztunen ahultzea aipa dezakegu, euskaraz erdaraz baino errazago egiten dutela aitortzen duten horiena. Horrela, hiztun guztien artean osatzen duten ehunekoetan 1991 eta 2016 bitartean aldaketa handirik gertatu ez den arren, multzo hori kualitatiboki ahuldu egin dela pentsatzera garamatzate datu batzuek: batetik, ISLren arabera, euska-

³⁵⁶ Bi joera horiekin zerikusia du, halaber, Mikel Zalbidek, erabileraren bilakaerari buruz ari dela, aipatzen duen beste fenomeno honek ere (2016: 63): “etxe-giroko euskal jarduera trinkoa, menderik mende eta belanez belaan euskararen transmisio naturalaren abiaburu eta oinarri izandakoa, bere buruari ozta-ozta eusten edota nabarmen ahultzen ari da oro har”. 1991-2011 bitarteko ISLko datuak aztertuta iristen zen Zalbide ondorio horretara. Guk, 2016 arteko erabileraren datuak xehe aztertuta, berretsi egin dezakegu ikuspegi hori. Zehazki, 2006tik aurrera jaitsi egin da etxean, bikotekidearekin, neba-arrebekin edo lagunekin beti edo ia beti euskaraz aritzen zirenen proportzioa, eta gora egin du mintzakide horiekin bietara aritzeko ohiturak, batzuetan euskaraz eta besteetan erdaraz. Jaitsiera horiek ez dira oso handiak eta ikusi egin beharko da 2021eko inkestak joera horiek berresten dituen edo ez. Joera berretsiko balitz, euskararen gune trinkoena ahultzen ari delako beste sintoma adierazgarri bat gehiago izango litzateke.

raren nahitaezko hiztunen multzoa, euskaldun elebakar eta hartzaileena, txikitu egin zen 1991-2001 bitartean (ez dago datu berriagorik). Bestetik, euskaraz errazago egiten duten hiztunen barne-osaera nolakoa den ikusita ere, agerikoa da nagusitasun horri lotu ohi zaizkion bestelako faktoreetan (testuinguru demolinguitikoa eta lehen hizkuntza) trinkoagoa zela 1991ko euskal nagusitasunezko hiztuna oraingoa baino³⁵⁷. Aipatu ditugun hiru fenomenoak, beraz, arnaguneak ahultzea, euskal nagusitasunezko hiztunak kualitatiboki ahultzea eta haur txikien lehen hizkuntzan euskarak duen pisuaren hazkunde-prozesua etetea, hirurak eskutik eta elkar elikatuz datoz³⁵⁸.

Ondorio nabarmenak ditu joera hirukoitz horrek indarberritzearen ikuspegitik: hizkuntzaren hiztun kualifikatuenak eraginkorki ekoizten dituen eta euskararen erabilera errazen bultzatzen duten inguruneak gutxitzea ez da garrantzirik gabeko joera minorizazio gorrian dagoen hizkuntza-komunitatearentzat. Hizkuntza gutxitua familia eta ingurune hurbil trinkoan ikasi eta hobekien eta gehien erabiltzen duten “hiztun natibo” horien urritzea, hizkuntza gutxituen ahultzearekin lotu izan da literatura soziolinguitikoan, eta are heriotzara dararmaten prozesuaren azken faseekin (Hagège, 2001: 78):

Se puede decir pues que una lengua se extingue cuando ya no tiene *hablantes nativos*, utilizadores que la aprendan desde el principio de su vida en el medio familiar y social, y a los que este aprendizaje confiere lo que se puede llamar una *competencia nativa*; esta última se define como un conocimiento completo y una capacidad de uso espontáneo, que hacen de la lengua en cuestión un instrumento de comunicación propio en todas las circunstancias de la vida diaria. En tal perspectiva, una lengua viva será definida como la de una comunidad que renueva sus hablantes nativos; y una lengua muerta, (...) será la de una comunidad en la que la competencia nativa ha desaparecido totalmente, en la medida en que los hablantes nativos sólo han transmitido imperfectamente su saber, y los descendientes transmiten a su vez una aptitud cada vez más débil para hablar y comprender el idioma del grupo

Arnaguneen ahultzeak, bestalde, ondorio handiak ekar ditzake arnaguneetako bertako errealitatean ez ezik, baita arnagune ez diren eremuetako dinamika soziolinguitikoan ere. Guk dakigula, oraindik ez da sistematikoki aztertu arnaguneetan sortu eta hazi ondoren, bizitzera edo lanera ingurune erdaldu-

³⁵⁷ Trinkotasun-galera horrekin zerikusi estua izango duela pentsa daiteke hainbat autorek modu batean edo bestean aipatzen duten arazoak, hots, egungo hiztunek, gazteek bereziki, adierazkortasun eta jatortasun aldetik izan duten higaduraren fenomenoak eta alor informal-intimoan euskaraz aritzeko duten trebezia faltak eta, horrekin guztiarekin lotuta, egun egiten den euskararen kalitatearen inguruko kezkak (Garate, 2000; Zuazo, 2000; Salaburu, 2002; Zalbide, 2010; Hualde, 2015; Garzia, 2018; Seguro, 2020).

³⁵⁸ Hiru joera horiek zerikusia dute Euromosaic-en eredu teorikoan aipatzen den *hizkuntza ugaltzearen* prozesuarekin (Williams *et al.*, 1997: 147-148).

nagoetara joandako hitzunek zer-nolako zeregina jokatu duten ingurune berri horietako euskararen indarberritzean. Hipotesi gisa esango genuke ingurune euskaldunagoetatik etorritako hitzun ez gutxik zeregin garrantzitsua jokatu dutela ingurune berri horietan, bai irakasle lanetan arituz, bai euskararen aldeko mugimenduan parte aktiboa hartuz eta baita ingurune horietako harreman-sareetan euskarari tinko eusten dioten hitzun bihurtuz, ingurune berrietako hitzun berrien euskalduntze-prozesuetako bidaide eta solaskide garrantzitsu izateraino. Ikuspegi horretatik, egungo joeretan sakonduz arnaguneek desagertzera joko balute, euskararen gune trinko horien heriotzak ondorio ohargarriak izan litzake gainerako eremuetan ere, eremu horiek indarberritzeko osagai garrantzitsu hori desagertu egingo litzatekeen neurrian.

Hitzun-komunitate osoan duen eraginagatik, arnaguneen galera-prozesuak lotura zuzena du lehenago eskailera mekanikoen metaforarekin azaldu dugunarekin: arnaguneak urritzearekin batera, eskailera mekanikoak aldeko noranzkoan dituen hitzunen multzoa urritzen ari da, euren euskalduntasuna lantzeko korronea alde duten hitzunen multzoa alegia. Eta horrekin batera, eskailera aurkako noranzkoan izango duten hitzunen multzoa ariko litzateke handitzen, gero eta hitzun gehiagok izango baitute testuingurua aurka euskara ikasi edo euskaraz bizi nahi dutenean. Horixe izan da azken 20 urteotako joera eta, alde horretatik, euskara erabiltzeko baldintza zailetan aritzen diren gero eta hitzun gehiago ditu euskarak; eta euskaraz aritzera bultzatzen duten testuinguru naturaletan bizi diren gero eta hitzun gutxiago. Bilakaera-joera hori oso kezkarria da, arnaguneek agortzen jarraituz gero, komunitate osoaren ahaleginen ikuspegi ekonomiko batetik gero eta zailagoa/garestiagoa izango baita indarberritzean aurreratzea.

Ikuspegi laburrekoa litzateke indarberritze-prozesua banakako hitzunen euskalduntze huts gisa ulertzea (ez dakienak euskara ikastea, jakin baina erabiltzen ez duenak gehiago erabiltzea, eta abar...). Banakako dimentsio hori ere badu eta izan behar du, jakina, indarberritze-prozesuak. Baina, horretaz gain, testuinguru euskalduntzea/erdalduntzea ere arreta bereziz jarraitu beharreko alderdia da, banakoek testuinguru araberako portaerak izaten baitituzte. Eta oraindik bizirik gelditzen diren euskararen aldeko testuinguru makro urriak desagertzeak, arnaguneak alegia, ondorio nabariak izango lituzke indarberritzearen dinamika osoan. Castonguayk dioen bezala, lurraldean hitzunen kontzentrazioa izatea funtsezko alderdia da, eta alderdi horretan eragiten saiatzea aurrera begira komegni den estrategia bat izan daiteke, hizkuntzaren bizi-indarra areagotzeko orduan (2005: 22-23).

Gogoeta honen harira, uste dugu azken 60 urteotako euskararen aldeko ahaleginean ez zaiola behar adinako arretarik eskaini *betiko* hitzun osoak eta *betiko* ingurune trinkoak babesteari, sustatzeari eta zabaltzeari. Arreta gutxi jarri zaie ahoratzen den euskararen erdia ekoizten duten udalerrri euskaldunenei. Arreta

falta horrek badu zerikusirik, gure ustez, garai batean egon zitezkeen euskalduntze-aurreikuspen oso baikorrek (“gune erdaldunenak euskaldundu behar dira, ezinezkoa da herri euskaldunenetan atzera egitea”)³⁵⁹. Arrazoiak arrazoi, arnaguneen eta hiztun trinkoenen babesa eta sustapena ez dira lehentasunen artean egon ez errealitate soziolinguistikoa ikertzeko garaian, ez gogoetak egiteko unean eta ezta esku-hartzeen lehentasunak ezartzeko garaian ere. Azken urteetan, zorionez, arnaguneen gaiak garrantzia hartu du euskal soziolinguistikari eta euskalgintzaren gogoetari. Gu ere bat gatzoz bete-betean Mikel Zalbiderekin: hark esaten du arnaguneen gaiak “euskara indarberritzeko hizkuntza-plangintza ororentzat lehentasun biziko” izan behar duela (2019a: 12). Horrekin batera, lehentasunezkoa beharko luke, gure ustez, arnaguneetatik kanpora ere, euskal nagusitasunezko hiztun, familia, lagun talde eta era guztietako praktika-komunitate euskaldunak³⁶⁰ babesteko eta hedatzeko ahaleginak.

Seigarren gogoeta (aurrera begira III): euskarazko hizkuntza-gaitasun ahula izan eta nagusiki erdaraz bizi diren hiztun euskaltzaleen sorgin-gurpilaren inguruan.

Betiko hiztun multzo trinkoan izandako galerak orekatu egin dira hiztun mota berriekin. *Betiko* hiztun horren prototipoa irudikatuz, hauek izango lirarteke haren ezaugarriak: ingurune oso euskaldunean bizi da, euskara etxean jaso du, gaitasunezko euskarazko nagusitasuna du, sare hurbila euskaldunez osatua du eta erabilera handia egiten du. Ugaritu diren hiztun motak justu bestelako ezaugarrietakoak dira: ingurune erdaldunduenetan bizi direnak, euskara etxetik kanpo jaso dutenak, erdaraz errazago moldatzen direnak euskaraz baino (estilo informal intimoan ari direnean gehienbat), harreman-sarean euskaldunak eta erdaldunak proportzio ezberdinetan dituztenak, euskararen erabilera ez hain trinkoa egiten dutenak...³⁶¹

Esan bezala, bestelako ezaugarri horietako hiztunak asko ugaritu dira azken hamarkadotan, eta gaur egungo euskaldunaren batez besteko profila gehiago hurbiltzen da ezaugarri horietara “betikora” baino. Eta multzo horiek ugaritu diren maila berean ez bada ere, handitu egin da 1991 eta 2016 bitartean hiztun mota ez betiko horiek ekoizten duten euskararen zatia. Horren inguruko datuak eman ditugu atal enpirikoan. Guztiak errepikatu gabe, gogora dezagun erdaraz euskaraz baino errazago egiten duten hiztunek euskara guztiaren herena baino gehiago ekoitzi zutela 2016. urtean, % 35,2a, 25 urte lehenago ekoitzi zutena baino na-

³⁵⁹ Gaiaren inguruko ikuspegi baikor hori, herritarren sail zabaletan hedatua zegoena, argi islatzen da garaiko inkestean emaitzetan (Ruíz Olabuénaga eta Marañón, 1983: 136, 152).

³⁶⁰ Praktika-komunitateei buruz, ikus Altuna eta Hernández, 2021.

³⁶¹ Hiztun mota horren ugaritzeak zerikusia du oro har Euromosaic-ek *hizkuntza-ekoizpena* deitzen duen prozesuarekin (Williams *et al.*, 1997: 147-148).

barmen gehiago (% 29,0koa izan zen 1991n)³⁶². Ez dugu erreferentzia-punturik aurkitu nazioartean hiztun mota horren praktika eta ekarpena beste hizkuntza gutxituetakoenarekin alderatzeko. Hipotesi gisa, uste dugu handia dela erdaraz errazago egingo luketen hiztun horiek egindako ekarpen hori. Lorpen garrantzitsua da, indarberitzearen ikuspegitik, erdaraz hobeto moldatzen diren hiztunen jardunaren zati ohargarri hori euskaraz izatea, jatorrizko familiatik kanpo euskaldundutako hiztunen kasuan gehienbat. Lehenago ere esan dugun bezala, euskararen aldeko jarreraren eta hiztun-komunitatearen bizi-nahiaren adierazle argia da. Hiztun horien ekarpena nahitaezko osagaia da, zaindu eta bultzatu beharrekoa, minorizazio-egoera larrian dagoen gure hizkuntza indarberitzeotan.

Errealitate pozgarri horrek badu, ordea, bere ifrentzua. Erdaraz euskaraz baino errazago egiten duten hiztun horiek erdaraz aritzen dira nagusiki (gaztelaniaren/frantsesaren % 73,2 batez besteko erabilera aitortua aurrez aurreko harremanetan³⁶³); eta euskarari jardunaren % 26,8 “besterik” ez diote ematen. Euskarari ematen dioten zatia, gainera, txikitu egin da: % 31,8koa zen 1991. urtean. Nolanahi ere, epealdi osoan, eta txostenean jada azaldutako hainbat alderdi harremanetan jarrita, esan liteke hiztun mota estrategiko horrekin sorgin-gurpil izaera duen prozesu bat gertatzen eta birsortzen aritu dela, 46. Irudian ikus daitekeen bezala:

- Lehenengo koadroan hiztun mota horren abiapuntua laburtzen dugu: hobeto moldatzen dira erdaraz eta, beraz, erosotasunak erdarara bultzatzen ditu. Era berean, ordea, hiztun horien arteko multzo adierazgarri batek jarrera positiboa du euskararekiko, euskara indartzearen alde dago, eta bere bizitzan tokia egin nahi dio. Hiztun mota horrek, hortaz, tentsioa bizi du ezinbestean bere gaitasun objektiboaren eta bere amets-gogo subjektiboaren artean.
- Bigarren koadroan, euskara/erdara erabiltzeko dituen nahitaezkotasun eta aukeren egituraren errealitatea islatzen da. Bizitzako egoera askotan, nahitaez erdaraz egin beharko dute, mintzakideek euskaraz ez dakitelako. Kopuru zehatzik ematerik ez dugun arren, erdal elebidunek dituzten sareak kontuan hartuta, euren aurrez aurreko

³⁶² ISL-601 adierazlearen emaitzak dira; bertan, erdal elebidunek eta nagusitasunik gabe elebidunen parte proportzionalak aurrez aurreko harremanetan zenbat euskara ekoitzi duten kalkulatu da (ikus atal metodologikoko 11.6 puntua).

³⁶³ Kopuru horiek erdal elebidunen aurrez aurreko harremani buruzko A motako ISL-404 adierazle sintetikoaren emaitzak dira.

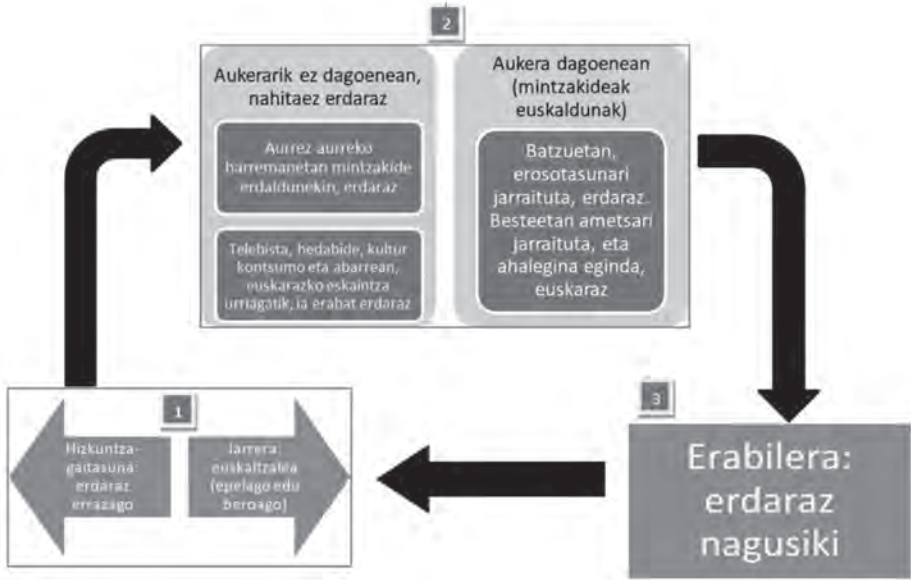
harremanen erdia baino gehiago erdaraz izango dira nahitaez³⁶⁴. Hedabideen, ikus entzunezkoen eta kultur kontsumoaren eremuan ere, hizkuntza bateko eta besteko eskaintzak duen desoreka dela medio, ia berez ekarriko du hiztun horien kontsumo-orduetako zati handiena erdaraz egitea. Lehenengo bi errealitate horiek, berez, euren jardunaren zatirik handiena (ia) nahitaez erdaraz egitera eramango dituzte hiztun horiek. Azkenik, hiztun horiek hizkuntza aukeran izango duten egoeretan, batzuetan (gehienetan) erdarara joko dute eta besteetan euskarara. Horretan ere testuinguruak ez du askorik lagunduko. Natxo Sorollak dioenez (2018), hizkuntzak hiztun-sare nahikoa duen lekuetan, hiztunek elkarren artean erabiltzeko joera handiagoa izango dute. Egoera oso minoritarioa denean, berriz, hiztunek hizkuntza hori erabiltzeko joera ere ahulagoa izango dute, baita mintzakideek hizkuntza ezagutzen duten kasuetan ere.

- Hirugarren koadroa argia da: aurreko puntuan azaldu dugun egoera horietan egindako hizkuntza-hautuaren emaitza orokor gisa, hiztun horiek erdaraz egiten dute nagusiki, eta horrek euren erdal gaitasuna are nagusiago bihurtuko du eta euren euskal gaitasuna ahuldu egingo du³⁶⁵. Eta euren euskal gaitasuna ahul egote horrek, berriro ere, aukera duen egoeretan ere erdarara bultzatuko ditu, erosotasuna dela medio; berriro ere bere gogo euskaltzalearekin tentsioan. Eta horrekin berriro sorgin-gurpilaren hasierako puntura itzultzen gara.

³⁶⁴ ISL-414 adierazlearen arabera, %55,3koa da erdal elebidunen harreman-sarean euskaldunek duten batez besteko pisua. Multzokako harremanak ere badirela kontuan hartuta, euskaraz egiteko izango duten aukera, eta maila orokorrean egin ditugun kalkuluen proportzioan, ez da erdira iritsiko.

³⁶⁵ Sorgin-gurpil horren arriskuaz aspaldi ohartarazi zigun Txepetxek. Haren esanetan, erabilera-maila ohargarri batera iritsi ezean, euskarazko gaitasunean atzera egingo du hiztun berriak, eta baita motibazioan ere (Sánchez Carrión, 1991: 47-48).

46. Irudia:
Nagusiki erdaraz bizi diren euskarazko hizkuntza-gaitasun
ahuleko hiztun euskaltzaleen sorgin-gurpila



Iturria: egileak landua.

Ez da zeregin erraza sorgin-gurpil hori haustea, eta une bateko erdal elebidunak euskara erabiltzearen erabiltzez euskal elebidun bihurtzea. Oro har, ez da arrunta hiztun batek hainbesteko aldaketa egitea gaitasunean, saiakera testuinguruz aldatu gabe eta heldu-garaitan eginez gero batik bat. Baina hainbesterako aldaketa ez bada ere, garrantzitsua litzateke erdal elebidun horiek euren euskal gaitasuna lantzeko eta gero eta errazago egiteko dinamikak sortzea.

Eta esaten ari garen horri belaunaldi arteko perspektiban begiratzea da bereziki garrantzitsua: ingurune erdaldunenetako haur eta nerabe euskaldunek, etxean euskara jaso dutenek bereziki, testuinguru orokorrak eraginda euren haurtzaro-nerabezaroetan euskal gaitasunaren gainetik erdal gaitasuna garatzen badute, eta euren jarduna erdaraz egiten badute nagusiki, goiko eskema hiztunentzat deseroso eta komunitatearentzat ziurgabe hori betikotzen ariko ginatke (azken hamarkadotan hori gertatzen ari dela pentsatzeko zantzu argiak daude). Sorgin-gurpil hori hautsi ezean, betikotu egingo genuke gero eta ugariagoak diren hiztun horiek ekoizten duten euskara beti motibazioek eraginda ekoitzi behar izatea (hipotesirik onenean, motibazioari eusten jarraitzen badute), baldintza deserosoetan eta are frustrazio-bizipenekin: ez dirudi oso oinarri osasungarria hiz-

kuntzaren etorkizunerako. Horrekin batera, euskara gero eta gutxiago izango litzateke hizkuntza eroso-espontaneo-bizia eta gero eta gehiago arrazoi subjektibo-militanteek eraginda erabiltzen den hizkuntza deseroso samar bat hitzunarentzat.

Laburbilduz, egungo erabilera “ez eroso” euskararen aldekoa izatea seinale ona da, ezbairik gabe, indarberritzearen ikuspegitik. Errealitate pozgarria da, euskara sektore berrietara zabaldu den seinale, baina fase iragankor gisa planteatuta. Izan ere, irudiko korapiloa egoki askatu ezean, belaunaldiarteko perspektiban behintzat, hots, euskaraz bizi nahi duten belaunaldi berriek euskarazko gaitasun sendoagoa eta erabilera-ohitura trinkoagoak lortu ezean, sorgin-gurpil horren dinamika betikotu egingo litzateke.

Funtsezkoa da, gure ustez, sorgin-gurpil horretatik ateratzeko lan-ildo posibleak aztertzea eta lantzea: hitzun horien euskal gaitasuna sendotzeko zuzeneko baliabideak landuz eta eskainiz; hitzun horiek duten euskarazko sarean, euren erabilera ahalik eta gehiena handitzeko prozesuak sustatuz (Euskaraldia eta antzeko ekimenekin); hitzun horien sareetan euskaldunak elkarrengana bilduz (ekimen ugaritako taldekatze-irizpideetan hizkuntzaren aldagaia aintzat hartuz eta euskara erabiltzeko modua emango duten egoerak bilatuz); euskara erabiltzea eroso izango den babesguneak sortuz (Amorrortu *et al.*, 2021; Hernández *et al.*, 2021); erabileraren barruan, gaur egun ia erdara hutsez egiten den alor bat, hedabideena, ikus-entzunezkoena, kultur kontsumoarena, euskaraz egin dadin eskaintza egokia sortuz eta horiek kontsumitzeko dinamikak indartuz; euskarazko gutxieneko gaitasun bat orokortzeko urrats sendoak eginez...

Zazpigarren gogoeta (aurrera begira IV): egoeraren ezagutzan sakondu, kontzientzia hartu, euskara lehentasunetara ekarri eta jauzia egin.

60ko hamarkadan hasitako indarberritze-ahaleginak erronka handiak ditu aurrean. Bide horretan, ezinbestekoa izango da hitzun-komunitateak egoeraren argazki ahalik eta objektiboena eta osatuena izatea, indarguneak eta ahulguneak argi identifikatzea eta esku-hartzeko ildo posibleen artean eraginkorrenak lehenestea. Xede horrekin, demolinguistikak ekarpen baliotsua egin dezakeela deritzogu, soziolinguistikaren eremu zabalean diharduten gainerako diziplinekin batera. Euskal demolinguistikak azken 40 urteotan egin duen ibilbide oparoak eta metatu duen informazio-masa erraldoiak aukera handiak eskaintzen ditu errealitatearen ezagutzan sakontzeko. Baliatu ditzagun.

Minorizazio-egoera larrian gaude eta etorkizun hurbilean etorriko diren erronkak ez dira makalak indartu nahi duen euskal hitzun-komunitatearentzat. Erronka horiei neurria hartzea eta ekitea dagokigu XXI. mende hasierako euskaldunei, antzinatik datorren katea etetea nahi ez badugu. Zorionez, gero eta gehiago entzuten da euskaltzaleen artean jauzi kualitatibo sendo bat egin beharra-

ren ideia. Gure ikerketaren ondorioek ere behar hori berresten dute bete-betean. Horregatik, mezu hori indartuz bukatu nahi dugu lan hau: egoera zailaren kontzientzia hartuta, euskararen bizibeharra lehentasunetara ekarrita, eskura ditugun indar guztiak batuta, azken mende erdian metatu den jakintzan eta eskarmentuan oinarrituta, sakon-sakonetik heldu den bizinahiak hauspotuta, inteligentziaz eta erabakimenez, egin dezagun jauzi.

BIBLIOGRAFIA

- AGIRRE DORRONSORO, L. eta ESKISABEL LARRAÑAGA, I. (2019). *Trikua esnatu da*. Susa.
- AGIRREZABAL PERTUSA, L., SARASUA MARITXALAR, J., GARZIA GARMENDIA, J., eta GARABIDE, E. (2009). *Euskararen berreskuratzea: hizkuntzak biziberitzeko gako batzuk*. Garabide Elkartea.
- AIERDI, X. (2022). *Immigrazioa eta euskararen erronka berriak* [hitzaldia]. Euskaltzeleen Topagunea. <https://plaentxia.eus/soraluze/1666956629318-xa-bier-aierdi-immigrazioak-hil-ala-biziko-atakan-jarriko-du-euskara>
- AIZPURU MURUA, M. eta ZARRAGA SANGRONIZ, K. (2011). Hizkuntzaren eremuak. Bilboko euskaldunak 1920. urtean. *Bidebarrieta: Revista De Humanidades Y Ciencias Sociales De Bilbao*, (22), 115-133. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=3808480>
- AIZPURUA ESPIN, J. (2006). Euskararen erabilera eta transmisioa Olabide ikastolako eta Santo Tomas Lizeoko ikasle ohien adibidea. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (60), 132-140. <http://www.sociolinguistika.eus/node/3219>
- AIZPURUA ESPIN, J. (2018a). Erabileraren gakoak azterketa soziolinguistikoan argitan. *Hermes: Pentsamendu Eta Historia Aldizkaria*, (60), 14-18. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6719775.pdf>
- AIZPURUA ESPIN, J. (2018b). Euskararen erabilera eta erabileran eragiten duten faktore nagusiak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (106), 29-45.
- AIZPURUA TELLERIA, X. (1995). *Euskararen jarraipena = La continuidad del euskera = La continuité de la langue basque*. Hizkuntza Politikarako Sailordetza (Eusko Jaurlaritz).
- ALTUNA RAMÍREZ, J. (2015). Euskara pasilloetan galdua: praktiken aldaketak eta hizkuntz mudantzak nerabezaroan. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (97), 39-65. http://www.sociolinguistika.eus/files/jaime_altuna_bat97.pdf
- ALTUNA RAMÍREZ, J. eta HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M. (2021). Taldean jardun, taldean hiztun. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (120), 73-92. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8171043>

- ALTUNA ZUMETA, O. (1998). Euskararen kale erabilpena Euskal Herrian. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (28), 15-49. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5852547&orden=0&info=link>
- ALTUNA ZUMETA, O. (2002a). Erabileraren IV Kale Neurketa. Emaizen azterketa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, 43, 37-48.
- ALTUNA ZUMETA, O. (2002b). Erabileraren Kale Neurketa. Ibilbidea eta metodologia. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (43), 25-36. <http://www.soziolinguistika.eus/node/934>
- ALTUNA ZUMETA, O. (2007). Euskal Herriko kale erabileraren neurketa: Ikerketaren nondik norakoak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (64), 21-32. <http://www.soziolinguistika.eus/files/01%20O%20Altuna.pdf>
- ALTUNA ZUMETA, O. (2016). “Mintzajardunaren azken urteotako bilakaera. Aurrera begirako erronkak”. Mikel Zalbideren txostenari iruzkinak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (100), 193-208. http://www.soziolinguistika.eus/files/olatz_altuna_bat100.pdf
- ALTUNA ZUMETA, O. (2018). Euskaldunon dentsitateak zer-nolako eragina du euskararen kale-erabileran? *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (106), 11-27. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6396472&orden=0&info=link>
- ALTUNA ZUMETA, O. eta BASURTO ARRUTI, A. (2012). Hizkuntza-erabileraren neurketaren metodologia. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (84), 17-30. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4140062&orden=0&info=link>
- ALTUNA ZUMETA, O. eta BASURTO ARRUTI, A. (2013). *Hizkuntza-erabilera behaketa bidez neurtzeko gida metodologikoa*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- ALTUNA ZUMETA, O., IÑARRA ARREGI, M., eta BASURTO ARRUTI, A. (2022). *Hizkuntzen erabileraren kale neurketa, Euskal Herria 2021. Emaizen laburpen txostena*. Soziolinguistika Klusterra.
- ALTUNA ZUMETA, O. eta IURREBASO BITERI, I. (2004). Euskararen datu-basea -EDB 1.0-. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (51), 125-135.

- ALTUNA ZUMETA, O., IURREBASO BITERI, I., ISASI BALANZATEGI, X., MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, IÑAKI, RAMOS, R., eta URANGA ARAKISTAIN, B. (2012). Hizkuntzen Kale-erabileraren VI. Neurketa, 2011. Emaitza nagusiak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (84), 31-58. <http://www.soziolinguistika.eus/files/Olatz%20Altuna%20et%20al.pdf>
- ALTUNA ZUMETA, O. eta URLA, J. (2013). The Basque Street Survey: Two Decades of Assessing Language Use in Public Spaces. *International Journal of the Sociology of Language*, 2013 (224), 209-227. 10.1515/ijsl-2013-0061
- ÁLVAREZ ENPARANTZA, J. L. "TXILLARDEGI". (1984). *Elebidun gizartearen azterketa matematikoa*. Udako Euskal Unibertsitatea (UEU).
- ÁLVAREZ ENPARANTZA, J. L. "TXILLARDEGI". (1991). Oinarrizko ondorio batzuk. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (3), 53-92. <http://www.soziolinguistika.eus/files/04%20Txillardegia.pdf>
- ÁLVAREZ ENPARANTZA, J. L. "TXILLARDEGI". (2001). *Hacia una socio-lingüística matemática*. Euskal Soziolinguistika Institutua Sortzen.
- ÁLVAREZ ENPARANTZA, J. L. "TXILLARDEGI" eta ISASI BALANTZATEGI, X. (1994). *Soziolinguistika matematikoa*. Udako Euskal Unibertsitatea.
- AMONARRIZ GORRIA, K. (2007). 2006ko hizkuntzen kale-erabileraren neurketa: aurreikuspenak eta emaitzak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (64), 33-48. <http://www.soziolinguistika.eus/files/02%20K%20Amonarriz.pdf>
- AMONARRIZ GORRIA, K. (2019a). Arnasguneak: zer ziren, zer dira eta zer izango ote dira? *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (110), 81-94. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=6916244>
- AMONARRIZ GORRIA, K. (2019b). *Euskararen bidegurutzetik*. Elkar.
- AMONARRIZ GORRIA, K., MENDIZABAL, J., eta TOPALABEA-KO gainerakoak. (2016). Berrikasi eta berrikusi. Euskaltzaleok batzen gaituen garrantzitsuagoa delako. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 61 (1), 30-41. <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/80886.pdf>
- AMORRORTU GÓMEZ, E., GOIRIGOLZARRI GARAIZAR, J., eta ORTEGA, A. (2021). Ekintza-ikerketa partehartzailea euskararen hiztun aktibo bihurtzeko babesgune eta zubi-espazio. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (120), 11-26. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8171040>

- AMORRORTU GÓMEZ, E. eta ORTEGA, A. (2009). Zergatik eskolaratzen dituzte gurasoek seme-alabak euskarazko hizkuntza-ereduetan? *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 54 (2), 579-602. <http://www.euskaltzaindia.net/dok/euskera/74635.pdf>
- AMORRORTU GÓMEZ, E., ORTEGA, A., IDIAZABAL GORROTXATEGI, I., eta BARRERNA AGIRREBEITIA, A. (2009). *Erdaldunen euskararekiko aurreiritziak eta jarrerak* (1. argit.). Eusko Jaurlaritza, Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- ANAUT PEÑA, D. (2013). *Euskararen kate hautsiak: hizkuntza zapalkuntzaren memoria*. Aise Liburuak.
- ANDERSON, B. (1993). *Comunidades imaginadas: reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo*. FCE.
- APODAKA OSTAICOETXEA, E., BASURTO ARRUTI, A., GALARRAGA EZPONDA, A., eta MORALES-I-GRAS, J. (2022). The governance of Basque language revitalisation in the Basque Autonomous Community: from confrontation toward collaboration. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 1-14. 10.1080/01434632.2022.2122479
- APODAKA OSTAICOETXEA, E. eta MORALES I GRAS, J. (2017). Hiztun kategorietatik hizkuntza praktiken erregistroetara: erabilera sustatzeko neurriaren bila. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (104), 95-137. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6238305&orden=0&info=link>
- AREL, D. (2002). Language categories in censuses: backward- or forward-looking? *Census and Identity* (92-120 or.). Cambridge University Press. 10.1017/CBO9780511606045.005
- ARTETXE SARASOLA, M. (2020). *Ipar Euskal Herriko bertso-eskoletako gazteen hizkuntza ibilbideak. Gazte identitateak, hizkuntza mudantzak eta legitimazio prozesuak* [Doktorego tesia] <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=264506&orden=0&info=link>
- ASTIGARRAGA PAGOAGA, A. eta CAÑAS, X. (2019). Euskararen egoera eta erronkak ingurune digitalean. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (111), 59-78. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=7042779>
- ASTIGARRAGA, E., AZPILLAGA, J., FERNÁNDEZ, L., eta NABERAN, A. (2011). Umap, inteligencia colectiva extraída de las redes sociales. *El Profesional De La Informacion*, 20 (5), 542-547. 10.3145/epi.2011.sep.08

- ATKINSON, D., BENGOCHEA, M., eta DE OLIVEIRA, S. M. (2010). Sociolinguistics in Spain and Portugal. *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World* (341-358 or.). Routledge. 10.4324/9780203869659-41
- AUER, J. C. P. (1984). *Bilingual conversation*. Benjamins.
- AZAGRA ROS, J., CHORÉN RODRÍGUEZ, P., GOERLICH, F. J. eta MAS, M. (2006). *La localización de la población española sobre el territorio: un siglo de cambios: un estudio basado en series homogéneas (1900-2001)*. Fundación BBVA.
- AZTIKER IKERGUNEA. (2002). *Euskal Herria datuen talaiaitik*. Udalbiltza.
- BAETENS BEARDSMORE, H. (1989). *Principis bàsics del bilingüisme* (1. argit.). Barcelona: La Magrana. Retrieved from <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/434308222>
- BAKER, C. (1997). *Fundamentos de educación bilingüe y bilingüismo*. Cátedra.
- BALLONE, F. (2017). *Els usos lingüístics a l'Alguer, 2015*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- BARLOVENTO COMUNICACIÓN. (2017). *Análisis televisivo año 2016*. Barlovento Comunicación. <https://www.barloventocomunicacion.es/wp-content/uploads/2017/01/analisis-televisivo-2016-Barlovento.pdf>
- BARLOVENTO COMUNICACIÓN. (2022). *Informe mensual del comportamiento de los espectadores en televisión. Octubre 2022*. Barlovento Comunicación. <https://barloventocomunicacion.es/wp-content/uploads/2022/11/Analisis-AudienciasTV-Barlovento-October-2022.pdf>
- BARREÑA, A., AMORRORTU GÓMEZ, E., ORTEGA, A., URANGA ARAKISTAIN, B., IZAGIRRE, E., eta IDIAZABAL, I. (2007). Does the number of speakers of a language determine its fate? *International Journal of the Sociology of Language*, (186), 125-139. //dx.doi.org/10.1515/IJSL.2007.046
- BAXOK, E. (1999). Hizkuntz inkesta frantziako erroldan. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (32), 11-18. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5850793&orden=0&info=link>
- BAZTARRIKA GALPARSORO, P. (2009). *Babeli gorazarre: bizikidetzarako hizkuntza politika zilegi eta eraginkorra: saiakera*. Alberdania.

- BÉLANGER, A. eta SABOURIN, P. (2013). De l'interprétation des indicateurs linguistiques du recensement canadien. *Cahiers Québécois De Démographie*, 42 (1), 167-177. 10.7202/1017101ar
- BENGOETXEA MUJIKA, X. (2019). "Arnasguneak. etorkizuneko erronkak": aurkezpenari iruzkinak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (110), 129-147. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=6916247>
- BERASATEGI SANCHO, N. (2014). *Hizkuntza eta kultura aniztasuna Bilboko eskoletan. Euskararen erabileran eta Euskal-kulturaren praktikan eragiten duten faktoreak* [Doktorego tesia] <http://hdl.handle.net/10810/13526>
- BLOM, J. ETA GUMPERZ, J. J. (1972). Social Meaning in Linguistic Structure: Code-Switching in Norway. *Full: In Gumperz* (407-434 or.). Holt, Rinehart and Winston.
- BOIX I FUSTER, E. eta VILA I MORENO, F X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Ariel.
- BOURHIS, R. Y. eta SIOUFI, R. (2017). Assessing Forty Years of Language Planning on the Vitality of the Francophone and Anglophone Communities of Quebec. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 36 (5), 627-661. <http://dx.doi.org/10.1515/multi-2017-3048>
- BOUTET, J. (2016). Langues et enquêtes quantitatives. Introduction. *Langage et société*, 155 (1), 7-14. doi:10.3917/ls.155.0007 Retrieved from <https://www.cairn.info/revue-langage-et-societe-2016-1-page-7.htm>
- BREZINGER, M. (2019). Language maintenance. In J. Darquennes, J. Salmons & W. Vandebussche (Eds.), *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK)* (454-467 or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110435351-038>
- BRUGUERA, C., FERRET BAIG, A., eta TORRIJOS, A. (2022). El Sistema d'Indicadors Lingüístics: diagnòstic i avaluació en política lingüística. *Treballs De Sociolingüística Catalana*, (32), 247-260. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8638369>
- CABRERA VERGARA, I. (2017). Dominar dos idiomas vs. bilingüismo. Definiendo un bilingüismo inclusivo y operativo. *Thélème: Revista Complutense De Estudios Franceses*, 32 (1), 23-33. 10.5209/THEL.53083

- CANALE, M. eta SWAIN, M. (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*, 1 (1), 1-47. [10.1093/applin/I.1.1](https://doi.org/10.1093/applin/I.1.1)
- CASESNOVES-FERRER, R. (2017). La demolingüística al País Valencià. *Llengua, Societat i Comunicació: Revista De Sociolingüística De La Universitat De Barcelona*, (15), 70-75. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6224307&orden=0&info=link>
- CASSAN, F., HÉLAN, F., eta TOULEMON, L. (2000). Étude de l'histoire familiale. L'édition 1999 de l'enquête Famille. *Courrier Des Statistiques*, (93), 25-37.
- CASTONGUAY, C. (1982). Inter-marriage and language shift in Canada, 1971 and 1976. *Canadian Journal of Sociology/Cahiers Canadiens De Sociologie*, 7 (3), 263. <https://search.proquest.com/docview/1311635180>
- CASTONGUAY, C. (1987). The anglicization of Canada, 1971-1981. *Language Problems and Language Planning*, 11 (1), 22-34. [10.1075/lplp.11.1.03cas](https://doi.org/10.1075/lplp.11.1.03cas)
- CASTONGUAY, C. (1994). *L'assimilation linguistique: mesure et évolution, 1971-1986*. Conseil de la langue française.
- CASTONGUAY, C. (2002). Assimilation linguistique et remplacement des générations francophones et anglophones au Québec et au Canada. *Recherches Sociographiques*, 43 (1), 149-182. [10.7202/009450ar](https://doi.org/10.7202/009450ar)
- CASTONGUAY, C. (2005a). *Les indicateurs généraux de vitalité des langues au Québec: comparabilité et tendances 1971-2001*, (Quebec ed.). Quebec: Office québécois de la langue française. doi:[10.7202/014218ar](https://doi.org/10.7202/014218ar)
- CASTONGUAY, C. (2005b). Vitalité du français et concentration des francophones: un bilan 1971-2001. *Francophonies d'Amérique*, 20 (20), 15-24. doi:[10.7202/1005333ar](https://doi.org/10.7202/1005333ar) Retrieved from <http://id.erudit.org/iderudit/1005333ar>
- CASTONGUAY, C. (2019). Quebec's new language dynamic: French fading fast. *Language Problems and Language Planning*, 43 (2), 113-134. [10.1075/lplp.00038.cas](https://doi.org/10.1075/lplp.00038.cas)
- CASTONGUAY, C. (2020). *Le français en chute libre: la nouvelle dynamique des langues au Québec*. Mouvement Québec français.
- CASTONGUAY, C. (2021). *Le fiasco de la politique linguistique canadienne*. Du Renouveau québécois.

- CASTONGUAY, C. (2022). French in Canada: An Uncertain Future. *Language, Policy and Territory* (257-275 or.). Springer.
- CASTONGUAY, C. eta MARION, J. (1974). L'anglicisation du Canada. *Bulletin de l'Association des démographes du Québec*, 3 (1), 19-40. doi:<https://doi.org/10.7202/305747ar> Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1301349368>
- CENOS IRAGUI, M. J. (1996). La competencia comunicativa: su origen y componentes. In J. Cenoz eta J. F. Valencia (Eds.), *La competencia pragmática: elementos lingüísticos y psicosociales* (1. argit., 95-114 or.). UPV-EHU Argitalpen Zerbitzua.
- CHESSA, E. (2012). *Another case of language death?: the intergenerational transmission of Catalan in Alghero* <https://qmro.qmul.ac.uk/xmlui/bitstream/handle/123456789/2502/CHESSAAnotherCase2012.pdf?sequence=1>
- CLF -Conseil de la Langue Française-. (1992). Indicateurs de la situation linguistique au Québec. *Québec: Conseil De La Langue Française*,
- Commissariat aux Langues Officielles. (2020). *Chiffres en bref sur les langues officielles du Canada (2016)*. <https://www.clo-ocol.gc.ca/fr/statistiques/canada>.
- COOPER, R. L. (1980). Sociolinguistic surveys: the state of the art. *Applied Linguistics*, 1 (2), 113-128. 10.1093/applin/I.2.113
- COULMAS, F. (2005). *Sociolinguistics: the study of speakers' choices*. Cambridge University Press.
- COYOS, J. B. (2010). Hizkuntza-ukipena. In A.Zarraga, JP Coyos, JM Hernandez, L.Loly, I.Larrea, LV Martinez, B.Uranga et P.Bilbao, *Soziolinguistika eskuliburua* (135-184 or.). Soziolinguistika Klusterra eta Eusko Jaurlaritza.
- DARMODY, M. eta DALY, T. (2015). *Attitudes towards the Irish Language on the Island of Ireland*. The Economic and Social Research Institute.
- DARQUENNES, J. (2015). Language conflict research: a state of the art. *International Journal of the Sociology of Language*, 2015 (235). 10.1515/ijsl-2015-0012
- DARQUENNES, J. (2020). Reversing language shift in European language minority settings: A tentative general outline of contemporary strategies and challenges. *Hizkuntza gutxuagotiak jagon* (133-153 or.). Euskaltzaindia.

- DARQUENNES, J., SALMONS, J., eta VANDENBUSSCHE, W. (2019). Language contact research: scope, trends, and possible future directions. In J. Darquennes, J. Salmons & W. Vandenbussche (Eds.), *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK)* (1-12 or.). De Gruyter. 10.1515/9783110435351-001
- DE FLAUGERGUES, A. (2016). *Pratiques linguistiques en Suisse. Premiers résultats de l'Enquête sur la langue, la religion et la culture 2014*. Office fédéral de la statistique.
- DE LA CUEVA, J. eta AYESTARAN, M. (1982). *La crisis de CINDU-EUSKADI (Crisis económica, social y política de una ciudad industrial llamada Euskadi)*. ECO S.A.
- DE MIGUEL, A. (1994). *La sociedad española, 1993-94*. Alianza Editorial.
- DE ROSSELLÓ I PERALTA, C. (2010). *Aprendre a triar. L'adquisició de les normes d'ús i alternança de codis en l'educació infantil* [Doktorego tesia]. Universitat de Barcelona. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2445/41625>
- DE ROSSELLÓ I PERALTA, C. (2018). Llengua inicial, llengua d'identificació i llengua habitual. *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013. Volum 1: Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics* (82-97 or.). Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- DE ROSSELLÓ I PERALTA, C eta FABÀ PRATS, A. (2017). Dades declarades i observades, pros i contres. *Llengua, Societat i Comunicació*, (15 Monogràfic: La demolingüística. Comptar llengües, usos i persones), 16-22. Retrieved from <https://www.raco.cat/index.php/LSC/article/view/330115>
- DE ROSSELLÓ I PERALTA, C eta GINEBRA DOMINGO, D. (2014). Tries lingüístiques: vuit anys després. L'evolució dels usos lingüístics des de P3 fins a 6è de primària. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, (24), 267-280. Retrieved from <https://www.raco.cat/index.php/TSC/article/view/293777>
- DE VRIES, J. (1977). Explorations in the Demography of Language: Estimation of Net Language Shift in Finland, 1961-1970. *Acta Sociologica*, 20 (2), 145-153. <https://search.proquest.com/docview/60842002?accountid=17248>
- DE VRIES, J. (1985). Some Methodological Aspects of Self-Report Questions on Language and Ethnicity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 6 (5), 347-368. //dx.doi.org/10.1080/01434632.1985.9994211

- DE VRIES, J. (1987). Problems of Measurement in the Study of Linguistic Minorities. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 8 (1-2), 23-31. //dx.doi.org/10.1080/01434632.1987.9994272
- DE VRIES, J. (1990). On Coming to Our Census: A Layman's Guide to Demolinguistics. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 11 (1-2), 57-76. <https://search.proquest.com/docview/61268333?accountid=17248>
- DE VRIES, J. (1992). Language Maintenance and Shift: Problems of Measurement. In W. Fase, K. Jaspaert & S. Kroon (Eds.), *Maintenance and Loss of Minority Languages* (211-222 or.). Benjamins. //dx.doi.org/10.1075/sibil.1.16vri
- DE VRIES, J. (2005). *Language censuses/Sprachenzensus*. Walter de Gruyter.
- DE VRIES, J. (2006). Language Surveys. (616-625 or.) 10.1016/B0-08-044854-2/01292-X
- DE YRIZAR, P. (1973). *Los dialectos y variedades de la lengua vasca: estudio lingüístico-demográfico*. Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País.
- DEFIOR, B. (2018). Les llengües a les Illes Balears. *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi* (57-76 or.). Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Govern de les Illes Balears) - Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya) - Universitat de les Illes Balears.
- DEGUILLAUME, C. eta AMRANE, É. (2002). Langues parlées en Aquitaine: la pratique héritée. *Le Quatre Pages INSEE Aquitaine*, (110), 1-6. <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2044479>
- DELL'AQUILA, V. eta IANNACCARO, G. (2019). The geolinguistic treatment of demolinguistic data. *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK)* (523-535 or.). De Gruyter. 10.1515/9783110435351-043
- DEPREZ, C., FILHON, A., eta HERAN, F. (2002). La dynamique des langues en France au fil du XX e siècle. *Population Et Sociétés*, (376), 1-4. <https://www.ined.fr/fr/publications/editions/population-et-societes/la-dynamique-des-langues-en-france-au-fil-du-xxe-siecle/>
- DEUMERT, A. (2010). Tracking the demographics of (urban) language shift - an analysis of South African census data. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 31 (1), 13-35. 10.1080/01434630903215125

- Direcció General Política Lingüística. (2015). *Anàlisi de l'enquesta d'usos lingüístics de la població 2013: Resum dels factors clau*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- Direcció General Política Lingüística. (2016). *Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2015. Síntesi de resultats*. Valencia: Generalitat Valenciana.
- DOMÍNGUEZ SERRANO, M., BLANCAS PERAL, F. J., GUERRERO CASAS, F. M., eta GONZÁLEZ LOZANO, M. (2011). Una revisión crítica para la construcción de indicadores sintéticos. *Revista De Métodos Cuantitativos Para La Economía Y La Empresa*, 11, 41-70.
- DONNACHA, S. M. eta GIOLLAGÁIN, C. Ó. (2016). The Irish Language and the Future of the Gaeltacht Regions of Ireland. In *A Living Countryside?: The Politics of Sustainable Development in Rural Ireland* (303-318 or.). Routledge.
- DRAGER, K. (2018). *Experimental research methods in sociolinguistics*. Bloomsbury Academic.
- DUCHENE, A. eta HUMBERT, P. N. (2018). Surveying languages: The art of governing speakers with numbers. *International Journal of the Sociology of Language*, 10.1515/ijsl-2018-0012
- EGAÑA, A., IRIONDO, N., eta OLAZIREGI, I. (2005). *Euskararen B2 maila: Derrigorrezko irakaskuntzaren amaieran (DBH-4)*. Bilbo: ISEI-IVEI. https://isei-ivei.hezkuntza.net/c/document_library/get_file?uuid=733717ae-3ac0-4f09-ab07-9d2d8fe777f9&groupId=635622
- EGAÑA, A., IRIONDO, N., REY, G., eta OLAZIREGI, I. (2007). *Euskararen B1 maila Lehen Hezkuntzan. Txosten orokorra*. Bilbo: ISEI-IVEI. https://isei-ivei.hezkuntza.net/c/document_library/get_file?uuid=239e5720-8043-4837-9323-96d2804db495&groupId=635622
- EKBko Idazkaritza Teknikoa. (1991). Euskararen kale-erabilpenaren neurketa 10.000 biztanletik gorako herrietan. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, 3-4, 19-37.
- ELIZAGARATE SAGASTIBELTZA, A. eta IURREBASO BITERI, I. (2006). *Euskal Herria datuen talaiatik*, 2006. Txalaparta.
- ERIZE ETXEGARAI, X. (1997). *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa (1863-1936): soziolinguistika historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza* [Doktorego tesia]. Nafarroako Gobernua.

- ERIZE ETXEGARAI, X. (2016). Euskal herritarren portaera linguistikoen motibo subektiboen bilakaera (1991-2016), eta aurrera begirako bideak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (99), 113-177. http://www.soziolinguistika.eus/files/xabier_erize_bat99.pdf
- ERIZE ETXEGARAI, X. (2018). *Euskararen inguruko adostasun sozial berrietarako azterketa soziolinguistikoa Nafarroan*. Iruñea: Nafarroako Gobernua. http://www.eusko-ikaskuntza.eus/files/galeria/files/EUSKARAREN-AZTERKETA_SOZIOLINGUISTIKOA-EUSK-new.pdf
- ESNAOLA, I. (2015). Udalerrri euskaldunen bilakaera sozioekonomikoaz. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (95), 103-109. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=5202918>
- ETXEBERRIA MURGIÓNDO, J. (1999). *Regresión múltiple*. La Muralla; Hespérides.
- ETXEBERRIA MURGIÓNDO, J. (2011). *Estatistika aplikatua: teoria eta praktika*. Elhuyar.
- ETXEGOIEN, F. (2004). *Neurona eta zeurona: hizkuntza estetika bezala*. Pamiela.
- Europako Kontseilua. (2005). *Ikaskuntza, irakaskuntza eta ebaluaziorako Europako erreferentzia markoa*. Eusko Jaurlaritza.
- Euskaltzaindia. (1978). *Euskararen liburu zuria*. Euskaltzaindia.
- Euskaltzaindia. (1979). *Hizkuntz borroka Euskal Herrian*. Ediciones Vascas.
- Euskarabidea -Euskararen Nafar Institutua-. (2009). *Euskararen egoera Nafarroan, 2008. Azterlan soziolinguistikoak*. Iruñea: Nafarroako Gobernua. Hezkuntza Departamentua. [https://www.euskarabidea.es/fitxategiak/ckfinder/files/5-situacion-euskera-euskera-castellano1\(2\).pdf](https://www.euskarabidea.es/fitxategiak/ckfinder/files/5-situacion-euskera-euskera-castellano1(2).pdf)
- Euskarabidea -Euskararen Nafar Institutua-. (2014). *Euskararen egoera Nafarroan. Azterketa Soziolinguistikoa, 2013*. Iruñea: Euskarabidea, Euskararen Nafar Institutua. [https://www.euskarabidea.es/fitxategiak/ckfinder/files/2013ko%20Azterketa%20Soizlinguistikoa_EUSKARAREN%20EGOERA%20NAFARROAN\(1\).pdf](https://www.euskarabidea.es/fitxategiak/ckfinder/files/2013ko%20Azterketa%20Soizlinguistikoa_EUSKARAREN%20EGOERA%20NAFARROAN(1).pdf)
- Euskararen Aholku Batzordea. (2012). *Euskara sustatzeko ekintza plana*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

- Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseilua. (2017). *VI. Inkesta Soziolinguistikoa*ren eta *VII. Kale Erabileraren Neurketa*. Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseilua. <https://kontseilua.eus/wp-content/uploads/2015/05/INKESTASOZIOINEURKETAZK.pdf>
- Eusko Jaurlaritza. (2003). *Euskal Herriko soziolinguistikako inkesta 2001: euskararen jarraipena III*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza. (2008). *IV. Inkesta soziolinguistikoa 2006: Euskal Autonomia Erkidegoa, Iparralde, Nafarroa, Euskal Herria*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza. (2012). *Trebiñuko enklabea: azterketa soziolinguistikoa, 2012*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza. (2013). *V. Inkesta Soziolinguistikoa 2011* (1. argit.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza. (2019). *VI. Inkesta Soziolinguistikoa 2016*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza -Kultura eta Hizkuntza Politika Saila-. (2022). *EAS: Euskararen Adierazle Sistema-Euskadi.eus*. <https://www.euskadi.eus/web01-a1eas/eu/eusadierazle/feedbackV1.apl?idioma=e>
- Eusko Jaurlaritza -Kultura Saila-. (2008). *Euskararen belaunetaren belauneko transmisioa EAEn*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernua, eta Euskal Kultur Erakundea. (1997). *Euskal Herriko soziolinguistikazko inkesta 1996: euskararen jarraipena II*. Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernua, Euskal Kultur Erakundea.
- EUSTAT. (2018). Ezkontideen arteko batez besteko adin-aldea, ezkontzeko urtearen eta lurralde historikoaren arabera. 2016. https://eu.eustat.eus/elementos/ele0010200/ti_diferencia-media-de-edad-entre-los-conyuges-por-ano-de-matrimonio-y-territorio-historico-2016/tbl0010298_e.html
- EUSTAT. (2019). *Denbora-aurrekontuen inkesta*. https://eu.eustat.eus/estadisticas/tema_77/opt_1/temas.html
- EUSTAT. (2021a). *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak*. https://eu.eustat.eus/banku/id_010152/indexlistaopera.html

- EUSTAT. (2021b). *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak. Definizioak*. https://eu.eustat.eus/estadisticas/tema_25/opt_1/tipo_5/temas.html
- EUSTAT. (2022). *Euskararen erabilera (estatistika taulak)*. https://eu.eustat.eus/estadisticas/tema_460/opt_0/tipo_1/ti_euskararen-erabilera/temas.html#el
- EUSTAT. (d.g.a). *Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak 2011*. https://eu.eustat.eus/censo2011_presentacion_e.html
- EUSTAT. (d.g.b). *Etxebizitza familiarak (Biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuak eta Biztanleriaren eta etxebizitzaren estatistika)*. https://eu.eustat.eus/documentos/opt_1/tema_25/elem_3900/definicion.html
- EUSTAT. (d.g.c). *Euskal AEko >=2 urteko biztanleria, lurraldearen, ama-bizkuntzaren, euskara-maila orokorraren eta adinaren arabera*. https://eu.eustat.eus/bankupx/pxweb/eu/DB/-/PX_010152_cep3_lm06.px/.
- EUSTAT. (d.g.d). *Euskal AEko bizirik jaiok, lurralde historiko, amaren adina eta amaren nazionalitatearen arabera*. https://eu.eustat.eus/bankupx/pxweb/eu/DB/-/PX_010302_cmpn_enac23.px?idioma=e
- EUSTAT eta Kultura Saila. (1998). *II. Soziolinguistikazko mapa (2. alea)*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- EUSTAT eta Kultura Saila. (1999). *II. Soziolinguistikazko Mapa (3. alea)*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- EVAS, J., MORRIS, J., eta WHITMARSH, L. (2017). *Welsh Language Transmission and Use in Families: Research into Conditions Influencing Welsh Language Transmission and Use in Families*. Cardiff: Welsh Government.
- EXTRA, G. (2010). Mapping linguistic diversity in multicultural contexts: Demolinguistic perspectives. In J. Fishman eta O. García (Eds.), *Handbook of language and ethnic identity* (107-122 or.). Oxford University Press.
- FABÀ, A., TORRIJOS, A., eta SOLÉ, J. (2014). Usos lingüísticos als establiments comercials de Barcelona (Ofercat 2012). *Revista De Llengua i Ús*, (54)
- FASOLD, R. (1996). *La sociolingüística de la sociedad: introducción a la sociolingüística*. Visor Libros.
- FERGUSON, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15 (2), 325-340.

- FERNÁNDEZ DE ARROYABE OLAORTUA, A., EGUSKIZA SESUMAGA, L., eta MIGUEL SÁEZ DE URABAIN, A. (2019). ¿Hay futuro para el euskera?: las implicaciones de las lenguas hegemónicas en el consumo audiovisual de los adolescentes. *Comunicación Y Sociedad = Communication & Society*, 32 (1), 333-349. <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/1123044888>
- FERNÁNDEZ DE GOBEO DÍAZ DE DURANA, N. (2016). Métodos para la enseñanza del español en las aulas vascas del siglo XIX: Eugenio de Aranzábal. *RAHL: Revista Argentina De Historiografía Lingüística*, 8 (1), 11-28. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/7425682.pdf>
- FERNÁNDEZ DE LANDA, J. (2018). *Gazteak eta euskara sare sozialetan. Zer, nori, nork: euskarazko txio formal eta informalak sailkatuz eta konparatuz*. Informatika fakultatea (Gradu Amaierako Lana).
- FERNANDEZ SAN MARTIN, J. (2019). Ondarroako nerabeen hizkuntza ohiturak sare sozialetan: kode alternantzia eta erregistroak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (113), 41-85. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=7241795>
- FERRET BAIG, A., SOLÉ CAMARDONS, J., TORRIJOS LÓPEZ, A. eta GOÑI FERNÁNDEZ, M. (2015). La renovació del Sistema d'Indicadors Lingüístics de la Direcció General de Política Lingüística. *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, (57), 4-13. Retrieved from https://www.openaire.eu/search/publication?articleId=od_613::c625437357d-fe4289ea75a3021869ab5
- FISHMAN, J. A. (1965). Who speaks what language to whom and when? *La Linguistique*, 1 (2), 67-88. <https://search.proquest.com/docview/1297974483>
- FISHMAN, J. A. (1967). Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23 (2), 29-38. 10.1111/j.1540-4560.1967.tb00573.x
- FISHMAN, J. A. (1969). A sociolinguistic census of a bilingual neighborhood. *The American journal of sociology*, 75 (3), 323-339. Retrieved from <http://www.econis.eu/PPNSET?PPN=392219905>
- FISHMAN, J. A. (1972a). Domains and the relationships between micro-and macro- sociolinguistics. In Gumperz eta Hymes (Ed.), *Directions in sociolinguistics* (435-453 or.)
- FISHMAN, J. A. (1972b). *The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*. Rowley, Mass.: Newbury House.

- FISHMAN, J. A. (1982). *Sociología del lenguaje* (2 argit.). Catedra.
- FISHMAN, J. A. (1991). *Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters.
- FISHMAN, J. A. (2001). *Can threatened languages be saved?: reversing language shift, revisited: a 21st century perspective*. Multilingual Matters.
- FISHMAN, J. A. (2006). Language policy and language shift. *An introduction to language policy: Theory and method* (311-328 or.). MA: Blackwell.
- FISHMAN, J. A. (2012). Cultural Autonomy as an approach to sociolinguistic power-sharing: some preliminary notions. *International Journal of the Sociology of Language*, (213), 11-46. //dx.doi.org/10.1515/ijsl-2012-0003
- FLOCH, W., DURAND, M. eta ABOU-RJEILI, E. (2018). *Demolinguistic profile, Quebec, 1996-2011*. [Gatineau, Quebec]: Gouvernement de Canada. Patrimoine canadien. Direction générale des langues officielles. Retrieved from <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/1048170034>
- FLORS-MAS, A., SOROLLA VIDAL, N., PRADILLA, M. À, eta VILA I MORENO, F. XAVIER. (2021). The recent evolution of first languages in Catalonia: Between minoritization and language maintenance. *Language Problems and Language Planning, Online first* 10.1075/lplp.20028.flo
- Gaindegia. (2019). *Biztanleria sexua eta adinaren arabera*. <https://www.gaindegia.eus/eu/datuak/demografia/biztanleria-sexua-adina>
- Gaindegia. (2020). *Euskal Herria: harrera herri bat, errealitate bi*. <https://www.gaindegia.eus/index.php/eu/immigrazioa-harrera-herri-bat-bi-errealitate>
- GAL, S. (1979). *Language shift: social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. Academic Press.
- GALINDO SOLÉ, M. (2006). *Llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de Primària a Catalunya* [Doktorego tesia] <http://hdl.handle.net/10803/1681>
- GALINDO, M. eta VILA I MORENO, F. XAVIER. (2009). Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l'alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d'ensenyament. *Noves SL.: Revista de sociolingüística*, (1) Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/oaiart?codigo=3112423>

- GARAIO MENDIZABAL, B. (2022). *Euskara eleaniztasunean irakasten duten eskolak aztergai. D ereduko bi eskolaren indarguneak identifikatzen* [Doktorego tesia] <https://addi.ehu.es/handle/10810/57442>
- GARATE, G. (2000). Euskal Herria elebidun. *Jakin*, (121), 81-101. <https://www.jakin.eus/aldizkaria/artikuluak/euskal-herria-elebidun/3453>
- GARCÍA FAROLDI, L. (2018). La utilización de fuentes de datos secundarios. In F. Requena Santos eta L. Ayuso Sánchez (Eds.), *Estrategias de investigación en las ciencias sociales* (139-172 or.). Tirant Lo Blanch.
- GARCÍA FERNANDEZ, I. (2004). Euskararen erabilera azaltzeko eredu psikosoziala. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (53), 69-77. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=1071397>
- GARZIA GARMENDIA, J. (2004). *Euskara komunikatiboa*. Euskarazko Kazetari-tzaren I.Kongresua.
- GARZIA GARMENDIA, J. (2018). Euskararen erabileraren gakoak egoera informaletan eta gazteen artean. *Hermes: Pentsamendu Eta Historia Aldizkaria*, (60), 54-60. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/6719782.pdf>
- Generalitat de Catalunya. (2019). *Els usos lingüístics de la població de Catalunya. Resultats de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població. 2018*. Bartzelona: Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- Generalitat de Catalunya, Institut Franco-català Transfronterer (IFCT), Universitat de Perpinyà eta Consell Departamental dels Pirineus Orientals. (2016). *Coneixements i usos lingüístics a la Catalunya del Nord 2015. Principals resultats de l'enquesta d'usos lingüístics a la Catalunya del Nord*. Generalitat de Catalunya, Institut Franco-català Transfronterer (IFCT), Universitat de Perpinyà eta Consell Departamental dels Pirineus Orientals. https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxius/EULCN_2015_principals_resultats.pdf
- GIDDENS, A. (1994). *Sociologia*. (3 argit.). Alianza Editorial.
- GILES, H., BOURHIS, R. Y., eta TAYLOR, D. M. (1977). Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations. In Giles (Ed.), *Language, Ethnicity and Intergroup Relations* (307-348 or.). Academic.
- GILES, H., ROSENTHAL, D., eta YOUNG, L. (1985). Perceived ethnolinguistic vitality: the Anglo-and Greek-Australian setting. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, 6 (3-4), 253-269.

- GILES, H., TAYLOR, D. M., eta BOURHIS, R. Y. (1973). Toward a theory of interpersonal accommodation through speech accommodation: Some Canadian data. *Language in Society*, 2, 177-192.
- GIOLLAGÁIN, C. Ó, DONNACHA, S. M., CHUALÁIN, F. N., SHÉAGHDHA, A. N., eta O'BRIEN, M. (2007). *Comprehensive linguistic study of the use of Irish in the Gaeltacht: principal findings and recommendations: a research report = Staidéar cuimsitheach teangeolaíoch ar úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht: príomhbhátal agus moltaí: tuarascáil taighde*. Stationery Office.
- Gobierno de Navarra. (2004). *Estudio Sociolingüístico sobre el vascuence en Navarra, 2003. Competencia lingüística, uso y actitudes*. Gobierno de Navarra. Departamento de Educación. Dirección general de Universidades y Política Linüística.
- Gobierno de Navarra -Departamento de Economía y Hacienda-. (1988). *Distribución de la población navarra según el nivel de euskara: (padrones municipales de habitantes al 1-4-86)*. Gobierno de Navarra, Departamento de Economía y Hacienda.
- GOIKOETXEA ETXEBERRIA, G. (2016). *Euskara irabazteko bidean*. Berria-Elkar-Jakin.
- GOIRIGOLZARRI GARAIZAR, J., MARKO JUANIKORENA, J. I., eta MANTEROLA GARATE, I. (2021). e5: euskararen komunitatearen garapenerako marko interpretatibo berria. *Fontes Linguae Vasconum: Studia Et Documenta*, 53 (132), 473-495. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8224583>
- GOMILA, M. (2018). La llengua a la llar i la transmissió lingüística intergeneracional. *Enquesta d'usos lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi (77-90 or.)*. Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Govern de les Illes Balears) - Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya) - Universitat de les Illes Balears.
- GONZÁLEZ BLASCO, P. (1989). Medir en las ciencias sociales. In M. García Ferrando, J. Ibáñez & F. Alvira (Eds.), *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación* (227-286 or.). Alianza Editorial.
- GONZÁLEZ, M. G., RODRÍGUEZ, M. A., FERNÁNDEZ, A., LOREDO, X., eta SUÁREZ, I. (2007). *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. 1: Lingua inicial e competencia lingüística en Galicia*. Real Acad. Galega, Seminario de Sociolingüística.

- GONZÁLEZ, M., RODRÍGUEZ, M. A., FERNÁNDEZ, A., LOREDO, X., eta SUÁREZ, I. (2008). *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004. Vol 2: Usos lingüísticos en Galicia*. Real Acad. Galega, Seminario de Sociolingüística.
- GONZÁLEZ, M., RODRIGUEZ, M. A., PEREIRO, A. X., LOREDO, X., SUÁREZ, I., eta SALGUEIRO, E. (2011). *Mapa sociolingüístico de Galicia 2004. Vol. 3: Actitudes lingüísticas en Galicia*. Real Acad. Galega, Seminario de Sociolingüística.
- GROS I LLADÓS, M. (2007). *Recuperación del euskera en Navarra: un estudio sociolingüístico sobre la evolución del euskera en el último cuarto del siglo XX*. Euskaltzaindia.
- GROS I LLADÓS, M. (2009). *El euskera en la comunidad autónoma vasca (2009): una apuesta por la diversidad lingüística* (1 argit.). Euskaltzaindia.
- GROS I LLADÓS, M. (2010). Reversing language shift Hegoaldean. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (77), 57-70. <http://www.soziolinguistika.eus/files/Miquel%20Gros%20i%20Llad%3%b3s.%20Reversing%20Language%20Shift%20hegoaldean.pdf>
- GROSJEAN, F. (2015). *Parler plusieurs langues: le monde des bilingues*. Albin Michel.
- GROSJEAN, F. (2018). tre bilingue aujourd'hui. *Revue française de linguistique appliquée*, XXIII(2), 7-14. doi:10.3917/rfla.232.0007 Retrieved from <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2018-2-page-7.htm>
- GROSJEAN, F. (2021). *Life as a Bilingual: Knowing and Using Two or More Languages*. Cambridge University Press.
- GUIGNARD, N. J., FORGUES, É eta LANDRY, R. (2014). *Qui sont les francophones? Analyse de définitions selon les variables du recensement - mise à jour: Recensement de 2011*. Canada: Institut canadien de recherche sur les minorités linguistiques, Université de Moncton. Retrieved from <https://deslibris.ca/ID/247390>
- GURRUCHAGA ABAD, A., PÉREZ-AGOTE POVEDA, A., eta UNCETA SATRUSTEGUI, A. (1990). *Estructura y procesos sociales en el País Vasco*. EHU-UPVko Argitarapen Zerbitzua.
- HABERLAND, H. (2019). Domains. In J. Darquennes, J. Salmons & W. Vandenburg (Eds.), *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft*

chaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK) (397-405 or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110435351-033>

- HAGÈGE, C. (2001). *No a la muerte de las lenguas*. Paidós Ibérica.
- HARTSUAGA, J. I. (2009). *Euskararen egoerari irizten*. Hiria.
- HAUGEN, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language (Baltimore)*, 26 (2), 210-231. 10.2307/410058
- HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M. (2010a). Baina gu ere gazteak izan ginen! Gazte euskalduna izatearen esanahia atzo eta gaur. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 55 (2), 579-607. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=3713246>
- HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M. (2010b). Hizkuntzak aztergai: ikerketa-metodoetara oinarritzko hurbilpena. *Soziolinguistika Eskuliburua*. (285-348 or.). Soziolinguistika Klusterra eta Eusko Jaurlaritza-Kultura Saila.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M. eta ALTUNA RAMÍREZ, J. (2020). Gazteak eta euskararen erabilera: egin gabeko galderak. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 2 (65), 445-479. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7994425&orden=0&info=link>
- HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M., IÑARRA ARREGI, M., eta ALTUNA RAMÍREZ, J. (2021). Babesguneak: euskal hiztun gazteak aktibatzeoko aukera. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (120), 47-72. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8171042>
- HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M. eta SANTAMARÍA BARINAGARREMENTERÍA, A. (2021). Do It Yourselfetik planifikaziora. Euskal hiztun gazteak eta berreskurapenaren auziak. *Fontes Linguae Vasconum: Studia Et Documenta*, 53 (132), 349-374. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/8224578.pdf>
- Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila. (2014). *V. Mapa Soziolinguistiko, 2011* (1. argit ed.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- HICKEY, R. (2010). *The Handbook of Language Contact*. Wiley-Blackwell.
- HIGGS, G., WILLIAMS, C., eta DORLING, D. (2004). Use of the census of population to discern trends in the Welsh language: an aggregate analysis. *Area*, 36 (2), 187-201. 10.1111/j.0004-0894.2004.00215.x

- HINTON, L. (2018). Approaches to and Strategies for Language Revitalization. In K. L. Rehg, & L. Campbell (Eds.), *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (443-465 or.). Oxford University Press. 10.1093/oxford-hb/9780190610029.013.22
- Hizkuntza Politikarako Idazkaritza Nagusia. (1989). *Soziolinguistikazko mapa. 1986. urteko eroldaren araberako Euskal Autonomi Elkarteke demolinguistikoa* (1 argit.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen-Zerbitzu Nagusia.
- HUALDE, J. I. (2015). Basque as an extinct language. In B.Fernández & P. Salaburu (Ed.), *Ibon Sarasola, gorazarre* (319-326 or.). EHU.
- HUMBERT, P., CORAY, R., eta DUCHÊNE, A. (2018). *Compter les langues: histoire, méthodes et politiques des recensements de population*. Centre scientifique de compétence sur le plurilinguisme. <http://doc.rero.ch/record/308744>
- IBESTAT. (d.g.). *Població de 6 anys o més no nascuda en Illes Balears per illa-municipi de residència, sexe i coneixement de la llengua catalana*. https://ibestat.caib.es/ibestat/estadistiques/eafe056c-f157-4b3c-8bd7-c345ea059a89/cef3771e-7086-42f2-8a36-a7cbf4ae59ba/ca/I101003_0135.px.
- IDESCAT-Institut d'Estadística Catalunya-. (2009a). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008* (1a. edició. ed.). Generalitat de Catalunya, Institut d'Estadística de Catalunya.
- IDESCAT-Institut d'Estadística Catalunya-. (2009b). *Població de 2 anys i més segons coneixement del català (%)*. <https://www.idescat.cat/pub/?id=e-d&n=2524>
- IDESCAT-Institut d'Estadística Catalunya-. (2015). *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*. Institut d'Estadística de Catalunya (Generalitat de Catalunya).
- IGE -Instituto Galego de Estatística-. (2018). *Encuesta estructural a hogares. Módulos de nuevas tecnologías y conocimiento y uso del gallego, 2018 (cuestionario)*. Instituto Galego de Estatística.
- IGE -Instituto Galego de Estatística-. (2019a). *Enquisa estrutural a fogares. Coñecemento e uso do galego. Resumo de resultados 27/09/2019*. https://www.ige.eu/estatico/html/gl/OperacionsEstruturais/PDF/Resumo_resultados_EEF_Galego_2018.pdf; Instituto Galego de Estatística.
- IGE -Instituto Galego de Estatística-. (2019b). *Persoas segundo a lingua na que aprenderon a falar por idade. Galicia*. <https://www.ige.eu/igeb->

[dt/esqv.jsp?paxina=001&c=0206004&ruta=verPpalesResultados.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=3008&R=T\[2:0\];1\[all\]&C=0\[all\]&F=2:0&S=998:12&SCF=](http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?paxina=001&c=0206004&ruta=verPpalesResultados.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=3008&R=T[2:0];1[all]&C=0[all]&F=2:0&S=998:12&SCF=)

- IGE -Instituto Galego de Estatística-. (2019c). *Persoas segundo a lingua na que aprenderon a falar. Galicia e provincias*. [http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?ruta=verTabla.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=3004&R=9912\[12\];0\[all\]&C=1\[0\];2\[all\]&F=&S=&SCF=](http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?ruta=verTabla.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=3004&R=9912[12];0[all]&C=1[0];2[all]&F=&S=&SCF=)
- IGE -Instituto Galego de Estatística-. (2019d). *Persoas segundo a lingua na que falan habitualmente por idade. Galicia e provincias*. [https://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?paxina=001&c=0206004&ruta=verPpalesResultados.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=2953&R=T\[2:0\];1\[all\]&C=0\[all\]&F=2:0;9912:12&S=&SCF=](https://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?paxina=001&c=0206004&ruta=verPpalesResultados.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=2953&R=T[2:0];1[all]&C=0[all]&F=2:0;9912:12&S=&SCF=)
- IKERTALDE, G. C. (2020). *Zifrak 2020. Emakumeak eta gizonak Euskadin*. Emakunde - Emakumearen Euskal Erakundea. https://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/servicio_cifras/eu_emakunde/ad-juntos/zifrak_2020.pdf
- Ikusiker. (2021). *Bigarren bezkuntzako eta unibertsitateko ikasleen ikus-entzuznekoen kontsumo eta IK Tenerabilera. Ikusiker panela 2020-2021*. Ikusiker. <https://ikusiker.eus/wp-content/uploads/2021/07/Ikusiker-Panela-txos-tena-2020-2021-CC.pdf>
- Ikuspegi. (2021). *Ikuspegi, Inmigrazioaren euskal behatokia: estatistikak*. https://ikuspegi.eus/eus/estadisticas/estadisticas_tablas.php
- INE. (2011). *Encuesta de Empleo del Tiempo*. <https://www.ine.es/dyngs/IOE/es/operacion.htm?numinv=30447>.
- INE. (2013). *Población residente en establecimientos colectivos (Encuesta de colectivos del Censo de Población y Viviendas 2011). Metodología*. INE. https://www.ine.es/censos2011/censos2011_meto_pobla_colectivos.pdf
- INE -Subdirección General de Estadísticas Sociodemográficas-. (2019). *Censos de Población y Viviendas 2021. Proyecto técnico*. Instituto Nacional de Estadística (INE). https://www.ine.es/censos2021/censos2021_proyecto.pdf
- INE -Subdirección General de Estadísticas Sociodemográficas-. (2020). *Encuesta de Características Esenciales de la Población y las Viviendas (ECE-POV-2021). Proyecto técnico*. Instituto Nacional de Estadística (INE). https://www.ine.es/censos2021/proyecto_caracter%C3%ADsticas_esenciales.pdf

- IÑIGO EGIZURAIN, J. J. (1994). Euskararen kale erabilpena Euskal Herrian: EKBren neurketaren emaitzak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (13), 50-76. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5859106&orden=0&info=link>
- Instituto de Estadística de Navarra. (1999). *Nafarroako populazioaren estatistika, 1996 Populazioaren banaketa euskararen ezagutzari buruz Estadística de población de Navarra, 1996. Distribución de la población según el conocimiento de euskera*. Nafarroako Estatistika Erakundea = Instituto de Estadística de Navarra.
- INTXAUSTI, J. (1990). *Euskara, euskaldunon hizkuntza* (1 argit.). Eusko Jaurlaritza.
- IRIGARAY, J. A. eta LARRAÑAGA, I. (1996). José María Sánchez Carrión «Txepetx» en teoriaren ekarpen eta aplikazioaz. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (18), 23-37. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5856954&orden=0&info=link>
- ISASI BALANZATEGI, X. (1994). Hiztun erroldak, labelak eta euskaldunak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (13), 27-49. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5859105&orden=0&info=link>
- ISASI BALANZATEGI, X. (1997). Euskarak iraun. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (22), 29-42. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5856820&orden=0&info=link>
- ISASI BALANZATEGI, X. (2004). Metodologia sendorik gabe teoria onik ez. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (53), 31-43. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=1071385&orden=0&info=link>
- ISASI BALANZATEGI, X. (2007). Euskararen erabileran kale. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (64), 119-121. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2508631&orden=0&info=link>
- ISASI BALANZATEGI, X. (2011). Euskara: politika, inkestak eta erabilera. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (79), 301-313. http://www.soziolinguistika.eus/files/X%20Isasi%20Euskara,%20politika,%20inkestak%20eta%20erabilera_0.pdf
- ISASI BALANZATEGI, X. (2018). Euskara biziberritzea azaltzeko eredu estatistikoa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (106), 91-113. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6396477&orden=0&info=link>

- ISASI BALANZATEGI, X. eta ERRIONDO COROSTOLA, L. (2009). *Mintzagrama: erabilera, analisiak eta interpretazioak*. UEU.
- ISASI BALANZATEGI, X. eta IRIARTE, A. (1998). Euskararen kale-erabilera: Txillardegiren eredu matematikoa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (28), 51-80. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5852548&orden=0&info=link>
- IURREBASO BITERI, I. (2012a). Euskararen erabilera zertan den. Premiazko diagnostiko bat datuen argitan. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (84), 103-120. <http://www.soziolinguistika.eus/files/I%C3%B1aki%20Iurrebaso%20II.pdf>
- IURREBASO BITERI, I. (2012b). Metodozko hainbat proposamen euskararen erabilera zertan den azterteko. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (84), 89-120. http://www.soziolinguistika.eus/files/I%C3%B1aki%20Iurrebaso%20I_0.pdf
- IURREBASO BITERI, I. (2013). *Metodozko gogoeta eta proposamenak hizkuntza-gaitasuna aztertzeko*. Soziolinguistika Klusterra [argitaratu gabea].
- IURREBASO BITERI, I. (2015). Udalerrri erdaldunak euskalduntzen eta euskaldunak erdalduntzen, arnaguneak arriskuan: EAE, 1981-2011. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (95), 71-101. http://www.soziolinguistika.eus/files/inaki_iurrebaso.pdf
- IURREBASO BITERI, I. (2017). Ús observat i declarat de la llengua. Aportació metodològica basada en el cas del basc. *Llengua, Societat i Comunicació: Revista De Sociolingüística De La Universitat De Barcelona*, (15), 23-35. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6224303>
- IURREBASO BITERI, I. (2019). Hego Euskal Herriko arnaguneak zenbatzen: Arnaguneen operatibizazioaren inguruko ekarpena. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (110), 115-126. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6916246>
- IURREBASO BITERI, I. (2021). Euskarazko hizkuntza-gaitasuna eta erabilera: zer dago indartsuen?, zer ahulen? *Hermes: Pentsamendu Eta Historia Aldizkaria*, (69), 24-39. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8024500>
- JAUSORO SANTA CRUZ, M N, MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I, IDRIN, I., eta BERRIO-OTXOA OTXOA DE ANGIOZAR, M K. (1999). Gizarte sareen

- metodologia hizkuntzaren erabilerara egokitzeko saioa. *Inguruak*, (23), 267-288.
- JOLY, L. eta URANGA ARAKISTAIN, B. (2010). Hizkuntza-ideologia eta hizkuntza-jarrerak. *Soziolinguistika eskuliburua* (183-228 or.). Soziolinguistika Klusterra eta Eusko Jaurlaritza.
- JONES, G. (2015). *Welsh language use in Wales, 2013-15*. Welsh Government.
- JONES, H. M. (2012). *A statistical overview of the Welsh language*. Welsh Language Board Cardiff.
- JONES, L. (2013). *Welsh Language Strategy 'a living language: a language for living': measuring indicators*. Welsh Government.
- JUARISTI LARRINAGA, P. (2003). *Gizarte ikerketarako teknikak: teoria eta adibideak*. EHUko argitalpen zerbitzua.
- JUARISTI LARRINAGA, P. (2013). Ikergaien araberako hamazazpi ikerlerro euskal soziolinguistikan. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (87), 49-72. http://www.soziolinguistika.eus/files/Patxi%20Juaristi_1.pdf
- JUARISTI LARRINAGA, P. (2015). Euskal soziolinguistika aplikatua: bilakaera metodologikoa eta teknikoa. *Inguruak*, (59), 90-115. <http://www.inguruak.eus/index.php/inguruak/article/download/12/9>
- JUARISTI LARRINAGA, P. (2018). Adostasunaren eta gatazkaren paradigmak euskal soziolinguistikan. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 63 (2), 299-322. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7051695>
- JUARISTI LARRINAGA, P. (2020). *Hizkuntza gutxituak nazioarte mailan*. HIZNET, Hizkuntza Plangintza Ikastaroa. [Argitaratu gabea]
- JUNYENT, M. C. (1999). *La diversidad lingüística: didáctica y recorrido de las lenguas del mundo*. Octaedro.
- KADLEC, J. (2020a). Comparison of the current situation of Basque in Spain and France. [Comparaison de la situation actuelle du basque en Espagne et en France] *Revue Roumaine de Linguistique*, 65 (2), 105-117. Retrieved from <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85091630470&partnerID=40&md5=b97eedf00d-20002f56330add68e0e49>

- KADLEC, J. (2020b). The demolinguistic situation in the basque country. *Casopis Pro Moderni Filologii*, 102 (1), 89-101. 10.14712/23366591.2020.1.6
- KASARES, P. (2011). Diglosiaren purgatorioaz iruzkin kritikoa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (79), 199-205. <http://www.soziolinguistika.eus/files/P%20Kasares%20Diglosiaren%20purgatorioaz.pdf>
- KASARES, P. (2014). *Euskaldun hazi Nafarroan: euskararen belaunez belaunekeo jarraipena eta hizkuntza sozializazioa familia euskaldunetan* [Doktorego tesia] (1. argit.). Euskaltzaindia.
- KERTZER, D. I. eta AREL, D. (2002). Censuses, Identity Formation, and the Struggle for Political Power, *Census and identity: The politics of race, ethnicity, and language in national censuses* (1-42 or.). Cambridge University Press.
- KRAUSS, M. (1992). The world's languages in crisis. *Language (Baltimore)*, 68 (1), 4-10. 10.1353/lan.1992.0075
- KUHN, T. S. (2006). *La estructura de las revoluciones científicas*. FCE - Fondo de Cultura Económica.
- Kultura eta Hizkuntza Politika Saila. (2019). *Euskararen Adierazle Sistema. Urtekarria 2018*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia. https://www.euskadi.eus/contenidos/recurso tecnico/eas noticias pdf/eu_def/adjuntos/EAS URTEKARIA 2019 EUS BB.pdf
- Kultura eta Hizkuntza Politika Saila. (2020). *VI. Mapa Soziolinguistikoa, 2016*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Kultura Saila. (1997). *II. Soziolinguistikazko Mapa* (1. argit. ed.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Kultura Saila. (2005). *III. Mapa Soziolinguistikoa, 2001*. (1. argit. ed.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- Kultura Saila. (2009). *IV. Mapa Soziolinguistikoa, 2006*. (1. argit. ed.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- LACHAPELLE, R. eta HENRIPIN, J. (1980). *La situation démologique au Canada*. Institut de recherches politiques.
- LANGLOIS, A. eta GILBERT, A. (2006). Typologie et vitalité des communautés francophones minoritaires au Canada. *The Canadian Geographer / Le Géographe Canadien*, 50 (4), 432-449. 10.1111/j.1541-0064.2006.00156.x

- LARRAÑAGA AIZPURU, N. (1996). *Euskalerriko gaztetxoek euskararekiko dituzten jarrerak eta beren eragina euskara ikasi eta erabiltzean* [Doktorego tesia] <https://dialnet.unirioja.es/servlet/exttes?codigo=166567>
- LARRAÑAGA IRIZAR, I. (1985). Euskararen erabilpen erreala Gipuzkoan: leku publikoetan, udal erakundeetan, gizarteko zerbitzuetan. In J. I. Ruiz Olabuénaga, & J. A. Ozamiz (Eds.), *Hizkuntza minorizatuen soziologia* (367-390 or.). Tarttalo.
- LARRAÑAGA IRIZAR, I. (1998). Euskararen egoerari buruzko ikerketak: euforia giroa ala konfusio-zeremonia? *Zenbat Gara*, (3) <https://web.archive.org/web/20070428054835/http://www.zenbatgara.org/eus/txostenak/larranaga-zg3.htm>
- LAVOIE, É, PAEZ SILVA, A., eta Office québécois de la langue française. (2019). *Indicateurs de suivi de la situation linguistique. Rapport 1, Portrait démographique (1996-2016)*. Office québécois de la langue française.
- LEE, N. H. eta WAY, J. R. V. (2018). Assessing Degrees of Language Endangerment. *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (48-65 or.). Oxford University Press. 10.1093/oxfordhb/9780190610029.013.5
- LEEMAN, J. (2017). Censuses and Large-Scale Surveys in Language Research. *Research Methods in Language and Education*, 1-15.
- LEEMAN, J. (2019). Measured Multilingualism. Census Language Questions in Canada and the United States. In T. Ricento (Ed.), *Language politics and policies: perspectives from Canada and the United States* (114-134 or.). Cambridge University Press.
- LEPAGE, J. (2011). L'oubli de la langue maternelle: les données du recensement sous-estiment-elles les transferts linguistiques ? *Cahiers Québécois De Démographie*, 40 (1), 61-85. 10.7202/1006632ar
- LETAMENDIA BELZUNCE, F. (1994). *Historia del nacionalismo vasco y de ETA (1). Introducción a la historia del País Vasco, ETA en el franquismo*. R & B Ediciones.
- LEZETA, M. J. eta SAN MARTÍN, E. (1991). *Giro urbanoko gazteak eta euskara: Deba bailarako gazteen iritziak gazteek interpretatua*. UEU.
- LIEBERSON, S. (1966). Language Questions in Censuses. *Sociological Inquiry*, 36 (2), 262-279. 10.1111/j.1475-682X.1966.tb00629.x

- LIEBERSON, S. (1980). Procedures for Improving Sociolinguistic Surveys of Language Maintenance and Language Shift. *International Journal of the Sociology of Language*, 1980 (25), 11-27. 10.1515/ijsl.1980.25.11
- LINAZA, N. (2013). Base de datos sociodemográfica. *Inguruak: Soziologia Eta Zientzia Politikoaren Euskal Aldizkaria = Revista Vasca De Sociología Y Ciencia Política*, (55), 1131-1146. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=4943281>
- LINZ, J. J., ANDRÉS ORIZO, F., VILA, D., eta GÓMEZ REINO, M. (1986). *Conflicto en Euskadi*. Espasa-Calpe.
- LLERA RAMOS, F. J. (1982). La Estructura Social del País Vasco. *Revista internacional de sociología*, 40 (44), 577-593. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1299259447>
- LLERA RAMOS, F. J. (1994). *Los Vascos y la política: el proceso político vasco. Elecciones, partidos, opinión pública y legitimación en el País Vasco, 1977-1992*. Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen zerbitzua.
- LOREDO GUTIÉRREZ, X. eta MONTEAGUDO ROMERO, H. (2017). La transmisión intergeneracional del gallego. Comparación con el catalán. *Treballs De Sociolingüística Catalana*, (27), 99-116. 10.2436/20.2504.01.127
- MANTEROLA, I., BERASATEGI SANCHO, N., eta IDIAZABAL, I. (2011). *Hizkuntza gutxituen erronkak*. Udako Euskal Unibertsitatea.
- MARAÑÓN, M. (1985). Recuperación y retroceso del euskera a la luz del censo. In J. I. Ruiz Olabuénaga, & J. A. Ozamiz (Eds.), *Hizkuntza minorizatuen soziologia* (461-481 or.). Tarttalo.
- MARCOS, J. R. (2002). Hiru iturriak. Balioztapen kritikoa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (43), 137-140. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=808093&orden=0&info=link>
- MARMEN, L. (2005). Les statistiques linguistiques du recensement comme outil de mesure de la vitalité des communautés francophones en situation minoritaire. *Francophonies d'Amérique*, 20 (20), 25-36. doi:10.7202/1005334ar Retrieved from <http://id.erudit.org/iderudit/1005334ar>
- MARMEN, L. eta CORBEIL, J. (1999). *Languages in Canada 1996 Census. New Canadian Perspectives = Les langues au Canada Recensement de 1996. Nouvelles Perspectives Canadiennes*. Official Languages Support Programs, Department of Canadian Heritage, 15 Eddy, Ottawa, Canada.

- MARTÍ, F., ORTEGA, P., IDIAZABAL, I., BARREÑA, A., JUARISTI, P., JUNYENT, C., URANGA, B., eta AMORRORTU GÓMEZ, E. (2005). *Hizkuntzen mundua. Munduko hizkuntzei buruzko txostena*. Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen zerbitzua.
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I. (1995). Etorkizuna Aurreikusten: Euskal Autonomi Elkarteko gaztetxoan egoera soziolinguistikoa. In *Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza* (Ed.), *Euskara atzo eta gaur CD-Roma* Eusko Jaurlaritza.
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I. (2013). Euskarak duen “Framing” Berri baten premia asetzeko proposamena. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (86), 13-83. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4248443&orden=0&info=link>
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I. (2015). La Sociolingüística del euskera: del movimiento social a la práctica académica. *Treballs De Sociolingüística Catalana*, (25), 231-249. <http://www.raco.cat/index.php/TSC/article/view/306462>
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I. (2016a). Akademia eta hizkuntza-politika. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (101), 53-67.
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I. (2016b). Euskararen transmisioa eta gaitasuna eta aurrera begirako erronkak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (99), 21-79. http://www.sociolinguistika.eus/files/inaki_martinez_de_lunabat99.pdf
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I., AIZPURUA TELLERIA, X., eta URANGA ARAKISTAIN, B. (2013). *Ikasleak biztun: 2011ko Arrue proiektua. Ikerketaren emaitza, adituen iritzi-azalpenak*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I., AMORRORTU GÓMEZ, E., AZURMENDI AYERBE, M. J., COYOS, J. B., HERNÁNDEZ GARCÍA, J. M., JOLY, L., MUÑO A BARREDO, I., SOTÉS RUIZ, P., eta URANGA ARAKISTAIN, B. (2013). Azken urteetako euskal ikerkuntza soziolinguistikoaren azterketa deskribatzailea. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (87), 13-47. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4614333&orden=0&info=link>
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I., ERIZE ETXEGARAI, X., AKIZU AIZPIRI, B., ETXANIZ, J., eta ELIZAGARATE SAGASTIBELTZA, A. (2016). *Euskararen gaineko oinarrizko diskurtsoen lanketa: EGOD egitasmoa: (emaitza txostena) 2016* (1st ed.). Eusko Jaurlaritza, Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I., SUBERBIOLA UNANUE, P. eta IURREBASO BITERI, I. (2015). *Arrue ikerketa: EAEko haur eta nerabeen euskararen erabilera eskola giroan, 2013*. Soziolinguistika Klusterra [Argitaratu gabea].
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I., JAUSORO SANTA CRUZ, M. N., BERRIO-OTXOA OTXOA DE ANGIOZAR, M. K., eta IDIRIN, I. (1998). Gizarte sareak eta hizkuntzaren erabilera: euskarari eta gaztelaniari egokitutako hurbilketa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (26), 59-84. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=5852664&orden=0&info=link>
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I eta SUBERBIOLA UNANUE, P. (2018). *EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola-giroan (2011-2015)*. *Arrue proiektua; txosten exekutiboa* (1. argit.). Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I eta SUBERBIOLA UNANUE, P. (2019). *Arrue ikerketa. EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola-giroan, 2011-2017. Txosten teknikoa*. Eusko Jaurlaritza (Hezkuntza Saila), ISEI-IVEI, Soziolinguistika Klusterra. https://soziolinguistika.eus/wp-content/uploads/2013/03/2011-2017_txosten_teknikoa.pdf
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I eta SUBERBIOLA UNANUE, P. (2020a). *EAEko ikasleen euskararen erabilera eskola giroan, 2011-2017. Arrue proiektua; txosten exekutiboa*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I eta SUBERBIOLA UNANUE, P. (2020b). Hizkuntza-mudantza EAEko ikasleengan. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (114), 115-156. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=7466602>
- MAS I MIRALLES, A. (2018). *El valencià segons l'enquesta del SIES de 2015*. Societat Catalana de Sociolingüística. 10.2436/20.2504.01.147
- MATE, I. (1997). Changes in the Celtic-Language-Speaking Populations of Ireland, The Isle of Man, Northern Ireland, Scotland and Wales from 1891 to 1991. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 18 (4), 316-330. <https://search.proquest.com/docview/85337054>
- MELIÀ, J. eta VANRELL, M. (2018). *Enquesta d'usos Lingüístics a les Illes Balears 2014. Anàlisi*. Conselleria de Cultura, Participació i Esports (Govern de les Illes Balears) - Departament de Cultura (Generalitat de Catalunya) - Universitat de les Illes Balears.

- MESTHRIE, R. (2011). *The Cambridge handbook of sociolinguistics*. Cambridge Univ. Press.
- MEYERHOFF, M. eta SCHLEEF, E. (2010). *The Routledge sociolinguistics reader*. Routledge.
- MILROY, L. (1987). *Language and social networks* (2. argit.). B. Blackwell.
- MILROY, L. eta GORDON, M. (2003). *Sociolinguistics: method and interpretation*. Blackwell.
- MIRANDA LIGÜERZANA, A. M. eta MARTÍNEZ ROLLÓN, P. (2013). Tratamientos de imputación en estadísticas censales de población y viviendas (EPV06, CPV11) derivadas de registros administrativos. *Inguruak: Soziologia Eta Zientzia Politikoen Euskal Aldizkaria = Revista Vasca De Sociología Y Ciencia Política*, (55), 1124-1130. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=4943266>
- MITCHELL, J. C. (1986). Network procedures. In Dieter Frick, Hans W. Hofert, Heiner Legewie, Rainer Mackensen, and Rainer K. Silbereisen (Ed.), *The quality of urban life* (73-92 or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110884968>
- MITXELENA, K. (1972). In Altuna P. (Ed.), *Mitxelenaren idazlan hautatuak*. Mensajero.
- MOLLÀ, T. (2002). *Manual de sociolingüística* (2a ed. ed.). Alzira: Bromera. Retrieved from <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/932534091>
- MONDRAGÓN PÉREZ, A. R. (2002). ¿Qué son los indicadores? *Cultura Estadística Y Geográfica*, 19, 52-58.
- MORENO FERNÁNDEZ, F. (2009). *Principios de sociolingüística y sociología del lenguaje* (4. argit.). Ariel.
- MORENO FERNÁNDEZ, F. (2014). Fundamentos de demografía lingüística a propósito de la lengua española. *Revista Internacional De Lingüística Iberoamericana*, 12 (2), 19-38. <http://www.jstor.org/stable/24364830>
- MORENO FERNÁNDEZ, F. eta OTERO ROTH, J. (2006). *Demografía de la lengua española*. Instituto Complutense de Estudios Internacionales (ICEI). Retrieved from <http://eprints.ucm.es/8936/1/DT03-06.pdf>

- MUGURUZA ASEGINOLAZA, B. eta EPELDE ZENDOIA, I. (2022). *Gazte eleaniztunak: mintzalari eta mintzagai*. Euskal Herriko Unibertsitatea, Argitalpen Zerbitzua.
- MYERS-SCOTTON, C. (1993). *Duelling languages: grammatical structure in codeswitching*. Clarendon Press.
- Nafarroako Gobernua. (d.g.). *Nafarroako Mapa Soziolinguistikoa, 2011*. Nafarroako Gobernua.
- Nafarroako Gobernua -Euskarabidea-. (2020). *Nafarroako datu soziolinguistikoak, 2018*. Euskarabidea – Euskararen Nafar Institutua.
- NASTAT. (2021a). *Información estadística. Nacimientos de madre residente en Navarra 1996-2020*. <https://administracionelectronica.navarra.es/GN.InstitutoEstadistica.Web/InformacionEstadistica.aspx?R=1>.
- NASTAT. (2021b). *Nafarroako Estatistika Erakundea NASTAT*. http://www.navarra.es/home_es/Gobierno+de+Navarra/Organigrama/Los+departamentos/Economia+y+Hacienda/Organigrama/Estructura+Organica/Instituto+Estadistica/.
- NAVASCUÉS BASTERRA, M. eta IURREBASO BITERI, I. (2019). Diglosia eta endodiglosia arnagunectan. Ondarroako nerabeen hizkuntza-gaitasuna eta erabilera-ohiturak: euskara eta gaztelania; batua eta tokiko euskara. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 64 (2), 585-621. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=7630632>
- NELDE, P. H. (1987). Language contact means language conflict. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 8 (1-2), 33-42. 10.1080/01434632.1987.9994273
- NELDE, P. H. (1996). *Euromosaic: the production and reproduction of the minority language groups of the EU*. Office for Official Publications of the European Communities.
- NINYOLES, R. L. (1989). *Estructura social i política lingüística*. Edicions bromera.
- NINYOLES, R. L. (2001). Conflictu lingüístic i ideologia. In Mollà (Ed.), *Ideologia i conflicte lingüístic*. (13-32 or.). Bromera.
- Ó GIOLLAGÁIN, C., CAMSHRON, G., MOIREACH, P., Ó CURNÁIN, B., CAIMBEUL, I., MACDONALD, BRIAN (Researcher in Scottish Gaelic), eta PÉTERVÁRY, T. (2020). *The Gaelic crisis in the vernacular community: a comprehensive sociolinguistic survey of Scottish Gaelic*. Aberdeen University Press.

- Ó RIAGÁIN, P. (2018). *Measures of language proficiency in censuses and surveys: a comparative analysis and assessment*. Palgrave Macmillan. 10.1007/978-3-319-72941-1
- ODRIOZOLA LIZARRIBAR, J. M. (1998). *Hizkuntza, kultura eta gizartea*. Euskaltzaindia.
- ODRIOZOLA LIZARRIBAR, J. M. (2004). *Euskaigintzaren lekukoak*. Elkarlanean.
- ODRIOZOLA LIZARRIBAR, J. M. (2010). Ohiz kanpoko begirada. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (76), 157-165. <http://www.sociolinguistika.eus/files/Joxe%20Manuel%20Odriozola.%20%20Ohiz%20kanpoko%20begirada.pdf>
- ODRIOZOLA LIZARRIBAR, J. M. (2017). *Nora goaz euskalduntasun honekin?*. Elkar.
- OIARTZABAL GERRIKO, E. (2017). Zenbat denboraz bizi ote gara euskaraz? *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (105), 119-160. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6283468&orden=0&info=link>
- OLIVER GRAU, S. (2013). *La transmissió lingüística intergeneracional en parelles mixtes a Mallorca* <http://hdl.handle.net/10803/124510>
- ORTEGA, A., AMORRORTU GÓMEZ, E., GOIRIGOLZARRI GARAIZAR, J., eta URLA, J. (2016). *Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak* (1st ed.). Deustuko Unibertsitatea, Argitalpen Zerbitzua: BizkaiLab.
- ORTÍ, A. (1989). La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta y la discusión de grupo. In M. García Ferrando, J. Ibáñez & F. Alvira (Eds.), *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación* (171-204 or.). Alianza Editorial.
- PÉREZ BÁEZ, G., VOGEL, R., eta OKURA, E. (2018). Comparative Analysis in Language Revitalization Practices. *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (466-489 or.). Oxford University Press. 10.1093/oxford-hb/9780190610029.013.1
- PÉREZ-AGOTE, A. (1984). *La reproducción del nacionalismo: el caso vasco*. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- PERROT, C. (2018). *Le vieillissement des groupes linguistiques au Québec*. Montréal: Université de Montréal.

- PEYTCHEVA, E. (2019). Surveys. In J. Darquennes, S. Joseph C. & W. Vandenburg (Eds.), *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK)* (501-513 or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110435351-041>
- PIÉ JAHN, G. (2018). *Revisión crítica y análisis glotopolítico del índice de importancia internacional de las lenguas y otros «alegres guarismos» de la demolingüística hispánica*. [Doktorego tesia] <http://www.tdx.cat/handle/10803/663297>
- PIKABEA, I., LUKAS, J. F., eta FIGUERAS, N. (2009). Euskara-agiriak Europako Markora egokitzeko eta baliokidetzeko prozedura. *Tantak: Euskal Herriko Unibertsitateko Hezkuntza Aldizkaria*, 21 (2), 45-67.
- POTOWSKI, K. (2013). Language Maintenance and Shift. *The Oxford Handbook of Sociolinguistics*, 321-339. 10.1093/oxfordhb/9780199744084.013.0016
- PRADILLA, M. Á eta SOROLLA VIDAL, N. (2015). *IX Informe sobre la situación de la lengua catalana*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana. https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/informe-situacio-llengua-catalana-2015-v4_1479743856.pdf
- PRÉVOST, J. eta BEAUD, J. (2002). Statistical Inquiry and the Management of Linguistic Plurality in Canada, Belgium and Switzerland. *Journal of Canadian Studies/Revue D'Études Canadiennes*, 36 (4), 88-117. <https://muse.jhu.edu/article/672689>
- Prospekzio Soziologikoen Kabinetea -Eusko Jaurlaritza-. (2015). *Euskara. Jarrerak eta iritziak*. Gasteiz: Prospekzio Soziologikoen Kabinetea-Eusko Jaurlaritza. https://www.euskadi.eus/contenidos/documentacion/o14tef7/es_def/adjuntos/14tef7.pdf
- Prospekzio Soziologikoen Kabinetea -Eusko Jaurlaritza-. (2022). *77. Euskal Soziometroa*. Gasteiz: Prospekzio Soziologikoen Kabinetea-Eusko Jaurlaritza. https://www.euskadi.eus/contenidos/documentacion/sociometro_vasco_77/eu_def/adjuntos/22sv77.pdf
- PUJOLAR, J. (2021). Valencian sociolinguistics: Aracil, Ninyoles and the minority question. *Journal of Sociolinguistics*, 25 (2), 131-158. 10.1111/josl.12473
- PUJOLAR, J., GONZÁLEZ, I. eta MARTÍNEZ, R. (2011). Les mudes lingüístiques dels joves catalans.(48) Retrieved from <https://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/234257>

- QUEROL PUIG, E. (2000). *Els valencians i el valencià: usos i representacions socials*. Editorial Denes.
- QUEROL PUIG, E. (2006). *El coneixement del català 2001. Mapa sociolingüístic de Catalunya: Anàlisi sociolingüística del cens de 2001* (1. argit.). Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística.
- RAVINDRANATH ABTAHIAN, M. (2019). Language shift. In J. Darquennes, J. Salmons & W. Vandenburg (Eds.), *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science (HSK)* (441-454 or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110435351-037>
- RECAÑO VALVERDE, J. (2004). Las migraciones internas de retorno en España durante la primera mitad de la década de los noventa: implicaciones demográficas y territoriales. *Scripta Nova: revista electrónica de geografía y ciencias sociales, [en línea]*, 8 (1) Retrieved from <https://www.raco.cat/index.php/ScriptaNova/article/view/55591>
- REHER, D., VALERO LOBO, A. eta GARCÍA SESTAFÉ, J. V. (1995). *Fuentes de información demográfica en España*. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- REI-DOVAL, G., FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, M. A., RODRÍGUEZ NEIRA, M. A., FERNÁNDEZ FERREIRO, M., FERNÁNDEZ RAMALLO, F., RECALDE FERNÁNDEZ, M., eta DOMÍNGUEZ SECO, L. (1995). *Usos Lingüísticos en Galicia: Compendio do II Volume do Mapa Sociolingüístico de Galicia*. Real Academia Galega: Seminario de Sociolingüística.
- REMYSEN, W. (2019). Les communautés francophones dans les provinces majoritairement anglophones du Canada: aperçu et enjeux. *Travaux De Linguistique*, 78 (1), 15. 10.3917/tl.078.0015
- RITZER, G. (1993). *Teoría sociológica contemporánea*. McGraw Hill.
- RODRIGUEZ GOMEZ, J. R. (2020). *30 urte mihigintzan. Euskara elkarteek euskararen biziberritzean izan duten eragina: 1987-2017* Available from DIALNET <https://dialnet.unirioja.es/servlet/tesis?codigo=287338&orden=0&info=link>
- RODRÍGUEZ OSUNA, J. (1991). *MÉTODOS DE Muestreo*. Centro de Investigaciones Sociológicas.
- ROTAETXE AMUSATEGI, K. (1990). *Sociolingüística*. Ed. Síntesis.

- ROVIRA, M. eta SERRANO, I. (2019). Llengua i territori. (77-97 or.). Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- RUIZ I SAN PASCUAL, FRANCESC, SANZ I RIBELLES, R., eta SOLÉ I CAMARDONS, J. (2001). *Diccionari de sociolingüística*. Enciclopèdia Catalana.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I. (1984). *Atlas lingüístico vasco*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I. (2012). *Teoría y práctica de la investigación cualitativa*. Publicaciones De La Universidad de Deusto.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I. eta BLANCO, M. C. (1994). *La inmigración vasca: análisis trigeracional de 150 años de inmigración*. Universidad de Deusto.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I. eta MARAÑÓN, M. (1983). *Euskararen borroka. Oinarri-zko inkesta bat: ezagutza, erabilera, jarrerak*. Eusko Jaurlaritza.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I. eta OZAMIZ, J. A. (1986). *Hizkuntza minorizatuen soziología = Sociología de lenguas minorizadas*. Ttartalo.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I., VICENTE TORRADO, T. L., eta RUIZ VIEYTEZ, E. J. (1998). *Sociología electoral vasca*. Universidad de Deusto.
- RUIZ VIEYTEZ, E. J. (2022). El futuro de las lenguas minoritarias europeas: un análisis normativo. *Cuadernos Europeos De Deusto*, (4), 37-67. 10.18543/ced.2472
- SABOURIN, P. eta BÉLANGER, A. (2015). The dynamics of language shift in Canada. *Population*, 70 (4), 771-803. 10.3917/popu.1504.0771
- SAEZ BELOKI, P. (2016a). Beharra da giltza. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 61 (2), 439-460. <http://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/80976.pdf>
- SAEZ BELOKI, P. (2016b). Elefantearen paradigma ikusi. <http://www.patxisaez.eus/2016/02/elefantearen-paradigma-ikusi.html>
- SALABERRIA URKIZU, I. (2014). Arnas-estutik urbietara. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (90), 61-79. <http://www.soziolinguistika.eus/files/Iker%20Salaberria.pdf>
- SALABURU ETXEBERRIA, P. (2002). *Euskararen etxea*. Alberdania.

- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. M. “TXEPETX” (1972). *El estado actual del vascuence en la provincia de Navarra (1970): factores de regresión, relaciones de bilingüismo*. Institución Príncipe de Viana, Diputación Foral de Navarra.
- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. M. “TXEPETX” (1991). *Un futuro para nuestro pasado: claves de la recuperación del euskara y teoría social de las lenguas* (2. argit.). Gipuzkoako Foru Aldundia.
- SÁNCHEZ CARRIÓN, J. M. “TXEPETX” (1999). *Márgenes de encuentro, Bilbao y el euskera: aplicación sociolingüística de la territorialidad*. Ayuntamiento de Bilbao.
- SARASUA MARITXALAR, J. (2011). Egungo norabide batzuk eta hizkuntzen ikuspegi ekologikoa. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (81), 123-142. <http://www.soziolinguistika.eus/files/Jon%20Sarasua.pdf>
- SARASUA MARITXALAR, J. (2013). *Hiztunpolisa: euskaltasunaren norabideaz apunteak*. Pamiela.
- SARASUA MARITXALAR, J. (2019). *Euskara indarberritzeko ibilbidea eta egungo erronkak, aukerak... (hitzaldia)*. Eskola Hiztun Bila. https://www.youtube.com/watch?v=Csd_PMNZ2qg
- SARI, G. (2012). *El català de l'Alguer: una llengua en risc d'extinció*. La Busca Edicions.
- SEGUROLA, I. (2020). *Sed quia sua: hizkuntza honek zer dioen antzemateko saioa* (1. argit.). Erein.
- SELLTIZ, C., WRIGHTSMAN, L. S., eta COOK, S. W. (1980). *Métodos de investigación en las relaciones sociales* (9. argit.). Rialp.
- SIADeco. (2021). *Familia bidezko Hizkuntza transmisioari buruzko ikerketa*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Kultura eta Hizkuntza Politika Saila. https://www.euskadi.eus/contenidos/noticia/eas_mas_noticias_familia_hizk/defin/adjuntos/Familia-bidezko-hizkuntza-transmisioari-buruzko-ikerketa_EUS.pdf
- SILVER, B. (2001) Nationality and language in the new censuses of the Baltic states. Paper presented at the *Annual Meeting of the Association for the Study of Nationalism*, Columbia University-New York.
- SOFRES. (1994). *Anuario de audiencias de televisión 1993*. SOFRES.

- SOLÉ CAMARDONS, J. (2000). Els mètodes bàsics de recerca sociolingüística. *Noves SL.: Revista de sociolingüística*, (1) Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/oaiart?codigo=239632>
- SOLÉ CAMARDONS, J. (2003). El Sistema d'Indicadors Lingüístics (SIL): Finalitat i característiques generals. *Noves SL.: Revista de sociolingüística*, (2) Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/oaiart?codigo=647644>
- SOLÉ CAMARDONS, J., eta TORRIJOS LÓPEZ, A. (2008). El sistema d'indicadors lingüístics a Catalunya. *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística*, (43), 92-103. Retrieved from <https://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/128358>
- SOROLLA VIDAL, N. (2012). Demolingüística. *Sociolingüística catalana* Universitat Oberta de Catalunya.
- SOROLLA VIDAL, N. (2016a). El coneixement del català 2011: Anàlisi sociolingüística del Cens de població del 2011. *Biblioteca Tècnica De Política Lingüística; 16. Dades i Estudis*, <http://hdl.handle.net/20.500.12368/15434>
- SOROLLA VIDAL, N. (2016b). *Tria de llengües i rols sociolingüístics a la Franja des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials* [Doktorego tesia] <http://hdl.handle.net/10803/373905> <http://hdl.handle.net/2445/97620>
- SOROLLA VIDAL, N. (2017a). Mesurar els grups sociolingüístics. Catalunya i les Balears: les transformacions més rellevants. <http://catedra-unesco.espais.iec.cat/2017/12/11/25-mesurar-els-grups-sociolingüistics-catalunya-i-les-balears-les-transformacions-mes-rellevants/>
- SOROLLA VIDAL, N. (2017b). La recerca demolingüística: estat de la qüestió i futur. *Llengua, Societat i Comunicació: Revista De Sociolingüística De La Universitat De Barcelona*, (15), 1-5. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6224300&orden=0&info=link>
- SOROLLA VIDAL, N. (2018). *Videos sobre l'efecte xarxa, la transmissió del català i l'aragonès, i l'estudi dels usos. Xarxes socials i llengües*. <https://xarxes.wordpress.com/2018/06/21/videos-sobre-lefecte-xarxa-la-transmissio-del-catala-i-laragones-i-lestudi-dels-usos/>
- SOROLLA VIDAL, N., ALTUNA ZUMETA, O., eta LARREA MENDIZABAL, I. (2019). *Euskararen erabilerarekin lotura duten faktoreak: udalerrri mailako analisi: laborpena eta ondorioak* (1. argit.). Soziolinguistika Klusterra.

- SOROLLA VIDAL, N., NOBAJAS, À, eta MORALES GRAS, J. (2017). Demolingüística, internet i dades massives. *Llengua, Societat i Comunicació*, (15), 36-47. <http://www.raco.cat/index.php/LSC/article/view/330117>
- SOROLLA VIDAL, N. eta VILA I MORENO, FRANCESC XAVIER. (2011). Les llengües en els usos interpersonal i en el consum mediàtic i cultural. In Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció de Política Lingüística (Ed.), *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2008: anàlisi. Volum 1. Les llengües a Catalunya: coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics* (101-149 or.). Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció de Política Lingüística.
- Soziolingüística Klusterra. (2015). *EAS 0.0 bertsioaren aurkezpena*. Soziolingüística Klusterra. [Argitaratu gabea]
- Soziolingüística Klusterra. (2017). *Hizkuntza erabileraren kale-neurketa. Euskal Herria, 2016*. Andoain: Soziolingüística Klusterra.
- Soziolingüística Klusterra. (2022). *Hizkuntzen erabileraren kale neurketa. Udalerriak, 2021*. <https://soziolingüistika.eus/eu/proiektua/hizkuntzen-erabileraren-kale-neurketa-udalerriak-2021/>
- Soziolingüística Klusterra. (d.g.). *Euskararen datu basea*. <https://soziolingüistika.eus/eu/proiektua/euskararen-datu-basea-edb/>.
- Statistique Canada. (2017). *Langue – Faits saillants en tableaux, Recensement de 2016*. <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/hltfst/lang/Tableau.cfm?Lang=F&T=11&Geo=00&SP=1&view=1&age=4>. <https://www.statcan.gc.ca/fr/debut>
- Statistique Canada. (2018). *L'évolution des populations de langue maternelle au Canada, de 1901 à 2016*. Ministre de l'Industrie Canada. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/fr/pub/11-630-x/11-630-x2018001-fra.pdf?st=HIE1q4MX>
- STRUBELL I TRUETA, M. (2009). Discussió de la ponència «La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi», de Joaquim Torres i Pla. In Vila i Moreno, F. Xavier, & E. Gomàriz i Auró (Eds.), *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT* (33-38 or.). Institut d'estudis catalans.
- TELLO, C. (2011). El objeto de estudio en ciencias sociales: entre la pregunta y la hipótesis. *Cinta De Moebio*, (42), 225-242. 10.4067/S0717-554X2011000300001

- TERMOTE, M. (2019). 8. La dynamique démolinguistique du Québec et de ses régions. *La démographie québécoise* (264-299 or.). 20190903.
- THOMASON, S. G. (2018). Language Contact and Language Endangerment. In K. L. Rehg, & L. Campbell (Eds.), *The Oxford Handbook of Endangered Languages* (66-81 or.). Oxford University Press. 10.1093/oxford-hb/9780190610029.013.11
- TORREALDAI, J. M. (1998). *El libro negro del euskera*. Tarttalo.
- TORRES I PLA, J. (2003). Enquestes amb contingut sociolingüístic efectuades a Catalunya (1994-2002). *Noves SL.: Revista de sociolingüística*, (1) Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/oaiart?codigo=619695>
- TORRES I PLA, J. (2009). La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi. In Vila i Moreno, F. Xavier, & E. Gomàriz i Auró (Eds.), *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT* (23-32 or.). Institut d'estudis catalans.
- TORRES I PLA, J. (2011). La demolingüística en els territoris de llengua catalana. *Treballs de sociolingüística catalana*, (21), 183-192. Retrieved from https://www.openaire.eu/search/publication?articleId=od_____613::120a6281e4ff2df8e784491c53fcc0e0
- TORRES I PLA, J. (2018). La transmissió lingüística intergeneracional. *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013. Volum 1: Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics* (98-123 or.). Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- TORRES I PLA, J. (2019). L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional. *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana* (53-63 or.). Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- TORRES I PLA, J., VILA I MORENO, F. XAVIER, FABÀ, A., eta BRETXA I RIERA, V. (2005). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Generalitat de Catalunya. Institut de Sociolingüística Catalana.
- TORRIJOS LÓPEZ, A., eta SOLÉ CAMARDONS, J. (2017). Què és i com es fa una enquesta sociolingüística? Les enquestes d'usos lingüístics de la població. *Llengua, Societat i Comunicació*, (15 Monogràfic: La demolingüística. Comptar llengües, usos i persones), 6-15. Retrieved from <https://www.raco.cat/index.php/LSC/article/view/330114>

- TRUDGILL, P. eta HERNÁNDEZ CAMPOY, J. M. (Eds.). (2007). *Diccionario de sociolingüística*. Gredos.
- UEMA -Udalerrri euskaldunen mankomunitatea-. (2022). *Ikus-entzunezkoen kontsumoa udalerrri euskaldunetan. Emaizta orokorrak*. UEMA Udalerrri euskaldunen mankomunitatea. <https://www.uema.eus/wp-content/uploads/2022/09/IKUS-TXOSTENA-AZKENA.pdf>
- United Nations -Department of Economic and Social Affairs Statistics Division-. (2017). *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses. Revision 3*. New York: United Nations. https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles_and_Recommendations/Population-and-Housing-Censuses/Series_M67rev3-E.pdf
- URKIZU, U. (2022, /09/06). Maiatzetik hona, ETB2k 130 film eman ditu; ETB1ek, bakar bat ere ez. *Berria* <https://www.berria.eus/paperekoa/1861/017/001/2022-09-06/maiatzetik-hona-etb2k-130-film-eman-ditu-etb1ek-bakar-bat-ere-ez.htm>
- URLA, J. (1993). Cultural Politics in an Age of Statistics: Numbers, Nations, and the Making of Basque Identity. *American Ethnologist*, 20 (4), 818-843. 10.1525/ae.1993.20.4.02a00080
- URLA, J. (2012). *Reclaiming Basque: Language, Nation and Cultural Activism* (1. ed. ed.). Univ. of Nevada Press.
- URLA, J. eta BURDICK, C. (2018). Counting matters: Quantifying the vitality and value of Basque. *International Journal of the Sociology of Language*, 2018 (252), 73-96. 10.1515/ijsl-2018-0015
- URRUTIA LIBARONA, I. (2021). ¿Nuevos paradigmas en la interpretación jurídica de la doble oficialidad lingüística? *Revista Vasca De Administración Pública. Herri-Arduralaritzako Euskal Aldizkaria*, (121), 171-220. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=8429891>
- URRUTIA, V. (1984). Transformaciones demográficas y urbanización en el País Vasco. *Papers. Revista De Sociologia*, 22, 27-61.
- USARRALDE LASARTE, I. eta MARTÍNEZ DE LUNA PÉREZ DE ARRIBA, I. (2004). *Euskal hizkuntza komunitatearen bizindar etnolinguistikoa: Andoaingo, Arrasateko, Bergarako, Hernaniko eta Lasarte-Oriako Udalerrriak*. Sozilinguistika Klusterra.
- URTEAGA, E. (2019). *La nouvelle politique linguistique au Pays Basque*. Editions L'Harmattan.

- UZEI. (2010). *Soziolinguistika hiztegia euskal soziolinguistikaren eremuan erabiltzeko*. HPS, IVAP, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
- VELTMAN, C. (1983a). *Language shift in the United States*. Mouton.
- VELTMAN, C. (1983b). L'évolution de la ségrégation linguistique à Montréal, 1961-1981. *Recherches sociographiques*, 24 (3), 379-390. doi:10.7202/056052ar Retrieved from <http://id.erudit.org/iderudit/056052ar>
- VERDOODT, A. F. (2017). The demography of language. In F. Coulmas (Ed.), *The handbook of sociolinguistics* (33-43 or.). Wiley Online Library.
- VILA I MORENO, F. X. (2004). Aportacions de les altres ciències socials a la sociolingüística catalana. *Caplletra: revista internacional de filologia*, (37), 91-154. Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/oaiart?codigo=2210101>
- VILA I MORENO, F. X. (2005a). *Les dades lingüístiques del cens de l'any 2001: alguns dubtes i limitacions*. Bartzelona: Institut d'Estudis Catalans.
- VILA I MORENO, F. X. (2005b). Els coneixements lingüístics. *Torres, Joaquim (coord.), F. Xavier Vila i Moreno, Albert Fabà, Vanessa Bretxa i Riera. 2006. Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI. (17-54 or.)*. Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria General de Política Lingüística.
- VILA I MORENO, F. X. (2009a). Apunts sobre la recerca demolingüística en el domini català. *Actes De La Primera Jornada De Demolingüística De La Xarxa CRUSCAT*,
- VILA I MORENO, F. X. (2009b). Pot mesurar-se millor el coneixement declarat del català? *Estudis de demolingüística. Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT. (53-61 or.)*. Institut d'Estudis Catalans.
- VILA I MORENO, F. X. (2009c). La pregunta sobre la llengua habitual en les enquestes d'ús lingüístic 2003-2004: dubtes sobre la seva validesa. In Vila i Moreno, F. Xavier, & E. Gomàriz i Auró (Eds.), *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT (41-52 or.)*. Institut d'Estudis Catalans.
- VILA I MORENO, F. X. (2012). Algunes bases per a la recerca sociolingüística en sentit ampli. *Posar-hi la base (11-24 or.)*. Institut d'Estudis Catalans.

- VILA I MORENO, F. X. (2014). Language Policy, Management and Planning. In C. Fäcke (Ed.), *Manual of Language Acquisition* (50-68 or.). Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110302257.50>
- VILA I MORENO, F. X. (2016). Sobre la vigència de la sociolingüística del conflicte i la noció de normalitat lingüística. *Treballs De Sociolingüística Catalana, 0* (0), 199-217. <https://www.openaire.eu/search/publication?articleId=od613::a4e569c2332d78128d929248b2de7226>
- VILA I MORENO, F. X. (2020). 18. Language Demography. *Manual of Catalan Linguistics* (629-648 or.). De Gruyter: Berlin, Boston. 10.1515/9783110450408-026
- VILA I MORENO, F. X. eta SOROLLA VIDAL, N. (2009). Els Usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI. *Treballs De Sociolingüística Catalana, 77-158*. <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/681535302>
- VILA I MORENO, F. X. eta SOROLLA VIDAL, N. (2018). Les llengües en els usos interpersonals i en els àmbits de consum i serveis. *Anàlisi de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població a Catalunya 2013. Volum 1: Coneixements, usos, transmissió i actituds lingüístics* (124-160 or.). Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- VILA I MORENO, F. X. eta SOROLLA VIDAL, N. (2019a). Els usos lingüístics privats. *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana* (64-74 or.). Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- VILA I MORENO, F. X. eta SOROLLA VIDAL, N. (2019b). Llengua inicial, d'identificació i habitual. *Els usos lingüístics als territoris de llengua catalana* (37-52 or.). Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- VILA I MORENO, F. X., UBALDE, J., BRETXA, V., eta COMAJOAN-COLOMÉ, L. (2018). Changes in language use with peers during adolescence: a longitudinal study in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 23* (9), 1158-1173. 10.1080/13670050.2018.1436517
- VILCHES PLAZA, C. eta COSIN, J. (1995). *Euskara Nafarroan zertan den: ikerketa soziolinguistikoa hizkuntz eremuen arabera*. Nafarroako Gobernu.
- VISAUTA VINACUA, B. (1989). *Técnicas de investigación social I: recogida de datos*. PPU.

- WALIÑO PIZARRO, J. (2019). Euskararen bizitasun digitala ispiluaurrean. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (111), 35-46. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=7042777>
- WARGON, S. T. (2000). Demography and Official Statistics in Canada. The Case of Demolinguistics. In J. Beaud, & J. Prévost (Eds.), *L'Ère du Chiffre. Systèmes Statistiques et Traditions Nationales* (325-356 or.). Presses de l'Université du Québec.
- WEI, L. (1994). *Three generations, two languages, one family: language choice and language shift in a Chinese community in Britain*. Multilingual Matters.
- WEI, L. eta MOYER, M. G. (2008). *The Blackwell guide to research methods in bilingualism and multilingualism* (1. argit.). Blackwell Publ.
- WEINREICH, U. (1974). *Languages in contact. Findings and Problems* (8. argit.). Mouton.
- Welsh Government -Statistics for Wales-. (2019). *Welsh language results: Annual Population Survey, 2001- 2018*. Welsh Government. Statistics for Wales. <https://gov.wales/sites/default/files/statistics-and-research/2019-05/welsh-language-results-annual-population-survey-2001-to-2018.pdf>
- WICKSTRÖM, B. -. (2005). Can bilingualism be dynamically stable? A simple model of language choice. *Rationality and Society*, 17 (1), 81-115. 10.1177/1043463105051776
- WILLIAMS, C. H. (1987). The land in linguistic consciousness: Evidence from the British Isles. *Sociolinguistica*, 1 (1), 13-29.
- WILLIAMS, G., NELDE, P., eta STRUBELL I TRUETA, M. (1997). Del diagnòstic al remei: Eurromosaic, llengua i desenvolupament econòmic. *Revista De Llengua i Dret - Journal of Language and Law*, 0 <https://ehu.on.worldcat.org/oclc/8080831528>
- YURRAMENDI, Y. eta ALTUNA ZUMETA, O. (2009). *Zuzeneko behaketaz hizkuntza-erabilera neurtzeko metodologiaren eredu matematikoa. Laginketa eta estimazioa*. Soziolinguistika Klusterra. <http://www.sociolinguistika.org/files/TXOSTENA.pdf>
- ZABALETA, F. (1997). *Nafarroako mapa soziolinguistikoa, 1991: biztanleria eskaldunaren dinamika eta bilakaera = Mapa sociolingüístico de Navarra*,

1991: *dinámica y evolución de la población vascófona*. Nafarroako Gobernuko Argitalpen Fonda.

ZABALETA, F. eta Dirección General de Política Lingüística. (1995). *Euskara Nafarroan: 1991ko biztanleriaren eta etxebizitzaren zentsuaren datu soziolinguistikoak*. Nafarroako Gobernua, Hizkuntz Politikarako Zuzendaritza Nagusia.

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2003). *Abulduetako hizkuntza indarberritzea: teoriak zer dio?* Azpeitiko Euskara Patronatua. http://www.erabili.eus/zer_berri/muinetik/1056974834

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2004). *Joshua A. Fishman-en RLS edo HINBE*. Azpeitiko Euskara Patronatua. http://www.erabili.eus/zer_berri/muinetik/1086087086

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2007a). Iparraldeko euskalgintza, XIX. mendearen bigarren erdian: Zaldubi eta bere garaia. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 52 (3), 877-1008. <http://www.euskaltzaindia.net/dok/euskera/71459.pdf>

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2007b). Pedagogoa batzar nagusietan. Hizkuntzen azterbideak, Iturriagaren argitan: euskaltzaindikoko sarrera-hitzaldia. *Euskera: Euskaltzaindiaren Lan Eta Agiriak*, 52 (1), 61-157. <http://www.euskaltzaindia.net/dok/euskera/69438.pdf>

Zalbide Elustondo, M. (2010a). *Euskararen legeak hogeita bost urte: eskola alorreko bilakaera: baliospen-saioa* (1. argit.). Euskaltzaindia.

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2010b). Hizkuntza-soziologiaren ibilia gurean. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (77), 27-55. <http://www.soziolinguistika.eus/files/Mikel%20Zalbide.%20Hizkuntza%20soziologiaren%20ibilia%20gurean.pdf>

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2011). Diglosiaren purgatorioaz. Teoriatik tiraka. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (79), 13-152. <http://www.soziolinguistika.eus/files/Mikel%20Zalbide%20Diglosiaren%20purgatorioaz..pdf>

ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2016). Mintzajardunaren egoera eta azken urteoteko bilakaera: aurrera begirako erronkak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (100), 11-190. http://www.soziolinguistika.eus/files/mikel_zalbide_bat100.pdf

- ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2019a). Arnasguneak. Etorkizuneko erronkak. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (110), 11-78. https://soziolinguistika.eus/files/01_mikel_zalbide_110.pdf
- ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2019b). Arnasguneen hauspoa: saio-amaierako zenbait ohar. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (110), 149-183. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=6916248>
- ZALBIDE ELUSTONDO, M. (2020). Hitzun-elkartea, azal eta mami. *Bat: Soziolinguistika Aldizkaria*, (115), 11-43. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/extart?codigo=7532065>
- ZALBIDE ELUSTONDO, M., JOLY, L., eta GARDNER, N. (2015). *Euskararen historia soziala lantzeko eredu metodologikoa*. Euskaltzaindia.
- ZARRAGA, A., COYOS, J. B., HERNÁNDEZ, J. M., JOLY, L., LARREA, I., MARTÍNEZ, L. V., URANGA, B., eta BILBAO, P. (2010). *Soziolinguistika Eskuliburua*. Soziolinguistika Klusterra eta Eusko Jaurlaritza.
- ZARRAGA, A. (2010). Soziolinguistikari sarrera. *Soziolinguistika Eskuliburua*. (19-81 or.). Soziolinguistika Klusterra eta Eusko Jaurlaritza.
- ZHOU, M. (2015). Using census data and demography in policy analysis. *Research Methods in Language Policy and Planning: A Practical Guide* (205-216 or.). John Wiley & Sons, Inc.
- ZUAZO ZELAIETA, K. (2000). *Euskararen sendabelarrak*. Alberdania.
- ZUBELDIA, B. (2019). In Euskaltzaindia J. J. (Ed.), *Euskara eta lan-munduratzeara*. Euskaltzaindia, Jagon Jardunaldiak.
- ZUBEROGOITIA ESPILLA, A. eta ZUBEROGOITIA ESPILLA, P. (2008). *Bertan Bilbo. Bizkaiko hiriburua eta euskara: XX. mendeko historia* (1st ed.). Bilboko Udala.
- ZUBIAGA, A. (2015). Euskahaldun: euskararen aldeko martxa baten sare soziale-tako islaren bilketa eta analisisa. *arXiv preprint arXiv:1508.05812*.
- Zuzeu. (2014). *Jon Sarasua: "Ez daukagu gripe bat, minbizia baizik"*. [Elkarrizketa sarean] <https://zuzeu.eus/euskal-herria/jon-sarasua/>

ERANSKINAK

1. **ERANSKINA:**
HEGOALDEKO ZENTSUETAKO GALDETEGIAK
(1981-2011)
2. **ERANSKINA:**
HIZKUNTZEN ERABILERAREN KALE-NEURKETA
NAGUSIETAN INFORMAZIOA BILTZEKO ERABILI
DIREN EUSKARRIAK (1989-2016)
3. **ERANSKINA:**
EUSKAL HERRIKO INKESTA SOZIOLOGIKOETAKO
GALDETEGIAK (1991-2016)

Eranskinak begiratzeko jo EHuko gordailuko argitalpena:

<https://addi.ehu.es/handle/10810/60061>

